

**DEVELOPMENT ECONOMICS
AND ISSUES IN INDIAN
ECONOMY
(DECO21)
(BA - ECONOMICS)**

ACHARYA NAGARJUNA UNIVERSITY

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

NAGARJUNA NAGAR,

GUNTUR

ANDHRA PRADESH

యూనిట్ - 1

అర్థశాస్త్రం, పరిధి

పాఠం - 1

అర్థశాస్త్ర నిర్వచనాలు, పరిధి

విషయక్రమం

- 1.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు (Aims and Objectives)
- 1.1 విషయ పరిచయం (Introduction)
- 1.2 నిర్వచనం - ఆవశ్యకత
- 1.3 నిర్వచనాల వర్గీకరణ
  - 1.3.1 సంపద నిర్వచనం
  - 1.3.2 శ్రేయస్సు నిర్వచనం
  - 1.3.3 కొరత నిర్వచనం
  - 1.3.4 అభివృద్ధి నిర్వచనం
- 1.4 అర్థశాస్త్ర పరిధి
  - 1.4.1 అర్థశాస్త్ర విషయం
  - 1.4.2 విజ్ఞాన శాస్త్రం - కళ
  - 1.4.3 నిశ్చిత శాస్త్రం - ప్రామాణిక శాస్త్రం
- 1.5 సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్రాలు (Micro and Macro Economics)
  - 1.5.1 సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం
  - 1.5.2 స్థూల అర్థశాస్త్రం
  - 1.5.3 సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్రాల పరస్పర ఆధారం
- 1.6 చక్రరూప ఆదాయ ప్రవాహం
- 1.7 సారాంశం
- 1.8 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 1.9 పదకోశం
- 1.10 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 1.11 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో అర్థశాస్త్ర నిర్వచనాలు, పరిధి, సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్రాలను గురించి వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది పాఠ్యాంశాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * వివిధ అర్థ శాస్త్ర నిర్వచనాలు
- * అర్థశాస్త్ర పరిధి
- * సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్రాలు
- * చక్రరూప ఆదాయ ప్రవాహం

1.1 విషయ పరిచయం

ప్రతి శాస్త్రానికి నిర్వచనాలుంటాయి. ఆ నిర్వచనాల ద్వారా ఆ శాస్త్ర స్వభావం తెలుస్తుంది. సాధారణంగా ప్రతి శాస్త్ర సిద్ధాంతాన్ని, కొన్ని భాగాలుగా విభజించి అధ్యయనం చేస్తారు. అధ్యయనం సులభంగా కొనసాగటానికి, కొన్ని ప్రత్యేక అవసరాల దృష్ట్యా అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతాన్ని సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్రాలుగా విభజించటం జరిగింది. ప్రస్తుతం అర్థశాస్త్ర నిర్వచనాలు, అర్థశాస్త్ర స్వభావం, పరిధి, చక్రరూప ఆదాయ ప్రవాహాలను గురించి పరిశీలిద్దాం.

1.2 నిర్వచనం - ఆవశ్యకత

అర్థశాస్త్రానికి నిర్వచనం ఇవ్వడమనే సమస్య వివాదాస్పదమైంది. ఒక స్పష్టమైన నిర్వచనం కోసం జరిపే అన్వేషణ నిష్ప్రయోజనం, కాలాన్ని వృధా చేయటమేనని పారిటో (Pareto), మిర్డల్ (Myrdal), డాబ్ (Dobb) అన్నారు. కాని రాబిన్స్ (Robbins) ఈ అభిప్రాయాన్ని ఖండించారు. ఒక శాస్త్ర నిర్వచనాన్ని బట్టి దాని హద్దులు నిర్ణయించబడతాయి. నిర్వచనం ద్వారా ఆ శాస్త్రంలో పరిశీలించే సమస్యల స్వభావం తెలుస్తుంది. నిర్వచన మనేది లేకపోతే ఆ శాస్త్ర పరిధిలో లేని విషయాలను కూడా పరిశీలించవలసి వస్తుంది. అందువల్ల ఏ శాస్త్రానికైనా ఒక స్పష్టమైన నిర్వచనం అవసరం. అర్థశాస్త్రంలో ఉన్న నిర్వచనాల సంఖ్యను గమనిస్తే నిర్వచనం యొక్క ప్రాధాన్యత తెలుస్తుంది.

1.3 నిర్వచనాల వర్గీకరణ

అర్థశాస్త్ర నిర్వచనాలను నాలుగు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

1. ఆడమ్స్మిత్ (Adam Smith), ఆయన అనుచరులు ప్రతిపాదించిన సంపద నిర్వచనాలు (18వ శతాబ్ద నిర్వచనం)
2. ఆల్ఫ్రెడ్ మార్షల్ (Alfred Marshall), ఆయన అనుచరులు శ్రేయస్సు నిర్వచనాలు (19వ శతాబ్ద నిర్వచనం)
3. లయోనెల్ రాబిన్స్ (Lionel Robbins) ప్రతిపాదించిన కొరత నిర్వచనం (20వ శతాబ్ద నిర్వచనం)
4. శామ్యూల్ సన్ (Samuelson) ఇచ్చిన అభివృద్ధి నిర్వచనం (20వ శతాబ్ద నిర్వచనం)

1.3.1 సంపద నిర్వచనం (Wealth Definition) : ఆడమ్ స్మిత్ను అర్థశాస్త్ర పితామహుడని అంటారు. ఆడమ్స్మిత్ 1776లో "దేశాల సంపద" (Wealth of Nations) పేరుతో ఒక గ్రంథాన్ని ప్రచురించారు. అందులో అర్థశాస్త్రానికి శాస్త్రీయ నిర్వచనాన్ని ఇచ్చారు. సంపద స్వభావం, దానిని పెంచు కారణాలను పరిశీలించేది అర్థశాస్త్రమని స్మిత్ నిర్వచించారు. జె.బి.సే (J.B. Say), జె.యస్. మిల్ (J.S. Mill) వంటి ఇతర సంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తలు కూడా అర్థశాస్త్రం సంపద యొక్క ఉత్పత్తి, పంపిణీలను వివరించే శాస్త్రం గానే భావించారు.

సంపదను గూర్చి చర్చించే శాస్త్రంగా ఆడమ్ స్మిత్ ఇచ్చిన నిర్వచనంలో క్రింది అంశాలు ఉన్నాయి.

సంపద నిర్వచనంలో ప్రధాన అంశాలు

1. అర్థశాస్త్రం సంపదను గూర్చి వివరిస్తుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ఉత్పత్తి, వినిమయం, పంపిణీలను తెలియజేస్తుంది.
2. ఈ నిర్వచనం ప్రకారం భౌతిక వస్తువులే సంపదగా పరిగణించటం జరిగింది. అభౌతిక వస్తువులైన సేవలు సంపదలోకి రావు.
3. సంపదలో పెరుగుదలే ఆర్థికాభివృద్ధి. సంపదను పెంచుకోవడం కోసం జరిగే ఉత్పత్తి కార్యకలాపాల వల్ల దేశ అభివృద్ధి జరుగుతుంది.

విమర్శలు

- 1) ఆ కాలపు మేధావులైన కార్లైల్ (Carlyle), రస్కిన్ (Ruskin), డిక్సన్ (Dickens) మొదలైన వారు అర్థశాస్త్రాన్ని నిరాశాపూరిత శాస్త్రమని (Dismal Science), ధన దేవతను పూజించమని చెప్పు శాస్త్రమని (Gospel of mammon), పిగ్ ఫిలాసఫీ (Pig

Philosophy) అని విమర్శించారు. సంపదకిచ్చిన అతి ప్రాముఖ్యత వల్ల మానవుని దృష్టి ధన సంపాదన వైపు మొగ్గుచూపి, స్వార్థబుద్ధి పెరుగుతుందని వారు అభిప్రాయ పడ్డారు.

- 2) ఆ కాలంలో ఆధ్యాత్మిక విలువల పై నమ్మకం, మతప్రభావం ఎక్కువగా ఉండేది. ధనికుల ప్రవర్తన భోగలాలసలతో నిండి ఉండేను. అందువలన మతాధిపతులు కూడా సంపద నిర్వచనాన్ని విమర్శించారు.
- 3) వాల్రాస్ (Walras) అను శాస్త్రవేత్త స్మిత్ నిర్వచనాన్ని లోపభూయిష్టమని, అశాస్త్రీయమని, అసంపూర్ణమని విమర్శించారు..
- 4) సంపద మానవుని శ్రేయస్సు కోసం. కాని మానవుని శ్రేయస్సును ఈ నిర్వచనం అలక్ష్యం చేసిందని మార్షల్ విమర్శించి, శ్రేయస్సు నిర్వచనాన్ని ఇచ్చారు.

1.3.2 శ్రేయస్సు నిర్వచనం (Welfare Definition) : సంపద నిర్వచనం వల్ల అర్థశాస్త్రానికొచ్చిన అపఖ్యాతిని తొలగించటానికి మార్షల్ శ్రేయస్సు నిర్వచనాన్ని ప్రతిపాదించారు. ఈ నిర్వచనం మానవుని పరిశీలనకు, అతని శ్రేయస్సుకు ప్రాధాన్యతనిస్తుంది. సంపద కేవలం మానవుని శ్రేయస్సును పెంచే సాధనం మాత్రమేనని ఆయన విమర్శించారు. కాబట్టి మార్షల్ తన నిర్వచనంలో మానవ పరిశీలనకు మొదటి స్థానం, సంపదకు ద్వితీయ స్థానం కల్పించారు. 1890లో ప్రచురించిన తన “ప్రిన్సిపుల్స్ ఆఫ్ ఎకనామిక్స్” (Principles of Economics) అనే గ్రంథంలో శ్రేయస్సు నిర్వచనాన్ని చర్చించారు.

మార్షల్ ప్రకారం అర్థశాస్త్రం అంటే “మానవుని యొక్క దైనందిన జీవితాన్ని అధ్యయనం చేసేది రాజకీయ అర్థశాస్త్రం లేదా అర్థశాస్త్రం; మానవుని భౌతిక శ్రేయస్సుకు కారణభూతాలైన సాధనాల ఆర్జన, వినియోగాలతో సంబంధం కలిగిన వ్యక్తిగత, సామాజిక కార్యక్రమాలను పరిశీలిస్తుంది ”.

("Political Economy of Economics is a study of mankind in the ordinary business of life; It examines that part of individual and social action which is most closely connected with the attainment and with the use of the material requisities of well being").

మార్షల్ నిర్వచనంలోని ప్రధానాంశాలు

1. అర్థశాస్త్రం మానవుని గురించి అధ్యయనం చేస్తుంది.
2. సంఘటిత సమాజాలలో ఉండే మానవ కార్యక్రమాలను మాత్రమే పరిశీలిస్తుంది. సమాజంతో సంబంధం లేకుండా ఒంటరిగా నివసించే వారి కార్యక్రమాలతో దీనికి సంబంధం లేదు. ఉదా : మునులు
3. మానవ జీవితంలోని ఆర్థికపరమైన విషయాలను మాత్రమే పరిశీలిస్తుంది. అతని సాంఘిక, రాజకీయ, మతపరమైన ప్రవర్తనతో అర్థశాస్త్రానికి సంబంధం లేదు.
4. భౌతిక వస్తువులు మాత్రమే శ్రేయస్సును పెంచుతాయని మార్షల్ అభిప్రాయం. అందువలన భౌతిక వస్తువుల సంపాదన, వినియోగాలతో సంబంధం ఉన్న ఆర్థిక కార్యక్రమాలను మాత్రమే అర్థశాస్త్రం పరిశీలిస్తుంది.
5. అర్థశాస్త్రం మానవ శ్రేయస్సుకు ప్రాముఖ్యాన్నిస్తుంది.

కానన్ (Cannan), బెవరిడ్జి (Beveridge), పిగూ (Pigou) వంటి మరికొందరు శాస్త్రవేత్తలు శ్రేయస్సు పదజాలంతోనే అర్థశాస్త్రాన్ని నిర్వచించారు. ఈ నిర్వచనాలన్నింటిలోను మానవుని భౌతిక సంక్షేమానికి ప్రాధాన్యతనిచ్చారు.

విమర్శలు

శ్రేయస్సు నిర్వచనం వివిధ విమర్శలకు లోనయ్యింది. ఈ విధంగా విమర్శించినవారిలో రాబిన్స్ ముఖ్యులు.

- 1) భౌతిక, అభౌతిక అనే వర్గీకరణను రాబిన్స్ విమర్శించారు. మన కంటికి కనుపించే భౌతిక విషయాలు మాత్రమే శ్రేయస్సును పెంచుతాయని అనుకోవటంలో మార్షల్ పొరపడ్డారు. అభౌతికమైన వస్తువులు అంటే డాక్టర్లు, నర్సులు మొదలైన వారి సేవలు కూడా శ్రేయస్సును పెంచుతాయనే విషయాన్ని మార్షల్ గుర్తించలేదు.

- 2) మార్షల్ నిర్వచనంలోని “భౌతిక” అను పదానికి మాత్రమే గాక “శ్రేయస్సు” అను పదానికి కూడా రాబిన్స్ అభ్యంతరం తెలిపారు. కొరతగా ఉండి ధర ప్రక్రియకు లోనయ్యే మత్తుపదార్థాల వంటివి మనమనుకొనే విధంగా శ్రేయస్సును పెంచకపోవచ్చు. కాని వాటికి ఆర్థిక ప్రాధాన్యత ఉంది. అర్థశాస్త్రానికి శ్రేయస్సుతో సంబంధములేదని, మంచి, చెడుల మధ్య తటస్థంగా ఉండాలని రాబిన్స్ అభిప్రాయం. కాబట్టి మానవుని కోర్కెలను తీర్చే కార్యక్రమాలు శ్రేయస్సును పెంచినా, పెంచకపోయినా వాటికి ఆర్థిక ప్రాముఖ్యత ఉన్నంత కాలం అర్థశాస్త్రంలో పరిశీలించవలసి ఉంటుంది.
- 3) శ్రేయస్సు మానసిక భావన. దీన్ని కొలవలేము. శ్రేయస్సు భావన నిర్లుప్తమైనది కాదు. శ్రేయస్సును గూర్చిన అభిప్రాయాలు ఒక కాలానికి వేరొక కాలానికి, ఒక దేశానికి వేరొక దేశానికి, వ్యక్తికి వ్యక్తికి మధ్య మారవచ్చు.
- 4) శ్రేయస్సు నిర్వచనాన్ని అంగీకరిస్తే మనం ప్రతిసారీ మనం అనుకునే కార్యక్రమం శ్రేయస్సును పెంచుతుందా లేదా అని పరిశీలించాలి. అర్థశాస్త్రం విజ్ఞాన శాస్త్ర స్థాయికి ఎదగవలెనన్న, అది మంచి చెడుల మధ్య తటస్థంగా ఉండాలి. అంతేగాని నిర్లుయాత్మక శాస్త్రంగా మారరాదని రాబిన్స్ విమర్శించారు.
- 5) సంఘటిత సమాజాలలోని మానవులను గూర్చి మాత్రమే పరిశీలించుట కూడా విమర్శకు గురయ్యింది. మానవులు ఒంటరిగా నివసిస్తున్నా, సమాజాలలో ఉన్నా పరిశీలించేదిగా అర్థశాస్త్రం ఉండాలి. ఒంటరిగా నివసించే మునుల వంటి వారి కార్యక్రమాలు వదిలి వేసేదిగా అర్థశాస్త్రం ఉండరాదు.

1.3.3 కొరత నిర్వచనం: లయోనెల్ రాబిన్స్ 1931లో An Essay on the Nature and Significance of Economic Science అనే గ్రంథంలో అర్థశాస్త్రానికి కొత్త నిర్వచనాన్ని ఇచ్చారు. రాబిన్స్ ప్రకారం “అనంతమైన కోర్కెలకూ, ప్రత్యామ్నాయ ప్రయోజనాలున్న పరిమిత సాధనాలకూ మధ్య మానవ ప్రవర్తనను అధ్యయనం చేసేది ఆర్థిక విజ్ఞాన శాస్త్రం”. (“Economics is the science which studies human behaviour as a relationship between ends and scarce means which have alternative uses”).

రాబిన్స్ నిర్వచనంలో ముఖ్య అంశాలు

1. మానవుని కోర్కెలు అనంతాలు. ఒక కోర్కె తీరిన వెంటనే వేరొక కోర్కె పుట్టు కొస్తుంది. ఈ కోర్కెలను తీర్చు కొనటానికి మానవుడు నిరంతరం ప్రయత్నం చేస్తుంటాడు.
2. కోర్కెలను తీర్చే సాధనాలు పరిమితం. కోర్కెలతో పాటు ఈ సాధనాలు కూడా అపరిమితంగా ఉంటే ఆర్థిక సమస్యలుండేవి కావు. పరిమితంగా ఉన్న సాధనాలే ఆర్థిక సమస్యలన్నింటికి మూల కారణం.
3. ఈ సాధనాలకు ప్రత్యామ్నాయ ప్రయోజనాలుంటాయి. అంటే ఒక సాధనం ఒకే ప్రయోజనమే కాక నిజ జీవితంలో అనేక ఉపయోగాలుంటాయి.
4. పరిమితంగా ఉన్న సాధనాలను, ఒక కోర్కెను తీర్చుకోవటానికి ఉపయోగిస్తే వేరొక కోర్కెను వదులు కోవాలి. అందువల్ల ప్రాముఖ్యతను బట్టి కొన్ని కోర్కెలను ముందు, మరికొన్నింటిని తరువాత తీర్చుకోవలసి ఉంటుంది. అంటే ముందు తీర్చుకోదలచుకున్న కోర్కెను “ఎంపిక” చేసుకోవాలి. ఈ విధంగా సాధనాల కొరత “ఎంపిక” సమస్యకు దారి తీస్తుంది.

రాబిన్స్ దృష్టిలో ఆర్థిక సమస్యలకు ఈ లక్షణాలన్నీ ఉండవలెను. వీటిలో ఏ ఒక్క లక్షణమూ తనంతట తానుగా ఆర్థిక సమస్యను సృష్టించదు. ఈ పరిస్థితులన్నీ ఒకేసారి కలిసి వచ్చినప్పుడే ఆర్థిక సమస్య ఏర్పడుతుంది.

రాబిన్స్ నిర్వచనం ప్రత్యేకతలు

రాబిన్స్ నిర్వచనం ఇంతకు ముందు ఇచ్చిన నిర్వచనాల కన్నా మెరుగైనది. ఎందుకంటే

- 1) రాబిన్స్ నిర్వచనం కోర్కెలను భౌతిక, అభౌతిక అని వర్గీకరించలేదు. అందువల్ల రాబిన్స్ నిర్వచనం విశ్లేషణాత్మకమైనది, శాస్త్రీయమైనది.
- 2) రాబిన్స్ అర్థశాస్త్రాన్ని ఒక విజ్ఞాన శాస్త్రంగా పరిగణించారు. అందువల్లనే అర్థశాస్త్రం మంచి చెడుల మధ్య తటస్థంగా ఉంటుందని రాబిన్స్ అన్నారు.

- 3) రాబిన్స్ నిర్వచనం వల్ల అర్థశాస్త్రం నిరాశాపూరిత శాస్త్రమని, ధనదేవతను పూజింపమని చెప్పే శాస్త్రమనీ ఎవరూ విమర్శించలేరు.
- 4) రాబిన్స్ నిర్వచనం ద్వారా అర్థశాస్త్రానికి సార్వజనియత లభించింది. కోర్కెల సంఖ్య దృష్ట్యా సాధనాల కొరత అంతటా ఉన్న సమస్య అంతేగాక ఒంటరిగా నివసిస్తున్న మునుల వంటి వారికి కూడా వర్తిస్తుంది.

విమర్శలు

రాబిన్స్ నిర్వచనం కూడా కొన్ని విమర్శలకు గురయ్యింది.

1. రాబిన్స్ “శ్రేయస్సు” అనే పదాన్ని వ్యతిరేకించినా, అతని నిర్వచనంలో అంతర్గతంగా శ్రేయస్సు భావన కన్పిస్తుంది. అంటులేని కోర్కెలను తీర్చుకొనటానికి, కొరతగా ఉన్న సాధనాలను ఉపయోగించేటప్పుడు ఏ విధంగా గరిష్ట ప్రయోజనం లేదా సంక్షేమం వస్తుందని ఆలోచిస్తాడు. అంటే దొడ్డిదారిన శ్రేయస్సు ఈ నిర్వచనంలో ప్రవేశించినదన్నమాట.
2. అర్థశాస్త్రం లక్ష్యాల మధ్య తటస్థంగా ఉండి, ఒక విజ్ఞాన శాస్త్రంగా మారాలనే రాబిన్స్ అభిప్రాయాన్ని కొందరు అంగీకరించలేదు. అర్థశాస్త్రం వంటి సాంఘిక శాస్త్రం మానవ సంక్షేమానికి తోడ్పడేదిగా ఉండాలి. ప్రజా జీవితంతో సంబంధంలేనిదిగా ఉండరాదు. అంటే రాబిన్స్ నిర్వచనంలో మానవతా దృక్పథం లోపించింది.
3. రాబిన్స్ నిర్వచనం అర్థశాస్త్రాన్ని విలువ సిద్ధాంతంగా మార్చి వేసిందనే విమర్శ కూడా ఉంది. వనరుల పంపిణీ, ధర నిర్ణయం వంటి సమస్యలేగాక అర్థశాస్త్రంలో ఇంకా అనేక ముఖ్య సమస్యలున్నాయి. జాతీయ ఆదాయం, ఉద్యోగిత వంటి సమస్యలను రాబిన్స్ పరిశీలించలేదు.
4. తన నిర్వచనంలో ఆర్థిక వృద్ధి, అభివృద్ధి సమస్యలను చేర్చలేదని కూడా కొందరు రాబిన్స్ నిర్వచనాన్ని విమర్శించారు.
5. కొరతగా ఉన్న సాధనాలను, అపరిమితమైన కోర్కెలు తీర్చుకొనటానికి ఉపయోగించటం అనే ప్రతిపాదనల వల్ల కొన్ని సమయాల్లో, ఆర్థికేతర విషయాలను కూడా పరిశీలించ వలసి వస్తుంది.
6. ఆర్థిక సమస్యలనేవి సాధనాల కొరత వల్లనే కాక, సాధనాలు ఎక్కువగా ఉన్నందు వల్ల కూడా ఏర్పడవచ్చు అనే విషయాన్ని రాబిన్స్ గుర్తించలేదు. ఒకప్పుడు బ్రెజిల్ దేశంలో కాఫీ పంట విపరీతంగా పండి దానిని ఏమి చేయాలో తెలియని పరిస్థితి ఏర్పడింది.

1.3.4 అభివృద్ధి నిర్వచనం : కాలానుగుణంగా మారుతున్న సమాజంలో ఎదురయ్యే ఎంపిక సమస్య, ఆర్థికాభివృద్ధి, నిరుద్యోగిత, ప్రణాళికలు మొదలైన అంశాలను పరిగణలోకి తీసికొని శామ్యుల్సన్ అర్థశాస్త్రాన్ని నిర్వచించాడు. శామ్యుల్సన్ “ప్రజలు, సమాజం ద్రవ్యాన్ని ఉపయోగించి కాని, ఉపయోగించకుండా కాని, ప్రత్యామ్నాయ ప్రయోజనాలుండి కొరతగా ఉండే ఉత్పాదక వనరులను వివిధ వస్తువుల ఉత్పత్తికి, వర్తమానంలో కాని భవిష్యత్తులో కాని, వివిధ వర్గాల మధ్య వినియోగానికి పంపిణీ చేయటానికి ఏ విధంగా ఉపయోగించడం జరుగుతుందో అధ్యయనం చేసేదే అర్థశాస్త్రం” అని నిర్వచించారు.

ఈ నిర్వచనంలో ప్రధానాంశాలు

1. శామ్యుల్సన్ కూడా రాబిన్స్ వలే సమాజములోని పరిమిత వనరులు, వాటి ప్రత్యామ్నాయ ప్రయోజనాలు పరిగణలో తీసుకున్నాడు.
2. ఉత్పత్తిలో మాత్రమే కాక పంపిణీలో ఎదురయ్యే సమస్యలకు ఈ పరిమిత వనరులు ఏ విధంగా కారణమౌతాయో వివరించటానికి ప్రయత్నించారు.
3. పరిమిత వనరులను ఉపయోగించేటప్పుడు ఆర్థికాభివృద్ధి యొక్క అవసరతను గుర్తించడం జరిగింది.
4. వర్తమాన సమస్యలే కాక భవిష్యత్ ఆర్థిక సమస్యలను కూడా గుర్తించి, వృద్ధికి అవసరమైన అంశాలను గుర్తించి విశ్లేషించడం జరిగింది.
5. ద్రవ్య సంబంధమైన మరియు ద్రవ్య సంబంధం లేని ఆర్థిక కార్యకలాపాలను కూడా అర్థశాస్త్ర పరిధిలోకి తీసుకొని రావడం జరిగింది.
6. కొరత నిర్వచనంలోని అంశాలతో పాటు, వృద్ధిని కూడా జత చేయటం వల్ల ఈ నిర్వచనం రాబిన్స్ కన్నా మెరుగైనది.

అర్థశాస్త్రం వంటి వేగంగా పెరిగే శాస్త్రానికి ఏ ఒక నిర్వచనమూ సంతృప్తి కరంగా ఉండదు. ప్రతి నిర్వచనానికి ఏదో ఒక లోపం ఉంటుంది. అందువల్ల వివిధ ఆర్థిక సమస్యలు, విషయాలను చేర్చి నిర్వచనంగా చెప్పటం మంచిదని కొందరంటున్నారు. కాని అప్పుడా

నిర్వచనం కొండవీటి చాంతాడు అంత అవుతుంది. ప్రాసెసర్ జాకబ్ వైనర్ (Jacob Viner) ని ఒకసారి అర్థశాస్త్ర పరిధిని నిర్వచించమని అడగగా ఆయన ఇలా అన్నారు. " అర్థశాస్త్రవేత్తలు చేయునదే అర్థశాస్త్రం " ఈ విధంగా మనం అర్థశాస్త్ర నిర్వచనాలను తెలుసుకొనటం ద్వారా ఆ శాస్త్ర స్వభావం తెలిసింది. ఇప్పుడు అర్థశాస్త్ర పరిధిని గూర్చి తెలుసుకొందాం.

1.4 అర్థశాస్త్ర పరిధి (Scope of Economics)

అర్థశాస్త్ర పరిధిని మనం తెలుసుకోవాలంటే క్రింది విషయాలు పరిశీలించాలి.

- 1) అర్థశాస్త్ర విషయం,
- 2) అర్థశాస్త్రం ఒక విజ్ఞాన శాస్త్రమా? కళా?
- 3) అర్థశాస్త్రం నిశ్చయాత్మక శాస్త్రమా? ప్రామాణిక శాస్త్రమా?

1.4.1 అర్థశాస్త్ర విషయం : మంచి నిర్వచనం ప్రతిపాదించటం వల్ల శాస్త్రం పరిశీలించే విషయాన్ని స్థూలంగా చెప్పవచ్చు. మానవులు రోజువారీ జీవితంలో శ్రేయస్సు పెంచే వినియోగం, ఉత్పత్తి, వినిమయం, పంపిణీలను అర్థశాస్త్రంలో పరిశీలిస్తారని మార్షల్ అన్నారు. మార్షల్ నిర్వచనం ద్వారా అర్థశాస్త్ర పరిధి తగ్గందని రాబిన్స్ భావించారు. ఆర్థిక ప్రాధాన్యత ఉండి భౌతిక శ్రేయస్సును పెంచని సిగరెట్లు, మత్తు మందుల వంటివి అనేకం ఉన్నాయి. మార్షల్ దృష్టిలో ఇవి అర్థ శాస్త్ర పరిధిలోకి రావు. ఒక వస్తువు లేదా సేవకు ఆర్థిక ప్రాధాన్యత ఉండాలంటే దానికి ధర ఉండాలి. కొరతగా ఉన్న వనరులను వివిధ లక్ష్యాల మధ్య పంపిణీ చేయటంలో మానవ ప్రవర్తనను అర్థశాస్త్రం పరిశీలించాలి. ఈ సమస్య అన్ని సమయాలలో, ప్రాంతాలలో, పరిస్థితులలో ఉంటుంది. ఈ విధంగా అర్థశాస్త్రంలో కుటుంబాలు, వ్యాపారసంస్థలు, ప్రభుత్వాలు లక్ష్యాల మధ్య వనరులను పంపిణీ చేసే తీరును పరిశీలిస్తాం. శామ్యుల్సన్ వృద్ధి నిర్వచనం ప్రకారం సమిష్టి ఆర్థిక కార్యకలాపాలైన జాతీయాదాయం, ఆర్థికవృద్ధి, ఆర్థికాభివృద్ధి, నిరుద్యోగ సమస్య మొదలైన వాటి తీరు కూడా అర్థశాస్త్రం పరిశీలిస్తుంది.

1.4.2 అర్థశాస్త్రం విజ్ఞాన శాస్త్రం - కళ : పరిశీలన, ప్రయోగం ద్వారా నిరూపించబడే జ్ఞాన సముదాయాన్ని విజ్ఞానశాస్త్రం అంటారు. దీనిలో సాధారణ సూత్రాలు, సిద్ధాంతాలు, కార్యాకరణ సంబంధాలు వివరించబడతాయి. అర్థశాస్త్రానికి ఈ లక్షణాలన్నీ ఉన్నాయి కాబట్టి దీనిని విజ్ఞాన శాస్త్రంగా చెప్పవచ్చు. అర్థశాస్త్రంలో కూడా ఖచ్చితంగా జరిగి తీరుతుందని చెప్పే సూత్రాలు ఉన్నాయి. ఉదా : క్షీణప్రతి ఫలాల సూత్రం. ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని స్థిరంగా ఉంచి వేరొక సాధనాన్ని పెంచుతూ పోతే ఒక స్థాయి తర్వాత ఉత్పత్తి క్షీణిస్తుందని ఈ సూత్రం తెలుపుతుంది. ఇది అన్ని వేళలా వాస్తవం.

కొంత మంది అర్థశాస్త్రవేత్తలు అర్థశాస్త్రాన్ని విజ్ఞాన శాస్త్రంగా అంగీకరించరు. వారి దృష్టిలో ఆర్థిక సూత్రాలకు సార్వజనీనత లేదు. ఎందువల్లనంటే అర్థశాస్త్ర సూత్రానికి ముందు " తక్కిన విషయాలు స్థిరంగా ఉండగా " అని చెబుతాం. అర్థశాస్త్రం విజ్ఞాన శాస్త్రాలంత ఖచ్చితంగా లేకపోయినా, ఖచ్చితమైన అంచనాలకు ప్రయత్నం చేస్తున్నది. తక్కిన సామాజిక శాస్త్రాలలో లేని ద్రవ్యం అనే కొలమానం అర్థశాస్త్రానికి ఉంది. అర్థశాస్త్రం ఈ విధంగా విజ్ఞాన శాస్త్రాలకు క్రమక్రమంగా దగ్గరవుతున్నది. వాస్తవ విషయాల ఆధారంగా సూత్రాలను ప్రతిపాదించే పద్ధతుల అన్వేషణలో అర్థశాస్త్రం తక్కిన విజ్ఞాన శాస్త్రాలతో పోటీ పడుతుంది.

విజ్ఞానశాస్త్రం కొన్ని సూత్రాలను ప్రతిపాదిస్తే, వాటిని ఆచరణలో పెట్టడమే కళ. కళ అంటే ప్రయోగాత్మక శాస్త్రం. పేదరికానికి కారణాలు వెదకటం విజ్ఞాన శాస్త్ర విషయం. పేదరికం నిర్మూలనకు ప్రతిపాదనలు చేసి, అమలు జరపటం కళ అవుతుంది. అర్థశాస్త్రం ఈ రెండు పనులూ చేస్తుంది. కనుక దీనిని విజ్ఞాన శాస్త్రంగానూ, కళగానూ భావించవచ్చు.

1.4.3 నిశ్చిత శాస్త్రం లేదా ప్రామాణిక శాస్త్రం: అర్థశాస్త్రం నిశ్చిత శాస్త్రమా లేదా ప్రామాణిక శాస్త్రమా అనే వాదనను రాబిన్స్ వెలుగులోకి తెచ్చారు. నిశ్చిత శాస్త్రం అంటే ఉన్న విషయాన్ని ఉన్నట్లుగా తెలిపేది, ప్రామాణిక శాస్త్రం ఏమి జరగాలో ఏది ప్రమాణికమో తెలుపుతుంది. మొదటిది శుద్ధమైన విజ్ఞాన శాస్త్రమైతే, రెండవది నీతి శాస్త్రం.

రాబిన్స్ అర్థశాస్త్రాన్ని విజ్ఞాన శాస్త్రంగా పరిగణించారు. దీనిలో వైతిక సమస్యలకు తావులేదు. అర్థశాస్త్రం లక్ష్యాల మధ్య తటస్థంగా ఉండాలి. అర్థశాస్త్రవేత్త నిర్ణయాలు తీసుకోరాదు. ఈ శాస్త్రం నిరూపించగలిగే వాస్తవ అంశాల పై ఆధారపడి ఉన్నది. దీనిలో విలువలకు, నీతికి తావు లేదు. సాధారణ సూత్రాలను ప్రతిపాదించటమే అర్థశాస్త్రం పని, మంచి చెడులను వివరించరాదు.

అర్థశాస్త్రాన్ని నిశ్చిత లేదా ధనాత్మక శాస్త్రంగా భావించటం వల్ల కొన్ని వాస్తవాలు మరుగున పడతాయి. అర్థశాస్త్రం వంటి సామాజిక శాస్త్రం నిర్ణయాలు తీసుకోనే బాధ్యత నుండి తప్పించుకోరాదు. ఎందుకంటే మానవ సంక్షేమానికి సంబంధించిన నిర్ణయాలు తీసుకోనేటప్పుడు కొన్ని వైతిక నిర్ణయాలు తప్పని సరిగా తీసుకోవాలి. అందుకనే అర్థశాస్త్రాన్ని "నీతి శాస్త్రం చెలికత్తె" అన్నారు. అర్థశాస్త్రం కేవలం మార్గాన్ని చూపేదిగానే కాక ఫలితాలు ఇచ్చేదిగా ఉండాలి. అర్థశాస్త్రవేత్తలు ప్రేక్షకులుగా మిగిలిపోరాదు. సమస్యలను వివరించటంతో సరిపెట్టుకోక పరిష్కార మార్గాలు కూడా చూపాలి. అర్థశాస్త్రవేత్తలు సిద్ధాంతకర్తలుగానే మిగిలిపోతే పేదరికం, నిరుద్యోగం వంటి సమస్యలకు పరిష్కారాలను ఎవరు చూపించాలి? కాబట్టి వివిధ సమస్యలకు సంబంధించి తమ నిర్ణయాలు తెలుపవలసిందిగా అర్థశాస్త్రవేత్తల పైన వస్తున్న వత్తిడిని బట్టి ప్రామాణిక శాస్త్రంగా అర్థశాస్త్ర ప్రాముఖ్యత పెరుగుతున్నట్లు మనకు తెలుస్తుంది.

ఇంతవరకు మనం పరిశీలించిన అర్థశాస్త్ర పరిధిలో వినియోగం, ఉత్పత్తి, వినిమయం, పంపిణీల అధ్యయనం, ఉద్యోగిత నిర్ణయం, ఆర్థిక వృద్ధిని నిర్ణయించే అంశాల పరిశీలన ఉన్నాయి. అంతేగాక ద్రవ్యోల్బణం, పేదరికం వంటి సమస్యలు కూడా ఈ పరిధిలో ఉన్నాయి. అందుకని బౌల్డింగ్ భూత, వర్తమాన ఆర్థిక సమస్యలన్నింటి పరిశీలన ఈ శాస్త్ర పరిధిలో ఉందని అంటారు.

1.5 సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్రాలు

అర్థశాస్త్ర విషయాన్ని సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్రాలు అని రెండు రకాలుగా విభజిస్తారు. ఈ విభజన 1933లో మొదటిసారిగా రగ్నార్ ఫ్రిష్ (Ragnar Frisch) చేశారు. మైక్రోస్, మాక్రోస్ అను గ్రీకు పదాలకు వరుసగా "చిన్న", "పెద్ద", అని అర్థం. సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం వ్యక్తిగత యూనిట్లను పరిశీలిస్తే, స్థూల అర్థశాస్త్రం సమిష్టి యూనిట్లను పరిశీలిస్తుంది.

1.5.1 సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం : సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రాన్ని ధరల సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు. సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం వ్యక్తిగత యూనిట్లయిన సంస్థలు, కుటుంబాలు, వైయక్తిక ధరలు, వేతనాలు, ఆదాయాలు, వైయక్తిక పరిశ్రమలు, వైయక్తిక వస్తువుల అధ్యయనం చేస్తుందని బౌల్డింగ్ అన్నారు. వ్యక్తిగత యూనిట్ల సమతౌల్యం, ఆ యూనిట్ల మధ్య నుండే పరస్పర సంబంధాలను ఈ శాస్త్రం పరిశీలిస్తుంది. కొన్ని సమయాల్లో సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రంలో కూడా సమిష్టిరాశుల అధ్యయనం కూడా జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రంలో పరిశ్రమను పరిశీలించేటప్పుడు పరిగణించే సమిష్టిరాశులు, స్థూల అర్థశాస్త్రంలో పరిశీలించే వాటికన్నా చిన్నవని గుర్తుంచుకోవాలి.

ప్రాముఖ్యత

సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రానికి సిద్ధాంత పరంగా, ఆచరణాత్మకంగా ఎంతో ప్రాముఖ్యత ఉంది.

1. స్వేచ్ఛా వ్యాపార ఆర్థిక వ్యవస్థ పనిచేసే తీరును వివరిస్తుంది.
2. ఉత్పత్తి సామర్థ్యాన్ని, జనాభా సంక్షేమాన్ని పెంచటానికి అవసరమైన విధాన నిర్ణయాలు తీసుకోవటంలో తోడ్పడుతుంది.
3. అర్థశాస్త్రం అన్వయించే శాఖలలో ఉదా - ప్రభుత్వవిత్ర శాస్త్రం, అంతర్జాతీయ వ్యాపారం మొదలైన వాటిలో సూక్ష్మ ఆర్థిక విశ్లేషణ ఉపయోగపడుతుంది.

పరిమితులు

సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రానికి కొన్ని పరిమితులు ఉన్నాయి.

1. ఆర్థిక వ్యవస్థ మొత్తంగా పనిచేసే తీరును వివరించలేదు.
2. సంపూర్ణ ఉద్యోగిత, స్థిరంగా ఉన్న వనరుల వంటి అవాస్తవికమైన ప్రమేయాలపై సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం ఆధారపడి ఉంది.

1.5.2 స్థూల ఆర్థికశాస్త్రం : స్థూల ఆర్థికశాస్త్రం సమిష్టిరాశులను అధ్యయనం చేస్తుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థను మొత్తంగా పరిశీలిస్తుంది. జాతీయ ఆదాయం, మొత్తం ఉద్యోగిత, సమిష్టి పెట్టుబడి, సమిష్టి డిమాండ్, సమిష్టి పాదుపు, సమిష్టి సప్లయ సాధారణ ధరల వంటి సమిష్టి అంశాలను అధ్యయనం చేస్తుంది. అందువల్ల దీనిని సమిష్టి ఆర్థికశాస్త్రం అని కూడా అంటారు. దీనినే ఆదాయ, ఉద్యోగిత సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు. స్థూల ఆర్థిక విశ్లేషణకు దోహదం చేసిన వారిలో లార్డ్ కీన్స్ ముఖ్యులు. ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థ ఏవిధంగా వృద్ధి చెందుతుందో స్థూల ఆర్థికశాస్త్రం ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

ప్రాముఖ్యత

1. ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క పని తీరును అవగాహన చేసుకొనటానికి ఉపయోగపడుతుంది.
2. దేశానికి అవసరమైన ఆర్థికవిధానాలు తయారు చేయటంలో స్థూల ఆర్థిక విశ్లేషణ ఉపయోగపడుతుంది.
3. తక్షణ ఆర్థిక సమస్యలకు పరిష్కార మార్గాలను వెదకటంలో స్థూల ఆర్థిక విశ్లేషణకు ప్రాముఖ్యత ఉన్నది.

పరిమితులు

1. స్థూల ఆర్థికశాస్త్రం వ్యక్తిగత అంశాలను పూర్తిగా వదిలి వేస్తుంది.
2. వైయక్తిక యూనిట్ల మధ్య తేడాలను లెక్కలోకి తీసుకొనకుండా, సగటు ఫలితాలను మాత్రమే తెలుపుతుంది.

1.5.3 సూక్ష్మ, స్థూల ఆర్థికశాస్త్రాల పరస్పర ఆధారం: సూక్ష్మ, స్థూల ఆర్థికశాస్త్రాలలో ఏ ఒక్కటి ఆర్థిక వ్యవస్థను సమగ్రంగా విశ్లేషణ చేయటానికి తోడ్పడవు. సూక్ష్మ స్థాయిలో నిజమైనది, స్థూల స్థాయిలో నిజం కాకపోవచ్చు. అదే విధంగా కొన్ని సమయాలలో స్థూల స్థాయిలో నిజమైన విషయం, సూక్ష్మ స్థాయిలో నిజం కాకపోవచ్చు. జాతీయ ఆదాయం పెరుగుతున్నంత మాత్రాన, సమాజంలో అందరి ఆదాయాలు పెరుగుతాయని భావించలేం. ఎందుకంటే దేశం అభివృద్ధి చెందవచ్చు. జాతీయ ఆదాయం పెరగవచ్చు. కాని సమాజంలోని కొన్ని వర్గాల ప్రజల ఆదాయాలు పెరగకుండా ఉండి వారు పేదరికంలోనే ఉండవచ్చు. కాబట్టి ఇలాంటి వ్యక్తులు, వర్గాల పరిస్థితిని మెరుగుపరచాలంటే సూక్ష్మ స్థాయిలోనే విశ్లేషణ జరుగాలి. అదేవిధంగా సాధారణ ధరల స్థాయి తగ్గినంతా మాత్రాన, అన్ని వస్తువుల ధరలు తగ్గుతాయని భావించరాదు. కాబట్టి ఈ రెండు విశ్లేషణల్లో ఏ ఒక్కటి సంపూర్ణమైనది కాదు. ఆర్థిక వ్యవస్థను గూర్చి సంపూర్ణ అవగాహనకు, విధాన నిర్ణయాలకు ఈ రెండు విశ్లేషణలు అవసరమవుతాయి.

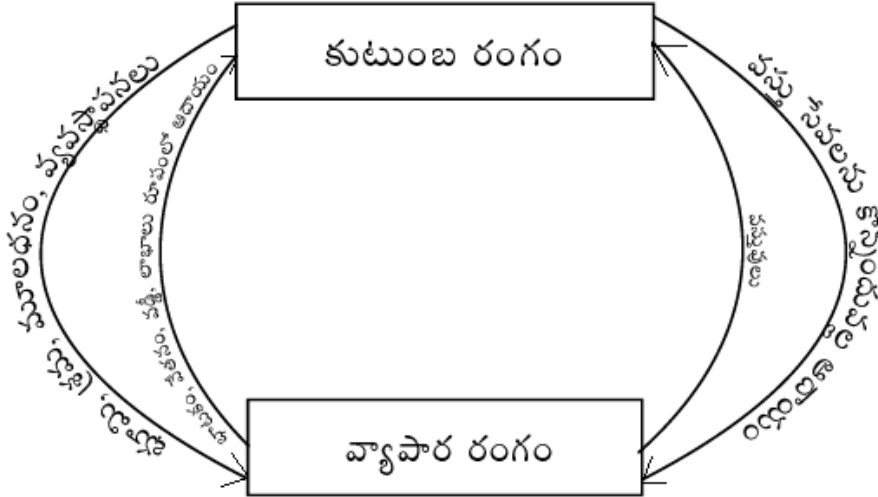
1.6 చక్రరూప ఆదాయ ప్రవాహం (Circular Flow of Income)

ఆర్థిక వ్యవస్థ రెండు ముఖ్య రంగాలను కలిగి ఉంటుంది. 1. కుటుంబ రంగం 2. వ్యాపార రంగం. కుటుంబ రంగం నుంచి వ్యాపార రంగానికి, వ్యాపార రంగం నుంచి కుటుంబ రంగానికి నిరంతరం ఆదాయం ప్రవహించటాన్నే చక్రీయ ఆదాయ ప్రవాహం అంటారు. ఈ ప్రవాహం జరిగే తీరు క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆదాయం చక్రరూపంగా ఏ విధంగా ప్రవహిస్తుందో చూద్దాం. ఉత్పత్తి సాధనాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపకులను కుటుంబ రంగం కలిగి ఉంటుంది. వ్యాపార రంగం వస్తు సేవలను ఉత్పత్తి చేయటం కోసం ఉత్పత్తి సాధనాలను కుటుంబ రంగం నుంచి నియమించుకుంటుంది. అందుకు ప్రతిఫలంగా ఉత్పత్తి సాధనాలైన భూమికి భాటకం, శ్రమకు వేతనం, మూలధనానికి వడ్డీ, వ్యవస్థాపనకు లాభాలు చెల్లిస్తుంది. అంటే ఉత్పత్తి కార్యకలాపాన్ని చేయటం వల్ల ఆదాయం వ్యాపార రంగం నుంచి కుటుంబ రంగానికి ప్రవహించింది.

ఉత్పత్తి కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించినందు వల్ల వ్యాపార రంగంలో వస్తువులు ఉత్పత్తి అవుతాయి. ఈ వస్తువులను కొనుగోలు చేసేది కుటుంబ రంగంలోని వ్యక్తులే. కుటుంబ రంగంలోని వ్యక్తులు వ్యాపార రంగంలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తు సేవలను కొనుగోలు చేయడం వల్ల కుటుంబ రంగం నుంచి వ్యాపార రంగానికి ఆదాయం ప్రవహిస్తుంది. ఈ ప్రక్రియ నిరంతరం జరుగుతూనే ఉండే ప్రక్రియ. కావున ఆర్థిక వ్యవస్థలో కుటుంబ రంగం నుంచి వ్యాపార రంగానికి, వ్యాపార రంగం నుంచి కుటుంబ రంగానికి నిరంతరం ఆదాయం ప్రవహించడానే చక్రీయ ఆదాయప్రవాహం అంటారు.

చక్రరూప ఆదాయ ప్రవాహం

1.7 సారాంశం

అర్థశాస్త్ర నిర్వచనం ద్వారా శాస్త్రం విషయాన్ని పరిధిని తెలుసుకోవచ్చు. అర్థశాస్త్రానికి వివిధ శాస్త్రవేత్తలు వివిధ నిర్వచనాలు ఇచ్చారు. అందులో ముఖ్యమైనవి సంపద, శ్రేయస్సు, కొరత, అభివృద్ధి నిర్వచనాలు. అర్థశాస్త్రం పరిశీలించే ఆర్థిక యూనిట్లను బట్టి రెండుగా చెప్పవచ్చు. వ్యక్తిగత యూనిట్లు పరిశీలిస్తే సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం అని సమిష్టి యూనిట్లు పరిశీలిస్తే స్థూల అర్థశాస్త్రం అని అంటారు. ఈ రెండు పరస్పరం ఆధారితాలు. అర్థశాస్త్రాన్ని శాస్త్రం గాను, కళ గాను చెప్పవచ్చు. అర్థశాస్త్రం నిశ్చితంగా ఉండాలనే అభిప్రాయాన్ని రాబిన్స్ వెలిబుచ్చినా, క్రమక్రమంగా నిర్ణయాత్మక శాస్త్రంగా దీని ప్రాముఖ్యత పెరుగుతున్నది.

1.8 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. అర్థశాస్త్ర నిర్వచనాలు సంపద, శ్రేయస్సు, కొరత, అభివృద్ధి నిర్వచనాలని నాలుగు రకాలు. సంపద, శ్రేయస్సు నిర్వచనాలలోని లోపాల వల్ల కొరత నిర్వచనం ఆవశ్యకత ఏర్పడింది. పరిమిత వనరులను, అపరిమిత లక్ష్యాల మధ్య కేటాయించటాన్ని అర్థ శాస్త్రంలో పరిశీలిస్తారని కొరత నిర్వచనం తెలియజేస్తుంది. మారుతున్న సమాజంలో ఎంపిక, అభివృద్ధి, ప్రణాళికలు మొదలైన వాటిని పరిగణలోకి తీసుకొని శామ్యూల్సన్ అభివృద్ధి నిర్వచనాన్ని ఇచ్చారు.
2. చిన్న చిన్న యూనిట్ల ఆర్థిక ప్రవర్తన పరిశీలించేది సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం. సమిష్టి రాశులను పరిశీలించేది స్థూల అర్థశాస్త్రం. ఈ రెండూ పరస్పరం ఒకదానిపైన ఒకటి ఆధారపడవలసిన అవసరమున్నది.
3. కుటుంబరంగం నుంచి వ్యాపారరంగానికి, వ్యాపార రంగం నుంచి కుటుంబ రంగానికి ఆదాయం ప్రవహించడాన్నే ఆదాయ ప్రవాహం అంటారు.

1.9 పదకోశం

1. సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం : వైయక్తిక యూనిట్ల ఆర్థిక చర్యలను, ప్రవర్తనను పరిశీలించే శాస్త్రం సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం. ఉదా: వైయక్తిక సంస్థ, వైయక్తిక పరిశ్రమ, వైయక్తిక కుటుంబం, etc.

2. స్థూల అర్థశాస్త్రం : సమిష్టి రాశులను అధ్యయనం చేసేది స్థూల అర్థశాస్త్రం. ఉదా: జాతీయ ఆదాయం, సమిష్టి డిమాండ్, సమిష్టి సప్లయ, సాధారణ ధరల స్థాయి.
3. వైపరీత్యం : పైకి చూడటానికి మనం నిజమనుకొంటున్న దానికి వ్యతిరేకంగా జరగటాన్నే వైపరీత్యం అంటారు.
4. పాదుపు వైపరీత్యం : మొదట కీన్ను తెలియజేశారు. వైయుక్తిక పాదుపు మంచిదే కాని సాంఘిక పాదుపు ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితను తగ్గిస్తుంది. ఇదే పాదుపు వైపరీత్యం.
5. నిశ్చిత లేక ధనాత్మక శాస్త్రం : ఉన్న విషయాన్ని యధాతథంగా వివరించునది ధనాత్మక శాస్త్రం.
6. నిర్లయాత్మక లేక ప్రామాణిక శాస్త్రం : ఒక విషయం ఏ విధంగా జరగాలో తెలియజేసేది ప్రామాణిక శాస్త్రం.
7. చక్రరూప ఆదాయ ప్రవాహం : కుటుంబరంగం నుండి వ్యాపార రంగానికి, వ్యాపార రంగం నుంచి కుటుంబ రంగానికి ఆదాయం చక్ర రూపంలో ప్రవహించటం.

1.10 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. వివిధ అర్థశాస్త్ర నిర్వచనాలను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించుము.
- జ. సంపద నిర్వచనం - క్లుప్తంగా దాని విమర్శలు - శ్రేయస్సు నిర్వచనం - అభివృద్ధి నిర్వచనం క్లుప్తంగా వాటి విమర్శలు - కొరత నిర్వచనం - గొప్పతనం - విమర్శలు - ముగింపు.
2. "అర్థశాస్త్రం ఒక ఎంపిక శాస్త్రం" - చర్చించుము.
- జ. కొరత నిర్వచనాన్ని వివరంగా వ్రాయవలెను.
3. శ్రేయస్సు నిర్వచనం, కొరత నిర్వచనంతో పోల్చుము. ఆ రెండింటిలో ఏది అధికంగా అంగీకార యోగ్యం ?
- జ. శ్రేయస్సు నిర్వచనం ముందు వ్రాసి దాని లోపాలు చూపించవలెను. తరువాత కొరత నిర్వచనం వ్రాసి దాని గొప్పతనాన్ని వివరించవలెను. ఈ గొప్పతనం వల్ల కొరత నిర్వచనం అంగీకార యోగ్యమైనదని చెప్పవచ్చును.
4. రాబిన్స్ కొరత నిర్వచనంను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించడు.
- జ. పైన తెల్పిన రెండవ ప్రశ్నకు దీనికి తేడా లేదని గమనించి ఉంటారు.
5. సూక్ష్మ మరియు స్థూల అర్థ శాస్త్రాల తారతమ్యాలను వివరించి వాటి సాపేక్ష ప్రాముఖ్యతను విశదీకరించుము.
- జ. సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం, స్థూల అర్థశాస్త్రాలను గురించి వ్రాయుటయే గాక, స్థూల అర్థశాస్త్ర పరస్పర ఆధారం గూర్చి వ్రాయవలెను.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ప్రస్తుత కాలంలో సూక్ష్మ, స్థూల అర్థశాస్త్ర విశ్లేషణ యొక్క ప్రాముఖ్యత ఏమి?
- స. సూక్ష్మ, స్థూల ఆర్థిక విశ్లేషణలను గూర్చి - వాటి ప్రాముఖ్యత - పరిమితులు.
2. శ్రేయస్సు నిర్వచనాన్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలింపుము.
- స. శ్రేయస్సు నిర్వచనం - దాని ముఖ్య లక్షణాలు - విమర్శలు
3. అర్థశాస్త్ర పరిధిని వివరించుము.
- స. అర్థశాస్త్ర పరిధిలో మూడు ప్రధానాంశాలు 1) అర్థశాస్త్ర విషయం 2) అర్థశాస్త్రం విజ్ఞాన శాస్త్రమా? కళా? 3) అర్థశాస్త్రం నిశ్చిత శాస్త్రమా? ప్రామాణిక శాస్త్రమా?

4. చక్రీయ ప్రవాహాన్ని గురించి వ్రాయుము.
- జ. చక్రీయ ఆదాయ ప్రవాహాన్ని గూర్చి వ్రాయాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. సూక్ష్మ, స్థూల ఆర్థిక విశ్లేషణలు
- జ. సూక్ష్మ అర్థశాస్త్రం, స్థూల అర్థశాస్త్రం పరిశీలించే విషయాలను తెలిపితే చాలును.
2. అర్థశాస్త్రం నిశ్చయ శాస్త్రమా? ప్రమాణాత్మక శాస్త్రమా?
- జ. నిశ్చయ, ప్రమాణ శాస్త్రంగా అర్థశాస్త్రాన్ని గురించి ఉన్న వాదనలు వ్రాయవలెను.
3. అర్థశాస్త్రం ప్రామాణిక శాస్త్రమా?
- జ. ప్రామాణశాస్త్రంగా అర్థశాస్త్రం అన్న అంశం వరకు వ్రాసిన చాలును.
4. అర్థశాస్త్రం విజ్ఞాన శాస్త్రమా? కళా?
- జ. అర్థశాస్త్రం విజ్ఞాన శాస్త్రమా? కళా? అని తెలుపువాదనలు వ్రాయవలెను.
5. సంపద నిర్వచనం.
- జ. సంపద నిర్వచనం - విమర్శలు.
6. అభివృద్ధి నిర్వచనం
- జ. అభివృద్ధి నిర్వచనం - ముఖ్యాంశాలు వ్రాయాలి.

1.11 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Samuelson, P. A and Nordhaus, W.D (1989) : Economics, Mc Graw- Hill, Delhi
2. Gould, J.P. and Ferguson, C.E. (1986) : Micro Economic Theory, All India Traveller Bookseller, Delhi
3. Jhingan, M.L (1988) : Advanced Economic Theory, Konark Pubs. Pvt. Ltd. Delhi
4. Ahuja, H.L. (1984) : Principles of Micro Economics, S. Chand and Co. Ltd., New Delhi
5. Dewett, K.K. (1984) : Price Theory, Shyam Lal Charitable Trust, New Delhi
6. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 2

ఆర్థిక విశ్లేషణ పద్ధతులు

సూత్రాల స్వభావం

విషయక్రమం

- 2.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 2.1 విషయ పరిచయం
- 2.2 విశ్లేషణ పద్ధతులు
  - 2.2.1 నిగమన పద్ధతి
  - 2.2.2 ఆగమన పద్ధతి
- 2.3 నిశ్చల, చలన ఆర్థిక విశ్లేషణలు
  - 2.3.1 నిశ్చల ఆర్థిక విశ్లేషణ
  - 2.3.2 చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ
- 2.4 సమతౌల్య భావన
  - 2.4.1 స్థిర, అస్థిర, తటస్థ సమతౌల్యాలు
  - 2.4.2 స్వల్పకాల, దీర్ఘకాల సమతౌల్యాలు
  - 2.4.3 పాక్షిక, సమగ్ర సమతౌల్యాలు
- 2.5 ఆర్థిక సూత్రాల స్వభావం
- 2.6 సారాంశం
- 2.7 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 2.8 పదకోశం
- 2.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 2.10 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

2.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

అర్థశాస్త్రంలో ఉపయోగించే వివిధ ఆర్థిక విశ్లేషణ పద్ధతులు, ఆర్థిక సూత్రాల స్వభావం ఈ పాఠంలో వివరించటం జరిగింది. ఈ పాఠం పూర్తయ్యే సరికి మీరు ఈ క్రింది సార్యాంశాలు అవగాహన చేసుకొంటారు.

- * నిగమన, ఆగమన విశ్లేషణ
- * సమతౌల్య భావన, వివిధ రకాల సమతౌల్యాలు
- * నిశ్చల, చలన ఆర్థిక విశ్లేషణలు
- * ఆర్థిక సూత్రాల స్వభావం

2.1 విషయ పరిచయం

అర్థశాస్త్ర సూత్రాల ప్రతి పాదనకు, విషయ పరిశీలనకు విధాన నిర్ణయాల ప్రభావాలు తెలుసుకోవటానికి, కొన్ని అధ్యయన పద్ధతులు ఏ శాస్త్రంలోనైనా ఉంటాయి. అర్థశాస్త్రంలో సూత్రాలను రూపొందించడం అనేది నిగమన, ఆగమన పద్ధతుల ద్వారా జరుగుతుంది. ఆర్థిక సమస్యల విశ్లేషణకు నిశ్చల, చలన పద్ధతులను ఉపయోగిస్తాం. సమతౌల్యం, వివిధ సమతౌల్యాలు మొదలైనవి మనం ఈ పాఠంలో నేర్చుకోబోతున్నాం.

2.2 విశ్లేషణ పద్ధతులు

ఆర్థిక సమస్యల విశ్లేషించి సూత్రాలను రూపొందించుటకు, అర్థశాస్త్రంలో రెండు పద్ధతులున్నాయి. అవి 1).నిగమన పద్ధతి (Deductive Method) 2).ఆగమన పద్ధతి (Inductive Method). నిగమన పద్ధతిలో ప్రత్యేక విషయాల నుంచి సాధారణ విషయాలు ప్రతిపాదించబడతాయి. ఆగమన పద్ధతిలో సాధారణ విషయాలనుంచి ప్రత్యేక విషయాలు ప్రతిపాదించబడతాయి.

2.2.1 నిగమన పద్ధతి: సంప్రదాయ అర్థశాస్త్ర వేత్తలైన ఆడమ్ స్మిత్, రికార్డ్, నాసా సీనియర్ మొదలైన వారు ఈ పద్ధతిని ఉపయోగించారు. ఈ పద్ధతిలో అర్థశాస్త్ర వేత్త కొన్ని ప్రమేయాలతో ప్రారంభించి, కార్యకారణ సంబంధాన్ని తర్కించి, సూత్ర ప్రతిపాదన చేస్తాడు. తరువాత సూత్రాన్ని వాస్తవ విషయాలతో పోల్చి చూస్తారు. ఉదా - క్షీణో పాత ప్రయోజ సూత్రం ఆధారంగా పురోగామి పన్నులు ప్రతిపాదన. ఒక వ్యక్తి వద్ద ఉండే ఒక వస్తువు యూనిట్లు పెరిగే కొద్ది అతనికి అదనపు యూనిట్ల వలన లభించే ప్రయోజనం క్రమంగా తగ్గుతుందని ఈ సూత్రం తెలుపుతుంది. ఈ సూత్రం ద్రవ్యానికి కూడా వర్తిస్తుందని ప్రమేయాన్ని తీసుకొంటాం. అందువలన పేదవారి కన్నా ధనికులు ఎక్కువ రేటులో పన్ను చెల్లించాలని పురోగామి పన్నుల విధానాన్ని ప్రతిపాదిస్తాం. నిగమన పద్ధతిలో గణితాన్ని ఉపయోగించి తర్కాన్ని కొనసాగిస్తారు.

సుగుణాలు

1. వాస్తవ ప్రపంచం క్లిష్టమైనది. ప్రయోగాలు జరపటానికి ఉన్న అవకాశాలు తక్కువ. అందువల్ల నిగమన పద్ధతి ద్వారా విశ్లేషణ జరిపి సూత్ర ప్రతిపాదన చేయటం తేలిక.
2. ఇది సులువైన పద్ధతి. తక్కువ కాలంలో తక్కువ వ్యయ ప్రయాసలతో సూత్ర ప్రతిపాదన చేయవచ్చు. గణాంక వివరాలు కాని, ప్రయోగాలు కాని అవసరం లేదు.
3. కొద్దిపాటి వాస్తవ అంశాల ఆధారంగా సూత్రాల ప్రతిపాదనకు ఈ పద్ధతి ఒక బలమైన సాధనం.
4. క్లిష్టమైన సమస్యను కూడా చిన్న చిన్న భాగాలుగా విభజించి, సమస్యను చాలా సులభంగా వివరించటానికి ఉపయోగపడుతుంది.
5. నిగమన తర్కంలో గణితాన్ని ఉపయోగిస్తారు. గమక ఆర్థిక విశ్లేషణ మరింత ఖచ్చితత్వం వస్తుంది.

లోపాలు

జర్మన్ చారిత్రక పాఠశాలకు చెందిన శాస్త్రవేత్తలు నిగమన పద్ధతిని తీవ్రంగా విమర్శించారు.

1. నిగమన పద్ధతి ద్వారా ప్రతిపాదించే సూత్రాలు, కొన్ని ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంటాయి. ఆ ప్రమేయాలు వాస్తవమైతేనే సూత్రాలు నిజమౌతాయి.
2. ఈ పద్ధతి ద్వారా సూత్ర ప్రతిపాదన చేసే వారికి అత్యధిక నైపుణ్యం ఉండాలి.
3. స్థిరమైన పరిస్థితుల మీద ఆధారపడే సూత్రాలు, మారుతున్న సమస్యలను వివరించలేవు.
4. ఈ పద్ధతి ద్వారా సూత్ర ప్రతిపాదన చేసేవారు, ఊహ ఆలోచనల్లో మునిగిపోయి వాస్తవ విషయాలను మరిచే ప్రమాదం ఉన్నది.

2.2.2 ఆగమన పద్ధతి: జర్మన్ చారిత్రక పాఠశాలకు చెందిన శాస్త్రవేత్తలు ఆగమన పద్ధతి (Deductive Method) ని ఎక్కువగా ఉపయోగించారు. దీనిని ప్రయోగాత్మక పద్ధతి అని కూడా అంటారు. ఈ పద్ధతిలో ముందు వాస్తవ విషయాన్ని సేకరణ జరిపి, పరిశీలించి

సూత్రాలు ప్రతిపాదిస్తారు. ఆగమన పద్ధతిలో సూత్ర ప్రతిపాదన క్రింద తెల్పిన దశలలో జరుగుతుంది. 1) సమస్య అవతరణ 2) వాస్తవ సమాచార సేకరణ 3) సమాచార వర్గీకరణ 4) విశ్లేషణ 5) సూత్ర ప్రతిపాదన చేయటం. ఉదా - ఏంగెల్ వినియోగ సూత్రం. ఎర్రెస్ట్ ఏంగెల్, 19వ శతాబ్దంలో బెర్లియం శ్రామిక కుటుంబాల బడ్జెట్లను ఈ పద్ధతిలో అధ్యయనం చేసి ఒక సూత్రాన్ని ప్రతిపాదించారు. “కుటుంబం ఆదాయం తగ్గే కొద్దీ ఆహారం పై ఖర్చు చేసే అనుపాతం పెరుగుతుంది” అంటే కుటుంబ ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ ఆహారం పై వెచ్చించే అనుపాతం తగ్గుతుంది. అంటే ముందుగా పరిశీలన చేసిన తరువాత సూత్రం రూపొందించటం జరిగింది.

సుగుణాలు :

1. వాస్తవ అంశాల ఆధారంగా సూత్ర ప్రతిపాదన జరుగుతుంది. కాబట్టి ఈ పద్ధతి నిర్దుష్టమైనది.
2. ఈ పద్ధతి ద్వారా సాధారణ సూత్రాలు ప్రతిపాదించ బడతాయి. కాబట్టి ఆగమన పద్ధతి వల్ల భవిష్యత్తులో పరిశోధనలకు అవకాశం ఏర్పడుతుంది.
3. ఆగమన పద్ధతి గణాంక విశ్లేషణా పద్ధతులను ఉపయోగిస్తుంది. అందువలన ఈ పద్ధతి ద్వారా రూపొందించిన సూత్రాల ద్వారా ప్రభుత్వాలు తమ విధానాలు నిర్ణయించుకోవచ్చు.
4. ఈ పద్ధతి చలనాత్మకమైనది. ఎప్పటికప్పుడు మారే ఆర్థిక ప్రక్రియలను లెక్కలోకి తీసుకొంటుంది.

లోపాలు :

ఆగమన పద్ధతిలో కూడా కొన్ని లోపాలున్నాయి.

1. ఆగమన పద్ధతి గణాంక వివరాల పై ఆధారపడి ఉన్నది. కాబట్టి గణాంక సమాచారాన్ని పరిమితంగా మాత్రమే సేకరించి, అర్థశాస్త్రవేత్త తన ఇష్టానుష్ఠాల కనుగుణంగా సూత్ర ప్రతిపాదన చేయవచ్చు.
2. గణాంక విశ్లేషణలో ఉపయోగించే నిర్వచనాలు, సమాచార మూలం, విశ్లేషణా పద్ధతులు పరిశోధకునికి, పరిశోధకునికి మారతాయి.
3. ఈ పద్ధతిలో ఎక్కువ కాలం, ఆర్థిక ప్రయాసలు ఉంటాయి
4. భౌతిక, జీవ శాస్త్రాలలో వలె అర్థశాస్త్రంలో ప్రయోగాలు చేయటానికి అవకాశం ఉండదు. అర్థశాస్త్రం మానవ ప్రవర్తనకు సంబంధించినది. అందువల్ల ప్రయోగాల పై ఆధారపడి ఉన్న ఆగమన పద్ధతికి తరచుగా ఉపయోగించలేము.

నిగమన, ఆగమన పద్ధతులలో ఏ ఒక్కటి శాస్త్రీయ విశ్లేషణకు స్వతంత్రంగా తోడ్పడవు. వాస్తవానికి ఈ రెండూ పరస్పర పూరకాలు. ఒక పద్ధతి ద్వారా ప్రతిపాదించిన సూత్రాలను, వేరొక పద్ధతి ద్వారా రూపొందించవచ్చు. కాబట్టి రెండు పద్ధతులు ఆర్థిక విశ్లేషణకు కుడి, ఎడమ కాళ్ళుగా చెప్పవచ్చు.

2.3 నిశ్చల, చలన ఆర్థిక విశ్లేషణలు

“నిశ్చల”, “చలన” అను పదాలు యాంత్రిక శాస్త్రం (Mechanics) నుండి అర్థశాస్త్రానికి దిగుమతి చేసుకొన బడ్డాయి. ఈ రెండు పదాలకు మధ్య సుష్టమైన తేడాను 1928 లో రగ్నార్ ఫ్రీష్ చూపించారు. నిశ్చల, చలన విశ్లేషణ భావనను సామాజిక శాస్త్రాలలో మొదట ప్రవేశ పెట్టిన శాస్త్రవేత్త అగస్ట్ కాంప్టే (August Comte) కాలంతో ప్రమేయం లేకుండా ఆర్థిక కార్యకలాపాలను పరిశీలిస్తే నిశ్చల అర్థశాస్త్రం అంటారు. చలన అర్థశాస్త్రం కాలానగుణంగా మారే ఆర్థిక కార్యకలాపాలను పరిశీలిస్తుంది. 19వ శతాబ్ద మధ్య భాగం వరకు ఆర్థిక విశ్లేషణలో నిశ్చల పద్ధతులనే ఉపయోగించారు. ఆ తరువాతనే నిశ్చల, చలన అనే తేడా ఏర్పడింది.

2.3.1 నిశ్చల ఆర్థిక విశ్లేషణ : నిశ్చల ఆర్థిక విశ్లేషణలో కాల ప్రాతిపదిక ఉండదు. వస్తువుల ధరలు, వస్తువుల సప్లయ్, డిమాండ్ మొదలైన చలాంకాలను ఒకే కాలానికి పరిగణిస్తారు. ఉదాహరణ ఒక వస్తువు ధర నిర్ణయాన్ని తీసుకొందాం. వస్తువు ధర, దానిని నిర్ణయించే డిమాండ్, సప్లయ్ లన్నింటిని ఒకే కాలానికి చెందిన వాటిని పరిశీలిస్తాం. ఇతర విషయాలన్నీ స్థిరంగా ఉన్నాయని ఊహించి పరిశీలనలో ఉన్న అంశాల మీదనే దృష్టిని కేంద్రీకరిస్తాం. కాలాన్ని పరిగణలోకి తీసుకొంటే విశ్లేషణ కష్టమవుతుందనే దృష్టితో

కాలాన్ని లెక్కలోకి తీసుకోము. నిశ్చల విశ్లేషణ నిశ్చలంగా ఉన్న కెమెరా నుండి తీసిన ఫోటోగ్రాఫ్ వంటిది. ఇది వీడియో కెమెరా వలె కదిలే ఫోటోలు తీయదు. ఆర్థిక వ్యవస్థ ఒడిదుడుకులు లేకుండా క్రమంగా మారే పరిస్థితిని నిశ్చల విశ్లేషణ తెలుపుతుంది.

వాస్తవ ప్రపంచం క్లిష్టమైనది. దాన్ని యథా తథంగా విశ్లేషణ చేయడం కష్టం. అందువల్ల దాన్ని చిన్న చిన్న భాగాలుగా విడదీసి కొన్ని భాగాలు స్థిరంగా ఉంటాయని భావించి తక్కిన భాగాలను విశ్లేషణ చేస్తాం. ఆ విధంగా చేయకపోతే సమస్యల విశ్లేషణ సులభంగా సాధ్యపడదు.

సుగుణాలు

1. ఆర్థిక ప్రక్రియ ఒక యంత్రం వంటిది. ఆ యంత్రం కదలక ముందే దానిలోని ప్రతి భాగాన్ని పరీక్షించి అర్థం చేసుకొనటానికి నిశ్చల విశ్లేషణ అవసరం ఎంతైనా ఉంది.
2. చలన ఆర్థిక వ్యవస్థను అర్థం చేసుకొనటానికి నిశ్చల అర్థశాస్త్ర అధ్యయనం అవసరం.
3. ఆర్థిక వ్యవస్థ వేర్వేరు స్థాయిలలో సమతౌల్య స్థితిలో ఉండును. సమతౌల్య స్థితి అనగా విరామ స్థితి. ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ఒక సమతౌల్య స్థితిని వేరొక సమతౌల్య స్థితితో పోల్చటానికి నిశ్చల విశ్లేషణ ఉపయోగపడుతుంది.
4. ఆర్థిక సూత్రాలలో ఎక్కువ భాగం నిశ్చల విశ్లేషణ పై ఆధారపడి ఉన్నాయి.

దోషాలు

1. నిశ్చల విశ్లేషణ వాస్తవ దూరమైనది. చలాంకాలన్నీ మారవు అనే ప్రమేయంతో విశ్లేషణ జరుపుతుంది. కాని వాస్తవ ప్రపంచంలో చలాంకాలు మారుతుంటాయి.
2. కాలంలో మార్పులు పరిగణలోకి తీసుకోదు. అందువల్ల ఆర్థిక మార్పులను, వృద్ధిని వివరించటానికి నిశ్చల విశ్లేషణ ఉపయోగపడదు.
3. వ్యాపార చక్రాల విశ్లేషణను ఈ పద్ధతి ద్వారా కొనసాగిస్తే అసందర్భంగా ఉంటుంది.
4. ఈ విశ్లేషణ ద్వారా తీసుకొన్న నిర్ణయాలను గణాంక పద్ధతుల ద్వారా నిరూపించటానికి అవకాశం ఉండదు.
5. నిశ్చల విశ్లేషణ సత్యదూరమైన ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది. ఉదాహరణ పరిపూర్ణ పోటీ పరిస్థితులు, పూర్తి గమనశీలత, పూర్తి మార్కెట్ పరిజ్ఞానం అనే ప్రమేయాలను తీసుకొని ధర నిర్ణయాన్ని విశ్లేషణ చేస్తాం. ఈ విశ్లేషణలో ప్రమేయాలు లేకుండా ముందుకు సాగటానికి వీలుండదు.

2.3.2 చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ : కాలంతో పాటు మార్పు చెందే ఆర్థిక అంశాలను అధ్యయనం చేసేది చలన అర్థశాస్త్రం. ఆర్థిక వ్యవస్థ నడకలో మార్పుల అధ్యయనమే చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ. ఒక కాలానికి సంబంధించిన ఆర్థిక చలాంకాల విలువలు, గతకాలంలో ఉన్న చలాంకాల విలువల మీద కొంతవరకు ఆధారపడి ఉంటాయి. ఉదాహరణకు 't' అను కాలంలో వచ్చిన ఆదాయం 't-1' కాలంలో తీసుకొన్న నిర్ణయాల పై ఆధారపడి ఉండును. అందువల్ల కాలాన్ని లెక్కలోకి తీసుకొనే విశ్లేషణ అవసరం. చలన విశ్లేషణ సమగ్రమైనది, యదార్థమైనది.

చలన ఆర్థిక విశ్లేషణను శాస్త్రవేత్తలు వివిధ రకాలుగా నిర్వచించారు. “ఉత్పత్తి రేట్లు మారుతుండే ఆర్థిక వ్యవస్థను అధ్యయనం చేయటాన్ని” చలన విశ్లేషణ అని హారాడ్ అన్నారు. ప్రతి పరిమాణానికి ఒక తేదీని ఇచ్చి అధ్యయనం చేసేది చలన అర్థ శాస్త్రమని హిక్స్ (Hicks) అన్నారు. నిరంతరం జరిగే మార్పులను, ఆ మార్పు ప్రక్రియను అధ్యయనం చేసేది చలన అర్థశాస్త్రమని రగ్నార్ ఫ్రీష్ భావించారు.

సుగుణాలు

1. చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ నిశ్చల విశ్లేషణ కన్నా వాస్తవమైనదని, వెలుగు నిచ్చేదని చెప్పవచ్చు. ఈ విశ్లేషణలో తక్కిన విషయాలు స్థిరంగా ఉంటాయి అనే ప్రమేయం ఉండదు.
2. ఆర్థిక వ్యవస్థ ఒక సమతౌల్య స్థాయి వేరొక కొత్త సమతౌల్య స్థితికి చేరుకొనటాన్ని విశ్లేషణ చేయటానికి తోడ్పడుతుంది.

3. కాల వ్యవధులు, వివిధ భాగాలు, వృద్ధి రేట్లతో సంబంధం ఉన్న ఆర్థిక సమస్యల విశ్లేషణలో ఈ పద్ధతికి ఎంతో ప్రాముఖ్యత ఉంది.
4. అర్థిమితిశాస్త్రం (Econometrics) విస్తృతంగా ఉపయోగించే చలన నమూనాలన్నీ (dynamic models) చలన విశ్లేషణ పై ఆధారపడి ఉన్నాయి. ఉదాహరణ క్లెయిన్ (Klein), శామ్యూయేల్సన్ (Samuelson), గోల్డ్ బెర్గర్ (Gold Berger), కాలెకి (Kalaci), హారడ్ ల నమూనాలలో, వ్యాపార చక్రాల సిద్ధాంతాల విశ్లేషణలో ఈ విశ్లేషణ తప్పని సరి అవుతుంది.

దోషాలు

1. చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ క్లిష్టమైన పద్ధతి. ఉన్నత గణిత శాస్త్రం లో అనుభవం ఉన్న కొద్ది మంది అర్థశాస్త్రవేత్తలు మాత్రమే చలన విశ్లేషణ ఉపయోగించగలరు. అందువలన ఈ పద్ధతికి ప్రజాదరణ తక్కువ.
2. చలన ఆర్థిక సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించటం సాధ్యం కాదని నార్థ్రాప్ (Northrop) అన్నారు. చలన ఆర్థిక సిద్ధాంతం అభివృద్ధి చెందాలంటే కొన్ని ప్రాథమిక పరిస్థితులు ఉండాలి. ఈ పరిస్థితులు ఆర్థిక దత్తాంశం (Economic Data) లో ఉండవు.
3. ఇది చాలా అధునాతనమైన (Sophisticated), చిక్కిన (Intricate) పద్ధతి. అందువల్ల దీనిని చాలా జాగ్రత్తగా ఉపయోగించాలి.
4. వాస్తవ ప్రపంచం చాలా క్లిష్టమైనది. ఉన్న అంశాల్లో కనీసం అత్యధిక అంశాలు వచ్చే విధంగా ఆర్థిక సిద్ధాంతాన్ని తయారు చేయటం మానవ సాధ్యం కాదు.
5. చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ వల్ల అర్థశాస్త్రంలో ఆర్థిక నమూనాలను నిర్మించే మోజు శాస్త్రవేత్తలలో పెరుగుచున్నది. కాని ఈ నమూనాల పుణ్యమా అని మామూలు విద్యార్థికి అర్థశాస్త్రం క్లిష్టంగాను, కష్టంగాను ఉంటున్నది. దీనితో చలన అర్థశాస్త్రం యొక్క ప్రయోజనం మీదనే అపనమ్మకం ఏర్పడుతున్నది.

చలన అర్థశాస్త్రం, నిశ్చల అర్థశాస్త్రం కన్నా సాధారణమైన, ప్రాథమిక పద్ధతిని అనుసరిస్తుంది. అంత మాత్రాన నిశ్చల విశ్లేషణ ప్రాధాన్యతను తక్కువగా అంచనా వేయ రాదు. అర్థశాస్త్రంలో వివిధ శాఖలకు నిశ్చల విశ్లేషణ కూడా వర్తిస్తుందని హారడ్ అన్నారు. ఒక విమానం భాగాలను అధ్యయనం చేయాలంటే అది కదులుతున్నప్పటి కన్నా నిశ్చలంగా ఉన్నప్పుడు తేలిక. అదే విధంగా సరియైన ఫలితాలు సాందాలంటే చలన విశ్లేషణలు ఒక దాని నుండి వేరొకటి విడదీయటానికి వీలకాని రెక్కల వంటివి. ఇవి పరస్పర పూరకాలు. ఆర్థిక సమస్యల పరిష్కారానికి రెండు రకాల విశ్లేషణలు కూడా అవసరం.

2.4 సమతౌల్య భావన

“సమతౌల్యం” అను పదానికి ఆర్థిక విశ్లేషణలో చాలా ప్రాముఖ్యం ఉంది. ఆధునిక అర్థశాస్త్రాన్ని కొన్ని సమయాలలో సమతౌల్య విశ్లేషణ అని కూడా అంటారు. ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క అన్ని రంగాలలో సమతౌల్య విశ్లేషణ జరుగుతుంది. సమతౌల్యం అనగా సంతృప్త స్థితి లేదా విరామ స్థితి. ఒక వస్తువు పైన వ్యతిరేక దిశలలో పనిచేస్తున్న శక్తులు (Forces) సమానమైతే ఆ వస్తువు సమతౌల్యం ఉందంటారు.

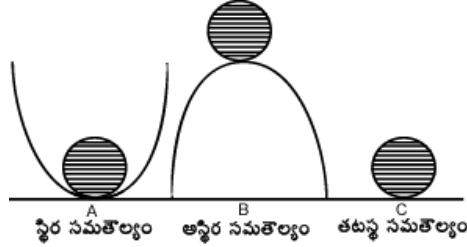
వినియోగదారుడు తన పరిమిత ఆదాయాన్ని వివిధ వస్తు సేవలపై ఖర్చు చేసి గరిష్ట సంతృప్తిని సాధిస్తే, అతను సమతౌల్యంలో ఉన్నాడంటారు. అతను ఆ పరిస్థితి నుంచి మారటానికి ఇష్టపడడు. కాబట్టి అది వినియోగదారుని విరామ లేదా సమతౌల్య స్థితి. అదే విధంగా ఒక ఉత్పత్తి సంస్థ గరిష్ట లాభాలను సాధించుకుంటే అది సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. ఆ స్థితి నుంచి సంస్థ మారటానికి ఇష్టపడదు. పరిశ్రమలో ఉన్న సంస్థల సంఖ్యలో మార్పు లేకపోతే పరిశ్రమ సమతౌల్యంలో ఉందంటారు. పరిశ్రమలోని సంస్థలు బయటకు వెళ్ళటంగాని, కొత్తవి చేరటం గాని జరగక పోతే పరిశ్రమ సమతౌల్యంలో ఉన్నట్లు . అది పరిశ్రమ విరామస్థితి. ఇట్లా సమతౌల్యాన్ని వివిధ రకాలుగా చెప్పవచ్చు.

2.4.1 స్థిర, అస్థిర, తటస్థ సమతౌల్యాలు (Stable, Unstable, Neutral Equilibria): ఏ కారణం చేతనయినా ఒక ఆర్థిక

యూనిట్ సమతౌల్య స్థితి నుంచి మార్పు వస్తే, కొన్ని శక్తులు పనిచేయటం వలన తిరిగి ఈ సమతౌల్యాన్ని చేరుకోగలిగితే దానిని స్థిర సమతౌల్యం అంటారు. ఒక సమతౌల్య స్థితి నుంచి మార్పు వచ్చిన ఆర్థిక యూనిట్లు, మరో స్థితిలో సమతౌల్యంలో వచ్చేటట్లు శక్తులు పనిచేస్తుంటే దానిని అస్థిర సమతౌల్యం అంటారు. ఆర్థిక యూనిట్ ఒక సమతౌల్యం నుంచి మారి మళ్ళీ యథా స్థానానికి వచ్చేట్లు లేదా

యథా స్థానం నుండి దూరంగా జరిగేటట్లు శక్తులేవి పని చేయకపోతే, ఆ ఆర్థిక యూనిట్ తాను చేరుకొన్న కొత్త స్థితిలో అదే స్థాయిలో విరామస్థితికి చేరటాన్ని తటస్థ సమతౌల్యం అంటారు. ఈ మూడు రకాల సమతౌల్యాలను చిత్ర పటం-2.1 ద్వారా వివరించటం జరిగింది.

చిత్ర పటం - 2.1

పటం A లో ఒక గిన్నెలో చిన్న బంతి విరామ స్థితిలో ఉన్నది. దానిని ఆ స్థాయి నుంచి కదిలించినా మళ్ళీ అదే స్థానానికి వస్తుంది. కనుక ఇది స్థిర సమతౌల్యం.

పటం B లో బంతి బోర్లించిన గిన్నె పైన ఉన్నది. దానిని కదిలిస్తే అది మళ్ళీ ఆస్థానానికి రాదు. కనుక ఇది అస్థిర సమతౌల్యం.

పటం C లో బంతి నేల మీద వున్నది. దానిని కదిలిస్తే అది ఆ స్థానానికో రాకపోయినా అదే స్థాయిలో (level) వేరొక ప్రదేశంలో సమతౌల్యాన్ని చేరుకొంటుంది. ఇది తటస్థ సమతౌల్యం.

ఈ మూడు సమతౌల్యాలలో స్థిర సమతౌల్యాన్ని ఆర్థిక విశ్లేషణలో ఎక్కువగా ఉపయోగించారు. మార్షల్ దీన్ని విలువ నిర్ణయ సిద్ధాంతంలో ఎక్కువగా ఉపయోగించారు.

2.4.2 స్వల్పకాల, దీర్ఘకాల సమతౌల్యాలు : సమతౌల్య విశ్లేషణ కాలాన్ని బట్టి ఉంటుంది. ధర నిర్ణయ సిద్ధాంతంలో కాలాన్ని బట్టి సమతౌల్యం మారుతుందని మార్షల్ అంటారు. వస్తువు సప్లయిని ఏ మాత్రం మార్చటానికి వీలులేని కాలాన్ని అతి స్వల్ప కాలం అని సప్లయ్ని కొంత వరకు మార్చటానికి (అంటే చర వ్యయాలు మార్చి) వీలున్న కాలాన్ని స్వల్ప కాలం అని సప్లయిని, పూర్తిగా మార్చటానికి వీలుండే కాలాన్ని దీర్ఘకాలం అని మార్షల్ అన్నారు. ఆయా కాలాల్లో సప్లయిలో వచ్చే మార్పును బట్టి సమతౌల్య ధర నిర్ణయం మారుతుందని మార్షల్ అన్నారు.

2.4.3 పాక్షిక, సమగ్ర సమతౌల్యాలు (Partial and General Equilibria): ఇంకో విధంగా సమతౌల్యాన్ని పాక్షిక, సాధారణ సమతౌల్యాలని కూడ విభజిస్తారు. సాధారణ సమతౌల్యాన్ని, సమగ్ర సమతౌల్యమని కూడ అంటారు.

1. **పాక్షిక సమతౌల్యం :** ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ఒక భాగం లేదా కొన్ని యూనిట్లను విశ్లేషణ చేసేది పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ. పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణలో కొన్ని చలాంకాలనే తీసుకొంటారు. తక్కిన వాటిని లెక్కలోకి తీసుకోము. ఒక వినియోగదారుడు, ఒక ఉత్పత్తిదారుడు, ఒక సంస్థ, ఒక పరిశ్రమ సమతౌల్యాన్ని పరిశీలించేది పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ. ఒక వస్తువు డిమాండ్ను దాని ధర, యితర వస్తువుల ధరలు, వినియోగదారుని ఆదాయం, అభిరుచులు నిర్ణయిస్తాయి. కాని డిమాండ్ను సిద్ధాంతంలో ధర, డిమాండ్లకు మధ్య నున్న సంబంధాన్ని మాత్రం పరిశీలిస్తారు. డిమాండ్ను నిర్ణయించే ఇతర అంశాలు స్థిరంగా ఉన్నాయని భావిస్తారు. యూ విధంగా డిమాండ్ విశ్లేషణ పాక్షిక స్థాయిలోనే కొనసాగుతుంది. మార్షల్ విలువ సిద్ధాంతం పాక్షిక విశ్లేషణకు చెందినదే. వాస్తవ జీవితంలో అనేక చలాంకాలున్నా వాటిలో ఒకటి లేదా రెండు చలాంకాలను మాత్రమే తీసుకొని విశ్లేషణ చేయటానికి పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ తోడ్పడుతుంది. పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ వల్ల మిగిలిన విషయాలు స్థిరంగా ఉండగా అనే ప్రమేయం అవసరం అవుతుంది.

ప్రాముఖ్యత: పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ, సమగ్ర సమతౌల్య విశ్లేషణకు ఇంటి గడప వంటిది. పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ జరిపిన తర్వాత స్థిరంగా ఉన్న చలాంకాలను ఒక్కొక్క దాన్నే మారుస్తూ పోతే సమగ్ర సమతౌల్యానికి దారి తీస్తుంది. పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ ద్వారా వివిధ మార్పులకు కారణాలు తెలుసుకొన వచ్చు. పాక్షిక విశ్లేషణ తేలికగా అర్థమవుతుంది.

పరిమితులు : ఈ విశ్లేషణలో మనం పరిశీలించే అంశాలు తప్ప, తక్కిన వాటిని పరిగణనలోకి తీసుకొనటం జరగదు. అందువల్ల ఇది అవాస్తవికమైన విశ్లేషణ. వాస్తవ ప్రపంచంలో వివిధ చలాంకాలు ఒక దానిపై ఒకటి ఆధారపడి ఉంటాయి.

2. సాధారణ సమతౌల్యం : ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క వివిధ భాగాలకు పరస్పర సంబంధం ఉండటంతో పాటు, భాగాలు ఒక దాని పై ఒకటి ఆధారపడి ఉంటాయి. ప్రతి ఆర్థిక మార్పు అనేక ఇతర మార్పులకు దారితీస్తుంది. అందువల్ల సాధారణ లేదా సమగ్ర సమతౌల్యం ఆర్థిక వ్యవస్థను మొత్తంగా పరిగణించి, ఆర్థిక చలాంకాల మధ్య నుండే పరస్పర సంబంధాలను పరిశీలిస్తుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ఒక భాగానికి, మిగతా భాగాలకు ఉన్న సంబంధాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని అధ్యయనం చేసేది సాధారణ సమతౌల్య విశ్లేషణ. వాల్రాస్ ఈ విశ్లేషణకు ప్రాధాన్యాన్నిచ్చారు. ఈ విశ్లేషణ చాలా జటిలమైనది. అయినా ఈ విశ్లేషణ వాస్తవంగా ఉంటుంది.

ప్రాముఖ్యత: ఆర్థిక వ్యవస్థ పూర్తి స్వరూపాన్ని తెలుసుకొని, మొత్తానికి సంబంధించిన సమస్యల అధ్యయనానికి సమగ్ర సమతౌల్య విశ్లేషణ ఎంతో తోడ్పడుతుంది.

ప్రజలు తీసుకొనే వ్యక్తిగత నిర్ణయాలన్నీ, ధర యంత్రాంగం చేత కలుపబడటాన్ని ఈ విశ్లేషణ చూపిస్తుంది. ఒక ఆర్థిక చర్య, ఆర్థిక వ్యవస్థ అంతటా కలుగజేసే ఫలితాల స్వభావాన్ని ఈ విశ్లేషణ ద్వారా తెలుసుకొనవచ్చు. లియాంటిఫ్ (Leontieff) అనే శాస్త్రవేత్త అభివృద్ధి చేసిన ఉత్పాదక - ఉత్పాదిత విశ్లేషణ (Input-Output analysis) సమగ్ర సమతౌల్య విశ్లేషణ పై ఆధారపడి ఉంది.

పరిమితులు: సమగ్ర సమతౌల్య విశ్లేషణ, నిశ్చల విశ్లేషణకు సంబంధించినది. సమగ్ర విశ్లేషణలో కాల వ్యవధులను లెక్కలోకి తీసుకోము. ఈ విశ్లేషణ ఆచరణ యోగ్యమైనది కాదు. ఈ విశ్లేషణ కొనసాగించటానికి పెద్ద మొత్తాలలో దత్తాంశం (Data) అవసరమవుతుంది. అనేక సమీకరణాలు (Equations) సాధించవలసి వస్తుంది. పరిపూర్ణ పోటీ ప్రమేయాన్ని వదిలి వేస్తే సమగ్ర సమతౌల్య విశ్లేషణ ఆచరణ యోగ్యం కాదు.

2.5 ఆర్థిక సూత్రాల స్వభావం

నిర్ణీత అనుభవాల ఆధారంగా సాధారణ సత్యాలను తెలుపటాన్ని సూత్ర ప్రతిపాదన అంటారు. అర్థశాస్త్ర సూత్ర ప్రతిపాదనకు ఉపయోగించే నిగమన, ఆగమన పద్ధతులు పైన వివరించబడ్డాయి. ఇప్పుడు ఆర్థిక సూత్రాల స్వభావాన్ని పరిశీలిద్దాం.

1. ఆర్థిక సూత్రాలు కార్యకరణ సంబంధాన్ని తెలుపుతాయి. అనగా ఏ కారణం వలన ఏ ఫలితం వస్తుందో తెలుపుతాయి. ఉదాహరణ ఒక వస్తువు ధర తగ్గితే ఆ వస్తువు డిమాండ్ పెరుగుతుందని డిమాండ్ సూత్రం తెలుపుతుంది. ధర తగ్గటం కారణమైతే డిమాండ్ పెరగటం దాని ఫలితం.
2. ఆర్థిక సూత్రాలలో ఎక్కువ భాగం మానవ సంబంధమైనది. వినియోగదారులు లేదా ఉత్పత్తిదారులుగా మానవ ప్రవర్తనను విశదీకరించేవి ఆర్థిక సూత్రాలు. ఉదాహరణకు క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం.
3. ఆర్థిక సూత్రాలు మానవ సంబంధమైనవే గాక కొన్ని భౌతిక పరమైన సూత్రాలు కూడా ఉన్నాయి. ఉదాహరణ క్షీణ ప్రతిఫల సూత్రం. ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని స్థిరంగా ఉంచి, వేరొక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని మారుస్తూ ఉంటే ఉత్పత్తి ఏ విధంగా మారుతుందో ఈ సూత్రం తెలుపుతుంది. దీనిలో మానవ ప్రవర్తనను పరిశీలించే అంశమేదీ లేదు. ఇలాంటి భౌతిక పరమైన సూత్రాలు కూడా అర్థశాస్త్రంలో ఉన్నాయి.
4. ఆర్థిక సూత్రాలు పరికల్పనా స్వభావం కలవి. అర్థశాస్త్రంలో పరిశీలించే విషయం క్లిష్టమైనది. పరిశీలించే అంశాలు ఎప్పటికప్పుడు మారుతూ ఉంటాయి. పరిశీలించే విషయాలలో మానవ సంబంధమైన అంశాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. మానవ స్వభావం ఎప్పుడు ఏ విధంగా మారుతుందో తెలియదు. ఇవన్నీ కలిసి ఆర్థిక సూత్రాలకు అనిశ్చిత స్వభావాన్ని కల్పిస్తాయి. ఈ పరికల్పనా స్వభావం వలననే అర్థశాస్త్ర సూత్రాలకు ముందు " తక్కిన విషయాలు స్థిరంగా ఉండగా " అని చేరుస్తారు. దీనినే "సెటిరస్ పారిబస్ " (Ceteris Paribus) నిబంధన అంటారు. సెటిరస్ పారిబస్ అను లాటిన్ పదాలకు తక్కిన విషయాలు స్థిరంగా ఉండగా అని అర్థం.
5. ఆర్థిక సూత్రాలు భౌతిక సూత్రాలంత ఖచ్చితంగా, నిర్దుష్టంగా వుండవు. అందువలననే మార్షల్ అర్థశాస్త్ర సూత్రాలను భూమ్యాకర్షణ శక్తి సూత్రం వంటి ఖచ్చితమైన సూత్రాలతో పోల్చకుండా, సముద్ర తరంగాల సూత్రాలతో పోల్చినారు. కాని ఒక్క విషయం మాత్రం నిజం. కాని తక్కిన సాంఘిక శాస్త్రాల సూత్రాల కన్నా అర్థశాస్త్ర సూత్రాలు కొంత ఖచ్చితంగా ఉంటాయి.

6. ప్రభుత్వ సూత్రాలకు శిక్షా స్వభావం ఉన్నది. వాటిని పాటించకపోతే శిక్షకు లోనవుతారు. నీతి సూత్రాలకు శిక్షా స్వభావం లేదు కాని అవి మనం ఏ విధంగా ప్రవర్తించాలో తెలుపుతాయి. ప్రజాభిప్రాయాన్ని మన్నించటం కోసమైనా ఈ నీతి సూత్రాలు పాటిస్తాం. ప్రకృతి లేదా భౌతిక శాస్త్ర సూత్రాలను ఖచ్చితంగా చెప్పవచ్చు. వాటికి సార్వ జనీనత ఉన్నది. అర్థశాస్త్ర సూత్రాలు వీటన్నింటి కన్నా భిన్నమైనవి. వీటి వెనుక ప్రభుత్వ చట్టం లేదు. ప్రజాభిప్రాయం అంతకన్నా లేదు. అర్థశాస్త్ర సూత్రాలను పాటించటంలో ప్రజాభిప్రాయాన్ని మన్నించవలసిన పనిలేదు. అందువల్ల ఇవి అంత ఖచ్చితంగా ఉండవు.

2.6 సారాంశం

ఆర్థిక సమస్యలను విశ్లేషించటానికి నిగమన, ఆగమన అనే రెండు విశ్లేషణ పద్ధతులు ఉన్నాయి. రెంటిలోను గుణదోషాలు ఉన్నా, అవసరత దృష్ట్యా ఏ పద్ధతి ఉపయోగకరమో ఆ పద్ధతి ఉపయోగించుకోవలసి ఉంటుంది. అర్థశాస్త్ర విశ్లేషణ పద్ధతుల ద్వారా రూపొందించిన సూత్రాలు, భౌతిక శాస్త్రాల వలె ఖచ్చితమైనవి కావు. మానవ స్వభావం పై ఆధారపడి రూపొందినవి కాబట్టి మానవ ప్రవర్తనలో మార్పుల వల్ల సూత్రాలు ప్రభావితం అవుతాయి. అందువల్లనే అర్థశాస్త్ర సూత్రాలు మిగిలిన పరిస్థితులలో మార్పు లేనట్లయితే అనే ప్రమేయంతో ప్రారంభమవుతాయి.

2.7 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. నిగమన పద్ధతి సాధారణ విషయాల నుండి ప్రత్యేక విషయాలు ప్రతిపాదిస్తే, ఆగమన పద్ధతి ప్రత్యేక విషయాల ఆధారంగా సాధారణ విషయాలు ప్రతిపాదిస్తుంది.
2. నిశ్చల విశ్లేషణ కాలంతో సంబంధం లేని ఆర్థిక కార్యకలాపాలను పరిశీలిస్తే, చలన విశ్లేషణ కాలాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకొంటుంది.
3. ఒక అంశం పై పనిచేసే రెండు పరస్పర వ్యతిరేఖ శక్తుల బలం సమానమైనప్పుడు ఆ అంశం విరామస్థితిలో ఉంటుంది. సమతౌల్యం అనగా విరామస్థితి. సమతౌల్య విశ్లేషణ వివిధ రకాలుగా ఉంటుంది.
4. ఆర్థిక సూత్రాలు మానవ సంబంధమైనవి. కార్యకారణ సంబంధాన్ని తెలుపుతాయి. కొన్ని భౌతిక పరమైన సూత్రాలు కూడా ఉన్నాయి. ఆర్థిక సూత్రాలకు పరికల్పనా స్వభావం ఉన్నది. ఇవి ఖచ్చితంగా, నిర్దుష్టంగా ఉండవు. సముద్ర తరంగాల సూత్రాలతో పోల్చవచ్చును.

2.8 పదకోశం

1. నిశ్చల ఆర్థిక విశ్లేషణ : కాలంతో సంబంధం లేకుండా ఆర్థిక కార్యకలాపాల పై జరిపే ఆర్థిక విశ్లేషణ.
2. చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ : కాలంతో పాటు మారే ఆర్థిక కార్యకలాపాలను విశ్లేషణ చేసేది చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ.
3. స్థిర సమతౌల్యం : ఒక ఆర్థిక యూనిట్ ఏ కారణం చేతనైనా ఒక సమతౌల్య స్థాయి నుంచి మార్పువస్తే తిరిగి ఆ స్థితిని చేరుకొనగలిగితే దానిని స్థిర సమతౌల్యం అంటారు.
4. అస్థిర సమతౌల్యం : ఒక ఆర్థిక యూనిట్ సమతౌల్య స్థితి నుంచి మార్పు వస్తే తిరిగి ఆ స్థితిని చేరుకొనక దూరంగా జరిగితే దానిని అస్థిర సమతౌల్యం అంటారు.
5. తటస్థ సమతౌల్యం : ఒక సమతౌల్య స్థితి నుంచి మార్పు వస్తే తిరిగి అదే స్థితిని చేరుకొనక ఇంకొక చోట అదే స్థాయిలో సమతౌల్యానికి చేరితే దానిని తటస్థ సమతౌల్యం అంటారు.
6. పాక్షిక సమతౌల్యం : కొన్ని అంశాలే లెక్కలోకి తీసుకొని, మరెన్ని స్థిరంగా ఉంటాయని భావించి జరిపే విశ్లేషణ పాక్షిక సమతౌల్య విశ్లేషణ.
7. సమగ్ర సమతౌల్యం : ఆర్థిక వ్యవస్థను మొత్తంగా పరిగణించి సమతౌల్య విశ్లేషణ జరిపేది సమగ్ర సమతౌల్యం.
8. నిగమన పద్ధతి : సాధారణ విషయాల ఆధారంగా ప్రత్యేక విషయాలు ప్రతిపాదించే పద్ధతి.
9. ఆగమన పద్ధతి : ప్రత్యేక విషయాల ఆధారంగా సాధారణ సూత్రాలు ప్రతిపాదించే పద్ధతి.

2.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. నిగమన, ఆగమన పద్ధతులలోని తారతమ్యాలు వివరించి, వాటి సాపేక్ష శ్రేష్ఠతలు తెలుపుము.
సూచన - రెండు పద్ధతులు, వాటి గుణదోషాలు వ్రాయవలెను.
2. అర్థశాస్త్ర సూత్రాల కేవలం ఊహా పూరితములు. నీవు అంగీకరిస్తావా ? సమర్థించుము.
సూచన - ఆర్థిక సూత్రాల స్వభావం వ్రాయవలెను.
3. అర్థశాస్త్రంలో సమతృప్త్య భావన ప్రాధాన్యతను వివరింపుము.
4. నిశ్చల, చలన ఆర్థిక విశ్లేషణల తారతమ్యాలు వివరించి, వాటి సాపేక్ష శ్రేష్ఠతలు తెలుపుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. పాక్షిక, సమగ్రసమతృప్త్యల గుణ, దోషాలు వివరింపుము.
సూచన - ముందు సమతృప్త్యం అంటే వివరించి తరువాత పాక్షిక, సమగ్ర సమతృప్త్యలను వ్రాయవలెను.
2. ఆగమన, నిగమన పద్ధతులను ఆర్థిక విశ్లేషణలో వుపయోగించుట వలన కలుగు సాపేక్ష ప్రయోజనాలు, పరిమితులు వివరించుము.
సూచన - ఆగమన, నిగమన పద్ధతులను గూర్చి వ్రాయుము.
3. నిశ్చల, చలన ఆర్థిక విశ్లేషణలు.
సూచన - చలన, నిశ్చల ఆర్థిక విశ్లేషణలు, సుగుణాలు, దోషాలు సంక్షిప్తంగా వ్రాయాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ఆర్థిక సూత్రాలు
సూచన - ఆర్థిక సూత్రాల స్వభావం సంక్షిప్తంగా వ్రాయవలెను. ప్రతి లక్షణంలోని మొదటి వాక్యం రాసినా సరిపోతుంది.
2. ఆగమన మరియు నిగమన పద్ధతులు
సూచన - పద్ధతుల వివరణ వ్రాస్తే చాలును.
3. చలన ఆర్థిక విశ్లేషణ
4. నిశ్చల ఆర్థిక విశ్లేషణ
5. పాక్షిక సమతృప్త్యం
6. సమగ్ర సమతృప్త్యం

2.10 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Watson, D.S : Price Theory and its Uses, Scientific Book Agency, Calcutta, 1970
2. Dewett, K.K. : Price Theory, S.L.Charitable Trust, New Delhi, 1972
3. Ahuja, H.L. : Principles of Microeconomics, S.Chand & Co, New Delhi, 1981
4. Seth, M.L. : Principles of Economics, Lakshmi Narain Agarwal, Agra, 1989
5. Jhingan, M.L. : Advanced Economic Theory, Konark pubs. Pvt. Ltd. Delhi, 1986
6. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

యూనిట్ - 2

డిమాండు

పాఠం - 3

ప్రయోజన విశ్లేషణ

విషయక్రమం

- 3.0 ఉద్దేశం, లక్ష్యాలు
- 3.1 కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ - ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ
- 3.2 క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం
  - 3.2.1 ప్రమేయాలు
  - 3.2.2 సూత్ర వివరణ
  - 3.2.3 పట్టిక ద్వారా వివరణ
  - 3.2.4 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ
  - 3.2.5 మినహాయింపులు
  - 3.2.6 విమర్శ
  - 3.2.7 ప్రాముఖ్యత
- 3.3 సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రం
  - 3.3.1 ప్రమేయాలు
  - 3.3.2 సూత్ర వివరణ
  - 3.3.3 పట్టిక ద్వారా వివరణ
  - 3.3.4 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ
  - 3.3.5 విమర్శ
  - 3.3.6 ప్రాముఖ్యత
- 3.4 వినియోగదారుని మిగులు
  - 3.4.1 ప్రమేయాలు
  - 3.4.2 సిద్ధాంత వివరణ
  - 3.4.3 రేఖాపటం ద్వారా వివరణ
  - 3.4.4 విమర్శ
  - 3.4.5 హిక్స్ విశ్లేషణ
  - 3.4.6 ప్రాముఖ్యత
- 3.5 సారాంశం

- 3.6 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
 3.7 పదకోశం
 3.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
 3.9 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

3.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

అర్థశాస్త్రంలో ప్రయోజనానికి అత్యంత ప్రాముఖ్యత ఉంది. వినియోగదారుడు ప్రయోజనాన్ని ఆశించి వస్తువులను ఖరీదు చేస్తుంటాడు. వినియోగదారుడు వస్తువులను కొనేటప్పుడు ఏ విధంగా గరిష్ట సంతృప్తిని పొందేదీ లేదా సమతృప్త్యం చేరేదీ ఈ భాగంలో తెలియచేయటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * ప్రయోజనం అంటే ఏమిటి ?
- * వివిధ ప్రయోజన విశ్లేషణలు
- * క్షీణోపాంత ప్రయోజన విశ్లేషణ సూత్రం
- * సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రం
- * వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతం

3.1 కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ, ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ

వినియోగదారుని ప్రవర్తనను తెలిసికొనటానికి రూపొందించిన విశ్లేషణలు రెండు. అవి. 1. కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ 2. ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ

మానవుని కోర్కెలను తీర్చగల శక్తిని ప్రయోజనం అంటారు. ప్రయోజనం (Utility) మరియు ఉపయోగం (Usefulness) రెండింటినీ ఒకే అర్థంలో ఉపయోగిస్తాం. ఒకే వస్తువు వివిధ వ్యక్తులకు వివిధ రకాలుగా ప్రయోజనాన్ని ఇస్తుంది.

ప్రయోజనాన్ని అంకెల రూపంలో కొలవవచ్చు అనే భావనతో రూపొందిన విశ్లేషణ కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ. ఈ విశ్లేషణలో ఒక వస్తువు వినియోగించినందు వల్ల వచ్చే ప్రయోజనాన్ని ఖచ్చితంగా యూనిట్లలో చెప్పవచ్చు.

కాని ప్రయోజనం అనేది మానసిక భావన, దీన్ని కొలుచుటకు సాధ్యంకాదు. కాని పోల్చవచ్చు అని ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ తెలుపుతుంది. A వస్తువు, B వస్తువు కన్న ఎక్కువ ప్రయోజనాన్ని ఇస్తుందని లేదా తక్కువ ప్రయోజనాన్ని ఇస్తుందని మాత్రం చెప్పవచ్చు. అంతేగాని ఎంత ఎక్కువ లేదా ఎంత తక్కువ అనేది చెప్పలేము.

కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ పై రూపొందించిన క్షీణోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతం, సమోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతం, వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతాలను క్రింద క్లుప్తంగా వివరించటం జరిగింది.

3.2 క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం (Law of Diminishing Marginal Utility)

గాసెన్ 1854లో ఈ సూత్రం ప్రభావాన్ని వెలిబుచ్చగా మార్షల్ దీన్ని క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రంగా వివరించాడు. దీనిని గాసెన్ ప్రథమ సూత్రం అంటారు.

ఒక వస్తువు పరిమాణానికి (Quantity) ఆవస్తువు నుండి పొందే ప్రయోజనానికి (Utility) గల సంబంధాన్ని గూర్చి ఈ సూత్రం తెలియజేస్తుంది. వస్తు పరిమాణం పెరుగే కొద్దీ ఉపాంత ప్రయోజనం క్షీణిస్తుందని ఈ సూత్రం తెలియజేస్తుంది. మార్షల్ రూపొందించిన క్షీణోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతం ఈ క్రింది ప్రమేయాలపై ఆధారపడి ఉంది.

3.2.1 ప్రవేశయాలు

1. ప్రయోజనాన్ని యూనిట్లలో కొలవవచ్చు.
2. వినియోగదారుడు తీసుకునే వస్తువులు సజాతీయాలు
3. వస్తు పరిమాణాన్ని పెంచటానికి లేదా తగ్గించటానికి అవకాశం ఉంది.
4. వస్తువును తీసుకొనే కాల యూనిట్లు సమానంగా ఉంటాయి.
5. వినియోగదారుని ఆదాయములో మార్పు ఉండరాదు.
6. వినియోగదారునికి వస్తువు ధరకు సంబంధించిన సమాచారం తెలిసి ఉంటుంది, ధర మారదు.
7. వినియోగదారుడు కొనుగోలు చేసే వస్తువుకు ఉన్న ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల ధరలు స్థిరంగా ఉంటాయి.
8. వినియోగదారుని అభిరుచులు, అలవాట్లలో మార్పు ఉండరాదు.
9. వినియోగదారుడు హేతుబద్ధంగా వ్యవహరిస్తాడు. అంటే అతని ఉద్దేశం గరిష్ట ప్రయోజనాన్ని పొందటం.

3.2.2 సూత్ర వివరణ

పై ప్రవేశయాల పై ఆధారపడి మార్షల్ క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రాన్ని వివరించారు. మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పులేనపుడు “ఒక వినియోగదారుని వద్ద ఉన్న వస్తు పరిమాణం పెరిగే కొద్దీ ఆ వస్తువు నుంచి సంక్రమించే ఉపాంత ప్రయోజనం క్షీణిస్తుంది” అని ఈ సూత్రం వివరిస్తుంది. మార్షల్ ప్రకారం ఉపాంత ప్రయోజనం ఎక్కడ శూన్యం అవుతుందో అక్కడ మొత్తం ప్రయోజనం గరిష్టంగా ఉంటుంది. కాబట్టి అక్కడ వినియోగదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. ఈ విషయాన్నే పట్టిక ద్వారా క్రింద వివరించటం జరిగింది.

3.2.3 పట్టిక ద్వారా వివరణ

ఒక వినియోగదారుడు తీసుకునే వస్తువు ఆపిల్ పండ్లని భావించి ప్రయోజన పట్టికను ఇవ్వటం జరిగింది.

పట్టిక - 3.1

ప్రయోజన పట్టిక

ఆపిల్ పండ్ల పరిమాణం	మొత్తం ప్రయోజనం	ఉపాంత ప్రయోజనం
1	20	20
2	38	18
3	53	15
4	63	10
5	63	0
6	50	-13

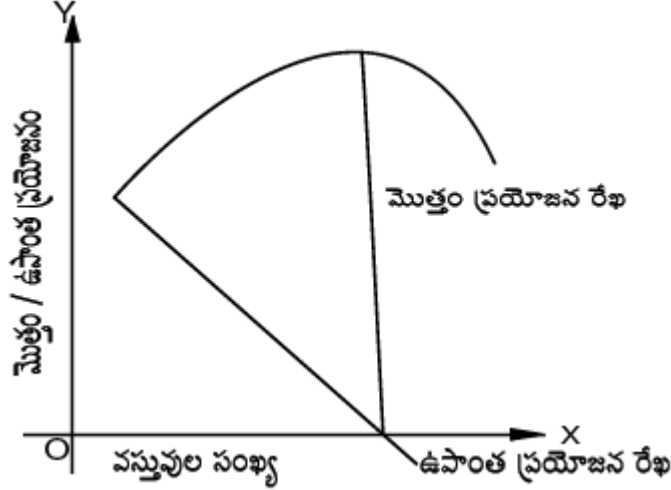
పై పట్టికలో ఆపిల్ పండ్ల సంఖ్య పెరిగే కొద్దీ ఉపాంత ప్రయోజనం క్షీణిస్తుంది. మొత్తం ప్రయోజనాన్ని గమనిస్తే, 5వ ఆపిల్ వరకు పెరుగుతూ ఆ తరువాత తగ్గటం జరిగింది. 5వ ఆపిల్ పండు వద్ద ఉపాంత ప్రయోజనం శూన్యం కావున మొత్తం ప్రయోజనం గరిష్టంగా ఉంది. ఆ స్థితి నుంచి వినియోగదారుడు మారటానికి ఇష్టపడడు. కాబట్టి 5వ ఆపిల్ వద్ద వినియోగదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు.

3.2.4 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ

పై పట్టికలోని సమాచారాన్నే రేఖా పటం ద్వారా వివరించవచ్చు. క్రింది రేఖా పటం వినియోగదారుని సమతౌల్యాన్ని తెలియచేస్తుంది.

రేఖా పటం - 3.1

X అక్షము మీద వస్తువుల సంఖ్యను, Y అక్షము మీద మొత్తము ప్రయోజనాన్ని తీసుకున్నాం. వస్తువును ఉపయోగించినందు వల్ల వచ్చే మొత్తం ప్రయోజనాన్ని, మొత్తం ప్రయోజన రేఖ తెలుపుతుంది. అదనంగా వస్తువును తీసుకున్నందు వల్ల వచ్చే ప్రయోజనాన్ని ఉపాంత ప్రయోజన రేఖ తెలియచేస్తుంది.

ఉపాంత ప్రయోజన రేఖ ఎడమ నుంచి కిందకు వాలుతుంది. ఎక్కువ ఉపాంత ప్రయోజనం శూన్యం అవుతుందో అక్కడ మొత్తం ప్రయోజనం గరిష్టంగా ఉంటుంది. కాబట్టి వినియోగదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు.

3.2.5 మినహాయింపులు

క్షీణోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతానికి క్రింది మినహాయింపులు ఉన్నాయి.

1. తాగుబోతుల విషయంలో ఈ సూత్రం వర్తించదు. తాగుబోతులు అదనపు యూనిట్ తీసుకొనే కొద్దీ వారి ఉపాంత ప్రయోజనం తగ్గటానికి బదులు పెరుగుతుంది. కాని ఒక స్థాయి దాటిన తరువాత తగ్గుతుందని అప్పుడు ఈ సిద్ధాంతం వర్తిస్తుందని ఆర్థికవేత్తలు అంటారు.
2. అపూర్వ వస్తువుల విషయంలో ఈ సూత్రం వర్తించదు. పురాతన నాణేలు, స్థాంపులు సమీకరించే వారికి అదనంగా తన వద్ద లేని ఒక నాణెం గాని, స్థాంపు కాని దొరికితే వారి ఉపాంత ప్రయోజనం తగ్గటానికి బదులు పెరుగుతుంది. కాబట్టి వారి విషయంలో ఈ సూత్రం వర్తించదు.
3. పినార్లు విషయంలో కూడా ఈ సూత్రం వర్తించదు. పినార్ల వద్ద అదనంగా వసతి ఉత్పాదక పెరిగే కొద్దీ వాటి నుంచి పొందే ప్రయోజనం క్షీణించటానికి బదులు పెరుగుతుంది.

3.2.6 విమర్శ

మార్షల్ క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది.

1. ప్రయోజనం మానసిక భావన. కాబట్టి ప్రయోజనాన్ని కొలవటం సాధ్యం కాదు.
2. ఈ సూత్రం ఒక వస్తువు గురించి మాత్రమే వివరిస్తుంది కాని, అనేక వస్తువులను తీసుకుంటే వివరించలేదు.
3. తీసుకునే యూనిట్లు సజాతీయం కాకపోయినా కాల పరిమాణంలో మార్పు వచ్చినా ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
4. అలవాట్లు, అభిరుచులు మారినా ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
5. ప్రతి వస్తువు స్వతంత్ర వస్తువు కాదు.
6. ఈ ప్రయోజన విశ్లేషణ ధర, ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలను వివరించలేదు.
7. ద్రవ్యం యొక్క ఉపాంత ప్రయోజనం ఎల్లప్పుడు స్థిరంగా ఉండదు.

3.2.7 ప్రాముఖ్యత

1. పన్నుల విధానాన్ని రూపొందించుటకు మూలం క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం. పురోగామి పన్నుల విధానం అమలుకు కూడా ఈ సూత్రమే ఆధారం.
2. వస్తువుల సప్లయ పరిమాణం పెరిగితే ఆ వస్తువు విలువ తగ్గుతుందని ఈ సూత్రం తెలియచేస్తుంది.
3. డిమాండ్ రేఖ క్రిందికి ఎందుకు వాలునో ఈ సూత్రం తెలియజేస్తుంది. ఉపాంత ప్రయోజన రేఖ డిమాండ్ రేఖ అనే వివరణ కూడా దీని వల్ల తెలుస్తుంది.
4. వినియోగపు విలువకు, వినిమయపు విలువకు గల వ్యత్యాసాన్ని ఈ సూత్రం తెలియచేస్తుంది.
5. ఆర్థికవ్యవస్థలో భాగ్యవంతుల నుండి సంపద తీసికొంటే వారు కోల్పోయే ప్రయోజనం కన్నా, ఆ సంపద బీదవారికి పంచుట ద్వారా బీదవారు పొందే ప్రయోజనం అధికం అని ఈ సూత్రం తెలియచేస్తుంది.
6. డిమాండ్ సూత్రం, సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రం, వినియోగదారుని మిగులు, డిమాండ్ వ్యాకోచత్యము మున్నగు అనేక ఆర్థిక సూత్రాలు ఈ సూత్రము పైనే ఆధారపడి రూపొందించబడ్డాయి.
7. నీటికి ధరలేకపోవటం, వజ్రానికి ధర చాల ఎక్కువగా ఉండటానికి కారణాన్ని ఈ సూత్రం తెలియచేస్తుంది. నీరు విరివిగా లభించుట వల్ల దానికి ఉపాంత ప్రయోజనం లేదు, కాబట్టి ధర లేదు. వజ్రాలు అతి తక్కువగా లభిస్తాయి, కాబట్టి ఉపాంత ప్రయోజనం ఎక్కువగా ఉంటుంది. అందువల్ల అత్యధిక ధర చెల్లించవలసి వస్తుంది.

3.3 సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రము (Law of Equi-Marginal Utility)

వినియోగదారుడు ఒక వస్తువును ఉపయోగించినందు వల్ల పొందే సమతౌల్యాన్ని క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం వివరిస్తుంది. ఒకటి కన్నా ఎక్కువ వస్తువుల విషయంలో ఈ సూత్రం వివరించలేదు. అనేక వస్తువులు ఉపయోగించినట్లయితే వినియోగదారుడు పొందే సమతౌల్య స్థితిని సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రం తెలియచేస్తుంది. దీనిని గాసెన్ రూపొందిస్తే, సూత్రంగా రూపొందించిన శాస్త్రవేత్త మార్షల్. ఈ సూత్రం కూడా కొన్ని ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది.

3.3.1 ప్రమేయాలు

1. ప్రయోజనాన్ని కొలవవచ్చు.
2. వినియోగదారుని ఆదాయములో మార్పు ఉండదు.
3. ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల ధరలలో మార్పు ఉండదు.
4. క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం అమలులో ఉంటుంది.
5. వినియోగదారుని అభిరుచులు, అలవాట్లు స్థిరంగా ఉంటాయి.

6. ద్రవ్య ఉపాంత ప్రయోజనం స్థిరంగా ఉంటుంది.
7. వినియోగదారుడు గరిష్ట ప్రయోజనాన్ని పొందుటకు ఎల్లప్పుడు ప్రయత్నిస్తాడు.

3.3.2 సూత్ర వివరణ

పై ప్రమేయాల పై ఆధారపడి “ఒక వినియోగదారుడు తన వద్ద ఉన్న పరిమిత ఆదాయాన్ని వివిధ వస్తువుల పై వెచ్చించేటప్పుడు వాటి ఉపాంత ప్రయోజన నిష్పత్తులు ధరల నిష్పత్తులతో సమానంగా ఉన్నప్పుడు వినియోగదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు” అని సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రం తెలుపుతుంది. వినియోగదారుడు తీసుకునే వస్తువులు A, B అనే రెండు వస్తువులు అయినట్లయితే అతని సమతౌల్యం క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$\frac{M_{U_A}}{P_A} = \frac{M_{U_B}}{P_B}$$

3.3.3 పట్టిక ద్వారా వివరణ

వినియోగదారుని వద్ద రూ॥ 12 ద్రవ్యమున్నచో దానిని ఏ విధంగా x వస్తువు, y వస్తువులను కొనుగోలు చేయడానికి ఉపయోగిస్తాడో క్రింది పట్టి నుండి తెలుసుకోవచ్చు. ఒక్కొక్క వస్తువు ఖరీదు రూ॥ 1 అనుకుందాం.

పట్టిక - 3.2

పరిమాణము	A వస్తువు ఉపాంత ప్రయోజనం	B వస్తువు ఉపాంత ప్రయోజనం
1	40(1)	34(3)
2	36(2)	28(5)
3	30(4)	26(6)
4	24(7)	20(8)
5	16(9)	14(10)
6	10(11)	10(12)
7	8	9

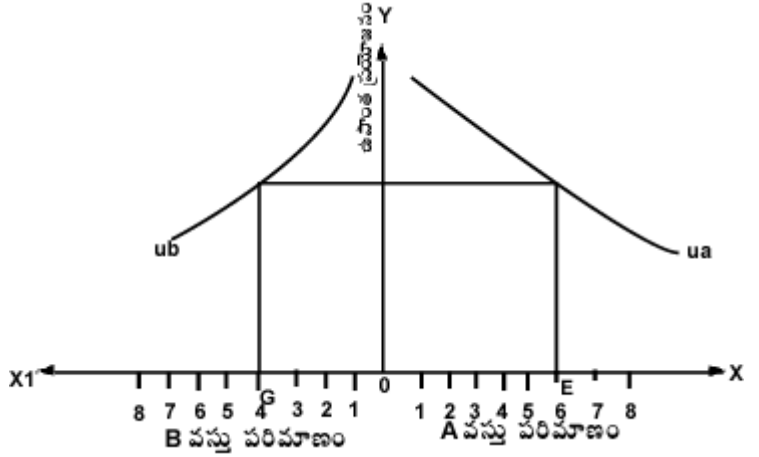
మొదటి రూపాయిలో A వస్తువును కొనుగోలు చేయును. రెండవ రూపాయి కూడా A వస్తువును కొనుగోలుకే వినియోగించును. కాని 3వ రూపాయి B వస్తువు కొనుగోలుకు ఉపయోగించును. తిరిగి నాల్గవ రూపాయి A వస్తువు కొనుగోలుకు వినియోగించును. ఈ విధంగా తన వద్ద 12 రూపాయల ద్రవ్యాన్ని ఏ విధంగా ఖర్చు చేయునో పై పట్టిక వివరించుచున్నది. అతడు A, B ఉపాంత ప్రయోజనాలు సమానమయ్యే వరకు కొనుగోలు చేస్తాడు. అంటే అతడు 6 యూనిట్లు A, 6 యూనిట్లు B కొనుగోలు చేసి సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. ఈ కేటాయింపులో ఏ మార్పు వచ్చినా అతడు సమతౌల్యంలో ఉండడు.

3.3.4 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ (Diagrammatic Representation)

క్రింది రేఖా పటం-3.2లో x అక్షము పై A, B వస్తు పరిమాణాలు చూపాము. y అక్షం మీద A మరియు B వస్తువుల ఉపాంత ప్రయోజనాలు తీసుకొన్నాం.

రేఖా పటంలో U_A రేఖ A వస్తువు యొక్క ఉపాంత ప్రయోజన రేఖ, U_B రేఖ B వస్తువు యొక్క ఉపాంత ప్రయోజనాల రేఖ. A, B వస్తువుల ఉపాంత ప్రయోజనాలు సమానంగా ఉన్న స్థాయిలో అతడు A, B పరిమాణాలను కొనుగోలు చేసి సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. కాబట్టి వినియోగదారుడు OE పరిమాణంలో A వస్తువును, OG అనే పరిమాణంలో B వస్తువును కొని సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. ఆ స్థితిలో $\frac{Mu_A}{P_A} = \frac{Mu_B}{P_B}$ గా ఉంటుంది.

రేఖా పటం - 3.2

3.3.5 విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది.

1. ప్రయోజనాన్ని కొలవటం సాధ్యం కాదు, ఎందుకంటే ప్రయోజనం మానసిక భావన.
2. ప్రతి వస్తువును ఒక స్వతంత్ర, వస్తువుగా ఎల్లప్పుడు భావించలేము. వస్తువులకు ప్రత్యామ్నాయ, పూరక వస్తువులు ఉంటాయి. వీటి ప్రభావం ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
3. ఆదాయంలో మార్పు వస్తే ఈ సిద్ధాంతం వర్తించదు.
4. ధరలకు సంబంధించిన సమాచారం వినియోగదారునికి తెలియకపోవచ్చు.
5. అలవాట్లు, అభిరుచులు మారితే ఈ సూత్రం వర్తించదు.
6. ద్రవ్య ఉపాంత ప్రయోజనం ఎల్లప్పుడూ స్థిరంగా ఉండదు.

3.3.6 ప్రాముఖ్యత

వాస్తవ ప్రపంచంలో సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రానికి ఎంతో ప్రాముఖ్యం ఉంది.

1. ప్రతి వినియోగదారుడు తన పరిమిత ద్రవ్యంతో ఏ విధంగా గరిష్ట ప్రయోజనాన్ని పొందగలడో, లేదా సమతౌల్యానికి ఏ విధంగా చేరగలడో వివరిస్తుంది.
2. ఉత్పత్తిదారుడు ఏయే ఉత్పత్తి సాధనాలను, ఎంతెంత పరిమాణంలో ఉపయోగించుకొంటే గరిష్ట లాభాన్ని పొందే సమోత్పత్తి సిద్ధాంతానికి ఈ సూత్రం నాంది.

3.4 వినియోగదారుని మిగులు

వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతం డిమాండ్ సూత్రం మీద అంటే ఉపాంత ప్రయోజన సూత్రం పై ఆధారపడి ఉంది. 1844వ సంవత్సరములో డ్యూపిట్ (Dupit) అనే ఫ్రెంచ్ ఇంజనీర్ రూపొందించిన భావనను, మార్షల్ (Marshall) మొదట వినియోగదారుని భాటకంగాను, అటు పిమ్మట వినియోగదారుని మిగులుగాను వివరించాడు. ఆ తరువాత కార్డినల్ విశ్లేషణలోని లోపాలను పేర్కొంటూ హిక్స్ (Hicks) కూడా ఆర్డినల్ విశ్లేషణ ద్వారా దీన్ని వివరించాడు.

సాధారణంగా వినియోగదారుడు కొన్ని రకాలైన వస్తువులకు ఎల్లప్పుడు తక్కువ ధరను చెల్లించి కొంటూ ఉంటాడు వాటి ధర ఎక్కువగా ఉన్నా కొనవలసి రావచ్చు. నిత్యజీవితంలో ఉప్పు, పోస్టుకార్డులు, వార్తాపత్రికలు మొదలైన వస్తువులను ఎక్కువ ధరకైనా కొంటానికి ఇష్టపడతాడు కాని అవి మార్కెట్లో తక్కువ ధరకు దొరుకుతాయి కాబట్టి వీటి పై వినియోగదారుని మిగులు ఎక్కువగా ఉంటుంది.

మార్వల్ ప్రకారం “ఒక వినియోగదారుడు మార్కెట్కు వెళ్ళకూర్చు, ఒకవస్తువును కొనుగోలు చేయడానికి ఇష్టపడిన ధరకు, అతడు మార్కెట్లో ఆ వస్తువును చెల్లించిన ధరకు గల వ్యత్యాసాన్ని” వినియోగదారుని మిగులుగా నిర్వచించారు.

వినియోగదారుని మిగులు = ఇష్టపడిన ధర - చెల్లించిన ధర

మార్వల్ ఈ సిద్ధాంతం రూపొందించటం కోసం కొన్ని ప్రమేయాలు ఆధారంగా చేసుకోవటం జరిగింది.

3.4.1 ప్రమేయాలు (Assumptions)

వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతం క్రింది ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది.

- 1) ప్రయోజనాన్ని యూనిట్లలో కొలవవచ్చు.
- 2) వినియోగదారుని ఆదాయం స్థిరంగా ఉంటుంది.
- 3) ప్రతి వస్తువును ఒక స్వతంత్ర వస్తువు. అంటే ఏ వస్తు ప్రయోజనం, ఆ వస్తువు పరిమాణం పైనే ఆధారపడి ఉంటుంది.
- 4) ద్రవ్య ఉపాంత ప్రయోజనం స్థిరంగా ఉంటుంది.
- 5) సంపూర్ణస్పర్ధ మార్కెట్ పరిస్థితులు ఉంటాయి.

3.4.2 సిద్ధాంత వివరణ

వినియోగదారుని మిగులు భావనను క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రాన్ని ఆధారంగా పరిశీలించవచ్చు. వినియోగదారుడు ఒక వస్తువును కొనే ధరనే, అది ఇచ్చే ఉపాంత ప్రయోజనం రూపంలో చెప్పటం జరిగింది. అంటే ఒక వస్తువు ధర ఎంత ఉంటుందో అన్ని యూనిట్లు ఉపాంత ప్రయోజనం వచ్చినట్లుగా భావించటం జరిగింది. ఈ విధంగా క్రింది పట్టిక రూపొందించారు.

పట్టిక - 3.3

వస్తువులు (రూ॥ ల్లో)	మొత్తం ప్రయోజనం (రూ॥ ల్లో)	ఉపాంత ప్రయోజనం (రూ॥ ల్లో)	చెల్లించిన ధర
1	20	20	15
2	38	18	15
3	53	15	15
4	64	11	15

మార్కెట్లో ఒక వస్తువు ధర 15 రూపాయలు అనుకుందాం. పట్టిక - 3.3 ప్రకారం మొదటి వస్తువును కొనుగోలు చేయడానికి వినియోగదారుడు 20 రూపాయలు చెల్లించడానికి యిష్టపడుచున్నాడు. ఎందుకంటే దీని నుంచి వచ్చే ఉపాంత ప్రయోజనం 20 రూ॥లు. కాని మార్కెట్లో దాని ఖరీదు రూ॥ 15లు కాబట్టి చెల్లించినది 15 రూ॥ మాత్రమే. అందువల్ల మొదటి వస్తువు పై వినియోగదారుని మిగులు 5రూ॥ (20 - 15). రెండవ యూనిట్ వస్తువుకు 18 రూ॥లు చెల్లించడానికి ఇష్టపడుచున్నాడు. ఈ రెండవ వస్తువు కూడా రూ॥ 15లకే లభ్యమైంది. అందువల్ల రెండవ వస్తువుపై (18 - 15) రూ॥ 3 వినియోగదారుని మిగులు సొంపించున్నాడు. మూడవ యూనిట్ వస్తువుకు చెల్లించడానికి ఇష్టపడ్డ ధర 15రూ॥. చెల్లించినదికూడ రూ॥ 15/-, కాబట్టి మూడవ వస్తువు పై వినియోగదారుని మిగులు లేదు. అయితే 4 వ వస్తువును కొంటానికి ఇష్టపడే ధర రూ॥ 11/- అయితే మార్కెట్లో దాని ధర రూ॥ 15/- కాబట్టి దీనిని కొనుగోలు చేయడు. అంటే

వినియోగదారుడు మూడు వస్తువులను కొంటానికి ఇష్టపడ్డ ధర రూ॥ 53/- (20 + 18 + 15), చెల్లించింది రూ॥ 45 /- (15 + 15 + 15) మాత్రమే. ఈ రెంటి వ్యత్యాసమే రూ॥ 8/- (53 - 45) వినియోగదారుని మిగులు.

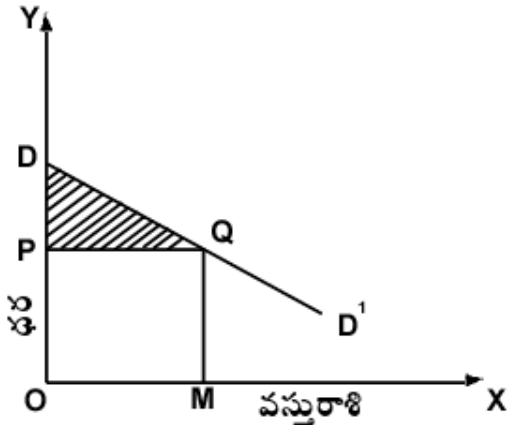
వినియోగదారుని మిగులు = ఇష్టపడ్డ ధర - చెల్లించిన ధర

వినియోగదారుని మిగులు = రూ॥ 53/- - రూ॥ 45/-

3.4.3 రేఖాపటం ద్వారా వివరణ (Diagrammatic Representation)

x అక్షమే మీద వినియోగదారుడు కొనుగోలు చేయు వస్తురాశిని, y అక్షంపై ద్రవ్యరూపంలో ప్రయోజనాన్ని చూపటం జరిగింది. పటంలో DD' రేఖ డిమాండు రేఖ లేదా ఉపాంత ప్రయోజన రేఖ. ఈ రేఖ అదనంగా వస్తువును తీసుకుంటే ప్రయోజనం క్షీణిస్తుందని, లేదా ధర తగ్గితే డిమాండు పెరుగుతుందని తెలియచేస్తుంది. అందువల్ల ఇది ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందకు వాలుతుంది.

రేఖా పటం - 3.3

పై రేఖాపటం-3.3లో వినియోగదారుడు OM అనే వస్తువులను కొంటానికి OM DQ అనే ధరను చెల్లించుటకు ఇష్టపడ్డాడు. అయితే వాస్తవానికి అతడు చెల్లించిన ధర OM PQ మాత్రమే. ఇష్టపడిన ధరకు, చెల్లించిన ధరకు మధ్యగల తేడా DPQ అనేది వినియోగదారుని మిగులు అవుతుంది. పటంలో ఈ భాగాన్ని అడ్డగీతలతో చూపటం జరిగింది.

$$\text{వినియోగదారుని మిగులు} = \text{OMDQ} - \text{OMPQ} = \text{DPQ}$$

3.4.4 విమర్శ (Criticism)

వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతాన్ని గోబీ, నికల్సన్, టాసిగ్, హిక్స్, శామ్యూయేల్సన్లు తీవ్రంగా విమర్శించారు. వినియోగదారుని మిగులు అనేక ప్రమేయాలతో కూడుకొన్నదని, వానిలో చాలా ప్రమేయాలు అవాస్తవికమైనవని, సత్యదూరమైనవని విమర్శించారు. అంతే కాకుండా వినియోగదారుని మిగులు లెక్కించటంలో అనేక కష్టనష్టాలు కూడా ఉన్నాయి.

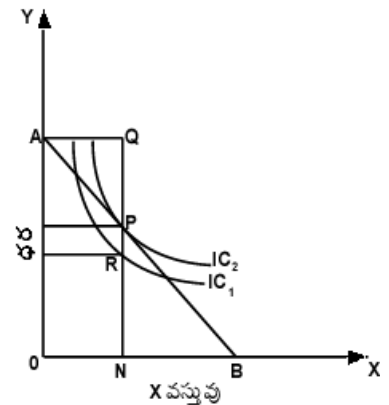
రేఖా పటం-3.4

3.4.5 హిక్స్ విశ్లేషణ

వినియోగదారుని మిగులును హిక్స్ ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ ద్వారా వివరించాడు. వినియోగదారుని మిగులును క్రింది పటం ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

పై పటం 3.4లో X అక్షం పై X వస్తువును, Y అక్షం పై ఆదాయాన్ని తీసుకున్నాం. పటంలో ON అనే పరిమాణంలో X వస్తువును QR ధరకు పొందటానికి సిద్ధపడటం వల్ల IC₁ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ మీద ఉంటాడు. కాని ఆ వస్తువులు వాస్తవంగా QPకే లభ్యమయ్యాయి. అందువల్ల వినియోగదారుడు అధిక సంతృప్తినిచ్చే IC₂ మీదకు మారతాడు. పటంలో వినియోగదారుడు పొందిన మిగులు PR.

$$\text{ఇష్టపడ్డ ధర (QR) - చెల్లించిన ధర (QP) = వినియోగదారుని మిగులు (PR)}$$

3.4.6 ప్రాముఖ్యత (Importance)

1. **ఆర్థిక విధానాలు** : ప్రభుత్వం ఆర్థిక విధానాలు రూపొందించుటకు వినియోగదారుని మిగులు ప్రధానమైన సాధనంగా ఉపయోగపడుతుంది.
2. **పన్నుల విధానం** : ప్రభుత్వం నూతన పన్నులను విధించేటప్పుడు వినియోగదారుని మిగులు ఉన్న పన్నుల పై ఎక్కువ పన్ను విధించవచ్చని ఈ సూత్రం తెలియజేస్తుంది.
3. **ఏకస్వామ్యం** : ఏకస్వామ్యదారుడు తాను ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల పై వినియోగదారుని మిగులు ఉన్న పరిశీలించి, ఎక్కువ మిగులు ఉన్న వస్తువుకు ధరను పెంచి, తన లాభాలను గరిష్టం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తాడు.
4. **అంతర్జాతీయ వ్యాపారం** : అంతర్జాతీయ వ్యాపారంలో ఎగుమతి, దిగుమతులను చేసుకోవటప్పుడు వినియోగదారుని మిగులు ఉపయోగపడుతుంది.
5. **వినియోగపు విలువ, వినిమయపు విలువ** : వినియోగపు విలువ, వినిమయపు విలువల వ్యత్యాసాన్ని పరిశీలించడానికి వినియోగదారుని మిగులు ఉపయోగపడుతుంది.
6. **ఆర్థిక సంక్షేమం** : ఆర్థిక సంక్షేమాన్ని పెంపొందించుకొనడానికి అవసరమైన చర్యలు తీసుకోవటానికి వినియోగదారుని మిగులు భావన ఉపయోగపడుతుంది.

3.5 సారాంశం

కొర్కెను తీర్చుకోగలిగిన శక్తిని ప్రయోజనం అంటారు. వినియోగదారుడు వస్తువును వినియోగించటం ద్వారా పొందే ప్రయోజనాన్ని గురించి విశ్లేషణ చేయటానికి రెండు విశ్లేషణలు రూపొందించబడ్డాయి. ప్రయోజనాన్ని కొలవవచ్చు అనే కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ. ప్రయోజనాన్ని కొలవలేము కానీ పోల్చవచ్చు అనే ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ.

కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ పై ఆధారపడిన సిద్ధాంతాలు క్షీణోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతం, సమోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతం, వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతాలు రూపొందించబడ్డాయి. ఈ మూడు సిద్ధాంతాలకు అర్థశాస్త్రంలో అధిక ప్రాముఖ్యత ఉంది. అయిననూ ఈ సిద్ధాంతాల్లో ఉన్న లోపాల వల్ల, కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణకు ప్రత్యామ్నాయంగా ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణను హిక్స్ రూపొందించాడు.

3.6 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. ప్రయోజనాన్ని కొలవగలం అనే ప్రమేయంతో రూపొందించిన విశ్లేషణను కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ లేదా మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ అంటారు.
2. ప్రయోజనం మానసిక భావన, దీనిని కొలవలేము కాని పోల్చవచ్చు అని రూపొందిన విశ్లేషణ ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ లేదా హిక్స్ ప్రయోజన విశ్లేషణ.
3. క్షీణోపాంత ప్రయోజన, సమోపాంత ప్రయోజన, వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతాలను రూపొందించింది మార్షల్ కాబట్టి అన్నింటి ప్రమేయాలు, విమర్శలు దాదాపు ఒకే విధంగా ఉంటాయి.
4. ఒక వస్తువును ఉపయోగించేటప్పుడు వినియోగదారుని సమతౌల్యాన్ని క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం వివరిస్తే, సమోపాంత ప్రయోజన సూత్రం ఒకటి కన్నా ఎక్కువ వస్తువులు ఉపయోగించేటప్పుడు వినియోగదారుని సమతౌల్యాన్ని వివరిస్తుంది.
5. ఈ సిద్ధాంతాలకు అర్థశాస్త్రంలో ఎంతో ప్రాముఖ్యత ఉంది. పన్నుల విధానాన్ని రూపొందించే సమయంలో, విదేశ వ్యాపారం మొదలైన అనేక విషయాల్లో నిర్ణయాలు తీసుకోవటానికి ఇవి ఎంతో ఉపకరిస్తాయి.
6. ఈ సూత్రాలన్నీ కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ పై ఆధారపడి ఉండటం వల్ల, కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ అనేక విమర్శలకు లోనవ్వటం వల్ల, ఈ విశ్లేషణకు ప్రత్యామ్నాయంగా ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ రూపొందించబడింది.

3.7 పదకోశం

1. ప్రయోజనం : మానవుని కోర్కెలను తీర్చగల శక్తి.
2. ఉపాంత ప్రయోజనం : అదనపు వస్తువు నుండి పొందు అదనపు తృప్తి.
3. సగటు ప్రయోజనం : మొత్తం ప్రయోజనాన్ని వస్తు సంఖ్యచే భాగించుట ద్వారా వచ్చు ప్రయోజనం.
4. వినియోగదారుని మిగులు : వినియోగదారుడు ఇష్టపడే ధరకు, వాస్తవంగా చెల్లించిన ధరకు గల వ్యత్యాసం.
5. పురోగామి పన్నులు : ఆదాయం పెరుగుచున్న కొద్దీ, పన్ను రేటు కూడా పెరిగే పన్నులు.

3.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాస రూప ప్రశ్నలు

1. క్రమక్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రాన్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించుము.
సూచన: క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రాన్ని, ప్రమేయములు, పరిమితులు, ప్రాముఖ్యత పూర్తిగా వ్రాయవలెను.
2. సమోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతాన్ని వివరించుము.
3. వినియోగదారుని మిగులు సిద్ధాంతం వ్రాయుము.

II. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ఉపాంత ప్రయోజనం
సూచన: ఉపాంత ప్రయోజనాన్ని రేఖాత్మకంగా చూపవలెను.
2. క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్ర పరిమితులు
సూచన: క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్ర పరిమితులను వివరించాలి.
3. క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్ర ప్రాముఖ్యత
సూచన: క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్ర ప్రాముఖ్యతను తెలియచేయవలెను.
4. క్షీణోపాంత సూత్ర ప్రమేయాలు
సూచన: క్షీణోపాంత సూత్ర ప్రమేయములను తెలియచేయవలెను.

3.9 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Stigler, G.J. : The Theory of Price
2. Watson, D.S. : Price Theory and Its Uses
3. Gould, J.P. & Ferguson C.E. : Micro Economic Theory
4. Ahuja, H.L. : Principles of Micro Economics
5. Seth, M.L. : Principles of Economics
6. Jhingan, M.L. : Advanced Economic Theory
7. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 4

ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ

ఉదాసీనతా వక్రరేఖల స్వభావం, లక్షణాలు

విషయక్రమం

4.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
4.1	విషయ పరిచయం
4.2	అభిరుచుల తరహా
4.3	ఉదాసీనతా పట్టిక
4.4	ఉదాసీనతా వక్రరేఖ
4.5	ఉదాసీనతా మ్యాప్
4.6	ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు
4.7	ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వాలు
4.8	ఉదాసీనతా వక్రరేఖల లక్షణాలు
4.8.1	ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందికి వాలుతూ ఉంటాయి
4.8.2	ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు మూలబిందువుకు కుంభాకారంగా ఉంటుంది
4.8.3	ఏ రెండు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు పరస్పరం ఖండించుకోవు
4.9	ప్రత్యామ్నాయ, పూరక పస్తువులు
4.10	సారాంశం
4.11	గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
4.12	పదకోశం
4.13	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
4.14	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

4.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు

వినియోగదారుని ప్రవర్తన అధ్యయనానికి కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ స్థానే రూపొందించిన ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణను ఈ భాగంలో వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు ఈ క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * అభిరుచుల తరహా
- * ఉదాసీనతా పట్టిక
- * ఉదాసీనతా వక్రరేఖ
- * ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు
- * ఉదాసీనతా వక్రరేఖల లక్షణాలు

4.1 విషయ పరిచయం

ప్రాచీన ఆర్థికవేత్తలు రూపొందించిన కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణకు ప్రత్యామ్నాయ విశ్లేషణ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణ. ఈ విశ్లేషణను మొదటిసారిగా 1880లో కనుక్కోవటం జరిగింది. ఆంగ్లేయ ఆర్థికవేత్త ఎడ్జ్వర్త్ (Edgeworth) 1881లో తన “Mathematical

Physics" అనే గ్రంథములో వస్తు వినిమయ సిద్ధాంతం రూపొందించటానికై ఈ పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టినా, వినియోగదారుని ప్రవర్తనను అధ్యయనం చేయటానికి ఈ పద్ధతిని ఉపయోగించటం జరగలేదు. అనంతరం 1892లో ఇర్వింగ్ ఫిషర్ అనే ఆర్థికవేత్త ఈ పద్ధతికి ఒక స్పష్టమైన రూపాన్ని ఇవ్వటానికి ప్రయత్నించాడు. తరువాత విల్ఫ్రెడ్ పారిటో కొన్ని మార్పులతో 1906లో తన విలువ సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. తరువాత 1930లో ప్రాఫెసర్ హిక్స్ మరియు ఆర్.బి.డి. ఆలెన్లు ప్రచురించిన "A Reconsideration of the Theory of Value" అనే వ్యాసములో ఈ విశ్లేషణను ఒక శాస్త్రీయమైన పద్ధతిలో పొందు పరచారు. చివరిగా 1934లో హిక్స్ రచించిన గ్రంథమైన "Value and Capital"లో ఈ పద్ధతిని విపులమైన, సమగ్రమైన పద్ధతిలో ఈ విశ్లేషణను అభివృద్ధి చేసినాడు.

ప్రాచీన ఆర్థికవేత్తలు ప్రయోజనాన్ని కొలవటానికి వీలు ఉంటుందని, ప్రతి వస్తువు స్వతంత్ర వస్తువులని, ద్రవ్య ఉపాంత ప్రయోజనం స్థిరంగా ఉంటుందనే అవాస్తవిక ప్రమేయాల పై కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణను రూపొందించారు. అయితే ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ అందుకు భిన్నంగా వినియోగదారుడు పొందే ప్రయోజనాన్ని పోల్చటానికి అవకాశం ఉందనే ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ పై రూపొందించబడింది. ఈ భాగంలో ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణలో ఉపయోగించే ముఖ్యమైన భావనలను, ఉదాసీనతా వక్రరేఖల లక్షణాలను వివరించటం జరిగింది.

4.2 అభిరుచుల తరహా

ఈ విశ్లేషణలో ముఖ్యమైన అంశం ఏమిటంటే వినియోగదారుడు ఒకే వస్తువు పై కాకుండా వస్తు సముదాయాలను కోరుకుంటాడు. ఈ విధంగా అతడు కోరుకునే వస్తు సముదాయాలను అభిరుచుల తరహా అంటారు. కోరుకునేవి రెండు వస్తు సముదాయాలు అయితే రెండు వస్తువుల అభిరుచుల తరహా అంటాము. ఉదాహరణకు ఆపిల్స్ + మామిడి పండ్లు లేదా x + y. కోరుకునే వస్తువులు మూడు అయితే మూడు వస్తువుల అభిరుచుల తరహా అంటాము. ఉదాహరణకు ఆపిల్స్ + మామిడి పండ్లు + అరటి పండ్లు లేదా x+y+z. ఈ విధంగా ఎన్ని వస్తు సముదాయాలను కోరుకుంటే అన్ని వస్తువుల అభిరుచుల తరహా అంటాము. అయితే ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణలో కేవలం రెండు వస్తువుల అభిరుచుల తరహాను మాత్రమే పరిశీలిస్తాము.

4.3 ఉదాసీనతా పట్టిక (Indifference Table)

వినియోగదారునికి రెండు వస్తువుల అభిరుచి తరహా ఉంటుందని తెలుసుకున్నాం. సమాన సంతృప్తి నిచ్చే రెండు వస్తు సముదాయాలను తెలియచేసే పట్టికను ఉదాసీనతా పట్టిక అంటాం. పట్టికలో ఉన్న రెండు వస్తు సముదాయాలలో ఏ సముదాయాన్ని తీసికొనటానికైనా అతడు ఉదాసీనంగా ఉంటాడు లేదా ఇష్టపడతాడు. అంటే వినియోగదారుడు ఏ ఒక్క సముదాయాన్ని ఎక్కువగా ఇష్టపడటం జరగదు. వినియోగదారుడు తీసుకొనే వస్తువులు X, Y అని, వీటి ద్వారా సమాన సంతృప్తి వచ్చే కొన్ని సముదాయాలను ఈ క్రింది పట్టికలో పొందుపరచటం జరిగింది.

పట్టిక - 4.1
ఉదాసీనతా పట్టిక

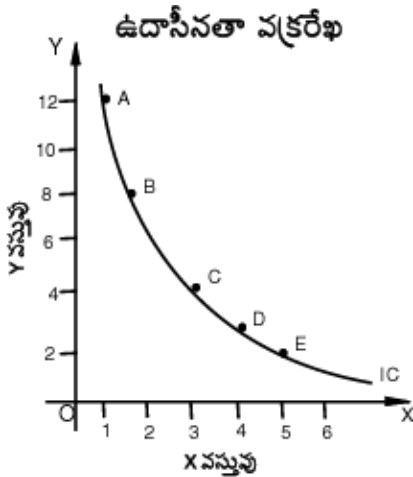
వస్తు సముదాయము	వస్తువు X	వస్తువు Y
A	1	12
B	2	8
C	3	5
D	4	3
E	5	2

పై పట్టిక- 4.1లో A, B, C, D, E అనే ఐదు సముదాయాలున్నాయి. A సముదాయం 1 యూనిట్ X వస్తువు మరియు, 12 యూనిట్లు Y వస్తువు ఈ సముదాయం వల్ల ఎంత సంతృప్తి వస్తుందో, B వస్తు సముదాయం 2 యూనిట్లు X మరియు 8 యూనిట్లు Y ల వల్ల అంతే సంతృప్తి వస్తుంది. అదే విధంగా పట్టికలోని మిగిలిన C, D, E వస్తు సముదాయాలు వినియోగదారునికి సమానమైన సంతృప్తిని ఇస్తాయి. అందువల్ల వినియోగదారుడు పట్టిక 4.1లోని వివిధ వస్తు సముదాయాల మధ్య ఉదాసీనంగా ఉంటాడు లేదా దేన్నయినా తీసుకోవటానికి ఇష్టపడతాడు.

4.4 ఉదాసీనతా వక్రరేఖ (Indifference Curve)

సమాన సంతృప్తిని తెలియచేసే రెండు వస్తు సముదాయాలను తెలియచేయు రేఖను ఉదాసీనతా వక్రరేఖ అంటాము. ఉదాసీనతా పట్టిక-4.1లో ఉన్న వివిధ సముదాయాలను రేఖా పటంలో బిందువులుగా గుర్తించి, వాటన్నింటిని కలిపితే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వస్తుంది.

రేఖా పటం - 4.1

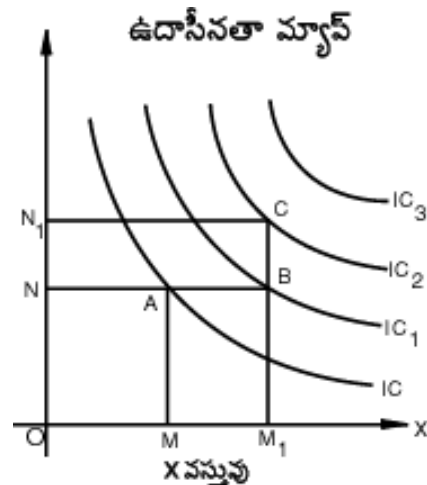
రేఖా పటం - 4.1లో OX అక్షము పైన X వస్తువును, OY అక్షము పైన Y వస్తువుని తీసుకొన్నాము. పటంలోని వివిధ సముదాయములను వివిధ బిందువుల ద్వారా గుర్తించి ఆ బిందువులన్నింటిని కలిపితే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వస్తుంది. ఈ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వినియోగదారునికి సమాన సంతృప్తిని ఇచ్చే వివిధ సముదాయాలను తెలియచేస్తుంది. రేఖాపటం - 4.1లోని IC ఉదాసీనతా వక్రరేఖ. ఈ రేఖ పై ఏ బిందువు వద్దనైనా (A, B, C, D, E) వినియోగదారుడు ఒకే సంతృప్తిని పొందుతాడు. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పై ఏ వస్తు సముదాయాన్ని తీసుకోవటానికైనా వినియోగదారుడు ఉదాసీనంగా ఉంటాడు. అందువల్లనే ఈ రేఖను ఉదాసీనతా వక్రరేఖ అనడం జరిగింది.

4.5 ఉదాసీనతా మ్యాప్ (Indifference Map)

వివిధ సంతృప్తులు ఇచ్చే అనేక ఉదాసీనతా వక్రరేఖలను చూపు పటాన్ని ఉదాసీనతా మ్యాప్ అంటారు. ఈ మ్యాప్ లోని ప్రతి వక్రరేఖ ఒక సంతృప్తి స్థాయిని తెలియచేస్తుంది. ఒక ఉదాసీనతా వక్రరేఖకు కుడి వైపున ఉండే ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎక్కువ సంతృప్తిని, ఎడమ వైపున రేఖలు తక్కువ సంతృప్తి స్థాయిని తెలియచేస్తుంది. అయితే ప్రతి రేఖ పై ఉండే వివిధ బిందువులు మాత్రం సమాన సంతృప్తిని ఇస్తాయి. ఈ క్రింది పటంలో IC, IC₁, IC₂, IC₃ అను నాలుగు వక్రరేఖలు ఉన్నాయి. ఈ విధంగా వివిధ సంతృప్తులను తెలియజేయు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు కలిగియున్న పటాన్ని ఉదాసీనతా మ్యాప్ అని పిలుస్తారు.

రేఖా పటం - 4.2లో IC₁, IC₂ రేఖల పై గల AB బిందువుల్లో B వస్తు సముదాయం A కన్నా ఎక్కువ సంతృప్తినిస్తుంది. ఎందుకంటే Y ని తీసుకొనే వస్తు పరిమాణము (ON) ఒకటే అయితే B వద్ద X పరిమాణం A

రేఖా పటం - 4.2

కన్నా ఎక్కువగా ఉంది. అందువల్ల B సముదాయము ఎక్కువ సంతృప్తినిస్తుంది. అంటే IC₂ పై ఉన్న ప్రతి బిందువు IC₁ రేఖ పై వుండే బిందువు కన్నా ఎక్కువ సంతృప్తినిస్తుంది. అదే విధముగా IC₃ రేఖ, IC₂ రేఖ కన్నా ఎక్కువ సంతృప్తినిస్తుంది.

4.6 ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు (Marginal Rate of Substitution)

ఒక వస్తువును అదనంగా పొందటం కోసం మరొక వస్తువును ఏ రేటులో వదులు కొంటాడో తెలియచేసేదే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు. X వస్తువుల కోసం అతడు వదులు కొనడానికి సిద్ధపడే Y వస్తువుల పరిమాణాన్నే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు అంటారు. దీనినే MRS of X for Y అని పిలుస్తారు.

$$\text{ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు MRS of X for Y} = \frac{\Delta Y}{\Delta X}$$

పట్టిక - 4.2

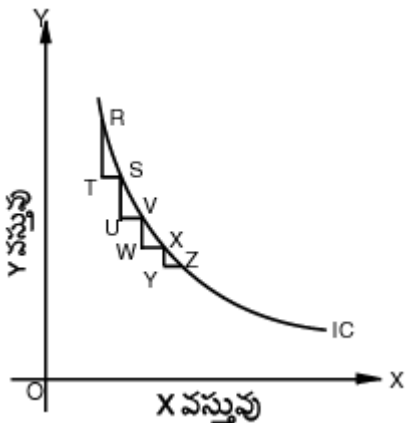
వస్తు సముదాయము	వస్తువు X	వస్తువు Y	ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు MRS of X for Y
A	1	12	-
B	2	8	4 : 1
C	3	5	3 : 1
D	4	3	2 : 1
E	5	2	1 : 1

పై పట్టిక-4.2లో ప్రారంభంలో వినియోగదారుల వద్ద Y వస్తు పరిమాణం ఎక్కువగా ఉంది. B సముదాయాన్ని పరిశీలించినట్లయితే, ఒక అదనపు యూనిట్ X వస్తువు కోసం 4 యూనిట్లు Y వస్తువులను వదులుకొన్నాడు. తరువాత C వద్ద ఒక అదనపు యూనిట్ X కోసం 3 యూనిట్లు Yని వదులుకున్నాడు. అంటే వినియోగదారుని వద్ద X పరిమాణం పెరిగే కొద్దీ, అతడు వదులు కొనే Y వస్తువుల పరిమాణము క్రమముగా తగ్గుతుంది. అంటే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు క్రమంగా క్షీణిస్తుంది.

4.7 ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వాలు (Slope of an Indifference Curve)

పై పట్టిక - 4.2లో వివరించిన ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటును, ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ద్వారా తెలుసుకొనవచ్చు. ఈ విషయాన్నే క్రింది ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ద్వారా చూపటం జరిగింది.

రేఖా పటం - 4.3

పటం - 4.3లో IC రేఖ పై RS రెండు బిందువులు, రెండు వస్తు సముదాయములను తెలియచేయుచున్నవి. వినియోగదారు బిందువు R నుండి S కదిలినప్పుడు అతను TS విలువ గల X వస్తువు కోసం, RT విలువ గల Y వస్తువులను వదులుకుంటాడు. కాబట్టి Y కి బదులు X ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు లేదా MRS of X for Y = RT/TS. కాబట్టి ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వాలును ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటును చెప్పవచ్చు.

ఈ విధంగా ఉదాసీనతా వక్రరేఖ మీద ఎడమ నుంచి కుడికి జరుగుతుంటే, మరల అదనపు X కోసం SU అనే Yని వదులుకున్నాడు. తరువాత మరో X కోసం VW పరిమాణంలో Y ని వదులుకుంటున్నాడు. ఈ వదులుకునే Y పరిమాణాలు RS, SU, VWలు క్రమక్రమంగా తగ్గుతున్నాయి. ఎందుకంటే ఈ రేఖ పై ఎడమ నుంచి కుడికి వాలితే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు తగ్గుతుంది.

4.8 ఉదాసీనతా వక్రరేఖల లక్షణాలు (Properties of Indifference Curves)

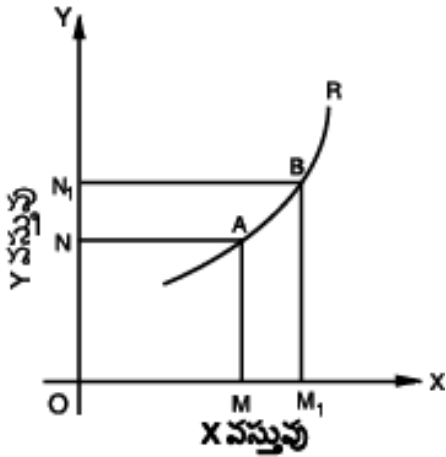
ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు క్రింది లక్షణాలను కలిగి ఉంటాయి.

1. ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలుతూ ఉంటాయి.
2. ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు మూలబిందువునకు కుంభాకారముగా ఉంటాయి.
3. ఏ రెండు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఒక దానినొకటి పరస్పరం ఖండించుకోవు.

4.8.1 ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలుతూ ఉంటాయి.

ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎల్లప్పుడు ఎడమ నుంచి కుడికి వాలి ఉంటాయి. అందుకు బిన్నంగా ఉన్న రేఖలు ఎందుకు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు కావో పరిశీలిద్దాం. క్రింది పటం- 4.4లో రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి పైకి వాలి ఉంది.

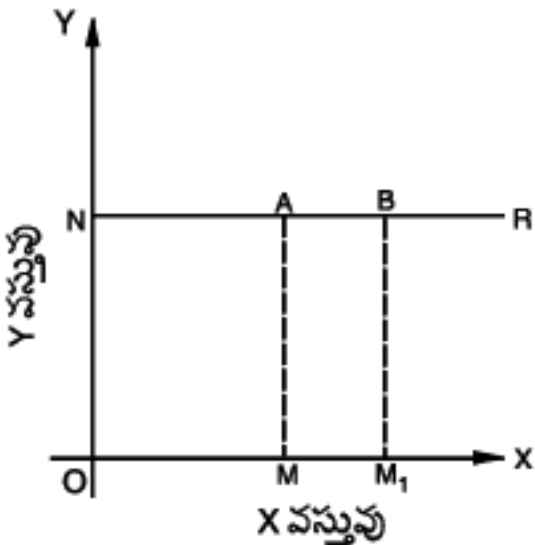
రేఖా పటం- 4.4

పటం - 4.4లో RS అనే వక్రరేఖ పై AB అను రెండు బిందువులను గుర్తించాము. A బిందువు వద్ద OM of X + ON of Y, B బిందువు వద్ద OM₁ of X + ON₁ of Y, సముదాయములను తెలియచేయుచున్నవి. A బిందువు వద్ద సముదాయం కన్నా B వద్ద ఉన్న సముదాయంలో రెండు వస్తువులు (X, Y) ఎక్కువ పరిమాణంలో ఉన్నాయి. అందువల్ల B బిందువు A బిందువు కన్నా ఎక్కువ సంతృప్తిని ఇస్తుంది. కాని ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పై ఉండే ప్రతి బిందువు సమాన సంతృప్తిని ఇవ్వాలి. వివిధ సంతృప్తులు ఇచ్చే రేఖ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ కాదు. కాబట్టి ఈ రేఖ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ కాదు.

ఇప్పుడు మనం X అక్షమునకు సమాంతరముగా ఉండే రేఖను పరిశీలించి అది ఉదాసీనతా వక్రరేఖ అవుతుందో లేదో తెలుసుకుందాం.

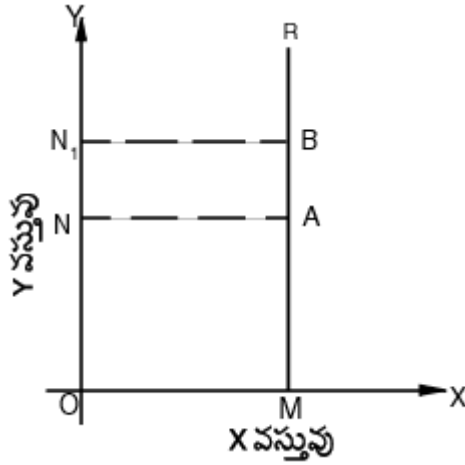
రేఖా పటం - 4.5

పై రేఖాపటం - 4.5లో R రేఖ X - అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంది. రేఖ పై A బిందువు వద్ద OM పరిమాణంలో X ను, ON పరిమాణములో Y ని తీసుకుంటున్నాడు. అదే విధంగా B బిందువు వద్ద OM₁ పరిమాణంలో X ను, ON పరిమాణములో Y ని తీసుకుంటున్నాడు. AB బిందువుల వద్ద వినియోగదారుడు తీసుకునే Y పరిమాణంలోను మార్పు లేదు కాని, X వస్తువు పరిమాణం B బిందువు వద్ద ఎక్కువ ఉంది. కాబట్టి B బిందువు ఇచ్చే సంతృప్తి A బిందువు కన్నా ఎక్కువ. కాబట్టి వివిధ సంతృప్తులను తెలియచేసే రేఖ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ కాదు.

ప్రస్తుతం Y - అక్షానికి సమాంతరంగా ఉన్న రేఖ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ అవుతుందా? లేదా? అని పరిశీలిద్దాం.

రేఖా పటం - 4.6

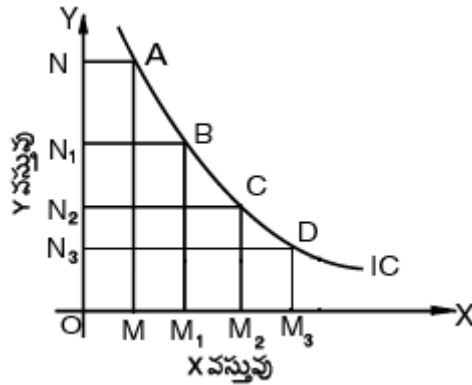

రేఖా పటం - 4.6లో A, B బిందువుల వద్ద వినియోగదారుడు తీసుకునే వస్తువులను పరిశీలిస్తే X వస్తువు పరిమాణము సమానంగా ఉంది. కాని Y వస్తువు పరిమాణం మాత్రం A వద్ద కన్నా B వద్ద ఎక్కువగా ఉంది. కాబట్టి A బిందువు కన్నా B బిందువు వద్ద అధిక సంతృప్తి వస్తుంది. ఈ రేఖ పై ఉన్న బిందువులు వినియోగదారునికి సమాన సంతృప్తిని ఇవ్వవు. కావున ఇది ఉదాసీనతా వక్రరేఖ కాదు. పై రేఖల పరిశీలన వల్ల మనకు తెలిసేదేమిటంటే ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎల్లప్పుడు ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలి ఉంటాయి.

4.8.2 ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు మూల బిందువున కు కుంభాకారంగా ఉంటాయి

కుంభాకారంగా ఉన్న ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు క్షీణిస్తుందని తెలియచేస్తుంది. ఈ విషయం క్రింది రేఖా పటం - 4.7లో చూపాము.

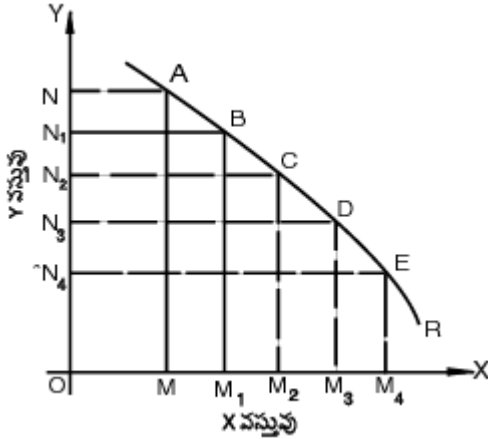
రేఖా పటం - 4.7

రేఖా పటం - 4.7లో IC వక్రరేఖ పై A B C D అనే బిందువులు క్రమంగా పరిశీలిద్దాం. X- అక్షం పై OM, MM₁, M₁M₂, M₂M₃ లు ఒక్కొక్క యూనిట్ X ని తెలియచేస్తాయి. A బిందువు వద్ద X వస్తువును OM పరిమాణంలోను, Y ని ON పరిమాణంలో తీసుకుంటున్నాడు. A నుండి B బిందువుకు మారితే MM₁ పరిమాణంలో X వస్తువు కోసం, NN₁ పరిమాణం Y వస్తువులను వదులుకున్నాడు. ఆ తరువాత మరొక యూనిట్ X కోసం N₁N₂ పరిమాణము మాత్రమే Y వదులుకున్నాడు. అదే విధంగా C నుండి D కి మారితే అదనపు యూనిట్ కోసం ఇంకా తక్కువ పరిమాణంలో Y వస్తువును వదులుకున్నాడు. అంటే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు X కోసం Y ప్రతిస్థాపన క్రమంగా క్షీణిస్తుంది. కాబట్టి క్షీణిస్తున్న ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు కుంభాకారంగా ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ఉన్నప్పుడు మాత్రమే సాధ్యం అవుతుంది. అందుకు భిన్నంగా ఉంటే అది ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ఎందుకు కాదో పరిశీలిద్దాం.

ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పుటాకారంగా ఉన్నప్పుడు దీనికి విరుద్ధమైన స్థితిని గమనించవచ్చును. అంటే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పుటాకారంగా ఉన్నప్పుడు ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు తగ్గటానికి బదులు పెరుగుతుంది. పెరుగుతున్న ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు అనేది అసాధారణ విషయం. ఒక వేళ పెరిగితే ఆ రేఖ పై ఉన్న వివిధ బిందువులు వివిధ సంతృప్తులను తెలియచేస్తాయి. కాబట్టి ఆ రేఖ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ కాదు.

రేఖా పటం - 4.8

రేఖా పటం - 4.8లో R రేఖ పుటాకార రేఖ. పుటాకారంలో ఉన్న R రేఖ పై A B C D E అనే బిందువులు ఉన్నాయి. OM, MM₁, M₁M₂, M₂M₃, M₃M₄ లు ఒక్కొక్క యూనిట్ X ని తెలియచేస్తాయి. వినియోగదారు A బిందువు నుండి B బిందువుకు కదిలితే ఒక యూనిట్ X కోసం NN₁ పరిమాణంలో Y ని వదులుకుంటాడు. అదే విధంగా C వద్ద మరొక యూనిట్ X కోసం N₁N₂ పరిమాణంలో Y ని వదులుకుంటాడు. క్రమంగా DE బిందువుల వల్ల ఒక్కొక్క అదనపు యూనిట్ X కోసం N₂N₃, N₃N₄ ల పరిమాణంలో Y ని వదులుకుంటాడు. అంటే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు క్రమంగా పెరుగుతుంది. పెరిగే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు అసంగతమైన విషయం ఒక వేళ పెరిగితే ఆ రేఖ పై బిందువులు భిన్న సంతృప్తులను ఇస్తాయి. కాబట్టి ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు తగ్గటం కుంభాకరంగా ఉన్నప్పుడు మాత్రమే సాధ్యం అవుతుంది. అందువల్ల ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ఖచ్చితంగా కుంభాకరంగా ఉంటుంది.

4.8.3 ఏ రెండు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు పరస్పరం ఖండించుకోవు

ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఒకదానికొకటి పరస్పరం ఖండించుకోవు. ఒక వేళ ఖండించుకుంటే అవి ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు కావు. రేఖా పటం-4.9లో ఖండించుకున్న రెండు రేఖలున్నాయి. ఇవి ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎందుకు కావో చూద్దాం.

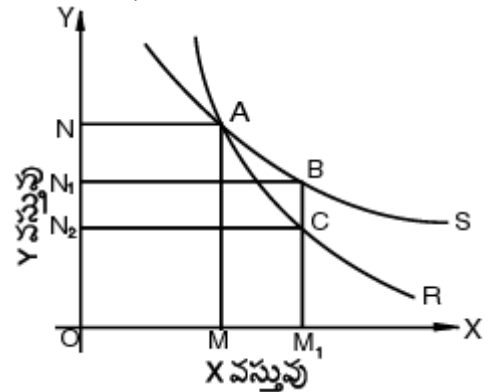
రేఖా పటం-4.9లో R, S రేఖల పై సంతృప్తులను పరిశీలిద్దాం.

R, S అనే రెండు రేఖల పై A బిందువు ఉంది కావున A బిందువు వద్ద రెండు రేఖల పై సమాన సంతృప్తి వస్తుంది. ప్రస్తుతం R రేఖ మీద C బిందువు, S రేఖ మీద B బిందువును గమనిస్తే, C వద్ద వచ్చే సంతృప్తి కన్నా, B వద్ద వచ్చే సంతృప్తి ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఎందుకంటే రెండు బిందువుల వద్ద X సమాన పరిమాణమే కాని, Y పరిమాణం B వద్ద ఎక్కువ, C వద్ద తక్కువ. అందుచేత C కన్నా ఎక్కువ సంతృప్తి B వద్ద వస్తుంది.

పై రేఖల్లో R రేఖ పై A, C బిందువులు వివిధ సంతృప్తులు తెలియచేస్తున్నాయి. అదే విధంగా S రేఖ కూడా A, B బిందువుల

వద్ద వివిధ సంతృప్తులను తెలియచేస్తుంది. కాబట్టి ఈ రెండూ ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు కావు. కాబట్టి సమాన సంతృప్తిని ఇచ్చే రేఖలు ఎప్పుడూ ఒక దానికొకటి పరస్పరం ఖండించుకోవు.

రేఖా పటం - 4.9

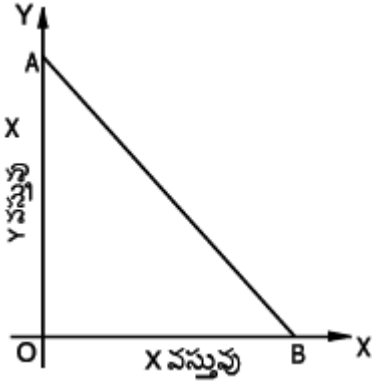

4.9 ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు - పూరక వస్తువులు

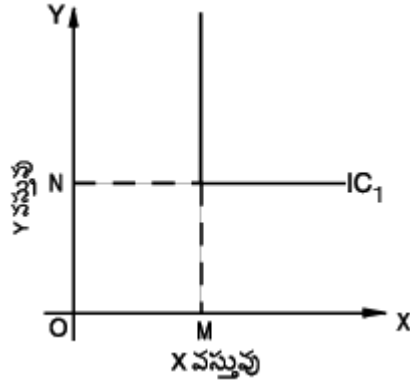
సాధారణంగా ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు క్షీణిస్తూ ఉంటుంది. ఈ క్షీణించే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ముఖ్య లక్షణం. కాని ప్రత్యామ్నాయ, పూరక వస్తువుల విషయంలో భిన్నంగా ఉంటుంది. ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల విషయంలో వినియోగదారుడు

ఒక వస్తువునకు బదులు మరొక వస్తువును సమానంగా ప్రతిస్థాపిస్తాడు. కాబట్టి ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు నిలకడగా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు రెండు 5 పైసల స్టాంపులను ఒక 10 పైసల స్టాంపుకు సమానం. కాబట్టి రెండు 5 పైసల స్టాంపులు ప్రతి 10 పైసల స్టాంపుకు ప్రతిస్థాపన చేయడం జరుగుతుంది. అప్పుడు ఉదాసీనతా వక్రరేఖ సరళరేఖగా పటం - 4.10లో చూపినట్లుగా ఉంటుంది.

రేఖా పటం - 4.10

రేఖా పటం - 4.11

పటం - 4.10లో ఉదాసీనతా రేఖ సరళరేఖగా ఉన్నందున దాని వాలు నిలకడగా ఉంది. అంటే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు నిలకడగా ఉంది. అనగా రెండు వస్తువులు ప్రత్యామ్నాయాలు అయినప్పుడు ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు నిలకడగా ఉంటుంది.

రెండు వస్తువులు సంపూర్ణ పూరకాలు అయితే ఉదాసీనతా రేఖ పటం - 4.11లో చూపించిన ఆకారంలో ఉంటుంది. సంపూర్ణ పూరక వస్తువులకు ఉదాహరణ కుడి, ఎడమ పాదరక్షలను చెప్పవచ్చును. ఒకటి లేకుండా రెండవ దాని వల్ల ప్రయోజనం శూన్యం. కాబట్టి ఈ వస్తువుల విషయంలో ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు సున్నా అవుతుంది.

4.10 సారాంశం

ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణను శాస్త్రీయమైన పద్ధతిలో హిక్స్ మరియు ఆలెన్లు 1930లో రూపొందించారు. వస్తువుల సముదాయముల పై ఆసక్తి కలిగి ఉంటాడు. కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ స్థానే దీన్ని రూపొందించటం జరిగింది. సమాన ప్రతిపత్తినిచ్చే రెండు వస్తు సముదాయాలను తెలియచేయు రేఖను ఉదాసీనతా వక్రరేఖ అంటారు. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వాలు ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటును తెలియచేస్తుంది.

ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎడమ నుండి కుడికి వాలి ఉంటాయి, మూల బిందువునకు కుంభాకారంగా ఉంటాయి, ఏ రెండు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఒకదానికొకటి పరస్పరం ఖండించుకోవు అనే మూడు లక్షణాలు కలిగి ఉంటాయి. ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ ద్వారా వినియోగదారుని సమతౌల్యాన్ని తరువాత భాగంలో తెలుసుకుందాం.

4.11 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణ ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ పై ఆధారపడి రూపొందించబడింది.
2. వినియోగదారుడు ఇష్టపడే రెండు వస్తువుల సముదాయాన్ని రెండు వస్తువుల అభిరుచుల తరహా అంటాము.
3. సమాన సంతృప్తిని ఇచ్చే రెండు వస్తు సముదాయాలను తెలియచేయు పట్టికను ఉదాసీనతా పట్టిక అని, రేఖను ఉదాసీనతా వక్రరేఖ అని అంటాము.
4. వివిధ సంతృప్తులను తెలియచేయు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు కలిగి ఉన్న పటాన్ని ఉదాసీనతా మ్యాప్ అంటారు.
5. ఒక వస్తువును అదనంగా తీసుకోవటం కోసం రెండవ వస్తువును వదులుకునే పరిమాణాన్ని ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు అంటారు.

6. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పై ఎడమ నుంచి కుడికి వాలుతున్న కొద్దీ ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు తగ్గుతుంది.
7. ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు ఎడమ నుండి కుడికి వాలుతుంటాయి. కేంద్రానికి కుంభాకారంగా ఉంటాయి. రెండు రేఖలు ఒకదానికొకటి పరస్పరం ఖండించుకోవు.

4.12 పదకోశం

1. **ఉదాసీనతా పట్టిక** : సమాన సంతృప్తిని ఇచ్చే రెండు వస్తు సముదాయములను తెలియచేసే పట్టిక ఉదాసీనతా పట్టిక.
2. **ఉదాసీనతా వక్రరేఖ** : వినియోగదారునికి సమాన సంతృప్తిని ఇచ్చే రెండు వస్తు సముదాయాలను తెలియచేసే రేఖ.
3. **ఉదాసీనతా మ్యాప్** : వివిధ సంతృప్తులను తెలియచేయు ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు కలిగి ఉండే పటాన్ని ఉదాసీనతా మ్యాప్ అంటారు.
4. **ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు** : ఒక వస్తువును తీసుకోవటం కోసం, మరొక వస్తువును ఏ రేటులో వదులుకుంటారో దానిని ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు అంటారు.

4.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఉదాసీనతా వక్రరేఖలను గూర్చి నీకు ఏమి తెలియును? వాటికి ఆధారమైన ప్రమేయాలు, లక్షణాలను వివరింపుము.
సూచన : ఉదాసీనతా వక్రరేఖ, దాని వాలు మరియు లక్షణాలు వ్రాస్తే సరిపోతుంది.
2. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ అనగా నేమి? వాటి లక్షణాలను పేర్కొనుము.
సూచన : మొదటి ప్రశ్నకు తెలియచేసిన విధానంలో వ్రాయాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ఆనగానేమి? వాటి లక్షణాలేవి?
సూచన : మొదటి ప్రశ్నకు సూచించిన సమాధానం వ్రాయవలెను.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ
2. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వాలు
3. క్రమక్షీణ ప్రతిస్థాపన సూత్రం లేదా ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు
4. ఉదాసీనతా మ్యాప్

4.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Watson, D.S. : Price Theory and Its Uses
2. Dewett, K.K. & Adarsh Chand : Modern Economic Theory
3. Ahuja, H.L. : Principles of Economics
4. Jhingan M.L. : Advanced Economic Theory
6. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 5 **ఉదాసీనత వక్రరేఖా విశ్లేషణ ద్వారా**
వినియోగదారుని సమతౌల్యం
ఆదాయ, ధర ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలు - ధర
వినియోగ రేఖ నుంచి డిమాండు రేఖను రాబట్టుట

విషయక్రమం

- 5.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 5.1 విషయ పరిచయం
- 5.2 బడ్జెట్ రేఖ
- 5.3 బడ్జెట్ రేఖలో మార్పులు
- 5.4 వినియోగదారుని సమతౌల్యం
- 5.5 ఆదాయ ప్రభావం
- 5.6 ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం
- 5.7 ధర ప్రభావం
- 5.8 ఆదాయ ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలు
- 5.9 ధర వినియోగ రేఖ నుంచి డిమాండు రేఖలను రాబట్టుట
- 5.10 ఉదాసీనత వక్రరేఖల వల్ల ప్రయోజనాలు
- 5.11 ఉదాసీనత వక్రరేఖా విశ్లేషణ ప్రత్యేకత
- 5.12 ఉదాసీనత వక్రరేఖా విశ్లేషణ పై విమర్శ
- 5.13 సారాంశం
- 5.14 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 5.15 పదకోశం
- 5.16 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 5.17 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

5.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు

కార్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణలో వలే, ఆర్డినల్ ప్రయోజన విశ్లేషణలో ఉదాసీనతా వక్రరేఖల సహాయముతో వినియోగదారుడు సమతౌల్య స్థితిని ఏ విధంగా పొందుతాడో ఈ భాగంలో వివరించాము. అదే విధంగా వినియోగదారుని ద్రవ్యాదాయంలో మరియు వస్తువు ధరల్లో వచ్చే మార్పుల వల్ల కలిగే ఫలితాలను కూడా విశ్లేషించడం జరిగింది. ఈ పాఠం పూర్తి అయ్యే సరికి మీకు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * బడ్జెట్ రేఖ
- * వినియోగదారుని సమతౌల్యం

- * ఆదాయ ప్రభావం
- * ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం
- * ధర ప్రభావం
- * ధర వినియోగ రేఖ నుంచి డిమాండు రేఖను రాబట్టుట
- * ఉదాసీనతా వక్రరేఖల వల్ల ప్రయోజనాలు

5.1 విషయ పరిచయం

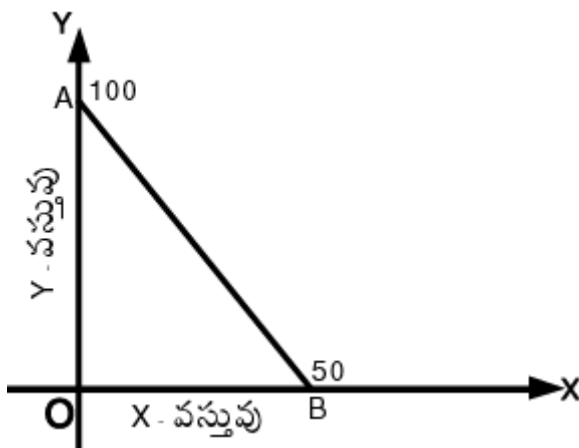
ముందు భాగంలో ఉదాసీనతా వక్రరేఖల లక్షణాలు పరిశీలించాం. వినియోగదారుడు కొనుగోలు చేసే రెండు వస్తు సముదాయాలు అతని ఆదాయ స్థాయి పై మరియు అతడు కొనే రెండు వస్తువుల ధరల పై ఆధారపడి ఉంటాయి. వినియోగదారుడు తన వద్దనున్న పరిమితమైన ఆదాయంతో కొనుగోలు చేయగల రెండు వస్తు సముదాయాలను మనం అవకాశ కారకంశాలు (Opportunity Factor) అని పిలుస్తాం. ఈ అవకాశ కారకంశాలను తెలియజేసే రేఖనే వినియోగదారు పొందగలిగే వస్తు సముదాయముల రేఖ అని, బడ్జెట్ రేఖ అని, ధర రేఖ అని అంటారు.

ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ సహాయంతో డిమాండు సిద్ధాంతాన్ని అధ్యయనం చేయ వచ్చు. భాగం 4లో వివరించినట్లుగా మూల బిందువుకు దూరంగా ఉన్న ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వినియోగదారునికి ఎక్కువ సంతృప్తి స్థాయి, దగ్గరగా ఉన్న ఉదాసీనతా వక్రరేఖ తక్కువ సంతృప్తి స్థాయిని యిస్తాయి. అయితే హేతుబద్ధంగా వ్యవహరించే వినియోగదారు సాధ్యమైనంత వరకు పై భాగాన ఉన్న ఉదాసీనతా వక్రరేఖకు చేరి గరిష్ట సంతృప్తిని పొందటానికి ప్రయత్నిస్తారు. ఈ భాగంలో ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణ ద్వారా వినియోగదారుడు ఏ విధంగా సమతృప్త్యం పొందేది, ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణను ఏ విధంగా ఇతర విషయాలను వర్తింప చేయవచ్చు అనే విషయం తెలుసుకుందాం.

5.2 బడ్జెట్ రేఖ

వినియోగదారుని ద్రవ్య ఆదాయంతో అతడు x, y అనే రెండు వస్తువులను కొంటున్నాడు అనుకుందాం. ఉదా : వినియోగదారుని ద్రవ్య ఆదాయం వంద రూపాయలు, x వస్తువు ధర ఒకటికి (P_x) = 2, y వస్తువు ధర ఒకటికి (P_y) 1కి రూ. అనుకుందాం. వినియోగదారుడు 100 రూ.లు y వస్తువుపై వెచ్చిస్తే 100 యూనిట్ల y ని కొనగలుగుతాడు లేదా x వస్తువు పై వెచ్చిస్తే 50 యూనిట్లను కొనగలడు. రేఖా పటం 5.1లో వినియోగదారుడు x మరియు y వస్తువులను కొనగలిగే బిందువులను కలిపేటట్లు గీచిన రేఖను బడ్జెట్ రేఖ అంటారు.

రేఖా పటం - 5.1

రేఖా పటం 5.1లో oy అక్షంపై y వస్తువును, ox అక్షంపై x వస్తువును తీసుకున్నాం. OB అనేది 50 యూనిట్లు x వస్తువునకు సమానం. అదే విధంగా y అక్షంపై OA అనేది 100 యూనిట్లు y వస్తువులకు సమానం. ఈ AB బిందువులను కలిపితే వచ్చే సరళ రేఖ వినియోగదారుడు కొనగలిగే వస్తు సమాదాయాలను తెలుపుతుంది. అందుచేత ఈ రేఖను x, y వస్తువుల సమాదాయ రేఖ అని లేదా బడ్జెట్ రేఖ అని లేదా వస్తువుల ధరలకు సంబంధించిన సమాచారాన్ని తెలియజేస్తున్నందున ధర రేఖ అని పిలుస్తారు. ఈ ధర రేఖ లేదా బడ్జెట్ రేఖ వాలు (slope) x మరియు y వస్తువు ధరలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉదా : వినియోగదారుని ఆదాయం M అని, అతడు కొనే x, y వస్తువుల ధరలు P_x, P_y అని అనుకుందాం. వినియోగదారుడు తన ద్రవ్య ఆదాయమంతటిని వెచ్చిస్తే M/P_x

అనే x యూనిట్లు (OB) పొందగలడు లేదా ఆదాయం మొత్తాన్ని y వస్తువు పై వెచ్చిస్తే M/py అనే y యూనిట్లు (OA) పొందగలడు. ఈ రెండింటిని కొనుగోలు చేయగల సముదాయాలను బడ్జెట్ రేఖ తెలుపుతుంది. బడ్జెట్ రేఖ వాలు ధరల నిష్పత్తిని తెలియజేస్తుంది.

$$\text{బడ్జెట్ రేఖ వాలు} = \frac{\text{ఎదుటి భుజం}}{\text{ఆసన్న భుజం}} = \frac{OA}{OB} = \frac{Y \text{ వస్తు పరిమాణం}}{X \text{ వస్తు పరిమాణం}} = \frac{M}{PY} / \frac{M}{PX} = \frac{PX}{PY}$$

అంటే ధర రేఖ వాలు x, y వస్తువుల ధరల నిష్పత్తి తెలియజేస్తుంది. రెండు వస్తువుల ధరలు సమానంగా ఉంటే ధర రేఖ 45° కోణంలో ఉంటుంది.

5.3 బడ్జెట్ రేఖల్లో మార్పులు

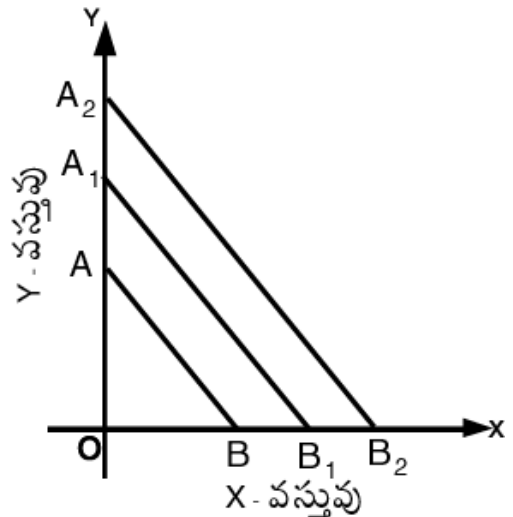
వినియోగదారుని ఆదాయం మీద అతడు కొనే రెండు వస్తువుల ధరల మీద బడ్జెట్ రేఖ ఆధారపడి ఉంటుంది. x,y వస్తు ధరల్లో మార్పు లేకుండా ఆదాయం పెరిగితే, వినియోగదారు రెండు వస్తువులను గతం కన్నా ఎక్కువ పరిమాణంను కొనగలడు. ఉదా : వినియోగదారుడు 100 నుండి 120 రూపాయలకు పెరిగితే, ప్రస్తుతం 120 యూనిట్లు y వస్తువు లేదా 60 యూనిట్లు x వస్తువును కొనగలడు. గతం కన్నా రెంటిని ఎక్కువగా కొంటాడు. ఈ విధంగా ఆదాయం మారితే బడ్జెట్ రేఖ ఏ విధంగా మారుతుందో క్రింది పటం 5.2లో చూడవచ్చు,

రేఖా పటం - 5.2

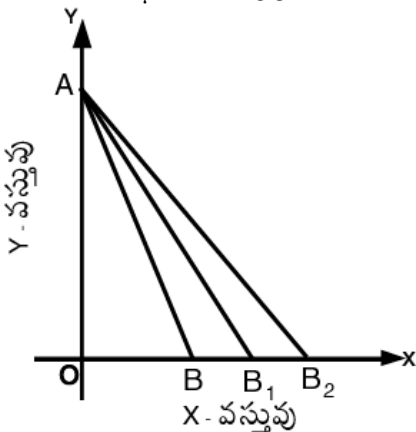
పటం 5.2లో A B ప్రారంభ బడ్జెట్ రేఖ, వస్తువు ధరల్లో మార్పు లేకుండా ఉండి, ద్రవ్యాదాయం పెరిగితే బడ్జెట్ రేఖ AB నుండి A₁B₁కి మారింది. మారిన బడ్జెట్ రేఖ AB రేఖకు సమాంతరంగా కుడివైపుకు జరిగింది. ధరల్లో మరల మార్పు లేకుండా ఆదాయం మరల పెరిగితే బడ్జెట్ రేఖ A₁B₁ బడ్జెట్ రేఖకు సమాంతరంగా A₂B₂గా కుడివైపునకు జరిగింది. ధరల్లో మార్పు లేకుండా ఆదాయం పెరిగితే బడ్జెట్ రేఖ వాలు మారదు.

$$\frac{PX}{PY} = \frac{OA}{OB} = \frac{OA_1}{OB_1} = \frac{OA_2}{OB_2}$$

ధరల్లో మార్పు లేకుండా ఆదాయం పెరిగితే బడ్జెట్ రేఖ కుడి వైపుకు, తగ్గితే ఎడమ వైపుకు మారుతుంది కాని వాలు మాత్రం మారదు. ఆదాయం మార్పు లేకుండా, Y వస్తువు ధర స్థిరంగా ఉండి, X ధరలో మార్పు వస్తే బడ్జెట్ రేఖలో వచ్చే మార్పు పటం 5.3 లో చూపించటం జరిగింది.

రేఖా పటం - 5.3

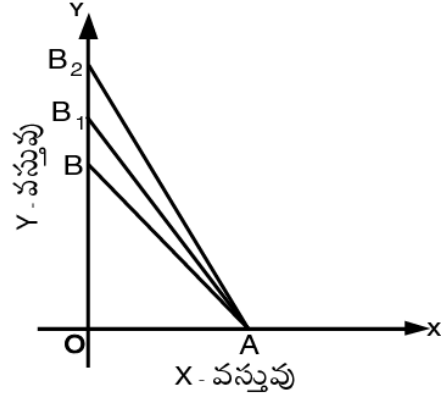
పటం 5.3లో AB ప్రారంభ బడ్జెట్ రేఖ. ప్రస్తుతం X వస్తువు ధరలో మార్పు వచ్చినప్పుడు YAB₁గా మారింది. అంటే X ధర తగ్గినందువల్ల X వస్తువుని ఎక్కువ కొంటున్నాడు. Yలో మార్పు లేదు కావున Y పరిమాణంలో ఎటువంటి మార్పు లేదు. X, Y ధరలను పోల్చితే Y ధర మారకుండా, X ధర మారితే బడ్జెట్ రేఖ వాలు మారుతుంది. ధరల నిష్పత్తి కూడా మారుతుంది. AB బడ్జెట్ రేఖల ధరల నిష్పత్తి = OA/OB. X వస్తువు ధర తగ్గితే నూతన ధరల నిష్పత్తి OA/OB₁, అదే విధంగా బడ్జెట్ రేఖ A₂B₂ ఉంటే ధరల నిష్పత్తి OA/OB₂. ఈ ధరల నిష్పత్తులు సమానం కావు $\left(\frac{OA}{OB} \neq \frac{OA_1}{OB_1} \neq \frac{OA_2}{OB_2} \right)$.

X ధరలో మార్పు లేకుండా Y ధర మారితే బడ్జెట్ రేఖలో వచ్చే మార్పును క్రింది రేఖా పటం 5.4 లో తెలుసుకోవచ్చు.

ప్రారంభ బడ్జెట్ రేఖ AB, X ధరలో మార్పు లేకుండా, Y వస్తు ధర తగ్గుతూ ఉంటే మొదట AB₁ తరువాత AB₂ గా బడ్జెట్ రేఖ మారింది. వాలులో మార్పు ఉంది. కావున ధరల నిష్పత్తిలో కూడా మార్పు ఉంటుంది.

రేఖా పటం - 5.4

$$\text{ఈ స్థితిలో కూడా } \frac{OA}{OB} \neq \frac{OA_1}{OB_1} \neq \frac{OA_2}{OB_2}$$

5.4 వినియోగదారుని సమతౌల్యం

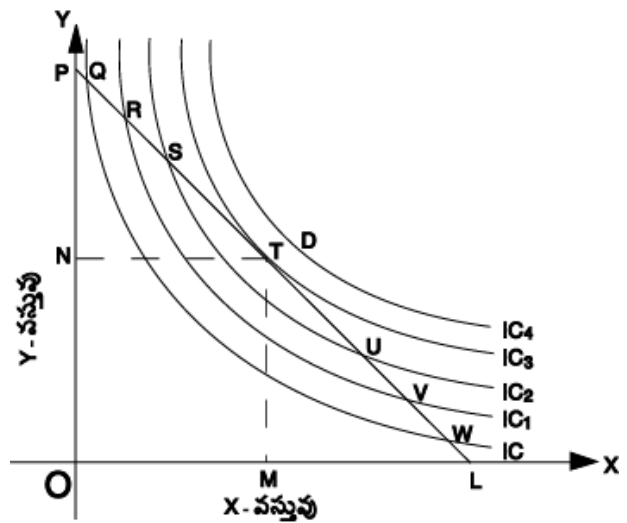
ఉదాసీనతా వక్రరేఖల సహాయంతో వినియోగదారుడు సమతౌల్యాన్ని కనుగొనవచ్చు. వినియోగదారుడు తన వద్ద ఉన్న ద్రవ్య ఆదాయంతో, రెండు వస్తువులను కొనుగోలు చేసేటప్పుడు తాను ఎక్కడ గరిష్ట సంతృప్తిని పొందగలడో అక్కడ సమతౌల్య స్థితిలో ఉంటాడు. వినియోగదారు సమతౌల్య స్థితిని వివరించటం కోసం ఈ క్రింది వాటిని ప్రమేయాలుగా తీసికోవటం జరిగింది.

ప్రమేయాలు

1. వినియోగదారునికి రెండు వస్తువుల అభిరుచి తరహా ఉంటుంది.
2. అతడు కొనే వస్తువులు X మరియు Y. అతని ఉదాసీనతా మ్యాప్ ఉంటుంది.
3. వినియోగదారుని ద్రవ్య ఆదాయం స్థిరంగా ఉంటుంది.
4. మార్కెట్లో వస్తువుల ధరలు నిలకడగా ఉంటాయి.
5. వస్తువులన్నీ సజాతీయాలు, పూర్తిగా విభాజితాలు.
6. వినియోగదారు హేతుబద్ధంగా వ్యవహరిస్తాడు. అంటే అతడు గరిష్ట సంతృప్తిని పొందటానికి ప్రయత్నిస్తాడు.

పై ప్రమేయాలలో మార్పు లేనప్పుడు, ఒక వినియోగదారుడు తన వద్దనున్న పరిమిత ఆదాయాన్ని X, Y ల మీద ఖర్చు చేసేటప్పుడు ఎక్కడ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ, బడ్జెట్ రేఖను స్పర్శించుకుంటుందో అక్కడ ప్రతి స్థాపనోపాంత రేటు (MRS_{xy}) మరియు ధరల నిష్పత్తి (P_X/P_Y) సమానంగా ఉంటాయి. కాబట్టి అక్కడ వినియోగదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. ఈ విషయాన్నే క్రింది రేఖాపటం 5.5 తెలియజేస్తుంది.

రేఖా పటం - 5.5

రేఖాపటం 5.5లోని ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు వివిధ సంతృప్తులను తెలియజేసే X, Y సముదాయాలను తెలియజేస్తాయి. వినియోగదారుని బడ్జెట్ రేఖ లేక ధర రేఖ, వినియోగదారుడు తన వద్దనున్న ఆదాయంలో పొందగలిగే x, y వస్తు సముదాయాలను తెలియజేస్తుంది. రేఖా పటం 5.4లో వినియోగదారుని ఉదాసీనతా మ్యాప్, బడ్జెట్ రేఖలను చూపడం జరిగింది.

రేఖా పటం 5.5లోని IC, IC₁, IC₂, IC₃, IC₄ లు వివిధ ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు. IC కన్నా IC₁, IC₁ కన్నా IC₂, IC₂ కన్నా IC₃, IC₃ కన్నా IC₄ ఎక్కువ సంతృప్తులను తెలియజేస్తాయి. ఎందుకంటే ఒక ఉదాసీనతా వక్రరేఖను కుడివైపునున్న రేఖలు అధిక సంతృప్తిని తెలియజేస్తాయి. AB బడ్జెట్ రేఖపై ఉన్న ప్రతీ బిందువు వినియోగదారు తన ఆదాయంతో పొందగలిగే వస్తు సముదాయాలని తెలియజేస్తుంది. అంటే బడ్జెట్ రేఖపై P, Q, R, S, T, U, V, W మరియు L బిందువులు తెలియజేసే వస్తు సముదాయాలను వినియోగదారు కొనగలడు.

వినియోగదారుడు తన బడ్జెట్ రేఖ పై నున్న P, L బిందువులను కొరకొడు. ఎందుకంటే P వద్ద Y వస్తువు మాత్రమే లభ్యమౌతుంది. L వద్ద X వస్తువే లభ్యమౌతుంది. కాని వినియోగదారునిది రెండు వస్తువుల అభిరుచుల తరహా కాబట్టి రెండు వస్తు సముదాయాలనే కొరకుంటాడు.

వినియోగదారుడు P నుంచి బయలుదేరి Q వద్ద బిందువుకు చేరితే, అతడు IC మీదకు వస్తాడు. తరువాత Q బిందువు నుంచి కుడి వైపుకు వస్తే ఎక్కువ ప్రయోజనం వస్తుందేమోనని R వద్దకు చేరతాడు. Q కంటే R వద్ద ఎక్కువ సంతృప్తిని పొందుతాడు. ఎందుకంటే ఈ బిందువు కుడి వైపునున్న ఉదాసీనతా వక్రరేఖ IC₁ మీద ఉంది. మరల R నుంచి బయలుదేరి S వద్దకు చేరితే R కన్నా ఎక్కువ సంతృప్తిని పొందుతాడు. ఇంకా ఎక్కువ తృప్తిని పొందటానికి అవకాశం ఉందేమోనని మరల T వద్ద IC₃ ఉదాసీనతా వక్రరేఖ బడ్జెట్ రేఖకు స్పర్శ రేఖగా ఉంది. T వద్ద పొందే ప్రయోజనం S కన్నా ఎక్కువ.

T బిందువు నుంచి ఇంకా ఎక్కువ ప్రయోజనం లభ్యమౌతుందని ఒకవేళ U, V, W బిందువులకు వెళితే T కన్నా తక్కువ సంతృప్తినిస్తాయి. ఎందుకంటే ఆ బిందువులున్న ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు IC₃ కు ఎడమ వైపునున్నాయి. కావున తక్కువ సంతృప్తినిస్తాయి. పటంలో IC₄ రేఖపై D అనే బిందువు T కన్నా ఎక్కువ సంతృప్తినిస్తుంది. అయితే ఆ బిందువును చేరటానికి అతని ఆదాయం చాలదు.

పై రేఖా పటాన్ని గమనిస్తే Q, R, S, U, V, W బిందువులు వద్ద ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు, బడ్జెట్ రేఖను ఖండించుకున్న బిందువులు కావున ఇవి సమతృప్త్య బిందువులు కావు. ఏ బిందువైతే ఉదాసీనతా వక్రరేఖను, బడ్జెట్ రేఖ స్పర్శించుకుంటుందో ఆ బిందువే సమతృప్త్య బిందువు. రేఖా పటం 5.5లో IC₃ రేఖ, బడ్జెట్ రేఖను T వద్ద స్పర్శించుకుంది కావునా ఇది సమతృప్త్య బిందువు. ఈ బిందువు వద్ద వినియోగదారుడు సమతృప్త్యలో ఉంటాడు. ఎందువల్లనంటే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ, బడ్జెట్ రేఖ స్పర్శించుకున్నచోట ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు ధరల నిష్పత్తికి సమానంగా ఉంటుంది.

$$MRS_{xy} = \frac{P_x}{P_y}$$

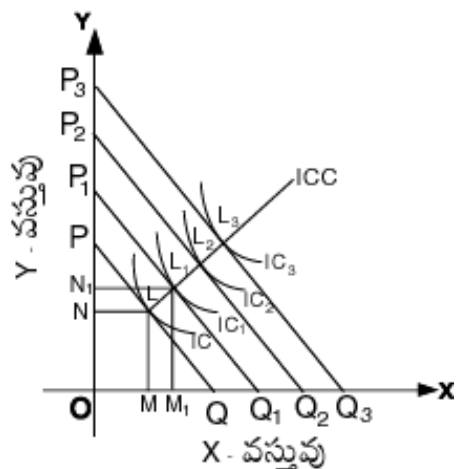
అందువల్ల వినియోగదారుడు T వద్ద సమతృప్త్యలో ఉంటాడు.

5.5 ఆదాయ ప్రభావం

వినియోగదారుడు కొనుగోలు చేసే X, Y వస్తువుల ధరలలో మార్పు లేకుండా, ఆదాయం మారితే కలిగే ఫలితాలను ఆదాయ ప్రభావం అంటాము. ఆదాయ ప్రభావం వల్ల వినియోగదారుడు ఏ విధంగా ప్రభావితమయ్యేది క్రింది రేఖా పటం 5.6 తెలియజేస్తుంది.

రేఖా పటం 5.6లో వినియోగదారుని ప్రారంభ సమతృప్త్యం L రెండు వస్తువుల ధరల్లో మార్పులేకుండా ఆదాయం పెరిగితే P₁Q₁ అనేది అతని నూతన బడ్జెట్ రేఖ. P₁Q₁ రేఖ IC₁ వక్రరేఖకు L₁ బిందువు వద్ద స్పర్శరేఖగా ఉంది. అందువల్ల అతడు L నుంచి L₁ అనే బిందువుకు మారతాడు. L బిందువు కంటే L₁ బిందువు వద్ద అతనికి ఎక్కువ సంతృప్తి వస్తుంది. ఈ విధంగా ఆదాయం పెరిగినందువల్ల వినియోగదారుని సమతృప్త్య బిందువులైన L, L₁, L₂, L₃ బిందువులను కలుపగా వచ్చే రేఖను ఆదాయ వినియోగ రేఖ అంటారు. ICC అనేది ఆదాయ వినియోగ

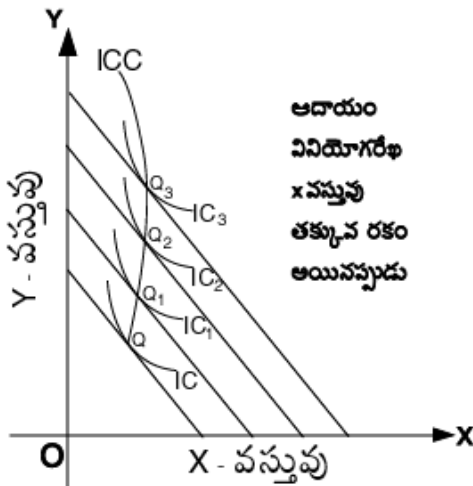
రేఖా పటం - 5.6

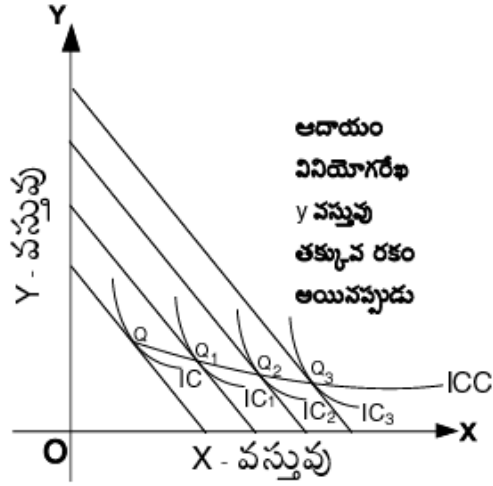
రేఖ. అంటే వినియోగదారుని ఆదాయంలో మార్పుల వల్ల వినియోగదారుని సమతౌల్యాలలో మార్పులను తెలిపే రేఖను ఆదాయ వినియోగ రేఖ అంటారు.

అదే విధంగా ఈ రేఖ యొక్క ఆకారాన్ని బట్టి వస్తువులు మేలు రకమా, తక్కువ రకమా అనే విషయాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ వస్తువులను ఎక్కువ పరిమాణంలో కొంటే, ఆ వస్తువులను మేలిరకం వస్తువులని, లేదా సామాన్య వస్తువులని అంటారు. ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ కొనుగోలు చేసే వస్తు పరిమాణం తగ్గితే, ఆ వస్తువులను తక్కువ రకం లేదా నాసిరకం వస్తువులని అంటారు.

రేఖా పటం - 5.7

రేఖా పటం - 5.8

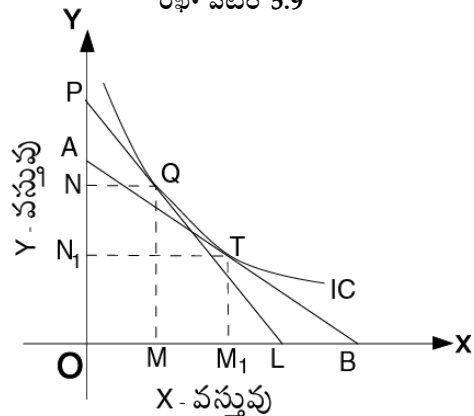
పటం 5.7లో ఆదాయ వినియోగ రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి పైకి పోతూ ఎడమ భాగానికి వంగి ఉన్నది. అంటే ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ Y ని ఎక్కువ పరిమాణంలో కొనుగోలు చేస్తూ X వస్తువు కొనుగోలు తగ్గిస్తున్నాడు. కాబట్టి Y ని మేలురకం వస్తువు అని, X ని తక్కువ రకం వస్తువు అని చెప్పవచ్చు. కాని పటం 5.8లో ఆదాయ వినియోగ రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలిఉంది. అంటే ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ X వస్తువును ఎక్కువ పరిమాణంలో కొంటూ, Y ని తగ్గిస్తున్నాడు. కాబట్టి వస్తువు X మేలు రకం వస్తువు, Y తక్కువ రకం వస్తువు.

ఆదాయ వినియోగ రేఖ ద్వారా ముఖ్యంగా రెండు విషయాలు తెలుసుకోవచ్చు. A) ఈ రేఖ ఆదాయ ప్రభావాన్ని సూచిస్తుంది. అనగా ఆదాయంలో వచ్చే మార్పుల వల్ల వస్తువులు కొనుగోళ్లలో మార్పులు ఏ విధంగా ఉండేది తెలియజేస్తుంది. B) వస్తువుల స్వభావాన్ని అంటే వస్తువులు మేలు రకమా లేదా వస్తువులు నాశిరకమా అని తెలుసుకోవచ్చు.

5.6 ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం

మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనప్పుడు, వినియోగదారుడు కొనుగోలు చేసే రెండు వస్తువుల సాపేక్ష ధరల్లో మార్పు వచ్చినప్పుడు కలిగే ఫలితాన్ని ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం తెలియజేస్తుంది. అంటే X ధర ఏ శాతంలో పెరుగుతుందో, అదే శాతంలో Y ధర తగ్గుతుందన్నమాట. సాపేక్ష ధరల్లో మార్పుల వల్ల ధర పెరిగిన వస్తువు కొనుగోలు తగ్గించి, ధర తగ్గిన వాటిని పెంచుకొని వినియోగదారుడు అదే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ మీద ఉంటాడు. ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాన్ని పటం 5.9లో చూపటం జరిగింది.

రేఖా పటం 5.9

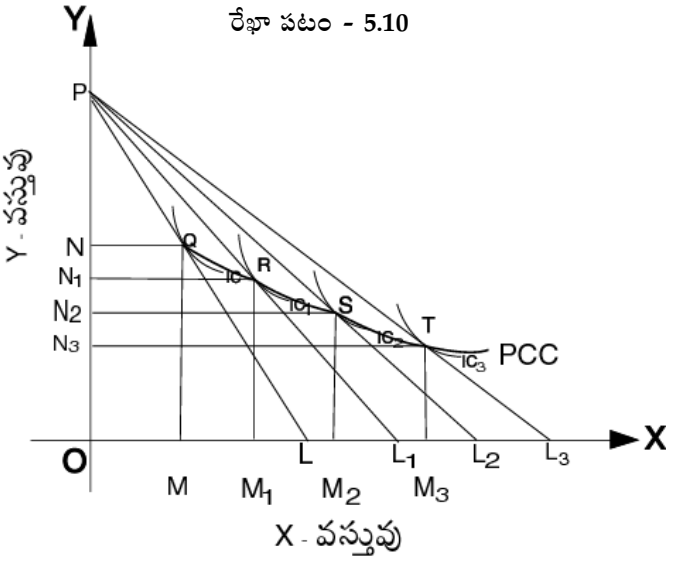

రేఖా పటం 5.9లో వినియోగదారుని మొదటి సమతౌల్య బిందువు Q. ఈ స్థితిలో OM అనే X వస్తువును, ON అనే పరిమాణంలో Y వస్తువులను కొంటున్నాడు. వినియోగదారుని బడ్జెట్ రేఖ P. ప్రస్తుతం Y వస్తువు ధర పెరిగి, అదే శాతంలో X వస్తువు ధర తగ్గింది అనుకుందాం. అంటే సాపేక్ష ధరల్లో మార్పు వచ్చింది. అందువల్ల వినియోగదారుని బడ్జెట్ రేఖ PL నుంచి AB కి మారింది. మారిన AB బడ్జెట్ రేఖ అదే IC రేఖకు T వద్ద స్పర్శ రేఖగా ఉంది. అంటే Q సమతౌల్యం నుంచి T సమతౌల్యానికి మారటం జరిగింది. అంటే వినియోగదారుడు ధర పెరిగిన Y ని NN_1 పరిమాణంలో తగ్గించి, ధర తగ్గిన X వస్తువును MM_1 కు పెంచుకుని అదే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ మీద ఒక బిందువు నుంచి మరొక బిందువుకు మారడం జరిగింది. ఈ స్థితిలో వినియోగదారుడు ON_1 అనే Y వస్తువును, OM_1 అనే X వస్తువును కొనుగోలు చేసి, అదే ఉదాసీనతా వక్రరేఖపై సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. అంటే సాపేక్ష ధరల్లో మార్పు వస్తే పెరిగిన వస్తువును కొనుగోలు తగ్గించి, తగ్గిన వస్తువు పరిమాణాన్ని ఎక్కువగా కొనుగోలు చేసి వినియోగదారుడు అదే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ మీద ఉంటాడు. అంటే ధరలలో మార్పు వల్ల వినియోగదారుడు పొందే సంతృప్తిలో మార్పుండదు. దీనినే పరిహారపు మార్పు (Compensating Variation) అంటారు.

5.7 ధర ప్రభావం

ఆదాయంలో మార్పు లేకుండా, వినియోగదారుడు కొనుగోలు చేసే వస్తువుల ధరల్లో మార్పు వస్తే అతడు ఏ విధంగా ప్రభావితమౌతాడో ధర ప్రభావం తెలియజేస్తుంది. వినియోగదారుడు కొనే Y వస్తువు ధరలో మార్పు లేదని భావించి, X వస్తువు ధర మారితే ఏర్పడే ప్రభావాన్ని పటం 5.10 సహాయంతో విశ్లేషించవచ్చు.

రేఖా పటం 5.10లో వినియోగదారుని సమతౌల్య బిందువు Q. ఈ బిందువు వద్ద OM అనే X వస్తువుని, ON అనే Y వస్తువును కొనుగోలు చేస్తున్నాడు. Y వస్తువు ధర నిలకడగా ఉండి, X వస్తువు ధర తగ్గితే అతని నూతన బడ్జెట్ రేఖ PL_1 . ఈ రేఖ IC_1 ఉదాసీనతా వక్రరేఖకు R బిందువు వద్ద స్పర్శరేఖగా ఉంది. అందువల్ల R బిందువు నూతన సమతౌల్య స్థితిని సూచిస్తుంది. అదే విధంగా X వస్తువు ధర మరల తగ్గింది అని భావిస్తే, PL_2, PL_3 లు నూతన బడ్జెట్ రేఖలు, S, T లు నూతన సమతౌల్య బిందువులు. ధరలో మార్పుల వల్ల వినియోగదారుడు మారే సమతౌల్య బిందువులైన Q, R, S, T లను కలిపితే వచ్చే రేఖనే ధర వినియోగ రేఖ అంటారు. ధర వినియోగ రేఖపై ఏ బిందువైనను సమతౌల్యాన్ని తెలియజేస్తుంది.

ప్రభావం = ఆదాయ ప్రభావం + ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం

5.8 ఆదాయ, ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలు (Income and Substitution Effects)

ధర ప్రభావం అనేది ఆదాయ ప్రభావం మరియు ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావానికి సమానంగా ఉంటుందని స్లెట్జీ అనే శాస్త్రవేత్త నిరూపించారు. ధరలో మార్పు వస్తే రెండు రకాలైన ప్రభావాలు ఉంటాయి.

- (1) వినియోగదారుని వాస్తవ ఆదాయాన్ని (Real Income) మారుస్తుంది.
- (2) ఒక వస్తువుకు బదులు మరో వస్తువును ప్రత్యామ్నాయంగా కొనడానికి వీలు కల్పిస్తుంది.

ఉదాహరణకు X వస్తువు ధర తగ్గినప్పుడు వినియోగదారుని వాస్తవ ఆదాయం పెరుగుతుంది. అందువల్ల X వస్తువును ఎక్కువ పరిమాణంలో కొనడానికి వీలవుతుంది. అట్లా కాకుండా వస్తువు ధర పెరిగినప్పుడు, ఆ వస్తువు ఇంతకు ముందుకంటే ప్రీయమైంది (dearer) కావడం వల్ల, వినియోగదారుని వాస్తవ ఆదాయం తగ్గుతుంది. ఇదే ధర ప్రభావపు ఆదాయ ప్రభావమౌతుంది (Income effect of price

effect). ఈ ప్రభావం బడ్జెట్ రేఖలో మార్పును కలగజేస్తుంది. అంటే ఇది వరకటి AB కి బదులు AB₁ అనే కొత్త బడ్జెట్ రేఖ ఏర్పడుతుంది. ధర యొక్క రెండో ప్రభావం వల్ల వినియోగదారుడు ఒక వస్తువుకు బదులు మరో వస్తువును కొనడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. అంటే X వస్తువు ధర పడిపోయినప్పుడు, Y వస్తువు యూనిట్లకన్నా ఎక్కువ యూనిట్ల X నే కొనడానికి ఇష్టపడతాడు. అంటే ఆదాయంలోని పెరుగుదల ప్రభావాన్ని పూర్తిగా తీసివేసినట్లయితే వినియోగదారు మునుపటి సంతృప్తి స్థాయిలోనే ఉంటాడని అర్థం. అంతే కాక ఒక ఉదాసీనతా వక్రరేఖపైనే కదులుతూ ఉంటాడని తెలుస్తుంది. ఇదే ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం.

ఒక వస్తువు ధరలో మార్పు వస్తే ఆ వస్తువు కొనుగోలు చేసే పరిమాణంలో వచ్చే మార్పు ధర, ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాల మొత్తం ప్రభావంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఇదే విషయాన్ని మనం పటం రూపంలో చూపవచ్చు.

రేఖా పటం 5.11 లో వినియోగదారు ప్రారంభంలో P వద్ద సమతౌల్య స్థితిలో ఉన్నాడు. అంటే P వద్ద సమతౌల్య స్థితిలో ఉన్నాడు. అంటే P బిందువు వద్ద బడ్జెట్ రేఖ AB, IC రేఖకు స్పర్శ రేఖగా ఉంది. ఇప్పుడు X ధర తగ్గిందనుకున్నాం. కొత్త బడ్జెట్ రేఖ AB₁ ఈ విషయం తెలియజేస్తుంది. AB రేఖ IC₁ రేఖకు P₁ బిందువు వద్ద స్పర్శ రేఖగా ఉంది. IC₁ రేఖ IC రేఖ కన్నా పైన ఉంది. కాబట్టి ఎక్కువ సంతృప్తి స్థాయిని తెలియజేస్తుంది.

వినియోగదారుని ద్రవ్య ఆదాయం పెరిగినట్లయితే IC₁ రేఖపై Q బిందువు చేరుకుంటాడు. A₁ B₂ అనే రేఖ AB బడ్జెట్ రేఖ సమాంతరంగా ఉంది. ఇది ధరలో మార్పు లేకుండా ఆదాయం పెరుగుదలను సూచించే రేఖ. కాని వాస్తవానికి అతని ఆదాయం పెరగలేదు. ధర తగ్గుదల వల్ల, ఆదాయం పెరిగిందని అనిపించే ఫలితాన్ని ఇచ్చింది. అతని వాస్తవ ఆదాయం ధర తగ్గడం వల్ల పెరిగింది.

P బిందువు నుంచి P₁ బిందువుకున్న కదలికల ధర ప్రభావాన్ని రెండు విధాలుగా చూడవచ్చు. ఒకటి P నుంచి Q కి కదలిక, రెండోది Q నుంచి P₁ కు కదలిక. మొదటి దాన్ని ఆదాయ ప్రభావం అని, రెండో దాన్ని ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావమని వ్యవహరిస్తారు. ఈ రెండు ప్రభావాలు కలిపితే ధర ప్రభావం అంటారు.

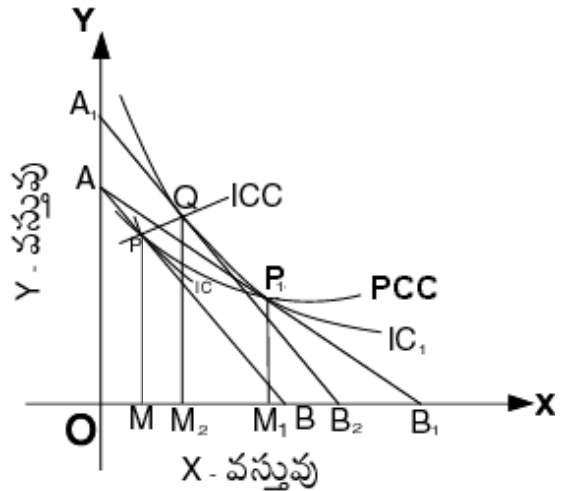
$$MM_1 = MM_2 + M_2M_1$$

5.9 ధర వినియోగ రేఖ నుండి డిమాండ్ రేఖ రాబట్టుట

ఒక వస్తువు ధరలో మార్పు వచ్చినందువల్ల వినియోగదారుని సమతౌల్యంలో మార్పులను ధర వినియోగ రేఖ తెలియజేస్తుంది. అయితే ధరకు వస్తు డిమాండు పరిమాణానికి ఉండే సంబంధాన్ని (ప్రత్యక్షంగా) ఈ ధర వినియోగ రేఖ తెలియచేయదు. ధరకు వస్తు డిమాండు పరిమాణానికి గల ప్రత్యక్ష సంబంధాన్ని డిమాండు రేఖ తెలుపుతుంది. ప్రస్తుతం ధరని వినియోగ రేఖ నుంచి వినియోగదారుని వ్యక్తిగత డిమాండు రేఖను ఏ విధంగా రాబట్టేది తెలుసుకుందాం.

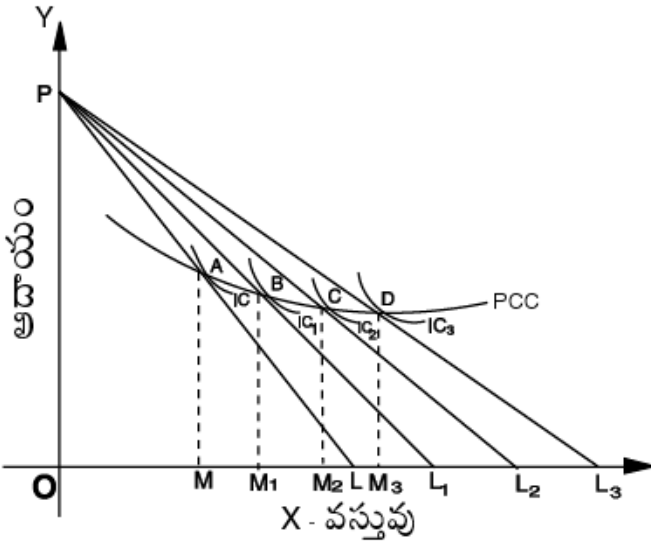
వినియోగదారుని ఆదాయం స్థిరంగా ఉండి, అతడు కొనే వస్తువు ధర తగ్గితే వినియోగదారుడు ఏ విధంగా ప్రభావితమౌతాడో, తద్వారా తన కొనుగోళ్లను ఏ విధంగా మార్చుకుంటాడో క్రింది రేఖా పటం 5.12లో గమనించవచ్చు. వినియోగదారుని ఆదాయం OP. అతని ప్రారంభ బడ్జెట్ రేఖ PL, ఈ రేఖ IC రేఖకు A వద్ద స్పర్శ రేఖగా ఉంది. A బిందువు సమతౌల్య బిందువు. ధర తగ్గిందని భావిస్తే బడ్జెట్ రేఖ PL నుంచి PL₁ కు మారుతుంది. మారిన బడ్జెట్ రేఖ IC₁ రేఖకు B వద్ద స్పర్శరేఖగా ఉంది. కాబట్టి B సమతౌల్య బిందువు. ఈ విధంగా ధర మళ్ళీ తగ్గితే సమతౌల్యం B నుంచి C కి, ఆ తరువాత C నుంచి D కి మారింది. A B C D లను కలుపగా వచ్చిన PCC రేఖ ధర వినియోగ రేఖ (PCC).

రేఖా పటం 5.11

ఇప్పుడు వివిధ సమతౌల్య బిందువుల వద్ద వస్తువుల ధరలను, అతడు కొనుగోలు చేసే అంటే డిమాండు చేసే వస్తు పరిమాణాలను పరిశీలిద్దాం.

రేఖా పటం - 5.12

వినియోగదారుడు A అనే సమతౌల్య బిందువు OP / OL (ఆదాయాన్ని కొన్న వస్తువుల సంఖ్యతో భాగిస్తే ధర వస్తుంది) అనే ధర ఉన్నప్పుడు, OM అనే వస్తు పరిమాణాన్ని డిమాండు చేస్తాడు. B అనే సమతౌల్య బిందువు ఆధారంగా గమనిస్తే, ధర OP / OL నుంచి OP / OL₁ కు తగ్గితే వస్తువును డిమాండు చేసే పరిమాణం OM నుంచి OM₁ కు పెరుగుతుంది. అంటే ధర తగ్గితే ఎక్కువ డిమాండు చేస్తున్నాడన్న మాట. మరల C బిందువు వద్ద గమనిస్తే ధర OP / OL₂ కు తగ్గితే డిమాండు OM₂ కు పెరిగింది. D అనే సమతౌల్య బిందువు వద్ద ధర OP / OL₂ నుంచి OP / OL₃ కి తగ్గితే అతడు చేసే డిమాండు OM₂ నుంచి OM₃ కి పెరిగింది. అంటే PCC రేఖ పై A, B, C, D బిందువులు వివిధ ధరల వద్ద వినియోగదారుడు చేసే డిమాండులను తెలియజేస్తున్నాయి. వినియోగదారుడు వివిధ ధరల వద్ద డిమాండు చేసే పరిమాణాలను క్రింది పట్టిక తెలియజేస్తుంది.

పట్టిక - 5.1

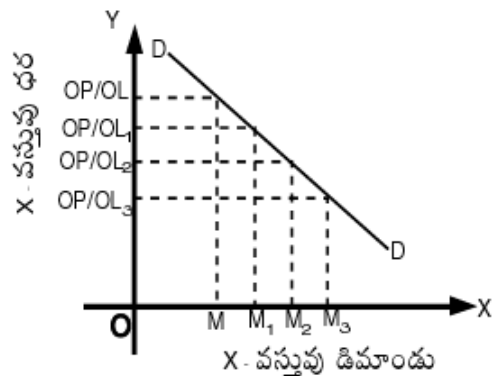
డిమాండు పట్టిక

X - ధర	X - వస్తు డిమాండు
OP / OL	OM
OP / OL ₁	OM ₁
OP / OL ₂	OM ₂
OP / OL ₃	OM ₃

పై పట్టిక 5.1లోని ధర, వస్తు పరిమాణాన్ని OX మరియు OY అక్షముల మీద వరుసగా కొలవడం ద్వారా డిమాండ్ రేఖను ఈ క్రింది విధంగా గీయవచ్చును.

వివిధ ధరల వద్ద కొనుగోలు చేసిన వస్తు పరిమాణాల బిందువులను గుర్తించి, వాటిని కలపటం ద్వారా DD అనే డిమాండ్ రేఖ వచ్చింది. ఈ రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలుతూ ధర, డిమాండ్ల మధ్య గల సంబంధాన్ని తెలుపుతుంది. ఈ విధంగా ధర వినియోగ రేఖ నుండి డిమాండ్ రేఖను రాబట్టవచ్చును.

పటం - 5.13

ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణకు - మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణకు గల పోలికలు

ఈ రెండు విశ్లేషణల్లో కొన్ని విషయాల్లో పోలికలు ఉన్నప్పటికీ, ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణ మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ కన్నా మెరుగైనదిగా చెప్పవచ్చు.

1. ఈ రెండు విశ్లేషణలు హేతుబద్ధమైన వినియోగదారుని సమతౌల్య స్థితిని లేదా గరిష్ట సంతృప్తిని తెలియచేస్తాయి.
2. వినియోగదారుడు గరిష్ట సంతృప్తిని పొందుతూ సమతౌల్య స్థితిని సాధించడానికి అవసరమైన నిబంధనను రెండు విశ్లేషణలు దాదాపుగా ఒకే విధంగా వివరించాయి. అనగా ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ ప్రకారం వినియోగదారుడు సమతౌల్య స్థితిని పొందటానికి ప్రతి X మరియు Y వస్తువుల స్థాపనోపాంత రేటు ధరల నిష్పత్తికి సమానంగా ఉండాలి.

MRS of X for Y = X వస్తువు ధర / Y వస్తువు ధర (1)

అయితే అదనపు యూనిట్ X కోసం Y ని ప్రతిస్థాపన చేసే రేటు, ప్రయోజన విశ్లేషణలోని X మరియు Y వస్తువుల ఉపాంత ప్రయోజన నిష్పత్తికి సమానం అవుతుంది.

అంటే MRS of X for Y = M.U. of X/M.U. of Y అవుతుంది. (2)

అనగా M.U. of X / M.U. of Y = X వస్తువు ధర / Y వస్తువు ధర. దీనినే ఈ క్రింది విధంగా వ్రాయవచ్చు.

M.U. of X / X వస్తువు ధర = M.U. of Y / y వస్తువు ధర (3)

అందువల్ల వినియోగదారుని సమతౌల్యాన్ని నిర్ణయించడానికి రెండు విశ్లేషణలు, ఒకే పద్ధతిని అనుసరించినవని భావించవచ్చు.

- 3) ఉపాంత ప్రయోజనం తగ్గుతుందనే విషయమే రెండు విశ్లేషణలకు ముఖ్య ప్రమేయం. కాని క్షీణోపాంత ప్రయోజన సిద్ధాంతాన్ని మార్షల్ విశ్లేషణ అనుసరిస్తే, క్షీణించే ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు పై హిక్స్ విశ్లేషణ రూపొందించబడింది.
- 4) రెండు సిద్ధాంతాలు మానవుని యొక్క మానసిక ప్రవర్తన పై ఆధారపడి విశ్లేషణ జరిపాయి.

5.10 ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ వల్ల ప్రయోజనాలు

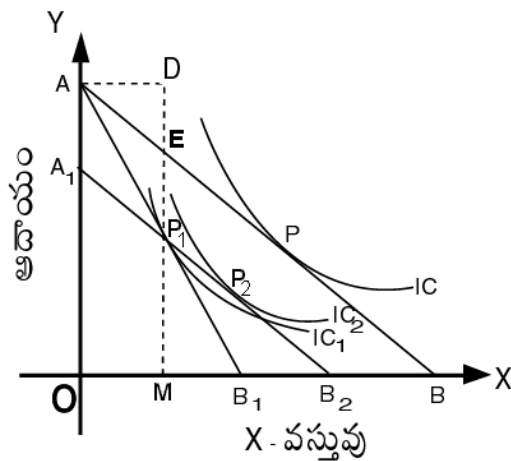
మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణలో లోపాలను తొలగించి, ప్రయోజన విశ్లేషణకు వాస్తవికతను ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ చేకూర్చింది. ఇప్పుడు ఆర్థిక విశ్లేషణలో ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ మంచి సాధనంగా ఉపయోగపడుచున్నది. ఈ విశ్లేషణ ద్వారా ఉత్పత్తిదారుని సమతౌల్యం, వినిమయ సిద్ధాంతం, రేషనింగ్, పన్నుల విధింపు, శ్రమ సప్లయి, శ్రేయో అర్థశాస్త్రం మొదలైన అనేక రంగాల్లో ఈ విశ్లేషణ ఎంతో ఉపయోగపడుచున్నది. ప్రస్తుతం ఈ విశ్లేషణ ద్వారా పరిష్కరించబడే కొన్ని సమస్యలను పరిశీలిద్దాం.

1) ప్రత్యక్ష, పరోక్ష పన్నుల విధింపు

ప్రభుత్వం ఆదాయాన్ని పెంచుకోవాలనుకుంటే ప్రత్యక్ష పన్నులను లేదా పరోక్షపు పన్నులను విధించవచ్చు. ఏ విధమైన పన్ను విధించుట సమర్థనీయమో, ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. ప్రత్యక్షపు పన్ను అయిన ఆదాయపు పన్నును, పరోక్షపు పన్ను అయిన ఎక్సైజ్ పన్నును ఉదాహరణగా తీసుకొని వాటి ప్రభావాలను పరిశీలిద్దాం.

రేఖా పటం 5.14లో పన్ను చెల్లించే వ్యక్తి ఆదాయం OA. ఆ ఆదాయంతో అతడు కొనే X వస్తువులు OB. AB బడ్జెట్ రేఖ. ఈ రేఖ IC రేఖకు P వద్ద

రేఖా పటం - 5.14

స్పర్శరేఖగా ఉంది. కాబట్టి P బిందువు సమతల్య బిందువు. X వస్తువు పై ఎక్స్ట్రెజ్ పన్ను విధించటం వల్ల, ఈ వస్తువు ధర పెరిగింది. అందువల్ల అతని బడ్జెట్ రేఖ AB_1 గా మారింది. AB_1 రేఖ IC_1 రేఖకు P_1 వద్ద స్పర్శరేఖగా ఉంది. కాబట్టి అతడు OM అనే వస్తు పరిమాణాన్ని P_1D చెల్లించి కొనుగోలు చేస్తాడు. పన్ను విధించక పూర్వం అదే పరిమాణంలో వస్తువును కొనాలంటే ED అనే పరిమాణంలో చెల్లించేవాడు. కాబట్టి పన్ను పరిమాణం P_1E ($P_1D - ED$).

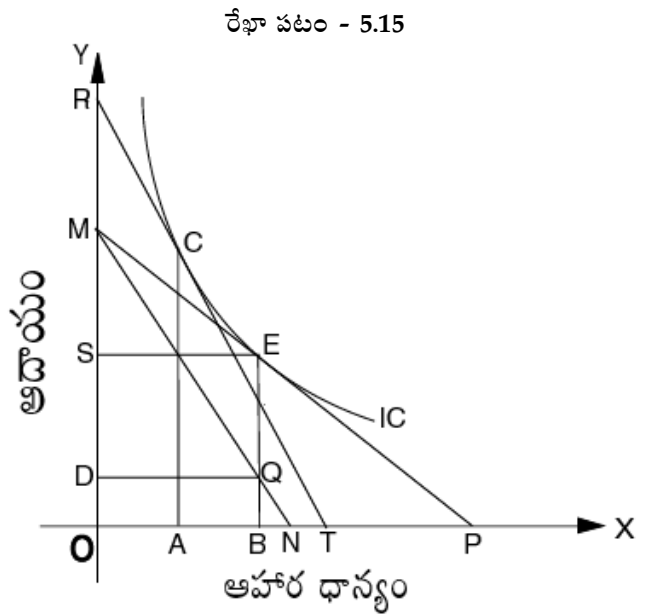
ఇదే పరిమాణంలో పన్నును ప్రభుత్వం రాబట్టాలంటే ఆదాయపు పన్నునైనా విధించవచ్చు. ఒక వేళ ఆదాయపు పన్ను ద్వారా ప్రభుత్వం ఆదాయం పొందితే, వినియోగదారుని మొదటి బడ్జెట్ రేఖ AB, A_1B_2 కు మారుతుంది. మారిన A_1B_2 బడ్జెట్ రేఖ IC_2 అనే ఉదాసీనతా వక్రరేఖకు P_2 వద్ద స్పర్శరేఖగా ఉంది. కాబట్టి వినియోగదారుడు IC నుంచి IC_2 కు మారటం జరిగింది.

ఇప్పుడు ఎక్స్ట్రెజ్ పన్ను, ఆదాయం పన్ను ప్రభావం గమనిస్తే, ఎక్స్ట్రెజ్ పన్ను విధించటం వల్ల వినియోగదారుడు IC నుంచి IC_1 కు మారితే, అదే పరిమాణంలో ఆదాయపు పన్ను విధించటం వల్ల IC నుంచి IC_2 కు మారటం జరిగింది. IC_2 రేఖకు దిగువన IC_1 ఉంది కాబట్టి, ఆదాయపు పన్ను వల్ల వచ్చే అసంతృప్తి కన్నా ఎక్స్ట్రెజ్ పన్ను వల్ల అసంతృప్తి ఎక్కువ. కాబట్టి వినియోగదారుని శ్రేయస్సు దృష్ట్యా ఎక్స్ట్రెజ్ పన్ను విధించు కన్నా, ఆదాయపు పన్ను విధించు సమర్థనీయమని చెప్పవచ్చు. ఎందుకంటే ఆదాయపు పన్ను కన్నా ఎక్స్ట్రెజ్ పన్ను వినియోగదారుని శ్రేయస్సును ఎక్కువగా తగ్గిస్తుంది.

2. సబ్సిడీల ప్రభావం

ప్రభుత్వం అల్పాదాయ వర్గాలవారికి ఇచ్చే సబ్సిడీల యొక్క ప్రభావాన్ని ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణ సహాయంతో తెలుసుకోవచ్చు. ప్రభుత్వం అల్పాదాయ వర్గాల వినియోగదారులకు ఆహారధాన్యాలను సరఫరా చేస్తూ ఉంటుంది. వస్తువుల మార్కెట్ ధరకు, సబ్సిడీ ధరకు ఉన్న తేడా మొత్తాన్ని ప్రభుత్వమే భరిస్తూ ఉంటుందనుకొందాం. ఈ విధమైన సౌకర్యాన్ని అనేక ప్రభుత్వాలు అందిస్తున్న విషయం మనందరికీ తెలుసు. ఇట్లాంటి పరిస్థితిని క్రింది పటం 5.15లో చూపటం జరిగింది.

పై పటం 5.15లో Y అక్షంపై ఆదాయాన్ని, X అక్షం పై ఆహారధాన్యాలను చూపడమైంది. వినియోగదారుడి ఆదాయం OM అని, సబ్సిడీ ఇవ్వక ముందు అతని ధర రేఖ MN అనుకొందాం. సబ్సిడీ ఇవ్వడం వల్ల ఆహార ధాన్యాలను తక్కువ ధరలకు సరఫరా చేస్తున్నప్పుడు అతని ధర రేఖ MP (ఇది ధరలోని తగ్గుదలకు సమానం). ఈ నూతన ధర వద్ద వినియోగదారు IC రేఖపై E బిందువు వద్ద సమతల్యంలో ఉంటాడు. MS మొత్తాన్ని ఖర్చు చేస్తూ OB పరిమాణంలో ఆహార ధాన్యాలు కొంటుంటాడు. అదే పరిమాణంలో (OB) ఆహార పదార్థాలు కొనాలంటే మార్కెట్ ధర MD. అంటే ప్రభుత్వం సబ్సిడీగా SD మొత్తాన్ని చెల్లిస్తుంటున్నమాట. వినియోగదారునికి తక్కువ ధరకే ఆహార ధాన్యాలు లభ్యమౌతుంటాయి. కానీ SD మొత్తం అతనికి నగదు రూపంలో లభించదు. అదే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వరకు తీసుకువెళ్లాలంటే, వినియోగదారునికి MR పరిమాణంలో నగదును ప్రభుత్వం చెల్లిస్తే సరిపోతుంది.

రేఖా పటం - 5.15

అతను అదే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పైనే ఉంటాడు కాబట్టి అతని పరిస్థితి మెరుగ్గా ఉంటుంది. కానీ సబ్సిడీ విలువ DS కన్నా MR తక్కువగా ఉంటుంది. అంటే వినియోగదారుకు తక్కువ ధరలకు సరుకులు అందించడం కంటే నగదు రూపంలో ఇవ్వడమే ప్రభుత్వానికి ఎక్కువ లాభదాయకంగా ఉంటుందనే విషయం స్పష్టమౌతుంది. సబ్సిడీ ఇవ్వడం వల్ల ప్రభుత్వ ఖజానాకు ఎక్కువ నష్టం కలుగుతుంది. మరో గమనించదగ్గ విషయం కూడా. సబ్సిడీని నగదు రూపంలో వినియోగదారులకిచ్చి అతని ఆదాయాన్ని పెంచితే ఆహార ధాన్యాలపై అతను మునుపటికంటే తక్కువ వ్యయం చేస్తాడు. పై పటంలో C సమతల్య స్థాయి వద్ద అతను OA పరిమాణంలోనే ఆహార ధాన్యాలు

కొంటున్నట్లు, ఇది సబ్జిడీ వస్తువున్నప్పుడు కొనే OB పరిమాణంకన్నా తక్కువగా ఉన్నట్లు స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. వాస్తవానికి ప్రభుత్వం కోరేది కూడా ఇట్లాంటి పరిస్థితే.

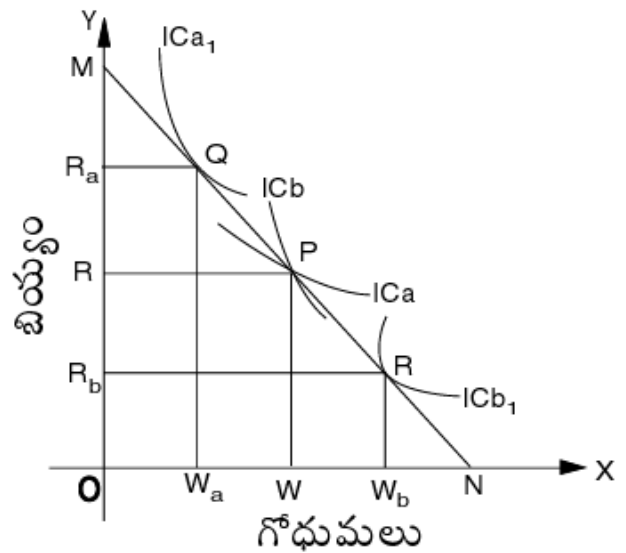
3. రేషనింగ్

సాధారణంగా రేషనింగ్ ఉన్నప్పుడు ప్రభుత్వం ఓ నిర్దిష్టమైన, సమానమైన పరిమాణంలో వస్తువులను ఒక్కొక్క వ్యక్తికి సప్లయ్ చేయడం జరుగుతూ ఉంటుంది. ఇట్లా కాక వినియోగదారుల అభిరుచులనుసరించి సరఫరా చేసే వస్తువులను తమకు నచ్చిన పరిమాణంలో కొనడానికి వీలు కల్పిస్తూ ఉదార విధానాన్ని ప్రభుత్వం ప్రవేశ పెట్టించనుకొందాం. ఈ పరిస్థితిని ఉదాసీనతా వక్రరేఖల సహాయంతో క్రింది విధంగా వివరించవచ్చు.

రేషనింగ్ పద్ధతిలో రెండు వస్తువులను అంటే బియ్యం, గోధుమ సప్లయ్ చేస్తున్నారనుకొందాం. వినియోగదారుల ఆదాయంలో ఏ మార్పులు లేవని, రెండు వస్తువుల ధర నిష్పత్తి సమానమని భావిద్దాం. అట్లాంటప్పుడు ధర రేఖా పటం 5.16లో చూపినట్లు MN అవుతుంది. పటంలో బియ్యాన్ని Y అక్షాం పైన, గోధుమలను X అక్షాం పైన చూపడమైంది.

మొదటి పద్ధతి ప్రకారం (ఉదార విధానానికి పూర్వం) A, B అనే ఇద్దరు వినియోగదారులకు ఇద్దరికి సమాన పరిమాణంలో రెండు వస్తువులను సప్లయ్ చేయడం జరుగుతుంది. అంటే OR బియ్యం + OW గోధుమలు. A అనే వ్యక్తి Ia అనే ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పైన, B అనే వ్యక్తి Ib ఉదాసీనతా వక్రరేఖపైన ఉన్నట్లు చూడవచ్చు. ఉదార విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టినప్పుడు ప్రతి వినియోగదారు తన అభిరుచిని బట్టి బియ్యం, గోధుమలను ఎక్కువ పరిమాణంలో గాని తక్కువ పరిమాణంలో గానీ కొనడానికి వీలుంటుంది. ఇట్లాంటి అవకాశమున్నప్పుడు A అనే వినియోగదారు Ia₁ అనే ఉన్నత స్థాయి ఉదాసీనతా వక్రరేఖపై P బిందువు నుంచి Q బిందువుకు కదులుతాడు. అప్పుడు అతడికి బియ్యం OR_a పరిమాణంలోను + గోధుమలు OW_a పరిమాణంలోను వస్తాయి. అట్లాగే B విషయంలో కూడా P బిందువు నుండి R బిందువుకు వెళ్ళు స్థాయిలో ఉన్న ఉదాసీనతా రేఖపై కదులుతున్నట్లు గమనించవచ్చు. B కొనగలిగే బియ్యం పరిమాణం OR_b గోధుమ పరిమాణం OW_b. ఈ ఉదార విధానం వల్ల ఇద్దరు

రేఖా పటం - 5.16

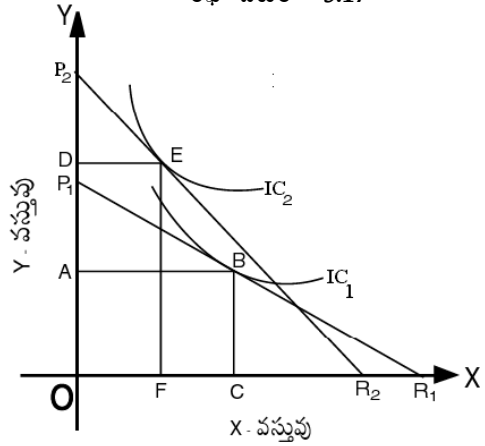
వినియోగదారులు అధిక సంతృప్తిని పొందుతారు. కొన్న మొత్తం పరిమాణంలో మార్చేమీ ఉండదు. కారణం B అనే వినియోగదారు WW_b పరిమాణంలో గోధుమలు ఎక్కువగా కొంటున్నప్పుడు RR_b పరిమాణంలో బియ్యాన్ని తక్కువగా కొంటాడు. అట్లాగే A కూడా RR_a పరిమాణంలో బియ్యాన్ని ఎక్కువ కొని, WW_a పరిమాణంలో గోధుమలు తక్కువ కొంటాడు. ఈ విధంగా ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టిన ఉదార రేషనింగ్ విధానం ఏ విధంగాను దెబ్బతినకపోగా వ్యక్తుల అభిరుచులనుసరించి వస్తువుల పంపిణీని మెరుగైన పద్ధతిలో అమలు చేయడానికి వీలవుతుంది.

4. సూచీ సంఖ్యలు (Index Numbers)

సూచీ సంఖ్యల విషయంలో ఈ విశ్లేషణ చాలా ఉపయోగపడుతుంది. X, Y అనే రెండు వస్తువులను, రెండు వేరు వేరు కాలాలలో కొనడాన్ని బట్టి వినియోగదారుని జీవన ప్రమాణాన్ని పోల్చాలి అని అనుకున్నాం. 1980 సం॥లో జీవన ప్రమాణంతో పోల్చి చూసినప్పుడు, 1981లో అతని జీవన ప్రమాణం పెరిగిందా, తగ్గిందా అనేది ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణను ఉపయోగించడం వల్ల సులభంగా తెలుసుకోవచ్చు. దీన్ని తెలుసుకోవటం కోసం ముందుగా 1981లో వినియోగదారుని అభిరుచిలో ఎలాంటి మార్పులుండవని భావించడం జరిగింది.

క్రింది పటంలో IC_1, IC_2 లు వినియోగదారుని ఉదాసీనతా రేఖలను సూచిస్తాయి. 1980లో వినియోగదారుని ధర రేఖ P_1R_1 . అప్పుడు వినియోగదారు IC_1 పై B బిందువు వద్ద సమతౌల్యంలో ఉన్నాడు. X వస్తువు OC యూనిట్లను, Y వస్తువు OA యూనిట్లు కొంటున్నాడు. 1981లో X వస్తు ధర పెరిగి, Y వస్తువు ధర తగ్గించుకుందాం. అప్పుడు P_2R_2 అనేది నూతన ధర రేఖ అవుతుంది. అతని నూతన సమతౌల్య స్థితి IC_2 రేఖపై E బిందువు వద్ద ఉంటుంది, X వస్తువు OF యూనిట్లు, Y వస్తువు OD యూనిట్లు కొంటాడు. రేఖాపటాన్ని బట్టి 1981లో వినియోగదారుడు కుడివైపును ఉదాసీనతా వక్రరేఖపై ఉన్నాడు. కాబట్టి 1981లో అతని జీవన ప్రమాణస్థాయి, 1981 నాటి స్థాయి కన్నా హెచ్చుగా ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది.

రేఖా పటం - 5.17

5. వినిమయ సమస్యను పరిష్కరించడం

ఇద్దరు వ్యక్తుల మధ్య సాగే వినిమయాన్ని ఈ పద్ధతి సహాయంతో విశ్లేషించవచ్చు. A, B వ్యక్తులున్నారనీ, వారివద్ద ఉన్న X, Y వస్తువులను పరస్పరం ఎట్లా వినిమయం చేసుకోవాలి అనేది సమస్య అని అనుకుందాం. ఈ సమస్యను వారి వారి అభిరుచులను సరించి ఎక్స్‌చేంజ్ రూపొందించిన బాక్స్ డయాగ్రాం సహాయంతో వివరించవచ్చు.

ఈ విధమైన ఆర్థిక విశ్లేషణల్లో ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణను విరివిగా ఉపయోగిస్తున్నారు. అనేక సంక్లిష్ట విశ్లేషణల్లో కూడా ఈ విశ్లేషణ ఎంతో ఉపయోగకరంగా ఉంటున్నది.

5.11 ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ ప్రత్యేకత

ఈ విశ్లేషణ మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ కన్నా అనేక విధాలుగా మెరుగైనదిగా చెప్పవచ్చు.

1. మార్షల్ ప్రయోజన సిద్ధాంతం ప్రయోజనాన్ని కొలవవచ్చు, వస్తువులన్ని స్వతంత్ర వస్తువులు అనే రెండు ముఖ్య ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది. కాని వినియోగదారుడు ఒక వస్తువు పై కాక వస్తు సముదాయం పై ఆసక్తి కలిగిఉంటాడని అతనికి రెండు వస్తువులతో కూడిన అభిరుచి తరహా ఉంటుందని. అతడు పొందే సంతృప్తిని పోల్చవచ్చని భావించటం జరిగింది. అందువల్ల ప్రయోజనాన్ని యూనిట్లలో కొలవవచ్చు అనే ప్రమేయం లేదు. అదే విధంగా ప్రతి వస్తువు స్వతంత్ర వస్తువనే ప్రమేయం కూడా లేదు.
2. మార్షల్ విశ్లేషణ ద్రవ్య ఉపాంత ప్రయోజనం స్థిరంగా ఉంటుంది అనే ప్రమేయం పై ఆధారపడి ఉంది. ఈ ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణలో ఈ విధమైన ప్రమేయం లేదు. అందువల్ల మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ కన్నా ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ మెరుగైనదిగా చెప్పవచ్చును.
3. వినియోగదారుడు సమతౌల్య స్థితిని చేరడానికి అవసరమైన నిబంధనలు రెండు విశ్లేషణల్లో ఒకే విధంగా చెప్పినప్పటికీ, ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణలో తక్కువ అనాస్తవికమైన ప్రమేయాలు అనుసరించింది. అందువల్ల ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ, మార్షల్ విశ్లేషణ కన్నా మెరుగైనదిగా చెప్పవచ్చు.
4. వస్తు ధరల్లో వచ్చిన మార్పుల వల్ల (ధరలు తగ్గితం వల్ల) వినియోగదారుడు పొందే అధిక సంతృప్తి స్థాయిని తెలుసుకోవడం ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ యొక్క గొప్ప లక్షణంగా చెప్పవచ్చు.
5. ఒక వస్తువు ధర తగ్గినప్పుడు దాని ప్రభావం ఆ వస్తువు కొనుగోలు పై ఏ విధంగా ఉంటుందో తెలుసుకోడానికి ఆదాయ, ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాన్ని విడివిడిగా ఉదాసీనతా వక్రరేఖా విశ్లేషణ విశ్లేషిస్తుంది. వస్తువు ధర తగ్గినప్పుడు వినియోగదారుని వాస్తవిక ఆదాయం

పెరుగుతుంది. వస్తువు ధర తగ్గినప్పుడు ఆ వస్తువు స్థానే అధిక ధర ఉన్న ఇతర వస్తువుల స్థానంలో ప్రతిస్థాపన చేస్తాడు. దీనినే ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం అంటారు. అందువల్లనే వినియోగదారుని సంతృప్తి స్థాయిలో మార్పు ఉండదు. దీనినే “పరిహారపు మార్పు” అంటారు. ఇటువంటి వివరణ మార్షల్ ప్రయోజన సిద్ధాంతంలో లభ్యం కాదు.

6. ఒక వస్తువు యొక్క ఉపాంత ప్రయోజనం స్వతంత్రంగా ఉంటుందనే మార్షల్ సిద్ధాంతం ఊహించినది. అదే విధంగా ఒక వస్తువు యొక్క ప్రయోజనం ఆ వస్తువు పరిమాణం పైనే ఆధారపడి ఉంటుందనేది (స్వతంత్ర వస్తువు) మరియొక ప్రమేయం. కాని ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణలో ఇలాంటి అవాస్తవిక ప్రమేయాలు లేవు. అంతే కాకుండా ప్రత్యామ్నాయ వస్తు మార్పుల వల్ల ఏర్పడే ప్రభావాన్ని కూడా ఈ విశ్లేషణ వివరిస్తుంది.

పైన వివరించిన కారణాల వల్ల ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ ఖచ్చితంగా మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ కన్నా గొప్పదిగా చెప్పవచ్చు.

5.12 ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ పై విమర్శ

ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ మార్షల్ విశ్లేషణ కన్నా అనేక విధాలుగా మెరుగైనప్పటికీ, కొంత మంది ఆర్థికవేత్తలు ఈ విశ్లేషణను ఈ క్రింది విధంగా విమర్శించారు.

1. ఆచార్య డి.హెచ్. రాబర్ట్సన్ ఈ విశ్లేషణను కొత్త సీసాలో ఉన్న పాత సారా వంటిది అని విమర్శించారు. ప్రయోజనం బదులుగా వినియోగదారుని అభిరుచులను, కార్డినల్ ప్రయోజన స్థానములో ఆర్డినల్ ప్రయోజనాన్ని ఉపయోగించటం జరిగింది. ఆ ఫలితంగా ఉపాంత ప్రయోజన స్థానంలో ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటును ఉపయోగించటం జరిగింది. మార్షల్ తెలియచేసిన “Proportionality Rule” స్థానములో ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు ధరల నిష్పత్తికి సమానంగా ఉండాలని హిక్స్, ఎల్ నెలు ఉపయోగించారని అభిప్రాయ పడ్డారు.
2. హిక్స్ ప్రతిపాదన అయిన ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు అనేది మార్షల్ తెలియచేసిన ఉపాంత ప్రయోజన సూత్రం పైన ఆధారపడి ఉందని ఆచార్య ఆర్. స్ట్రాంగ్ విమర్శించారు.
3. వినియోగదారునికి అందుబాటులో ఉండే రెండు వస్తు అభిరుచి తరహాలు పై పూర్తి పరిజ్ఞానముంటుందనేది ఒక ప్రమేయం. కాని ఇది వాస్తవం కాదు.
4. ఈ విశ్లేషణ రెండు వస్తువుల విషయంలో మాత్రమే వినియోగదారుని ప్రవర్తనను అధ్యయనం చేస్తుంది. కాని వస్తువుల సంఖ్య పెరిగితే ఈ విశ్లేషణ పరిధిలోనికి రాదు.
5. వినియోగదారుని అభిరుచులు, అలవాట్లు స్థిరంగా ఉంటాయి అనే ప్రమేయం పై ఆధారపడటం వాస్తవం కాదు.
6. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందకి మృదువుగా (Smooth) కొనసాగుతూ (Continuous) ఉంటుందనేది వాస్తవం కాదు.
7. ఒక వినియోగదారుని ప్రవర్తన, ఇతర వ్యక్తుల వినియోగస్థాయి పై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. అయితే విషయాన్ని ఈ విశ్లేషణ గుర్తించలేదు.
8. హిక్స్, ఎల్ నెలు విశ్లేషణ ఉదాసీనతా వక్రరేఖల పై ఆధారపడినది. కాని ఇవి నిజంగా ప్రయోజనం ద్వారా రాబట్టిన వక్రరేఖలు కాదు. ఏది ఏమైనను, ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణలో అనేక బలహీనతలు ఉన్నప్పటికీ, మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ కన్నా ఈ విశ్లేషణ మెరుగైనది.

5.13 సారాంశం

వినియోగదారుని వద్ద ఉన్న ఆదాయంతో తాను పొందకలిగిన వివిధ వస్తు సముదాయాలను బడ్జెట్ రేఖ తెలుపుతుంది. బడ్జెట్ రేఖ యొక్క వాలు రెండు వస్తువుల ధరల నిష్పత్తిని తెలియచేస్తుంది. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ వాలు ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటును సూచిస్తుంది. ధరల నిష్పత్తి, ప్రతిస్థాపనోపాంత రేటు సమానంగా ఉన్న బిందువు వద్ద వినియోగదారుడు సమతౌల్య స్థితిలో ఉంటాడు. అంటే ఎక్కడ

ఉదాసీనతా వక్రరేఖ, బడ్జెట్ రేఖను స్పర్శించుకుంటుందో అక్కడ వినియోగదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. ఆదాయంలో మార్పులేనప్పుడు, వినియోగదారుడు కొనే ఒక వస్తువు ధర నిలకడగా ఉండి, రెండవ వస్తువు ధర మారితే వచ్చే ప్రభావాన్ని ధర ప్రభావం అంటారు. ఈ ధర ప్రభావంలోనే ఆదాయ, ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలు మిళితమై ఉంటాయి అనే విషయాన్ని కూడా ఈ విశ్లేషణ వల్ల తెలుసుకున్నాం.

వస్తు ధరకు, వస్తు డిమాండ్ పరిమాణానికి గల సంబంధాన్ని ప్రత్యక్షంగా ధర వినియోగ రేఖ తెలియచేయకపోయినప్పటికీ, ఈ సంబంధాన్ని తెలిపే వ్యక్తిగత డిమాండ్ రేఖను ధర వినియోగ రేఖ నుండి రాబట్టవచ్చు.

మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణకు ఉదాసీనతా ప్రయోజన విశ్లేషణకు కొన్ని పోలికలు ఉన్నప్పటికీ, మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ కన్నా ఉదాసీనతా వక్రరేఖలో విశ్లేషణ అనేక విధాలుగా మెరుగైనదని, దాని ప్రత్యేకత, ప్రాముఖ్యతను బట్టి చెప్పవచ్చు.

5.14 పదకోశం

1. బడ్జెట్ రేఖ : వినియోగదారుడు తన వద్దనున్న ద్రవ్యంతో కొనుగోలు చేయగల x, y వస్తువుల సముదాయాలు తెలిపే రేఖ.
2. ఆదాయ ప్రభావం : వినియోగదారుని ద్రవ్య ఆదాయం మారినప్పుడు కలిగే ఫలితాన్ని ఆదాయ ప్రభావం అంటారు.
3. ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం : వినియోగదారుడు తీసుకునే రెండు వస్తువుల సాపేక్ష ధరలు మార్పు వస్తే కలిగే ఫలితాన్ని ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం అంటారు.
4. ధర ప్రభావం : వినియోగదారుని ద్రవ్యాదాయం స్థిరంగా ఉండి, వస్తువు ధర మారితే కలిగే ఫలితాలను ధర ప్రభావం అంటారు.

5.15 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ విశ్లేషణ సహాయంతో వినియోగదారుని సమతౌల్యాన్ని వివరించుము.
సూచన : బడ్జెట్ అంటే ఏమిటో వ్రాసి, ఆ తర్వాత ఉదాసీనతా మ్యాప్ సహాయంతో సమతౌల్యాన్ని వివరించాలి.
2. ఉదాసీనతా వక్రరేఖల సహాయంతో, ధరలో మార్పు ప్రభావం ఆదాయ ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలకు సమానం అని నిరూపించండి.
సూచన : ఉదాసీనతా వక్రరేఖ సహాయంతో ఆదాయ, ప్రత్యామ్నాయ మరియు ధర ప్రభావాన్ని వివరంగా చర్చించవలెను.
3. వినియోగదారుని సమతౌల్యమును ఉదాసీనతా వక్రరేఖల సహాయంతో వివరింపుము.
సూచన : బడ్జెట్ రేఖ అంటే ఏమిటో వ్రాసి, ఆ తర్వాత ఉదాసీనతా మ్యాప్ సహాయంతో సమతౌల్యాన్ని వివరింపుము.
4. మార్షల్ ప్రయోజన విశ్లేషణ కన్నా, ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ మెరుగైనదా? విశదీకరించుము.
సూచనలు : మార్షల్ ఉపాంత ప్రయోజన విశ్లేషణకు, ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణకు గల పోలికలు వివరించాలి ఆ తర్వాత ఉదాసీనతా విశ్లేషణ ఏ విధంగా మెరుగైనదో వివరించాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణ సహాయంతో వినియోగదారుని సమతౌల్యాన్ని విశదీకరింపుము.
సూచనలు : ఈ భాగంలోని 5.2 మరియు 5.4 అంశాలను వ్రాయవలెను.
2. ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం అనగా నేమి? ఉదాహరణతోను, పటంతోను వివరింపుము.
సూచనలు : ఈ భాగంలోని 5.6 అంశాలను వ్రాయవలెను.

3. రేఖా పటం ద్వారా హిక్స్ యొక్క ఆదాయ, ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలను చర్చించుము.
సూచనలు : ఈ భాగంలోని 5.5 మరియు 5.6 అంశాలను వ్రాయవలెను.
4. వినియోగదారుని సమతౌల్యం పై ధర మార్పు ప్రభావాన్ని ఉదాసీనతా వక్రరేఖల సహాయంతో విశ్లేషించుము.
సూచనలు : ఈ భాగంలోని 5.7 అంశంను వ్రాయవలెను.
5. ఉదాసీనతా వక్రరేఖల విశ్లేషణలో ధర మరియు ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావాలను పరిశీలించుము.
సూచనలు : ఈ భాగంలోని 5.6 మరియు 5.7 అంశాలను వ్రాయవలెను.
6. ధర వినియోగ రేఖ అనగానేమి? ఆ రేఖ నుండి డిమాండ్ రేఖను రాబట్టుటకు వీలు అగునా?
సూచనలు : ఈ భాగంలోని 5.9 అంశంను వివరంగా వ్రాయాలి.
7. ఉదాసీనతా వక్రరేఖ పై గల విమర్శలు తెలుపుము.
సూచనలు : ఈ భాగంలోని 5.12 అంశంను వ్రాయాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. బడ్జెట్ రేఖ
2. ధర వినియోగ రేఖ
3. ఆదాయ వినియోగ రేఖ
4. ప్రత్యామ్నాయ ప్రభావం
5. ఉదాసీనతా వక్రరేఖల ప్రత్యేకత
6. ప్రత్యక్ష, పరోక్ష సన్నులలో ఏది సమర్థనీయం

5.16 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Watson D.S	:	Price Theory and Its Uses
2. Seth M.L.	:	Principles of Economics
3. Ahuja H.L.	:	Advanced Economic Theory
4. Jhingan M.L.	:	Advanced Economic Theory
5. Dewett K.K. and Adarsh Chand	:	Modern Economic Theory
6. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 6

డిమాండు

విషయక్రమం

- 6.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 6.1 డిమాండు పరిచయం
- 6.2 డిమాండు అర్థం
- 6.3 డిమాండు ఆధారపడి ఉన్న అంశాలు
- 6.4 డిమాండు సూత్రం
- 6.5 డిమాండు ఫలం
- 6.6 డిమాండు పట్టిక
- 6.6.1 వ్యక్తిగత డిమాండు పట్టిక
- 6.6.2 మార్కెట్ డిమాండు పట్టిక
- 6.7 డిమాండులో రకాలు
- 6.8 డిమాండు రేఖ
- 6.9 డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు, డిమాండులో మార్పు
- 6.10 డిమాండు రేఖ ఎడమనుండి కుడికి ఎందుకు వాలుతుంది
- 6.11 మినహాయింపులు
- 6.12 ఆదాయపు డిమాండు
- 6.13 జాత్యంతర డిమాండు
- 6.14 సారాంశం
- 6.15 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 6.16 పదకోశం
- 6.17 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 6.18 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

6.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో డిమాండు, డిమాండు సూత్రం, డిమాండు సూత్రానికి మినహాయింపులను వివరించడం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి క్రింది విషయాలను మీరు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * డిమాండు అనగానేమి ?
- * డిమాండు సూత్రం
- * డిమాండు పట్టిక
- * డిమాండు రేఖ
- * ధర డిమాండు
- * డిమాండు రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి వాలుటకు కారణాలు
- * డిమాండు సూత్రానికి మినహాయింపులు
- * ఆదాయ డిమాండు
- * జాత్యంతర డిమాండు

6.1 డిమాండు పరిచయం

అర్థ శాస్త్రంలో డిమాండుకు అధిక ప్రాముఖ్యం ఉంది. వస్తు డిమాండును బట్టి ఉత్పత్తి దారులు వస్తువులను ఉత్పత్తి చేస్తుంటారు. సాధారణంగా డిమాండు ఎక్కువగా ఉన్న వస్తువుకు ధర కూడా ఎక్కువగా ఉంటుంది. అందువల్ల ఎక్కువ ధర ఉన్న వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసి, లాభాలను పొందేందుకు ఉత్పత్తిదారులు ఎల్లప్పుడూ ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు.

ఉత్పత్తి పరిమాణాన్ని నిర్ణయించటానికి, ఉత్పత్తికి సంబంధించిన నిర్ణయాలు తీసుకోవడానికి డిమాండు విశ్లేషణ వ్యాపారవేత్తలకు ఎంతో అవసరం. ఈ భాగంలో డిమాండుకు సంబంధించిన కొన్ని విషయాలను గురించి తెలుసుకుందాం.

6.2 డిమాండు - అర్థం (Meaning of Demand)

సాధారణ పరిభాషలో ఒక వస్తువుకు ఎక్కువ కొనుగోలు చేస్తే ఆ వస్తువుకు డిమాండు ఉంది అంటాము. కాని అర్థశాస్త్ర పరిభాషలో అర్థికంగా కోర్కెను తీర్చుకోగలిగిన శక్తి (ద్రవ్యము) డిమాండు అంటారు. ఒక వ్యక్తి వస్తువును కొనాలి అనే కోరికతో పాటు, ఆ వస్తువును కొనుగోలు చేయగల శక్తి కూడా అతడు కలిగి ఉంటే దాన్ని డిమాండుగా చెప్పటం జరుగుతుంది. ఉదాహరణగా ఒక వ్యవసాయ కూలి కారు కొనాలి అనుకున్నాడు. అది అతని కోరిక. కాని కోరికతో పాటు దానిని కొనే శక్తి కలిగియున్నప్పుడే అది అతని డిమాండుగా చెప్పవచ్చును. కాని అతనికి ఆ శక్తి లేదు కావున అది డిమాండు కాదు. కోరికతోపాటు కొనుగోలు శక్తి ఉంటేనే డిమాండు అవుతుంది లేదా ఒక నిర్ణీత కాలంలో ఒక నిర్ణీత ధర వద్ద ఒక వస్తువును ఎంత పరిమాణంలో కొనుగోలు చేస్తాడో, ఆ పరిమాణాన్ని ఆ వస్తువు యొక్క డిమాండు అంటారు.

6.3 డిమాండు ఆధారపడి ఉన్న అంశాలు

ఒక వస్తువు యొక్క డిమాండు అనేక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆ అంశాలలో మార్పులు సంభవిస్తే, డిమాండులో కూడా మార్పులు వస్తాయి. అవి :

1. జనాభా పరిమాణంలో వచ్చే మార్పుల వల్ల వస్తువుల డిమాండులో మార్పు సంభవిస్తుంది.
2. ఏ వస్తువు డిమాండు అయినా సరే ఆ వస్తువు ధర పై ఆధారపడి ఉంటుంది.
3. ప్రత్యామ్నాయ పూరక వస్తువుల ధరలలో వచ్చే మార్పుల వల్ల కూడా డిమాండులో మార్పులు వస్తాయి.
4. ప్రజల ఆదాయంలో మార్పుల వల్ల డిమాండులో మార్పులు సంభవిస్తాయి. ప్రజల ఆదాయం పెరిగితే డిమాండు పెరుగుతుంది, తగ్గితే డిమాండు తగ్గుతుంది.
5. ప్రజల అభిరుచులు ఫాషన్లలో మార్పులు వస్తే డిమాండు మారుతుంది.
6. వాతావరణ పరిస్థితుల ప్రభావం వల్ల డిమాండు మారుతుంది.

7. ద్రవ్య సప్లయి పరిమాణంలో మార్పుల వల్ల డిమాండులో కూడా మార్పులు వస్తాయి.

8. సాంకేతిక పరిజ్ఞానంలో మార్పుల వల్ల డిమాండులో మార్పులు సంభవిస్తాయి.

ఈ విధంగా డిమాండును అనేక అంశాలు ప్రభావితం చేస్తాయి. కావున డిమాండు పైన చెప్పిన అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

6.4 డిమాండు సూత్రం (Law of Demand)

డిమాండు సూత్రానికి మూలము క్షీణోపాంత ప్రయోజన సూత్రం. డిమాండు సూత్రం వస్తువు ధరకు, ఆ వస్తువు డిమాండు పరిమాణమునకు గల సంబంధాన్ని సూచిస్తుంది.

మిగిలిన పరిస్థితులు స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు ఒక వస్తువు ధర పెరిగిన, ఆ వస్తువు డిమాండు పరిమాణము తగ్గుతుంది. వస్తువు ధర తగ్గితే, ఆ వస్తువు డిమాండు పరిమాణం పెరుగుతుంది అని డిమాండు సూత్రం తెలియచేస్తుంది. ధరకు డిమాండుకు విలోమ సంబంధం ఉంది.

$$D = f (p) \quad D = \text{డిమాండు} \quad p = \text{ధర}$$

6.5 డిమాండు ఫలం (Demand Function)

ఒక వస్తు డిమాండు పరిమాణం ఆదాయం, అభిరుచులు అలవాట్లు, ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల ధరలు, వినియోగదారుని భవిష్యత్ అంచనాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ధరకు, డిమాండు ఆధారపడిన వివిధ అంశాలకు గల సంఖ్యాత్మక సంబంధాన్ని డిమాండ్ ఫలం అంటారు. దీనిని క్రింది విధంగా చూపవచ్చు.

$$D_n = f (P_n, P_s, M, T, F)$$

$$f = \text{ప్రమేయం}$$

$$P_n = \text{వస్తువు యొక్క ధర}$$

$$P_s = \text{ప్రత్యామ్నాయ వస్తువు ధర}$$

$$M = \text{వినియోగ దారుని ఆదాయం}$$

$$T = \text{వినియోగదారుని అభిరుచులు, అలవాట్లు}$$

$$F = \text{వినియోగదారుని భవిష్యత్ అంచన}$$

మిగిలిన పరిస్థితులు స్థిరముగా ఉన్నప్పుడు అంటే P_s, M, T, F లో మార్పు లేనప్పుడు, ఒక వస్తువు యొక్క డిమాండు ఆ వస్తువు ధర(P_n)పై ఆధారపడి ఉంటుంది. అందువల్ల పై సమీకరణం క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$D_n = f (P_n)$$

6.6 డిమాండు పట్టిక (Demand Schedule)

ధరకు డిమాండుకు సంబంధాన్ని తెలియజేసే పట్టికను డిమాండు పట్టిక అంటారు. డిమాండు పట్టిక రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. అవి 1. వ్యక్తిగత డిమాండు పట్టిక 2. మార్కెట్ డిమాండు పట్టిక

6.6.1 వ్యక్తిగత డిమాండు పట్టిక (Individual Demand Schedule)

ఒక వ్యక్తి వివిధ ధరల వద్ద ఒక వస్తువును కొనుగోలు చేసే పరిమాణమును చూపే పట్టికను వ్యక్తిగత డిమాండు అంటారు. క్రింది పట్టిక 6.1 వ్యక్తిగత డిమాండు పట్టిక.

పట్టిక - 6.1
వ్యక్తిగత డిమాండు పట్టిక

ధర (రూ.లలో)	ఒక వ్యక్తి డిమాండు (యూనిట్లలో)
10	200
8	400
6	600
4	800
2	1000

6.6.2 మార్కెట్ డిమాండు పట్టిక (Market Demand Schedule)

మార్కెట్లో అనేక మంది వినియోగదారులు ఉంటారు. మార్కెట్లో ఉన్న వ్యక్తులందరూ వివిధ ధరల వద్ద, ఒక వస్తువును కొనుగోలు చేయు పరిమాణాన్ని చూపే పట్టికను మార్కెట్ డిమాండు పట్టిక అంటారు. మార్కెట్లో అనే నలుగురు వ్యక్తులున్నారని భావించి క్రింది పట్టిక రూపొందించటం జరిగింది.

పట్టిక - 6.2
మార్కెట్ డిమాండు పట్టిక

ధర (రూ.లలో)	A	B	C	D	మార్కెట్ డిమాండు (A + B + C + D)
10	200	100	300	50	650
8	500	300	400	200	1400
6	800	500	500	350	2150
4	1100	700	600	500	2900
2	1400	900	700	650	3650

మార్కెట్లోని వినియోగదారులందరూ వస్తువు ధర తగ్గుచున్నప్పుడు ఎక్కువ డిమాండు చేస్తూ, ధర పెరిగితే తక్కువ డిమాండు చేస్తారని మార్కెట్ డిమాండు పట్టిక తెలియజేస్తుంది.

6.7 డిమాండులో రకాలు (Kinds of Demand)

- 1) ధర డిమాండు (Price Demand)
- 2) ఆదాయపు డిమాండు (Income Demand)
- 3) జాత్యంతర డిమాండు (Cross Demand)

1. ధర డిమాండు : వినియోగదారుని ఆదాయము, ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల ధరలు మొదలైన పరిస్థితులలో మార్పులేనప్పుడు, ఒక వస్తువు ధరకు ఆ వస్తువు డిమాండు పరిమాణానికి గల సంబంధాన్ని ధర డిమాండు అంటారు. అర్థ శాస్త్రంలో డిమాండు అంటే ధర డిమాండ్.

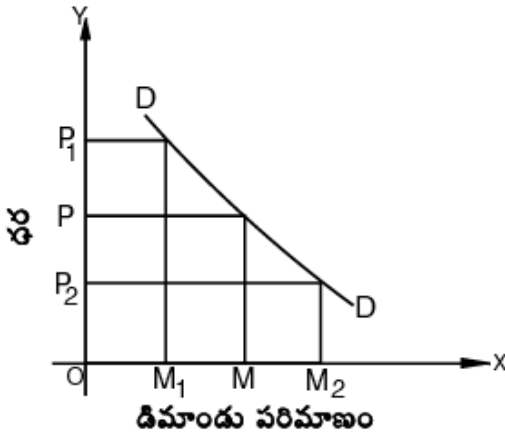
2. ఆదాయపు డిమాండు : వస్తువు ధర, ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల ధరలు మొదలైన ఇతర పరిస్థితులు స్థిరముగా ఉన్నప్పుడు వినియోగదారుని ఆదాయానికి, డిమాండు పరిమాణానికి గల సంబంధాన్ని ఆదాయపు డిమాండు అంటారు. ఆదాయం పెరిగితే డిమాండు పెరుగుతుంది. ఆదాయం తగ్గితే డిమాండు తగ్గుతుంది. ఆదాయానికి డిమాండుకు గల సంబంధం అనులోమ సంబంధం.

3. జాత్యంతర డిమాండు : వినియోగదారుని ఆదాయం వస్తువు ధర, మొదలైన ఇతర పరిస్థితులు స్థిరముగా ఉన్నప్పుడు ప్రత్యామ్నాయ వస్తువు లేదా పూరక వస్తు ధరలో మార్పునకు ఒక వస్తువు డిమాండులో మార్పునకు గల సంబంధాన్ని జాత్యంతర డిమాండు అంటారు.

6.8 డిమాండు రేఖ (Demand Curve)

ధరకు డిమాండుకు ఉన్న సంబంధాన్ని తెలియజేయు రేఖను డిమాండు రేఖ అంటారు.

పటం - 6.1

X అక్షము మీద వస్తువు డిమాండు పరిమాణాన్ని, Y అక్షము మీద వస్తువు ధర తీసికొన్నాము. వస్తువు ధర OP గా ఉన్నప్పుడు ఆ వస్తువు డిమాండు OM. ధర OP నుంచి OP_1 కు పెరిగితే, డిమాండు పరిమాణం OM నుంచి OM_1 కు తగ్గింది. మరల వస్తువు ధర OP_2 తగ్గినప్పుడు, ఆ వస్తువు డిమాండు OM_2 కు పెరిగింది. వివిధ ధరల కనుగుణంగా ఉన్న డిమాండులను బిందువులతో గుర్తించి వాటిని కలిపితే వచ్చే రేఖ డిమాండు రేఖ. ధర తగ్గినప్పుడు ఆ వస్తువును ఎక్కువగా కొనుగోలు చేయటం, ధర పెరిగినప్పుడు తక్కువగా కొనుగోలు చేయటం జరుగుతుంది. కాబట్టి ఈ రేఖ ఎడమ నుండి క్రిందకు వాలుతుంది.

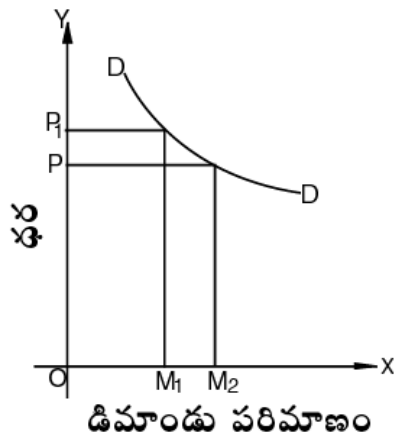
6.9 డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు - డిమాండులో మార్పు

ఒక వస్తువు ధర తగ్గితే డిమాండు పెరుగుతుంది. ధరలో వచ్చే మార్పు వల్ల డిమాండులో వచ్చు మార్పును డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు అంటారు. ఒకే డిమాండు రేఖ మీద ఒక ధర నుంచి మరొక ధరకు మారినందు వల్ల డిమాండులో వచ్చే మార్పుకు డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు అంటారు.

డిమాండును ప్రభావితం చేసే అన్ని అంశాలలో మార్పు సంభవించినందు వల్ల డిమాండులో వచ్చే మార్పును డిమాండులో మార్పు అంటారు. అంటే అదే ధర వద్ద డిమాండు ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఈ మార్పును డిమాండు ఫలంలో మార్పు అంటారు.

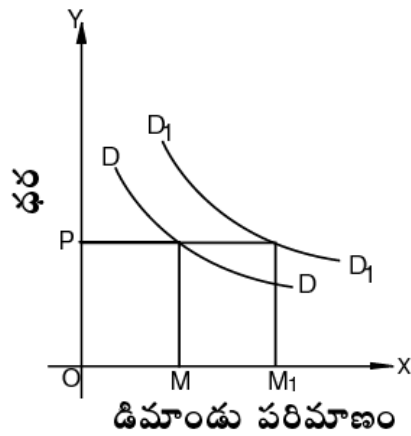
పటం 6.2(A)

డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు

పటం 6.2(B)

డిమాండులో మార్పు

పటం 6.2(A) లో ధర P నుంచి P^1 కి పెరిగితే డిమాండు M నుంచి M^1 కి తగ్గింది. దీనిని డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు అంటారు. పటం 6.2(B) లో P అనే ధర వద్ద డిమాండు మొదట M ఉంది, తరువాత M^1 గా ఉంది. దీనినే డిమాండులో మార్పు అంటారు. డిమాండు రేఖపై ఒక బిందువు నుంచి మరొక బిందువుకు మారినందువల్ల మార్పు డిమాండు పరిమాణం లో మార్పు అని, డిమాండు రేఖ మారితే ఆ మార్పును డిమాండులో మార్పు లేదా డిమాండు ఫలంలో మార్పుగా చెప్పవచ్చు.

6.10 డిమాండు రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి ఎందుకు వాలుతుంది ?

డిమాండు రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి వాలుటకు కొన్ని కారణాలు ఉన్నాయి.

1. ధరకు డిమాండుకు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం కాబట్టి విలోమ సంబంధం ఉన్న ఏ రేఖ అయినా ఎడమ నుండి కుడికి వాలుతుంది.
2. ఒక వస్తువు ధర తగ్గితే, గతంలో కొనే వినియోగదారులు ఆ వస్తువును ఎక్కువ కొనుగోలు చేయటంతో పాటు నూతన వినియోగదారులు కూడా ఆ వస్తువును కొనుగోలు చేస్తారు. ధర పెరిగితే ప్రస్తుతం కొనేవాళ్ళు కూడా తగ్గిస్తారు.
3. ఒక వస్తువు ధర తగ్గినచో దాని ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల కొనుగోలు తగ్గించి, ఈ వస్తువునే ఎక్కువగా కొనడం జరుగుతుంది. పెరిగితే దానికి గల ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు కొంటారు.
4. వస్తువు ధర తగ్గిన వినియోగదారుడు ఆ వస్తువును తక్కువ అవసరాలకు గూడా ఆ వస్తువును ఉపయోగించుకొంటారు. ఉదాహరణకు విద్యచ్ఛక్తి ధర తగ్గితే తక్కువ అవసరాలైన వంటకు కూడా ఉపయోగిస్తారు.
5. సమాజంలో వివిధ ఆదాయ వర్గాల వారుంటారు. అందులోను తక్కువ ఆదాయం ఉన్న వాళ్ళే ఎక్కువగా ఉంటారు. ఈ ఆదాయ వర్గాల వారు ధర పెరిగితే తక్కువగా, ధర తగ్గితే ఎక్కువగా కొంటారు. కాని అదే ధనవంతులు ఎక్కువగా ఉంటే పెద్దగా ప్రభావం ఉండదు.

పై కారణాల వల్ల డిమాండు రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి కిందకు వాలుతుంది.

6.11 మినహాయింపులు (Exceptions)

డిమాండు సూత్రం వర్తించని విషయాలను ఈ సూత్రానికి మినహాయింపులుగా చెబుతాము. క్రింది విషయాలలో డిమాండు సూత్రం వర్తించదు. అంటే ధర పెరిగితే డిమాండు తగ్గటానికి బదులు పెరగవచ్చు లేదా స్థిరంగా ఉండవచ్చు.

6.11.1 గిఫెన్ వైపరీత్యము (Giffen Paradox)

Sir Robert Giffen అనే ఆర్థికవేత్త నిత్యసర వస్తువుల విషయంలో ఈ సూత్రం వర్తించదని తెలిపారు. డిమాండు సూత్రం ప్రకారం వస్తువు ధర పెరిగితే దాని డిమాండు తగ్గాలి. కాని పేద ప్రజలు ప్రధానంగా కొనే జొన్నలు, సజ్జలు, రాగులు మొదలైన పదార్థాలపై తమ ఆదాయంలో చాలా ఎక్కువ భాగం ఖర్చు చేస్తారు. ఆహార వస్తువుల ధరలు పెరిగితే ఇతర వ్యయాన్ని తగ్గించుకొని వీటిని మాత్రం తగ్గకుండా కొనుగోలు చేస్తారు. అంటే ధర పెరిగినా ఈ వస్తువుల డిమాండు తగ్గలేదు. ఈ విషయాన్ని గిఫెన్ అనే శాస్త్రవేత్త తెలియముటచే దీన్ని గిఫెన్ వైపరీత్యమని పేర్కొనటం జరిగింది.

6.11.2 గౌరవ సూచక వస్తువులు (Prestige Goods)

దీనిని వెబ్లెన్ అనే శాస్త్రవేత్త తెలిపారు. అందువల్ల దీనిని వెబ్లెన్ ప్రభావం అనికూడా అంటారు. ధనవంతులు వజ్రాలు, వైడుర్యాలు మొదలైన విలువైన వస్తువులు కలిగియుండుట తమ యొక్క గౌరవం లేదా ప్రతిష్ఠగా భావిస్తారు. వాటి నుంచి పొందే గౌరవం వాటి ధర పై ఆధారపడుతుంది. మార్కెట్లో వజ్రాల ధరలు పెరిగినా వాటిని ఇంకా ఎక్కువగా కొనుగోలు చేస్తారు తప్ప తగ్గించరు. డిమాండు సూత్రం ప్రకారం ధర పెరిగినా డిమాండు తగ్గాలి. కాని ఈ వస్తువుల విషయంలో ధర పెరిగితే డిమాండు కూడా పెరుగుతుంది. కాబట్టి ఈ వస్తువులను డిమాండు సూత్రానికి మినహాయింపుగా చెప్పవచ్చును.

6.11.3 అంచనా వ్యాపారం (Speculative Business)

అంచనా వ్యాపారస్తులు వస్తువుల ధరలు కొంచెం కొంచెంగా పెరుగుచున్నా, భవిష్యత్తులో వాటి ధర ఇంకా ఎక్కువగా పెరగవచ్చని భావించి పెరిగిన ధర వద్దనే ఆ వస్తువులను ఎక్కువగా కొనుగోలు చేస్తారు. భవిష్యత్ ధరను అంచనా వేసి కొనుగోలు చేయటాన్ని అంచనా వ్యాపారం అంటారు. వీరు వస్తువులను వినియోగించటానికి కొనరు కాని భవిష్యత్తులో లాభాలను ఆశించి కొంటారు. అంచనా వ్యాపారస్తులు నూనె ధర కొంచెం పెరిగితే దాని ధర ఇంకా పెరుగుతుందని ఎక్కువగా కొనుగోలు చేసి నిల్వ చేసి భవిష్యత్తులో లాభాలను పొందటానికి ప్రయత్నిస్తారు. దీనిని కూడా డిమాండు సూత్రానికి మినహాయింపుగా తెలుపవచ్చు.

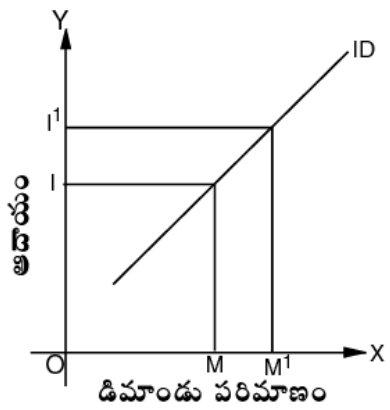
6.12 ఆదాయ డిమాండు (Income Demand)

వస్తువు ధర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల ధరలు ఇతర విషయములు స్థిరంగా ఉంటాయని భావిస్తే, ఆదాయానికి డిమాండుకి ఉన్న సంబంధాన్ని ఆదాయపు డిమాండు తెలియచేస్తుంది. వినియోగదారుని ఆదాయం పెరిగితే వస్తువు డిమాండు ఎక్కువగాను తగ్గితే తక్కువగాను ఉంటుంది. ఆదాయానికి, డిమాండుకు ఉన్న సంబంధం అనులోమ సంబంధం. ఈ విషయాన్ని క్రింది రేఖాపటాలు తెలియచేస్తాయి.

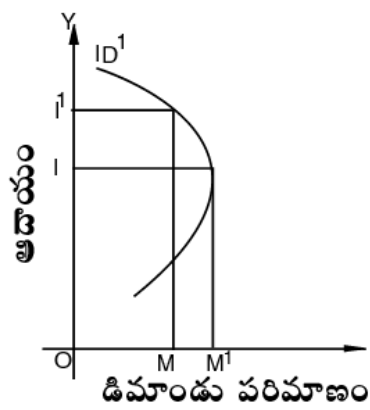
పటం 6.3 (A) పటంలో సాధారణ వస్తు డిమాండు రేఖను, పటం 6.3 (B) లో నాశిరకం వస్తు డిమాండు రేఖలను చూపటం జరిగింది. X - అక్షం మీద వస్తువు యొక్క డిమాండును, Y - అక్షం మీద వినియోగదారుని ఆదాయం తీసుకున్నాము. ఆదాయం పెరిగే కొద్ది వస్తువును ఎక్కువగా కొనుగోలు చేస్తాడు. ధర తగ్గితే తక్కువగా కొనుగోలు చేస్తాడు. కాబట్టి ఆదాయపు డిమాండు రేఖ (ID) ధనాత్మక వాలును కలిగియున్నది. ఇది సాధారణ వస్తువు లేదా మేలురకం వస్తువు.

కొన్ని సందర్భాలలో ఆదాయము పెరిగేకొద్ది వినియోగదారుడు కొన్ని వస్తువులను తగ్గించి కొనుగోలు చేస్తాడు. అలాంటి వస్తువులను తక్కువ రకపు వస్తువులు లేదా నాశిరకం వస్తువులు అంటారు. ఉదాహరణగా వినియోగదారుని ఆదాయం తక్కువగా యున్నప్పుడు కిరోసిన్, ఆదాయం పెరిగితే యింటికి కరెంటు ఏర్పాటు చేసుకొని కిరోసిన్ తగ్గిస్తాడు. అందువల్ల ఆదాయ డిమాండు రేఖ (ID) పటం 6.3(B)లో వలె ఉంటుంది. ఇటువంటి సందర్భాలలో ఆదాయం పెరిగితే డిమాండు తగ్గుతుంది.

పటం 6.3(A)
సాధారణ వస్తువు

పటం 6.3(B)
నాశిరకం వస్తువు

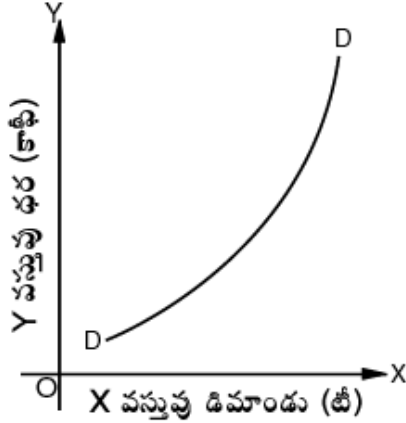
6.13 జాత్యంతర డిమాండు (Cross Demand)

వినియోగదారుని ఆదాయం, వస్తువు ధర మొదలైన మిగిలిన పరిస్థితులు స్థిరంగా ఉంటే ప్రత్యామ్నాయ లేదా పూరక వస్తువుల ధరలకు ఒక వస్తువు యొక్క డిమాండుకు గల సంబంధాన్ని జాత్యంతర డిమాండు అంటారు. కాఫీ(Y)కి టీ(X) ప్రత్యామ్నాయ వస్తువు. కాఫీ ధర పెరిగితే కాఫీ(Y) త్రాగటం తగ్గించి, టీ(X) డిమాండు చేస్తారు. కాబట్టి కాఫీ ధర పెరిగితే టీ డిమాండు పెరుగుతుంది. కాఫీ ధర

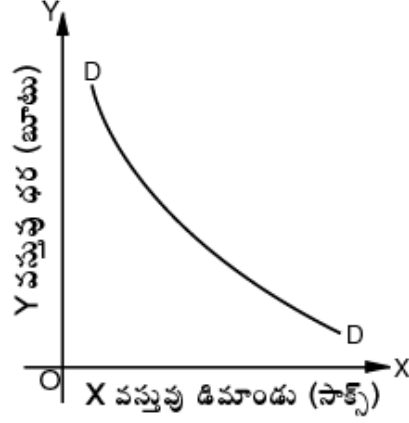

తగ్గితే టీ డిమాండు తగ్గుతుంది. కాబట్టి ప్రత్యామ్నాయ వస్తువుల విషయంలో డిమాండు రేఖ పటం 6.4(A) లో చూపినట్లు ఎడమ నుండి కుడికి పైకి పోతుంది.

పటం - 6.4(A)

పటం - 6.4(B)

బూటు (Y) కి సాక్సు (X) పూరక వస్తువు. బూటు ధర పెరిగితే, దాన్ని కొంటం తగ్గిస్తారు కాబట్టి సాక్స్ (X) డిమాండు కూడా తగ్గుతుంది. బూటు (Y) ధర తగ్గితే సాక్స్ (X) డిమాండు పెరుగుతుంది. పూరక వస్తువుల విషయంలో డిమాండు రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి వాలుతుంది.

6.14 సారాంశం

ఆర్థికంగా కోర్కెను తీర్చుకోగలిగే శక్తిని డిమాండు అంటారు. మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పులేనప్పుడు ధర పెరిగితే, డిమాండు తగ్గుతుంది. ధర తగ్గితే డిమాండు పెరుగుతుంది. ధరకి డిమాండుకు గల సంబంధాన్ని తెలిపే సూత్రాన్ని డిమాండు సూత్రం అని, పట్టికను డిమాండు పట్టిక అని, రేఖను డిమాండు రేఖ అంటారు. ధరకు డిమాండుకు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం. ఒకే డిమాండు రేఖపై ఒక బిందువు నుండి మరొక బిందువుకు మారినందువల్ల వచ్చే మార్పును డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు, డిమాండు రేఖలో మార్పు వస్తే దాన్ని డిమాండులో మార్పు అంటారు. డిమాండు సూత్రంకి భిన్నంగా ఉండే పరిస్థితులను డిమాండుకు మినహాయింపులు అంటారు. నిత్యవసర వస్తువులు, గౌరవ సూచక వస్తువులు, అంచనా వ్యాపారం ఈ సూత్రానికి మినహాయింపులు.

6.15 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. ఆర్థికంగా కోర్కెను తీర్చుకోగలిగిన శక్తినే డిమాండు అంటారు లేదా ఒక నిర్ణీత ధర వద్ద వస్తువును కొనుగోలు చేసే పరిమాణం.
2. డిమాండు అనేక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. అవి: జనాభా, ఆ వస్తు ధర, ఆదాయం, ప్రత్యామ్నాయ పూరక వస్తువుల ధరలు, అలవాట్లు, అభిరుచులు, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం మొదలైనవి.
3. మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేకుంటే ధర పెరిగితే డిమాండు తగ్గుతుంది, ధర తగ్గితే డిమాండు పెరుగుతుంది. అని డిమాండు సూత్రం తెల్పుతుంది.
4. ధరకు డిమాండుకు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం. అందువల్ల డిమాండు రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందికి వాలుతుంది.
5. ధరకు డిమాండుకు గల సంబంధాన్ని పట్టికలో చూపవచ్చు. వస్తు ధరకు, ఒక వ్యక్తి డిమాండు చేసే పరిమాణానికి సంబంధాన్ని తెల్పితే వ్యక్తిగత డిమాండు పట్టిక అంటారు. వస్తువు ధరకు, మార్కెట్లో ఉన్న అందరు వ్యక్తులు డిమాండు చేసే పరిమాణానికి సంబంధాన్ని తెల్పితే మార్కెట్ డిమాండు పట్టిక అంటారు.

6. నిత్యవసరక వస్తువులు గౌరవ సూచక వస్తువులు, అంచనా వ్యాపారంలో ఈ సూత్రం వర్తించదు. అందువల్ల వీటిని డిమాండు సూత్రానికి మినహాయింపులుగా చెప్పటం జరుగుతుంది.
7. మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనప్పుడు ఆదాయానికి, డిమాండుకు గల సంబంధాన్ని ఆదాయ డిమాండు అని అంటారు. ప్రత్యమ్నాయ లేదా పూరక వస్తువుల ధరకు, ఒక వస్తువు డిమాండుకు ఉన్న సంబంధాన్ని జాత్యంతర డిమాండు అంటాము.

6.16 పదకోశం

1. ధర డిమాండు : ఒక వస్తువు ధరకు ఆ వస్తువు డిమాండుకు ఉన్న సంబంధాన్ని ధర డిమాండు తెలియచేస్తుంది.
2. ఆదాయ డిమాండు : ఆదాయానికి, డిమాండుకు గల సంబంధాన్ని ఆదాయ డిమాండు తెలియచేస్తుంది.
3. జాత్యంతర డిమాండు : A వస్తు ధరకు B వస్తువు డిమాండుకు గల సంబంధాన్ని తెలియజేయును.
4. గిఫెన్ వైపరిత్యం : డిమాండు సూత్రానికి ఒక మినహాయింపు.
5. విలోమ సంబంధం : ఒక అంశంలో మార్పు దాని వ్యతిరేక దిశలో మార్పుకు కారణం కావటం.

6.17 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. డిమాండు సూత్రమనగానేమి ? డిమాండు నిర్ణయించు అంశాలేవి ? డిమాండు సూత్రపు పరిమితులేవి?
- జ. డిమాండు పట్టిక, సూత్రాలను తెల్పి, పరిమితులను తెల్పి, డిమాండు నిర్ణయించు అంశాలను గూడ వ్రాయవలెను.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. డిమాండు అనగానేమి ? డిమాండు రేఖ ఎందుకు ఎడమ నుండి కుడికి వాలుతుంది ?
- జ. డిమాండు అంటే వ్రాసి, డిమాండు సూత్రం, డిమాండు రేఖను వివరించి, ఈ రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి కిందకు వాలుటకు కారణాలు వ్రాయాలి.
2. ధర, ఆదాయ, జాత్యంతర డిమాండులను వివరించుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. డిమాండు సూత్రం మినహాయింపులు
2. డిమాండు పట్టిక
3. డిమాండు రేఖ
4. ఆదాయ డిమాండు
5. జాత్యంతర డిమాండు
6. అంచనా వ్యాపారం
7. డిమాండు పరిమాణంలో మార్పు, డిమాండులో మార్పు

6.18 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1.	D.S. Watson	:	Price Theory and Its Uses
2.	K.K. Dewett	:	Price Theory
3.	H.L. Ahuja	:	Principles of Economics
4.	M.L. Jhingan	:	Advanced Economics
5.	తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 7

డిమాండు వ్యాకోచత్వం

విషయక్రమం

- 7.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 7.1 విషయ పరిచయం
- 7.2 డిమాండు వ్యాకోచత్వం - నిర్వచనం
- 7.3 డిమాండు వ్యాకోచత్వం - రకాలు
- 7.4 ధర డిమాండు వ్యాకోచత్వం
  - 7.4.1 పూర్తి వ్యాకోచత్వ డిమాండు
  - 7.4.2 పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు
  - 7.4.3 సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు
  - 7.4.4 సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు
  - 7.4.5 ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు
- 7.5 డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలుచు పద్ధతులు
  - 7.5.1 డిమాండు రేఖ వాలు పద్ధతి
  - 7.5.2 శాతం పద్ధతి
  - 7.5.3 బిందు పద్ధతి
  - 7.5.4 మొత్తం ఖర్చు పద్ధతి
  - 7.5.5 ఆర్స్ పద్ధతి
- 7.6 ఆదాయ డిమాండు వ్యాకోచత్వం
- 7.7 జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వం
- 7.8 డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని నిర్ణయించు అంశాలు
- 7.9 డిమాండు వ్యాకోచత్వం - ప్రాముఖ్యం
- 7.10 సారాంశం
- 7.11 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 7.12 పదకోశం
- 7.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 7.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

7.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఒక వస్తువు యొక్క డిమాండు దాని ధర పై ఆధారపడి ఉంటుందని ఇదివరలో తెలుసుకున్నాం. వస్తువు ధరలో వచ్చిన మార్పు వల్ల దాని డిమాండులో వచ్చే మార్పు వేరు వేరు వస్తువులకు, ఒకే విధంగా ఉండకపోవచ్చు. ఒకే వస్తువుకు కూడా వేరు వేరు కాలల్లో ఒకే

రకంగాను ఉండకపోవచ్చు. ఉదాహరణకు మనం నిత్యం ఉపయోగించే ఉప్పు ధర మారితే దాని డిమాండులో కలిగే మార్పు, T.V. ధరలో మార్పు వస్తే దాని డిమాండులో కలిగే మార్పు ఒకటిగా ఉండవు. అదే విధంగా వేసవి కాలంలో ఉన్ని వస్త్రాల ధర మారినందు వల్ల డిమాండులో వచ్చే మార్పు, శీతాకాలంలో ధర మారినందు వల్ల డిమాండులో వచ్చే మార్పు ఒకే విధంగా ఉండవు. ధరలో మార్పు వల్ల డిమాండులో వచ్చే మార్పులను డిమాండు వ్యాకోచత్వం పరిశీలిస్తుంది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి ఈ క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * డిమాండు వ్యాకోచత్వం.
- * డిమాండు వ్యాకోచత్వంలోని రకాలు
- * డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలుచు పద్ధతులు
- * డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
- * డిమాండు వ్యాకోచత్వ ప్రాముఖ్యం

7.1 విషయ పరిచయం

డిమాండు సూత్రం ద్వారా మనం ఒక వస్తువు ధరలో వచ్చిన మార్పు వల్ల డిమాండులో మార్పు తెలుసుకోగలం. అంటే ధర పెరిగితే లేదా తగ్గితే, డిమాండు తగ్గిందా లేదా పెరిగిందా అనే విషయాన్ని మాత్రమే తెలుసుకోగలం. అయితే ధరలో ఎంత మార్పు వస్తే డిమాండులో ఎంత మార్పు వచ్చింది అనేది తెలుసుకోలేము. ఈ విషయాన్ని మనకు డిమాండు వ్యాకోచత్వం తెలియజేస్తుంది.

కొన్ని వస్తువుల యొక్క ధరలో ఏ కొద్ది మార్పులు వచ్చినా డిమాండు ఎక్కువగా మారవచ్చు. కొన్ని వస్తువుల ధరలో ఎక్కువగా మార్పు వచ్చినా డిమాండు మాత్రం స్వల్పంగానే మారవచ్చు. ధరలో మార్పుల వల్ల డిమాండులో మార్పులు వస్తాయి. కాబట్టి వ్యాపారస్తుడు తను అమ్మే వస్తువుల డిమాండు పరిమాణాన్ని బట్టి ధరను నిర్ణయించటం జరుగుతుంది. ధర నిర్ణయాన్ని బట్టి అతడు లాభ నష్టాలను నిర్ధారించుకుంటాడు. అందువల్ల డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని గురించి తెలుసుకోవలసిన అవశ్యకత ఎంతైనా ఉంది.

7.2 డిమాండు వ్యాకోచత్వం - నిర్వచనం

సాధారణ పరిభాషలో వ్యాకోచత్వం అనగా పెరుగుదల అనే అర్థం స్ఫురిస్తుంది. కాని ఆర్థిక పరిభాషలో వ్యాకోచత్వం అనగా పెరుగుదల లేదా తగ్గుదల కావచ్చు. డిమాండు వ్యాకోచత్వం అంటే ధరలో వచ్చిన మార్పుల కనుగుణంగా డిమాండులో వచ్చే మార్పు రేటు. అంటే ధరలో వచ్చిన తగ్గుదల లేదా పెరుగుదల ఫలితంగా డిమాండులో వచ్చిన పెరుగుదలను లేదా తగ్గుదలను డిమాండు వ్యాకోచత్వం అంటారు.

7.3 డిమాండు వ్యాకోచత్వం - రకాలు

కిందటి అధ్యాయంలో తెలుసుకున్నట్లు డిమాండును నిర్ణయించే అంశాలు అనేకం ఉంటాయి. అందులోని ప్రధాన అంశాలను బట్టి డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని మూడు రకాలుగా విభజించవచ్చు. అవి :

1. ధర డిమాండు వ్యాకోచత్వం
  2. ఆదాయ డిమాండు వ్యాకోచత్వం
  3. జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వం
- వీటిని గురించి క్రింద వివరించడం జరిగింది.

7.4 ధర డిమాండు వ్యాకోచత్వం

ఇతర పరిస్థితులలో మార్పు లేనప్పుడు “ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో వచ్చిన మార్పు ఫలితంగా, డిమాండులో కలిగిన మార్పు పరిమాణాన్ని ధర డిమాండు వ్యాకోచత్వం” అని అంటారు. దీనిని క్రింది సమీకరణం ద్వారా రాబట్ట వచ్చును.

$$\begin{aligned} \text{ధర డిమాండ్ వ్యాకోచత్వం } (\eta) &= \frac{\text{వస్తువు డిమాండ్ లో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు}}{\text{వస్తువు ధరలో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు}} \\ &= \frac{\text{డిమాండులో వచ్చిన మార్పు} / \text{మొదటి డిమాండు}}{\text{ధరలో వచ్చిన మార్పు} / \text{మొదటి ధర}} \end{aligned}$$

రేఖా పటం 7.3ను ఆధారంగా చేసుకొని వ్యాకోచత్వాన్ని సంకేతాలుగా చూపటం జరిగింది. ఒక వస్తువు ధర oa ఉంటే డిమాండు ob అనుకొందాం. ధర oa నుంచి oa₁ కి తగ్గితే, డిమాండు ob నుంచి ob₁ కి పెరుగుతుంది. ధరలో మార్పు (oa-oa₁) aa₁ అయితే డిమాండులో వచ్చిన మార్పు bb₁ (ob₁-ob) వీటిని పై సూత్రంలో ప్రతిక్షేపిస్తే

$$\begin{aligned} \eta &= \frac{ob_1 - ob}{ob} \div \frac{oa - oa_1}{oa} \\ &= \frac{bb_1}{ob} \div \frac{aa_1}{oa} \end{aligned}$$

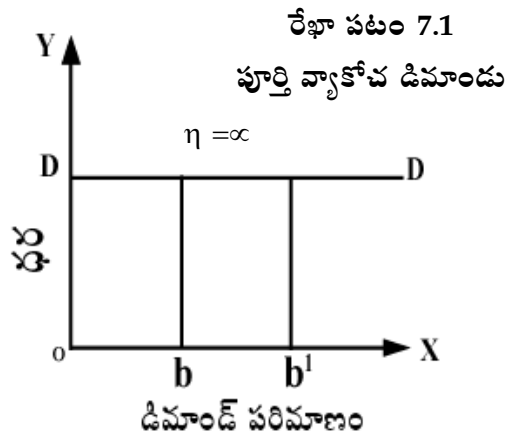
మార్పును Δ తో సూచించవచ్చు. కాబట్టి

$$\eta = \frac{\Delta b}{ob} \div \frac{\Delta a}{oa} \quad \text{లేదా} \quad \frac{\Delta b}{ob} \times \frac{oa}{\Delta a}$$

డిమాండు వ్యాకోచత్వ సూత్రం ద్వారా వచ్చిన విలువను బట్టి వ్యాకోచత్వాన్ని 5 రకాలుగా చెప్పటం జరుగుతుంది. వ్యాకోచత్వం విలువ 1కి సమానమైతే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం అని, 1కన్నా ఎక్కువైతే సాపేక్ష వ్యాకోచత్వమని, 1కన్నా తక్కువైతే సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వం అని, అనంతం (∞) అయితే పూర్తి వ్యాకోచత్వం అని, శూన్యం (0) అయితే పూర్తి అవ్యాకోచత్వం అంటారు. వ్యాకోచత్వంలో వివిధ రకాలను క్రింద వివరించటం జరిగింది.

7.4.1. పూర్తి వ్యాకోచత్వ డిమాండు

ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో వచ్చిన అతి స్వల్ప మార్పు కారణంగా లేదా మార్పు లేకపోయినా, దాని డిమాండులో మార్పు అనంతంగా ఉంటే దానిని పూర్తి వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని అంటారు. దీనిని '∞' (ఇన్ ఫినిటీవ్) అనే అక్షరంతో సూచిస్తారు. పూర్తి డిమాండు వ్యాకోచత్వ రేఖ క్రింది రేఖా చిత్రంలో ఉన్నట్లుగా X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది.

పై రేఖా చిత్రం 7.1లో OX అక్షం పై డిమాండును, OY అక్షం పై ధరను తీసుకోవడం జరిగింది. రేఖా చిత్రంలోని DD అనేది డిమాండు రేఖ. పై రేఖా చిత్రం-7.1ను అనుసరించి ధరలో ఎటువంటి మార్పు లేక పోయినప్పటికీ దాని డిమాండులో వచ్చే మార్పు అనంతంగా ఉంది. అందువల్ల డిమాండు రేఖ OX అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంది.

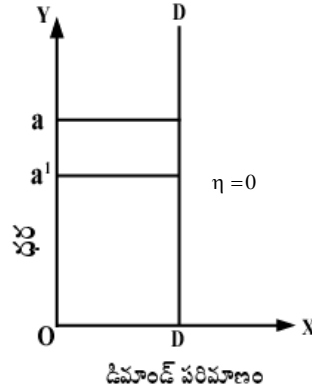
7.4.2 పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు

ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో ఎంత మార్పు వచ్చినా, దాని యొక్క డిమాండులో ఎటువంటి మార్పు లేనట్లయితే దానిని పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు. అంటే డిమాండు వ్యాకోచత్వము విలువ సున్నాకు ($\eta = 0$) సమానంగా ఉంటుంది. ఈ రేఖ Y అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది. దీనిని ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం-5.2 ద్వారా తెలుపవచ్చు.

రేఖా చిత్రం - 7.2 లో OX అక్షం పై డిమాండును, OY అక్షం పై ధరను తీసుకోవడం జరిగింది. పై రేఖా చిత్రం-7.2ను బట్టి వస్తువు యొక్క ధర Oa నుండి oa^1 కు తగ్గినప్పటికీ, దాని డిమాండులో మాత్రం ఎటువంటి మార్పు లేదు. కాబట్టి దీనిని పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు.

రేఖా పటం - 7.2

పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు

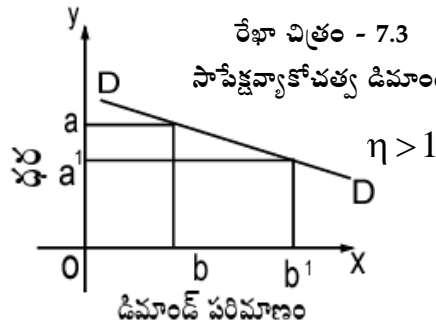
7.4.3 సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు

ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో స్వల్పమైన మార్పు వల్ల దాని డిమాండులో అధిక మార్పు వస్తే దానిని సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు. ఈ రేఖ వాలు తక్కువగా ఉంటుంది. దీనిని ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం-5.3లో చూడవచ్చు.

పై రేఖా చిత్రం-7.3లో DD రేఖ డిమాండు రేఖ. వస్తువు ధర oa నుంచి oa^1 కు తగ్గితే డిమాండు ob నుండి ob^1 కు పెరిగింది. అంటే ధరలోని మార్పు ($a - a^1$) కంటే డిమాండులో వచ్చిన మార్పు ($b - b^1$) ఎక్కువగా ఉంది. అంటే వ్యాకోచత్వం విలువ ఒకటి కన్నా ఎక్కువగా ($\eta > 1$) ఉంటుంది. కాబట్టి డిమాండు రేఖ బల్లపరుపుగా ఉంటుంది.

రేఖా చిత్రం - 7.3

సాపేక్షవ్యాకోచత్వ డిమాండు

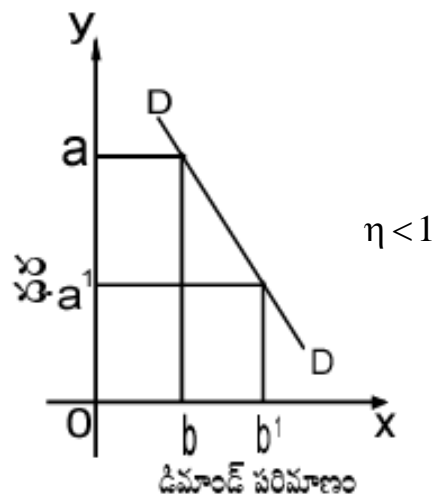
7.4.4 సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు

ఒక వస్తువు ధరలో అధిక మార్పు వల్ల, దాని డిమాండులో స్వల్ప మార్పు ఉంటే దానిని సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు. ఈ రేఖ వాలు ఎక్కువగా ఉంటుంది. దీనిని ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం-7.4 ద్వారా చూపించవచ్చు.

పై రేఖా చిత్రం-7.4 లోని DD అనేది డిమాండు రేఖ. ఈ రేఖ పై వస్తువు యొక్క ధర oa నుంచి oa^1 కు తగ్గితే దాని డిమాండు ob నుండి ob^1 కి పెరిగింది. అంటే ధరలోని మార్పు (aa^1) కంటే డిమాండు లోని మార్పు (bb^1) తక్కువగా ఉంది. దీనిని సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు. దీని యొక్క విలువ ఒకటి కన్నా తక్కువగా ($\eta < 1$) ఉంటుంది.

రేఖా చిత్రం - 7.4

సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు

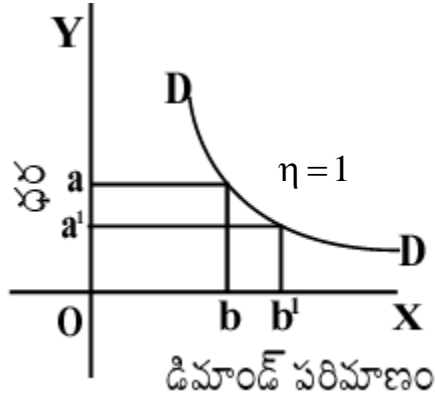

7.4.5 ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు

ఒక వస్తువు ధరలో వచ్చిన మార్పు శాతం, దాని డిమాండులో వచ్చిన మార్పు శాతానికి సమానంగా ఉంటే దానిని ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు. ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు ద్వారా రేఖ లంబాతి పరావలయ రేఖవలే ఉంటుంది. దీనిని ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం-7.5 ద్వారా తెలియజేయవచ్చు.

రేఖా చిత్రం - 7.5

ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు

పై రేఖా చిత్రం-7.5 లో వస్తువు ధరలోని మార్పు డిమాండులోని మార్పునకు సమానంగా ఉంది. దీనినే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వమైన డిమాండు అంటారు. వ్యాకోచత్వ విలువ ఒకటికి సమానంగా ($\eta=1$) ఉంటుంది.

7.5 డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలుచు పద్ధతులు

డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవటానికి అయిదు పద్ధతులు ఉన్నాయి. అవి :

1. డిమాండు రేఖ వాలు పద్ధతి
2. శాతం పద్ధతి
3. బిందు పద్ధతి
4. ఆర్స్ పద్ధతి
5. మొత్తం ఖర్చు పద్ధతి

ఈ పద్ధతులను క్రింద వివరించటం జరిగింది.

7.5.1 డిమాండు రేఖ వాలు పద్ధతి

డిమాండు రేఖ వాలును బట్టి వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవడం సాంప్రదాయం. డిమాండు రేఖ వాలు ఎక్కువగా ఉంటే ఆ రేఖ అవ్యాకోచత్వాన్ని సూచిస్తుంది. వాలు తక్కువగా ఉంటే ఆ రేఖ వ్యాకోచత్వ డిమాండును తెలియజేస్తుంది. Y అక్షం నుంచి 45° రేఖగా ఉంటే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వాన్ని సూచిస్తుంది. కాని ఈ పద్ధతి అంత ఖచ్చితమైనది కాదనే విమర్శ ఉంది. ఎందుకంటే ఒకే డిమాండు రేఖ పైన వివిధ బిందువుల వద్ద వివిధ రకాలైన వ్యాకోచత్వాలు ఉండవచ్చు. అంతే కాకుండా ఈ పద్ధతి సరళరేఖాత్మకంగా ఉన్న రేఖల విషయంలోనే ఉపయోగపడుతుంది. వాస్తవానికి ఈ పద్ధతి డిమాండు రేఖ వాలును తెలుపుతుంటే కాని, వ్యాకోచత్వాన్ని కాదని విమర్శించడం జరిగింది. ఇటువంటి లోపాలను సరి చేయడానికి వివిధ పద్ధతులను రూపొందించటం జరిగింది.

7.5.2 శాతం పద్ధతి

డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవటానికి ఈ పద్ధతి చాలా సంతృప్తికరమైన పద్ధతి అని భావిస్తారు. ఈ పద్ధతి ప్రకారం డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవటానికి క్రింది సూత్రాన్ని ఉపయోగిస్తారు.

$$\begin{aligned} \text{డిమాండ్ వ్యాకోచత్వము (}\eta\text{)} &= \frac{\text{వస్తు డిమాండ్లో వచ్చిన మార్పు శాతం}}{\text{ధరలో వచ్చిన మార్పు శాతం}} \\ &= \frac{\frac{\text{డిమాండులో వచ్చిన మార్పు}}{\text{మొదటి డిమాండు}} \times 100}{\frac{\text{ధరలో వచ్చిన మార్పు}}{\text{మొదటి ధర}} \times 100} \end{aligned}$$

దీనిని సంకేతాల రూపంలో ఈ క్రింది విధంగా సూచించవచ్చు.

$$\eta = \frac{\Delta q}{q} \times 100 / \frac{\Delta p}{p} \times 100$$

పై సమీకరణములోని Δ (డెల్టా) మార్పును, q డిమాండును, p ధరను సూచిస్తాయి.

శాతం పద్ధతి ద్వారా డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవడాన్ని, ఒక ఉదాహరణ ద్వారా పై సమీకరణం సహాయంతో క్రింద వివరించడమైనది.

ఒక కేజీ టమోటల ధర రూ. 10లు ఉన్నప్పుడు వినియోగదారులు 5 కేజీల టమోటాలను కొంటారని అనుకుందాం. యిటువంటి పరిస్థితులలో కేజీ ధర రూ. 10ల నుండి రూ. 6లకు తగ్గితే వాటి డిమాండు 5 నుండి 6 కేజీలకు పెరిగింది. పై సూత్రం ప్రకారం టమోటాల డిమాండు వ్యాకోచత్వంను ఈ క్రింది విధంగా రాబట్టవచ్చును.

$$\eta = \frac{\frac{1}{5} \times 100}{\frac{4}{10} \times 100} = \frac{20}{40} = 0.5 \quad \text{అంటే 1 కన్నా తక్కువ}$$

పై సాధనను అనుసరించి డిమాండు వ్యాకోచత్వం విలువ ఒకటి కన్నా తక్కువగా ($\eta < 1$) ఉంది కాబట్టి టమోటాల డిమాండు అవ్యాకోచత్వముగా ఉన్నట్లు చెప్పవచ్చు.

ప్రస్తుతం టమోటా ధర 10 రూపాయల నుంచి 6 కు తగ్గిందని భావిద్దాం. టమోటా డిమాండు 5 కేజీల నుంచి 10 కేజీలకు పెరిగింది ప్రస్తుతం డిమాండు వ్యాకోచత్వం

$$\eta = \frac{\frac{5}{4} \times 100}{\frac{10}{10} \times 100} = \frac{100}{40} = 2.5 (> 1)$$

వ్యాకోచత్వ విలువ 2.5 అంటే 1 కన్నా ఎక్కువగా ఉంది కావున సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటాము. ప్రస్తుతం టమోటాధర 10 రూపాయల నుంచి 6కు తగ్గితే డిమాండు 5 నుంచి 7 కేజీలకు పెరిగింది అనుకుందాం. ఇప్పుడు వ్యాకోచత్వం విలువ

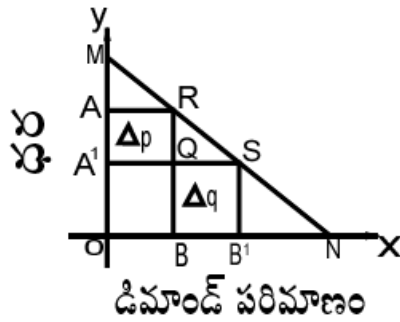
$$\eta = \frac{\frac{2}{5} \times 100}{\frac{4}{10} \times 100} = \frac{40}{40} = 1$$

కాబట్టి ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని చెప్పవచ్చు.

7.5.3 బింధు పద్ధతి

డిమాండు రేఖ మీద ఒక బింధువు వద్ద వ్యాకోచత్వం ఎంత ఉంటుందో కొలవడాన్ని బింధు వ్యాకోచత్వ పద్ధతి అంటారు. దీనిని మార్షల్ ప్రవేశపెట్టాడు. ఈ పద్ధతినే రేఖాగణిత పద్ధతి అని కూడా అంటారు. ఈ పద్ధతిలో డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవడానికి, ఒక సరళరేఖను డిమాండు రేఖగా భావించి, అది X, Y అక్షములను తాకుతున్నట్లు పొడిగించి, పైన వివరించిన సూత్రం సహాయంతో వివరించడం జరిగింది. ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం-5.6 సహాయంతో దీనిని వివరించవచ్చు.

రేఖా పటం - 7.6

పై రేఖా చిత్రం-7.6లో OX అక్షం పై డిమాండు పరిమాణం OY అక్షం పై ధరను తీసుకున్నాం. రేఖా చిత్రంలో MN రేఖ డిమాండు రేఖ. ఇది X, Y అక్షములకు పొడిగింపబడింది. ధర OA ఉంటే డిమాండు OB, ధర OA' కు తగ్గితే డిమాండు OB' కు పెరిగింది.

$$\begin{aligned} \text{డిమాండు వ్యాకోచత్వం } (\eta) &= \frac{\text{డిమాండులో వచ్చిన అనుపాతం మార్పు}}{\text{ధరలో వచ్చిన అనుపాతం మార్పు}} \\ &= \frac{\text{డిమాండులో వచ్చిన మార్పు} / \text{మొదటి డిమాండు}}{\text{ధరలో వచ్చిన మార్పు} / \text{మొదటి ధర}} \\ &= \frac{BB^1}{OB} \bigg/ \frac{AA^1}{OA} \text{ or } \frac{BB^1}{OB} \times \frac{OA}{AA^1} \end{aligned}$$

రేఖా పటం 7.6 లో $BB^1 = QS$, $AA^1 = RQ$, $OA = RB$, $OB = AR$ గా వ్రాసుకోవచ్చు. కావున పై సమీకరణం ఈ

విధంగా మారుతుంది. $\eta = \frac{QS}{OB} \cdot \frac{RB}{RQ}$. రేఖాపటంలో $\angle RQS$, $\angle RBN$ సమరూప త్రిభుజాలు కాబట్టి భుజాల నిష్పత్తి

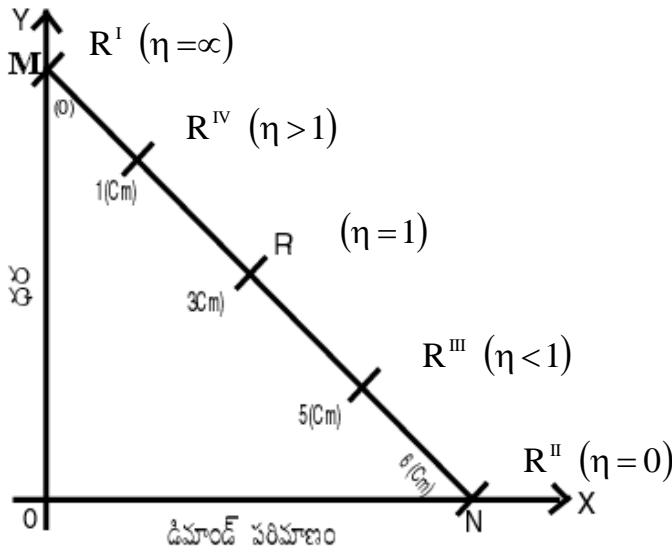
సమానంగా ఉంటుంది. అందువల్ల $QS=BN, RQ=RB$, గా వ్రాసుకోవచ్చు ఇప్పుడు సమీకరణం క్రింది విధంగా మారుతుంది.

$$BN, OB \text{ ల నిష్పత్తికి సమానంగా } \frac{BN}{OB} \cdot \frac{RB}{RB} = \frac{BN}{OB}, \text{ డిమాండు రేఖ పై } RN, RM \text{ ల నిష్పత్తికి సమానంగా ఉంటుంది.}$$

అందువల్ల $\eta = \frac{RN}{RM} = \frac{\text{క్రింది చాపము}}{\text{పై చాపము}}$ అని చెప్పవచ్చు. అంటే ఏ డిమాండు రేఖ పై నైనా సరే, ఒక బిందువు వద్ద వ్యాకోచత్వం

విలువ ఆ రేఖ క్రింది చాపమును, పై చాపంతో భాగిస్తే వచ్చే విలువకు సమానంగా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు ఒక డిమాండు రేఖను తీసికొని దానిపై వివిధ బిందువుల వద్ద వ్యాకోచత్వాలను పరిశీలిద్దాం. డిమాండు రేఖ పొడవు 6 సెంటీ మీటర్లు అనుకుందాం.

రేఖా పటం - 7.7

రేఖా పటం-7.7 పై R బిందువు ఖచ్చితంగా డిమాండు రేఖ మధ్య భాగంలో ఉంది. దీనితో పాటు డిమాండు రేఖ పై వివిధ బిందువులు $R^I, R^{II}, R^{III}, R^{IV}$ లు ఉన్నాయి. ఆ బిందువుల వద్ద వ్యాకోచత్వ పరిమాణాన్ని చూద్దాం.

$$R = \frac{RN}{RM} = \frac{3Cm}{3Cm} = 1 \text{ (ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం)}$$

$$R^I = \frac{R^I N}{R^I M} = \frac{6}{0} = \infty \text{ (పూర్తి వ్యాకోచత్వం)}$$

$$R^{II} = \frac{R^{II} N}{R^{II} M} = \frac{0}{6} = 0 \text{ (పూర్తి అవ్యాకోచత్వం)}$$

$$R^{III} = \frac{R^{III} N}{R^{III} M} = \frac{1}{5} = < 1 \text{ (సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వం)}$$

$$R^{IV} = \frac{R^{IV}N}{R^{IV}M} = \frac{5}{1} = > 1 \quad (\text{సాపేక్ష వ్యాకోచత్వం})$$

ఈ విధంగా క్రింది చాపము / పై చాపం ఆధారంగా డిమాండు రేఖ పై వివిధ బిందువుల వద్ద వ్యాకోచత్వాలను కనుక్కోవచ్చు.

7.5.4 మొత్తం ఖర్చు పద్ధతి

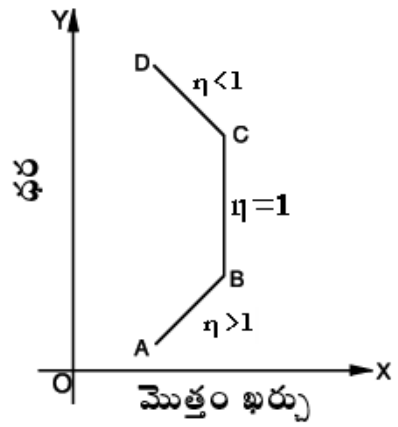
డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలిచే మరొక పద్ధతి మొత్తం ఖర్చు పద్ధతి. ధరలో మార్పు వల్ల డిమాండులో కూడ మార్పు వచ్చి తత్ఫలితంగా వస్తువు పై చేసే మొత్తం ఖర్చులో మార్పు వస్తుంది. ధర మారడానికి ముందు మొత్తం ఖర్చును, తర్వాత మొత్తం ఖర్చును పరిశీలించి డిమాండు వ్యాకోచత్వ స్వభావాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. ధర మారడం వల్ల డిమాండులో మార్పు వచ్చి ఆ వస్తువు పై అయ్యే మొత్తం వ్యయం పెరిగితే డిమాండు వ్యాకోచత్వం కలిగినదని, వ్యయంలో ఎట్లాంటి మార్పు లేనట్లయితే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం అని, వ్యయం తగ్గితే అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అని చెప్పవచ్చు, దీనిని ఈ క్రింది పట్టిక ద్వారా నిరూపించవచ్చును.

ధరలో వచ్చిన మార్పుల వల్ల మొత్తం ఖర్చులో వచ్చిన మార్పులను చూపే పట్టిక

వస్తువు ధర రూ॥ లలో	డిమాండు పరిమాణం యూనిట్లలో	మొత్తం వ్యయం రూ॥ లలో	డిమాండు వ్యాకోచత్వం
(ధర × వస్తు పరిమాణం)			
10	500	5000	$\eta > 1$
8	700	5600	వ్యాకోచత్వ డిమాండు
10	500	5000	$\eta = 1$
8	625	5000	ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు
10	500	5000	$\eta < 1$
8	600	4800	అవ్యాకోచత్వ డిమాండు

ఈ పద్ధతిలో డి మాండ్ వ్యాకోచత్వమైనదా , అవ్యాకోచత్వమైనదా లేదా ఏకత్వ వ్యాకోచత్వమైనదా అనే విషయాన్ని తెలుసుకోవచ్చు గాని వ్యాకోచత్వ పరిమాణాన్ని తెలుసుకొనడానికి వీలు ఉండదు. ఈ విషయాన్ని రేఖా పటం ద్వారా చూపవచ్చు.

రేఖా పటం - 7.8

రేఖా పటం - 7.8లో ధర పెరుగుచున్న కొద్దీ మొత్తం ఖర్చు A నుంచి B వరకు పెరుగుతుంది. కాబట్టి సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని, B నుంచి C భాగంలో ధర పెరిగినా మొత్తం ఖర్చు మారదు కాబట్టి ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని, C నుంచి D వరకు ధర పెరిగితే మొత్తం ఖర్చు తగ్గుతుంది. కాబట్టి సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అని చెప్పవచ్చు.

7.5.5 ఆర్క్ పద్ధతి

డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలుచుటకు ఉపయోగించే ఇంకొక పద్ధతి ఆర్క్ పద్ధతి. ఆర్క్ అంటే ఒక రేఖలో కొంత భాగం అని అర్థం. ఒక డిమాండు రేఖలో రెండు బిందువుల మధ్య ఉండే వ్యాకోచత్వాన్ని ఆర్క్ వ్యాకోచత్వం అంటారు. దీనిని క్రింది సూత్రం ద్వారా కనుగొంటాము.

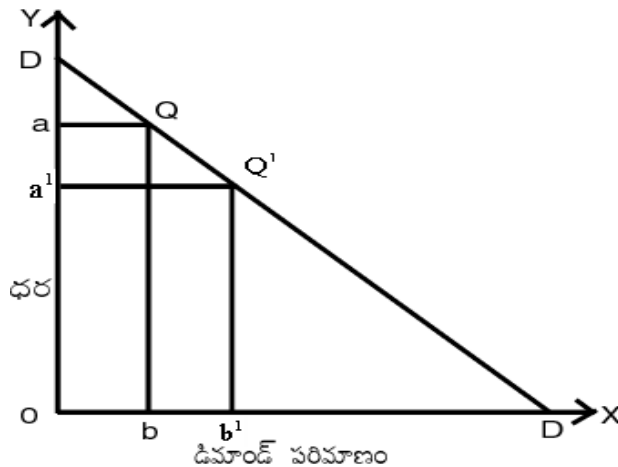
$$\begin{aligned} \text{ఆర్క్ డిమాండ్ వ్యాకోచత్వం} &= \frac{\text{డిమాండ్ లో మార్పు}}{\text{మొదటి డిమాండ్} + \text{మారిన డిమాండ్}} \div \frac{\text{ధరలో మార్పు}}{\text{మొదటి ధర} + \text{మారిన ధర}} \\ &\text{లేదా} \\ &= \frac{\text{డిమాండులో మార్పు}}{\text{మొదటి డిమాండ్} + \text{మారిన డిమాండ్}} \times \frac{\text{మొదటి ధర} + \text{మారిన ధర}}{\text{ధర లో మార్పు}} \end{aligned}$$

ఈ పద్ధతి ద్వారా డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవడాన్ని ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం-7.9 సహాయంతో తెలుపవచ్చు.

క్రింది రేఖా చిత్రం-7.9లో oX అక్షం పై వస్తు డిమాండును, oy అక్షం పై వస్తువు ధరను తీసుకొన్నాయి. DD రేఖ డిమాండు రేఖ. రేఖాచిత్రం లో oa మొదటి ధర, ob మొదటి డిమాండు, oa', ob' లు నూతన ధర, డిమాండులను తెలియజేస్తాయి. అప్పుడు పై సూత్రం ప్రకారం డిమాండు వ్యాకోచత్వం క్రింది విధముగా చెప్పవచ్చు.

$$\text{ఆర్క్ డిమాండు వ్యాకోచత్వము} = \frac{\frac{bb'}{ob + ob'}}{oa + oa'}$$

రేఖా పటం - 7.9

ఆర్.వ్యాకోచత్వాన్ని మరో విధంగా చెప్పాలంటే సగటు వ్యాకోచ మనవచ్చు. ఎందుకంటే ఈ పద్ధతిలో మార్పులకు పూర్వం ఉన్న ధర, మార్పులకు తరువాత ఉన్న ధరను తీసుకోవడం జరుగుతుంది. ఈ విలువన్న 1 కి సమానమయితే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం అని, >1 అయితే సాపేక్ష వ్యాకోచత్వం అని, < 1 అయితే సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వమని చెప్పవచ్చు.

7.6 ఆదాయ డిమాండు వ్యాకోచత్వం

డిమాండును ప్రభావితం చేసే అంశాలలో వినియోగదారుని ఆదాయం కూడా ముఖ్యమైనది. వినియోగదారుని ఆదాయానికి, వస్తువు డిమాండుకు ప్రత్యక్ష సంబంధం ఉంటుంది. అంటే ఆదాయం పెరిగితే వస్తువుకు డిమాండు పెరుగుతుంది. ఆదాయం తగ్గితే వస్తువుకు డిమాండుకు తగ్గుతుంది. వినియోగదారుని ఆదాయంలో వచ్చే మార్పు ఫలితంగా వస్తువు డిమాండులో వచ్చే మార్పును ఆదాయ డిమాండు వ్యాకోచత్వం అంటారు. దీనిని ఈ క్రింది సూత్రం సహాయంతో కొలుస్తారు.

$$\begin{aligned} \text{ఆదాయ డిమాండ్ వ్యాకోచత్వం} &= \frac{\text{వస్తు డిమాండ్ లో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు}}{\text{వినియోగదారుని ఆదాయంలో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు}} \\ &= \frac{\text{డిమాండ్ లో మార్పు}}{\text{మొదటి డిమాండ్}} \bigg/ \frac{\text{ఆదాయంలో మార్పు}}{\text{మొదటి ఆదాయం}} \end{aligned}$$

ఈ సూత్రం ద్వారా వచ్చిన విలువ 1కి సమానంగా ఉంటే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం అని, 1 కన్నా ఎక్కువైతే సాపేక్ష వ్యాకోచత్వం అని, 1కన్నా తక్కువైతే సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వం అని, అనంతం (∞) అయితే సంపూర్ణ వ్యాకోచత్వం అని, 0కి సమానమైతే సంపూర్ణ అవ్యాకోచత్వం అని అంటాము.

7.7 జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వం

ఒక వస్తువుకు ఉన్న డిమాండు ఆ వస్తు ధర మీదనే కాక, ప్రత్యామ్నాయ, పూరక వస్తువు ధర పై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. యితర పరిస్థితులు స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు “ఒక వస్తువు యొక్క ప్రత్యామ్నాయ, పూరక వస్తువుల ధరలో వచ్చిన మార్పు వల్ల ఆ వస్తు డిమాండులో వచ్చే మార్పును జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వం” అని అంటారు. X వస్తువుకు Y ప్రత్యామ్నాయ లేక పూరక వస్తువులైతే జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని క్రింది విధంగా కనుగొంటాము.

$$\text{జాత్యంతర డిమాండ్ వ్యాకోచత్వం} = \frac{X \text{ వస్తువు డిమాండ్ లో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు}}{Y \text{ వస్తువు ధరలో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు}}$$

X, Y వస్తువులు ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులైతే Y వస్తు ధరకు X వస్తు డిమాండుకు ఉన్న సంబంధం అనులోమ సంబంధం లేదా ప్రత్యక్ష సంబంధం లేదా Y ధర పెరిగితే X డిమాండు పెరుగుతుంది, Y వస్తు ధర తగ్గితే X డిమాండు తగ్గుతుంది.

X, Y వస్తువులు పూరక వస్తువులైతే Y ధరకు X డిమాండు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం. అంటే Y ధర పెరిగితే X డిమాండు తగ్గుతుంది, Y ధర తగ్గితే X డిమాండు పెరుగుతుంది.

జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వ సూత్రం ద్వారా వచ్చిన విలువ 1కి సమానం అయితే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం అని, 1 కన్నా ఎక్కువైతే సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని, 1కన్నా తక్కువైతే సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అని, అనంతం (∞) అయితే పూర్తి వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని, శూన్యం (0) అయితే పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అని అంటారు.

7.8 డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని నిర్ణయించు అంశాలు

ఒక వస్తువు డిమాండు వ్యాకోచత్వం ఈ క్రింది అంశాల మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

1. **వస్తువు స్వభావం :** ఒక వస్తువు యొక్క స్వభావాన్ని బట్టి ఆ వస్తువు డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని చెప్పవచ్చు. అత్యవసర వస్తువు అయితే డిమాండు అవ్యాకోచం గానూ, విలాస వస్తువైతే డిమాండు వ్యాకోచం గానూ ఉంటుంది. ఉదాహరణకు ఉప్పు డిమాండు అవ్యాకోచమైనది, T.V. డిమాండు ఎక్కువ వ్యాకోచత్వాన్ని కలిగి ఉంటుంది.
2. **ఆదాయంలో ఖర్చు పరిమాణం :** డిమాండు వ్యాకోచత్వం అనేది వినియోగదారులు తమ ఆదాయంలో ఖర్చు చేసే పరిమాణం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వినియోగదారులు ఒక వస్తువు పై తమ ఆదాయంలో అతి తక్కువ భాగం ఖర్చు చేస్తే డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు అగ్గిపెట్టె పై చేసే వ్యయం తక్కువగా ఉంటుంది. కాబట్టి దాని యొక్క డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది.
3. **బహుళ ప్రయోజనాలు :** ఒక వస్తువుకు అనేక ఉపయోగాలుంటే డిమాండు వ్యాకోచంగా ఉంటుంది. ఎందుకంటే, ధర తగ్గినప్పుడు ఆ వస్తువును మిగిలిన ఉపయోగాలకు కూడా వాడటం జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు విద్యుచ్ఛక్తి ధర ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు దానిని కేవలం వెలుతురుకు మాత్రమే ఉపయోగిస్తారు. ధర తగ్గినప్పుడు దానిని బట్టలు ఇస్త్రీ చేయుటకు కూడా ఉపయోగిస్తారు. ఒకే ప్రయోజనానికి ఉపయోగపడితే అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది.
4. **వినియోగాన్ని వాయిదా వేయగల అవకాశం :** వస్తువుల వినియోగాన్ని కొంత కాలం వాయిదా వేయటానికి అవకాశం ఉంటే ఆ వస్తువులకు వ్యాకోచత్వ డిమాండు ఉంటుంది. ఉదాహరణకు బట్టలు, సైకిళ్ళు, ఫ్యాన్లు మొ॥ వాటి ధరలు పెరిగినప్పుడు వాటిని కొనడం కొంత కాలం వాయిదా వెయ్యటానికి వీలుంటుంది. అలాంటప్పుడు డిమాండు వ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది. వాయిదా వేయుటకు అవకాశం లేకుంటే డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది. ఎందువల్లనంటే ధర పెరిగినా, తప్పనిసరిగా కొనవలసి రావచ్చు. కావున డిమాండు వల్ల పెద్దగా మార్పు రాదు.
5. **అభిరుచులు, అలవాట్లు :** ఒక బ్రాండ్ వస్తువులను వినియోగించటానికి వినియోగదారులు అలవాటుపడి ఉంటే డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు వినియోగదారులు బ్రాక్ బ్రాండ్ కాఫీ పొడికే అలవాటు పడినప్పుడు దాని యొక్క ధర మారినా డిమాండులో మార్పు రాకపోవచ్చు.
6. **ధరల స్థాయి :** ధరల స్థాయి కూడా వ్యాకోచత్వాన్ని ప్రభావితం చేస్తుంది. ధరల స్థాయి అధికంగా ఉంటే ఆ వస్తువుల డిమాండు వ్యాకోచత్వం కలిగి ఉంటుంది. ధరల స్థాయి తక్కువగా ఉన్నప్పుడు వాటికి డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది.
7. **వస్తువు ఉపయోగించే కాలం :** వస్తువును ఉపయోగించే కాలం డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని ప్రభావితం చేస్తుంది. కొనుగోలు చేసే కాలం స్వల్పంగా ఉన్నప్పుడు ఆ వస్తువు యొక్క డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు ధూమపానం.
8. **వస్తువుల జీవిత కాలం:** ఎక్కువ జీవితకాలం అంటే మన్నిక గల వస్తువుల డిమాండు వ్యాకోచత్వంగాను, నశ్వర వస్తువులు అంటే నశించి పోయే వస్తువుల డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది.

7.9 డిమాండు వ్యాకోచత్వం - ప్రాముఖ్యం

డిమాండు వ్యాకోచత్వం అనేది అర్థ శాస్త్రంలో అధిక ప్రాముఖ్యం కలిగిన భావన. అనేక ఆర్థిక నిర్ణయాలు చేయటానికి ఈ భావన దోహదం చేస్తుంది.

1. **ఏకస్వామ్యంలో ధర నిర్ణయం :** ఏకస్వామ్యదారుడు తన వస్తువుల ధరను నిర్ణయించేటప్పుడు వాటి డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకొంటాడు. ఆ వస్తువు డిమాండు వ్యాకోచత్వం కలిగినరైతే తక్కువ ధరను నిర్ణయించి, వస్తువుల డిమాండు అవ్యాకోచత్వంగా ఉంటే ఎక్కువ ధర విధించి అధికంగా లాభాలు పొందే ప్రయత్నం చేస్తాడు.
2. **విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యంలో ధర నిర్ణయం :** విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యంలో, ఏకస్వామ్యదారుడు ఒకే వస్తువును వివిధ మార్కెట్లలో అమ్మేటప్పుడు, మార్కెట్లలో ఆ వస్తువు డిమాండు వ్యాకోచత్వం పై ఆధారపడి ధరలను నిర్ణయిస్తాడు. డిమాండు వ్యాకోచత్వం అయితే తక్కువ ధరను, అవ్యాకోచత్వం కలిగినచో అధిక ధరను విధించి తన వస్తువును అమ్ముకుంటాడు.

3. ప్రజా ప్రయోజనాల సేవల ధర నిర్ణయం : ప్రభుత్వం అందించే ప్రజా ప్రయోజనాల సేవల విషయంలో వ్యాకోచత్వ భావన చాలా ఉపయోగపడుతుంది. అవ్యాకోచమైన డిమాండు ఉన్న వస్తు సేవల విషయంలో అధిక ధరలను నిర్ణయించడం, వ్యాకోచత్వం ఉన్నట్లయితే తక్కువ ధరను నిర్ణయించడం జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు గృహావసరాలకు సరఫరా చేస్తే విద్యుత్ అవ్యాకోచత్వం కాబట్టి యూనిట్ కు ఎక్కువ రేటు, పరిశ్రమలకు వ్యాకోచత్వంగా ఉంటుంది కాబట్టి తక్కువ రేటు విధించటం జరుగుతూ ఉండేది.
4. ఉమ్మడి వస్తువుల ధర నిర్ణయం : ఉమ్మడి వస్తువుల ధర నిర్ణయంలో ఈ వ్యాకోచత్వ భావనకు అధిక ప్రాముఖ్యత ఉంటుంది. వరిధాన్యం - వరిగడ్డి, ఉన్ని - మాంసం, మొదలైన ఉమ్మడి వస్తువుల విషయంలో రెండు వస్తువుల ఉత్పత్తి వ్యయాలను విడివిడిగా తెలుసుకోవడం కష్టం. కాబట్టి వాటి ధరలను, వాటి డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని బట్టి నిర్ణయించడం జరుగుతుంది. వ్యాకోచత్వ డిమాండు అయితే తక్కువ ధర, అవ్యాకోచత్వ డిమాండు కలిగి ఉంటే ఎక్కువ ధర విధించటం జరుగుతుంది.
5. వేతన నిర్ణయం : ఒక పరిశ్రమలో శ్రమకు ఉండే డిమాండు వ్యాకోచత్వం కలిగిందైతే, శ్రామికుల వేతనాలు తక్కువగా ఉంటాయి. ఎందుకంటే సమ్మె చేస్తారనే భయం ఉండదు కాబట్టి వేతనాలను పెంచకున్నను ఎలాంటి సమస్యలు ఎదురుకావు. కాని శ్రమకు అవ్యాకోచ డిమాండు ఉంటే పరిశ్రమలలో కార్మికుల సమ్మె భయం వల్ల వేతనాలను పెంచవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడవచ్చు.
6. ప్రభుత్వ విధానాలు : వివిధ రంగాలలో కీలకమైన నిర్ణయాలు ప్రభుత్వం తీసుకోవాలంటే ఈ భావన ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది. ముఖ్యంగా పరిశ్రమల్లో ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువుల పై రక్షణ కల్పించటానికిచ్చే గ్రాంట్ల విషయంలో ఆ వస్తువుల వ్యాకోచత్వాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకోవడం జరుగుతుంది. అట్లాగే వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల కనీస మద్దతు ధరలను నిర్ణయించడంలో కూడా ఈ భావన ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది.
7. అంతర్జాతీయ వ్యాపారం : అంతర్జాతీయ వ్యాపారానికి సంబంధించిన ఎగుమతులు, దిగుమతుల వినిమయపు రేటు, సుంకాలు, విదేశీ చెల్లింపుల శేషం మొదలైన వాటి పరిష్కారంలో వ్యాకోచత్వం ఎక్కువగా ఉపయోగపడుతుంది. వస్తు వ్యాకోచత్వ స్వభావాలను బట్టి ఎగుమతి ధర నిర్ణయాలు, ఫలితంగా మారకపు రేట్లు, వ్యాపార చెల్లింపుల్లో మార్పులు చోటు చేసుకొంటాయి.

7.10 సారాంశం

మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పులేనప్పుడు “ధర తగ్గితే డిమాండు పెరుగుతుందని, ధర పెరిగితే డిమాండు తగ్గుతుందని” డిమాండు సూత్రం తెలియజేస్తుంది. కాని ధరలో ఎంత మార్పు వల్ల డిమాండులో ఎంత మార్పు వస్తుందనే విషయాన్ని డిమాండు వ్యాకోచత్వం తెలియజేస్తుంది. ధరలో వచ్చే మార్పు కంటే డిమాండులో వచ్చే మార్పు ఎక్కువగా ఉంటే వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని, తక్కువగా ఉంటే అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అని, సమానంగా ఉంటే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని అంటారు. డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలవటానికి, డిమాండు రేఖ వాలు పద్దతి, బిందు పద్దతి, ఆర్క్ పద్దతి, మొత్తం ఖర్చు పద్దతి, శాతం పద్దతి అనే పద్దతులు కలవు. డిమాండు వ్యాకోచత్వ భావన ఎంతో ప్రాముఖ్యం కలిగినది. ఏకస్వామ్యదారుని ధర నిర్ణయం, ప్రభుత్వ సేవల ధర నిర్ణయం, విదేశ వ్యాపారం, పన్నుల విధానం మొదలైన వాటిని నిర్ణయించటంలో దీని ప్రాముఖ్యత ఎంతైనా ఉంది.

7.11 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని ధర డిమాండు వ్యాకోచత్వం అని, ఆదాయ డిమాండు వ్యాకోచత్వం అని, జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వం, అని మూడు విధాలుగా చెప్పవచ్చు.
2. ధర డిమాండు వ్యాకోచత్వం 5 రకాలు. పూర్తి వ్యాకోచత్వం ($\eta = \infty$), పూర్తి అవ్యాకోచత్వం ($\eta = 0$), సాపేక్ష వ్యాకోచత్వం ($\eta > 1$), సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వం ($\eta < 1$), ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం ($\eta = 1$) డిమాండుగా చెప్పవచ్చు.
3. డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలుచుటకు వాలు పద్దతి, శాతం పద్దతి, బిందు పద్దతి, ఆర్క్ పద్దతి, మొత్తం ఖర్చు పద్దతి అనే 5 పద్దతులు కలవు.
4. డిమాండు వ్యాకోచత్వాన్ని వివిధ అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి. అవి : వస్తు స్వభావం, ఆదాయంలో ఖర్చు పరిమాణం, బహుళ ప్రయోజనాలు, వినియోగాన్ని వాయిదా వెయ్యటం, అలవాట్లు, అభిరుచులు, ఉపయోగించే కాలం.

5. డిమాండు వ్యాకోచత్వానికి అర్థ శాస్త్రంలో అధిక ప్రాముఖ్యత ఉంది. ఏకస్వామ్యదారుని ధర నిర్ణయం ఉమ్మడి వస్తు ధర నిర్ణయం, ప్రభుత్వ ప్రజాప్రయోజనాల సేవల ధర నిర్ణయం, వేతన నిర్ణయం, ప్రభుత్వ విధానాలు, అంతర్జాతీయ వ్యాపారంలో ఈ భావన ఎంతగానో ఉపయోగ పడుతుంది.

7.12 పదకోశం

1. డిమాండు వ్యాకోచత్వం : ఒక వస్తువు ధరలో వచ్చిన మార్పులకనుగుణంగా దాని యొక్క డిమాండులో వచ్చిన మార్పు రేటును డిమాండు వ్యాకోచత్వం అంటారు.
2. పూర్తి వ్యాకోచత్వ డిమాండు : ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో అతి స్వల్ప దాని యొక్క డిమాండులో అనంతంగా మారితే దానిని పూర్తి వ్యాకోచత్వ డిమాండు అని అంటారు.
3. పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు : ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో ఎంత మార్పు వచ్చినా దాని డిమాండులో ఎటువంటి మార్పు లేనట్లయితే పూర్తి అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు.
3. సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు : ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో స్వల్ప మార్పు వల్ల డిమాండులో అధిక మార్పు ఉంటే దానిని సాపేక్ష వ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు.
4. సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు : ఒక వస్తువు యొక్క ధరలో అధిక మార్పు వల్ల డిమాండులో స్వల్ప మార్పు వస్తే దానిని సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ డిమాండు అని అంటారు.
5. ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు : ఒకే వస్తువు యొక్క ధరలో ఎంత శాతంలో మార్పు వస్తుందో డిమాండులో కూడా అంతే శాతంలో మార్పు వస్తే దానిని ఏకత్వ వ్యాకోచత్వ డిమాండు అంటారు.
6. ఆర్క్ వ్యాకోచత్వం : ఒక డిమాండు రేఖలో రెండు బిందువుల మధ్య ఉన్న వ్యాకోచత్వాన్ని ఆర్క్ వ్యాకోచత్వం అంటారు.

7.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. డిమాండు వ్యాకోచత్వమును కొలుచు పద్ధతులను గురించి వ్రాయుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. డిమాండు వ్యాకోచత్వం అనగానేమి? వివిధ రకాలైన వ్యాకోచత్వాలను వివరించుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ధర డిమాండు వ్యాకోచత్వం	2. ఆదాయ డిమాండు వ్యాకోచత్వం
3. జాత్యంతర డిమాండు వ్యాకోచత్వం	4. శాతం పద్ధతి
5. బిందు పద్ధతి	6. ఆర్క్ పద్ధతి
7. మొత్తం ఖర్చు పద్ధతి	

7.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Stonier and Hague	:	A Text Book of Economic Theory
2. Sundaram K.P.M.	:	Business Economics
3. Ahuja H.L.	:	Principles of Micro Economics
4. Dewett K.K.	:	Advanced Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

యూనిట్ - 3

ఉత్పత్తి

పాఠం - 8

ఉత్పత్తి సాధనాలు, ఉత్పత్తి ఫలం

విషయక్రమం

- 8.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 8.1 విషయ పరిచయం
- 8.2 ఉత్పత్తి - అర్థం
- 8.3 ఉత్పత్తి సాధనాల వర్గీకరణ
- 8.4 భూమి
- 8.5 శ్రమ
- 8.5.1 శ్రామిక సామర్థ్యాన్ని నిర్ణయించు అంశాలు
- 8.5.2 శ్రమ విభజన
- 8.6 మూలధనం
- 8.7 వ్యవస్థాపనం
- 8.8 ఉత్పత్తి ఫలం
- 8.9 కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలం
- 8.10 అనుపాతంలో మార్పు, తరహాలో మార్పు
- 8.11 ఉత్పత్తి కారకాల కనిష్ట వ్యయ సముదాయం
- 8.12 సారాంశం
- 8.13 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 8.14 పదకోశం
- 8.15 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 8.16 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

8.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఉత్పత్తి చేయటానికి సహకరించే వివిధ సాధనాలు, వాటి లక్షణాలు, విధులు, ఇంకా సంబంధమున్న అంశాలు ఈ భాగంలో వివరించబడతాయి. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది పాఠ్యాంశాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * అర్థశాస్త్రంలో ఉత్పత్తి అనే పదాన్ని ఏ అర్థంలో ఉపయోగిస్తారు?
- * వివిధ ఉత్పత్తి సాధనాల వర్గీకరణ
- * భూమి నిర్వచనం, లక్షణాలు

- * శ్రమ నిర్వచనం, లక్షణాలు
- * శ్రమ విభజన
- * మూలధన నిర్వచనం, రకాలు, విధులు
- * వ్యవస్థాపకుని అవశ్యకత, విధులు, లక్షణాలు
- * అనుపాతంలో మార్పు, తరహాలో మార్పు
- * శ్రామిక సామర్థ్యాన్ని నిర్ణయించు అంశాలు
- * కనిష్ట వ్యయ సముదాయం
- * ఉత్పత్తి ఫలం

8.1 విషయ పరిచయం

ఉత్పత్తి అనేది అతి ముఖ్యమైన ఆర్థిక ప్రక్రియ. ఒక దేశంలోని ప్రజల వినియోగ పరిమాణాలు ఆ దేశ ఉత్పత్తి పరిమాణం, లభ్యమయ్యే వస్తువుల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. నిజానికి ఒక ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క సామర్థ్యాన్ని దాని ఉత్పత్తి స్థాయిని బట్టి నిర్ణయిస్తారు. ఒక దేశ ఉత్పత్తి స్థాయిని పెంచే ప్రక్రియను ఆర్థికవృద్ధి అంటారు. ఉత్పత్తికి సంబంధించి పైన తెల్పిన అంశాలు ఈ పాఠంలో వివరించబడతాయి. ఉత్పత్తి సాధనాలకు, ఉత్పత్తికి మధ్య సంబంధాన్ని ఉత్పత్తి ఫలం అంటాము. ఈ భాగంలో ఉత్పత్తి ఫలం, కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలం కూడా వివరించటం జరిగింది.

8.2 ఉత్పత్తి - అర్థం

ప్రజల కోర్కెలను తీర్చటానికి చేసే ఆర్థిక కార్యకలాపాలన్నింటిని అర్థశాస్త్రంలో ఉత్పత్తి అంటారు. “ఉత్పత్తి అనగా ప్రయోజనాల సృష్టి” అని చెప్పవచ్చు.

ఉత్పత్తి అంటే లేని పదార్థాన్ని సృష్టించటమని కాదు. మానవుడు తనంతట తానుగా ఏ పదార్థాన్ని సృష్టించలేడు. మానవుడు ఉన్న పదార్థం యొక్క స్వరూపాన్ని మార్చి, స్థానాన్ని మార్చి, నిల్వ చేసి మానవుల కోర్కెలను తీర్చే విధంగా దానికి ప్రయోజనాన్ని సృష్టించగలడు.

ఉత్పత్తి చేయబడే వస్తువులు రెండు రకాలు. అవి వినియోగ వస్తువులు, ఉత్పాదక వస్తువులు. వినియోగదారుల ప్రత్యక్ష అవసరాలను తీర్చటానికి ఉపయోగపడేవి వినియోగ వస్తువులు. ఉదాహరణకు టీ, కాఫీ. ఇతర వస్తువులను తయారు చేయటానికి ఉపయోగపడే వస్తువులను ఉత్పాదక వస్తువులు అంటారు. ఉదాహరణకు యంత్రాలు, యంత్ర పరికరాలు. వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసే ప్రక్రియను ఉత్పత్తి ప్రక్రియ అంటారు.

8.3 ఉత్పత్తి సాధనాల వర్గీకరణ

ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో ఉపయోగించే వనరులను ఉత్పత్తి సాధనాలు లేదా ఉత్పత్తి కారకాలు అంటారు. వీటినే ఉత్పాదకాలు అని కూడ అంటారు. ఉత్పాదక సాధనాలను సాంప్రదాయకంగా భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపనం అని నాలుగు రకాలుగా విభజిస్తారు. ఈ నాలుగు ఉత్పత్తి సాధనాల లక్షణాలను గురించి ఇప్పుడు మనం తెలుసుకుందాం.

8.4 భూమి

సాధారణంగా భూమి అంటే భూ ఉపరితలం అనుకుంటాం. కాని అర్థశాస్త్రంలో భూమిని ప్రత్యేకమైన విస్తృత అర్థంలో ఉపయోగిస్తారు. మార్షల్ మాటల్లో చెప్పాలంటే, “మానవునికి సహాయపడేందుకు గాను భూమి, నీరు, గాలి, కాంతి, వేడిమి మొదలైన ప్రకృతి ఉచితంగా యిచ్చే సాధనాలు, శక్తులనే” భూమిగా చెప్పవచ్చు. అర్థశాస్త్రంలో భూమి అంటే కేవలం భూమి ఉపరితలమే కాక దాని పైన ఉన్న అడవులు, కొండలు, నదులు, సముద్రాలు, ఖనిజాలు, వాతావరణం మొదలైనవన్నీ భూమి క్రిందకి వస్తాయి. అంటే ప్రకృతి ప్రసాదించిన వనరులన్నీ భూమిగానే పరిగణిస్తాం.

ప్రత్యేక లక్షణాలు

భూమికి కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలున్నాయి.

1. భూమి ప్రకృతిచే ఉచితంగా ప్రసాదించబడినది.
2. భూమి పరిమాణం స్థిరంగా ఉంటుంది. దాని విస్తీర్ణాన్ని పెంచటానికి, తగ్గించటానికి వీలులేదు.
3. భూమి శాశ్వతమైనది. దీనిని నాశనం చెయ్యలేము.
4. భూమికి భౌగోళికమైన గమనశీలత లేదు. అంటే ఒక ప్రాంతం నుంచి మరొక ప్రాంతానికి మార్చలేము. అయితే వృత్తిపర గమనశీలత ఉంది. అంటే ఒక పంట పండించే భూమిలో మరొక పంట పండించవచ్చు.
5. భూమి ప్రకృతిచే ప్రసాదించబడినది కాబట్టి దానికి ఉత్పత్తి వ్యయం లేదు.
6. భూమి యొక్క ఏ రెండు భాగాలు ఒకే విధంగా ఉండవు. భూసారంలో అనేక తేడాలుంటాయి.

8.5 శ్రమ

సాధారణంగా శ్రమ అంటే కౌశలం లేని లేదా శారీరక శ్రమను మాత్రమే శ్రమగా భావిస్తాము. కాని అర్థశాస్త్రంలో శ్రమ అనే పదాన్ని విస్తృతమైన అర్థంలో ఉపయోగిస్తారు. వస్తు రూపంలో కాని, ద్రవ్యరూపంలో కాని ప్రతిఫలాన్ని ఆశించి చేసే శారీరకమైన లేదా బుద్ధి సంబంధమైన పనిని అర్థశాస్త్రంలో “శ్రమ” అని అంటారు. మానసిక ఉల్లాసం కోసం గాని, ప్రతిఫలాన్ని ఆశించక చేసే పనులను మాత్రం శ్రమగా పరిగణించరు.

శ్రమ ప్రత్యేక లక్షణాలు

శ్రమ మానవ సంబంధమైన ఉత్పత్తి సాధనం. భూమి, మూలధనం ప్రాణం లేని సాధనాలు. ఈ విషయంలో శ్రమ తక్కిన సాధనాల కన్నా భిన్నమైనదిగా చెప్పవచ్చు.

1. శ్రమను శ్రామికుని నుంచి విడదీయలేము. శ్రమను అందించాలంటే శ్రామికుడు స్వయంగా వచ్చి అందించాల్సి ఉంటుంది.
2. శ్రమ నశ్వరం అంటే నశించి పోయే స్వభావం కలది. శ్రమ విషయంలో గతించిన రోజు మళ్ళీ తిరిగి రాదు. ఏ రోజు పని చేయకపోతే ఆ రోజు శ్రమ నశిస్తుంది.
3. శ్రమనందించే శ్రామికులకు బేరమాడే శక్తి తక్కువ. సాధారణంగా ఉద్యోగ అవకాశాల కన్నా శ్రామికుల సంఖ్య ఎక్కువగా ఉంటుంది. కాబట్టి శ్రామికులకు బేరమాడే శక్తి తక్కువగా ఉంటుంది.
4. వేతనాలలో మార్పుల వల్ల శ్రమ సప్లయ్ లో మార్పులు వెంటనే జరగవు. అంటే శ్రమ, సప్లయిని పెంచుట తగ్గించుట స్వల్పకాలంలో సాధ్యం కాదు.
5. శ్రమకు గమనశీలత తక్కువ. సాధారణంగా శ్రమకు వృత్తిపరమైన, భౌగోళికమైన గమనశీలత తక్కువగా ఉంటుంది.

8.5.1 శ్రామిక సామర్థ్యాన్ని నిర్ణయించు అంశాలు

ఒక దేశంలోని శ్రామికులు సమర్థత కలిగిన వారైతే ఆ దేశ సంపద, ఉత్పత్తి ఎక్కువగా ఉంటుంది. శ్రామిక సామర్థ్యం అనేది శ్రామికుల మానసిక, శారీరక శక్తి పై ఆధారపడి ఉంటుంది. శ్రామిక సామర్థ్యాన్ని క్రింది అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి.

1. దేశ ప్రజల జాతి లక్షణాల మీద శ్రమ సామర్థ్యం ఆధారపడి ఉంది. ఉదాహరణకు సిక్కులు, పటానులు మొదలైన జాతుల వారుంటే శ్రమ సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
2. పని చేయటానికి అనుకూలమైన వాతావరణం ఉంటే ప్రజలు అలసిపోకుండా పని చేయగలరు. కాబట్టి శ్రామికుల సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.

3. మంచి ఆహారం, వస్త్రాలు, గృహం మొదలైన సదుపాయాలు ఉంటే శ్రమ సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
4. విద్యా ప్రమాణాలు ఎక్కువగా ఉంటే శ్రమ సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
5. వ్యక్తిగత లక్షణాలైన అవగాహన చేసుకోగల శక్తి, తెలివితేటలు, నిజాయితీ, చొరవ, బాధ్యతాయుత ప్రవర్తన ఉన్నట్లయితే అవి శ్రామిక సామర్థ్యాన్ని పెంచుతాయి.
6. అధునాతన సాంకేతిక పరిజ్ఞానం కల మూలధన సామాగ్రి అయిన యంత్రాలు, యంత్ర పరికరాలు ఉంటే శ్రామిక సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
7. కర్మాగారం లోపల సరియైన వెలుతురు, గాలి ఉండి వినోదానికి, విశ్రాంతికి అవకాశాలుంటే శ్రమ సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
8. శ్రామిక సంఘటితమై ఉంటే శ్రామికుల సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
9. యజమాని సామర్థ్యం కలిగిన వాడైతే శ్రామికుల వైపుణ్యాలను బట్టి పనిని అప్పగించటం వల్ల, మంచి పరికరాలు యంత్రాలు అందించటం వల్ల శ్రామికుని సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.
10. సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులు ప్రోత్సాహకరంగా ఉంటే సమర్థవంతంగా పని చేస్తారు. కాబట్టి శ్రామిక సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.

8.5.2 శ్రమ విభజన

ఆధునిక ఆర్థికవ్యవస్థ ముఖ్య లక్షణాల్లో శ్రమ విభజన ఒకటి. శ్రమ విభజన లేకుండా భారీ ఉత్పత్తిని కొనసాగించే సంస్థ లేదంటే అతిశయోక్తి కాదు. శ్రమ విభజనకు ఉత్పత్తి సామర్థ్యానికి సంబంధం ఉన్నది. ఒక పనిని వివిధ భాగాలుగా విభజించి, ఒక్కొక్క భాగాన్ని ఒక వ్యక్తి లేదా ఒక సంస్థ చేపట్టడాన్ని శ్రమ విభజన అంటారు. శ్రమ విభజన ప్రయోజనాలను గూర్చి మొదట ఆడమ్ స్మిత్ తన “దేశాల సంపద” అను గ్రంథంలో వివరించారు.

శ్రమ విభజన రకాలు :

శ్రమ విభజనను మూడు రకాలుగా విభజించ వచ్చును.

1. స్థూల శ్రమ విభజన : ఒక్కొక్క రకం వస్తువును ఒక్కొక్క కుటుంబం లేదా వ్యక్తి చేపట్టడాన్ని స్థూల శ్రమ విభజన అంటారు. ఉదాహరణకు వృత్తుల వారీగా జరిగే ఉత్పత్తి విధానం.
2. సూక్ష్మ శ్రమ విభజన : ఒక వస్తువు ఉత్పత్తిని వివిధ దశలుగా విభజించి ఒక్కొక్క దశను ఒక సంస్థ లేదా ఒక వ్యక్తి చేపట్టడాన్ని సూక్ష్మ శ్రమ విభజన అంటారు. ఉదాహరణకు గడియారం తయారీ.
3. ప్రాంతీయ శ్రమ విభజన : కొన్ని వస్తువుల ఉత్పత్తిలో కొన్ని ప్రాంతాలు విశేష కృషి చేయటాన్ని ప్రాంతీయ శ్రమ విభజన అంటారు. ఉదాహరణకు బొంబాయిలో నూలు పరిశ్రమ, బెంగాల్‌లో జనపనార పరిశ్రమ.

శ్రమ విభజన వల్ల ప్రయోజనాలు

1. శ్రమ విభజన వల్ల ఉత్పాదకత భారీగా పెరుగుతుంది.
2. ఒకే పనిని క్రమంగా చేస్తున్న కొద్దీ శ్రామిక వైపుణ్యం పెరుగుతుంది.
3. కాలం ఆదా అవుతుంది. ఒకే రకమైన పనిని చేస్తున్నందున త్వరితంగా చేయుటకు అవకాశం కలుగుతుంది.
4. ఉత్పత్తి పరికరాల ఆదా అవుతుంది ఒక భాగాన్ని మాత్రమే చేస్తుంటారు కావున పూర్తి పనికి అవసరమైనటువంటి పరికరాలన్నీ అవసరం లేదు.
5. పనులలో వైవిధ్యం పెరుగుతుంది. అందువల్ల ఉద్యోగవకాశాలు పెరుగుతాయి.
6. భారీ ఎత్తున ఉత్పత్తి జరుగుతుంది.

7. శ్రామికుని నైపుణ్యాన్ని బట్టి శ్రామికునికి తగ్గ పని అప్పగించవచ్చు.

శ్రమ విభజన వల్ల లోపాలు

1. ఒకే పనిని రోజు చేస్తున్నందు వల్ల విసుగు జనిస్తుంది.
2. ఒకే పనిని నిత్యము చేస్తున్నందున మెదడు మొద్దుబారి సృజనాత్మక శక్తి తగ్గుతుంది.
3. శ్రమ విభజన వలన వస్తువులోని ఏదో ఒక భాగాన్ని, ఒక శ్రామికునికి అప్పగించటం వలన శ్రామికునికి పూర్తి పనికి సంబంధించిన బాధ్యత తగ్గుతుంది.
4. దీనివలన పూర్తి వస్తువును తయారు చేయగల నైపుణ్యం తగ్గుతుంది.
5. శ్రామికుల గమనశీలత తగ్గుతుంది. ఎందుకంటే ఏ కారణం చేతనైనా పని కోల్పోతే అదే విధమైన పని దొరకటం కష్టం.
6. ఫ్యాక్టరీ విధానం చెడులైన మురికి వాడలు పెరుగుతాయి. నైతిక విలువలు పడిపోతాయి.
7. నిరుద్యోగం ఏర్పడుతుంది.

శ్రమ విభజన అనంతం కాదు. ఇది మార్కెట్ వైశాల్యం, పెట్టుబడి పరిమాణం, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం పై ఆధారపడు ఉంటుంది.

8.6 మూలధనం

ఆధునిక ఆర్థికవ్యవస్థల్లో మూలధనం ఒక ముఖ్యమైన ఉత్పత్తి సాధనంగా ప్రాముఖ్యతను పొందుచున్నది. మూలధనాన్ని “ఉత్పత్తి చేయబడిన ఉత్పత్తి సాధనం” అని అంటారు. యంత్రాలు, యంత్రపరికరాలు, కర్మాగార, భవనాలు, ముడి పదార్థాలు మొదలైనవి మూలధనానికి ఉదాహరణలు.

మూలధనాన్ని స్థిర మూలధనం, చర మూలధనం అని రెండు ప్రధాన రకాలుగా విభజిస్తారు. కొంత కాలంపాటు ఉత్పత్తి కార్యక్రమంలో ఉపయోగపడే మూలధన వస్తువులను స్థిర మూలధనం అంటారు. ఉదాహరణకు యంత్రాలు, కర్మాగార భవనం ఉత్పత్తి కార్యక్రమంలో ఎప్పటికప్పుడు పూర్తిగా ఉపయోగించబడే మూలధన వస్తువులను చర మూలధనం అంటారు. ఉదాహరణకు ముడిపదార్థాలు, ఇంధనం కొన్ని సమయాలలో మూలధన వస్తువులను కొనడానికి ఉపయోగించే ద్రవ్యాన్ని కూడా ద్రవ్య మూలధనం అంటారు.

8.6.1 మూలధన విధులు

మూలధనానికి కొన్ని ప్రత్యేక విధులున్నాయి.

1. మూలధనం శ్రామికుల ఉత్పాదకతను పెంచుతుంది.
2. ఉత్పత్తి సాగేటప్పుడు శ్రామికులకు వారి నిత్యావసరాలకు కావలసిన వేతనాలను, ముడి సరుకులు, ఇంధనం మొదలైన వాటినిన్నింటినీ చర మూలధనం సమకూరుస్తుంది.
3. మూలధనం ఉత్పత్తి ని చుట్టు తిరుగుడుగా, దీర్ఘకాలికంగా చేసి ఉత్పత్తిని ఎన్నో రెట్లు పెంచుతుంది.

8.7 వ్యవస్థాపనం (Organisation)

పారిశ్రామిక విస్తవం తరువాత వ్యవస్థాపన ఒక ప్రత్యేకమైన సాధనంగా రూపొందింది. అంతకు ముందు ఎవరికి వారే తన శ్రమతో స్వంత భూమి, మూలధనాన్ని ఉపయోగించి వస్తుత్పత్తి చేసే వారు. ప్రస్తుతం ఉత్పత్తి సాధనాలను మేళవించి, ఉత్పత్తి పైన పర్యవేక్షణ చేసే ఉత్పత్తి సాధనం వ్యవస్థాపకుడు. ఉత్పత్తిలో పాల్గొన్న అన్ని సాధనాలకు వాటికి ఇవ్వవలసిన ప్రతిఫలాలను ముందుగా ఇచ్చి, చివరకు మిగిలిన దానిని స్వీకరించేది వ్యవస్థాపకుడు. అతనికి వచ్చే ప్రతిఫలం ధనాత్మకంగా ఉంటే లాభం అంటారు. ఋణాత్మకం అయితే నష్టం అంటారు. వ్యవస్థాపకుడు అందించే ఉత్పత్తి సాధనమే వ్యవస్థాపనం.

వ్యవస్థాపకుని విధులు :

వ్యవస్థాపకుని విధులు రకరకాలుగా ఉంటాయి. ఉద్యమదారుడు ఫలానా విధిని నిర్వహించటం వల్ల లాభాలు పొందుతున్నాడని ఖచ్చితంగా చెప్పగలవారు లేరు. స్థూలంగా వ్యవస్థాపకుని విధులు క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

1. సంవిధానం : వివిధ ఉత్పత్తి సాధనాలను పోగుచేసి, ఉత్పత్తి నిర్ణయాలు తీసుకుని, వాటిని సంవిధాన పరచి ఉత్పత్తిని కొనసాగించటం ఉద్యమదారుని మొదట విధి.
2. నష్ట భయాన్ని, అనిశ్చితను భరించుట : సంస్థను ప్రారంభించి వస్తువును ఉత్పత్తి చేసేటప్పుడు ఉద్యమదారుడు వివిధ రకాల నష్టభయాలను, అనిశ్చితాలను భరిస్తాడు.
3. నవకల్పనలు ప్రవేశ పెట్టటం : నవకల్పనలు ప్రవేశ పెట్టడమే ఉద్యమదారుని ప్రాథమిక విధి అని మంపీటర్ (Schumpeter) అన్నారు. నవకల్పన అనగా కొత్త వస్తువు లేదా కొత్త ముడి సరుకు లేదా కొత్త ఉత్పత్తి ప్రక్రియ లేదా కొత్త మార్కెట్ ను కనుగొనటం లేదా నూతన నిర్వహణ పద్ధతులు ప్రవేశ పెట్టటం ఏదైనా కావచ్చును.

8.8 ఉత్పత్తి ఫలం

సాంకేతిక పరిజ్ఞానంలో మార్పు లేనప్పుడు, భౌతిక ఉత్పాదకాలకు (Physical Inputs), భౌతిక ఉత్పాదితానికి (Physical Outputs) మధ్యనున్న భౌతిక సంబంధాన్ని వివరించు సమీకరణాన్ని ఉత్పత్తి ఫలం అంటారు. ఈ సంబంధం నిర్ణీత కాలానికి సంబంధించి చెప్పటం జరుగుతుంది. నిర్ణీత కాలంలో ఒక యూనిట్ వస్తురాశిని ఉత్పత్తి చేయటానికి, ఎన్ని యూనిట్లు భూమి, శ్రమ, మూలధనాలు అవసరమౌతాయో తెలిపేదే ఉత్పత్తి ఫలం. ఉత్పత్తి ఫలంలో మార్పులను ఈ దిగువ అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి. 1) ఉత్పత్తి సాధనాల పరిమాణం 2) సాంకేతిక విజ్ఞానం 3) వివిధ ప్రక్రియలు 4) సంస్థ పరిమాణం 5) సంస్థ నిర్వహణ స్వభావం 6) ఉత్పత్తి సాధనాలు సాపేక్ష ధరలు.

ఉత్పత్తి ఫలాన్ని ఒక సమీకరణ రూపంలో ఈ విధంగా తెలుపుతారు.

$$P = f(a, b, c, d, \dots, n)$$

P = ఉత్పాదితం

f = function of అనగా ఆధారపడి ఉండుట

a, b, c, d, \dots, n = వివిధ ఉత్పత్తి సాధనాలు

P అను ఉత్పాదితంలో వచ్చు మార్పులు a, b, c, d, \dots, n అను ఉత్పాదకాలలో వచ్చు మార్పులపై ఆధారపడి ఉంటుందని పై సమీకరణం తెలుపుతుంది. ఉత్పత్తి ఫలాలలో బహుళ ప్రచారంలో ఉన్న కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలాన్ని ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం.

8.9 కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలం (Cobb - Douglas Production Function)

అనేక వాస్తవ ఉత్పత్తి ఫలాలను అర్థశాస్త్రవేత్తలు అధ్యయనం చేశారు. వీటిలో C.W. Cobb, P.H. Douglas ప్రతిపాదించిన ఉత్పత్తి ఫలం ప్రసిద్ధి చెందినది. దీనిని కాబ్ - డగ్లస్ అనే శాస్త్రవేత్తలు అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాల సాంకేతిక రంగానికి మొత్తానికి ఈ ఉత్పత్తి ఫలాన్ని రూపొందించారు. అయితే ఈ ఉత్పత్తి ఫలాన్ని ఆర్థిక వ్యవస్థ లోని ఏ రంగానికైనా వర్తింప జేయవచ్చును. కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలంలో శ్రమ, మూలధనం అను రెండు సాధనాలున్నాయి. కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలాన్ని ఈ విధంగా చెప్పవచ్చును.

$$P = KL^a C^b$$

L = శ్రమ పరిమాణం

C = మూలధన పరిమాణం

a = శ్రమ ఘాతాంకం

b = మూలధన ఘాతాంకం

శ్రమ, మూలధన ఘాతాంకాలు ధనాత్మక స్థిర రాశులు. ఉత్పత్తి సాధనాలను కొంత నిష్పత్తిలో పెంచితే ఉత్పాదితం పెరిగే నిష్పత్తిని ఈ రెండు ఘాతాంకాలు వివరిస్తాయి. 1900 - 22 మధ్య కాలానికి సంబంధించిన పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి వివరాలను పరిశీలించిన మీదట కాబ్, డగ్లస్లు ఈ ఉత్పత్తి ఫలాన్ని ప్రతిపాదించారు. వారి అంచనాల ప్రకారం శ్రమ ఘాతాంకం విలువ 0.75 గాను, మూలధన ఘాతాంకం విలువ 0.25 గాను ఉన్నట్లు తెలిసింది. అంటే ఉత్పత్తి సాధనాలను ఒక శాతం పెంచితే పెరిగే వస్తురాశి ఒక శాతంలో, 0.75 శాతం శ్రమ వల్ల, 0.25 శాతం మూలధనం వల్ల పెరుగుతుందని తెలుస్తుంది. ఉత్పత్తి సాధనాలను పెంచిన రేటులోనే ఉత్పాదితం పెరుగుచున్నదని ఈ ఉత్పత్తి ఫలం ద్వారా తెలుస్తుంది. కనుక అమెరికా పారిశ్రామిక రంగంలో తరహాననుసరించి స్థిర ప్రతిఫలాలన్నాయని వారు నిర్ణయించారు. ఈ రెండు ఘాతాంకాల మొత్తాన్ని కలపటం ద్వారా ఉత్పత్తి రంగంలో వచ్చే ప్రతిఫలాల స్వభావం తెలుస్తుంది. ఘాతాంకాల మొత్తం విలువ 1 కన్నా ఎక్కువగా ఉంటే తరహాననుసరించి పెరుగుచున్న ప్రతిఫలాలని, 1 కన్నా తక్కువగా ఉంటే తరహాననుసరించి క్షీణ ప్రతిఫలాలని, 1కి సమానంగా ఉంటే తరహాననుసరించి స్థిర ప్రతిఫలాలని నిర్ణయించవలెను.

8.10 అనుపాతంలో మార్పు, తరహాలో మార్పు (Change in Proportion, Change in Scale)

ఉత్పత్తి చేయటం కోసం భూమి, శ్రమ, మూలధనం ఉపయోగిస్తారు అనుకుందాం. ఈ మూడు ఉత్పత్తి సాధనాలలో మిగిలిన రెండు స్థిరంగా ఉంచి (భూమి, మూలధనం అని భావిద్దాం), ఏదైనా ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని (శ్రమ అని భావిద్దాం) మార్చినందు వల్ల వచ్చే మార్పును అనుపాతంలో మార్పు అంటాము. ఉత్పత్తి సాధనాల అనుపాతంలో మార్పు వల్ల ఉత్పత్తిలో వచ్చే మార్పులను గురించి వివరించే సిద్ధాంతాన్ని చరానుపాత సిద్ధాంతం అని అంటాము.

ఇంతకు ముందు చెప్పిన విధంగా ఉత్పత్తి చేయటానికి భూమి, శ్రమ, మూలధనం ఉపయోగిస్తాడు అనుకుందాం. ఉపయోగించే అన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలన్నింటినీ మార్చినట్లయితే వచ్చు మార్పును తరహాలో మార్పు అంటాము. తరహాలో వచ్చే మార్పును ఆధారంగా చేసుకుని రూపొందించిన సిద్ధాంతం తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సిద్ధాంతం.

8.11 ఉత్పత్తి కారకాల కనిష్ట వ్యయ సముదాయం (Least Cost Combination of Factors)

ఉత్పత్తిదారుని లక్ష్యం గరిష్ట లాభార్జన. ఉత్పత్తి దారుడు గరిష్ట లాభాలను ఆర్జించేటప్పుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. గరిష్ట లాభాలను ఆర్జించాలని ఉద్దేశ్యంతో ఉత్పత్తిదారుడు తాను చేసే వ్యయాలను కనిష్టంగా ఉండేట్లు ప్రయత్నిస్తాడు. అయితే కనిష్ట వ్యయాలు ఉండేట్లుగా ఉత్పత్తి సాధనాలను ఉపయోగించటం అనేది ముఖ్యమైన సమస్య. కనీస వ్యయాలతో ఉత్పత్తి చేయాలంటే ఉత్పత్తి దారుడు ఉత్పాదకాలను అభిలషణీయ పరిమాణంలో ఉపయోగించుకోవాలి. అందుకోసం ఉత్పత్తి చేయడానికి ఉపయోగించే సముదాయాల్లో ఏది తక్కువ వ్యయం అయ్యే సముదాయమో ఎన్నుకోవలసి ఉంటుంది. ఇందుకు సమోపాంత ప్రతిఫల సూత్రం (Law of Equi-Marginal Returns) ప్రభావితం చేస్తుంది. సమోపాంత ప్రతిఫల సూత్రం ద్వారా మనం అభిలషణీయ లేదా కనిష్ట వ్యయ సముదాయాన్ని నిర్ణయించవచ్చు.

ఒక ఉత్పత్తి దారుడు ఉపయోగించే ఉత్పత్తి కారకాలు రెండు అవి A, B అనుకుందాం. A ఉత్పత్తి కారకం ధర ఎక్కువగా ఉంటే Aకి బదులు Bని ప్రతిస్థాపన (ఉపయోగించటం) చేస్తాడు. అదే విధంగా B ధర ఎక్కువగా ఉంటే Bకి బదులు Aని ప్రతిస్థాపన చేస్తాడు. అంటే A మీద ఖర్చు చేసే రూపాయి కన్నా ఎక్కువ ఉత్పత్తి B వల్ల వస్తే B మీద ఖర్చు చేస్తాడు. అదే విధంగా B మీద ఖర్చు చేసే రూపాయి కన్నా ఎక్కువ ఉత్పత్తి A వల్ల వస్తే A మీద ఖర్చు చేస్తాడు. ఈ విధంగా ధర, ఉత్పత్తిని బేరీజు వేసుకుంటూ ఖర్చు కొనసాగిస్తాడు. ఈ విధంగా చేసేటప్పుడు రెండు ఉత్పత్తి సాధనాల మీద ఖర్చు చేస్తే, చివరి రూపాయి వల్ల సమాన ఉత్పత్తి వచ్చినప్పుడు ఉత్పత్తిదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు.

$$\text{ఉత్పత్తి దారుని సమతౌల్యం} = \frac{\text{A ఉత్పత్తి కారకం ఉపాంత ఉత్పాదన}}{\text{A ఉత్పత్తి కారకం ధర}} = \frac{\text{B ఉత్పత్తి కారకం ఉపాంత ఉత్పాదన}}{\text{B ఉత్పత్తి కారకం ధర}}$$

ఈ విధంగా అనేక ఉత్పాదకాలుంటే అంటే A, B, C, D . . . . . N ఉంటే

$$\text{సమతౌల్యం} = \frac{MP_A}{P_A} = \frac{MP_B}{P_B} = \frac{MP_C}{P_C} = \frac{MP_D}{P_D} \dots\dots \frac{MP_N}{P_N}$$

MP = ఉత్పత్తి కారకం యొక్క ఉపాంత ఉత్పాదితం
 P = ఉత్పత్తి కారకం ధర

8.12 సారాంశం

ఉత్పత్తి ప్రక్రిమను కొనసాగించటానికి ఉపయోగించే సాధనాలను ఉత్పత్తి సాధనాలు లేదా ఉత్పత్తి కారకాలు లేదా ఉత్పాదకాలు అంటారు. ఉత్పత్తి అనగా ప్రయోజనాల సృష్టి. ఉత్పత్తికి దోహదం చేసే భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపనం అనేవి నాలుగు ఉత్పత్తి కారకాలు. అర్థశాస్త్రంలో ప్రకృతి సిద్ధమైన వనరులన్నింటినీ కలిపి భూమి అంటారు. ప్రతిఫలాన్ని ఆశించి చేసే పనిని శ్రమ అంటాము. శ్రామిక సామర్థ్యం అనేక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంది. పనిని కొన్ని భాగాలుగా విభజించి ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క భాగాన్ని నిర్వహించటాన్ని శ్రమ విభజన అంటాము. మూలధనం అనేది ఉత్పత్తి చేయబడిన ఉత్పత్తి సాధనం.

ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో పారిశ్రామిక విప్లవం తరువాత రంగప్రవేశం చేసిన సాధనం వ్యవస్థాపనం. తక్కిన సాధనాలను ఒకచోట చేర్చి, నష్ట భారాన్ని భరించి, నవకల్పనలు ప్రవేశపెడుతూ ఉత్పత్తిని చేసేది వ్యవస్థాపకుడు. ఉత్పాదకాలకు ఉత్పాదితాలకు ఉన్న సంఖ్యాత్మక సంబంధాన్ని ఉత్పత్తి ఫలం అంటారు. ఉత్పత్తి ఫలాల్లో కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలం ప్రాముఖ్యమైనది. ఉత్పత్తిదారుడు సమతౌల్యంలో ఉండాలంటే ఉత్పత్తి కారకాల కనిష్ట వ్యయసముదాయం ఉండాలి.

8.13 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. ఉత్పత్తికి దోహదం చేసే ఉత్పత్తి సాధనాలు నాలుగు. అవి భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపనం.
2. ఉత్పత్తి సాధనాలకు ఉత్పాదనకు గల సంఖ్యాత్మక సంబంధాన్ని ఉత్పత్తి ఫలం అంటాము.
3. ఉత్పత్తి ఫలాలలో ప్రసిద్ధి చెందిన ఉత్పత్తి ఫలం కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలం దీనినే $P = K L^a C^b$ గా సూచించవచ్చు.
4. మిగిలిన ఉత్పత్తి సాధనాలను స్థిరంగా ఉంచి ఏదైనా ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని పెంచితే వచ్చే మార్పును అనుపాతంలో మార్పు అంటారు. అనుపాతపు మార్పుపై ఆధారపడి రూపొందించిన ఉత్పత్తి సిద్ధాంతమే చరానుపాత సిద్ధాంతం.
5. ఉపయోగించే అన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలను మార్చినట్లయితే తరహాలో మార్పు అంటాము. తరహాలో మార్పును ఆధారంగా చేసుకుని రూపొందించిన సిద్ధాంతం తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సిద్ధాంతం.
6. ఉపయోగించే ఉత్పాదనాల ఉపాంత ఉత్పాదకతల నిష్పత్తి, వాటి ధరల నిష్పత్తికి సమానమైతే సంస్థ కనిష్ట వ్యయ సముదాయంతో ఉత్పత్తి చేస్తున్నట్లుగా చెప్పవచ్చు.

8.14 పదకోశం

1. ఉత్పత్తి కారకాలు : ఉత్పత్తిని చేయటానికి ఉపయోగించే సాధనాలు ఉదాహరణకు భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపనం.
2. శ్రమ : వస్తు రూపంలో గాని, ద్రవ్యరూపంలో గాని ప్రతిఫలాన్ని ఆశించి చేయు బుద్ధి సంబంధమైన లేదా శారీరకమైన పనిని శ్రమ అంటారు.
3. శ్రమ విభజన : ఒక పనిని కొన్ని భాగాలుగా విభజించి ఒక్కొక్క భాగాన్ని ఒక్కొక్కరు నిర్వహించటాన్ని శ్రమ విభజన అంటారు.
4. ప్రాంతీయ శ్రమ విభజన : కొన్ని వస్తువులను తయారు చేయుటలో కొన్ని ప్రాంతాలు విశేష కృషి చేయటాన్ని ప్రాంతీయ శ్రమ విభజన అంటారు. ఉదాహరణకు బెంగాల్ లో జనపనార పరిశ్రమ
5. స్థిర మూలధనం : కొంతకాలంపాటు ఉత్పత్తి కార్యక్రమంలో ఉపయోగపడే మూలధన వస్తువులు. ఉదాహరణకు యంత్రాలు.

6. చరమూలధనం : ఉత్పత్తి కార్యక్రమంలో ఎప్పటికప్పుడు పూర్తిగా ఉపయోగించబడే మూలధన వస్తువులను చర మూలధనం అంటారు. ఉదాహరణకు ముడి సరుకులు.
7. మూలధనం : ఉత్పత్తి చేయబడిన ఉత్పత్తి సాధనం.
8. మానవ మూలధనం : ఒక దేశ మానవులలో ఉండే విద్య, నైపుణ్యాలు, అనుభవం, ఆరోగ్యం మొదలైన వాటిని మానవ మూలధనం అంటారు.
9. ఉత్పత్తి ఫలం : భౌతిక ఉత్పాదకాలకు, భౌతిక ఉత్పాదితానికి గల సంఖ్యాత్మక సంబంధం.

8.15 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

- ఉత్పత్తి కారకాలు అననేమి ? ఒక్కొక్కదాని ప్రత్యేక లక్షణములు వ్రాయుము.
సూచనలు : ఉపోద్ఘాతం - భూమి దాని లక్షణాలు - శ్రమ దాని లక్షణాలు - మూలధనం వ్యవస్థాపన
- శ్రమ అనగా నేమి ? దాని ప్రత్యేక లక్షణాలేవి ?
సూచనలు : ఉపోద్ఘాతం - ఉత్పత్తి సాధనాల వర్గీకరణ - శ్రమ, ప్రత్యేక లక్షణాలు
- ఉత్పత్తి ఫలం అంటే ఏమి ? కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలాన్ని వ్రాయుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాస ప్రశ్నలు

- శ్రమ, దాని ప్రత్యేక లక్షణాలు వ్రాయుము.
- వ్యవస్థాపకుని విధులేవి.
సూచన : వ్యవస్థాపకుని అవసరం - విధులు - ఆ విధుల నిర్వహణకు కావలసిన లక్షణాలు
- భూమిని నిర్వచించి దాని ప్రత్యేక లక్షణములు తెలుపుము.
- శ్రమ విభజనను నిర్వచించి దాని ప్రయోజనములు, లోపములు వ్రాయుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

- శ్రామిక సామర్థ్యం
సూచన : నిర్ణయించు అంశాల వివరణ లేకుండా వాటిని తెలిపితే చాలును.
- మూలధన సంచయనానికి అనుకూలించు అంశములు.
- ఉత్పత్తి కారకములు
సూచన : ఉత్పత్తి కారకం అనగా నేమో తెలిపి వాటి వర్గీకరణ వ్రాయవలెను.
- ఉత్పత్తి ఫలం
- కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలం
- అనుపాతంలో మార్పు, తరహాలో మార్పు
- కనిష్ట వ్యయ సముదాయం.

8.16 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Handerson James .M. and Richard E. Quandt	:	Micro Economic Theory
2. Bilas R A	:	Micro Economic Theory
3. Ferguson G. E.	:	Micro Economic Theory
4. Watson / Holman	:	Price Theory
5. Jingan M.L.	:	Advanced Economic Theory
6. Dewett	:	Modern Economic Theory
7. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 9

ఉత్పత్తి సిద్ధాంతాలు

విషయక్రమం

- 9.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 9.1 విషయ పరిచయం
- 9.2 అనుపాతంలో మార్పు - తరహాలో మార్పు
- 9.3 చరానుపాత సూత్రం
- 9.4 తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సూత్రం
- 9.5 సారాంశం
- 9.6 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 9.7 పదకోశం
- 9.8 మాదిరి పరీక్ష ప్రశ్నలు
- 9.9 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

9.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

గత భాగంలో ఉత్పత్తి సాధనాలు, ఉత్పత్తి ఫలాలను గురించి తెలుసుకున్నాం. ఈ భాగంలో వివిధ ఉత్పత్తి సిద్ధాంతాలను గురించి తెలుసుకోవటం జరుగుతుంది. ఈ భాగం పూర్తి అయ్యేసరికి మీరు క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * చరానుపాతాల సూత్రం
- * తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సూత్రం

9.1 విషయ పరిచయం

ఉత్పత్తి అంటే ప్రయోజనాల సృష్టి. మారకం విలువ గల వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడాన్నే ఉత్పత్తిగా భావించవచ్చు. క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే ఆకార ప్రయోజనాన్ని, కాల ప్రయోజనాన్ని, మారకపు ప్రయోజనాన్ని కలిగించడాన్ని అర్థశాస్త్రంలో ఉత్పత్తి అంటారు. అంతేగాక డాక్టర్లు, లాయర్లు, ఉపాధ్యాయులు మొదలగు వారి సేవలను కూడా ఆర్థిక ప్రయోజనాల సృష్టిగా భావించవచ్చు. ఉత్పత్తి చేయబడిన వస్తువు వినియోగదారుని చేరే వరకు మధ్యలో ఉండే రవాణా, పంపిణీ, విక్రయం వంటి ప్రక్రియలు కూడా ఉత్పత్తిలో భాగంగా ఉంటాయి.

ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉండే వినియోగదారులకు ఏవీ వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయాలి, ఎంత పరిమాణంలో ఉత్పత్తి చేయాలి, ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో ఏ సాంకేతిక ఉత్పత్తి పద్ధతులను ఉపయోగించాలి, ఆ వస్తువుల ఉత్పత్తికి ఏవీ ఉత్పత్తి కారకాలను ఉపయోగించాలి అనే సమస్యలను ఆర్థికవ్యవస్థ ఎదుర్కొంటుంది. ఇటువంటి సమస్యలను ఏ విధంగా పరిష్కరించుకోవాలి అనేది ఈ పాఠంలో వివరించటం జరుగుతుంది. ఉత్పత్తికి దోహదం చేసే సాధనాలను ఉత్పత్తి కారకాలు అంటాము.

9.2 అనుపాతంలో మార్పు - తరహాలో మార్పు

ఉత్పత్తి సాధనాల్లో అనుపాతంలో మార్పు, తరహాలో మార్పును గూర్చి గత భాగంలో తెలుసుకున్నాం. అయిననూ ఈ మార్పుల ప్రాతిపదిక పై రూపొందించిన సూత్రాలు తెలుసుకోబోతున్నాం. కాబట్టి వాటిని మనన చేసుకుందాం. మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి ఏదో ఒక ఉత్పత్తి కారకాన్ని మార్చినప్పుడు వచ్చు మార్పును అనుపాతంలో మార్పు అంటాము. అంటే స్వల్ప కాలంలో అనుపాతాన్ని

మాత్రమే మార్చటానికి అవకాశం ఉంటుంది. అనుపాతంలో మార్పును బట్టి రూపొందించిన సూత్రమే చరానుపాతాల సూత్రం. ఉత్పత్తికి దోహదం చేసే, అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలను మార్చితే వచ్చు మార్పును తరహా మార్పు అంటాము. ఈ మార్పు పై ఆధారపడి రూపొందించిన సిద్ధాంతమే తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సిద్ధాంతం.

9.3 చరానుపాత సూత్రం

ఒక సంస్థ చేసే ఉత్పత్తి చేసే పరిమాణం ఆ సంస్థ ఉపయోగించే ఉత్పత్తి కారకాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధనాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. కాబట్టి సంస్థ ఉత్పత్తిని పెంచాలంటే ఉత్పత్తి కారకాలన్నింటిలో గాని లేదా కొన్నింటిని గాని మార్పు చేయాలి. ఉత్పత్తి కారకాలలో మిగతా ఉత్పత్తి కారకాల పరిమాణాలను స్థిరంగా ఉంచి, ఏదో ఒక ఉత్పత్తి కారకం పెంచారు అనుకుందాం. ఏ ఉత్పత్తి కారకాన్ని పెంచామో దానిని చర ఉత్పత్తి సాధనం అని, వేటిని మార్చకుండా ఉంటామో దానిని స్థిర ఉత్పత్తి సాధనాలు అని అంటాము.

ఒక చర ఉత్పత్తి కారకానికి, ఉత్పత్తికి మధ్య గల సంబంధాన్ని చరానుపాతాల సూత్రం తెలియజేస్తుంది. మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి, ఒక ఉత్పత్తి కారకాన్ని పెంచుతూ పోతే అదనపు ఉత్పత్తి కారకం నుంచి లభించే అదనపు ఉత్పత్తి లేదా ఉపాంత ఉత్పత్తి క్షీణిస్తూ ఉంటుందని చరానుపాత సూత్రం తెలియజేస్తుంది. చరానుపాతాల సూత్రాన్నే క్షీణ ప్రతిఫల సూత్రం అని కూడా అంటారు. దీనిని సంప్రదాయక, నవ్య సంప్రదాయక ఆర్థికవేత్తలు అభివృద్ధి పరిచారు.

ఆచార్య బెన్ హామ్ అనే శాస్త్రవేత్త ప్రకారం “ఉత్పత్తి సాధనాల సముదాయంలో ఏదో ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని పెంచితే, ఒక దశ దాటిన తరువాత మొదట ఉపాంత ఉత్పాదన, తర్వాత సగటు ఉత్పాదనలు క్షీణిస్తాయి” అని అంటారు. స్టిగ్లర్ అనే ఆర్థికవేత్త ప్రకారం “మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి ఒక ఉత్పాదక కారకం పరిమాణాన్ని సమానమైన యూనిట్లలో నియమిస్తూ పోతే ఒక దశ దాటిన తరువాత ఉపాంత ఉత్పాదకత క్షీణిస్తుంది”. చరానుపాత సూత్రంలో ఉపయోగించే కొన్ని ముఖ్యమైన ఉత్పత్తి భావనలు ప్రస్తుతం మనం తెలుసుకుందాం.

మొత్తం ఉత్పత్తి

నిర్ణీత కాల వ్యవధిలో, వివిధ ఉత్పాదకాలన్నీ ఉపయోగించి చేసిన ఉత్పత్తిని మొత్తం ఉత్పత్తి అంటారు లేదా N అనే పరిమాణంలో ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని ఉపయోగించినందువల్ల వచ్చే ఉత్పత్తిని మొత్తం ఉత్పత్తి అంటారు. మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి, ఒక ఉత్పత్తి కారకం మారితే మొత్తం ఉత్పత్తి కూడా మారుతూ ఉంటుంది.

సగటు ఉత్పత్తి

మొత్తం ఉత్పత్తిని చర ఉత్పత్తి కారకం యూనిట్ల సంఖ్యతో భాగిస్తే వచ్చేది సగటు ఉత్పత్తి. చర ఉత్పత్తి కారకం శ్రామికులు అని భావిద్దాం.

$$\text{సగటు ఉత్పత్తి} = \frac{\text{మొత్తం ఉత్పత్తి}}{\text{చర ఉత్పత్తి కారకం యూనిట్లు (శ్రామికుల సంఖ్య)}}$$

ఉపాంత ఉత్పత్తి

అదనంగా ఉత్పత్తి కారకం ఉపయోగించినందు వల్ల అదనంగా వచ్చిన ఉత్పత్తిని ఉపాంత ఉత్పత్తి అంటారు. దీనిని ఈ క్రింది విధంగా రాబట్టవచ్చును.

$$\text{ఉపాంత ఉత్పత్తి} = \frac{\text{మొత్తం ఉత్పత్తిలో వచ్చిన మార్పు}}{\text{చరాంక ఉత్పత్తి కారక యూనిట్లలో వచ్చిన మార్పు (శ్రమ యూనిట్లలో వచ్చిన మార్పు)}}$$

లేదా

N చర ఉత్పత్తి సాధనం (శ్రామికుల) వల్ల వచ్చిన మొత్తం ఉత్పత్తి - (n-1) చర ఉత్పత్తి సాధనం (శ్రామికుల) వల్ల వచ్చిన మొత్తం ఉత్పత్తి

చరానుపాత సూత్రం - ప్రమేయాలు

చరానుపాత సూత్రం ఈ క్రింది ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది.

1. మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి ఒక ఉత్పత్తి కారకాన్ని మాత్రమే మార్చడం జరుగుతుంది. ఈ సిద్ధాంతంలో శ్రమను చర ఉత్పత్తి సాధనంను, మిగిలిన భూమి, మూలధనం మొదలైనవి స్థిర ఉత్పత్తి సాధనాలుగా భావించటం జరిగింది.
2. ఉత్పత్తి సాధనాలను పెంచటానికి, తగ్గించటానికి అవకాశం ఉంది.
3. ఉత్పత్తి సాధనాల యూనిట్లన్నీ సజాతీయాలు. అంటే ఒకే సామర్థ్యం కలిగి ఉంటాయి.
4. సాంకేతిక పరిజ్ఞానంలో మార్పు ఉండదు.
5. మార్కెట్లో సంపూర్ణ పోటీ ఉంటుంది.

చరానుపాతాల సూత్రం - వివరణ

చరానుపాతాల సూత్రం ప్రకారం, మిగతా ఉత్పత్తి సాధనాలను స్థిరంగా ఉంచి ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని మార్చటం వల్ల ప్రారంభంలో మొత్తం ఉత్పత్తి, ఉపాంత ఉత్పత్తి, సగటు ఉత్పత్తులు పెరుగుతూ ఉంటాయి. ఈ స్థితిని మొదటి దశగా చెప్పవచ్చును. అయితే ఈ దశ దాటిన తరువాత మొత్తం ఉత్పత్తి పెరుగుదల రేటు క్షీణిస్తూ ఉంటుంది, సగటు ఉత్పత్తి, ఉపాంత ఉత్పత్తులు క్షీణించడం ప్రారంభిస్తాయి, ఈ విధంగా కొనసాగుతూ ఒక దశలో ఉపాంత ఉత్పత్తి శూన్యం అవుతుంది. ఇది రెండోదశ. ఆ తరువాత కూడా ఉత్పత్తి కారకాన్ని పెంచినట్లయితే ఉపాంత ఉత్పత్తి ఋణాత్మకం అవుతుంది. ఇది మూడోదశ. క్రింది పట్టిక-6.1 ద్వారా చరానుపాత సూత్రాన్ని వివరించటం జరిగింది.

పట్టిక - 6.1

శ్రామికులను పెంచేటప్పుడు వివిధ ఉత్పత్తుల్లో వచ్చే మార్పులు

శ్రామికుల సంఖ్య	మొత్తం ఉత్పత్తి యూనిట్లలో	సగటు ఉత్పత్తి యూనిట్లలో	ఉపాంతఉత్పత్తి యూనిట్లలో
1	20	20	20
2	48	24	28
3	57	19	9
4	64	16	7
5	70	14	6
6	72	12	2
7	72	10.2	0
8	70	8.7	-2

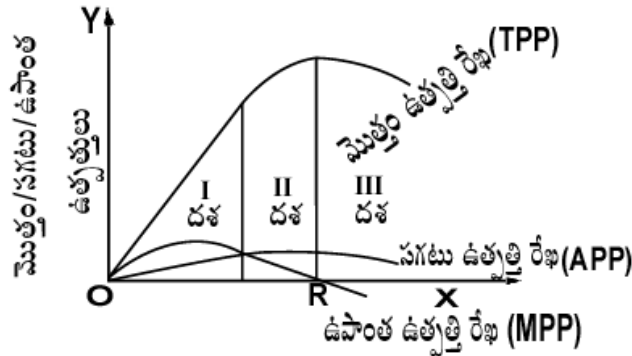
పై పట్టిక-6.1 లో శ్రామికులను చర ఉత్పత్తి కారకంగా తీసుకోవడం జరిగింది. మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలు అయిన భూమి, మూలధనం, వ్యవస్థాపనలో మార్పులు ఉండదు. పట్టికలో మొదటి శ్రామికున్ని నియమిస్తే మొత్తం ఉత్పత్తి, సగటు ఉత్పత్తి, ఉపాంత ఉత్పత్తులు సమానంగా అంటే 20 యూనిట్లు ఉన్నాయి. శ్రామికుల సంఖ్యను 2 కు పెంచినట్లయితే మొత్తం ఉత్పత్తి, సగటు ఉత్పత్తి, ఉపాంత ఉత్పత్తులు పెరిగాయి. కాబట్టి రెండో శ్రామికున్ని ఉపయోగించే వరకు మొదటి దశ.

3వ శ్రామికుని నుంచి 6వ శ్రామికుని వరకు పెంచుతూ ఉంటే మొత్తం ఉత్పత్తి పెరిగింది. అయితే దాని పెరుగుదల రేటు తక్కువగా ఉంది. సగటు, ఉపాంత ఉత్పత్తులు క్షీణిస్తూ ఉన్నాయి. ఈ విధంగా 6వ శ్రామికుని వరకు క్షీణిస్తూ ఉన్నాయి. ఆ తరువాత 7వ శ్రామికున్ని నియమిస్తే మొత్తం ఉత్పత్తిలో మార్పులేదు. ఎందుకంటే ఉపాంత ఉత్పత్తి శూన్యం అయింది. 3వ శ్రామికుని నుంచి 7వ

శ్రామికుని ఉపయోగించే వరకు, అంటే ఉపాంత ఉత్పాదకత శూన్యం అయ్యే వరకు ఉన్న దశను రెండవ దశగా చెప్పవచ్చు. శ్రామికులను ఇంకా పెంచుతూ పోతే ఉపాంత ఉత్పత్తి ఋణాత్మకం అవుతుంది. అందువల్ల మొత్తం ఉత్పత్తి తగ్గుతుంది. ఉపాంత ఉత్పత్తి ఋణాత్మకంగా ఉండే దశను మూడవ దశగా చెప్పవచ్చు.

పై పట్టికలో సమాచారం, వివరించిన విషయాలు ఈ క్రింది రేఖా చిత్రం 9.1 ద్వారా వివరించవచ్చు.

రేఖా చిత్రం - 9.1

శ్రామికుల సంఖ్య

రేఖా పటం-9.1లో సగటు, ఉపాంత ఉత్పత్తి రేఖలు ఖండించుకున్నంత వరకు మొదటి దశగా చెప్పవచ్చు. ఈ రేఖా చిత్రంలో మొత్తం ఉత్పత్తి రేఖ మొదట దశలో పెరుగుతున్న రేటుతో పెరుగుతూ ఉంది. సగటు, ఉపాంత ఉత్పత్తి రేఖలు కూడా పెరుగుచున్నాయి. రెండవ దశలో మొత్తం ఉత్పత్తి పెరుగుతుంది కాని పెరుగుదల రేటులో తగ్గుదల కనిపిస్తుంది. ఈ దశలో ఉపాంత ఉత్పత్తి రేఖ క్షీణించటం ప్రారంభించింది. ఈ విధంగా ఉపాంత ఉత్పత్తి రేఖ క్షీణిస్తూ X అక్షమును R వద్ద ఖండించుకున్నంత వరకు రెండోదశ. R వద్ద ఉపాంత ఉత్పాదకత శూన్యం కావున మొత్తం ఉత్పత్తి గరిష్టంగా ఉంటుంది. మూడోదశలో మొత్తం ఉత్పత్తి క్షీణించడం మూలంగా ఉపాంత ఉత్పత్తి రేఖ ఋణాత్మకమై, OX అక్షమునకు ఖండించుకొని క్రిందకు పోతుంది.

ఎక్కడ ఉపాంత ఉత్పాదకత శూన్యం లేదా సున్నా ఉంటుందో అక్కడ ఉత్పత్తిదారుడు గరిష్ట ఉత్పత్తిని పొందుతాడు కాబట్టి అక్కడ ఉత్పత్తిదారుడు సమతౌల్యంలో ఉంటాడు.

9.4 తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సూత్రం

మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి ఒక ఉత్పత్తి కారకాన్ని మార్చినప్పుడు ఉత్పత్తి ఏ విధంగా మారుతుందో క్షీణ ప్రతిఫల సిద్ధాంతం లేదా చరానుపాత సూత్రం వివరిస్తుందని మనం తెలుసుకున్నాం. అయితే ఇది స్వల్పకాలానికి సంబంధించింది. కాని దీర్ఘకాలంలో అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలను పెంచవచ్చు. అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలను మార్చినట్లయితే వచ్చే మార్పును తరాహాలో మార్పు అంటారు. అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలను మార్చినప్పుడు అంటే తరహా మారితే ఉత్పత్తిలో వచ్చే మార్పును అధ్యయనం చేయడాన్ని తరహాననుసరించి వచ్చే ప్రతిఫలాలు అంటారు.

తరహాననుసరించి వచ్చే ప్రతిఫలాలు

ఉత్పత్తి కారకాల తరహాలో మార్పు వస్తే వచ్చే ప్రతిఫలాలు ఏ విధంగా మారేదీ తరహాననుసరించి ప్రతి ఫలాల సూత్రం తెలియజేస్తుంది. తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాలను మూడు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. అవి

1. వృద్ధి లేదా పెరుగుచున్న ప్రతిఫలాలు
2. స్థిర ప్రతిఫలాలు
3. క్షీణ ప్రతిఫలాలు

తరహాను బట్టి ప్రతిఫలాలు - ప్రమేయాలు

తరహానుసరించి వచ్చే ప్రతిఫలాల సూత్రం ఈ క్రింది ప్రమేయాల పై ఆధారపడి రూపొందించటం జరిగింది.

1. ఉత్పత్తి కారకాలు అన్ని చలాంకాలుగా (మార్చవచ్చు) ఉంటాయి. అంటే మార్చటానికి అవకాశం ఉంటుంది.
2. సాంకేతిక పరమైన మార్పులు ఉండవు.
3. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ పరిస్థితులు మార్కెట్లో ఉంటాయి.

తరహానుసరించి వచ్చే ప్రతిఫలాల సూత్రం - వివరణ

పై ప్రమేయాలలో మార్పులేనప్పుడు, ఉత్పత్తి కార్యకలాపాల్లో ఉత్పత్తి కారకాలనన్నింటిని రెట్టింపు చేస్తే ఉత్పత్తి రెట్టింపు ఉండవచ్చు, రెట్టింపు కన్నా తక్కువ ఉండవచ్చు, రెట్టింపు కన్నా ఎక్కువ ఉండవచ్చు. ఉత్పత్తి కారకాలను ఒక నిర్దిత నిష్పత్తిలో పెంచినప్పుడు ఉత్పత్తి కూడా అదే నిష్పత్తిలో పెరిగితే దానిని తరహానుసరించి స్థిర ప్రతిఫలాలు అని, ఎక్కువ నిష్పత్తిలో పెరిగితే దానిని వృద్ధి ప్రతిఫలాలు అని, తక్కువ నిష్పత్తిలో పెరిగితే క్షీణ ప్రతిఫలాలు అని అంటాము. వివిధ ప్రతిఫలాలను ఈ క్రింది పట్టిక-9.2 ద్వారా వివరించటం జరిగింది.

పట్టిక-9.2

తరహాలో మార్పు, ఉత్పత్తుల్లో మార్పు

ఉత్పత్తి కారకాల సముదాయం/ యూనిట్లలో	మొత్తం ఉత్పత్తి	ఉపాంత ఉత్పత్తి
1	5	5) వృద్ధి/
2	12	7) పెరుగుతున్న
3	21	9) ప్రతిఫలాలు
4	30	9) స్థిర ప్రతిఫలాలు
5	39	9) క్షీణ ప్రతిఫలాలు
6	45	6) క్షీణ ప్రతిఫలాలు
7	49	4) క్షీణ ప్రతిఫలాలు

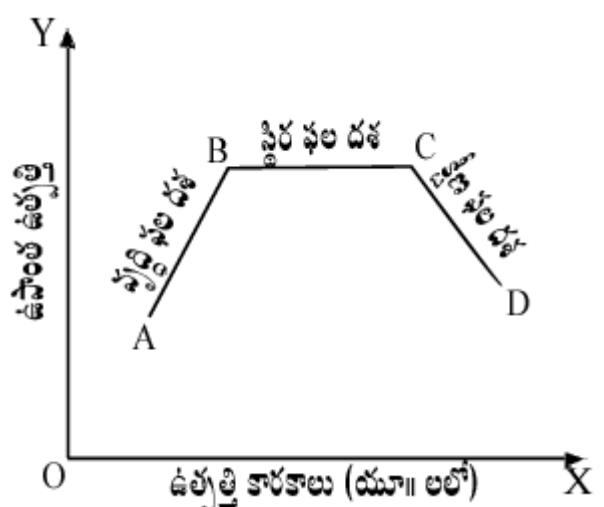
పై పట్టిక-9.2లో ఉత్పత్తి కారకాల సముదాయం అంటే భూమి, శ్రమ, మూలధన సమ్మేళనం. పై పట్టికను గమనిస్తే ఉత్పత్తి కారకాల సముదాయం 3 యూనిట్లకు పెరిగినంత వరకు ఉపాంత ఉత్పత్తి పెరుగుతూ ఉంది. అంటే ఉత్పత్తి సాధనాల పెరుగుదల నిష్పత్తి కన్నా మొత్తం ఉత్పత్తి నిష్పత్తి పెరిగింది. కాబట్టి మూడు యూనిట్ల వరకు వృద్ధి ప్రతిఫలాలు వస్తున్నట్లు చెప్పవచ్చు.

మూడో యూనిట్నుంచి నాలుగు, ఐదో యూనిట్ల వల్ల వచ్చిన ఉపాంత ఉత్పత్తి సమానంగా ఉంది. అంటే ఉత్పత్తి సాధనాల పెరుగుదల నిష్పత్తితో సమానంగా ఉత్పత్తి నిష్పత్తి కూడా ఉంది. కాబట్టి స్థిర ప్రతిఫలాలు వస్తున్నట్లు చెప్పవచ్చు. అయితే 5వ యూనిట్ నుంచి 6వ యూనిట్కు పెరిగినందు వల్ల ఉపాంత ఉత్పత్తి క్రమేపి క్షీణిస్తుంది. అంటే ఉత్పత్తి సాధనాల పెరుగుదల నిష్పత్తి కన్నా ఉత్పత్తి పెరుగుదల తగ్గిందని మాట. కాబట్టి క్షీణ ప్రతిఫలాలు వస్తున్నట్లు చెప్పవచ్చు.

పట్టకంలో ఉన్న సమాచారాన్నే క్రింది రేఖా చిత్రం-9.2 ద్వారా తెలియ జేయవచ్చును.

ఉత్పత్తి కారకాల యూనిట్లను X అక్షం పైన, ఉపాంత ఉత్పత్తిని Y అక్షం పై తీసుకోవటం జరిగింది. ABCD రేఖ

రేఖా చిత్రం - 9.2

తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాలను తెలియచేసే రేఖ. ఈ రేఖను గమనిస్తే ఉత్పత్తి కారకాల పరిమాణం పెరుగుతున్న కొద్దీ ఉపాంత ఉత్పత్తి A నుంచి B వరకు పెరిగింది. కాబట్టి పెరుగుచున్న ప్రతిఫలాలు వస్తున్నాయి. అంటే ఈ దశ వృద్ధి ఫలదశ. B నుండి C వరకు ఉపాంత ఉత్పత్తి స్థిరంగా ఉంది కాబట్టి స్థిర ప్రతిఫలాలు వస్తున్నాయి. కాబట్టి ఈ దశ స్థిర ఫలదశ. C నుంచి D వరకు ఉపాంత ఉత్పత్తి క్షీణిస్తుంది కాబట్టి దీనిని క్షీణ ప్రతిఫల దశగా చెప్పవచ్చు.

సమ ఉత్పత్తి రేఖల ద్వారా తరహాననుసరించి ప్రతి ఫలాల వివరణ

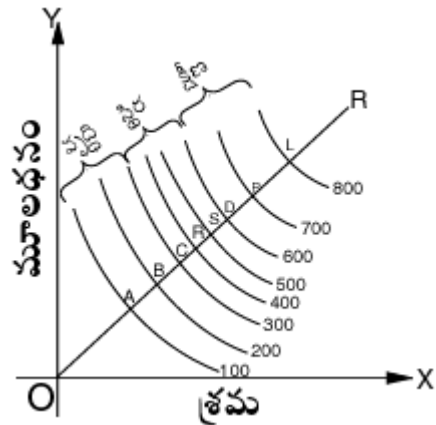
తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాలను సమ ఉత్పత్తి రేఖల ద్వారా వివరించవచ్చు. సమాన ఉత్పత్తిని ఇచ్చే రెండు ఉత్పత్తి సాధనాలను తెలియచేయు రేఖలను సమ ఉత్పత్తి రేఖలు అంటాము. (సమాన సంతృప్తిని తెలియచేయు ఉదాసీనతా వక్రరేఖల వలె)

రేఖా పటం-9.3లో ఉన్న సమ ఉత్పత్తి రేఖలు వివిధ ఉత్పత్తి పరిమాణాలను తెలియచేస్తాయి. ఆ ఉత్పత్తి పరిమాణాలు 100, 200, 300 ..... వలె పటంలోని రేఖల వద్ద చూపటం జరిగింది. తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాలను కనుగొనటం కోసం కేంద్రం నుంచి R అనే రేఖను గీయటం జరిగింది. ఆ రేఖ వివిధ సమ ఉత్పత్తి రేఖలను ఖండించుకొనే బిందువులను A, B, C, R, S, D, PL గా గుర్తించాము.

ఈ రేఖ పై ఒక బిందువు నుంచి మరొక బిందువుకు మారే దూరాన్ని బట్టి మనం వివిధ ప్రతి ఫలాలను గుర్తించవచ్చు. పటం-9.3లో AB కన్నా BC మధ్య దూరం తగ్గింది. కాబట్టి వృద్ధి ప్రతిఫలాలు వస్తున్నట్లు చెప్పవచ్చు. తరువాత CR, RS, SD ల మధ్య దూరం సమానంగా ఉంది. కాబట్టి స్థిర ప్రతిఫలాలు వస్తున్నట్లుగా చెప్పవచ్చు. ఆ తరువాత DP కన్నా PL దూరం పెరిగింది. కాబట్టి క్షీణ ప్రతిఫలాలు వస్తున్నట్లుగా చెప్పవచ్చు.

రేఖాపటం - 9.3

సమ ఉత్పత్తి రేఖల ద్వారా తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాలు

వివిధ ప్రతిఫలాలు రావటానికి కారణాలు

1. తరహాననుసరించి పెరిగే ప్రతిఫలాలు : ఉత్పత్తి కారకాలన్నింటినీ ఒక శాతంలో పంచినప్పుడు దాని నుండి వచ్చే ఉత్పత్తి ఒక శాతం కన్నా ఎక్కువగా పెరిగితే దానిని తరహాననుసరించి పెరుగుచున్న ప్రతిఫలాలు అంటాము. అంటే పెరుగుతున్న ప్రతిఫలాలు రావటానికి కారణాలు 1) ఉత్పాదక సంస్థ పరిమాణంలో మార్పులు రావటం 2) ఉత్పత్తి కారకాల అవిభాజ్యత తొలగిపోవటం 3) శ్రామిక ప్రత్యేకీకరణ ప్రవేశ పెట్టటం మొదలైనవి.
2. తరహాననుసరించి స్థిర ప్రతిఫలాలు : ఉత్పత్తి కారకాలను ఒక శాతంలో పెంచినప్పుడు దాని నుండి వచ్చే ఉత్పత్తి కూడా ఒక శాతంగానే పెరిగితే అటువంటి ప్రతిఫలాలను స్థిర ప్రతిఫలాలు అని అంటారు. ఉత్పత్తి కారకాల అవిభాజ్యతలు లేకపోవటం, శ్రమ విభజన పూర్తి స్థాయిలో ప్రవేశ పెట్టటం వల్ల స్థిర ప్రతిఫలాలు లభ్యమౌతాయి.
3. తరహాననుసరించి క్షీణ ప్రతిఫలాలు : ఉత్పత్తి కారకాలను ఒక శాతంలో పెంచినప్పుడు దాని నుండి వచ్చే ఉత్పత్తి ఒక శాతం కన్నా తక్కువగా ఉంటే వాటిని తరహాననుసరించి క్షీణ ప్రతిఫలాలు అని అంటారు. ఉత్పత్తిలో మరల అవిభాజ్యతలు ఏర్పడటం, తక్కువ నాణ్యత ఉన్న ఉత్పత్తి సాధనాలను ఉపయోగించటం, వనరుల పై ఒత్తిడి పెరగటం వల్ల క్షీణ ప్రతిఫలాలు లభ్యమౌతాయి.

9.5 సారాంశం

ప్రయోజనాలను సృష్టించటమే ఉత్పత్తి. వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయాలంటే భూమి, శ్రమ, మూలధనం మరియు వ్యవస్థాపన అనే ఉత్పత్తి కారకాలు అవసరం. ఉత్పాదకాలకు (ఉత్పత్తి కారకాలకు), ఉత్పత్తికి మధ్య గల సంబంధాన్ని ఉత్పత్తి ఫలం తెలియజేస్తుంది.

మిగిలిన ఉత్పత్తి సాధనాలను స్థిరంగా ఉంచే ఏదైనా ఉత్పత్తిసాధనాన్ని మార్చితే ఆ మార్పును అనుపాతంలో మార్పు అంటారు. అనుపాతంలో మార్పు వల్ల ఉత్పత్తిలో వచ్చే మార్పులను క్షీణ ప్రతిఫల సూత్రం లేదా చరానుపాతాల సూత్రం తెలియజేస్తుంది. ఉపయోగించే ఉత్పత్తి సాధనాలన్నింటిని మార్చినట్లయితే తరహాలో మార్పు అంటారు. తరహాలో మార్పు వల్ల వృద్ధి, స్థిర, క్షీణ ప్రతిఫలాలు లభ్యమౌతాయని తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది. పెద్ద తరహాలో ఉత్పత్తి చేస్తే సంస్థలకు వివిధ ఆదాలు వస్తుంటాయి. వీటిని గురించి తరువాత భాగంలో తెలుసుకుందాం.

9.6 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. మిగిలిన ఉత్పత్తి కారకాలు స్థిరంగా ఉంచి ఏదైనా ఒక ఉత్పత్తి కారకాన్ని మార్చితే వచ్చు మార్పును అనుపాతంలో మార్పు అంటారు. అనుపాతపు మార్పును ఆధారంగా చేసుకొని చరానుపాత సూత్రాన్ని రూపొందించటం జరిగింది.
2. ఉత్పత్తి సాధనాలన్నింటిలో మార్పు వస్తే తరహాలో మార్పు అంటారు. తరహాలో మార్పును ఆధారంగా చేసుకొని తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సిద్ధాంతం రూపొందించబడింది.

9.7 పదకోశం

1. ఉత్పత్తి : ప్రయోజనాల సృష్టి లేదా కోర్కెను తీర్చగలిగే శక్తి గల వస్తువులను తయారు చేయటం.
2. ఉత్పత్తి కారకాలు : వస్తూత్పత్తిలో సహాయపడే సాధనాలను ఉత్పత్తి కారకాలు అంటారు.
3. చరానుపాతాల సూత్రం : మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి, ఒక ఉత్పత్తి కారకాన్ని పెంచినప్పుడు మొదట వృద్ధి ప్రతిఫలాలు, తరువాత క్షీణ ప్రతిఫలాలు, ఆ తరువాత ఋణ ప్రతిఫలాలు వస్తాయని తెలియజేస్తుంది.
4. తరహాననుసరించి ప్రతిఫలాల సూత్రం : అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలను పెంచినప్పుడు లేదా తరహా మారినప్పుడు మొదట వృద్ధి, తరువాత స్థిర, ఆ తరువాత క్షీణ ప్రతిఫలాలు వస్తాయని తెలియజేస్తుంది.

9.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. చరానుపాత సూత్రాన్ని వివరించుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. తరహాననుసరించి వచ్చే ప్రతిఫలాల సూత్రాన్ని వివరించుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. చరానుపాత సిద్ధాంతానికి ప్రమేయాలు
2. తరహాననుసరించి క్షీణ ప్రతిఫలాలు
3. వృద్ధి ప్రతిఫలాలకు కారణాలు

9.9 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Alfred Marshall : Principles of Economics
2. Stonier and Hague : A Text Book of Economic Theory
3. G.E. Ferguson : Economics
4. M.L. Jhingan : Advanced Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 10

పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వల్ల ఆదాలు

విషయక్రమం

10.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
10.1	విషయ పరిచయం
10.2	పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వలన లభించు ఆదాలు
10.2.1	అంతర్గత ఆదాలు
10.2.2	అభిలషణీయ పరిమాణం
10.2.3	బహిర్గత ఆదాలు
10.2.4	పెద్ద తరహా ఉత్పత్తికి పరిమితులు
10.3	సారాంశం
10.4	గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు
10.5	పడకోశం
10.6	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
10.7	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

10.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వల్ల లభించే ఆదాలను గూర్చి వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది పాఠ్యాంశాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

* అంతర్గత ఆదాలు

* సంస్థ అభిలషణీయ పరిమాణం

* బహిర్గత ఆదాలు

10.1 విషయ పరిచయం

ఉత్పత్తి తరహాలో మార్పు వచ్చినందువల్ల సంస్థలకు వివిధ రకాలైన ఆదాలు వస్తాయి. అందువల్ల ఉత్పత్తి వ్యయాలు తగ్గటం జరుగుతుంది. అంటే ఉత్పత్తి తరహాలో మార్పుల వల్ల ఉత్పత్తి వ్యయాలు తగ్గి ఉత్పత్తి సిద్ధాంతంలో వృద్ధి ఫలదశగా చెప్పటం జరుగుతుంది. ఇప్పుడు మనం వివిధ రకాలైన ఆదాలను గూర్చి తెలుసుకుందాం.

10.2 పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వల్ల లభించు ఆదాలు

ఒక సంస్థ అనుసరించే ఉత్పత్తి తరహాను బట్టి ఆ సంస్థ ఉత్పత్తి వ్యయాలు ఉంటూ ఉంటాయి. ఉత్పత్తి తరహా పెరిగే కొద్దీ ఉత్పత్తి వ్యయాలు తగ్గుతాయి.

ఈ విధంగా సంస్థల ఉత్పత్తి తరహా పెరిగే కొద్దీ ఆ సంస్థలకు వచ్చే ఆదాలను పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వల్ల వచ్చే ఆదాలు అంటారు. సంస్థల తరహా పెరుగుతూ ఉంటే, సంస్థలకు రెండు రకాలైన ఆదాలు లభిస్తాయని మార్షల్ అన్నారు. అవి 1) అంతర్గత ఆదాలు 2) బహిర్గత ఆదాలు.

10.2.1 అంతర్గత ఆదాలు

ఒక సంస్థ యొక్క ఉత్పత్తి పరిమాణం పెరిగే కొద్దీ ఆ సంస్థకు వచ్చే ఆదాలను అంతర్గత ఆదాలు అంటారు. అంతర్గత ఆదాలు ఏ సంస్థ ఉత్పత్తి పరిమాణం పెంచుతుందో దానికి మాత్రమే లభిస్తాయి. కాబట్టి వీటిని అంతర్గత ఆదాలు అంటారు.

సంస్థలు పొందే అంతర్గత ఆదాలు 5 రకాలుగా ఉంటాయి. 1) సాంకేతిక ఆదాలు 2) నిర్వహణ ఆదాలు 3) విత్త పరమైన ఆదాలు 4) మార్కెటింగ్ ఆదాలు 5) నష్ట భయాన్ని తగ్గించు ఆదాలు.

1. సాంకేతిక ఆదాలు : పెద్ద సంస్థలు భారీ యంత్రాలు, ఆధునిక సామాగ్రిని ఉపయోగించగలిగే స్థితిలో ఉంటాయి. పెద్ద మొత్తంలో వస్తుత్పత్తి చేసే సంస్థలకు వివిధ రకాలైన సాంకేతిక ఆదాలు పొందగలవు. సంస్థలు పొందే సాంకేతిక ఆదాలు నాలుగు విధాలుగా చెప్పవచ్చు.

- పెద్ద పరిమాణం :** పెద్ద సంస్థలు భారీ యంత్రాలను ఉపయోగించటం వల్ల కొన్ని సాంకేతిక ఆదాలు లభిస్తాయి. పెద్ద పరిమాణం గల యంత్రాలపై జరిగే నిర్మాణ వ్యయాలు వాటి సైజు పెరిగినంతగా పెరగవు. అంటే యంత్రం పరిమాణం (సైజు) రెట్టింపు అయినా దాన్ని నడిపే శ్రామికుల సంఖ్యలో పెద్దగా తేడా ఉండదు. ఒక యంత్రం పరిమాణాన్ని రెట్టింపు చేస్తే దాని నుంచి తయారయ్యే వస్తురాశి రెట్టింపు కన్నా ఎక్కువగా పెరుగుతుంది. కాని ఖర్చులు రెట్టింపు కావు. ఈ విధంగా సాంకేతిక ఆదాలు లభ్యమౌతాయి.
- అనుబంధ పరిశ్రమలు :** ఒక దానితో ఒకటి సంబంధమున్న అనుబంధ ఉత్పత్తి ప్రక్రియలను ఒకే సంస్థ చేపట్టటం ద్వారా కొన్ని సాంకేతిక ఆధారాలు లభిస్తాయి అంటే ఒక సంస్థలో వచ్చే ఉప ఉత్పత్తులను ఉపయోగించుకొనే సంస్థలను స్థాపించవచ్చు. పంచదార ఫ్యాక్టరీ తానే ఆల్కహాల్ ఉత్పత్తి చేయు యూనిట్‌ను స్థాపించటం ద్వారా దాని ఉప పదార్థాలు (By-products) వ్యధాకావు. పేపర్ మిల్లకు అనుబంధంగా పేపరు గుజ్జు తయారు చేసే యూనిట్ ఉంటే కలిసి వస్తుంది.
- ఉన్నత సాంకేతిక పద్ధతులు :** పెద్ద సంస్థలు ఆధునికమైన, ఖరీదు గల యంత్రాలను కొని ఉపయోగించుకోగలవు. ఆ యంత్రాలను పూర్తి సామర్థ్యం మేరకు ఉపయోగించుకొనగలవు. కంప్యూటర్ల ద్వారా నడపబడే ఉత్పత్తి ప్రక్రియలను ప్రవేశ పెట్టగలవు.
- అధిక ప్రత్యేకీకరణ :** పెద్ద సంస్థల్లో ప్రత్యేకీకరణకు అవకాశం పెరుగుతుంది. ప్రత్యేకీకరణ, శ్రమ విభజన వల్ల వచ్చే వివిధ రకాల ప్రయోజనాలను ఆ సంస్థలు పొందగలవు. తద్వారా వచ్చే ఆదాలు ఉత్పత్తి వ్యయాలు తగ్గిస్తాయి.

2. నిర్వహణపు ఆదాలు : పెద్ద సంస్థలు శ్రమ విభజనను ప్రవేశపెట్టి వివిధ రకాల ఆదాలు పొందవచ్చును. ఫ్యాక్టరీ నిర్వహణను వివిధ శాఖలుగా విభజించి ఒక్కొక్క శాఖకు ప్రత్యేకంగా నిపుణులను అధిపతులుగా నియమించవచ్చును. ప్రతి శాఖలోని పనిని విభజించి శ్రామికుల నైపుణ్యాన్ని బట్టి వారికి పని అప్పగించవచ్చు. దీని వల్ల శ్రామికుల నైపుణ్యాలు పెరుగుతాయి. వారి కాలం ఆదా అవుతుంది. సంస్థ యజమాని చిన్న చిన్న పనులు దిగువ అధికారులకు వదిలివేసి, తాను ముఖ్యమైన విధాన నిర్ణయాలు తీసుకొంటూ ఉండవచ్చు. ఉత్పత్తి పెరిగే కొద్దీ ఒక్కొక్క యూనిట్ వస్తురాశి ఉత్పత్తికయ్యే నిర్వహణ వ్యయం తగ్గుతుంది. నిపుణులైన మేనేజర్లను నియమించటం ద్వారా నిర్వహణ సమర్థవంతంగాను, ఖర్చు తక్కువగాను ఉంటుంది.

3. విత్తపరమైన ఆదాలు : పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి చేసే సంస్థలకు మార్కెట్లో పెట్టుబడి ఎక్కువగా లభిస్తుంది. ఎందుకంటే ఆ సంస్థకు మార్కెట్లో గుర్తింపు, గుడ్‌విల్ మొదలైనవి ఉంటాయి. అందువల్ల పెద్ద మొత్తంలో ఋణాలు తక్కువ వడ్డీకి లభిస్తాయి. చిన్న సంస్థల కన్నా పెద్ద సంస్థలకు పరపతి సౌకర్యాలను పొందటానికయ్యే ఖర్చులు తక్కువగా ఉంటాయి. ఈ సంస్థల వాటాలు, ఋణ పత్రాలు మార్కెట్లో త్వరగా అమ్ముడు పోతాయి. వీటికి పలుకుబడి ఎక్కువగా ఉంటుంది. కనుక వాటాలు, ఋణ పత్రాలు మార్కెట్లోకి విడుదల చేసిన వెంటనే అమ్ముడుపోతాయి. ఉదాహరణకు టాటా కంపెనీ.

4. మార్కెట్ ఆదాలు : పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి చేయు సంస్థలు ముడి సరుకులు కొనటం లోను, తయారైన వస్తురాశిని అమ్మటం లోను ఆదాలు పొందుతాయి. పెద్ద మొత్తంలో ముడి సరుకులు, ఇంధనాలు కొంటాయి. కనుక అవి తక్కువ ధరకు లభిస్తాయి. కొన్న తరువాత మధ్యలో అంతరాయం లేకుండా ముడి సరుకులు, ఇంధనాలు పొందుతాయి. రవాణా చేసే సంస్థలు కూడా రాయితీలను ఇస్తాయి. పెద్ద సంస్థలకు మంచి అమ్మకపు వ్యవస్థ కూడా ఉంటుంది. ప్రచారం కోసం, కొత్త మార్కెట్ల స్థాపన కోసం పెద్ద మొత్తంలో ఖర్చు చేయగలవు. అనేక మంది అమ్మకపు సిబ్బందిని నియమించ వచ్చును. అమ్మకాలు, డిమాండ్‌ను గూర్చి పరిశోధన పై ఖర్చు పెట్టగలవు.

5. నష్ట భయాన్ని భరించు ఆదాలు : పెద్ద సంస్థలు నష్టభయాన్ని భరించ గల శక్తి గలిగి ఉంటాయి. నష్టభయాలను వివిధ వ్యక్తులకు పంపిణీ చేయటం ద్వారా నష్ట భయాలను తప్పించుకొన గలవు. వివిధ రకాల వస్తువులను తయారు చేయుట ద్వారా నష్ట భయం

కొంత తగ్గుతుంది. విభిన్న వస్తువులు ఉత్పత్తి చేసే సంస్థలకు ఒక వస్తువు తయారీలో నష్టం వచ్చినా, వేరొక వస్తువు ద్వారా పూడ్చుకొంటాయి. వస్తువులను వేర్వేరు మార్కెట్లలో అమ్మటం ద్వారా నష్ట భయం కొంత తగ్గుతుంది. ఒక మార్కెట్లో డిమాండ్ తగ్గినా వేరొక మార్కెట్లో అమ్ముతుండ వచ్చును. ఒక వస్తువు యొక్క ఉత్పత్తి ఏ కారణం చేతనైనా మధ్యలో ఆగిపోయినా వేరొక వస్తువు ఉత్పత్తి కొనసాగుతూనే ఉంటుంది. ముడి సరుకులు, ఇంధనాలు, శక్తి మొదలైన వాటిని ఒకరి దగ్గరి నుంచి గాక అనేక మంది నుంచి పొందటం వల్ల నష్ట భయాన్ని కొంత మేరకు పంపిణీ చేయవచ్చును.

10.2.2 అభిలషణీయ పరిమాణం

ఒక సంస్థ పెరుగుతుంటే ఆ సంస్థకు అంతర్గత ఆదాలు ఒక స్థాయి వరకు మాత్రమే లభిస్తాయి. ఒక స్థాయిని మించి సంస్థ పరిమాణం పెరిగితే సంస్థలకు ఆదాలకు బదులు నష్టాలు వస్తాయి. ఒక సంస్థకు ఏ ఉత్పత్తి స్థాయి వరకైతే అంతర్గత ఆదాలు లభించి, ఆ తరువాత అంతర్గత ఆదాలకు బదులు నష్టాలు వస్తాయో ఆ స్థాయిని అభిలషణీయ పరిమాణం అంటారు. ఉదాహరణకు ఒక సంస్థ పరిమాణాన్ని పెంచుతుంటే 10,000 యూనిట్ల వరకు అంతర్గత ఆదాలు లభిస్తున్నాయను కొందాం. ఆ తరువాత 10,001 యూనిట్ల నుండి ఉత్పత్తి పెరుగుతుంటే అంతర్గత నష్టాలు వస్తున్నాయను కొందాం. అప్పుడు 10,000 యూనిట్ల ఉత్పత్తిని అభిలషణీయ పరిమాణం అంటారు. అంతకన్నా ఉత్పత్తి తగ్గినా దానికి రావలసిన ఆదాలు పూర్తిగా రావు. కనుక 10,000 యూనిట్ల అభిలషణీయ పరిమాణం. అభిలషణీయ పరిమాణంలో ఉత్పత్తి సాధనాలన్నీ సమర్థవంతంగా ఉపయోగించబడతాయి. సగటు ఉత్పత్తి వ్యయాలు కనిష్టంగా ఉంటాయి. సంస్థ ఉత్పత్తి అభిలషణీయ పరిమాణం కన్నా తగ్గినా లేదా పెరిగినా ఉత్పత్తి వ్యయాలు పెరుగుతాయి. అందువల్ల సంస్థ సగటు వ్యయాల రేఖ U - ఆకారంలో ఉంటుంది. U - ఆకారంలో ఉన్న సగటు వ్యయాల రేఖ కనిష్ట బిందువు దగ్గర సంస్థ అభిలషణీయ స్థాయిలో ఉంటుంది. ఏ - ఆకారంలో ఉన్న సగటు వ్యయాల రేఖను గూర్చి మీరు తరువాత భాగంలో నేర్చుకొంటారు.

10.2.3 బహిర్గత ఆదాలు

పరిశ్రమ యొక్క పరిమాణం పెరుగుతుంటే ఆ పరిశ్రమలో ఉన్న సంస్థలన్నింటికీ కొన్ని ఆదాలు లభిస్తాయి. ఈ ఆదాలను బహిర్గత ఆదాలు అంటారు. ఒక సంస్థ పెరగటం వల్ల వేరొక సంస్థకు లభించే ఆదాలను కూడా బహిర్గత ఆదాలు అంటారు. ఉదాహరణకు వస్త్ర పరిశ్రమకు అవసరమైన యంత్రాలను ఉత్పత్తి చేసే సంస్థ పెరిగితే దాని ఉత్పత్తి వ్యయాలు తగ్గినాయనుకొందాం. దీనితో ఆ యంత్రాలను ఉపయోగించి బట్టలు నేసే మిల్లులు లాభాలను పొందుతాయి. బట్టల మిల్లులకు ఇవి బయట నుంచి వచ్చే ఆదాలు కనుక బహిర్గత ఆదాలు అంటున్నారు.

బహిర్గత ఆదాలను నాలుగు రకాలుగా విభజించ వచ్చును. అవి - (1) కేంద్రీకరణ ఆదాలు (2) సమాచారపు ఆదాలు (3) ప్రత్యేకీకరణ ఆదాలు (4) సంక్షేమ పరమైన ఆదాలు.

1. కేంద్రీకరణ ఆదాలు : అనేక సంస్థలు ఒకే ప్రాంతంలో స్థాపించబడటం వల్ల వాటన్నింటికీ పరస్పరం కొన్ని ఆదాలు లభిస్తాయి. రవాణా సౌకర్యాలు, శిక్షణ పొందిన శ్రామికులు, వార్తా సౌకర్యాలు, బ్యాంకింగ్ సౌకర్యాలు వంటివి కలిసి వస్తాయి. వాటన్నింటికీ ఉపయోగించుకొని అనుబంధ (Subsidiary), అనుషంగిక (Ancillary) పరిశ్రమలు వృద్ధి చెందుతాయి. ఒక నిర్ణీత పరిశ్రమలో జరిగే ఉత్పత్తి ప్రక్రియలతో సంబంధముండి స్థాపించబడేది అనుబంధ పరిశ్రమ.

ఉదాహరణకు చెరకు పిప్పితో కాగితం తయారు చేయు పరిశ్రమ పంచదార పరిశ్రమకు అనుబంధంగా ఉంటుంది. ఒక పరిశ్రమలోని సంస్థలకు కావలసిన చిన్న చిన్న పరికరాలు, యంత్రాలు తయారు చేసే సంస్థలను అనుషంగిక సంస్థలు అంటారు. ఉదాహరణకు గడియారాలకు కావలసిన చిన్న చిన్న పరికరాలు, చైనలు తయారు చేసేవి గడియారాల పరిశ్రమకు అనుషంగికంగా ఉంటాయి. చెల్లాచెదురుగా విస్తరించి ఉన్న సంస్థలకు కేంద్రీకరణ ఆదాలు లభించవు.

2. సమాచారపు ఆదాలు : ఒక పరిశ్రమలోని సంస్థల సంఖ్య పెరిగే కొద్దీ వాటి మధ్య సమిష్టి సహకార ప్రయత్నాలు పెరుగుతాయి. సంస్థలు పరిశోధన ఖర్చులన్నింటిని ఎవరికి వారే భరించవలసిన పని లేదు. పరిశోధన, వ్యాపార పత్రికలు, విజ్ఞాన, సాంకేతిక పత్రికల ప్రచురణ వంటి వాటిని సమిష్టిగా కొనసాగించ వచ్చును. పరిశ్రమకు కావలసిన సమాచారాన్ని అందరూ కలిసి సేకరించ వచ్చును. పారిశ్రామిక వేత్తలు తమ అభిప్రాయాలను ఒకరికొకరు ఇచ్చి పుచ్చుకొన వచ్చును. అవసరమైతే పరిశోధనశాలలు స్థాపించి వాటి నుంచి లభించే ఫలితాలను అందరూ పొందవచ్చును.

3. ప్రత్యేకీకరణ ఆదాలు : పరిశ్రమ పెరిగే కొద్దీ ఉత్పత్తి ప్రక్రియ మొత్తాన్ని వివిధ దశలుగా విభజించి ఒక్కొక్క దశను ఒక్కొక్క సంస్థ చేపట్టవచ్చును. ఆయా సంస్థలు ఆయా ఉత్పత్తి దశల్లో ప్రత్యేకీకరణ చెందుతాయి. ఉదాహరణకు వస్త్ర పరిశ్రమలో దూది వడకటం, బట్ట నెయ్యటం, ముడి బట్ట, నాణ్యమైన బట్ట వంటి వేర్వేరు దశలను వేర్వేరు సంస్థలు చేపడతాయి. ప్రత్యేకీకరణ వల్ల సంస్థల సామర్థ్యం పెరుగుతుంది, వస్తువులు కూడా నాణ్యతను కలిగి ఉంటాయి.

4. సంక్షేమ పరమైన ఆదాలు : పరిశ్రమ పెరగటం వల్ల సంస్థలన్నీ కలిపి పరిశ్రమ లోని శ్రామికులకు వివిధ సంక్షేమ కార్యక్రమాలు చేపట్టవచ్చును. అన్ని సంస్థలు కలిసి కార్మిక గృహ నిర్మాణం, ఆరోగ్య సౌకర్యాలు, క్రీడా సౌకర్యాలు మొదలైనవి అందించ వచ్చును. సాధారణ, సాంకేతిక విద్యా సంస్థలను స్థాపించవచ్చును. ఇలాంటి సౌకర్యాల వల్ల శ్రామికుల సామర్థ్యం పెరుగుతుంది.

అంతర్గత, బహిర్గత ఆదాలకు మధ్యనున్న తేడా ఖచ్చితమైనది కాదు. బహిర్గత ఆదాలను సాంధ్యం సంస్థలన్నీ కలిసి ఒకే సంస్థగా ఏర్పడితే, వాటికి అంతకు ముందు లభిస్తున్న బహిర్గత ఆదాలన్నీ ఆ సంస్థకు అంతర్గత ఆదాలు అవుతాయి. ఒక సంస్థ అంతర్గత ఆదాలు వేరొక సంస్థకు బహిర్గత ఆదాలుగా మారవచ్చును. ఉదాహరణకు ఒక పంచదార ఫ్యాక్టరీ తన మొలసిన్ ను ఉపయోగించి తానే స్పిరిట్ తయారు చేస్తుంటే దానికి అంతర్గత ఆదాలు లభిస్తాయి. అదే బెల్లపు సాగు (Molasses) ను వేరొక సంస్థ ఉపయోగించటం ప్రారంభిస్తే ఆ రెండవ సంస్థకు బహిర్గత ఆదాలు వస్తాయి.

బహిర్గత ఆదాలు అంతర్గత ఆదాలకు దారితీయ వచ్చును. పెద్ద పరిశ్రమల్లో లభించే బహిర్గత ఆదాల వల్ల ఒక సంస్థ తన ఉత్పత్తి పరిమాణాన్ని పెంచవచ్చును. అప్పుడు దానికి కొత్తగా అంతర్గత ఆదాలు లభిస్తాయి. ఈ విధంగా బహిర్గత ఆదాలు ఆ సంస్థకు అంతర్గత ఆదాలు రావటానికి కారణమవుతాయి.

10.2.4 పెద్ద తరహా ఉత్పత్తికి పరిమితులు

పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వల్ల ఆదాలు నిరంతరంగా లభించవు. ఒక స్థాయి తర్వాత ఆదాలకు బదులు నష్టాలు వస్తాయి. పెద్దతరహా ఉత్పత్తికి దిగువ తెలిసిన పరిమితులున్నాయి.

1. పెద్ద తరహా సంస్థలకు పెద్ద మొత్తాలలో కావలసిన పరపతి సరియైన సమయంలో లభించక పోవచ్చును. అందువల్ల సంస్థ విస్తరణ అనుకున్న రీతిలో జరగక పోవచ్చును.
2. ఒక స్థాయి ఉత్పత్తి దాటిన తర్వాత సంస్థ నిర్వహణ కూడ కష్టమవుతుంది. పర్యవేక్షణ, అదుపు చేయటం కష్టమవుతుంది. పర్యవేక్షణ లేకపోతే సమర్థవంతంగా పని చేయరు. వృధాలు పెరుగుతాయి. నిర్ణయాలు తీసుకొనటం కష్టమవుతుంది. శ్రామికులు, యాజమాన్యం మధ్య సంవిధానం లోపిస్తుంది.
3. ఒక స్థాయి దాటి సంస్థ పెరిగితే మార్కెటింగ్ సమస్యలు ఏర్పడతాయి. తగిన పరిమాణంలో ముడి సరుకులు లభ్యం కావు. పెద్ద తరహా సంస్థల్లో ప్రజల అభిరుచుల కనుగుణంగా వస్తూఉత్పత్తిలో వెంటనే మార్పులు తీసుకురావటం సాధ్యపడదు.
4. మార్కెట్లో పరిపూర్ణ పోటీ పరిస్థితులు లేనప్పుడు సంస్థ పూర్తి సామర్థ్యం మేరకు ఉత్పత్తి కొనసాగించక పోవచ్చును.
5. సంస్థ పరిమాణం పెరిగే కొద్దీ నష్ట భయాలు కూడ పెరుగుతాయి. అమ్మకాలు లేదా ఉత్పత్తి మేనేజర్ ఏ మాత్రం చిన్న తప్పు నిర్ణయం తీసుకొన్నా అమ్మకాలు, ఉత్పత్తి దెబ్బ తింటాయి. నష్టాలు ఏర్పడతాయి.
6. పరిశ్రమ పెరగటం వల్ల ముడి సరుకులు, శ్రమ, మూలధనం వంటి సాధనాలకు మార్కెట్లో డిమాండ్ పెరిగి వాటి ధరలు పెరిగి వ్యయాలు పెరుగుతాయి. పరిశ్రమ ఒకే చోట కేంద్రీకరించ బడటం వల్ల గృహ వసతి, ఆరోగ్య, వైద్య సౌకర్యాల సమస్యలు, రవాణా రద్దీ, నీటి కొరత పెరుగుతాయి. మురికి వాడలు, ఇతర సాంఘిక సమస్యలు పెరుగుతాయి.

10.3 సారాంశం

పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వల్ల లభించే ఆదాలు రెండు రకాలు అవి: 1. అంతర్గత ఆదాలు 2. బహిర్గత ఆదాలు.

ఒక సంస్థలో ఉత్పత్తి పరిమాణం పెరుగుతుంటే దానికి లభించే ఆదాలను అంతర్గత ఆదాలు అంటారు. ఒక పరిశ్రమ పరిమాణం పెరగటం వల్ల దానిలోని సంస్థలన్నింటికి లభించేవి లేదా ఒక సంస్థ పరిమాణం పెరగటం వల్ల వేరొక సంస్థకు లభించే ఆదాలు బహిర్గత

ఆదాలు. సంస్థ పెరుగుతూ ఉంటే ఏ స్థాయి వరకైతే అంతర్గత ఆదాలు లభించి, ఆ తరువాత అంతర్గత ఆదాలకు బదులు నష్టాలు వస్తాయో ఆ ఉత్పత్తి స్థాయిని అభిలషణీయ పరిమాణం అంటారు.

10.4 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. సంస్థలో ఉత్పత్తి పరిమాణం పెరిగితే వచ్చే ఆదాలు అంతర్గత ఆదాలు. అవి : 1) సాంకేతిక ఆదాలు 2) నిర్వహణ ఆదాలు 3) విత్త పరమైన ఆదాలు 4) మార్కెటింగ్ ఆదాలు 5) నష్ట భయాన్ని తగ్గించే ఆదాలు.
2. సంస్థ పరిమాణం పెరిగినందు వల్ల వచ్చే ఆదాలు బహిర్గత ఆదాలు. ఇవి : 1) కేంద్రీకరణ వల్ల ఆదాలు 2) సమాచారపు ఆదాలు 3) ప్రత్యేకీకరణ ఆదాలు 4) సంక్షేమ పరమైన ఆదాలు.
3. ఏ సంస్థ కనీస వ్యయాలతో ఉత్పత్తి చేయ గలుగుతుందో ఆ సంస్థను అభిలషణీయ సంస్థ అని, అది ఉత్పత్తి చేసే పరిమాణాన్ని అభిలషణీయ పరిమాణం అని అంటాము.

10.5 పదకోశం

1. అంతర్గత ఆదాలు : ఒక సంస్థ యొక్క ఉత్పత్తి పరిమాణం పెరుగుతుంటే దానికి మాత్రమే లభించు ఆదాలు అంతర్గత ఆదాలు.
2. బహిర్గత ఆదాలు : ఒక పరిశ్రమ పరిమాణం పెరగటం వల్ల ఆ పరిశ్రమలోని సంస్థలన్నింటికీ సామూహికంగా లభించేవి లేదా ఒక సంస్థ పరిమాణం పెరగటం వల్ల వేరొక సంస్థకు లభించే ఆదాలు బహిర్గత ఆదాలు.
3. అభిలషణీయ సంస్థ : కనీస ఉత్పత్తి వ్యయాలతో కొనసాగే సంస్థ.

10.6 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. పెద్ద తరహా ననుసరించి వచ్చే ఆదాలనగా నేమి? వాటి ద్వారా వృద్ధి ప్రతి ఫలాలను సాధించుట ఎట్లు?
సూచన : అంతర్గత, బహిర్గత ఆదాలు వ్రాయవలెను - అంతర్గత ఆదాల వల్ల తరహాననుసరించి వృద్ధి ప్రతి ఫలాలు లభిస్తాయి. ఇది తరువాత పాఠంలో వివరించబడుతుంది.
2. పెద్ద తరహా ననుసరించిన ఆదాలు ఏవి ? అవి ఏ పరిస్థితుల్లో సంభవించును ?
సూచన : పెద్ద తరహా ఉత్పత్తి వల్ల లభించు ఆదాలను గూర్చి పూర్తిగా వ్రాయవలెను.

II. సంక్షిప్త వ్యాస ప్రశ్నలు

1. పెద్ద తరహా ఉత్పత్తికి సంబంధించిన అంతర్గత, బహిర్గత ఆదాలను వివరించుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. కాబ్ - డగ్లస్ ఉత్పత్తి ఫలం
సూచన : విమర్శలు, ప్రాముఖ్యత వ్రాయవలెను లేదు.
2. బహిర్గత ఆదాలు
3. సంస్థ అభిలషణీయ పరిమాణం

10.7 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Watson D.C : Price Theory and Its Uses, Scientific Book Agency, Calcutta
2. Dewett K.K : Price Theory, S.L. Charitable Trust, New Delhi
3. Koutsoyianmis : A Modern Micro Economics, The Macmillan Press Ltd., London
4. Ahuja H.L. : Principles of Micro Economics, S. Chand and Co., New Delhi
5. Seth M.L. : Principles of Economics, Lakshmi Naraian Agarwal, Agra
6. Jhingan M.L : Advanced Economic Theory, Konark Pubs. Pvt. Ltd., Delhi.
7. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 11

వ్యయాలు, వ్యయ వక్రరేఖలు

విషయక్రమం

11.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
11.1	విషయ పరిచయం
11.2	వ్యయాలు - వివిధ భావనలు
11.2.1	ద్రవ్య వ్యయం
11.2.2	వాస్తవిక వ్యయాలు
11.2.3	ప్రకటిత, అప్రకటిత వ్యయాలు
11.2.4	అవకాశ వ్యయం
11.3	స్వల్పకాలిక వ్యయాలు
11.3.1	స్థిర వ్యయాలు
11.3.2	చర వ్యయాలు
11.4	మొత్తం వ్యయాలు, వ్యయరేఖలు
11.5	సగటు వ్యయాలు, వ్యయరేఖలు
11.5.1	సగటు స్థిరవ్యయం
11.5.2	సగటు చర వ్యయం
11.5.3	సగటు మొత్తం వ్యయం
11.6	ఉపాంత వ్యయం
11.7	సగటు, ఉపాంత వ్యయాల సంబంధం
11.8	వివిధ వ్యయాల ప్రాముఖ్యం
11.9	దీర్ఘకాలిక వ్యయాలు
11.10	సారాంశం
11.11	గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు
11.12	పదకోశం
11.13	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
11.14	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

11.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఉత్పత్తి వ్యయాలు, వివిధ వ్యయ భావనలను గూర్చి ఈ భాగంలో తెలుసుకోవటం జరుగుతుంది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది పాఠ్యాంశాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

* ద్రవ్య వ్యయాలు - వాస్తవిక వ్యయాలు

- * ప్రకటిత, అప్రకటిత వ్యయాలు
- * అవకాశ వ్యయం
- * స్వల్పకాలిక వ్యయాలు
- * దీర్ఘకాలిక వ్యయాలు
- * వ్యయాల ప్రాముఖ్యం

11.1 విషయ పరిచయం

వస్తువుల డిమాండ్ వాటి ధర, వినియోగదారుల ఆదాయస్థాయి పై ఆధారపడినట్లే, వస్తువుల సపై కూడా వాటి ఉత్పత్తి వ్యయాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. అందువల్ల సప్లయిని గురించిన అవగాహన కోసం, ఉత్పత్తి వ్యయాలను గురించి తెలుసుకోవలసి ఉంటుంది. వస్తువుల సప్లయ, డిమాండ్లు కలిసి వస్తువుల ధరలను నిర్ణయిస్తాయి. కాబట్టి వస్తువుల ధర నిర్ణయాన్ని, సప్లయిని అవగాహన చేసుకోవడం కోసం ఉత్పత్తి వ్యయాల స్వభావ, స్వరూపాలను గూర్చిన పరిశీలన అవసరం. ఈ భాగంలో వివిధ వ్యయ భావనలను వివరించటం జరిగింది.

11.2 వ్యయాలు - వివిధ భావనలు (Costs and Different Concepts of Costs)

వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడానికి ఒక సంస్థ చేసే ఖర్చును సాధారణంగా 'ఉత్పత్తి వ్యయం' అంటారు. ఉత్పత్తి వ్యయంలో ఈ అంశాలు చేరి ఉంటాయి. (1) ముడి పదార్థాల పై ఖర్చు (2) శ్రామికుల వేతనాలు, ఉద్యోగుల జీతాలు (3) భూమి, భవనాల అద్దె (4) మూలధనం మీద వడ్డీ (5) యంత్ర పరికరాల తరుగుదల (6) ఇంధనం, ఇతర ఖర్చులు (7) వ్యవస్థాపకుని సామాన్య లాభం. ఇవన్నీ కలిసి వ్యయాన్ని నిర్ణయిస్తాయి.

ఉత్పత్తి వ్యయానికి సంబంధించి వివిధ భావనలు వాడుకలో ఉన్నాయి. వాటిని గురించి ముందుగా తెలుసుకోవటం అవసరం.

11.2.1 ద్రవ్య వ్యయం (Money Costs): సామాన్యంగా అర్థశాస్త్రంలో ఉపయోగించే భావన ద్రవ్య వ్యయం. వస్తువును ఉత్పత్తి చేయటం కోసం ఉపయోగించుకున్న ఉత్పత్తి కారకాలకు ద్రవ్య రూపంలో చెల్లించిన మొత్తాన్ని 'ద్రవ్యవ్యయం' అంటారు. ఉదాహరణకు కార్మికులకు ఇచ్చే ద్రవ్య వేతనాలు, ముడి పదార్థాలకు చెల్లించిన మొత్తాలు మొదలైనవి. సాధారణంగా ఉత్పత్తిదారులు ఈ ద్రవ్యవ్యయాల పైనే ఆసక్తిని చూపుతారు.

11.2.2 వాస్తవిక వ్యయం (Real Cost): వస్తు ఉత్పత్తిలో అనేక మంది వ్యక్తుల త్యాగాలు లేదా ప్రయత్నాలు ఉంటాయి. ఒక వస్తువును ఉత్పత్తి చేయటానికి సమాజంలోని వివిధ వ్యక్తులు చేసిన త్యాగాలు (Sacrifices), ప్రయత్నాలను (Efforts) వాస్తవిక వ్యయాలుగా సంప్రదాయ అర్థశాస్త్రవేత్తలు పేర్కొన్నారు. ఈ వ్యయాలన్నింటిని ద్రవ్య రూపంలో గాక, త్యాగాలు, ప్రయత్నాల రూపంలో పరిశీలించాలన్నమాట. కాని ఈ వ్యయాలను కనుక్కోవటం చాల కష్టతరం. ఎందువల్లనంటే అవి అనేక మానసిక పరిస్థితుల పై ఆధారపడి ఉంటాయి. నిజానికి ధర విశ్లేషణలో వాస్తవిక వ్యయాలకు ప్రాముఖ్యం లేదు.

11.2.3 ప్రకటిత, అప్రకటిత వ్యయాలు (Explicit and Implicit Costs) ద్రవ్యరూప వ్యయాన్ని రెండు విధాలుగా చెప్పవచ్చు. (1) ప్రకటిత వ్యయాలు (2) అప్రకటిత వ్యయాలు. ఒక ఉత్పత్తి సంస్థ కొనుగోలు చేసిన లేదా అద్దెకు నియోగించిన సాధనాలకు చెల్లించిన మొత్తాలను ప్రకటిత వ్యయాలు అంటారు. ఉదాహరణకు శ్రామికులకిచ్చే వేతనాలు, ఆఫీసర్ల జీతాలు, ముడి పదార్థాలకు చెల్లించే మొత్తాలు మొదలైనన్నింటిని 'ప్రకటిత వ్యయాలు' అంటారు.

కాని కొన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలు సంస్థ యజమాని సొంతవే అయి ఉండవచ్చు. వాటిని కూడా వస్తూత్పత్తిలో ఉపయోగించి ఉండవచ్చు. ఉదాహరణకు సొంత భూమి లేదా సొంత మూలధనం మొదలైన వాటిని అతడు సంస్థలో వాడవచ్చు. అయితే వాటికి ఏమీ చెల్లించడు.

కాని ఈ సాధనాలకు చెల్లించవలసిన మొత్తాలు వ్యయాల కిందకే వస్తాయి. ఎందువల్ల నంటే అవి తన వద్ద లేకుంటే, వేరొక చోటు నుండి అద్దెకు తేనాలి కదా. తన సొంతమే అయినప్పటికీ వాటికి మార్కెట్ ధరల ప్రకారం చెల్లించవలసిన చెల్లింపులను మొత్తం వ్యయంలో చేర్చవలెను. అందువల్ల సొంత ఉత్పత్తి సాధనాలకు రావలసిన మొత్తాలను 'అప్రకటిత వ్యయాలు' అంటారు. ఎందుకంటే అవి ప్రత్యక్షంగా కనిపించవు.

11.2.4 అవకాశ వ్యయం (Opportunity Cost) : ఉత్పత్తి వ్యయాల్లో అవకాశ వ్యయమనే భావన కూడా ఎక్కువ ప్రచారంలో ఉంది. ఈ భావనను నైట్, లిప్పే మొదలైన శాస్త్రవేత్తలు వివరించారు. ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉత్పత్తి సాధనాలు పరిమితంగా ఉంటాయి. సాధనాల కొరత వల్ల ఒక వస్తువును ఉత్పత్తి చేయడానికి వాటిని ఉపయోగిస్తే, ఆ మేరకు ఇంకొక వస్తువును ఉత్పత్తి చేయడానికి అవి లభ్యం కావు. కాబట్టి ఒక వస్తువును ఉత్పత్తి చేయడానికి ఉత్పత్తి సాధనాలు ఉపయోగించే వక్షంలో, మిగిలిన ఉపయోగాలను పోగొట్టుకోవాలి. అంటే ప్రతి ఉత్పత్తి సాధనానికి ప్రత్యామ్నాయ ప్రయోజనాలుంటాయి. ఒక సంస్థ ఒక ఉత్పత్తి సాధనానికి ఇచ్చే ధర కనీసం రెండో సంస్థ ఉపయోగించుకుంటే ఇచ్చే ధరకు సమానంగా ఉండాలి. ఈ విధంగా ఇచ్చే ధరనే అవకాశ వ్యయం అంటారు. ఉదాహరణకు ఒక శ్రామికుడు ఒక సంస్థలో రోజుకు 30 రూ॥ల వేతనానికి పని చేస్తున్నాడనుకొందాం. అతడు ఇంకో సంస్థలో నియమించుకోవాలంటే కనీసం 30 రూ॥లు ఇవ్వాలి. అయితే అతడు ఇదే పనిని వేరే సంస్థలో చేసినా ఇదే ప్రతిఫలం పొందే పరిస్థితి ఉంటే ప్రస్తుత సంస్థలోనే కొనసాగుతాడు. అతను పొందే ఈ ప్రతిఫలాన్ని 'అవకాశ వ్యయం' అంటారు. అందువల్ల ఒక సంస్థలో ఉత్పత్తి సాధనాలను వినియోగించుకొనడం, ఆ సాధనాలకు కనీసం వాటి అవకాశ వ్యయాలను చెల్లించవలె. కాబట్టి ఒక ఉత్పత్తి సాధనం, అత్యుత్తమ ప్రత్యామ్నాయ ఉపయోగంలో ఉపయోగించటం వల్ల ఆ సాధనం ఆర్జించగలిగే మొత్తాన్ని అవకాశ వ్యయం తెలియ చేస్తుంది.

11.3 స్వల్పకాలిక వ్యయాలు (Short-Run Costs)

ఉత్పత్తి వ్యయాల పై కాల ప్రభావం గణనీయంగా ఉంటుంది. కాలాన్ని స్థూలంగా రెండు రకాలుగా విభజించి వ్యయాలను పరిశీలిద్దాం. 1. స్వల్పకాలం (Short-Run) 2. దీర్ఘకాలం (Long-Run) ముందుగా స్వల్పకాలం - స్వల్పకాలంలో వ్యయ భావనలను ఒక సంస్థ దృష్ట్యా పరిశీలిద్దాం.

ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో కర్మాగార భవనాలు, యంత్ర పరికరాలు మొదలైనవి మార్పుడానికి వీలు లేని కాలాన్ని స్థూలంగా 'స్వల్ప కాలం' అంటారు. ఒక సంస్థ ఎక్కువ మంది శ్రామికులను వినియోగించడం ద్వారా గాని, ఎక్కువ ముడి పదార్థాలు కొనడం ద్వారా మాత్రమే ఉత్పత్తిని ఎక్కువ చేయడానికి వీలుండే కాలం స్వల్పకాలమని నిర్వచించవచ్చు. కాబట్టి స్వల్పకాలిక వ్యయాలు అంటే ఒక సంస్థ ఎక్కువ మంది శ్రామికులను వినియోగించడం ద్వారా గాని, ఎక్కువ ముడి సరుకులను కొనడం ద్వారా కాని ఉత్పత్తిని పెంచడానికి చేసే వ్యయాలు. స్వల్పకాలిక వ్యయాలను స్థూలంగా రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి 1. స్థిర వ్యయాలు 2. చర వ్యయాలు.

11.3.1 స్థిర వ్యయాలు (Fixed Costs): స్వల్ప కాలంలో కొన్ని ఉత్పత్తి కారకాలు స్థిరంగా ఉంటాయి, మరికొన్ని కారకాలను మార్చవచ్చు. అంటే ఉత్పత్తి కారకాలు రెండు విధాలుగా ఉంటాయి. 1. స్థిర ఉత్పత్తి కారకాలు 2. చర ఉత్పత్తి కారకాలు. స్థిర ఉత్పత్తి కారకాలైన కర్మాగార భవనం, యంత్రాలు మొదలగు వాటిపై అయ్యే వ్యయాన్ని 'స్థిర వ్యయం' (Fixed Cost) అంటారు. ఉత్పత్తిలో వచ్చే మార్పుల వల్ల ఈ వ్యయాల్లో మార్పు ఉండదు. ఉత్పత్తి చేసినా, చేయకపోయినా భవనం, యంత్రాలు, శాశ్వత సిబ్బంది మొదలైన స్థిర ఉత్పత్తి కారకాల మీద కొంత వ్యయం చేయక తప్పదు. ఈ రకం వ్యయాలు స్వల్పకాలంలో తప్పనిసరిగా చెయ్యవలసి ఉంటుంది. అదే విధంగా అప్పుగా తెచ్చిన మూలధనం మీద వడ్డీ, భీమా ఖర్చులు, యంత్రాల తరుగుదల, కొంత మంది శాశ్వతపు సిబ్బంది జీతాలు మొదలగున్నవన్నీ స్థిర వ్యయాలే అవుతాయి.

స్థిర వ్యయాలు వస్తూఉత్పత్తి యొక్క అన్ని యూనిట్ల మీద పంపిణీ చేయబడతాయి. కాబట్టి వీటిని 'వ్యవస్థావ్యయాలు' (Over-head Costs) అని మార్షల్ అన్నాడు. ఉత్పత్తి పరిమాణం ప్రత్యక్షంగా ఈ వ్యయాల మీద ఆధారపడదు. అందువల్ల వీటిని 'అనుబంధ వ్యయాలు' (Supplementary Costs) అని కూడా మార్షల్ పేర్కొన్నాడు.

11.3.2 చర వ్యయాలు (Variable Costs) : చర ఉత్పత్తి కారకాలైన అంటే స్వల్పకాలంలో మార్పుటకు అవకాశం ఉన్న ముడి పదార్థాలు, శ్రామికులు, ఇంధనం మొదలైన వాటి మీద అయ్యే వ్యయాలను చర వ్యయాలు అంటారు. ఉత్పత్తి పరిమాణము పెరిగిన కొద్దీ ఇవి పెరగటం, తగ్గిన కొద్దీ ఇవి తగ్గటం జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు సంస్థ ఉత్పత్తిని పెంచవలెనని నిర్ణయిస్తే, ఎక్కువ ముడి పదార్థాలను వినియోగించవలె, ఎక్కువ మంది శ్రామికులను నియమించవలె. కాబట్టి ఈ చర వ్యయాలు పెరుగుతాయి. అదే విధంగా ఉత్పత్తిని తగ్గించవలెనని నిర్ణయిస్తే, తక్కువ పరిమాణంలో ముడి పదార్థాలను వాడటం, శ్రామికుల సంఖ్యను తగ్గించటం జరుగుతుంది. అందువల్ల చర వ్యయాలు తగ్గుతాయి. అసలు ఉత్పత్తి మానివేస్తే ఈ వ్యయాలు ఉండవు. అంటే ఉత్పత్తి అంతా ప్రత్యక్షంగా ఈ వ్యయాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. అందుకే వీటిని ప్రత్యక్ష వ్యయాలు (Direct Costs or Prime Costs) గా మార్షల్ భావించాడు.

11.4 మొత్తం వ్యయాలు, వ్యయ రేఖలు (Total Cost and Cost Curves)

కొంత వస్తురాశిని ఉత్పత్తి చేయడానికి అయిన వ్యయాన్ని మొత్తం ఉత్పత్తి వ్యయం (Total Cost) అంటాము. ఆ వస్తురాశిని ఉత్పత్తి చేసినందుకు, ఉత్పత్తి కారకాలకు చెల్లించిన మొత్తం ప్రతిఫలమే మొత్తం వ్యయం అవుతుంది. లేదా మొత్తం స్థిరవ్యయాన్ని (Total Fixed Cost), మొత్తం చర వ్యయాన్ని (Total Variable Cost) కలిపితే మొత్తం వ్యయం వస్తుంది.

$$\text{Total Cost (TC)} = \text{Total Fixed Cost (TFC)} + \text{Total Variable Cost (TVC)}$$

$$\text{మొత్తం వ్యయం} = \text{మొత్తం స్థిర వ్యయం} + \text{మొత్తం చర వ్యయం}$$

ప్రస్తుతం ఒక సంస్థకు సంబంధించి ఊహించిన ఉత్పాదకత - వ్యయ నిర్ణయ పట్టికను పరిశీలించి ఈ వ్యయాలను, వ్యయ రేఖలస్వభావాన్ని పరిశీలిద్దాం. మనము పరిశీలించే సంస్థకు స్థిర వ్యయం 100 రూ॥లు అనుకొందాం. ఈ సంస్థ యొక్క వ్యయ పట్టిక క్రింది విధంగా ఉందని ఊహిద్దాం.

పట్టిక - 11.1

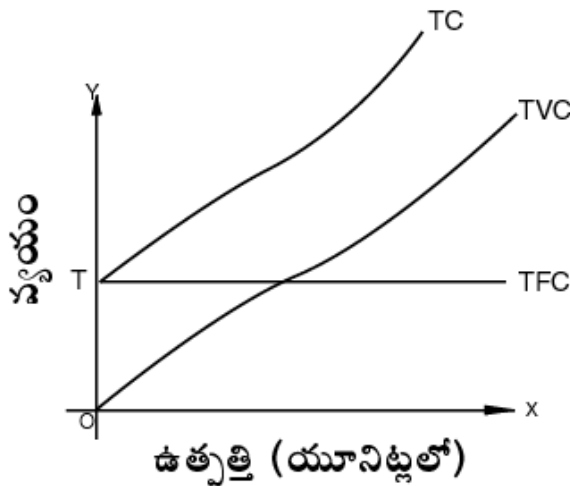
స్వల్ప కాలంలో సంస్థ ఉత్పత్తి వ్యయాల పట్టిక (రూపాయల్లో)

ఉత్పాదితం యూనిట్‌లు	మొత్తం స్థిర వ్యయం (TFC)	మొత్తం చర వ్యయం (TVC)	మొత్తం వ్యయం (TC)	సగటు స్థిర వ్యయం (AFC)	సగటు చర వ్యయం (AVC)	సగటు మొత్తం వ్యయం (AC)	ఉపాంత వ్యయం (MC)
(1)	(2)	(3)	(4) (2+3)	(5) (2-1)	(6) (3-1)	(7) (4-1)	(8)
0	100	-	100	100	-	100	-
1	100	20	120	100	20	120	20
2	100	38	138	50	19	69	18
3	100	52.5	152.5	33.3	17.5	50.8	14.5
4	100	66	166	25	16.5	41.5	13.5
5	100	80	180	20	16	36	14
6	100	99	199	16.7	16.5	33.2	19
7	100	140	240	14.3	20	34.3	41
8	100	184	284	12.5	23	35.5	44

పట్టిక-11.1లో మొదటికాలంలో ఉత్పాదితం యూనిట్లను, రెండో కాలంలో మొత్తం స్థిర వ్యయం చూపబడింది. వస్తువు ఎంత ఉత్పత్తి చేసినా మొత్తం స్థిర వ్యయం 100 రూపాయలే. వస్తువు వివిధ పరిమాణాల్లో ఉత్పత్తి చేయటం వల్ల అయ్యే మొత్తం చర వ్యయాన్ని మూడవ కాలం తెలియజేస్తుంది. వస్తూత్పత్తి పెరిగినకొద్దీ మొత్తం చర వ్యయం పెరుగుతుంది. ఎందువల్లనంటే స్వల్పకాలంలో వస్తూత్పత్తి పెంచాలంటే శ్రామికులు, ముడిపదార్థాలు వంటి చర ఉత్పత్తి కారకాల నియామకాన్ని పెంచవలె. అందువల్ల మొత్తం చరవ్యయం వస్తూత్పత్తితో పాటు పెరుగుతుంది. చరవ్యయం మొదట తక్కువ రేటులో, తరువాత ఎక్కువగా రేటులో పెరుగుతూ ఉంటుంది. ఎందుకంటే స్థిర ఉత్పత్తి కారకాలతో పాటు చర ఉత్పత్తి కారకాన్ని ఎక్కువ పరిమాణంలో కలిపి ఉపయోగిస్తూ సోతే, ఒక దశ దాటిన తరువాత 'క్షీణ ప్రతిఫలాలు' రావడం వల్ల ఈ విధంగా జరుగుతుంది. ఉత్పత్తి చేయడానికయ్యే మొత్తం స్థిర వ్యయం, మొత్తం చర వ్యయాలను కూడితే మొత్తం వ్యయం వస్తుంది.

ఈ మొత్తం వ్యయాలకు సంబంధించిన రేఖలను పటం 11.1లో చూపటం జరిగింది. పై పట్టికలోని వివిధ ఉత్పాదిత, యూనిట్లను, వాటికయ్యే వ్యయాలను రేఖా పటంలో వివిధ బిందువుల ద్వారా గుర్తించి, ఆ బిందువులనన్నింటిని కలిపితే, మనకు మూడు మొత్తం వ్యయ వక్రరేఖలు (Total Cost Curves) లభిస్తాయి. వాటిని క్రింది రేఖాపటం - 11.1 తెలియజేస్తుంది.

రేఖా పటం - 11.1

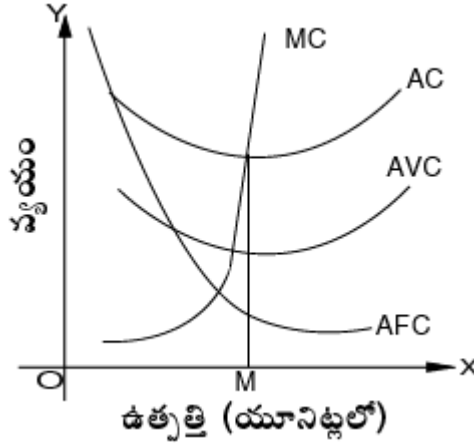
పై పటం-11.1లో OX అక్షంపై ఉత్పత్తి యూనిట్లను OY అక్షంపై వ్యయాన్ని గుర్తించటం జరిగింది. TVC రేఖ మొత్తం చరవ్యయ వక్రరేఖ. ఈ రేఖ కేంద్రం నుంచి ప్రారంభమై మొదట తగ్గుతున్న రేటులో, తరువాత పెరుగుతున్న రేటులో పెరుగుతుంది. TFC రేఖ మొత్తం స్థిర వ్యయ రేఖ. ఈ రేఖ x అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది. ఎందుకంటే ఉత్పత్తిలో మార్పు వల్ల ఈ వ్యయం మారదు. ఇది x అక్షంపై మొత్తం స్థిర వ్యయ పరిమాణం (అంటే T) వద్ద ప్రారంభమై మొదట తగ్గుతున్న రేటులో, తరువాత పెరుగుతున్న రేటులో పెరుగుతుంది. TC, TVC ల మధ్య భేదం మొత్తం స్థిర వ్యయానికి సమానం. అందువల్ల మొత్తం వ్యయ వక్రరేఖ, మొత్తం చరవ్యయ వక్రరేఖకు పై భాగాన ఉంటుంది.

11.5 సగటు వ్యయాలు, వ్యయ రేఖలు (Average Cost and Cost Curves)

ఇంతవరకు మనం మొత్త వ్యయాలను, మొత్తం వ్యయ రేఖలను, వాటి స్వభావ స్వరూపాలను గూర్చి తెలుసుకున్నాం. కాని ధర నిర్ణయ విశ్లేషణలో మొత్తం వ్యయాలు, మొత్తం వ్యయ వక్రరేఖల కన్నా సగటు వ్యయాలు, సగటు వ్యయ రేఖలను ఎక్కువగా ఉపయోగించటం జరుగుతుంది. అందువల్ల మనం ఇప్పుడు వివిధ సగటు వ్యయాలు, సగటు వ్యయ రేఖలను గురించి తెలుసుకోవలసిన అవసరం ఉంది. పట్టిక 11.1 ఆధారంగా వివిధ సగటు వ్యయాలను, వ్యయ వక్రరేఖలను గూర్చి తెలుసుకుందాం.

11.5.1 సగటు స్థిర వ్యయం (Average Fixed Cost) : మొత్తం స్థిర వ్యయాన్ని ఉత్పత్తి అయిన వస్తు రాశితో భాగిస్తే 'సగటు స్థిర వ్యయం' వస్తుంది. ఉత్పత్తి పెరిగినకొద్దీ సగటు స్థిరవ్యయం క్షీణిస్తూ ఉంటుంది. ఎందుకంటే వస్తు పరిమాణం పెరగే కొద్దీ మొత్తం స్థిరవ్యయం మారదు, కాబట్టి ఎక్కువ ఉత్పత్తి జరిగే కొద్దీ స్థిర వ్యయం వివిధ యూనిట్ల పై పంపిణీ చేయబడుతుంది. సగటు స్థిర వ్యయ రేఖ (AFC) పటం 11.2లో చూపినట్లు లంబ అతి పరావలయం (Rectangular hyperbole) ఆకారంగా ఉంటుంది.

పటం - 11.2

11.5.2 సగటు చర వ్యయం (Average Variable Cost) : మొత్తం చర వ్యయాన్ని ఉత్పత్తి పరిమాణంతో భాగిస్తే సగటు చర వ్యయం లభిస్తుంది. సగటు చరవ్యయం క్రమంగా తగ్గుతుంది. అయితే ఒక దశ దాటిన తరువాత సగటు చర వ్యయం పెరుగుతుంది. సగటు చర వ్యయ వక్రరేఖ (AVC) పటం 11.2లో చూపించినట్లు 'U' ఆకారంలో ఉంటుంది.

పటం-11.2లో చూపినట్లుగా, సగటు చర వ్యయము M పరిమాణం వరకు తగ్గుతుంది. M తరువాత పెరుగుతుంది. ఉత్పత్తి కార్యక్రమం ప్రారంభంలో వృద్ధి ఫలసిద్ధాంతం అమలులో ఉండటం వల్ల సగటు చరవ్యయం మొదట్లో తగ్గుతూ ఉంటుంది, ఆ తరువాత క్షీణావ్రతిఫలాల అమలులోకి వస్తాయి. కాబట్టి సగటు చరవ్యయం పెరగటం ప్రారంభిస్తుంది.

11.5.3 సగటు మొత్తం వ్యయం (Average Total Cost) : మొత్తం వ్యయాన్ని వస్తూత్పత్తి పరిమాణంతో భాగిస్తే సగటు మొత్తం వ్యయం (ATC) లభిస్తుంది లేదా సగటు స్థిర వ్యయం, సగటు చర వ్యయాలను కలపటం వల్ల కూడా సగటు మొత్తం వ్యయం లభిస్తుంది. ఈ సగటు మొత్తం వ్యయ రేఖ (ATC) పటం 11.2లో చూపినట్లు 'U' ఆకారంలో ఉంటుంది. అయితే సగటు చర వ్యయ (AVC) రేఖ పై భాగాన ఉంటుంది. ఎందుకంటే ATC రేఖలో సగటు స్థిర వ్యయం (AFC) కూడా ఉంటుంది.

సంస్థ OM పరిమాణంలో ఉత్పత్తిచేసినప్పుడు సగటు మొత్తం వ్యయం కనిష్టంగా ఉంటుంది. కనిష్ట వ్యయాలతో ఉత్పత్తి చేసే సంస్థను "అభిలాషణీయ సంస్థ" అంటారు.

11.6 ఉపాంత వ్యయం (Marginal Cost)

అదనంగా ఒక వస్తువును ఉత్పత్తి చేయడం వల్ల మొత్తం వ్యయంలోని పెరుగుదలను 'ఉపాంత వ్యయం' అంటారు. అంటే ఒక అదనపు యూనిట్‌ను తయారు చేయటానికి అయ్యే అదనపు వ్యయం 'ఉపాంత వ్యయం' అవుతుంది. పట్టిక-11.1లోని చివరికాలం ఉపాంత వ్యయాన్ని తెలియజేస్తుంది. n యూనిట్లకయ్యే మొత్తం వ్యయం నుండి (n-1) యూనిట్ల ఉత్పత్తికి అయ్యే మొత్తం వ్యయాన్ని తీసివేస్తే ఉపాంత వ్యయం వస్తుంది.

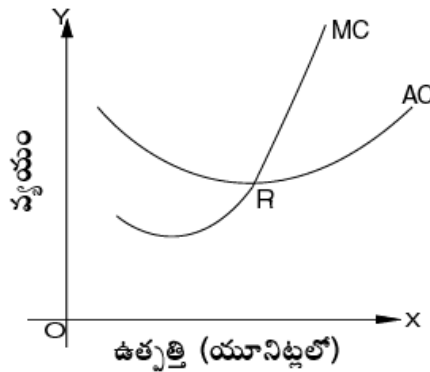
ఉపాంత వ్యయం = [5 యూనిట్లకయిన మొత్తం వ్యయం (180 రూ.) - 4 యూనిట్లకయిన మొత్తం వ్యయం (166 రూ.)] = 14 రూ. అవుతుంది. స్వల్పకాలంలో ఒక అదనపు వస్తు యూనిట్ను ఉత్పత్తి చేస్తే, చర వ్యయాలు మాత్రమే పెరుగుతాయి. కాబట్టి స్వల్పకాలంలో ఉపాంత వ్యయాలు (అదనపు వ్యయాలు) కేవలం అదనపు చరవ్యయాలు మాత్రమే. అందువల్ల చరవ్యయాలలో మార్పును బట్టి కూడా ఉపాంత వ్యయాలు చెప్పవచ్చు.

సాధరణంగా ఉపాంత వ్యయం (MC) రేఖ పటం-11.2లో చూపినట్లుగా హాకీ బ్యాట్ ఆకారంలో ఉంటుంది. సగటు వ్యయరేఖల ఆకారానికి చెప్పిన కారణాలే ఈ ఉపాంత వ్యయ వక్రరేఖ (MC) కు కూడా వర్తిస్తాయి.

11.7 సగటు, ఉపాంత వ్యయాల సంబంధం (Relation Between Marginal and Average Costs)

మొత్తం వ్యయాన్ని వస్తూత్పత్తి చేత భాగిస్తే సగటు మొత్తం వ్యయం (ATC) లేదా సగటు వ్యయం(AC) వస్తుందని మనం తెలుసుకున్నాం. ఈ సగటు వ్యయానికి, ఉపాంత వ్యయానికి మధ్య ఉన్న సంబంధాన్ని ఇప్పుడు మనం తెలుసుకోబోతున్నాం. ఈ రెంటి సంబంధాన్ని గమనిస్తే సగటు వ్యయం (AC) తగ్గుచున్నప్పుడు, ఉపాంత వ్యయం (MC) సగటు వ్యయం కన్నా తక్కువగా ఉంటుంది. అందువల్ల పటం 11.3 లో చూపించినట్లు మొదట ఉపాంత వ్యయ రేఖ (MC) సగటు వ్యయ రేఖ (AC) క్రిందుగా ఉంటుంది. సగటు వ్యయం పెరుగుతున్నప్పుడు, ఉపాంత వ్యయం సగటు వ్యయం కన్నా ఎక్కువగా ఉంటుంది. అందువల్ల ఉపాంత వ్యయరేఖ సగటు వ్యయరేఖకు పైగా ఉంటుంది. సగటు వ్యయం కనిష్టంగా ఉన్నప్పుడు, ఉపాంత వ్యయ రేఖ సగటు వ్యయ రేఖ (AC) ను దాని కనిష్ట బిందువు వద్ద క్రింది నుండి ఖండిస్తుంది.

పటం - 11.3

11.8 వివిధ వ్యయాల ప్రాముఖ్యం (Significance of Different Costs)

ఆచరణలో గాని, ఆర్థిక సిద్ధాంతాల్లో గాని మనం పైన పరిశీలించిన వివిధ వ్యయాలు విశేషమైన ప్రాముఖ్యాన్ని కలిగి ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా పైన చెప్పిన మూడు రకాల సగటు వ్యయాలే వస్తు రాశి సప్లయ్ని నిర్ధారణ చేస్తాయి. ఆ విధంగా వస్తువు యొక్క ధర నిర్ణయంలో తమ ప్రభావాన్ని చూపుతాయి. అదే విధంగా ఉపాంత వ్యయ భావనకు ఎంతో ప్రాధాన్యత ఉంది. ఈ ఉపాంత వ్యయ భావనను, ఉపాంత రాబడి భావనతో పాటు జత చేస్తే ఒక సంస్థ యొక్క లాభదాయకమైన ఉత్పత్తిని నిర్ణయించడానికి ఉపయోగపడుతుంది. ఉపాంత వ్యయం, ఉపాంత రాబడికి సమానంగా ఉన్నప్పుడు ఒక సంస్థ గరిష్ట లాభాలను పొందుతుంది. ఈ విషయాలను విపులంగా ముందు భాగాల్లో నేర్చుకుంటాము.

11.9 దీర్ఘకాలిక వ్యయాలు (Long Run Costs)

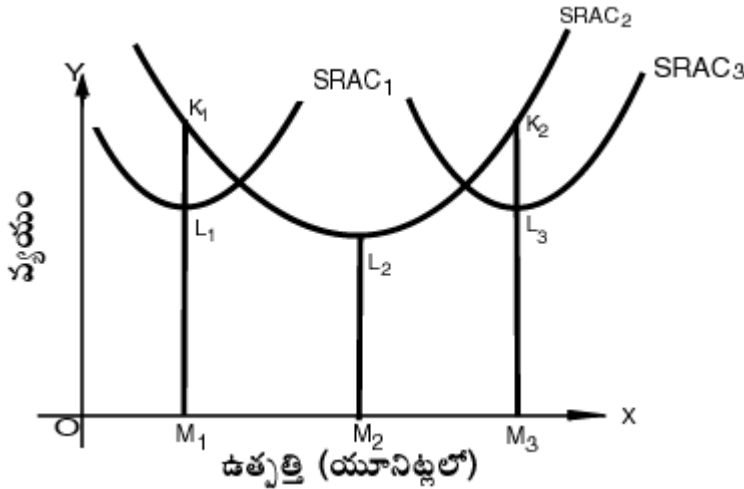
మారే పరిస్థితులకనుగుణంగా సంస్థలు తమ కార్యకలాపాలను సర్దుబాటు చేసుకోడానికి వీలున్న కాలాన్ని దీర్ఘకాలమని పేర్కొనవచ్చు. దీర్ఘకాలంలో ఉన్న యంత్రాలను తీసివేసి కొత్త యంత్రాలను నెలకొల్పవచ్చు. అక్కరలేని కర్మాగార భవనాలను అమ్మివేయవచ్చు. అక్కరలేని

సిబ్బందిని తొలగించవచ్చు. వస్తువుకున్న డిమాండ్ పెరిగితే, సంస్థ యాంత్రిక శక్తిని పెంచి ఉత్పత్తిని పెద్ద ఎత్తున పెంచవచ్చు. ఉత్పత్తి కార్యకలాపం లాభసాటి కాదనుకొంటే, యాంత్రిక శక్తిని తగ్గించి చిన్న సంస్థగా రూపొందించవచ్చు. అందువల్ల దీర్ఘకాలంలో అన్ని చర ఉత్పత్తి కారకాలే. కాబట్టి దీర్ఘకాలంలో అన్ని చరవ్యయాలే ఉంటాయి, స్థిర వ్యయాలంటూ ఏమీ ఉండవు.

స్వల్ప కాలంలో సంస్థ పరిమాణం మార్చలేము. అంటే ఉత్పత్తి తరహాను మార్చటానికి వీలు లేదు. ఎందువల్లనంటే కొన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలు అవిభాజ్యాలుగా ఉంటాయి. కాబట్టి ఎంత ఉత్పత్తి చేసినా ఉన్న తరహాలోనే ఉత్పత్తి చేయవలె. కాని దీర్ఘకాలంలో అవిభాజ్య ఉత్పత్తి సాధనాలను ఎక్కువ లాభదాయకంగా ఉపయోగించవచ్చు. ఎందువల్లనంటే దీర్ఘకాలంలో అవి కొంత వరకు విభాజ్యాలౌతాయి. దీర్ఘకాలంలో అన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలను వివిధ అనుపాతాలలో ఉపయోగించవచ్చు. అందువల్ల ఒక సంస్థ యొక్క ఉత్పత్తి తరహాను మార్చవచ్చు. అంటే - మనం తరహాను సరించి వచ్చే ప్రతిఫలాలను (Returns of Scale) పరిగణిస్తామన్నమాట. కాబట్టి దీర్ఘకాలంలో సగటు వ్యయ వక్రరేఖ ఆకారం ఈ తరహాను సరించి వచ్చే ప్రతిఫలాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

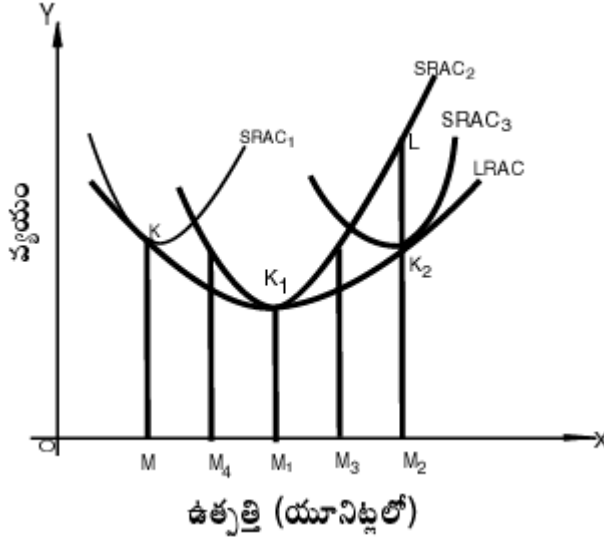
అన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలను వివిధ అనుపాతాలలో ఉపయోగించేటప్పుడు ఉత్పత్తి తరహా మారుతుంది. ఉత్పత్తి తరహా మారినప్పుడల్లా మనము కొత్త స్వల్పకాల సగటు వ్యయ వక్రరేఖను గీయ వలసి ఉంటుంది. రేఖా పటం - 11.4లో మూడు స్వల్పకాల సగటు వ్యయ వక్రరేఖలు SRAC₁, SRAC₂, SCRA₃ లు గీయబడినవి.

రేఖా పటం - 11.4
స్వల్పకాలిక వ్యయ రేఖలు

ప్రతి రేఖ దీర్ఘకాలంలో సాధ్యమయ్యే ఒక ఉత్పత్తి తరహాను సూచిస్తుంది. ఉదాహరణకు, ఒక సంస్థ SRAC₂ రేఖ సూచించే ఉత్పత్తి తరహా ప్రకారం ఉత్పత్తి చేస్తూ ఉందని భావిద్దాం. అప్పుడా సంస్థ OM₂ పరిమాణంలో ఉత్పత్తి చేస్తుంది అనుకుందాం. అప్పుడు OM₂ అభిలషణీయమైన ఉత్పత్తి. ప్రస్తుతం సంస్థ OM₃ పరిమాణంలో ఉత్పత్తి చేయటానికి నిర్ణయించిందనుకుందాం. కాని స్వల్పకాలంలో ఉత్పత్తి తరహా మార్చటానికి వీలుకానందున సంస్థ OM₃ పరిమాణంలో ఉత్పత్తి చేయటానికి సగటు వ్యయం ఎక్కువగా ఉంటుంది. అంటే సగటు వ్యయం M₃K₃ అవుతుంది. కాని సంస్థ దీర్ఘకాలంలో ఉత్పత్తి చేస్తుంటే అదే OM₃ ఉత్పత్తిని తక్కువ సగటు వ్యయం అంటే M₃L₃ తో చేయగలదు. అంటే సంస్థ ఉత్పత్తి తరహాను పెంచటం ద్వారా OM₃ పరిమాణంలో వస్తూఉత్పత్తి K₂L₃ అనే తక్కువ వ్యయంతో ఉత్పత్తి చేయవచ్చు.

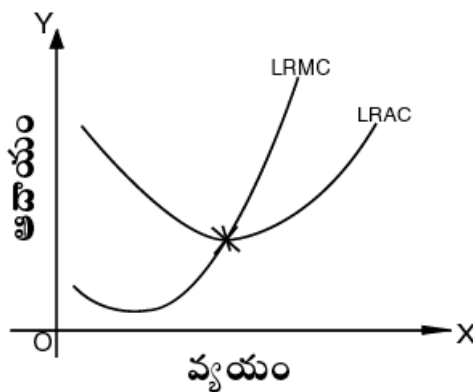
రేఖా పటం - 11.5
దీర్ఘకాలిక సగటు వ్యయ రేఖ

రేఖా పటం-11.5లో SRAC₂ రేఖ కనిష్ట బిందువు మిగతా రేఖల కనిష్ట బిందువలకన్నా తక్కువ స్థాయిలో ఉంది SRAC₂ రేఖ ఉన్నప్పుడు OM₁ అబిలషణీయమైన ఉత్పత్తి. LRAC రేఖ దీర్ఘకాలపు సగటు వ్యయ రేఖ. ఈ LRAC రేఖ వివిధ బిందువుల వద్ద SRAC రేఖలకు స్పర్శరేఖగా ఉంది. ఉదాహరణకు SRAC₁ రేఖకు బిందువు K వద్ద, SRAC₂ రేఖకు K₁ వద్ద, SRAC₃ రేఖకు K₂ వద్ద స్పర్శరేఖగా ఉంది. LRAC రేఖ కూడా U ఆకారంలో ఉంది. కాని SRAC రేఖల కన్నా LRAC రేఖ బల్లపరుపు (Flat) గా ఉంటుంది. స్వల్పకాల వ్యయరేఖలన్నింటిని అది కప్పుతున్న కారణాన LRAC రేఖను “కప్పేరేఖ” (Envelope Curve) అంటారు. దీర్ఘకాలంలో కనిష్ట వ్యయం ఎలా ఉండాలో ప్లాన్ చేసుకొని, ఆ కనిష్ట వ్యయాన్ని చేరటానికి సంస్థలు ప్రయత్నిస్తాయి. అందువల్ల దీనిని ‘ప్లానింగ్ రేఖ’ (Planning Curve) అని కూడా అంటారు. LRAC రేఖపై ఉండే ప్రతి బిందువు ఏదో ఒక స్వల్పకాల వ్యయ రేఖపై ఉండే ఒక బిందువుకు సంబంధించినదిగా ఉంటుంది.

దీర్ఘకాల వ్యవధికి సంబంధించిన ఉపాంత వ్యయ రేఖను కూడా గీయవచ్చు. ప్రతి స్వల్పకాల ఉపాంత వ్యయ రేఖ దానికి సంబంధించిన సగటు వ్యయ రేఖను, దాని కనిష్ట బిందువు వద్ద ఖండిస్తుంది. అదే విధంగా దీర్ఘకాల ఉపాంత వ్యయ రేఖ LRMC, దీర్ఘకాల సగటు వ్యయ రేఖ LRAC ను దాని కనిష్ట బిందువు వద్ద ఖండిస్తుంది. రేఖా పటం-11.6లో LRAC దీర్ఘకాల సగటు వ్యయరేఖను, LRMC దీర్ఘకాల ఉపాంత వ్యయ రేఖను తెలియజేస్తాయి.

రేఖా పటం - 11.6

LRMC రేఖ, LRAC రేఖను కనిష్ట బిందువు వద్ద ఖండిస్తుంది. రేఖా పటం-11.6లో చూపించినట్లు LRAC, స్వభావం U ఆకారంలో ఉన్నప్పటికీ, స్వల్పకాల వ్యయరేఖ కన్నా బల్లపరుపు (Flat)గా ఉంటుంది. అదే విధంగా LRMC రేఖ, స్వల్పకాల ఉపాంత వ్యయ రేఖ కన్నా బల్లపరుపుగా ఉంటుంది. సాంకేతిక పరిజ్ఞానంలో మార్పులు లేనట్లయితేనే దీర్ఘకాల వ్యయ రేఖలు U ఆకారంలోనే ఉంటాయి.

11.10 సారాంశం

వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడానికి వెచ్చించిన మొత్తం సామును 'ఉత్పత్తి వ్యయం' అంటారు. సాధారణంగా వ్యయం అంటే ద్రవ్య వ్యయం (Money Cost). ఉత్పత్తి వ్యయాలపై కాల ప్రభావం గణనీయంగా ఉంటుంది. స్వల్పకాలంలో ఉత్పత్తి వ్యయాలను స్థూలంగా రెండు రకాలుగా అంటే స్థిర వ్యయాలు, చర వ్యయాలుగా విభజించవచ్చు. స్థిర ఉత్పత్తి కారకాలైన కర్మాగార భవనాలు, యంత్రాలు మొదలైన వాటిపై అయ్యే వ్యయాన్ని 'స్థిర వ్యయాలు' అని, చరకారకాలైన ముడి పదార్థాలు, శ్రామికులు, ఇంధనం మొదలైన వాటిపై అయ్యే వ్యయాన్ని 'చర వ్యయాలు' అని అంటారు.

మారే పరిస్థితులకు అనుగుణంగా సంస్థలు తమ కార్యకలాపాలు సర్దుబాటు చేసుకోవటానికి వీలున్న కాలం దీర్ఘకాలం. కాబట్టి దీర్ఘకాలంలో స్థిరకారకాలంటూ ఉండవు. అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలను దీర్ఘకాలంలో మార్చవచ్చు. కాబట్టి దీర్ఘకాలంలోని వ్యయాలన్నీ చర వ్యయాలే కాని స్థిర వ్యయాలంటూ ఏమీ ఉండవు.

ధర నిర్ణయ విశ్లేషణలో, మొత్తం వ్యయాలు లేదా మొత్తం వ్యయ రేఖల కన్నా సగటు వ్యయాలు లేదా సగటు వ్యయరేఖలకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఉంటుంది. మొత్తం వ్యయాన్ని వస్తూత్పత్తి పరిమాణంలో భాగిస్తే మొత్తం సగటు వ్యయం లేదా సగటు వ్యయం వస్తుంది. సగటు మొత్తం వ్యయ రేఖ 'U' ఆకారంలో ఉంటుంది. అదనపు యూనిట్‌ను ఉత్పత్తి చేయటానికి అదనంగా అయ్యే వ్యయాన్ని ఉపాంత వ్యయం అంటారు. ఉపాంత వ్యయ రేఖ హాకీ బ్యాట్ ఆకారంలో ఉంటుంది. అయితే దీర్ఘకాలంలో ఈ వ్యయరేఖల ఆకృతి తరహానుసరించి వచ్చే ప్రతిఫలాల సూత్రం (Returns to Scale) పై ఆధారపడి ఉంటాయి. దీర్ఘకాలంలో సంస్థలు కనిష్ట వ్యయంతో ఉత్పత్తి చేయుటకు వీలుగా ఉత్పత్తి తరహాలో సర్దుబాటు చేసుకుంటాయి. కాబట్టి ఒక ఉత్పత్తి పరిమాణాన్ని స్వల్పకాలంలో కన్నా దీర్ఘకాలంలోనే తక్కువ వ్యయంతో ఉత్పత్తి చేయవచ్చు. అందువల్ల వివిధ తరహాలను తెలిపే దీర్ఘకాలిక సగటు వ్యయరేఖ U ఆకారంలో ఉన్నప్పటికీ, స్వల్పకాల సగటు వ్యయరేఖ కన్నా బల్లపరుపు (Flat) గా ఉంటుంది.

11.11 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయటానికి అయ్యే ఖర్చును ఉత్పత్తి వ్యయం అంటారు.
2. ఉత్పత్తి చేయటానికి అయ్యే ఖర్చును ద్రవ్య రూపంలో లెక్కిస్తే ద్రవ్య వ్యయం అని, త్యాగాలు, ప్రయత్నాలలో చెప్పినట్లయితే వాస్తవిక వ్యయం అని అంటారు.
3. ఒక ఉత్పత్తి సాధనాన్ని అత్యుత్తమ ప్రత్యామ్నాయంగా ఉపయోగించటానికయ్యే వ్యయాన్ని అవకాశ వ్యయం అంటారు.
4. స్వల్పకాలంలో ఉత్పత్తి తో పాటు మార్పు చెందే వ్యయాలను చర వ్యయాలని, ఉత్పత్తితో పాటు మార్పు చెందని వ్యయాలను స్థిర వ్యయాలని అంటాము.
5. స్వల్పకాలంలో స్థిర, చర వ్యయాలుంటాయి. కాని దీర్ఘకాలంలో అన్ని చర వ్యయాలే.
6. సగటు స్థిర వ్యయ రేఖ లంబాతి పరావలయ రేఖవలే, సగటు చర వ్యయ, సగటు మొత్తం వ్యయ రేఖలు U ఆకారంలో, ఉపాంత వ్యయరేఖ హాకీ బ్యాట్ ఆకారంలో ఉంటాయి.
7. కొన్ని స్వల్పకాలిక సగటు వ్యయ రేఖలను కప్పి ఉండు రేఖను దీర్ఘకాలిక సగటు వ్యయ రేఖ అంటారు. దీనినే ఎనవలవ్ రేఖ లేదా ప్లానింగ్ రేఖ అనికూడా అంటారు.

11.12 పదకోశం

1. స్వల్పకాలం : చర ఉత్పత్తి సాధనాలను మార్చి ఉత్పత్తిని పెంచగలిగే కాలం.
2. దీర్ఘకాలం : స్థిర ఉత్పత్తి సాధనాలను మార్చి ఉత్పత్తిని పెంచగలిగే కాలం.
3. అభిలషణీయ సంస్థ : కనీస సగటు వ్యయాలతో ఉత్పత్తి చేయగలిగిన సంస్థ.

11.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. స్వల్పకాలిక వ్యయాలను వివరించి, వివిధ వ్యయరేఖల మధ్యగల సంబంధమును సరియగు పటాల ద్వారా తెల్పుము.
సూచన : ఈ పాఠంలోని 11.3 నుండి 11.8 వరకు గల అంశాలను క్లుప్తంగా వ్రాయుము.
2. దీర్ఘకాలిక సగటు వ్యయరేఖ స్వభావమును తెల్పుము. దీనిని 'కప్పే రేఖ' అని ఎందుకంటారు.
సూచన : ఈ పాఠంలోని 11.9 అంశాన్ని వ్రాయుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ద్రవ్య వ్యయాలు, వాస్తవిక వ్యయాలు, అవకాశ అనగానేమి ? వీటికి తేడాలు తెల్పుము.
సూచన : ఈ పాఠంలోని 11.2.1 నుండి 11.2.4 వరకు గల అంశాలను వివరించాలి.
2. స్థిర వ్యయాలు, చర వ్యయాలు అనగానేమి ? మొత్తం వ్యయాలను, వ్యయ రేఖలను వివరించండి.
సూచన : ఈ పాఠంలోని 11.3 నుంచి 11.4 అంశాలను వివరించాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. అవకాశ వ్యయం
2. సగటు, ఉపాంత వ్యయాల సంబంధం
3. స్వల్పకాలం, దీర్ఘకాలం
4. ప్రకటిత, అప్రకటిత వ్యయాలు

11.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Watson D.S.	:	Price Theory and Its Uses
2. Jhingan M.L.	:	Advanced Economic Theory
3. Seth M.L.	:	Principles of Economics
4. Ahuja H.L.	:	Advanced Economic Theory
5. Dewett K.K. & Adarsh Chand	:	Modern Economic Theory
6. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 12

సప్తసూత్రం, సప్త వ్యాకోచత్వం

విషయక్రమం

12.0	ఉద్దేశాలు, అక్ష్యాలు
12.1	విషయ పరిచయం
12.2	సప్త నిర్వచనం
12.3	సప్తని నిర్ణయించే అంశాలు
12.4	సప్త ఫలం
12.5	సప్త సూత్రం
12.6	సప్త పట్టిక
12.7	సప్త రేఖ
12.8	సప్త సూత్రానికి మినహాయింపులు
12.9	సప్త వ్యాకోచత్వం
12.9.1	సప్త వ్యాకోచత్వంలో రకాలు
12.10	సప్త వ్యాకోచత్వం - కాలత
12.11	సప్త వ్యాకోచత్వం - ప్రాముఖ్యత
12.12	సారాంశం
12.13	గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు
12.14	పదకోశం
12.15	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
12.16	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

12.0 ఉద్దేశాలు, అక్ష్యాలు

సప్త నిర్వచనం, సప్తని నిర్ణయించే అంశాలు, సప్త పట్టిక, సప్త సూత్రం, సప్త పైన కాల ప్రభావం, సప్త వ్యాకోచత్వం మొదలైన అంశాలు ఈ భాగంలో వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది సారాంశాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * సప్త అంటే ఏమిటి?
- * సప్తని నిర్ణయించే అంశాలు
- * సప్త ఫలం
- * సప్త పట్టిక, సప్త రేఖ
- * సప్త సూత్రం
- * సప్తలో మార్పులు
- * సప్త - కాల ప్రభావం
- * సప్త వ్యాకోచత్వం

12.1 విషయ పరిచయం

ధర నిర్ణయంలో డిమాండ్‌కు ఎంత ప్రాముఖ్యం ఉందో అదే విధంగా సరఫరాకి కూడా అంత ప్రాముఖ్యం ఉంది. వస్తువుల ధర నిర్ణయానికి, వస్తు సేవల ఉత్పత్తిని అధ్యయనం చేయటానికి, సరఫరాకి సంబంధించిన పరిజ్ఞానం ఎంతో అవసరం. అందువల్ల వివిధ మార్కెట్లలో ధర నిర్ణయాన్ని గూర్చి మీకు వివరించే ముందు, సరఫరా గూర్చి ఈ భాగంలో వివరిస్తున్నాం.

12.2 సరఫరా నిర్వచనం

ఒక నిర్ణీత కాలంలో, ఒక నిర్ణీత ధర వద్ద ఉత్పత్తిదారుల అమ్మటానికి ఇష్టపడే వస్తు పరిమాణాన్ని సరఫరా అంటారు. సరఫరా అనగానే మనకు స్థాకు అనే పదం గుర్తుకు వస్తుంది. అయితే సరఫరాకి స్టాక్ (Stock) కు తేడా ఉంది. వస్తువుకు ఉండే డిమాండ్‌ను బట్టి ఉత్పత్తిదారుల మార్కెట్‌కు తెచ్చిన మొత్తం వస్తురాశిని స్టాక్ అంటారు. ఇలా తెచ్చిన స్టాక్ నంతటిని ఉత్పత్తిదారుడు ఏదో ఒక ధరకు అమ్ముకోవలసిన అవసరం లేదు. ధర స్థాయిని బట్టి ఈ స్థాకులో కొంత భాగాన్ని అమ్ముకుంటాడు. ఇలా అమ్మటానికి సిద్ధం చేసిన వస్తురాశిని సరఫరా అంటారు. అంటే సరఫరా స్థాకులో భాగమన్నమాట.

డిమాండ్ వలనే సరఫరా కూడా ఒక నిర్ణీత ధర, కాలానికి సంబంధించి ఉంటుంది. అంతే కాక సరఫరా ఒక ప్రవాహం లాంటిది. ఇది నిర్విరామంగా కొనసాగుతూ ఉంటుంది.

12.3 సరఫరా నిర్ణయించే అంశాలు (Determinants of Supply)

వస్తువుల యొక్క సరఫరా పరిమాణాన్ని వివిధ అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి. ఈ అంశాలను ప్రస్తుతం తెలుసుకుందాం.

1. **వస్తువు ధర :** ఏ వస్తువు యొక్క సరఫరా అయినా దాని ధర మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉత్పత్తిదారులు ధర హెచ్చుగా ఉంటే ఎక్కువ వస్తువును, ధర తక్కువగా ఉంటే తక్కువ వస్తువులను సరఫరా చేస్తారు.
2. **వస్తువుకు గల డిమాండు :** వస్తువులకు ఉండే డిమాండును బట్టి వస్తువుల సరఫరా మారుతూ ఉంటుంది. వస్తువుల డిమాండు పెరుగుచున్నట్లయితే సరఫరా పెంచటం, డిమాండు పడిపోతున్నట్లయితే వస్తువుల సరఫరా తగ్గించటం జరుగుతుంది.
3. **సంస్థ యొక్క లక్ష్యం :** వస్తువును ఉత్పత్తి చేసే సంస్థల యొక్క లక్ష్యం పై సరఫరా ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉదాహరణకు మందులను తయారు చేయగల సంస్థలు, విషాన్ని కూడా తయారు చేయగలవు. వాటి లక్ష్యం కేవలం మందులను తయారు చేయటమే అయితే విషం సరఫరా ఉండదు. అలాకాక లాభాలనార్జించటమే వాటి లక్ష్యమైతే అవి విషాన్ని కూడా తయారు చేస్తాయి.
4. **నష్టభయం :** కొన్ని వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయటంలో నష్టభయం ఎక్కువగా ఉంటుంది. నష్టభయం ఎక్కువగా ఉంటే వస్తువులను ఉత్పత్తి తక్కువగా ఉంటుంది. కనుక వాటి సరఫరా తక్కువగా ఉంటుంది. నష్టభయం తక్కువగా ఉంటే వస్తువుల సరఫరా ఎక్కువగా ఉంటుంది.
5. **సాంకేతిక పరిస్థితి (State of Technology) :** సాంకేతిక పరిజ్ఞానం అభివృద్ధి చెందుతూ ఉంటే ఉత్పత్తి పద్ధతుల్లో మార్పులు వస్తాయి. శ్రామిక ఉత్పాదకత పెరుగుతుంది. ఫలితంగా వస్తువుల ఉత్పత్తి, సరఫరా పెరుగుతాయి. నవ కల్పనల వల్ల కొత్త వస్తువుల ఉత్పత్తి ఎక్కువ అవుతుంది. పాత వస్తువుల ఉత్పత్తి తగ్గి సరఫరా తగ్గుతుంది.
6. **ఇతర వస్తువుల ధరలు :** ఒక వస్తువు సరఫరా ఆ వస్తువు ధర పైనే కాక, ఇతర వస్తువుల ధరల పైన కూడా ఆధారపడుతుంది. అంటే వివిధ వస్తువుల సాపేక్ష లాభదాయకత (Relative Profitability) కూడా వస్తువు సరఫరా ప్రభావితం చేస్తుందన్న మాట. ఇతర వస్తువుల ధరలు తగ్గినప్పుడు, ఈ వస్తువు సాపేక్ష ధర (Relative Price) హెచ్చుగా ఉంటుంది. అప్పుడు ఉత్పత్తిదారులు ఈ వస్తువును ఎక్కువగా ఉత్పత్తి చేస్తారు.

7. ఉత్పత్తి సాధనాల వ్యయాలు : ఉత్పత్తి సాధనాల వ్యయాలను బట్టి కూడా ఒక వస్తువు సరఫరా మారుతుంది. ఉత్పత్తి సాధనాల ధరలు పెరిగితే వాటితో ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల వ్యయాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి కాబట్టి ఉత్పత్తి తగ్గి, సరఫరా తగ్గుతుంది.
8. రవాణా సౌకర్యాలు : రవాణా సౌకర్యాలు అభివృద్ధి చెందినప్పుడు, వస్తువును సుదూర ప్రాంతాలకు రవాణా చేసే అవకాశం ఏర్పడుతుంది. దానితో ఉత్పత్తిదారులు ఉత్పత్తిని పెంచి, ఎక్కువ సరఫరా చేస్తారు.
9. కాల వ్యవధి : ఒక వస్తువు సరఫరా కాల వ్యవధి పై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. అతి స్వల్పకాల వ్యవధిలో సరఫరా ఏ మాత్రం పెరగదు. స్వల్పకాల వ్యవధిలో సరఫరాని చర ఉత్పత్తి కారకాలను మార్చి సరఫరా పెంచవచ్చు. దీర్ఘకాలంలో సంస్థలు పరిశ్రమల్లో ప్రవేశిస్తాయి. కాబట్టి ఉత్పత్తిని ఎంత మేరకైనా పెంచటానికి వీలుంటుంది.

12.4 సరఫరా ఫలం (Supply Function)

ఒక వస్తువు సరఫరా పరిమాణం ఆ వస్తువును ఉత్పత్తి చేసే సంస్థ లక్ష్యాలు, సాంకేతిక స్థితి, మిగతా వస్తువుల ధరలు, ఉత్పత్తి సాధనాల ధరలు మొదలైన అనేక అంశాల మీద ఆధారపడి ఉంటుందని తెలుసుకున్నాం. సరఫరా, సరఫరా ఆధారపడి ఉన్న వివిధ అంశాలకు గల సంబంధాన్ని సరఫరా ఫలం అంటారు. పైన తెలిసిన అంశాల ఆధారంగా సరఫరా ఫలాన్ని క్రింది సమీకరణం ద్వారా చూపించవచ్చు.

$$S_n = f(P_n, P_{(n-1)}, T, F_p)$$

ఈ సమీకరణంలో

$$S_n = n \text{ వస్తువు సరఫరా పరిమాణం}$$

$$P_n = n \text{ వస్తువు ధర}$$

$$P_{(n-1)} = \text{ఇతర వస్తువుల ధరలు}$$

$$T = \text{సాంకేతిక స్థితి}$$

$$F_p = \text{ఉత్పత్తి సాధనాల ధరలు}$$

పై సమీకరణములో సరఫరా నిర్ణయించే అంశాలు అనేకం ఉన్నాయి. అయితే విశ్లేషణ సుళువుగా ఉండే నిమిత్తం, ఆ వస్తువు ధర తప్ప మిగతా అన్ని అంశాలు స్థిరంగానే ఉన్నాయని భావించడం జరుగుతుంది. అప్పుడు వస్తువు ధరకు, సరఫరా గల సంబంధాన్ని సరఫరా ఫలం తెలియజేస్తుంది.

$$S_n = f(P_n)$$

అంటే n వస్తు సరఫరా, n వస్తు ధర పై ఆధారపడి ఉందన్నమాట.

12.5 సరఫరా సూత్రం (Law of Supply)

ఇతర పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనంత వరకు “ఒక వస్తువు ధర పెరిగితే దాని సరఫరా పెరుగుతుంది, ధర తగ్గితే సరఫరా తగ్గుతుంది” అని సరఫరా సూత్రం తెలియజేస్తుంది. వస్తువు ధరకు, సరఫరా గల సంబంధాన్ని సరఫరా సూత్రం తెలియజేస్తుంది. ఈ రెండింటి మధ్య ఉన్న సంబంధం అనులోమ సంబంధం ఉంటుంది.

12.6 సరఫరా పట్టిక (Supply Schedule)

సరఫరా సూత్రాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని వివిధ ధరల వద్ద ఒక వస్తువు ఎంతో పరిమాణంలో సరఫరా చేయబడుతుందో తెలియజేసే పట్టికను సరఫరా పట్టిక అంటారు. అంటే ధరకు, సరఫరా గల సంబంధాన్ని తెలియజేసే పట్టికను సరఫరా పట్టిక అంటారు. మొదటి సరఫరా పట్టిక క్రింది విధముగా ఉంటుంది.

పట్టిక - 12.1

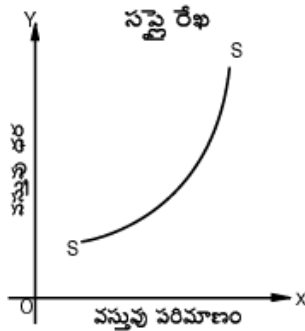
వస్తువు ధర (రూ. లలో)	సరఫరా పరిమాణం (యూనిట్లలో)
2	50
3	75
4	110
5	150

పై పట్టిక-12.1 లో వస్తువు ధర పెరిగిన కొద్దీ సరఫరా పెరగటం, ధర తగ్గినప్పుడు సరఫరా తగ్గటం జరిగింది. ఎందుకంటే ధరకి, సరఫరాకి ఉన్న సంబంధం అనులోమ సంబంధం.

12.7 సరఫరా రేఖ (Supply Curve)

సరఫరా సూత్రాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని ధరకు, సరఫరాకి గల సంబంధాన్ని తెలిపే రేఖను సరఫరా రేఖ అంటారు.

రేఖా పటం - 12.1

రేఖా పటం-12.1లో x- అక్షం పైన వస్తువు పరిమాణం, y- అక్షం పైన వస్తువు ధరను తీసుకున్నాం. సరఫరా పట్టిక-12.1లోని ధర, దానికి అనుగుణంగా ఉన్న సరఫరాలను రేఖా పటంలో గుర్తించి, ఆ బిందువులను కలిపితే వచ్చిన SS రేఖ సరఫరా రేఖ, ఈ సరఫరా రేఖ ఎల్లప్పుడు ఎడమ నుంచి కుడికి పైకి పోతుంది. అంటే సరఫరా రేఖ వాలు ధనాత్మకంగా ఉంటుందన్నమాట. ధర పెరిగినప్పుడు సరఫరా పెరుగుతుందని, ధర తగ్గినప్పుడు సరఫరా తగ్గుతుందని సరఫరా రేఖ తెలియచేస్తుంది.

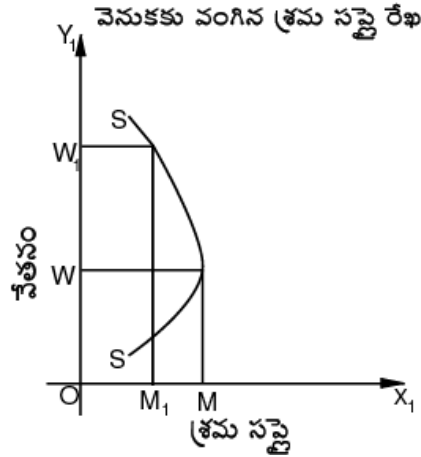
12.8 సరఫరా సూత్రం - మినహాయింపులు (Exceptions)

సరఫరా సూత్రానికి క్రింది మినహాయింపులు లేదా పరిమితులు ఉన్నాయి.

1. భవిష్యత్తులో ధర తగ్గుతుందని ఊహించినప్పుడు : అమ్మకందార్లు భవిష్యత్తులో ధరలు ఇంకా తగ్గుతాయని భావించినప్పుడు, ప్రస్తుతం ధర తక్కువగా ఉన్నప్పటికీ ఈ ధర వద్దనే ఎక్కువ వస్తువులను అమ్ముకోవటానికి సిద్ధపడతారు. ఆ పరిస్థితుల్లో వస్తువు సరఫరా పెరుగుతుంది. అంటే ధర తక్కువగా ఉన్నప్పుడు సరఫరా ఎక్కువగా ఉంది. ఇది సరఫరా సూత్రానికి విరుద్ధం. అందుకే దీన్ని మినహాయింపు అంటారు.
2. శ్రామిక సరఫరా విషయంలో : శ్రామికులు తమ కనీస జీవన ప్రమాణ స్థాయికి సరిపోయే వేతనాలు పొందటానికి కష్టపడి పని చేస్తారు. ఆ స్థాయిని చేరే వరకు వేతనాలు పెరిగితే శ్రమ సరఫరా పెరుగుతుంది. కనీస జీవన ప్రమాణానికి సరిపడే వేతనాలు లభించిన తర్వాత పూర్తిగా సంతృప్తిని పొంది, పనికి బదులు విశ్రాంతిని అభిలషిస్తారు. అంటే ఇంతకు మునుపు కంటే తక్కువ పనిని చేసి విశ్రాంతిని

ఎక్కువ పొందటానికి ఇష్టపడుతున్నారన్న మాట. ఇలాంటి పరిస్థితిలో వేతనాలు పెరిగిన కొద్దీ సప్లై తగ్గుతుంది. అందువల్లనే శ్రమ సప్లై రేఖ వెనుకకు వంగి ఉంటుంది (Backward Sloping Supply Curve). దీనినే క్రింది పటం-12.2లో చూడవచ్చు.

రేఖా పటం - 12.2

రేఖా పటం-12.2 లో SS రేఖ శ్రమ సప్లై రేఖ. వేతనాలు OW ఉన్నప్పుడు శ్రమ సప్లై OMగా ఉంది. వేతనాలు OW₁ కి పెరిగితే శ్రమ సప్లై OM నుండి OM₁కి తగ్గటాన్ని మనం గమనించవచ్చు.

12.9 సప్లై వ్యాకోచత్వం (Elasticity of Supply)

ఒక వస్తువు ధరలోని మార్పులకు అనుగుణంగా ఆ వస్తు సప్లై మారుతుందని సప్లై సూత్రం తెలియచేస్తుంది. అయితే ధర మారినప్పుడు సప్లైలో వచ్చే మార్పు అన్ని వస్తువులకు ఒకే రీతిలో ఉండదు. కొన్ని వస్తువుల విషయంలో ఈ మార్పు ఎక్కువగాను, మరికొన్ని వస్తువులకు ఈ మార్పు తక్కువగాను ఉండవచ్చు. వస్తువు ధరలో కలిగిన మార్పు ఫలితంగా ఆ వస్తువు సప్లైలో వచ్చే మార్పును సప్లై వ్యాకోచత్వం అంటారు. అంటే ధరలో ఎంత మార్పు వస్తే సప్లైలో మార్పు ఎంత వచ్చిందని తెలియచేసేది సప్లై వ్యాకోచత్వం.

వ్యాకోచ - అవ్యాకోచ సప్లై (Elastic and Inelastic Supply)

ధరలో స్వల్ప మార్పు వల్ల సప్లైలో అధికమైన మార్పు కలిగినట్లయితే దాన్ని వ్యాకోచ సప్లై (Elastic Supply) అంటారు. అలాకాక ధరలో అధిక మార్పు వచ్చినప్పటికీ సప్లైలో స్వల్ప మార్పు వస్తే దాన్ని అవ్యాకోచ సప్లై (Inelastic Supply) అంటారు. సప్లై వ్యాకోచత్వాన్ని క్రింది సూత్రం ద్వారా కొలుస్తారు.

$$\text{సప్లై వ్యాకోచత్వం} = \frac{\text{సప్లైలో వచ్చిన అనుపాత మార్పు}}{\text{ధరలో వచ్చిన అనుపాత మార్పు}}$$

$$\text{Elasticity of Supply} = \frac{\text{Proportionate Change in Quantity Supplied}}{\text{Proportionate Change in Price}}$$

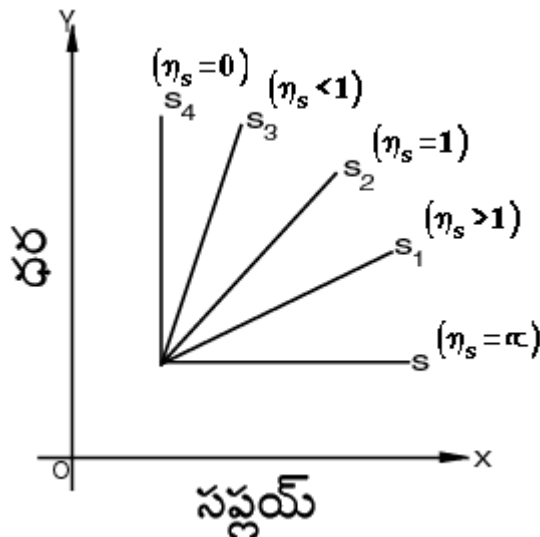
ధరలో వచ్చే మార్పులు, సరఫరాలో వచ్చే మార్పులు ఒకే దిశగా ఉంటాయి. కాబట్టి సరఫరా వ్యాకోచత్వం (Elasticity of Supply) ఎప్పుడు ధనాత్మకంగానే ఉంటుంది. వ్యాకోచత్వ సూత్రం ద్వారా వచ్చిన విలువను బట్టి సరఫరా వ్యాకోచత్వాన్ని 5 రకాలుగా చెప్పవచ్చు.

12.9.1 సరఫరా వ్యాకోచత్వంలోని రకాలు (Types of Elasticity of Supply)

సరఫరా వ్యాకోచత్వం విలువను బట్టి సరఫరా వ్యాకోచత్వాన్ని 5 రకాలుగా చెప్పవచ్చు. అవి :

1. పూర్తి వ్యాకోచ సరఫరా (Perfectly Elastic Supply): వస్తువు ధరలో వచ్చే అతి స్వల్ప మార్పు వల్ల దాని సరఫరా పరిమాణంలో అనంతమైన మార్పు వస్తే దాన్ని పూర్తి వ్యాకోచమైన సరఫరా అంటారు. సరఫరా వ్యాకోచత్వం విలువ అనంతం ($\infty = \text{infinite}$) గా ఉంటుంది. పూర్తి వ్యాకోచ సరఫరా రేఖ ని-అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది.
2. పూర్తి అవ్యాకోచ సరఫరా (Perfectly Inelastic Supply): వస్తువు ధరలో ఎంత మార్పు వచ్చినప్పటికీ దాని సరఫరా పరిమాణంలో మార్పు లేనట్లయితే దాన్ని పూర్తి అవ్యాకోచమైన సరఫరా అంటారు. సరఫరా వ్యాకోచత్వం విలువ సున్నా (Zero) గా ఉంటుంది. పూర్తి అవ్యాకోచమైన సరఫరా రేఖ y-అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది.
3. ఏకత్వ వ్యాకోచ సరఫరా (Unitary Elastic Supply): వస్తువు ధరలో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు, దాని సరఫరా పరిమాణంలో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పుకు సమానంగా ఉంటే దాన్ని ఏకత్వ వ్యాకోచ సరఫరా అంటారు. అప్పుడు సరఫరా వ్యాకోచత్వం విలువ 1కి సమానం ($= 1$) గా ఉంటుంది. సరఫరా రేఖ కేంద్రానికి 45° రేఖగా ఉంటుంది.
4. సాపేక్ష వ్యాకోచ సరఫరా (Relatively Elastic Supply): వస్తువు ధరలో స్వల్ప మార్పు వల్ల దాని సరఫరాలో అధిక మార్పు ఉంటే దాన్ని సాపేక్ష వ్యాకోచ సరఫరా అంటారు. సరఫరా వ్యాకోచత్వం విలువ 1 కన్నా ఎక్కువగా (>1) ఉంటుంది. సరఫరా రేఖ 45° కన్నా తక్కువగా ఉంటుంది.
5. సాపేక్ష అవ్యాకోచ సరఫరా (Relatively Inelastic Supply): వస్తువు ధరలో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు కంటే దాని సరఫరా పరిమాణంలో వచ్చిన అనుపాతపు మార్పు తక్కువగా ఉంటే దాన్ని సాపేక్ష అవ్యాకోచ సరఫరా అంటారు. అప్పుడు సరఫరా వ్యాకోచత్వం విలువ ఒకటి కన్నా తక్కువ (< 1) గా ఉంటుంది. సరఫరా రేఖ 45° కన్నా ఎక్కువగా ఉంటుంది. వివిధ సరఫరా రేఖలను క్రింది రేఖాపటం - 12.3 తెలియజేస్తుంది.

రేఖా పటం - 12.3

రేఖా పటం - 12.3లో S రేఖ పూర్తి వ్యాకోచత్వ సరఫరా రేఖ. S₁ రేఖ సరఫరా వ్యాకోచత్వం రేఖ. S₂, S₃, S₄ రేఖలు వరుసగా ఏకత్వ, సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వ, పూర్తి అవ్యాకోచత్వ సరఫరా రేఖలు.

12.10 సప్లై వ్యాకోచత్వం - కొలత (Measurement of Elasticity of Supply)

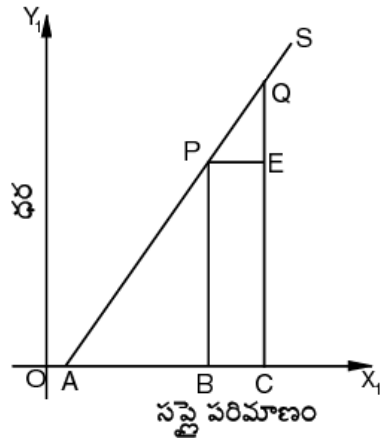
సప్లై వ్యాకోచత్వాన్ని రేఖాగణిత పద్ధతి ద్వారా కొలవవచ్చు.

$$\text{సప్లై వ్యాకోచత్వం} = \frac{\text{సప్లై పరిమాణంలో వచ్చిన అనుపాత మార్పు}}{\text{వస్తువు ధరలో వచ్చిన అనుపాత మార్పు}}$$

సప్లై రేఖ సరళరేఖగా ఉన్నప్పుడు వ్యాకోచత్వాన్ని కొలిచే పద్ధతి:

సప్లై రేఖ సరళరేఖగా ఉన్నట్లయితే వ్యాకోచాన్ని క్రింది పటంలో చూపినట్లు కొలవవలె.

రేఖా పటం - 12.4

రేఖా పటం - 12.4 లో SA సప్లై రేఖ. వస్తువు ధర PB ఉన్నప్పుడు సప్లై పరిమాణం OB ఉంది. ఇప్పుడు వస్తువు ధర QE కి పెరిగింది. ఫలితంగా సప్లై పరిమాణం OC కి పెరిగింది.

$$\text{సప్లై వ్యాకోచత్వం } (\eta_s) = \frac{PE \div OB}{QE \div PB}$$

$$\eta_s = \frac{PE}{OB} \times \frac{PB}{QE} = \frac{PE}{QE} \times \frac{PB}{OB}$$

PBA, QEP లు స్వరూప త్రిభుజాలు (Similar Triangles)

$$\text{అందువల్ల } PE/QE = AB/PB$$

$$\therefore \eta_s = \frac{AB}{PB} \cdot \frac{PB}{OB} = \frac{AB}{OB}$$

రేఖా పటం - 12.4లో OB కన్నా AB తక్కువగా ఉంది. కనుక AB/OB నిష్పత్తి ఒకటి కన్నా తక్కువ (<1) గా ఉంటుంది. అంటే సై ఉదాహరణలో సప్లై సాపేక్ష అవ్యాకోచమన్న మాట.

OB, AB కి సమానంగా ఉంటే వాటి నిష్పత్తి ఒకటి ఉంటుంది కాబట్టి ఆ వస్తువుకు ఏకత్వ అవ్యాకోచ సప్లై ఉందన్నమాట. ఈ విధంగా వివిధ వ్యాకోచత్వాలను కనుక్కోవచ్చు.

12.11 సరై వ్యాకోచత్వం-ప్రాముఖ్యత (Importance of the Concept of Elasticity of Supply)

డిమాండు వ్యాకోచత్వం వలనే సరై వ్యాకోచత్వానికి కూడ అర్థశాస్త్రంలో ఎంతో ప్రాముఖ్యం ఉంది. ముఖ్యంగా ధర నిర్ణయ సిద్ధాంతంలో ఈ భావన ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది.

1. డిమాండులో మార్పు - ధర పెరుగుదల : వస్తువు డిమాండ్‌లో మార్పు వచ్చినప్పుడు దాని ధర ఏ మేరకు పెరుగుతుందనేది, సప్లయ్ వ్యాకోచత్వాన్ని బట్టి ఉంటుంది. ఒక వస్తువు డిమాండ్ పెరిగినప్పుడు ఆ వస్తువు యొక్క సరై వ్యాకోచమైతే దాని ధర స్వల్పంగా మాత్రమే పెరుగుతుంది. అవ్యాకోచమైతే ఎక్కువగా పెరుగుతుంది.
2. పన్నుల భారం - పంపిణీ : పన్నుల పై పన్నులు విధించినప్పుడు ఆ పన్నుల భారం వినియోగదార్ల, ఉత్పత్తిదార్ల మధ్య ఏ విధంగా పంపిణీ అయ్యేది ఆ వస్తువు యొక్క డిమాండ్, సరైల వ్యాకోచత్వం పై ఆధారపడుతుంది. వస్తువుకు వ్యాకోచ సరై ఉంటే పన్ను భారాన్ని ఎక్కువగా వినియోగదార్ల పైకి నెట్టవచ్చు. వ్యాకోచ సప్లయ్ అయితే ఉత్పత్తిదారుడు భరించవలసి రావచ్చు.
3. ఆర్థిక ప్రణాళికల్లో : ఆర్థిక ప్రణాళికల తయారీలో కూడా సరై వ్యాకోచత్వం భావన ఉపయోగపడుతుంది. ముఖ్యంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో ఈ సమాచారం వివిధ పరిశ్రమల ఉత్పత్తి ప్రణాళికలు రూపొందించటానికి తోడ్పడుతుంది.

12.12 సారాంశం

నిర్ణీత కాలంలో ఒక ధర వద్ద ఉత్పత్తిదారు విక్రయించటానికి ఇష్టపడే వస్తురాశిని సరై అంటారు. ఒక వస్తువు సరైని వివిధ అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి. వస్తువు ధర, సరైకి మధ్యనున్న సంబంధాన్ని చూపు పట్టికను సప్లయ్ పట్టిక అంటారు. ధర పెరిగితే సప్లయ్ పెరుగుతుందని, ధర తగ్గితే సరై తగ్గుతుందని సరై సూత్రం తెలుపుతుంది. మనం పరిశీలించే కాల వ్యవధిని బట్టి కూడా సరైలో మార్పులుంటాయి. ధరలో అనుపాత మార్పుకు, సరైలో అనుపాత మార్పుకు మధ్యనున్న నిష్పత్తిని సరై వ్యాకోచత్వం వివరిస్తుంది.

12.13 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. ఒక నిర్ణీత ధర వద్ద ఉత్పత్తి దారులు అమ్మచూపే వస్తు పరిమాణాన్ని సరై అంటాము.
2. సరై పరిమాణం సంస్థ లక్ష్యాలు, సప్లభ్యం, వస్తువు డిమాండ్, వస్తు ధర, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం, ఉత్పత్తి సాధనాల ధరలు మొదలైన వాటి పై ఆధారపడి ఉంటుంది.
3. మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేకుంటే, ఒక వస్తువు సరై ఆ వస్తు ధరపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ధరకు సరైకి ఉన్న సంబంధం అనులోమ సంబంధం.
4. ధరకు సరైకి సంబంధాన్ని తెలియచేసే పట్టికను సరై పట్టిక అని, రేఖను సరై రేఖ అని అంటాము.
5. శ్రమ సరై రేఖ వెనుకకు వంగిన సరై రేఖగా ఉంటుంది.
6. ధరలో వచ్చిన మార్పుల కనుగుణంగా సరైలో మార్పును సరై వ్యాకోచత్వం అంటాము.
7. సరై వ్యాకోచత్వం యొక్క విలువను బట్టి, విలువ అనంతంగా ఉంటే పూర్తి వ్యాకోచత్వం అని, సున్నాగా ఉంటే పూర్తి అవ్యాకోచత్వం అని, 1కి సమానమైతే ఏకత్వ వ్యాకోచత్వం అని, 1కన్నా ఎక్కువైతే సాపేక్ష వ్యాకోచత్వం అని, 1కన్నా తక్కువైతే సాపేక్ష అవ్యాకోచత్వమని అంటాము.

12.14 పదకోశం

1. సరై : నిర్ణీత కాలంలో ఒక ధర వద్ద ఉత్పత్తిదారు విక్రయించటానికి ఇష్టపడే వస్తు రాశిని సరై అంటారు.
2. సరై ఫలం : ఒక వస్తువు సరైని నిర్ణయించే అంశాలకు ఆ వస్తువు సరైకి మధ్యనున్న సంబంధాన్ని వివరించే సమీకరణాన్ని సరై ఫలం అంటారు.

3. సస్టై పట్టిక : వివిధ ధరల వద్ద ఒక వస్తువు ఎంతెంత పరిమాణంలో సస్టై చేయబడుతుందో తెలియచేయు పట్టిక.
4. సంస్థ (Firm) : ఒక వస్తువును ఉత్పత్తి చేయు ఫ్యాక్టరీ లేదా కర్మాగారాన్ని సంస్థ అంటారు. ఉదాహరణకు ఉయ్యారు పంచదార ఫ్యాక్టరీ.
5. పరిశ్రమ (Industry) : ఒక వస్తువును ఉత్పత్తి చేయు సంస్థలన్నింటినీ కలిపి పరిశ్రమ అంటారు. ఉదాహరణకు భారతదేశంలో పంచదార పరిశ్రమ.
6. స్వల్పకాలం : స్థిర ఉత్పత్తి సాధనాలను మార్చటానికి వీలు లేకుండా చర ఉత్పత్తి సాధనాలను మాత్రం మార్చటానికి వీలున్న కాలం.
7. ధీర్ఘకాలం : స్థిర, చర ఉత్పత్తి సాధనాలను కూడా మార్చటానికి వీలున్న కాలం.
8. సస్టై వ్యాకోచత్వం : ఒక వస్తువు ధరలోని అనుపాత మార్పుకు, ఆ వస్తువు సస్టైలో అనుపాత మార్పుకు మధ్యనున్న నిష్పత్తిని వివరించునది సస్టై వ్యాకోచత్వం అంటారు.

12.15 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. సస్టై అనగా నేమి? సస్టై సూత్రాన్ని వివరించండి.
2. సస్టై సూత్రాన్ని తెల్పి, సస్టై నిర్ణయకాలను వివరించండి.
3. సస్టై వ్యాకోచత్వమనగా నేమి? దాన్ని కొలుచుట ఎట్లు? దాని ప్రాముఖ్యాన్ని తెల్పండి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. వెనుకకు వంగిన సస్టై రేఖ
2. సస్టైలో మార్పులు

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. సస్టై పట్టిక
2. సస్టై రేఖ
3. సస్టై ఫలం
4. సస్టై వ్యాకోచ భావన ప్రాముఖ్యం

12.16 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. R.A. Bilas : Micro Economic Theory
2. M.L. Jhingan : Micro Economic Theory
3. K.K. Dewett : A Text of Economic Theory
4. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

యూనిట్ - 4

మార్కెట్లు

పాఠం - 13

మార్కెట్ల వర్గీకరణ

విషయ క్రమం

- 13.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 13.1 మార్కెట్ పరిచయం
- 13.2 మార్కెట్ నిర్వచనం
- 13.3 మార్కెట్ల వర్గీకరణ
- 13.3.1 ఫోటీని బట్టి మార్కెట్ల వర్గీకరణ
- 13.3.2 కాలాన్ని బట్టి మార్కెట్ల వర్గీకరణ
- 13.3.3 విస్తీర్ణాన్ని బట్టి మార్కెట్ల వర్గీకరణ
- 13.4 మార్కెట్ విస్తీర్ణాన్ని నిర్ణయించు అంశాలు
- 13.5 సరిపూర్ణ ఫోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు
- 13.6 అసరిపూర్ణ ఫోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు
- 13.7 ధర నిర్ణయంలో కాల ప్రాముఖ్యం
- 13.7.1 అతి స్వల్ప కాలం
- 13.7.2 స్వల్ప కాలం
- 13.7.3 దీర్ఘ కాలం
- 13.7.4 అతి దీర్ఘ కాలం
- 13.8 మార్కెట్ ధర - సహజ ధర
- 13.9 సంస్థ సమతౌల్యం
- 13.10 సారాంశం
- 13.11 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 13.12 పదకోశం
- 13.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 13.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

13.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

మార్కెట్ నిర్వచనం, మార్కెట్ విస్తీర్ణాన్ని నిర్ణయించే అంశాలు, వివిధ రకాల మార్కెట్ వర్గీకరణలను ఈ భాగంలో వివరించాము. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకొంటారు.

- * మార్కెట్ అంటే ఏమిటి ?
- * మార్కెట్ల వర్గీకరణ
- * మార్కెట్ విస్తీర్ణాన్ని నిర్ణయించే అంశాలు
- * పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు
- * అపరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు

13.1 మార్కెట్ పరిచయం

వస్తువుల ఉత్పత్తి, ఉత్పత్తి సూత్రాలు, ఉత్పత్తి సిద్ధాంతాలను గురించి ఇంతకు ముందు భాగాల్లో చదువుకున్నాం. ఉత్పత్తి అయిన వస్తువులకు వివిధ మార్కెట్లలో ఏ విధంగా ధర నిర్ణయం జరిగేది, సంస్థ, పరిశ్రమల సమతౌల్యం లాంటి అంశాలను రాబోయే భాగాలలో వివరించటం జరిగింది. ప్రస్తుతం మార్కెట్లలో రకాలు, వాటి లక్షణాలను గూర్చి తెలుసుకోవటం అవసరం. అందువల్ల ఈ భాగంలో మీకు మార్కెట్ల రకాలు, వాటి లక్షణాలు వివరించటం జరిగింది.

13.2 మార్కెట్ - నిర్వచనం

సాధారణ పరిభాషలో మార్కెట్ అంటే వస్తువులను అమ్మే లేక కొనే ప్రదేశం అని అర్థం. కాని అర్థ శాస్త్రంలో మార్కెట్ అంటే ఒక నిర్ణీత ప్రదేశానికి పరిమితం కాదు. ఒక వస్తువు యొక్క అమ్మకందార్లు, కొనుగోలు దార్లు కలిసి ఆ వస్తువునకు మార్కెట్ అవుతారు లేదా కొనుగోలుదార్లు అమ్మకందార్లు వారి వారి లావాదేవీలు పరిష్కరించు కోవడాన్నే మార్కెట్ అంటారు. అంటే అర్థశాస్త్రంలో మార్కెట్ వస్తు వారీగా ఉంటుందేగాని ప్రదేశం వారీగా ఉండదు. ఉదాహరణకు గోధుమ మార్కెట్, ప్రత్తి మార్కెట్, తేయాకు మార్కెట్ మొదలైనవి అంటే ప్రపంచంలో ఆ వస్తువును కొనేవారు, అమ్మేవారు కలిసి ఆ వస్తువుకు మార్కెట్ అవుతారు. వీరు ఏ ఒక్క ప్రదేశంలోనో స్వయంగా కలుసుకోవసరం లేదు. తంతి తపాలా ద్వారా గాని, ఏజంట్ల ద్వారాగాని, ధరల పట్టికల ద్వారాగాని వారి మధ్య సంబంధం ఉంటే చాలు. అప్పుడు వారు ధరను నిర్ణయం చేసుకుని ఆ ప్రకారం వస్తువులను కొనటం గాని, అమ్మటం గాని చేయగలరు.

According to Cournot market means " the whole of any region in which buyers and sellers are in such free intercourse with one another, that the price of the same goods tend to equality easily and quickly " .

13.3 మార్కెట్ల వర్గీకరణ

మార్కెట్లను వివిధ రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చును.

1. పోటీని బట్టి రెండుగాను
2. కాలాన్ని బట్టి మూడుగాను
3. విస్తీర్ణాన్ని బట్టి మూడుగాను వర్గీకరించవచ్చు.

13.3.1 పోటీని బట్టి మార్కెట్ల వర్గీకరణ : పోటీని బట్టి మార్కెట్లు రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. మార్కెట్ల వర్గీకరణలో ఇది ముఖ్యమైన వర్గీకరణ.

1. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ (Perfect Competition)

2. అపరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ (Imperfect Competition)

1. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ : ఈ మార్కెట్లో అమ్మకందార్లు కొనుగోలుదార్లు హెచ్చు సంఖ్యలో ఉంటారు. వీరందరికీ మార్కెట్లో వివిధ ప్రాంతాల్లో వస్తువుకున్న ధరలను గూర్చిన సమాచారం పూర్తిగా తెలిసి ఉంటుంది. మార్కెట్లో అమ్మే వస్తువు ఏక జాతీయంగా ఉంటుంది. సంస్థలు పరిశ్రమలో ప్రవేశించటానికి లేదా పరిశ్రమను వదిలి వెళ్ళటానికి పూర్తి స్వేచ్ఛ ఉంటుంది. ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య గమన శీలత ఉంటుంది. ధర ప్రాతిపదికగానే వస్తుమారకం జరుగుతుంది. రవాణా ఛార్జీలు ధరలో చేర్చబడవు. వీటన్నింటి ఫలితంగా మార్కెట్ అంతటా ఒకే వస్తువుకు, ఒకే సమయంలో ఒకే ధర ఉంటుంది.
2. అపరిపూర్ణమైన మార్కెట్ : ఒకే సమయంలో ఒకే వస్తువుకు వివిధ ధరలుండే మార్కెట్ను అపరిపూర్ణమైన మార్కెట్ అంటారు. ఇందులో వస్తు విభేదం ఉంటుంది. అమ్మకందార్లకు, కొనుగోలు దార్లకు వస్తువు ధరను గురించిన పూర్తి సమాచారం తెలియదు. సంస్థలు పరిశ్రమలో చేరటానికి గాని, పరిశ్రమను వదిలి వెళ్ళటానికి గాని స్వేచ్ఛ ఉండదు. ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య గమన శీలత ఉండదు. రవాణా ఛార్జీలు ధరలో చేర్చబడి ఉంటాయి. వీటన్నింటి ఫలితంగా మార్కెట్లో వివిధ ప్రాంతాల్లో వస్తువుకు వివిధ ధరలు ఉంటాయి.

13.3.2 కాలాన్ని బట్టి మార్కెట్ల వర్గీకరణ : కాలాన్ని బట్టి మార్కెట్లను మూడు రకాలుగా విభజించవచ్చును.

1. అతి స్వల్ప కాలిక మార్కెట్
2. స్వల్పకాలిక మార్కెట్
3. దీర్ఘకాలిక మార్కెట్

1. అతి స్వల్పకాలిక మార్కెట్ (Very Short Period Market) : అతి స్వల్పకాలంలో సప్లయిని ఏ మాత్రం పెంచటానికి వీలుండదు. అప్పటికి ఉత్పత్తి అయి అమ్మటానికి సిద్ధంగా ఉన్నదే సప్లయ్. అందువల్ల ధరపై డిమాండ్ ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఈ కాల వ్యవధిలో ఉండే ధరను మార్కెట్ ధర (Market Price) అంటారు.
2. స్వల్పకాలిక మార్కెట్ (Short Period Market) : ఈ కాల వ్యవధిలో డిమాండుకు అనుగుణంగా సప్లయ్ని కొంత వరకు మార్చవచ్చు. అంటే వస్తువుకు డిమాండ్ పెరిగితే, సప్లయ్ని కొంత వరకు పెంచవచ్చు. అంటే స్థిర ఉత్పత్తి కారకాలను మార్చకుండా, చర ఉత్పత్తి కారకాలను మాత్రమే మార్చుతూ ఉత్పత్తిని కొంత మేరకు పెంచవచ్చు. అందువల్ల ఈ కాల వ్యవధిలో ధరపై డిమాండు ప్రభావంతో పాటు కొంత సప్లయ్ ప్రభావం కూడా ఉంటుంది. ఈ ధరను స్వల్పకాలిక సహజ ధర (Short-run Normal Price) అంటారు.
3. దీర్ఘకాలిక మార్కెట్ (Long Period Market) : డిమాండ్ కనుగుణంగా సప్లయిని పూర్తిగా మార్చటానికి సరిపడే కాలాన్ని దీర్ఘకాలం అంటారు. ఈ కాలంలో చర, స్థిర వ్యయాల రెంటీని పెంచి వస్తువును ఉత్పత్తి చేయవచ్చు. ఈ కాలంలో కొత్త సంస్థలు పరిశ్రమలో ప్రవేశించవచ్చు. ఉన్న సంస్థలు పరిశ్రమను వదిలి వెళ్ళవచ్చు. ఫలితంగా సప్లయ్ డిమాండ్కు సమానమౌతుంది. ఈ కాలంలో ధరపై సప్లయ్ ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఈ ధరను సహజధర (Normal Price) అంటారు.

13.3.3 విస్తీర్ణాన్ని బట్టి మార్కెట్ల వర్గీకరణ : విస్తీర్ణాన్ని బట్టి మార్కెట్లను మూడు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

1. స్థానిక మార్కెట్
2. జాతీయ మార్కెట్
3. అంతర్జాతీయ మార్కెట్

1. స్థానిక మార్కెట్ (Local Market): ఒక వస్తువు యొక్క అమ్మకందార్లు, కొనుగోలుదార్లు ఒక ప్రాంతానికి మాత్రమే పరిమితమై ఉంటే, ఆ వస్తువు యొక్క మార్కెట్ని స్థానిక మార్కెట్ అంటారు. ఉదాహరణకు పాలు, కూరలు, మాంసం, ఇటుకరాళ్ళు మొదలైన వాటికి స్థానిక మార్కెట్ ఉంటుంది.

2. జాతీయ మార్కెట్ (National Market) : వస్తువు యొక్క అమ్మకం, కొనుగోలు ఒక జాతి లేదా దేశానికి మాత్రమే పరిమితమై ఉంటే ఆ వస్తువు యొక్క మార్కెట్ను జాతీయ మార్కెట్ అంటారు. ఉదాహరణకు ధోవతులు, చీరలు, గాజులు, కుంకుమ మొదలైన వస్తువులకు భారత దేశంలోనే మార్కెట్ ఉంటుంది. అలాంటి వస్తువుల మార్కెట్ని జాతీయ మార్కెట్ అంటారు.
3. అంతర్జాతీయ మార్కెట్ (International or World Market) : వస్తువు యొక్క అమ్మకం, కొనుగోలు ప్రపంచమంతా విస్తరించి ఉంటే ఆ వస్తువు మార్కెట్ని అంతర్జాతీయ మార్కెట్ అంటారు. ఉదాహరణకు బంగారం, వెండి, తేయాకు, పొగాకు, ప్రత్తి మొదలైన వాటికి ప్రపంచ వ్యాప్తమైన మార్కెట్ ఉంది.

13.4 మార్కెట్ విస్తీర్ణాన్ని నిర్ణయించే అంశాలు

మార్కెట్ పరిమాణం, వివిధ వస్తువులకు వివిధ రకాలుగా ఉంటుంది. బంగారం, వెండి, గోధుమలు వంటి కొన్ని వస్తువులకు ప్రపంచ వ్యాప్తమయిన, పాలు, కూరగాయలు మొదలైన వస్తువులకు స్థానికమైన మార్కెట్ ఉంటుంది. ఒక వస్తువు యొక్క మార్కెట్ పరిమాణాన్ని ఈ క్రింది అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి.

1. విశాలమైన డిమాండు, (Universal Demand) : ప్రపంచమంతా డిమాండు ఉన్న వస్తువుకు ప్రపంచ వ్యాప్తమైన మార్కెట్ ఉంటుంది. డిమాండు ఒక ప్రాంతానికి పరిమితమై ఉంటే స్థానిక మార్కెట్ ఉంటుంది. డిమాండ్ ఒక దేశంలో ఉంటే జాతీయమైన మార్కెట్ ఉంటుంది.
2. మన్నిక (Durability) : మన్నిక గల లేదా ఎక్కువకాలం ఉండే వస్తువులకు ప్రపంచ వ్యాప్తమైన మార్కెట్ ఉంటుంది. అలాకాక పాలు, మాంసము, కూరలు మొదలైన నశ్వర వస్తువులు ఎక్కువ కాలం నిలువ ఉండవు. కాబట్టి వాటికి స్థానికమైన మార్కెట్ మాత్రమే ఉంటుంది.
3. రవాణాకు వీలు (Portability) : ఒక వస్తువు ఒక ప్రదేశం నుంచి మరొక ప్రదేశమునకు సులభంగా, తక్కువ ఖర్చుతో రవాణా చేయడానికి అవకాశం ఉంటే ప్రపంచ వ్యాప్తమైన మార్కెట్ ఉంటుంది. కాని ఇటుక రాళ్ళకు ప్రపంచమంతా డిమాండు ఉండి ఎక్కువ కాలం నిలువ వుండగల వైనప్పటికీ, రవాణా ఖర్చులు హెచ్చుగా ఉంటాయి. కాబట్టి వాటికి స్థానికమైన మార్కెట్ మాత్రమే ఉంటుంది.
4. శాంపిల్ తీయడానికి, గ్రేడు చేయడానికి అవకాశం (Possibility of Sampling and Grading) : సహజంగా కొనుగోలు దారులు వస్తువులను ముందుగా చూడనిదే వాటిని కొనడానికి ఇష్టపడరు. అందువల్ల దూర ప్రాంతాల్లో నివసించే కొనుగోలుదారులు వస్తువును స్వయంగా చూడలేరు. కాబట్టి శాంపిల్ను అమ్మకందారుడు కొనుగోలు దారునకు పంపవలె. కాబట్టి ఏ వస్తువులకయితే శాంపిల్ తీసి పంపడానికి అవకాశం ఉంటుందో లేదా గ్రేడు చేయడానికి అవకాశం ఉంటాయో ఆ వస్తువులకు ప్రపంచ అంతా మార్కెట్ గా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు పొగాకు, తేయాకు, కాఫీ. అలా లేని వస్తువులకు స్థానికమైన మార్కెట్లు లేదా జాతీయ మార్కెట్ మాత్రమే ఉండవచ్చు.
5. రవాణా, తపాలా తపాలా సదుపాయాలు (Transport and Communication Facilities) : వస్తువులకు ప్రపంచ వ్యాప్తమైన మార్కెట్ ఉండవలెనంటే తపాలా - తపాల, రవాణా సౌకర్యములు బాగా అభివృద్ధి చెంది ఉండాలి. వీటి వల్ల వస్తువులను దూర ప్రాంతములకు శీఘ్రగతిని తక్కువ ఖర్చుతో పంపటానికి వీలు ఏర్పడుతుంది. ఇలాంటి సదుపాయాలు లేనప్పుడు వస్తువులకు స్థానికమైన మార్కెట్లు మాత్రమే ఉంటుంది.
6. శాంతి భద్రతలు (Peace and Security) : వస్తువులయొక్క మార్కెట్ పరిమాణం దేశం లోని శాంతి భద్రతలపై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. వస్తువులను దూర ప్రాంతములకు పంపవలెనంటే శాంతి భద్రతలు ఉండాలి. అందువల్లనే యుద్ధ సమయాల్లో శాంతి భద్రతలకు ప్రమాదం ఉండటం వల్ల వస్తువుల మార్కెట్ పరిమాణం తక్కువగా ఉంటుంది.
7. ద్రవ్యం, పరపతి పద్ధతి (Currency & Credit System) : ద్రవ్యం, పరపతి పద్ధతులు బాగా అభివృద్ధి చెంది ఉంటే దూర ప్రాంతాల్లో కూడా వస్తువుల వ్యాపారం చేయడం అనుకూలంగాను, లాభసాటిగానూ ఉంటుంది. అప్పుడే వస్తువులకు విశాలమైన మార్కెట్ ఉంటుంది. అవి లేనప్పుడు వస్తువులకు స్థానికమైన మార్కెట్లు మాత్రమే ఉంటుంది.

8. ప్రభుత్వ విధానం (Policy of the State) : వస్తువుల మార్కెట్ పరిమాణం ప్రభుత్వ విధానంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ప్రభుత్వ విధానం ఇతర దేశాలతో వస్తువుల ఎగుమతి, దిగుమతి చేసుకోవటానికి అనుకూలంగా ఉంటే వస్తువులకు ప్రపంచ వ్యాప్తమైన మార్కెట్ ఉంటుంది. లేకపోతే వస్తువులకు స్థానికమైన మార్కెట్టు మాత్రమే ఉంటుంది.

13.5 పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు

ఒకే వస్తువుకు, ఒకే సమయంలో మార్కెట్ అంతటా ఒకే ధర ఉన్నట్లయితే ఆ మార్కెట్ లో పరిపూర్ణ పోటీ అంటారు. ఏ మార్కెట్ లోనైనా పరిపూర్ణ పోటీ ఉండాలంటే క్రింది లక్షణాలు ఉండాలి.

1. హెచ్చు సంఖ్యలో అమ్మకందార్లు, కొనుగోలుదార్లు (Large number of buyers & sellers): మార్కెట్ లో వస్తువు యొక్క అమ్మకందార్లు, కొనుగోలుదార్లు హెచ్చు సంఖ్యలో ఉండాలి. అప్పుడు ధర పై అమ్మకందారుని లేదా కొనుగోలుదారుని ప్రభావం అతి స్వల్పంగా ఉంటుంది. అప్పుడే ఏ ఒక్క కొనుగోలు దారుడు లేదా అమ్మకం దారుడు ధరను మార్చటానికి వీలుండదు. అట్టి స్థితిలో వస్తువు యొక్క ధర మార్కెట్ అంతా ఒకే విధంగా ఉంటుంది.
2. ఏక జాతీయమైన వస్తువు (Homogeneous product) : మార్కెట్ లో అందరు అమ్మకందార్లు అమ్మజాపే వస్తువులన్నీ ఒకే విధంగా ఉండాలి. వస్తువులు ఒకే విధంగా ఉంటే ధర కూడా ఒకే విధంగా ఉంటుంది. వస్తువుకి ఒకే ధర ఉండటానికి వీలు పడుతుంది. వస్తువులన్నీ ఏక జాతీయంగా ఉన్నాయా లేదా అనే విషయాన్ని వినియోగదార్లు నిర్ణయించవలె. వినియోగదారు దృష్టిలో అవి ఏక జాతీయమైనవనే భావన ఉన్నప్పుడే అవి ఏక జాతీయాలవుతాయి. ఉదాహరణకు గోరెజ్ కంపెనీ తయారు చేసే ఇసుప బీరునా, మన ఊళ్ళో తయారుచేసే ఇసుప బీరునా రేకు మందంలో, ఎత్తు, రంగులో అన్ని విధాల తయారీలో ఒకటిగానే ఉండవచ్చు. కాని వినియోగదార్లు దృష్టిలో రెండు ఒకటి కావు. ఒకే విధమైన వస్తువైతే వినియోగదారుడు ఒకే ధర చెల్లించడానికి ఇష్టపడడు.
3. పరిశ్రమలోకి ప్రవేశించటానికి, పరిశ్రమ నుండి వైదొలగటానికి సంస్థలకు స్వేచ్ఛ (Freedom to enter in or exit from the industry) : పరిశ్రమలోకి ప్రవేశించటానికి, పరిశ్రమ నుండి వైదొలగటానికి సంస్థకు పూర్తి స్వేచ్ఛ ఉండాలి. అప్పుడు పరిశ్రమలో అధిక లాభాలు వస్తుంటే కొత్త సంస్థలు ప్రవేశించి ఉత్పత్తిని పెంచడం జరుగుతుంది. కాబట్టి ధర తగ్గి, అదే విధంగా పరిశ్రమలో నష్టాలు వస్తుంటే కొన్ని సంస్థలు పరిశ్రమ నుంచి వైదొలగటం వల్ల ధర పెరిగి, సాధారణ ధరగా ఉంటుంది.
ఈ మూడు లక్షణాలున్న మార్కెట్ ను శుద్ధమైన పోటీ (Pure Competition) మార్కెట్ అంటారు. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అంటే ఈ లక్షణాలతో పాటు మరికొన్ని లక్షణాలు ఉండాలి.
4. సంపూర్ణ సమాచారం (Perfect Knowledge) : కొనుగోలుదార్లకు, అమ్మకందార్లకు మార్కెట్ లో వివిధ ప్రాంతాలలో వస్తువుకున్న ధరలకు సంబంధించిన సమాచారం పూర్తిగా తెలిసి ఉండాలి. అలాంటి పూర్తి సమాచారం ఉన్నప్పుడు మాత్రమే ఏ ఒక్క అమ్మకందారుడు వస్తువును ఎక్కువ ధరకు అమ్మడానికి గాని, కొనుగోలుదారుడు వస్తువును తక్కువ ధరకు కొనడానికి గాని వీలుండదు. అప్పుడే మార్కెట్ అంతటా ఒకే వస్తువునకు ఒకే సమయంలో ఒకే ధర ఉండటానికి సాధ్యమౌతుంది.
5. అమ్మటం, కొనటం ధర ప్రాతిపదికల మీదనే (Exchange on the basis of Price) జరగాలి: మార్కెట్ లో వస్తువుల అమ్మకం మరియు కొనుగోలు ధర ప్రాతిపదికగా జరగాలి తప్ప వస్తు మార్పిడి విధానం ఉండ కూడదు. పైగా కొనుగోలుదార్లు అమ్మకందార్లు మీద ప్రత్యేక అభిమానంతో కాక కేవలం ధర ప్రాతిపదికగా అంటే ఎవరు తక్కువ ధరకేస్తే వారి వద్ద వస్తువు కొనాలి. అప్పుడే మార్కెట్ మొత్తం మీద ఒక వస్తువుకు ఒకే ధర ఉంటుంది.
6. రవాణా ఖర్చులుండరాదు (No Transport Costs) : మార్కెట్ లో వస్తువును ఒక ప్రాంతం నుంచి మరొక ప్రాంతంకి తరలించినప్పుడు రవాణా ఖర్చులంటూ ఏమీ ఉండకూడదు. అప్పుడే ఆ వస్తువుకు మార్కెట్ అంతటా ఒకే ధర ఉండటానికి వీలు పడుతుంది. అలాకాక రవాణా ఖర్చులు చేర్చితే ఆ మేరకు వస్తువు ధర పెరిగి, మార్కెట్ లోని వివిధ ప్రాంతాలలో వేరు వేరు ధరలు ఉంటాయి.
7. ఉత్పత్తి కారకాలకు పూర్తి గమన శీలత (Perfect Mobility of Factors of Production) : ఉత్పత్తి కారకాలకు పూర్తి గమన శీలత అంటే ఒక పరిశ్రమ నుంచి మరొక పరిశ్రమకు తరిలిపోయే పూర్తి స్వేచ్ఛ ఉన్నప్పుడే, సంస్థలు వస్తువు యొక్క ఉత్పత్తిని

డిమాండు కనుగుణంగా మార్చటానికి వీలవుతుంది. ఒకవేళ వస్తువు యొక్క డిమాండు పెరిగిన ధర పెరిగితే వెంటనే కొత్త ఉత్పత్తి కారకాలను ఉపయోగించడం ద్వారా ఉత్పత్తి పెరిగి ధర మామూలు స్థాయికి చేరుతుంది. అప్పుడే వస్తువుకు మార్కెట్ అంతా ఒకే ధర ఉంటుంది.

అయితే నిజానికి పరిపూర్ణ పోటీ ఉండటం చాలా అరుదు. దీన్ని ఒక ఆదర్శ ప్రాయమైన పరిస్థితిగా మాత్రమే భావించాలి. మనకు తటస్థపడే మార్కెట్లన్నీ అపరిపూర్ణమైన మార్కెట్లే.

13.6 అపరిపూర్ణమైన పోటీ (Imperfect Competition) మార్కెట్ లక్షణాలు

అపరిపూర్ణమైన పోటీ ఉన్న మార్కెట్కు ఈ క్రింది లక్షణాలుంటాయి.

1. అమ్మకందార్లు హెచ్చు పంఖ్యలో ఉండక పోవటం : ఉత్పత్తి చేసే సంస్థలు తక్కువ సంఖ్యలో ఉండటం వల్ల మొత్తం సప్లయిలో ఒక్కొక్క సంస్థ చేసే సప్లయి చెప్పుకోదగినదిగా ఉంటుంది. సంస్థ తన ఉత్పత్తిని మార్చటం ద్వారా మొత్తం సప్లయిని తద్వారా ధరను ప్రభావితం చేయగలుగుతుంది.
2. వస్తు విభేదం (Product Differentiation) : సంస్థలు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల మధ్య విభేదం ఉంటుంది. అన్నీ ఒకే రకంగా ఉండవు. ఈ కారణంగా వివిధ సంస్థలు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులకు వివిధ ధరలుంటాయి.
3. వస్తువును గురించిన సమాచారం తెలియకపోవటం : వినియోగదార్లకు ఉత్పత్తి అయ్యే వస్తువుల నాణ్యత, ధరలకు సంబంధించిన సమాచారం తెలియకపోవటం వల్ల వస్తువులను వివిధ ధరలకు కొనుగోలు చేస్తుంటారు.
4. సంస్థలు పరిశ్రమలో ప్రవేశించటం, వదిలి వెళ్ళటంపై ఆంక్షలు : అపరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థలు, పరిశ్రమలోకి రావడానికి ఉన్న సంస్థలు పరిశ్రమను వదిలి వెళ్ళటానికి ఆంక్షలు ఉంటాయి, దానివల్ల ఉత్పత్తిలో సర్దుబాటు సాధ్యం కాదు. కనుక వస్తువుకు ధర ఒకే విధంగా ఉండదు.
5. ఉత్పత్తి కారకాల గమనశీలత లోపించటం : ఉత్పత్తి కారకాలు ఒక పరిశ్రమ నుంచి మరో పరిశ్రమకు శీఘ్రంగా, స్వేచ్ఛగా తరలి వెళ్ళే అవకాశం ఉండదు. దానివల్ల ఉత్పత్తిలో సర్దుబాట్లకు తావులేదు. అందువల్ల మార్కెట్లో ఒకే వస్తువుకు ఒకే ధర ఉండే అవకాశం ఉండదు.
6. అమ్మకం, కొనుగోలు ధర ప్రాతిపదికపై జరగకపోవచ్చు : కొనుగోలుదార్లు కొన్ని వస్తువులపై మోజు, కొన్ని సంస్థలపై ప్రత్యేక అభిమానం కలిగి ఉంటారు. ఆ వస్తువుల ధరలు ఎంతైనా వాటినే కొంటారు. దీనివల్ల ఒకే వస్తువుకు మార్కెట్లో వివిధ ధరలుంటాయి.
7. రవాణా ఛార్జీలుంటాయి : వస్తువుల రవాణాలకయ్యే ఛార్జీలు ధరకు చేర్చబడతాయి. అందువల్ల ఉత్పత్తి అయ్యే స్థానం నుంచి దూరంగా ఉండే ప్రాంతాల్లో అయితే వస్తువు ధర ఎక్కువగాను, దగ్గర ప్రాంతాలలో వస్తువు ధర తక్కువగాను ఉంటుంది.

13.6.1 అపరిపూర్ణమైన పోటీ రకాలు

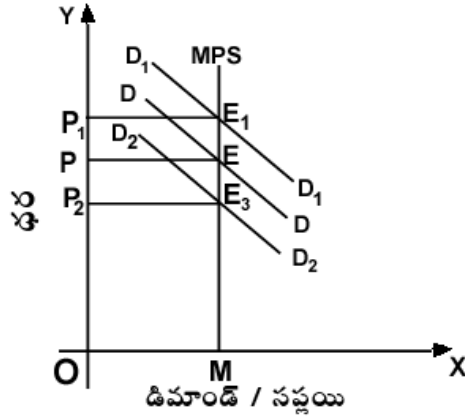
1. ఏకస్వామ్యం లేక గుత్తాధిపత్యం (Monopoly) : మార్కెట్లో ఒకే ఒక ఉత్పత్తిదారుడు లేక సంస్థ ఉంటుంది.
2. ద్విస్వామ్యం లేక ద్విధాధిపత్యం (Duopoly) : రెండు ఉత్పత్తి సంస్థలు మాత్రమే ఉండే మార్కెట్.
3. పరిమిత స్వామ్యం (Oligopoly) : బహుకొద్ది (Very few) ఉత్పత్తి సంస్థలు ఉంటాయి.
4. ఏకస్వామ్య పోటీ లేక గుత్తాధిపత్యపు పోటీ (Monopolistic Competition) : ఎక్కువ సంఖ్యలో సంస్థలు ఉండి ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల మధ్య విభేదం ఉండే మార్కెట్. అపరిపూర్ణ పోటీలోని రకాల గురించి రాబోయే పాఠాలలో వివరంగా తెలుసుకుంటారు.

13.7 ధర నిర్ణయంలో కాల ప్రాముఖ్యం

సాధారణంగా ధర నిర్ణయం వస్తు సప్లయి, డిమాండ్ల మీద ఆధారపడుతుంది. కాని మార్షల్ అభిప్రాయంలో ధర నిర్ణయానికి సప్లయ్, డిమాండ్లతో పాటు, కాలం కూడా ప్రాముఖ్యం కలిగిన అంశమే. మార్షల్ కాలాన్ని నాలుగు విధాలుగా విభజించాడు. అవి 1) అతిస్వల్ప కాలం 2) స్వల్ప కాలం 3) దీర్ఘ కాలం 4) అతిదీర్ఘ కాలం.

13.7.1 అతి స్వల్ప కాలం : అతిస్వల్ప కాలన్నే మార్కెట్ కాలమని కూడా అంటారు. అతిస్వల్ప కాలంలో, డిమాండ్ లోని మార్పులకు అనుగుణంగా సప్లయ్ ని మార్చలేము. ఈ కాలంలో సప్లయ్ పెంచటం కోసం స్థిర వ్యయాన్ని గాని, చర వ్యయాన్ని గాని మార్చుటకు అవకాశం లేదు. కాబట్టి సప్లయ్ స్థిరంగా ఉంటుంది. అతి స్వల్ప కాలంలో సప్లయ్ డిమాండ్ రేఖలు ఏ విధంగా ఉండేది క్రింది రేఖా పటం - 13.1 తెలియజేస్తుంది.

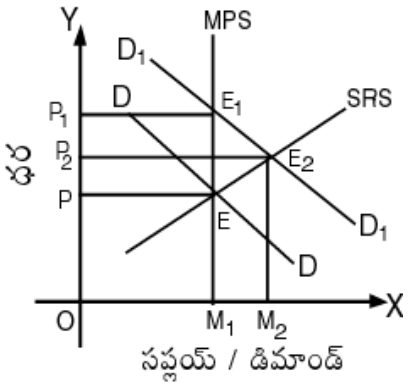
రేఖా పటం - 13.1

పై రేఖా పటం - 13.1లో X అక్షంపై సప్లయ్ మరియు డిమాండ్, Y అక్షంపై ధరను తీసుకున్నాము. MPS మార్కెట్ కాల సప్లయ్ రేఖ DD డిమాండ్ రేఖ. ఈ రెండు రేఖలు E అనే బిందువు వద్ద ఖండించుకున్నాయి. కనుక ధర OP. డిమాండ్ DD నుంచి D_1D_1 కు పెరిగితే సప్లయ్ స్థిరంగా ఉంది కావున, వస్తువు ధర OP నుంచి OP_1 కు పెరిగింది. డిమాండ్ DD నుంచి D_2D_2 కు తగ్గితే ధర OP నుంచి OP_2 కు తగ్గింది.

13.7.2 స్వల్ప కాలం : స్వల్ప కాలంలో చర మూలధన్నాన్ని పెంచవచ్చు. కాబట్టి సప్లయ్ పెరుగుతుంది. కాని డిమాండ్ పెరిగిన పరిమాణంలో పెరగదు. ఈ పరిస్థితుల్లో ధర ఏ విధంగా మారేది రేఖాపటం - 13.2 తెలియజేస్తుంది.

రేఖా పటం - 13.2

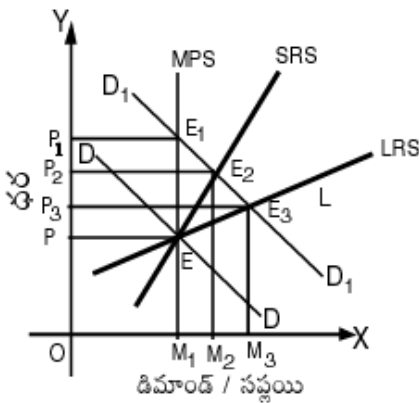
పై రేఖా పటం - 13.2 లో MPS రేఖ అతిస్వల్ప కాలిక సప్లయ్ రేఖ. డిమాండ్ రేఖ DD నుంచి D_1D_1 కు పెరిగితే, MPS, D_1D_1 రేఖలు E_1 వద్ద సమానమైనవి. కాబట్టి ధర P_1 ఉంటుంది. స్వల్ప కాలంలో సప్లయ్ రేఖ MPS నుంచి SRS కు మారినందున

సప్లయ్, డిమాండ్లు E_2 దగ్గర ఖండించుకున్నాయి. అందువల్ల ధర OP_1 నుంచి OP_2 కు తగ్గింది. ఉత్పత్తి OM_1 నుంచి OM_2 కు పెరిగింది. స్వల్ప కాలిక ధర (OP_2) అతి స్వల్ప ధర కంటే (OP_1) తక్కువగా ఉంటుంది. స్వల్ప కాలంలో వస్తు పరిమాణం (OM_2), అతి స్వల్పకాలిక వస్తు పరిమాణం కంటే (OM_1) ఎక్కువగా ఉంటుంది. స్వల్ప కాలంలో వస్తు పరిమాణం ఎక్కువగా ఉండటానికి కారణం చర మూలధనాన్ని పెంచి వస్తువుల సప్లయ్ పెంచవచ్చు.

13.7.3 దీర్ఘకాలం : దీర్ఘకాలంలో స్థిర వ్యయం, చర వ్యయాల రెంటినీ మార్చవచ్చు. కాబట్టి సప్లయ్ అవసరమైన మేరకు పెంచుకోవచ్చు.

రేఖా పటం - 13.3

పై రేఖా పటం - 13.3లో డిమాండ్ రేఖ DD నుంచి D_1D_1 కు పెరిగింది. LRS దీర్ఘ కాలిక సప్లయ్ రేఖ. పెరిగిన డిమాండ్ రేఖ D_1D_1 , దీర్ఘ కాల సప్లయ్ రేఖ LRS కు E_3 బిందువు వద్ద సమానమైనవి. కాబట్టి ప్రస్తుత ధర OP_3 ఉత్పత్తి OM_3 . దీర్ఘకాలిక ధర (OP_3), అతిస్వల్ప కాలిక ధర (OP_1) మరియు స్వల్ప కాలిక ధర (OP_2)ల కన్నా తక్కువగా ఉంటుంది. దీర్ఘకాలంలో జరిగే ఉత్పత్తి (OM_3), అతిస్వల్ప కాలిక ఉత్పత్తి (OM_1) మరియు స్వల్ప కాలిక ఉత్పత్తి కన్నా (OM_2) ఎక్కువగా ఉంటుంది.

13.7.4 అతి దీర్ఘకాలం : అతి దీర్ఘ కాలంలో సప్లయ్, డిమాండ్లలో ఊహించ లేని మార్పులు సంభవిస్తాయి. కనుక ధర, ఉత్పత్తుల నిర్ణయం తెలుసుకొనటం కష్టం. అతిదీర్ఘ కాలన్నే సెక్యులర్ కాలం అని కూడా అంటారు. అతి దీర్ఘ కాలంలో జనాభా, మూలధనం, ఉత్పత్తి పద్ధతులు, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం అలవాట్లు, అభిరుచులు మొదలైన వాటన్నిటిలో మార్పులు సంభవిస్తాయి.

13.8 మార్కెట్ ధర - సహజ ధర

వస్తువు యొక్క విలువను ద్రవ్యరూపంలో ధర అంటారు. ధరను రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

1. మార్కెట్ ధర 2. సహజ ధర. మార్కెట్ ధరకు, సహజ ధరకు కొన్ని భేదాలు ఉన్నాయి.

1. మార్కెట్ ధర స్వల్ప కాలిక సమతౌల్య ధర. ఇది స్వల్ప కాలానికి సంబంధించినది. సహజ ధర దీర్ఘకాలిక సమతౌల్య ధర. కనుక ఇది దీర్ఘ కాలానికి సంబంధించినది.
2. మార్కెట్ ధర ముఖ్యంగా డిమాండ్ చే ప్రభావితం చేయబడుతుంది. సహజ ధర సప్లయ్ చే ప్రభావితం చేయబడుతుంది. డిమాండ్ లో మార్పుల వల్ల మార్కెట్ ధర మారుతుంది. స్వల్ప కాలంలో సప్లయ్ లో మార్పులు అంతగా ఉండవు. కాబట్టి సప్లయ్ ప్రభావం మార్కెట్ ధరపై అంతగా ఉండదు.
3. మార్కెట్ ధర ఒక నిర్ణీత కాలంలో నిర్ణయించ బడుతుంది. కాని సహజ ధర విషయంలో ఈ విధంగా ఉండదు. సహజ ధర ఊహాజనితమైనది.
4. ఉత్పత్తి వ్యయానికి మార్కెట్ ధరకు సంబంధం ఉండదు. ఉత్పత్తి వ్యయంలో మార్పులు మార్కెట్ ధరను ప్రభావితం చెయ్యవు. సహజ ధర మాత్రం ఉత్పత్తి వ్యయంచే ప్రభావితం అవుతుంది. ఉత్పత్తి వ్యయంలో మార్పులు వచ్చినట్లయితే సహజ ధరలో కూడా మార్పులు వస్తాయి.

5. మార్కెట్ ధర స్వల్పకాలిక, తాత్కాలికమైన అంశాలవల్ల ప్రభావితం అవుతుంది. కాని సహజ ధర దీర్ఘ కాలిక మరియు శాశ్వతమైన అంశాలచే ప్రభావితం అవుతుంది.
6. అన్ని వస్తువులకు మార్కెట్ ధర ఉంటుంది. కాని సహజ ధర అన్ని వస్తువులకూ ఉండదు. ఏ వస్తువులయితే పునరుత్పత్తికి ఉపయోగపడతాయో వాటికి మాత్రమే సహజ ధర ఉంటుంది. ఉదాహరణకు డైమండ్లకు మార్కెట్ ధర ఉండును గాని సహజ ధర ఉండదు. ఎందువలననగా డైమండ్లు సహాయంతో తిరిగి వస్తువులను తయారు చేయలేము. యంత్రాల సహాయంతో వస్తువులను తయారు చేయవచ్చు కనుక యంత్రాలకు సహజ ధర ఉంటుంది.

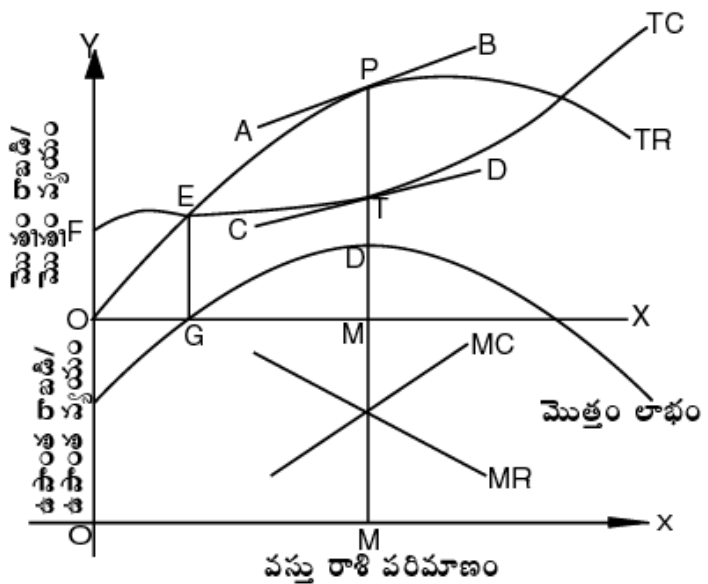
13.9 సంస్థ సమతౌల్యం

సమతౌల్య స్థితి అంటే సంస్థ యొక్క విరామ పరిస్థితి. ఒక వస్తువు మీద పనిచేసే రెండు వ్యతిరేక శక్తులు సమానమైనప్పుడు, ఆ వస్తువు సమతౌల్య స్థితిలో ఉంటుంది. అంటే కదలిక ఉండని ఒక పరిస్థితిని సమతౌల్యం తెలియచేస్తుంది. ఒక ఉత్పత్తి సంస్థ గరిష్ట లాభాలను పొందే స్థితిని, ఆ సంస్థ సమతౌల్య స్థితిగా పేర్కొంటారు. సంస్థ సమతౌల్య స్థితిలో ఉండాలంటే అవసరమైన నిబంధనలను (Conditions) మనం ఇప్పుడు పరిశీలించబోతున్నాం. సంస్థ యొక్క సమతౌల్యాన్ని విశ్లేషణ చేసేటప్పుడు కొన్ని ప్రమేయాలను దృష్టిలో ఉంచుకోవలసి ఉంటుంది.

1. సంస్థ హేతుబద్ధంగా వ్యవహరిస్తుందని భావించటం జరుగుతుంది. సంస్థ హేతుబద్ధంగా వ్యవహరించటం అంటే - సంస్థ యొక్క ఏకైక లక్ష్యం గరిష్ట లాభాలను ఆర్జించటం.
2. సమతౌల్య స్థితిని నిర్ణయించడానికి అవసరమైన రెండవ ప్రమేయం ఉద్యమదారుడు ఉత్పత్తి వ్యయాన్ని కనిష్టంగా ఉంచటానికి ప్రయత్నించటం.
3. విశ్లేషణ సులభంగా ఉండటం కోసం ప్రతి సంస్థ ఒక వస్తువును (Product) మాత్రమే ఉత్పత్తి చేస్తుందని ఊహిస్తాము.

పై ప్రమేయాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని మనం ఒక సంస్థ సమతౌల్య స్థితిని నిర్ణయించవచ్చు. సంస్థ ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను అమ్మితే వచ్చే రాబడిని మొత్తం రాబడి అని అంటారు. వాటిని ఉత్పత్తి చేయటానికి అయ్యే వ్యయాన్ని మొత్తం వ్యయం అంటారు. సంస్థ యొక్క మొత్తం రాబడికి, మొత్తం వ్యయానికి ఉన్న భేదమే సంస్థ పొందే లాభం. సంస్థ పొందే లాభం గరిష్టంగా ఉంటే సంస్థ సమతౌల్య స్థితిలో ఉంటుంది. క్రింది రేఖా పటం 13.4లో మొత్తం రాబడి రేఖను, మొత్తం వ్యయ రేఖను చూపించి సంస్థ యొక్క సమతౌల్య నిర్ణయాన్ని గురించి వివరించటం జరిగింది.

రేఖాపటం ద్వారా సమతౌల్య వివరణ
రేఖా పటం - 13.4

రేఖాపటం 13.4లో TC మొత్తం వ్యయ రేఖ, TR మొత్తం రాబడి రేఖ. వివిధ వస్తు పరిమాణల్లో ఉత్పత్తి చేయటానికి అయ్యే మొత్తం వ్యయాన్ని TC రేఖ, ఈ పరిమాణాలను అమ్మగా వచ్చే మొత్తం రాబడిని TR తెలియచేస్తుంది. ఈ రెండు రేఖలకు మధ్య గల నిలువు దూరం అత్యధికంగా ఉన్నప్పుడు సంస్థ గరిష్ట లాభాలను ఆర్జిస్తుంది. ఈ రెండు రేఖల వాలు ఏ ఉత్పత్తి పరిమాణం వద్ద సమానంగా ఉంటాయో అక్కడ ఈ రెండు రేఖల మధ్య గల దూరం చాలా ఎక్కువగా ఉంటుంది. అంటే - TR రేఖకు TC రేఖకు గీచిన AB, CD స్పర్శ రేఖలు, సమాంతరంగా ఉన్నచోట్ల ఈ విధంగా రెండు రేఖల మధ్య దూరం గరిష్టంగా ఉంటుంది. పై పటంలో OM పరిమాణంలో ఉత్పత్తి చేస్తున్నప్పుడు సంస్థ సమతృప్త్యలో ఉంటుంది. OM పరిమాణంలో ఉత్పత్తి ఉన్నప్పుడు మొత్తం రాబడి PM, మొత్తం వ్యయం TM. ఈ రెండింటికి గల భేదం $MP - TM = PT$ సంస్థ లాభాన్ని తెలియచేస్తుంది. TR, TC రేఖల మధ్య గల గరిష్ట దూరం PT అనేది సంస్థ పొందే గరిష్ట లాభాన్ని తెలియజేస్తుంది. OG వస్తు రాశి వద్ద $TC = TR$ గా ఉంది. పటంలో E బిందువు వద్ద అంటే OG వస్తు పరిమాణం వద్ద లాభం లేదు, నష్టం లేదు. దీనిని (Break Even Point) అంటారు. OG పరిమాణం కంటే వస్తు రాశిని పెంచే కొద్దీ TR, TC కంటే అధికమౌతుంది. అంటే లాభం పెరుగుతూ ఉంటుంది. OM వస్తు రాశి వద్ద గరిష్టంగా ఉన్నది. OM వస్తు రాశిని మించి ఉత్పత్తి చేస్తే లాభం తగ్గుతుంది. అంటే ఈ పటాన్ని చూసిన వెంటనే TR, TC రేఖల మధ్య గల గరిష్ట దూరాన్ని సులువుగా కనుక్కోవటం సాధ్యం కాదు.

అందువల్ల TR, TC రేఖలకు గీచిన AB, CD స్పర్శ రేఖల ఆధారంగా MR, MC లను తెలుసుకోవటం జరుగుతుంది. TR రేఖకు ఒక బిందువు వద్ద స్పర్శరేఖ వాలు ఉపాంత రాబడిని, CD రేఖ వాలు ఉపాంత వ్యయాన్ని తెలియచేస్తాయి. OM ఉత్పత్తి వద్ద ఈ రెండు స్పర్శ రేఖలు సమాంతరంగా ఉన్నందువల్ల వాటి వాలులు సమానం. కాబట్టి OM ఉత్పత్తి వద్ద ఉపాంత రాబడి, ఉపాంత వ్యయం సమానం. కాబట్టి సంస్థ సమతృప్త్య స్థితిలో ఉంటానికి ఉపాంత వ్యయం ఉపాంత రాబడికి సమానంగా ఉండవలె. సంస్థ గరిష్ట లాభాన్ని ఆర్జించే ఉద్దేశంతో ఎప్పుడు ఉపాంత రాబడి (MR), ఉపాంత వ్యయానికి (MC) సమానమయ్యేటట్లు ఉత్పత్తి నిర్ణయించటం జరుగుతుంది అంటే ఎక్కడ ఉపాంత రాబడి ఉపాంత వ్యయానికి సమానంగా ($MC = MR$) ఉంటుందో అక్కడ సంస్థ సమతృప్త్యలో ఉంటుందన్న మాట.

13.10 సారాంశం

ఒక వస్తువుకు కొనుగోలుదార్లు, అమ్మకందార్లు ఉండి, ధర నిర్ణయంపై అమ్మకాలు, కొనుగోళ్ళు జరిగే వ్యవస్థను మార్కెట్ అంటారు. పోటీని బట్టి, కాలాన్ని బట్టి, విస్తీర్ణాన్ని బట్టి మార్కెట్లను వివిధ రకాలుగా విభజింపవచ్చును. ఒక మార్కెట్ విస్తీర్ణం వివిధ అంశాలపై ఆధారపడి ఉన్నది. అర్థ శాస్త్ర విశ్లేషణలో పోటీని బట్టి జరిగే మార్కెట్ల వర్గీకరణే ప్రధానమైనది. సమతృప్త్య ధర నిర్ణయం సాధారణంగా డిమాండు సంస్థలు శక్తులపై ఆధారపడి నిర్ణయమౌతుంది ఉత్పత్తిదారుడు ఎప్పుడు గరిష్ట లాభాలను పొందుతాడు అక్కడ సమతృప్త్యలో ఉంటాడు.

13.11 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. సాధారణ పరిభాషలో మార్కెట్ అంటే వస్తువులను కొనే లేదా అమ్మే ప్రదేశం. కాని అర్థశాస్త్ర పరిభాషలో కొనుగోలుదార్లు, అమ్మకం దార్లు వారి లావాదేవీలను పరిష్కరించుకోవటమే మార్కెట్.
2. పోటీని బట్టి మార్కెట్ను పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అని, అపరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అని చెప్పవచ్చు.
3. కాల పరిధిని బట్టి మార్కెట్లను అతి స్వల్ప కాలిక, స్వల్పకాలిక, దీర్ఘకాలిక మార్కెట్ అని మూడు రకాలుగా చెప్పవచ్చు.
4. విస్తీర్ణాన్ని బట్టి మార్కెట్ ను స్థానిక, జాతీయ, అంతర్జాతీయ మార్కెట్లని మూడు రకాలుగా చెప్పవచ్చు.
5. ఒకే రకమైన వస్తువుకు మార్కెట్ మొత్తమూ ఒకే ధర ఉంటే పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అంటాము. ఇది ఊహాజనితమైనది.
6. వస్తు విభేదాలుండి, వివిధ ధరలు విధిస్తూ ఉండే మార్కెట్ను అపరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అంటాము. ఈ పోటీ మార్కెట్ మనకు సర్వసాధారణంగా కనిపిస్తూ ఉంటుంది.
7. మార్కెట్ ధర నిర్ణయంలో కాల ప్రాముఖ్యత ఉందని వివరించాడు.

13.12 పదకోశం

1. మార్కెట్ : కొనుగోలుదార్లకు, అమ్మకం దార్లకు సన్నిహిత సంబంధాలుండి వస్తువుకు సమతౌల్య ధరను చేకూర్చే వ్యవస్థను అర్థశాస్త్రంలో మార్కెట్ అంటారు.
2. జాతీయ మార్కెట్ : ఒక వస్తువు అమ్మకం, కొనుగోళ్ళు దేశమంతటా విస్తరించి ఉంటే ఆ వస్తువుకు జాతీయ మార్కెట్ ఉందంటారు.
3. అంతర్జాతీయ మార్కెట్ : ఒక వస్తువు అమ్మకం, కొనుగోళ్ళు ప్రపంచమంతటా విస్తరించి వుంటే ఆ వస్తువుకు అంతర్జాతీయ మార్కెట్ ఉన్నదంటారు. ఉదా. బంగారం.
4. ధర : వస్తు విలువను ద్రవ్య రూపంలో చెప్పటం.
5. చర వ్యయాలు : ఉత్పత్తితో మారు వ్యయాలు.
6. స్థిర వ్యయాలు : ఉత్పత్తితో పాటు మార్పు చెందని వ్యయాలు.

13.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. సంక్షిప్త వ్యాపరూప ప్రశ్నలు

1. మార్కెట్ అనగానేమి ? మార్కెట్లలోని రకాలను తెల్పండి.
సూచన : మార్కెట్ అంటే ఏమిటో తెలిపి, వివిధ మార్కెట్లను గూర్చి వ్రాయాలి.
2. మార్కెట్ విస్తీర్ణాన్ని నిర్ణయించే అంశాలను వివరించండి.
సూచన : మార్కెట్ అంటే ఏమిటో తెలిపి మార్కెట్ విస్తీర్ణాన్ని నిర్ణయించు అంశాలు వ్రాయాలి.
3. సంస్థ సమతౌల్యాన్ని గురించి వ్రాయండి.
4. ధర నిర్ణయంలో కాల ప్రాముఖ్యతను వివరించి, వివిధ కాలాల్లో ధర నిర్ణయంను గురించి వ్రాయుము.
సూచన : మార్కెట్ కాల వర్గీకరణను వ్రాసి, వివిధ కాలాల్లో ధర నిర్ణయం వ్రాయాలి.

II. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. కాలాన్ని బట్టి మార్కెట్లు
2. పోటీని బట్టి మార్కెట్లు
3. విస్తీర్ణాన్ని బట్టి మార్కెట్లు

13.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. R.A. Bilas	:	Micro Economic Theory
2. H.C. Ahuja	:	Principles of Micro Economics
3. K.K. Dewett	:	Modern Economic Theory
4. M.L. Jhingan	:	Micro Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 14

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్

విషయక్రమం

- 14.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 14.1 విషయ పరిచయం
- 14.2 మార్కెట్ అర్థం
- 14.3 పరిపూర్ణ పోటీ-నిర్వచనాలు
- 14.4 పరిపూర్ణ పోటీ లక్షణాలు
- 14.4.1 అధిక సంఖ్యలో కొనుగోలుదారులు, అమ్మకందారులు ఉంటారు
- 14.4.2 వస్తువులన్నీ ఏకజాతీయాలు
- 14.4.3 స్వేచ్ఛా ప్రవేశం, స్వేచ్ఛా నిష్క్రమణ
- 14.4.4 మార్కెట్ గూర్చి పూర్తి సమాచారం
- 14.4.5 ఉత్పత్తి కారకాలకు పూర్తి గమనశీలత
- 14.4.6 మార్కెట్ మొత్తం ఒకేధర
- 14.4.7 రవాణా ఖర్చులు ఉండవు
- 14.4.8 సంస్థ వేరు, పరిశ్రమ వేరు
- 14.5 పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థ సమతౌల్యం - నిబంధనలు
- 14.6 అధిక లాభాలు ఆర్జించే సంస్థ - స్వల్పకాలిక సమతౌల్యం
- 14.7 నష్టాలు ఆర్జించే సంస్థ - స్వల్పకాలిక సమతౌల్యం
- 14.8 సామాన్య లాభాలు ఆర్జించే సంస్థ - స్వల్పకాలిక సమతౌల్యం
- 14.9 సంస్థ దీర్ఘకాలిక సమతౌల్యం
- 14.10 పరిపూర్ణ పోటీలో పరిశ్రమ సమతౌల్యం
- 14.11 పట్టిక ద్వారా పరిశ్రమ సమతౌల్యం వివరణ
- 14.12 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ
- 14.13 సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి, డిమాండ్ మారితే ధర నిర్ణయం
- 14.14 డిమాండ్ స్థిరంగా ఉండి, సప్లయ్ మారితే ధర నిర్ణయం
- 14.15 సప్లయ్, డిమాండ్లు మారినపుడు ధర నిర్ణయం
- 14.16 సారాంశం
- 14.17 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 14.18 పదకోశం
- 14.19 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 14.20 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

14.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు, ధర నిర్ణయం, సంస్థ మరియు పరిశ్రమ సమతౌల్యం గూర్చి వివరించడం జరిగింది. ఈ భాగాన్ని పూర్తి చేసే సరికి మీరు క్రింది విషయాలను గురించి అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు
- * పరిపూర్ణ పోటీలో ధర నిర్ణయం
- * పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థ స్వల్పకాలిక, దీర్ఘకాలిక సమతౌల్యం
- * పరిపూర్ణ పోటీలో పరిశ్రమ సమతౌల్యం

14.1 విషయ పరిచయం

అర్థశాస్త్రంలో మార్కెట్ కు అతి ప్రాముఖ్యమైన స్థానం ఉంది. ఏ వస్తువు యొక్క ధర నిర్ణయమైనా మార్కెట్ పైనే ఆధారపడి ఉంటుంది. కొనుగోలుకు సంబంధించి, ఉత్పత్తికి సంబంధించిన నిర్ణయాలు మార్కెట్ పైనే ఆధారపడి ఉంటాయి. ప్రస్తుతం మార్కెట్ లోని పరిపూర్ణ పోటీని గురించి తెలుసుకుందాం.

14.2 మార్కెట్ అర్థం

సాధారణ భాషలో మార్కెట్ అంటే వస్తువులను కొనుగోళ్ళు, అమ్మకాలు జరిగే ప్రదేశం అని అర్థం. కాని అర్థశాస్త్ర పరిభాషలో మార్కెట్ ను విస్తృత పరిధిలో ఉపయోగిస్తారు. కొనుగోలుదారులు, అమ్మకం దారులు ప్రత్యక్షంగా కాని, పరోక్షంగా కాని క్రమ, విక్రయ లావాదేవీలు పరిష్కరించు కోవటమే మార్కెట్. పోటీ స్వభావంపై ఆధారపడి మార్కెట్ ను పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అని, అపరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు. ప్రస్తుతం మనం పరిపూర్ణ మార్కెట్ ను గురించి తెలుసుకుందాం.

14.3 పరిపూర్ణ పోటీ - నిర్వచనాలు

లిఫ్ట్ విచ్ (Liftwitch) ప్రకారం, ఏ మార్కెట్ నందైతే అధిక సంస్థలు ఉండి, ఒకే రకమైన వస్తువులను ఉత్పత్తి చేస్తూ, ఒక సంస్థ ప్రభావం మార్కెట్ ధరపై ఉండడం దానిని పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అంటారు.

శ్రీమతి జోన్ రాబిన్సన్ (Mrs. Joan Robinson) ప్రకారం, ప్రతి ఒక్క ఉత్పత్తిదారుని చేత ఉత్పత్తి చేయబడిన వస్తువులకు పూర్తి వ్యాకోచ డిమాండ్ ఉంటే పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ ఉందని చెప్పవచ్చు.

14.4 పరిపూర్ణ పోటీ లక్షణాలు

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ కొన్ని లక్షణాలను కలిగి ఉంటుంది. ఆ విధమైన లక్షణాలు ఉన్నప్పుడే ఆ మార్కెట్ ను పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అంటారు. పరిపూర్ణ పోటీ లక్షణాలను గురించి ఇప్పుడు మనం తెలుసుకుందాం.

14.4.1 అధిక సంఖ్యలో కొనుగోలుదారులు, అమ్మకందారులు : పరిపూర్ణ పోటీలో అధిక సంఖ్యలో కొనుగోలుదారులు అమ్మకందారులు ఉంటారు. కాబట్టి ఏ ఒక కొనుగోలుదారుని లేదా అమ్మకందారుని ప్రవర్తనలో వచ్చిన మార్పు వల్ల వస్తువు ధర ప్రభావితం కాదు. అంటే ఏ ఒక్క ఉత్పత్తిదారుడు లేదా అమ్మకందారుడు ధరను ప్రభావితం చెయ్యలేడు.

14.4.2 వస్తువులన్నీ ఏక జాతీయాలు : పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లో ఉత్పత్తి అయ్యే వస్తువులు ఏక జాతీయంగా ఉంటాయి. వస్తు పరిమాణంలోను నాణ్యతలోను మార్పు ఉండదు. అందువల్ల కొనుగోలుదారుడు ఎవరి వద్ద కొనుగోలు చేసినా ఒకే విధమైన వస్తువులు లభ్యమవుతాయి.

14.4.3 స్వేచ్ఛా ప్రవేశం, స్వేచ్ఛా నిష్క్రమణ : పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లో కొత్త సంస్థలు మార్కెట్ లోనికి ప్రవేశించటానికి, ఉన్న సంస్థలు మార్కెట్ నుంచి బయటకు వెళ్లటానికి స్వేచ్ఛ ఉంటుంది. ఉన్న సంస్థలు అధిక లాభాలను ఆర్జిస్తుంటే, కొత్త సంస్థలు పరిశ్రమలోనికి

ప్రవేశిస్తాయి. సంస్థలకు నష్టాలు వస్తూంటే, ఉన్న సంస్థలు పరిశ్రమను విడిచి పోతాయి. అందువల్ల పరిశ్రమలోని సంస్థలన్నీ దీర్ఘకాలంలో సాధారణ లాభాలను పొందుతూ ఉంటాయి.

14.4.4 మార్కెట్‌ను గూర్చి పూర్తి సమాచారం: మార్కెట్‌ను గూర్చి పూర్తి సమాచారం కొనుగోలుదారులకు అమ్మకందారులకు తెలిసి ఉంటుంది. అంటే కొనుగోలుదారునికి వస్తువు ధర ఎంత? అనే విషయం, అదేవిధంగా అమ్మే వ్యక్తులకు వస్తువులను ఎంతకు అమ్మాలనే విషయం తెలిసి ఉంటుంది.

14.4.5 ఉత్పత్తి కారకములకు పూర్తి గమనశీలత : పరిపూర్ణమైన పోటీలో శ్రమ, మూలధనం మొదలైన ఉత్పత్తి కారకాలు, ఒక పరిశ్రమ నుంచి వేరొక పరిశ్రమకు, ఒక ప్రాంతం నుంచి వేరొక ప్రాంతమునకు తరలి పోవుటకు పూర్తిగా అవకాశం ఉంటుంది. కాబట్టి ఉత్పత్తి కారకాలు తక్కువ ప్రతిఫలం పొందే ప్రాంతాలనుంచి అధిక ప్రతి ఫలం పొందే ప్రాంతాలకు తరలి వెళ్తాయి.

14.4.6 మార్కెట్ మొత్తం ఒకే ధర : ఈ పోటీ మార్కెట్‌లో ఉత్పత్తి అయ్యే వస్తువులన్నీ పరిమాణంలోనూ, నాణ్యతలోనూ ఒకేవిధంగా ఉండటం వల్ల, వాటి ధరలు కూడా మార్కెట్ అంతా ఒకే విధంగా ఉంటాయి.

14.4.7 రవాణా ఖర్చులు ఉండవు : వస్తువులను ఒక ప్రాంతం నుంచి వేరొక ప్రాంతానికి తరలించటానికి అయ్యే రవాణా ఖర్చులు ఈ మార్కెట్‌లో ఉండవు. రవాణా ఖర్చులు ఉంటే ఆమోరకు వస్తువుల ధరలు పెరుగుతాయి. కాని పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్‌లో వస్తువుల ధరలు ఒకేవిధంగా ఉండాలంటే రవాణా ఖర్చులు ఉండరాదు.

14.4.8 సంస్థవేరు, పరిశ్రమ వేరు : పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థవేరు, పరిశ్రమ వేరుగా ఉంటాయి. వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయు యూనిట్‌ను సంస్థ అంటారు. అనేక సంస్థల సముదాయాన్ని పరిశ్రమగా చెప్పవచ్చు.

14.5 పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థ సమతౌల్యం - నిబంధనలు

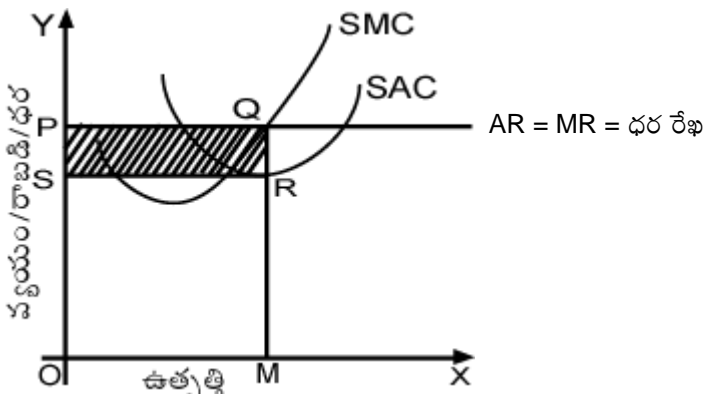
పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్‌లో సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉండాలంటే ఈ క్రింది నిబంధనలు కలిగి ఉండాలి.

1. సంస్థ యొక్క ఉపాంత వ్యయం, ఉపాంత రాబడికి (MC=MR) సమానంగా ఉండాలి. ఈ రెండు సమానమైన దగ్గర ధర నిర్ణయించబడుతుంది.
2. ఉపాంత వ్యయరేఖ, ఉపాంత రాబడి రేఖను ఎడమవైపు నుంచి లేదా క్రింద వైపునుండి ఖండించుకోవాలి. కనుక ఉపాంత వ్యయ రేఖ పెరిగే దశ నందు సంస్థ సమతౌల్యం పొందుతుంది.
3. ప్రతి సంస్థ యొక్క ఉద్దేశం గరిష్ట లాభార్జన.

14.6 అధిక లాభాల ఆర్జించే సంస్థ- స్వల్పకాలిక సమతౌల్యం

పరిపూర్ణ పోటీలో, స్వల్పకాలంలో, సంస్థలు అధిక లాభాలను లేదా నష్టాలను లేదా సామాన్య లాభాలనైనా ఆర్జించవచ్చు. స్వల్పకాలంలో అధిక లాభాలను పొందుతూ, సమతౌల్యంలో ఉండే సంస్థను రేఖాపటం 14.1లో చూపటం జరిగింది.

రేఖాపటం - 14.1
అధిక లాభాలు ఆర్జించే సంస్థ

రేఖా పటం - 14.1లో X అక్షంపై ఉత్పత్తిని, Y అక్షంపై వ్యయం, రాబడి, ధరను గుర్తించడమైంది. పరిపూర్ణ పోటీలో సగటు రాబడి (AR) మరియు (MR) ఉపాంతరాబడి సమానంగా ఉంటాయి. ఎందుకంటే వస్తువుల ధర మార్కెట్ మొత్తం మీద ఒకే విధంగా ఉంటుంది. కాబట్టి AR రేఖ, MR రేఖగా ఉండి X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది. స్వల్ప కాలిక ఉపాంత వ్యయరేఖ (SMC), ఉపాంత రాబడి రేఖ (MR)ను Q బిందువు వద్ద ఖండించుచున్నది. అంటే MC, MRలు సమానంగా ఉన్నవి. సంస్థ Q అనే బిందువు వద్ద సమతౌల్యంలో ఉంది. పై రేఖా పటం 10.1లో OPQM మొత్తం రాబడి కాగా, OSRM మొత్తం వ్యయం. మొత్తం రాబడిలో మొత్తం వ్యయం పోగా మిగిలేవి లాభాలు.

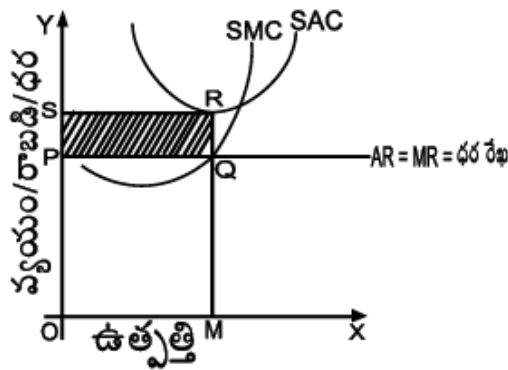
$$OPQM - OSRM = PQRS = \text{లాభాలు}$$

14.7 నష్టాలు అర్జించే సంస్థ - స్వల్పకాలిక సమతౌల్యం

స్వల్ప కాలంలో కొన్ని సంస్థలు నష్టాలను పొందవచ్చు. నష్టాలు ఆర్జిస్తూ, సమతౌల్యంలో ఉండే సంస్థను క్రింది రేఖా పటం 14.2 తెలియజేస్తుంది.

రేఖాపటం - 14.2

నష్టాలు అర్జించే సంస్థ

రేఖా పటం 14.2లో X అక్షంపై ఉత్పత్తిని, Y అక్షంపై వ్యయం, రాబడి, ధరను గుర్తించడమైనది. Q బిందువు వద్ద SMC మరియు MR రేఖలు ఖండించుకున్నాయి లేదా సమానమైనాయి. కావున Q బిందువు సమతౌల్య బిందువు. ఈ స్థితిలో సగటు వ్యయం (SAC), సగటు రాబడి (AR) కంటే ఎక్కువగా ఉంది. సమతౌల్య ఉత్పత్తి OM, సమతౌల్య ధర OP. సంస్థ మొత్తం రాబడి OPQM కాగా OSRM అనేది మొత్తం వ్యయం. మొత్తం రాబడి కంటే మొత్తం వ్యయం ఎక్కువగా ఉంది, కాబట్టి సంస్థ PQRS పరిమాణంలో నష్టాలు ఆర్జిస్తుంది.

$$OSRM - OPQM = - PQRS = \text{నష్టాలు}$$

నష్టాలు వస్తూ ఉన్న సంస్థలు పరిశ్రమలో ఉంటాయా లేక బయటకు తరలి వెళతాయా? అనే విషయాన్ని కూడా మనం చెప్పవచ్చు. నష్టాలు వస్తూ కనీసం చర వ్యయాలను రాబట్టుకుంటూ ఉన్న సంస్థలు కొంతకాలం పరిశ్రమలో కొనసాగుతాయి. నష్టాలు వస్తూ కనీసం చర వ్యయాలను కూడా పొందలేని సంస్థలు పరిశ్రమ నుంచి నిష్క్రమిస్తాయి.

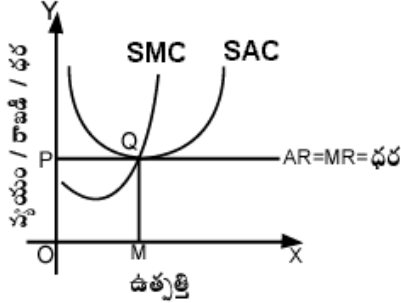
14.8 సామాన్య లాభాలు అర్జించే సంస్థ - స్వల్పకాలిక సమతౌల్యం

స్వల్పకాలంలో సామాన్య లాభాలను పొందే స్థితిని కూడా వివరించవచ్చు. సంస్థ మొత్తం రాబడి, మొత్తం వ్యయంతో సమానంగా ఉంటే సామాన్య లాభాలను ఆర్జిస్తున్నట్లు చెప్పవచ్చు. ఈ విషయాన్ని రేఖా పటం 14.3లో వివరించటం జరిగింది.

రేఖా పటం - 14.3

సామాన్య లాభాలు ఆర్జించే సంస్థ

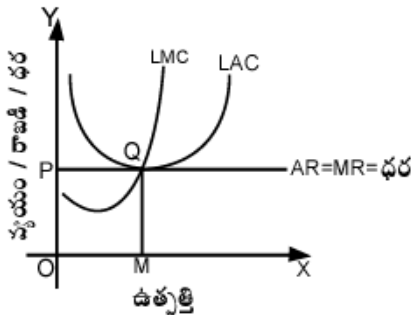
రేఖా పటం - 14.3లో గమనిస్తే, సంస్థ సమతౌల్య బిందువు Q. ఈ బిందువు వద్ద సగటు వ్యయం, సగటు రాబడి సమానంగా ఉన్నాయి. సంస్థ మొత్తం రాబడి OMPQ అయితే, మొత్తం వ్యయం కూడా OMPQ గానే ఉంది. మొత్తం రాబడి, మొత్తం వ్యయానికి సమానంగా ఉంది కాబట్టి సంస్థ సామాన్య లాభాలు ఆర్జిస్తూ సమతౌల్యంలో ఉంది.

14.9 సంస్థ దీర్ఘకాలిక సమతౌల్యం

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో, పరిశ్రమలోనికి స్వేచ్ఛా ప్రవేశం, స్వేచ్ఛా నిష్క్రమణ ఉంటుంది. కాబట్టి సంస్థలు దీర్ఘకాలంలో అధిక లాభాలు, నష్టాలు కాకుండా సామాన్య లాభాలు ఆర్జిస్తాయి. సంస్థ దీర్ఘ కాలంలో సగటు వ్యయం, సగటు రాబడికి సమానంగా ఉంటుంది. కాబట్టి సామాన్య లాభాలను పొందుతూ ఉంటాయి. క్రింది రేఖా పటం-14.4లో సంస్థ దీర్ఘకాలిక సమతౌల్యాన్ని చూపడం జరిగింది.

రేఖాపటం - 14.4

సంస్థ దీర్ఘకాలిక సమతౌల్యం

పై రేఖా పటం 14.4 లో X అక్షంపై ఉత్పత్తిని, Y అక్షంపై వ్యయం రాబడి, ధరలను గుర్తించడం జరిగింది. సమతౌల్య బిందువు Q వద్ద సగటు వ్యయం, సగటు రాబడులు సమానంగా ఉన్నాయి. ఈ స్థితిలో సంస్థ మొత్తం వ్యయం మరియు మొత్తం రాబడి కూడా OM PQ గా అంటే సమానంగా ఉన్నాయి. కాబట్టి సంస్థ దీర్ఘకాలంలో సాధారణ లాభాలను మాత్రమే పొందగలదు. ఏ సంస్థ మొత్తం రాబడి మొత్తం వ్యయానికి సమానంగా ఉంటుందో ఆ సంస్థ సామాన్య లాభాలు ఆర్జిస్తున్నట్లుగా చెప్పవచ్చు.

14.10 పరిపూర్ణ పోటీలో పరిశ్రమ సమతౌల్యం

సంస్థల కలయికే పరిశ్రమ. సంస్థ సమతౌల్య నిబంధనలు, పరిశ్రమ నిబంధనలు భిన్నంగా ఉంటాయి. ప్రస్తుతం మనం పరిపూర్ణ పోటీలో పరిశ్రమ సమతౌల్య నిబంధనలను గురించి తెలుసుకుందాం.

పరివూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో పరిశ్రమ సమతౌల్యంలో ఉండాలంటే క్రింది నిబంధనలు ఉండాలి.

1. పరిశ్రమలోకి సంస్థలు రావాలని కాని, ఉన్న సంస్థలు బయటకు పోవాలనే ఉద్దేశం ఉండ కూడదు
2. పరిశ్రమ లోని సంస్థలన్నీ సమతౌల్యంలో ఉండాలి.
3. పరిశ్రమలోని సంస్థలయొక్క సగటు రాబడి = సగటు వ్యయం = ఉపాంతరాబడి = ఉపాంత వ్యయంగా ఉండాలి. అంటే సంస్థలన్నీ సామాన్య లాభాలను ఆర్జిస్తూ సమతౌల్యంలో ఉండాలి.
4. పరిశ్రమ సమతౌల్యం అనేది డిమాండు, సప్లయ్ శక్తులపై ఆధారపడి నిర్ణయమవుతుంది.

14.11 పట్టిక ద్వారా పరిశ్రమ సమతౌల్య వివరణ

పరివూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో ధర నిర్ణయం, ఉత్పత్తి నిర్ణయాలు డిమాండు, సప్లయ్ శక్తులపై ఆధారపడి జరుగుతాయి. డిమాండు, సప్లయ్ పరిమాణాలను తీసుకొని, ధర నిర్ణయం జరిగే విధానాన్ని క్రింది పట్టిక-14.1లో చూపటం జరిగింది.

పట్టిక - 14.1

వివిధ ధరల వద్ద డిమాండు, సప్లయ్ పరిమాణాలు

ధర (రూ॥లలో)	డిమాండ్	సప్లయ్
5-00	200	600
4-00	300	500
3-00	400	400
2-00	500	300
1-00	600	200

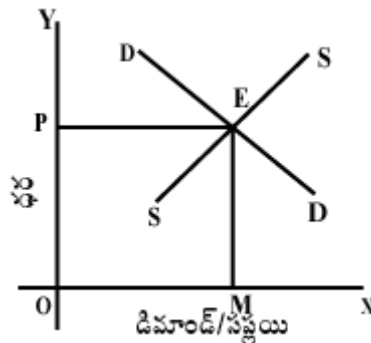
పై పట్టికను బట్టి వస్తుధర పెరుగుతుంటే డిమాండ్ తగ్గుతుందని, వస్తు ధర తగ్గితే డిమాండ్ పెరుగుతుందని, వస్తు ధరకు, డిమాండ్కు విలోమ సంబంధం ఉందని తెలుస్తుంది. ధరకు సప్లయ్కు గల సంబంధాన్ని పరిశీలిస్తే, ధర పెరిగితే సప్లయ్ పెరుగుతుందని, ధర తగ్గితే సప్లయ్ తగ్గుతుందని పట్టిక తెలియజేస్తుంది. అంటే ధరకు, సప్లయ్కి గల సంబంధం అనులోమ సంబంధం. ధర రూ॥ 3/- ఉన్నప్పుడు సప్లయ్, డిమాండ్లు సమానంగా అంటే 400గా ఉన్నాయి. కావున అక్కడ సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. ఎందుకంటే ఎక్కడ డిమాండు, సప్లయ్లు సమానంగా ఉంటాయో అక్కడ పరిశ్రమ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది.

14.12 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ

సంపూర్ణ పోటీలో ధర, ఉత్పత్తులు ఏ విధంగా నిర్ణయించ బడతాయో క్రింది రేఖా పటం 14.5 తెలియజేస్తుంది.

రేఖాపటం - 14.5

పరిశ్రమ సమతౌల్యం

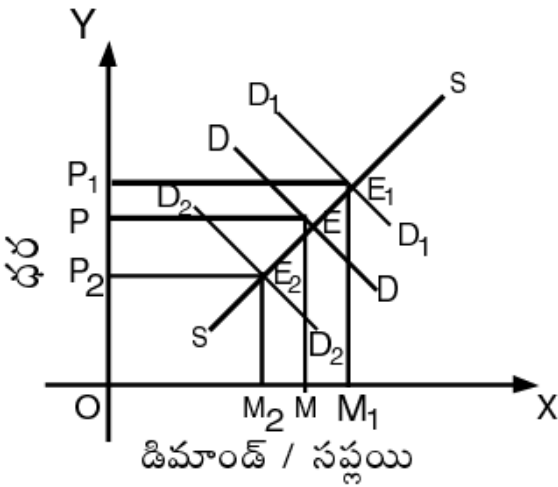
పై రేఖా పటం - 14.5లో X అక్షంపై డిమాండు/సప్లయ్లను, Y అక్షం పై ధరను తీసుకోవటం జరిగింది. DD డిమాండ్ రేఖ, SS సప్లయ్ రేఖ. డిమాండ్ మరియు సప్లయ్ రేఖలు E అనే బిందువు వద్ద ఖండించుకున్నాయి. కాబట్టి E బిందువు సమతౌల్య బిందువు. కాబట్టి సమతౌల్య ధర OP, సమతౌల్య ఉత్పత్తి OMగా నిర్ణయమైనది.

14.13 సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి, డిమాండ్ మారితే ధర నిర్ణయం

పరిపూర్ణ పోటీలో సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి, డిమాండ్ పెరిగితే వస్తువు ధర పెరుగుతుంది. డిమాండ్ తగ్గితే వస్తువు ధర తగ్గుతుంది. ఈ విషయాన్ని ఈ క్రింది రేఖా పటం 14.6 ద్వారా వివరించవచ్చు.

రేఖాపటం - 14.6

సప్లయ్ స్థిరం, డిమాండులో మార్పు

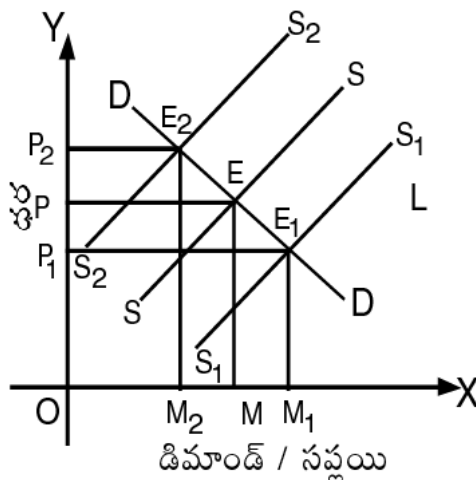
రేఖా పటం-14.6లో డిమాండ్ రేఖ DD నుంచి D_1D_1 కి వెరిగింది. వెరిగిన డిమాండ్ రేఖ, స్థిరంగా ఉన్న SS అనే సప్లయ్ రేఖను E_1 అనే బిందువు వద్ద సమానమైనవి. కాబట్టి ధర OP నుంచి OP_1 కు పెరిగింది. ఉత్పత్తి కూడా OM నుంచి OM_1 కు పెరిగింది. ప్రస్తుతం డిమాండ్ రేఖ DD నుంచి D_2D_2 కు తగ్గిందని భావిస్తే సప్లయ్, డిమాండ్లు E_2 బిందువు వద్ద సమానమైనవి. కనుక ధర OP నుంచి OP_2 కు తగ్గింది. ఉత్పత్తి కూడా OM నుంచి OM_2 కు తగ్గింది.

14.14 డిమాండ్ స్థిరంగా ఉండి, సప్లయ్ మారితే ధర నిర్ణయం

పరిపూర్ణ పోటీలో డిమాండ్ స్థిరంగా ఉండి సప్లయ్ పెరిగితే, వస్తువు యొక్క ధర తగ్గుతుంది. సప్లయ్ తగ్గితే వస్తువు ధర పెరుగుతుంది. ఈ విషయాన్ని ఈ క్రింది రేఖా పటం - 14.7 ద్వారా చూపవచ్చు.

రేఖాపటం - 14.7

డిమాండు స్థిరం, సప్లయ్లో మార్పు

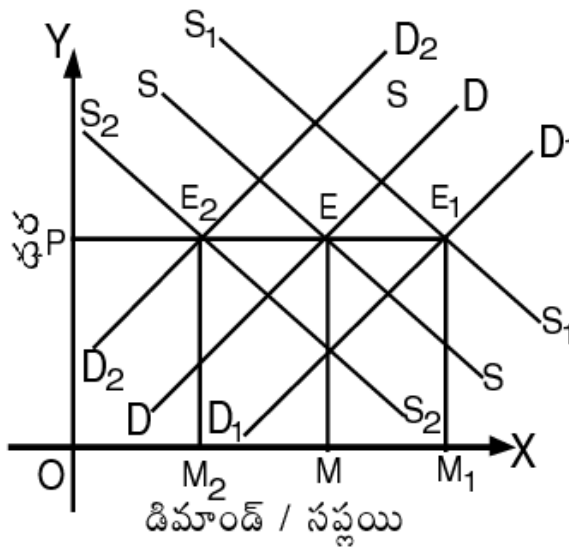

పై రేఖా పటం 14.7లో సప్లయ్ రేఖ SS నుంచి S_1S_1 కు పెరిగితే, పెరిగిన సప్లయ్ రేఖ స్థిరంగా ఉన్న డిమాండ్ రేఖను E_1 అనే బిందువు వద్ద ఖండించుకుంది. కాబట్టి ధర OP నుంచి OP_1 తగ్గింది. సప్లయ్ SS నుంచి S_2S_2 కు తగ్గితే సప్లయ్ రేఖ, స్థిరంగా ఉన్న డిమాండ్ రేఖ E_2 అనే బిందువు వద్ద సమానం అయినవి. కనుక ధర OP నుంచి OP_2 కు పెరుగుతుంది.

14.15 సప్లయ్, డిమాండ్లు మారితే ధర నిర్ణయం

పరిపూర్ణపోటీ మార్కెట్లో సప్లయ్, డిమాండ్లు ఒకే విధంగా మారితే ధర స్థిరంగా ఉంటుంది. ఈ విషయాన్ని ఈక్రింది రేఖా పటం - 14.8 ద్వారా చూపవచ్చు. సప్లయ్, డిమాండ్లు రెండూ సమానంగా మారినపుడు ధర నిర్ణయం రేఖా పటం - 14.8 తెలియజేస్తుంది.

రేఖా పటం - 14.8

సప్లయ్, డిమాండ్లు రెండూ సమానంగా పెరిగితే, సమతౌల్యం బిందువు $D_1D_1 = S_1S_1$ గా ఉన్న E_1 . ఈ స్థితిలో ధర మారదు కాని డిమాండ్ సప్లయ్లు OM నుంచి OM_1 కి పెరుగుతాయి. సప్లయ్ డిమాండ్లు రెండూ సమానంగా తగ్గితే, సమతౌల్య బిందువు E_2 ($D_2D_2 = S_2S_2$). ధర మారదు కాని డిమాండు, సప్లయ్లు తగ్గుతాయి.

14.16 సారాంశం

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో ఒక వస్తువు యొక్క ధర మార్కెట్ మొత్తం ఒకే విధంగా ఉంటుంది. సంపూర్ణ పోటీ మిద్య. మనకు వాస్తవికంగా కన్పించే విషయం కాదు. సంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో వస్తువు ధర, సగటు రాబడి, ఉపాంత రాబడులు సమానంగా ఉండి, ఈ రేఖలు X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటాయి. సంస్థ సమతౌల్యం ఉపాంత వ్యయం = ఉపాంత రాబడి అయితే, పరిశ్రమ సమతౌల్యం డిమాండు = సప్లయ్. పరిశ్రమ సమతౌల్యంలో ఉండాలంటే, పరిశ్రమలోని సంస్థలన్నీ సమతౌల్యంలో ఉండాలి.

14.17 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. పోటీ స్వభావాన్ని బట్టి మార్కెట్లను పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్, అపరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అని రెండు విధాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.
2. పరిపూర్ణ పోటీకి సంబంధించి లిఫ్ట్విచ్, జోన్ రాబిన్సన్లు నిర్వచనాలు ఇచ్చారు.
3. పరిపూర్ణ పోటీలో అధిక సంఖ్యలో అమ్మకందార్లు, కొనుగోలుదార్లు ఉండి, వస్తువులన్ని ఏకజాతీయంగా ఉంటాయి. ఈ పోటీలో

సంస్థల స్వేచ్ఛా ప్రవేశం, నిష్క్రమణ ఉంటుంది. ధర మార్కెట్ మొత్తం ఒకే విధంగా ఉండి, మార్కెట్ సమాచారం పూర్తిగా తెలిసి, ఉత్పత్తి కారకాలలో గమనశీలత ఉంటుంది. ఈ మార్కెట్లో సంస్థ వేరు, పరిశ్రమ వేరు.

4. వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయు యూనిట్ను సంస్థ అని, సంస్థల సమూహాన్ని పరిశ్రమని అంటారు. నిలకడగా ఉండే స్థితిని సమతౌల్యం అంటారు.
5. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉండటానికి కొన్ని నిబంధనలు ఉండటం. అందులో అతి ముఖ్యమైనది ఉపాంత వ్యయం, ఉపాంత రాబడికి సమానంగా ఉండాలి.
6. సంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో సంస్థలు స్వల్పకాలంలో అధిక లాభాలను లేదా నష్టాలను లేదా సామాన్య లాభాలను పొందవచ్చు. కాని దీర్ఘకాలంలో అన్ని సంస్థలు సామాన్య లాభాలను మాత్రమే ఆర్జిస్తాయి.
7. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో, పరిశ్రమ సమతౌల్యాన్ని పొందటానికి కొన్ని నిబంధనలు ఉండాలి. పరిశ్రమ సామాన్య లాభాలను మాత్రమే పొందుతుంది. ఎందుకంటే పరిశ్రమ సమతౌల్యంలో ఉన్నప్పుడు ఉపాంత వ్యయం, ఉపాంత రాబడి, సగటు వ్యయం, సగటు రాబడి సమానంగా ఉంటాయి.

14.18 పదకోశం

1. ఉత్పత్తి దారుని సమతౌల్యం : ఉత్పత్తిదారుడు గరిష్టలాభాలను ఆర్జించే స్థితి.
2. అపరిపూర్ణ పోటీ : పరిపూర్ణపోటీకి భిన్నమైన పరిస్థితి.

14.19 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. పరిపూర్ణ పోటీ అనగా ఏమి? ఈ మార్కెట్లో ధర ఏ విధంగా నిర్ణయించబడుతో తెలుపుము.
2. సంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో సంస్థ, పరిశ్రమ సమతౌల్యాలను గూర్చి పరిశీలించుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. సంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలను పరిశీలించండి.
2. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో సంస్థ సమతౌల్యం గూర్చి వ్రాయండి.
3. సంపూర్ణ పోటీలో పరిశ్రమ సమతౌల్యం గూర్చి చర్చించండి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. పరిపూర్ణ పోటీ లక్షణాలు
2. పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థ సామాన్య లాభాల స్థితి

14.20 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. R.A. Bilas : Micro Economic Theory
2. Stonier & Hague : A Text Book of Economic Theory
3. H.C. Ahuja : Principles of Micro Economics
4. M.L. Jhingam : Micro Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి : ఆర్థికశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 15

ఏకస్వామ్యం

విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యం

విషయక్రమం

- 15.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు
- 15.1 ఏకస్వామ్యం - అర్థం
- 15.2 ఏకస్వామ్య లక్షణాలు
- 15.2.1 ఒక్కడే ఉత్పత్తి దారుడు
- 15.2.2 దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు ఉండవు
- 15.2.3 సంస్థ, పరిశ్రమ ఒకటే
- 15.2.4 స్వేచ్ఛా ప్రవేశం లేదు
- 15.2.5 ఉత్పత్తి లేదా ధరలో ఒకదానిపై మాత్రమే అధికారం ఉండుట
- 15.2.6 రాబడి రేఖలు క్రిందకు వాలి ఉండటం
- 15.3 ధర మరియు ఉత్పత్తి నిర్ణయం - నిబంధనలు
- 15.4 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ
- 15.5 వ్యయాలు పెరిగేటప్పుడు, స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు, తగ్గినప్పుడు ధర నిర్ణయం
- 15.6 ఏకస్వామ్య ధర - డిమాండు వ్యాకోచం
- 15.7 ఏకస్వామ్యంలో ధర విచక్షణ
- 15.8 ధర విచక్షణలోని రకాలు
- 15.8.1 వ్యక్తిగత ధర విచక్షణ
- 15.8.2 ప్రాంతాన్నిబట్టి ధర విచక్షణ
- 15.8.3 వ్యాపార ధర విచక్షణ
- 15.9 ధర విచక్షణకు ఉండవలసిన నిబంధనలు
- 15.9.1 ఒకటి కంటే ఎక్కువ మార్కెట్లు
- 15.9.2 వివిధ డిమాండ్ వ్యాకోచాలు
- 15.10 విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యంలో ధర మరియు ఉత్పత్తి నిర్ణయం
- 15.11 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ
- 15.12 ధర విచక్షణ - A.C. పి.గూ వర్గీకరణ
- 15.13 ధర విచక్షణ వల్ల ప్రయోజనాలు
- 15.14 ఏకస్వామ్యంలో రకాలు
- 15.14.1 చట్టబద్ధమైన ఏకస్వామ్యం
- 15.14.2 సహజమైన ఏకస్వామ్యం
- 15.14.3 సాంఘిక లేదా ప్రభుత్వ ఏకస్వామ్యం

- 15.14.4 కృత్రిమ ఏకస్వామ్యం
- 15.14.5 విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యం
- 15.14.6 సాంకేతిక ఏకస్వామ్యం
- 15.15 పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్, ఏకస్వామ్యానికి తేడాలు
- 15.16 సారాంశం
- 15.17 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 15.18 పదకోశం
- 15.19 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 15.20 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

15.0 ఉద్దేశాలు - అక్ష్యాలు

అసంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లోని ఏకస్వామ్యం, విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యాలను ఈ భాగంలో చర్చించటం జరిగింది. ఏకస్వామ్యం, ఏకస్వామ్యంలో రకాలు, విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యం, ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్ లో సంస్థ సమతౌల్యం మొదలైన అంశాలను ఈ భాగంలో వివరించడం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది అంశాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * ఏక స్వామ్యం అంటే ఏమిటి ?
- * ఏకస్వామ్యంలో ధర, ఉత్పత్తి నిర్ణయం
- * ఏకస్వామ్యంలో ధర విచక్షణ
- * ఏకస్వామ్యంలో గల రకాలు
- * పరిపూర్ణ పోటీకి, ఏకస్వామ్యానికి గల తేడాలు

15.1 ఏకస్వామ్యం - అర్థం

సాధారణంగా ఏకస్వామ్యం అంటే ఒకే అమ్మకందారుడు ఉండటం. కాని అర్థశాస్త్రంలో ఒకే ఉత్పత్తి ఉండి తయారు చేసే వస్తువులకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు లేనట్లయితే ఏకస్వామ్యం అంటారు. మెక్ కానల్ (Mc Connel) ప్రకారం “శుద్ధ ఏకస్వామ్యం అనగా ఒకే సంస్థ పూర్తి ఉత్పత్తిదారుగా వ్యవహరించి ఆ ఉత్పత్తికి దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు లేకపోవటం”.

15.2 ఏకస్వామ్య లక్షణాలు

ఏకస్వామ్య మార్కెట్ కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలను కలిగి ఉంటుంది. ఇప్పుడు మనం ఈ ఏకస్వామ్య లక్షణాలను గురించి తెలుసుకుందాం.

15.2.1 ఒక్కడే ఉత్పత్తి దారుడు : ఏకస్వామ్యంలో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు లేదా ఒకే అమ్మకందారుడు ఉంటాడు. అతడు ఒక వ్యక్తి కావచ్చు లేదా కంపెనీ కావచ్చు లేదా ప్రభుత్వం కావచ్చు. ఏకస్వామ్యదారుడు సప్లయ్ అంతటినీ అదుపు చేయగలడు.

15.2.2 దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు ఉండవు : ఏకస్వామ్యంలో తయారయ్యే వస్తువులకు సన్నిహిత లేదా దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు ఉండవు. అంటే ఏకస్వామ్య దారుడు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులను ఏ యితర సంస్థలు ఉత్పత్తి చేయవు.

15.2.3 సంస్థ, పరిశ్రమ ఒకటే : ఏకస్వామ్యంలో సంస్థకు, పరిశ్రమకు తేడా ఉండదు. ఈ మార్కెట్ లో ఒకే ఉత్పత్తి దారుడు ఉంటాడు. కనుక సంస్థే పరిశ్రమ, పరిశ్రమే సంస్థ అవుతుంది.

15.2.4 స్వేచ్ఛా ప్రవేశం లేదు : ఏకస్వామ్యంలో పరిపూర్ణ పోటీ వలె స్వేచ్ఛా ప్రవేశం ఉండదు. ఇతర సంస్థలు మార్కెట్ లోనికి ప్రవేశించి, అదే రకమైన వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయుటకు స్వేచ్ఛా ఉండదు. కాబట్టి ఏకస్వామ్యంలో సంస్థ స్వల్పకాలంలో మరియు దీర్ఘకాలంలో అధిక లాభాలను పొందవచ్చు.

15.2.5 ఉత్పత్తి లేదా ధరలో ఒకదానిపై మాత్రమే అధికారం ఉండుట : ఏకస్వామ్యదారుడు ఉత్పత్తిపై గాని లేదా ధరపై గాని నియంత్రణ కలిగి ఉంటాడు. ఈ రెండింటిని నియంత్రణ చేయడం ఒకేసారి సాధ్యం కాదు. ఎందుకంటే ధరను నియంత్రణ చేస్తే, ఉత్పత్తిని మార్కెట్‌కు వదలి వెయ్యాలి. ఒక వేళ ఉత్పత్తిని నియంత్రణ చేస్తే, ధరను మార్కెట్‌కు వదలి వెయ్యాలి.

15.2.6 రాబడి రేఖలు క్రిందకు వాలి ఉండుట : ఏకస్వామ్యంలో సంస్థలు ఉత్పత్తిని పెంచుతూ పోతే సగటు రాబడి, ఉపాంత రాబడి తగ్గుతుంది. కాబట్టి ఈ రేఖలు ఎడమ నుంచి కుడి వైపుకు క్రిందికి వాలి ఉంటాయి. ఏకస్వామ్యదారుడు వస్తువులను ఎక్కువగా అమ్మడలచినచో ధరను తగ్గించాలి. వస్తువుకు అధిక ధరను నిర్ణయించదలస్తే, ఉత్పత్తిని తగ్గించవలసి ఉంటుంది.

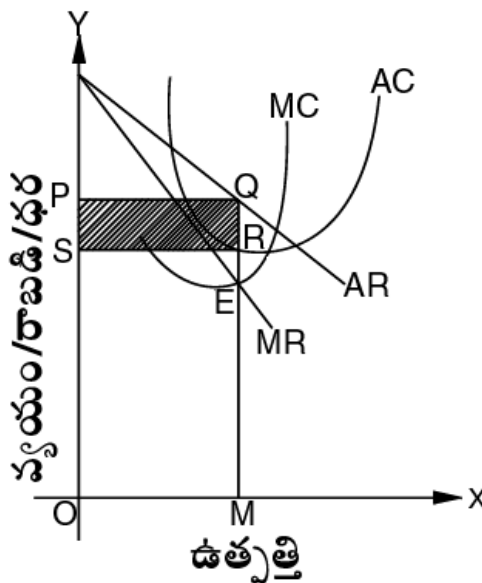
15.3 ధర మరియు ఉత్పత్తి నిర్ణయం - నిబంధనలు

1. ఏకస్వామ్యదారుని ముఖ్యోద్దేశం గరిష్ట లాభాలను సంపాదించటం. కాబట్టి ఉపాంత వ్యయం, ఉపాంత రాబడికి సమానమైన చోట ఏకస్వామ్యదారుడు గరిష్ట లాభాలను పొందుతాడు. కావున $MC = MR$ గా ఉన్నప్పుడు సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది.
2. ఏకస్వామ్యంలో ఉత్పత్తిని పెంచే కొద్దీ సగటు రాబడి, ఉపాంత రాబడి తగ్గుతుంది. ఎందువల్లనంటే ఉత్పత్తి పెరిగే కొద్దీ ధర తగ్గుతుంది. కావున రాబడి కూడా తగ్గుతుంది.
3. ఏకస్వామ్యంలో సగటు రాబడి, ధరకు సమానంగా ఉంటుంది. కాబట్టి సగటు రాబడి రేఖను (AR రేఖను) డిమాండ్ రేఖగా పరిగణించవచ్చు.
4. ఏకస్వామ్యంలో ఉత్పత్తిని పెంచేకొద్దీ ఉపాంత రాబడి తగ్గుతుంది. అయితే ఈ తగ్గుదల సగటు రాబడి తగ్గుదల కంటే ఎక్కువగా ఉంటుంది.
5. ఏకస్వామ్యంలో ఉపాంత వ్యయం, ఉపాంత రాబడికి సమానమైన దగ్గర ధర, ఉత్పత్తి నిర్ణయం జరుగుతుంది.

15.4 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ

ఏకస్వామ్యంలో ధర మరియు ఉత్పత్తి నిర్ణయం ఏ విధంగా జరుగుతుందో రేఖా పటం - 15.1 ద్వారా తెలుసుకొనవచ్చు.

రేఖా పటం - 15.1

రేఖా పటం - 15.1లో X అక్షం పై ఉత్పత్తిని, Y అక్షం పై ధర, వ్యయం, మరియు రాబడిని గుర్తించడం జరిగింది. MC రేఖ ఉపాంత వ్యయ రేఖ. MR రేఖ ఉపాంత రాబడి రేఖ, AC రేఖ సగటు వ్యయ రేఖ, AR రేఖ సగటు రాబడి రేఖ. ఏకస్వామ్యంలో MC, MR లు సమానమైన E దగ్గర సమతౌల్య ఉత్పత్తి OM గాను నిర్ణయించడం జరిగింది. సమతౌల్య ధర QM లేదా OP గాను నిర్ణయించడం జరిగింది.

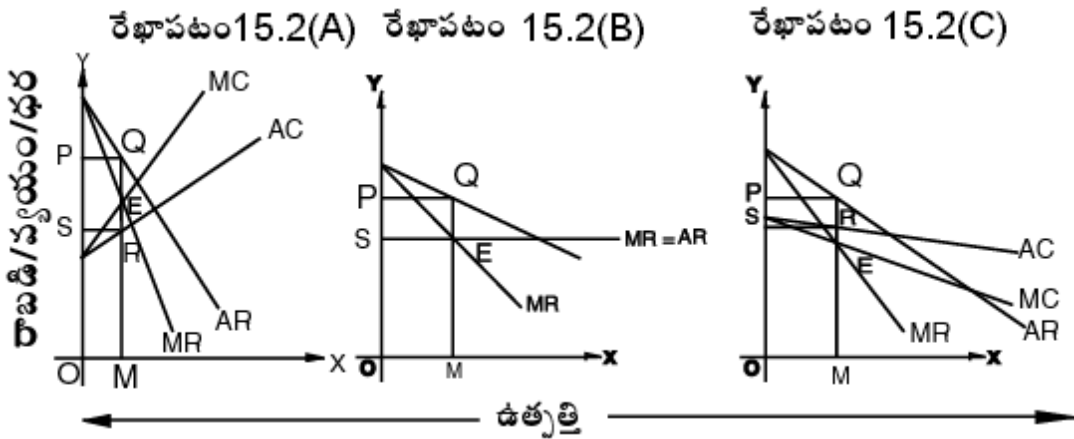
AC మరియు AR ల వ్యత్యాసం QR అనేది ఒక వస్తువును అమ్మటం వల్ల వచ్చే అధిక లాభం. మొత్తం రాబడిలో మొత్తం వ్యయాన్ని తీసివేస్తే మొత్తం లాభం వస్తుంది. కనుక

$$OPQM - OSRM = PQRS = \text{మొత్తం లాభం}$$

కాబట్టి ఏకస్వామ్యంలో ఉత్పత్తిదారుడు OM పరిమాణంలో ఉత్పత్తి చేసి, OP ధరకు అమ్మి అధిక లాభాలను ఆర్జిస్తాడు. OM దాటి ఉత్పత్తి చేసినా, OM కంటే తక్కువ ఉత్పత్తి చేసినా, ఏకస్వామ్యదారుని లాభాలు తగ్గిపోతాయి. ఏకస్వామ్యంలో స్వేచ్ఛా ప్రవేశం లేదు కాబట్టి స్వల్ప మరియు దీర్ఘకాలంలో కూడా ఏకస్వామ్య సంస్థ అధిక లాభాలను సాంధుతుంది.

15.5 వ్యయాలు పెరిగేటప్పుడు, స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు, తగ్గినప్పుడు ధర నిర్ణయం

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్కు, ఏకస్వామ్యానికి ఒక ముఖ్యమైన భేదం ఉంది. పరిపూర్ణ పోటీలో వ్యయం లేదా వ్యయ రేఖలు పెరిగే దశ నందు సమతౌల్యం ఏర్పడితే, ఏకస్వామ్యంలో వ్యయం లేదా వ్యయరేఖలు పెరిగే స్థితిలో, స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు లేదా తగ్గతున్న స్థితిలోనైనా సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. వివిధ వ్యయ స్థితిల్లో ఉత్పత్తిదారుని సమతౌల్యాలను రేఖా పటాలు 15.2 (A), 15.2 (B), 15.2 (C)లు తెలియజేస్తాయి.

15.2(A) రేఖా పటంలో వ్యయ రేఖలు పెరుగుతున్నాయి. MC మరియు MR లు 'E' అనే బిందువు వద్ద సమానంగా ఉన్నాయి. ఈ స్థితిలో OPQM మొత్తం రాబడి, OSRM మొత్తం వ్యయం, PQRS (OPQM-OSRM) అనేది మొత్తం లాభం.

రేఖా పటం 15.2 (B) లో ఉత్పత్తి వ్యయాలు స్థిరంగా ఉన్నాయి. అందువల్ల AC = MC రేఖలు X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉన్నాయి. MC, MR లు సమానంగా ఉన్న 'E' సమతౌల్య బిందువు. ఈ బిందువును ఆధారంగా చేసుకుంటే మొత్తం రాబడి OMPQ, మొత్తం వ్యయం OMSE, లాభాలు PQSE.

రేఖాపటం 15.2(C) లో MC మరియు MR లు 'E' అనే బిందువు వద్ద సమానం అయినాయి. ఉపాంత వ్యయరేఖ తగ్గచున్నందున MC రేఖ MR రేఖను 'E' అనే బిందువు వద్ద ఖండించినది. కాబట్టి 'E' బిందువు సమతౌల్య బిందువు, OPQM మొత్తం రాబడి, OSRM అనేది మొత్తం వ్యయం. మొత్తం రాబడిలో మొత్తం వ్యయం పోగా మిగిలేది PQRS (OPQM - OSRM) అనేది మొత్తం లాభం అవుతుంది.

15.6 ఏకస్వామ్య ధర - డిమాండ్ వ్యాకోచం

ఏకస్వామ్యంలో ధర నిర్ణయానికి, డిమాండ్ వ్యాకోచానికి దగ్గర సంబంధం ఉంది. అధిక లాభాలను సంపాదించటం ఏకస్వామ్యదారుడి ముఖ్యోద్దేశం. ఏకస్వామ్యదారుడు అధిక లాభాలు సంపాదించడం కోసం, డిమాండ్ వ్యాకోచాలను బట్టి ధరను నిర్ణయిస్తాడు. అవ్యాకోచ డిమాండ్ ఉన్న వస్తువుకు ఎక్కువ ధరను, వ్యాకోచ డిమాండ్ ఉన్న వస్తువుకు తక్కువ ధరలను నిర్ణయిస్తాడు. ఒక వస్తువుకు అవ్యాకోచ డిమాండ్ ఉన్నప్పుడు ధర పెంచినను డిమాండ్ పెద్దగా తగ్గదు. అందువల్ల అవ్యాకోచ డిమాండ్ గల వస్తువుకు, ఏకస్వామ్యదారుడు అధిక ధరను నిర్ణయిస్తాడు. వ్యాకోచ డిమాండ్ గల వస్తువు విషయంలో, ధరలో కొద్దిపాటి మార్పు వచ్చినా డిమాండ్ లో ఎక్కువగా మార్పు ఉంటుంది. అందుచేత వ్యాకోచ డిమాండ్ గల వస్తువుకు తక్కువ ధరలను ఏకస్వామ్యదారుడు నిర్ణయిస్తాడు. కాబట్టి డిమాండ్ వ్యాకోచానికి, ఏకస్వామ్య ధరకు దగ్గర సంబంధం ఉంది.

15.7 ఏకస్వామ్యంలో ధర విచక్షణ

ఏకస్వామ్యదారుడు ఒకే విధమైన వస్తువుకు వివిధ ధరలను విధించటాన్నే ధర విచక్షణ అంటారు. శ్రీమతి జోన్ రాబిన్సన్ ప్రకారం “ ఒకరి నియంత్రణలో ఉన్న ఒకే రకమైన వస్తువులను, వివిధ కొనుగోలుదార్లకు వివిధ ధరలకు విక్రయించే స్థితినే ధర విచక్షణ అంటారు. ” ఏకస్వామ్య మార్కెట్ లో ధర విచక్షణ చేయడం సాధ్యపడుతుంది.

15.8 ధర విచక్షణలోని రకాలు

ధర విచక్షణ అంటే ఏకస్వామ్యదారుడు ఒకే రకమైన వస్తువులకు వివిధ ధరలు విధించటం అని తెలుసుకున్నాం. ప్రస్తుతం ధర విచక్షణలో ఉన్న వివిధ రకాలను గురించి తెలుసుకుందాం.

15.8.1 వ్యక్తిగత ధర విచక్షణ (Personal Discrimination): కొనుగోలుదారుల యొక్క ధర చెల్లించే స్థితి లేదా ఆర్థిక స్థోమతను బట్టి, ఏకస్వామ్యదారుడు వివిధ వ్యక్తులకు వివిధ ధరలను విధించడాన్ని వ్యక్తిగత ధర విచక్షణ అంటారు. ఉదాహరణకు డాక్టరు ధనవంతుని వద్ద ఎక్కువ ఫీజును, పేదవాని దగ్గర తక్కువ ఫీజును తాను చేసే ఒకే రకమైన సేవలకు వసూలు చేయడం.

15.8.2 ప్రాంతాన్నిబట్టి ధర విచక్షణ (Place Discrimination): ప్రాంతాన్ని బట్టి లేదా వివిధ ప్రాంతాల్లో వివిధ ధరలు విధించటాన్ని, ప్రాంతాన్ని బట్టి ధర విచక్షణ అంటారు. ఏకస్వామ్యదారుడు కొన్ని ప్రాంతాలలో తక్కువ ధరను, కొన్ని ప్రాంతాల్లో ఎక్కువ ధరను వసూలు చేయగలడు. ‘డంపింగ్’ (Dumping) అనేది ప్రాంతీయ ధర విచక్షణకు ఉదాహరణ. ఈ విధానంలో ఏకస్వామ్యదారుడు తన ఉత్పత్తిని ఇతర దేశాలలో తక్కువ ధరకు, స్వదేశంలో ఎక్కువ ధరకు అమ్ముతాడు.

15.8.3 వ్యాపార ధర విచక్షణ (Trade Discrimination): వ్యాపార ధర విచక్షణనే ఉపయోగితా ధర విచక్షణ అని కూడా అంటారు. ఈ విచక్షణలో ఏకస్వామ్యదారుడు, ఒకే రకమైన వస్తువుకు వివిధ ఉపయోగాలున్నట్లయితే, వివిధ ధరలను నిర్ణయిస్తాడు. ఉదాహరణకు విద్యుచ్ఛక్తి యూనిట్ ధర వ్యాపార సంస్థలకు ఎక్కువ, గృహ వినియోగముకైతే తక్కువ.

15.9 ధర విచక్షణకు ఉండవలసిన నిబంధనలు

ఇంత వరకు మనం ధర విచక్షణలో వివిధ రకాలను గురించి తెలుసుకున్నాం. ఇప్పుడు ఏకస్వామ్యదారుడు ధర విచక్షణ చేయాలంటే ఉండవలసిన నిబంధనలను గురించి తెలుసుకుందాం.

15.9.1 ఒకటి కంటే ఎక్కువ మార్కెట్లు : మార్కెట్లు రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ ఉన్నప్పుడు మాత్రమే ధర విచక్షణ సాధ్యమౌతుంది ఒకే మార్కెట్ ఉన్న పక్షంలో ధర విచక్షణ సాధ్యం కాదు. ఒక మార్కెట్ నుండి మరొక మార్కెట్ కు కొనుగోలుదారులు వెళ్ళటానికి మరియు వస్తువుల ప్రవేశం ఉండనట్లయితే ధర విచక్షణ సాధ్యపడుతుంది.

15.9.2 వివిధ డిమాండ్ వ్యాకోచాలు : వివిధ మార్కెట్లలో ఒకే విధమైన డిమాండ్ వ్యాకోచం ఉంటే ధర విచక్షణ సాధ్యపడదు. ఒక మార్కెట్ లో డిమాండ్ వ్యాకోచత్వముగా ఉండి, వేరొక మార్కెట్ లో అవ్యాకోచముగా ఉంటేనే ఏకస్వామ్యదారుడు ధర విచక్షణ చేయవచ్చు. కాబట్టి డిమాండ్ వ్యాకోచాలలో వ్యత్యాసాల వల్ల, ఒకే రకమైన వస్తువుకు వివిధ ధరలు విధించటానికి అవకాశం ఏర్పడుతుంది.

15.10 విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యంలో ధర మరియు ఉత్పత్తి నిర్ణయం

ఏకస్వామ్యదారుడు ధర విచక్షణ చేసే ముఖ్యోద్దేశం గరిష్ట లాభాలను సంపాదించటం. క్రింది నిబంధనలు ఉన్నప్పుడు ఏకస్వామ్యదారుడు గరిష్ట లాభాలను ఆర్జిస్తాడు.

1. అవ్యాకోచ డిమాండ్ ఉన్న మార్కెట్లో ఎక్కువ ధరను, వ్యాకోచ డిమాండ్ గల మార్కెట్లో తక్కువ ధరను నిర్ణయించాలి.
2. వివిధ మార్కెట్లలో ఉపాంత రాబడులు, ఉపాంత వ్యయాలకు సమానంగా ఉండాలి.

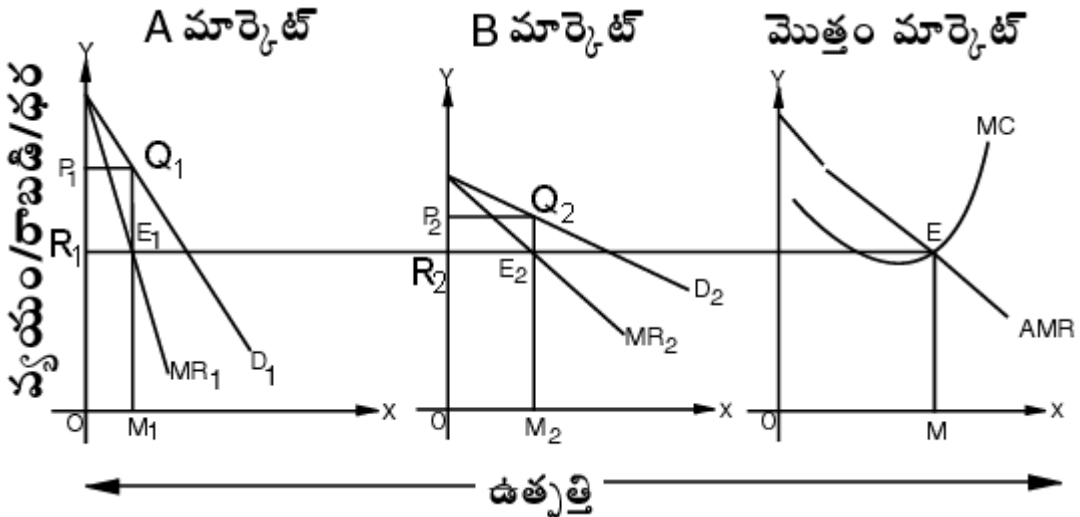
15.11 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ

ఈ క్రింది రేఖా పటాలు 15.3(A), 15.3(B), 15.3(C)లో రెండు విభిన్న మార్కెట్లలో, ఏకస్వామ్యదారుడు ధర విచక్షణను చేయటం, ధర మరియు ఉత్పత్తి నిర్ణయాన్ని గురించి తెలియజేస్తాయి.

రేఖా పటం 15.3 (A)

రేఖా పటం 15.3 (B)

రేఖా పటం 15.3 (C)

పై రేఖా పటాల్లో 'A' మార్కెట్లో MR_1 ఉపాంత రాబడి రేఖ, D_1 డిమాండ్ రేఖ. ఇదే సగటు రాబడి రేఖ. A మార్కెట్ అవ్యాకోచత్వ డిమాండ్ ఉన్న మార్కెట్. 'B' రేఖా పటంలో MR_2 ఉపాంత రాబడి రేఖ. D_2 రేఖ డిమాండ్ రేఖ లేదా సగటు రాబడి రేఖ. B మార్కెట్ వ్యాకోచ డిమాండ్ ఉన్న మార్కెట్. A మార్కెట్లో ధర OP_1 , 'B' మార్కెట్లో ఉన్న ధర OP_2 కంటే ఎక్కువగా ఉంది. ఈ రెండు మార్కెట్ల రాబడి రేఖలను $(MR_1 + MR_2)$ కలుపగా వచ్చు రేఖ, C పటంలో ఉన్న AMR రేఖ. మొత్తం మార్కెట్లో ఉపాంత రాబడి, ఉపాంత వ్యయానికి సమానమైన దగ్గర ఉత్పత్తి $OM (OM_1 + OM_2)$ గా నిర్ణయం అవుతుంది.

ఏకస్వామ్యదారుడు మొత్తం ఉత్పత్తి OM లో, A మార్కెట్లో OM_1 వస్తువులను OP అనే ధరకు, B మార్కెట్లో OM_2 వస్తువులను OP_2 ధరకు విక్రయం చేసి గరిష్ట లాభాలు పొందుతాడు. అంటే అవ్యాకోచ మార్కెట్లో తక్కువ వస్తువులను ఎక్కువ ధరకు అమ్మి, వ్యాకోచ మార్కెట్లో ఎక్కువ వస్తువులను తక్కువ ధరకు అమ్మి సమతౌల్యంలో ఉంటాడు. ఆ విధంగా అమ్మని పరిస్థితుల్లో ఏకస్వామ్యదారుడు గరిష్ట లాభాలను ఆర్జించలేడు.

15.12 ధర విచక్షణ - A.C పిగూ వర్గీకరణ

A.C. పిగూ అనే శాస్త్రవేత్త ధర విచక్షణను మూడు రకాలుగా వర్గీకరించాడు.

మొదటి రకం ధర విచక్షణలో, ఏకస్వామ్యదారుడు వినియోగదారునికి ఎటువంటి మిగులుకు అవకాశం లేకుండా ధర నిర్ణయిస్తాడు. దీనినే సంపూర్ణ ధర విచక్షణ అంటారు.

రెండవ రకం ధర విచక్షణలో, ఏకస్వామ్యదారుడు వివిధ కొనుగోలు దారులకు వివిధ ధరలను నిర్ణయిస్తాడు. ఈ విచక్షణలో ఏకస్వామ్యదారుడు కొంత మేరకు వినియోగదారుని మిగులును పొందగలడు, కాని పూర్తిగా పొందలేడు.

మూడవ రకం ధర విచక్షణలో ఏకస్వామ్యదారుడు, కొనుగోలుదారులను రెండు లేదా అంతే కంటే ఎక్కువ గ్రూపులుగా విభజించి లేదా మార్కెట్లుగా విభజించి, వివిధ మార్కెట్లలో వివిధ ధరలను అమ్ముతాడు. ఈ విధమైన విభజన డిమాండ్ వ్యాకోచత్వాన్ని బట్టి ఉంటుంది. ఈ విధమైన ధర విచక్షణ సాధారణంగా జరుగుతూ ఉంటుంది.

15.13 ధర విచక్షణ వల్ల ప్రయోజనాలు

ఏకస్వామ్యదారుడు ధర విచక్షణ చేసినందువల్ల అనేక విధాలుగా ప్రయోజనంను పొందుతాడు. ధర విచక్షణ ఆర్థిక వ్యవస్థలో వివిధ ప్రయోజనాల కోసం కూడా జరుగుతూ ఉంటుంది. ఇప్పుడు ధర విచక్షణ వల్ల ప్రయోజనాలు తెలుసుకుందాం.

1. కొన్ని పరిస్థితుల్లో ధర విచక్షణను తప్పనిసరిగా అనుసరించాల్సి వస్తుంది. ఉదాహరణకు ప్రభుత్వం రైల్వే ఛార్జీలలో వివిధ ధరలను విధించని పక్షంలో రైల్వేలకు నష్టాలు రావచ్చు. కాబట్టి నష్టాలు రాకుండా చూసుకోవాలంటే ధర విచక్షణ తప్పని సరి.
2. ప్రజా సంక్షేమాన్ని పెంపొందించటానికి కొన్ని సమయాల్లో ధర విచక్షణ తప్పని సరి అవుతుంది. ఉదాహరణకు వైద్యుడు పేద ప్రజల దగ్గర తక్కువ ఫీజును, ధనవంతుల దగ్గర ఎక్కువ ఫీజును వసూలు చేసిన పేద ప్రజల సంక్షేమం పెరుగుతుంది.
3. ధర విచక్షణ ప్రవేశపెట్టి ప్రభుత్వం ఆదాయ, సంపదలో ఉన్న వ్యత్యాసాలను కొంత వరకు తగ్గించవచ్చు.
4. ఏకస్వామ్యదారుడు అన్యకోచ డిమాండ్ గల వస్తువులకు ఎక్కువ ధరలను, వ్యాకోచ డిమాండ్ గల వస్తువులకు తక్కువ ధరలు నిర్ణయించినచో డిమాండ్ మరియు ఉత్పత్తి పై ఎటువంటి హానికరమైన ప్రభావం ఏర్పడదు.

15.14 ఏకస్వామ్యంలో రకాలు (Kinds of Monopoly)

అర్థశాస్త్రంలో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు లేదా అమ్మకందారుడు ఉండి అతడు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు లేనట్లయితే దానిని ఏకస్వామ్యం అంటారని తెలుసుకున్నాం. ఏకస్వామ్యం వివిధ రకాలుగా ఉంటుంది.

15.14.1 చట్టబద్ధమైన ఏకస్వామ్యం: కొన్ని సంస్థలు కాపీ రైట్స్ ద్వారా లేదా ట్రేడ్ మార్కుల ద్వారా ఏకస్వామ్యాలుగా ఏర్పడతాయి. ఈ రకమైన ఏకస్వామ్య సంస్థలు ఒక ప్రత్యేకమైన ట్రేడ్ మార్కుతో వస్తువులను తయారు చేస్తాయి. ఈ సంస్థలు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులను మరే ఇతర సంస్థ ఉత్పత్తి చేయరాదు. చట్టబద్ధమైన ఏకస్వామ్యానికి అమృతాంజన్ ఒక చక్కని ఉదాహరణ. ప్రభుత్వం పేటెంట్ హక్కుల ద్వారా వస్తువును తయారు చేసే సంస్థకు గుత్తాధిపత్యాన్ని ఇస్తుంది.

15.14.2 సహజమైన ఏకస్వామ్యం : కొన్ని ఏకస్వామ్యాలు సహజంగా, ప్రకృతి సిద్ధంగా ఏర్పడతాయి. ఈ ఏకస్వామ్యాలు మానవ కల్పితం కాదు. దక్షిణాఫ్రికాలో ఉన్న వజ్రాల గనులు సహజ ఏకస్వామ్యానికి ముఖ్యమైన ఉదాహరణ.

15.14.3 సాంఘిక లేదా ప్రభుత్వ ఏకస్వామ్యం: దేశంలో ప్రజల శ్రేయస్సు పెంపొందించటానికి సాంఘిక లేదా ప్రభుత్వ ఏకస్వామ్యాలు ఏర్పడతాయి. ఉదాహరణకు రైల్వేలు, నీటి సరఫరా, విద్యుచ్ఛక్తి మొదలైనవి. సాధారణంగా ప్రజలకు ఉపయోగపడే ప్రభుత్వ సేవలన్నీ ప్రభుత్వ ఏకస్వామ్యాలుగానే పరిగణించాలి.

15.14.4 కృత్రిమ ఏకస్వామ్యం: మార్కెట్లోని పోటీని తొలగించుకునే ముఖ్యోద్దేశంతో, కొన్ని సంస్థలు ఏర్పరచుకొనే ఒప్పందంతో ఏర్పడే ఏకస్వామ్యమే కృత్రిమ ఏకస్వామ్యం. ఈ ఏకస్వామ్య సంస్థలు మానవులచే కల్పించబడినవి. ఉదాహరణకు మన దేశంలో పంచదార,

సిమెంట్ మొదలగు పరిశ్రమలు కృత్రిమ ఏకస్వామ్యాలుగా ఏర్పడినాయి. ఈ ఏకస్వామ్యాలు ఒక అంగీకారం ద్వారా ఏర్పడును. సంస్థల కలయిక వల్ల ఏకస్వామ్య అధికారం వస్తుంది.

15.14.5 విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యం : ఒక ఉత్పత్తిదారుడు, తను ఉత్పత్తి చేసే ఒకే రకమైన వస్తువులను వివిధ ధరలకు అమ్మితే దానిని విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యం అంటారు. ఏకస్వామ్యదారుడు అధిక లాభాలను పొందటం కోసం డిమాండ్ వ్యాకోచాన్ని బట్టి ధర విచక్షణను అమలు పరుస్తాడు.

15.14.6 సాంకేతిక ఏకస్వామ్యం: సాంకేతిక పరిజ్ఞానం యొక్క ప్రత్యేకతను బట్టి గుత్తాధిపత్యం ఏర్పడుతుంది. ఉత్పత్తి విధానంలో మెరుగైన సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగించే సంస్థ ఏకస్వామ్య సంస్థగా మారవచ్చు.

15.15 పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్, ఏకస్వామ్యానికి తేడాలు

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్, ఏకస్వామ్య మార్కెట్ పూర్తి విరుద్ధమైన స్వభావాలు కలిగిన మార్కెట్లు. ఏ మార్కెట్లోనైతే అధిక సంఖ్యలో ఉత్పత్తిదారులు ఉండి, ఒకే రకమైన వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసి, ఒక ఉత్పత్తిదారుని ప్రవర్తనలో మార్పు ప్రభావం మార్కెట్ ధర పై ఉండదో, దానినే పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ అంటారు.

మార్కెట్లో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉండి, అతడు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు ఉండవో దానిని ఏకస్వామ్యం అంటారు.

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో అధిక సంఖ్యలో అమ్మకందార్లు, కొనుగోలుదార్లు ఉండి, ఒకే రకమైన వస్తువులు ఉత్పత్తి చేయబడతాయి. ఈ మార్కెట్లో సంస్థలకు స్వేచ్ఛా ప్రవేశం, స్వేచ్ఛా నిష్క్రమణ ఉండి, ఉత్పత్తి కారకాలు సంపూర్ణ గమనశీలతను కలిగి ఉంటాయి. సంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో ధరకు సంబంధించిన సమాచారం అందరికీ అంటే కొనుగోలుదార్లకు, అమ్మకందార్లకు తెలిసి ఉంటుంది. వస్తువుల ధర మార్కెట్ మొత్తం ఒకే విధంగా ఉంటుంది. ఈ పోటీ మార్కెట్లో రవాణా ఖర్చులు ఉండవు. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో సంస్థ వేరు, పరిశ్రమ వేరుగా ఉంటాయి.

ఏకస్వామ్య మార్కెట్లో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉంటాడు. అతడు తయారు చేసే వస్తువుకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు ఉండవు. ఈ మార్కెట్లో సంస్థే పరిశ్రమ, పరిశ్రమే సంస్థ. అంటే సంస్థకు, పరిశ్రమకు తేడా ఉండదు. క్రొత్త సంస్థలు మార్కెట్లో ప్రవేశించటానికి స్వేచ్ఛ ఉండదు. ఏకస్వామ్యదారుడు ఉత్పత్తిని లేదా ధరను మాత్రమే నియంత్రించేయగలడు. ఏకస్వామ్యంలో రాబడి రేఖలు ఎడమ నుండి కుడి వైపుకు వాలుతూ ఉంటాయి.

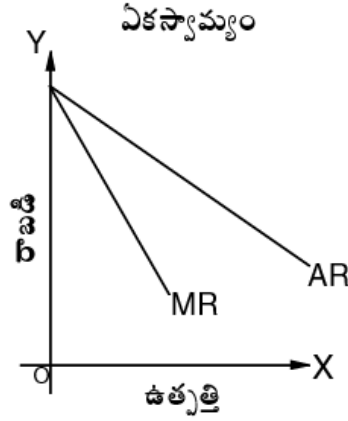
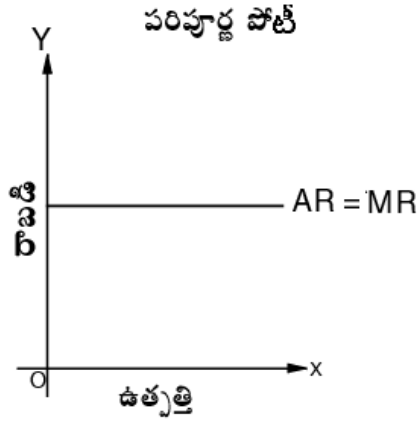
తేడాలు

పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్కు, ఏకస్వామ్యానికి ఈ క్రింది తేడాలు కలవు.

1. పరిపూర్ణపోటీ మార్కెట్లో అనేక మంది కొనుగోలుదారులు, అమ్మకందారులు ఉండి, ఒకే రకమైన వస్తువులు ఉత్పత్తి చేయబడతాయి. ఏ ఒక్క ఉత్పత్తిదారుడి ప్రవర్తనలో మార్పు వచ్చినా, అది మార్కెట్ ధర పై ప్రభావం చూపదు. కాని, ఏకస్వామ్యంలో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉంటాడు. ఏకస్వామ్య సంస్థచే ఉత్పత్తి చేయబడిన వస్తువులకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు ఏ ఇతర సంస్థలచే ఉత్పత్తి చేయబడవు.
2. పరిపూర్ణపోటీలో వస్తువు ధర మార్కెట్ మొత్తం ఒకే విధంగా ఉంటుంది. AR, MR లు సమానంగా ఉంటాయి. ఈ రాబడి (AR, MR) రేఖలు X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటాయి. కాని ఏకస్వామ్యంలో AR, MR లు భిన్నంగా ఉంటాయి. ఈ రాబడి రేఖలు ఎడమ నుండి కుడి వైపుకు క్రిందకు వాలి ఉంటాయి. ఈ ఏకస్వామ్యదారుడు ఉత్పత్తిని పెంచదలిస్తే, ధరను తగ్గించాల్సి ఉంటుంది. ధరను పెంచదలిస్తే, ఉత్పత్తిని తగ్గించాల్సి ఉంటుంది. ఈ మార్కెట్లో రాబడి రేఖల స్వభావం ఈ క్రింది రేఖా పటాలు 15.4(A), 15.4(B), లలో చూపడమైనది.

రేఖా పటం - 15.4 (A)

రేఖా పటం 15.4 (B)

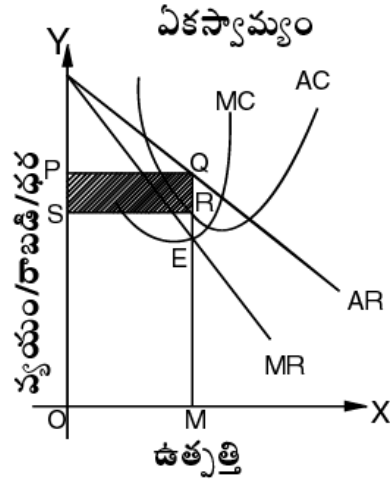
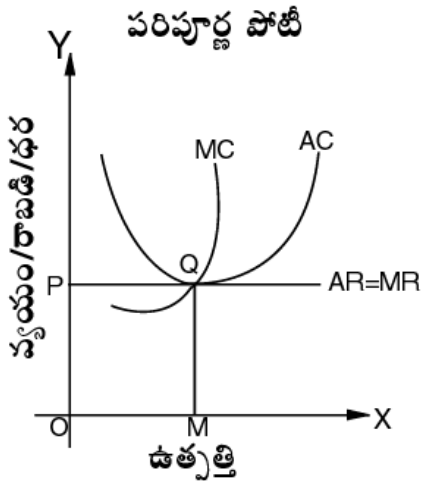

పరిపూర్ణపోటీలో మార్కెట్ మొత్తం మీద ధర ఒకే విధంగా ఉంటుంది. కాబట్టి సగటు రాబడి (AR) = ఉపాంత రాబడి (MR) గా ఉండి, ఈ రేఖ X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది. ఏకస్వామ్యంలో ఏకస్వామ్యదారునికి ఉత్పత్తి పై గాని, ధర పై గాని ఒక దాని పై మాత్రమే నియంత్రణ కల్గి ఉండటం వల్ల, ఉత్పత్తి పెంచితే ధర తగ్గించాల్సి ఉంటుంది. అందువల్ల AR, MR రేఖలు ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలి ఉంటాయి.

3. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో MC, MR లు సమానమైన చోట ఉత్పత్తి, ధరలు నిర్ణయించబడతాయి. కాని ఏకస్వామ్యంలో MC, MR లు సమానమైన దగ్గర కేవలం ఉత్పత్తి మాత్రమే నిర్ణయించబడుతుంది. దీనినాధారంగా చేసుకుని ధరను AR రేఖ పై నిర్ణయించ బడును. ఈ విషయాలను క్రింది రేఖా పటాలు 15.5(A), 15.5 (B) ద్వారా చూపవచ్చు.

రేఖా పటం 15.5 (A)

రేఖా పటం 15.5 (B)

పరిపూర్ణపోటీ మార్కెట్లో MC, MR లు 'Q' బిందువు దగ్గర సమానమైనవి. ఈ సమతౌల్య బిందువు దగ్గర ఉత్పత్తి OM గాను, ధర OP గాను నిర్ణయించటం జరిగింది. ఏకస్వామ్యంలో MC, MR లు 'E' అనే బిందువు దగ్గర సమానమైనాయి. ఈ సమతౌల్య బిందువు దగ్గర, ఉత్పత్తిని OM గా నిర్ణయించడమైనది. దీనిని ఆధారంగా ధరను AR రేఖ పై 'Q' బిందువు దగ్గర ధర నిర్ణయించడమైనది. కాబట్టి ధర QM లేదా OP.

4. పరిపూర్ణ పోటీలో కొత్త సంస్థలో మార్కెట్ లోకి ప్రవేశించడానికి స్వేచ్ఛ ఉంటుంది. కాని ఏకస్వామ్యంలో సంస్థ చేత ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువును ఏ ఇతర సంస్థలు ఉత్పత్తి చేయవు. కనుక ఏకస్వామ్యంలో స్వేచ్ఛా ప్రవేశం లేదు.
5. ఉపాంత వ్యయం పెరుగుచున్న దశలో పరిపూర్ణ పోటీలో సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. ఏకస్వామ్య మార్కెట్లో ఉపాంత వ్యయం పెరుగుతున్నప్పుడు లేదా స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు లేదా తగ్గుచున్నప్పుడు కూడా సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది.
6. పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థ వేరు, పరిశ్రమ వేరు. వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయు యూనిట్ను సంస్థ అంటారు. ఒకే రకమైన వస్తువులు తయారు చేసే సంస్థల మొత్తాన్ని పరిశ్రమ అంటారు. ఏకస్వామ్యంలో సంస్థ అన్నా పరిశ్రమ అన్న ఒకటే. ఎందుకంటే ఏకస్వామ్య సంస్థ ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులను మరే ఇతర సంస్థ ఉత్పత్తి చేయదు. కనుక ఏకస్వామ్యంలో సంస్థ అన్నా పరిశ్రమ అన్నా ఒక్కటే.
7. స్వల్పకాలంలో పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థ అధికలాభాలను పొందవచ్చును. కాని స్వేచ్ఛా ప్రవేశం ఉన్నందువల్ల దీర్ఘకాలంలో సంస్థన్నీ సామాన్య లాభాలను మాత్రమే పొందుతాయి. ఏకస్వామ్యంలో స్వేచ్ఛా ప్రవేశం లేదు కనుక స్వల్పకాలంలోనే కాక దీర్ఘకాలంలో కూడా అధిక లాభాలను సంస్థ పొందవచ్చును.
8. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో సమతౌల్య ధర దగ్గర, సగటు వ్యయం కనిష్టంగా ఉంటుంది. పై రేఖా పటం-15.5(A) లో పరిపూర్ణ పోటీ యందు Q సమతౌల్య బిందువు. ఏకస్వామ్యంలో సమతౌల్య ధర దగ్గర సగటు వ్యయం కనిష్టంగా ఉండదు. సగటు వ్యయం కనిష్ట బిందువు చేరక ముందే ఏకస్వామ్య సంస్థ సమతౌల్యం పొందును. రేఖా పటం-15.5(B)ను గమనిస్తే, ఏకస్వామ్యంలో E సమతౌల్య బిందువు దగ్గర అనగా R దగ్గర, సగటు వ్యయం తగ్గుతున్న దశలో ఉంది.
9. సంపూర్ణ పోటీలో ఉత్పత్తి ఎక్కువగా ఉండి ధర తక్కువగా ఉంటుంది. కాని ఏకస్వామ్యంలో ఉత్పత్తి తక్కువగా ఉండి ధర ఎక్కువగా ఉంటుంది.
10. పరిపూర్ణ పోటీలో మార్కెట్ మొత్తం ఒకే ధర ఉంటుంది. ఎందువల్లనంటే తయారు చేసే వస్తువు నాణ్యతలో మార్పు ఉండకపోవడంతో పాటు రవాణా ఖర్చులను ధరలో కలపరు. కాని ఏకస్వామ్య మార్కెట్లో ధర విచక్షణ ఉండవచ్చు. అంటే ఒకే రకమైన వస్తువులకు వివిధ ధరలు ఉంటాయి.

15.16 సారాంశం

ఏకస్వామ్యం, విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యాలను ఈ భాగంలో పరిశీలించటం జరిగింది. ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉండి, తయారు చేసే వస్తువుకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు లేనట్లయితే ఏకస్వామ్యం అంటారు. ఏకస్వామ్యంలో ఉత్పత్తి దారుడు ఒకే రకమైన వస్తువులకు వివిధ ధరలను విధించటానికి అంటే ధర విచక్షణకు అవకాశం ఉంటుంది. సాధారణంగా ఏకస్వామ్యదారుడు వ్యాకోచత్వ మార్కెట్లో తక్కువ ధరను విధించి, అవ్యాకోచత్వ మార్కెట్లో ఎక్కువ ధరను విధించి గరిష్ట లాభాలను ఆర్జిస్తాడు. ధర విచక్షణ ద్వారా ఏకస్వామ్యదారుడు అధిక లాభాలను పొందటమే కాకుండా అనేక ప్రయోజనాలున్నాయి. అసంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లోని మిగిలిన మార్కెట్లకు తరువాత భాగంలో తెలుసుకుందాం.

15.17 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. ఏకస్వామ్యంలో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉండి, తయారుచేసే వస్తువులకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు ఉండవు.
2. ఏకస్వామ్యంలో AR, MR రేఖలు ఎడమ నుండి కుడి వైపుకు క్రిందకు వాలి ఉంటాయి.
3. ఒకే రకమైన వస్తువును వివిధ కొనుగోలుదారులకు, వివిధ ధరలకు విక్రయించు పద్ధతినే ధర విచక్షణ అని అంటారు.
4. ధర విచక్షణలో వివిధ రకాలు ఉన్నాయి. 1) వ్యక్తిగత ధర విచక్షణ, 2) ప్రాంతాన్ని బట్టి విచక్షణ లేక ప్రాంతీయ ధర విచక్షణ, 3) వ్యాపార ధర విచక్షణ లేదా ఉపయోగిత ధర విచక్షణ.
5. ఒకటి కంటే ఎక్కువ మార్కెట్లు ఉన్నప్పుడు, వస్తువులకు వివిధ డిమాండ్ వ్యాకోచాలు ఉన్నప్పుడు ధర విచక్షణకు అవకాశం ఉంటుంది.

6. వస్తువులకు ధర విధించేటప్పుడు, ఏకస్వామ్యదారుడు అవ్యాకోచ డిమాండ్ గల మార్కెట్లో ఎక్కువ ధరను, వ్యాకోచ డిమాండ్ గల మార్కెట్లో తక్కువ ధరను నిర్ణయిస్తాడు.
7. A.C. పిగూ ధర విచక్షణ మూడు రకాలుగా వర్గీకరించాడు.
8. ధర విచక్షణ వల్ల వివిధ ప్రయోజనాలు ఉన్నాయి. ప్రజా సంక్షేమాన్ని పెంచడానికి, ఆదాయ అసమానతలను తగ్గించడానికి ధర విచక్షణ ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది.

15.18 పదకోశం

1. ఏకస్వామ్యం : మార్కెట్లో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉండి, తయారు చేసే వస్తువుకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు లేకపోవటం.
2. ధర విచక్షణ : ఒకే రకమైన వస్తువులకు వివిధ ధరలు విధించటం.
3. అభిలషణీయ సంస్థ : కనీస వ్యయాలతో ఉత్పత్తి చేస్తూ సమతౌల్యంలో ఉన్న సంస్థ.

15.19 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఏకస్వామ్యంలో ధర, ఉత్పత్తి నిర్ణయాన్ని వివరించండి.
2. విచక్షణాత్మక ఏకస్వామ్యంలో ధర, ఉత్పత్తిని గూర్చి తెల్పండి.
3. పరిపూర్ణ పోటీకి, ఏకస్వామ్యానికి గల తేడాలను విచక్షణ చేయుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఏకస్వామ్యం అంటే ఏమిటి? ఏకస్వామ్య రకాలను విశదీకరించండి.
2. ధర విచక్షణ రకాలను, ధర విచక్షణకు అవసరమైన నిబంధనలను గూర్చి వ్రాయండి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ధర విచక్షణ
2. ధర విచక్షణ - పిగూ వర్గీకరణ
3. చట్టబద్ధమైన ఏకస్వామ్యం, సహజ ఏకస్వామ్యం
4. ధర విచక్షణలో రకాలు

15.20 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. R.A. Bilas	:	Micro Economic Theory
2. Stonier & Hague	:	A Text Book of Economic Theory
3. H.C. Ahuja	:	Principles of Micro Economics
4. M.L. Jhingan	:	Micro Economic Theory
5. K.K. Dewett	:	Modern Economic Theory
6. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 16

ఏకస్వామ్య పోటీ

ద్విదాధిపత్యం, పరిమిత స్వామ్యం

విషయక్రమం

- 16.0 ఉద్దేశాలు - అక్షయాలు
- 16.1 ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్ (అసంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్) స్వభావం
- 16.2 ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్ అక్షణాలు
- 16.2.1 ఎక్కువ సంఖ్యలో ఉత్పత్తి సంస్థలు
- 16.2.2 వస్తు భిన్నత్వం
- 16.2.3 స్వేచ్ఛా ప్రవేశం, నిష్క్రమణ
- 16.2.4 మిగులు, శక్తి
- 16.2.5 అమ్మకపు వ్యయాలు
- 16.3 ఏకస్వామ్య పోటీలో స్వల్పకాలిక సంస్థ సమతౌల్యం
- 16.4 దీర్ఘకాలిక సమతౌల్యం
- 16.5 పరిపూర్ణ పోటీకి, ఏకస్వామ్య పోటీకి గల భేదం
- 16.6 ఏకస్వామ్యానికి, ఏకస్వామ్య పోటీకి గల భేదం
- 16.7 ద్విదాధిపత్యం
- 16.7.1 ద్విదాధిపత్యం - అక్షణాలు
- 16.7.2 అగస్టీన్ కోర్నాట్ నమూనా
- 16.8 పరిమిత స్వామ్యం
- 16.8.1 పరిమితస్వామ్య అక్షణాలు
- 16.8.2 పరస్పర ఆధారం
- 16.8.3 అనిశ్చితంగా ఉండే డిమాండు రేఖ
- 16.8.4 అమ్మకపు వ్యయాల ప్రాముఖ్యం
- 16.8.5 ఏకస్వామ్య ప్రవృత్తి
- 16.8.6 ధర ధృడత్వం
- 16.8.7 పరిమితస్వామ్యంలో ధర నిర్ణయం - రకాలు
- 16.8.8 సంస్థ స్వతంత్రంగా ధర నిర్ణయించటం.
- 16.8.9 సంస్థలు ఒక అంగీకారం ద్వారా ధర నిర్ణయించటం
- 16.8.10 ధర నిర్ణయంలో ఒక సంస్థ నాయకత్వం వహించటం
- 16.8.11 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ
- 16.9 సారాంశం

- 16.10 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 16.11 పదకోశం
- 16.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 16.13 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

16.0 ఉద్దేశాలు - అక్ష్యాలు

అసంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ లోని ముఖ్య భాగాలైన ఏకస్వామ్య పోటీ, ద్వీదాధిపత్యం, పరిమిత స్వామ్యాలను ఈ భాగంలో చర్చించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది అంశాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * ఏకస్వామ్య పోటీ, ద్వీదాధిపత్యం, పరిమిత స్వామ్య మార్కెట్లంటే ఏమిటి ?
- * ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో సంస్థ సమతౌల్యం
- * ద్వీదాధిపత్యం
- * ఏకస్వామ్య పోటీ, పరిమిత స్వామ్య మార్కెట్ల లక్షణాలు
- * ద్వీదాధిపత్యంలో ధర నిర్ణయం
- * పరిమిత స్వామ్యంలో ధర నిర్ణయం

16.1 ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్ (అసంపూర్ణ పోటీ మార్కెట్) - స్వభావం

ఏకస్వామ్య పోటీ అనే భావనను మొదటిసారిగా హార్వర్డ్ యూనివర్సిటీకి చెందిన ప్రొఫెసర్ E.H. ఛాంబర్లెన్ అభివృద్ధి పరిచారు. ఏకస్వామ్య పోటీని సామూహిక సమతౌల్యం అని కూడా అంటారు. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ కు ఏకస్వామ్యానికి మధ్యేయ మార్గంగా ఏకస్వామ్య పోటీ ఉంటుంది. ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో, కొన్ని పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు మరికొన్ని ఏకస్వామ్య మార్కెట్ లక్షణాలు ఉంటాయి.

16.2 ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్ లక్షణాలు

ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్ల కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలు కలిగి ఉంటాయి. ఈ మార్కెట్ లక్షణాలను గురించి ప్రస్తుతం పరిశీలిద్దాం.

16.2.1 ఎక్కువ సంఖ్యలో ఉత్పత్తి పంపిణీ : ఏకస్వామ్య పోటీ మొదటి ముఖ్య లక్షణం ఎక్కువ సంఖ్యలో ఉత్పత్తి సంస్థలు ఉండటం. ఈ మార్కెట్ లో మొత్తం ఉత్పత్తిలో, ఒక ఉత్పత్తి సంస్థ యొక్క ఉత్పత్తి స్వల్పంగా ఉంటుంది. అనేక సంస్థలు ఉండటం వల్ల ప్రతి సంస్థ, ఇతర సంస్థలతో సంబంధం లేకుండా స్వతంత్రంగా వ్యవహరిస్తుంది.

16.2.2 వస్తు భిన్నత్వం : ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో వస్తు భిన్నత్వం ఉంటుంది. ఈ మార్కెట్లో ఉత్పత్తి అయ్యే వస్తువులు, పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్ వలె ఏకజాతీయంగా ఉండవు. ఏకస్వామ్యంలో వలె పూర్తిగా భిన్నంగానూ ఉండవు. ఏకస్వామ్య పోటీలో ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులు ఒకదానికొకటి దగ్గర ప్రత్యేకమైనవిగా ఉంటాయి. కాని పూర్తి ప్రత్యేకమైనవి మాత్రం కాదు. ఉదాహరణకు బినాకా టూత్ పేస్ట్, కోల్గేట్, క్లోస్-అప్ టూత్ పేస్టు మొదలైనవి. ఉత్పత్తి దారుడు వస్తు భిన్నత్వాన్ని అనేక రూపాలలో చూపవచ్చు.

(a) వినియోగదార్లకు ప్రత్యేకమైన సౌకర్యములను కల్పించుట ద్వారా వస్తుభిన్నత్వాన్ని చూపవచ్చు. ఉదా బుణ ప్రాతిపదికపై వస్తువులను ఇచ్చుట, హోమ్ డెలివరీ, ఉచితంగా మరమ్మత్తులు చేయుట మొదలగు ప్రత్యేక సౌకర్యాలను కల్పించడం ద్వారా తన వస్తువు, మిగిలిన వాటికన్నా భిన్నత్వం అని చూపుటకు సంస్థలు ప్రయత్నించవచ్చు.

- (b) వస్తువుల నాణ్యత, మన్నిక లేదా ఆకర్షణీయంగా ప్యాక్ చేయటం మొదలైన పద్ధతుల ద్వారా వస్తు భిన్నత్వాన్ని చూపవచ్చు.
- (c) వ్యాపార ప్రకటనలు మరియు సమాచారం ద్వారా కూడా వస్తు భిన్నత్వాన్ని చూపవచ్చు. ఈ విధమైన దానిని అమ్మకాల ప్రోత్సాహం(Sales Promotion) అంటారు.

16.2.3 స్వేచ్ఛా ప్రవేశం, నిష్క్రమణ : ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో, కొత్త సంస్థల మార్కెట్ లోనికి ప్రవేశించటానికి, ఉన్న సంస్థల మార్కెట్ నుంచి నిష్క్రమించటానికి ఎటువంటి ఆటంకాలు ఉండవు. కొత్తగా సంస్థ మార్కెట్లో ప్రవేశించాలంటే ఆ వస్తువుకు దగ్గర ప్రత్యమ్నాయ వస్తువును ఉత్పత్తి చేసే సంస్థగా మార్కెట్లో చేరవచ్చు.

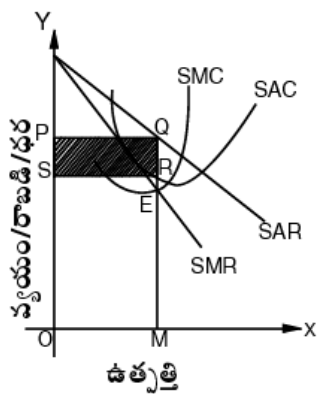
16.2.4 మిగులు శక్తి (Excess Capacity): ఏకస్వామ్య పోటీలో సగటు వ్యయ రేఖ తగ్గుతున్న స్థితిలో ఉత్పత్తిని నిలుపు చేయడం జరుగుతుంది. అందువల్ల ఏకస్వామ్య పోటీ యందు మిగులు శక్తి ఉంటుంది. దీర్ఘకాలిక సగటు వ్యయరేఖ కనిష్ఠ స్థితికి చేరకముందే ఉత్పత్తి నిలిపి వేయటం జరుగుతుంది. కనుక ఏకస్వామ్య పోటీలో చేసే ఉత్పత్తి తక్కువగా ఉంటుంది. ఏకస్వామ్య పోటీలో సమతౌల్య ఉత్పత్తికీ, సగటు వ్యయం కనిష్ఠంగా ఉండి జరగగలిగే ఉత్పత్తికి మధ్యగల భేదమే మిగులు శక్తిగా చెప్పవచ్చు.

16.2.5 అమ్మకపు వ్యయాలు(Selling Costs) : సాధారణంగా వ్యాపార ప్రకటనలపై చేసే వ్యయాన్ని అమ్మకపు వ్యయం అంటారు. చాంబర్లీన్ ప్రకారం డిమాండ్ రేఖ కుడివైపుకు జరపటం కోసం చేసే వ్యయాలే అమ్మకపు వ్యయాలు. అంటే అమ్మకపు వ్యయాలు వస్తువుకు ఉండే డిమాండ్ను పెంచుతాయి. సాధారణంగా ఉత్పత్తిదారుడు అదనపు రాబడి శూన్యం అయ్యేంత వరకు అమ్మకపు వ్యయాలపై ఖర్చు చేస్తాడు. ప్రతి సంస్థ తన వస్తువుల డిమాండ్ను పెంచుకోవడం కోసం నాణ్యతను పెంచటం, ప్రచారం చేయటం లాంటి చర్యలు చేపడుతుంది. వ్యాపార ప్రకటనలు, ఇతర ప్రచార సాధనాల వల్ల వినియోగదారుల అభిరుచులను మార్చవచ్చు.

16.3 ఏకస్వామ్య పోటీలో స్వల్పకాలిక సంస్థ సమతౌల్యం

ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో సంస్థ స్వల్పకాలిక సమతౌల్యం, ఏకస్వామ్య సమతౌల్యాన్ని పోలి ఉంటుంది. సంస్థ ఉపాంత వ్యయం, ఉపాంత రాబడికి ఎక్కడ సమానమౌతుందో అక్కడ వస్తాత్పత్తి జరిగి, సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. MC మరియు MR లు సమానమైనప్పుడు గరిష్ఠ లాభాలు పొందుతుంది. క్రింద రేఖా పటం - 16.1 ద్వారా ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో సంస్థ సమతౌల్యాన్ని తెలసుకోవచ్చు.

రేఖా పటం - 16.1

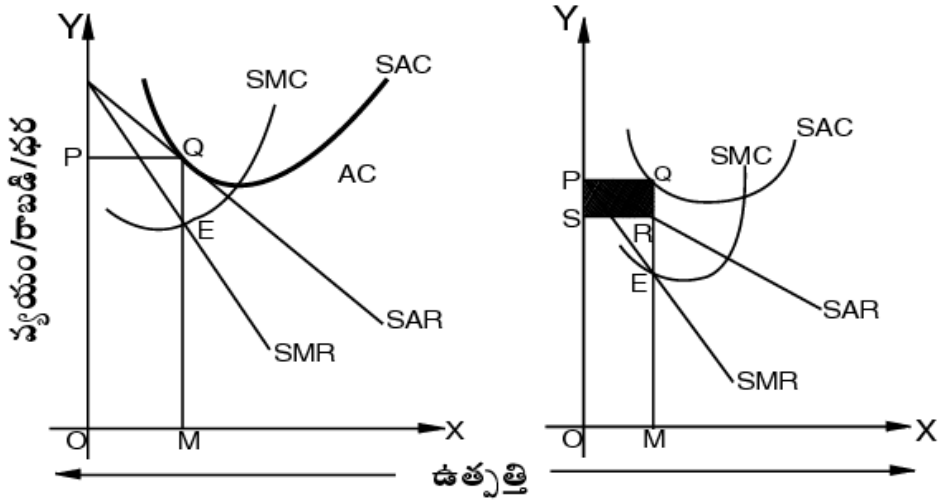
రేఖా పటం 16.1 లో SAR స్వల్పకాలిక సగటు రాబడి రేఖ మరియు డిమాండ్ రేఖ, SMR స్వల్పకాలిక ఉపాంత రాబడి రేఖ. SAR క్రింది భాగాన SMR ఉంటుంది. స్వల్పకాలిక సగటు వ్యయ రేఖ SAC, స్వల్పకాలిక ఉపాంత వ్యయరేఖ SMC. SMC రేఖ SMR రేఖను E బిందువు వద్ద ఖండించింది. కాబట్టి సమతౌల్య ఉత్పత్తి OM, సమతౌల్య ధర OP. రేఖా పటం - 16.1లో OPQM మొత్తం రాబడి,

OSRM మొత్తం వ్యయం. ఒక వస్తువును అమ్మినందు వల్ల వచ్చే అధిక లాభం QR. OM వస్తువులు అమ్మటంవల్ల సంస్థ PQRS అనే పరిమాణంలో అధిక లాభాలను సంస్థ పొందుతుంది.

స్వల్ప కాలంలో కొన్ని సంస్థలు అధిక లాభాలను ఆర్జిస్తే కొన్ని సంస్థలకు సాధారణ లాభాలు వస్తాయి. మరి కొన్ని సంస్థలకు నష్టాలు వస్తుంటాయి. స్వల్పకాలంలో సాధారణ లాభాలను, నష్టాలను పొందే సంస్థలను రేఖా పటాలు 16.2(A), 16.2(B)లో చూపటం జరిగింది.

రేఖా పటం - 16.2 (A)

రేఖా పటం - 16.2 (B)

రేఖా పటం - 16.2(A) లో ఉన్న సంస్థ సాధారణ లాభాలను పొందే సంస్థ. సాధారణ లాభాలు ఉత్పత్తి వ్యయంలో కలిసి ఉంటాయి. $SMC = SMR$ గా ఉన్నప్పుడు E బిందువు వద్ద సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. సంస్థ సమతౌల్య ఉత్పత్తి OM, సమతౌల్య ధర OP. ధర (OP), సగటు వ్యయానికి సమానం కాబట్టి, సంస్థ మొత్తం రాబడి మరియు మొత్తం వ్యయం కూడా OPQM గానే ఉంటాయి. కాబట్టి సంస్థ కేవలం సాధారణ లాభాలను మాత్రమే ఆర్జిస్తుంది.

రేఖా పటం - 16.2(B)లో సంస్థ నష్టాలను పొందుచున్నది. సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉన్నప్పుడు ($SMC = SMR$) ఉత్పత్తి OM, ధర OP. ఈ స్థితిలో సగటు వ్యయం OS, ధర OP. అంటే వ్యయమే ధర కన్నా ఎక్కువగా ఉంది. కాబట్టి సంస్థ ఒక వస్తువుని అమ్మటంవల్ల SP లేదా QR పరిమాణంలో నష్టాన్ని పొందుతున్నది. మొత్తం రాబడి OPQM కాగా మొత్తం వ్యయం OSRM. రేఖా పటం - 16.2(B) లో ఉన్న సంస్థ యొక్క మొత్తం రాబడి కంటే మొత్తం వ్యయం ఎక్కువగా ఉంది. కాబట్టి PQRS అనే పరిమాణంలో నష్టాలు వస్తాయి.

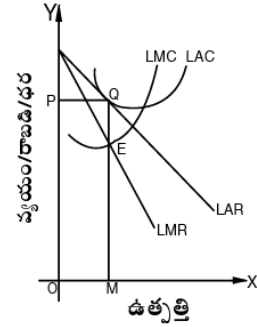
$$OPQM - OSRM = PQRS = \text{నష్టాలు}$$

16.4 దీర్ఘకాలిక సమతౌల్యం

ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో సంస్థల స్వేచ్ఛా ప్రవేశం మరియు స్వేచ్ఛా నిష్క్రమణ ఉంటుంది. మార్కెట్లోని సంస్థలకు అధిక లాభాలు వస్తూంటే, క్రొత్త సంస్థలు మార్కెట్ లోకి ప్రవేశిస్తాయి. నష్టాలు పొందే సంస్థలు మార్కెట్ ను విడచి బయటకు వెళ్తాయి. అందువల్ల దీర్ఘకాలంలో సంస్థలు సాధారణ లాభాలను మాత్రమే పొందగలరు. ఈ క్రింది రేఖా పటం - 16.3 ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో దీర్ఘ కాలిక సమతౌల్యాన్ని తెలియజేస్తుంది.

రేఖా పటం - 16.3లో దీర్ఘకాలిక ఉపాంత వ్యయ రేఖ LMC, దీర్ఘకాలిక ఉపాంత రాబడి రేఖ LMR, LAC రేఖ దీర్ఘకాలిక సగటు వ్యయ రేఖ, మరియు LAR రేఖ దీర్ఘకాలిక సగటు రాబడి రేఖ. LMC మరియు LMR రేఖలు E బిందువు వద్ద ఖండించుకున్నాయి. కావున ఉత్పత్తి OM గాను, ధర OP గాను నిర్ణయమౌతుంది. రేఖా పటం - 16.3లో సగటు వ్యయం LAC, సగటు రాబడి LAR కి సమానంగా ఉంది. కాబట్టి సంస్థ కేవలం సాధారణ లాభాలే పొందుతుంది.

రేఖా పటం - 16.3

16.5 పరిపూర్ణ పోటీకి, ఏకస్వామ్య పోటీకి గల భేదం

పరిపూర్ణ పోటీలో సంస్థ సమతౌల్యానికి, ఏకస్వామ్య పోటీలో సంస్థ సమతౌల్యానికి భేదం ఉంది. పరిపూర్ణ పోటీ మార్కెట్లో, దీర్ఘకాలంలో, సంస్థ సగటు వ్యయం కనిష్టంగా ఉన్నప్పుడు సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. కాని ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో, దీర్ఘకాలంలో, సగటు వ్యయం తగ్గుతూఉన్న దశలో సంస్థలో సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. రేఖా పటం 16.3 ని గమనిస్తే దీర్ఘకాలంలో ఏకస్వామ్య పోటీలో Q బిందువు వద్ద సంస్థ సమతౌల్యంలో ఉంది. Q బిందువు వద్ద LAC రేఖను గమనిస్తే వ్యయాలు తగ్గుతున్న దశలో ఉంటాయి. అందువల్ల ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో సంస్థకు మిగులు శక్తి (Excess Capacity) ఉంటుంది. పరిపూర్ణ పోటీలో ఈ మిగులు శక్తి ఉండదు.

16.6 ఏకస్వామ్యానికి, ఏకస్వామ్య పోటీకి గల భేదం

ఏకస్వామ్యంలో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉంటే ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్లో ఎక్కువ మంది ఉత్పత్తిదారులు ఉంటారు. ఏకస్వామ్యంలో స్వేచ్ఛా ప్రవేశం ఉండదు. కాని ఏకస్వామ్య పోటీలో కొత్త సంస్థలు మార్కెట్లోకి ప్రవేశించటానికి స్వేచ్ఛ ఉంటుంది. కాబట్టి దీర్ఘకాలంలో ఏకస్వామ్యంలో సంస్థ అధిక లాభాలను పొందవచ్చు. కాని దీర్ఘకాలంలో ఏకస్వామ్య పోటీలో సంస్థలు సాధారణ లాభాలనే పొందుతాయి.

16.7 ద్విదాధిపత్యం (Duopoly)

ద్విదాధిపత్యంలో రెండు ఉత్పాదక సంస్థలు ఉంటాయి. అయితే ద్విదాధిపత్యం వాస్తవిక మార్కెట్లలో కనిపించేది కాదు. కాని దీన్ని విశ్లేషణ చేయటం వల్ల వచ్చిన నిర్ణయాలను పరిమిత స్వామ్యానికి కొద్ది మార్పులతో వర్తింప చేయవచ్చు.

16.7.1 ద్విదాధిపత్యం - లక్షణాలు : ద్విదాధిపత్యం కలిగిన మార్కెట్ క్రింది లక్షణాలను కలిగి ఉంటుంది.

1. ఇద్దరు ఉత్పత్తిదారులు లేదా ఉత్పత్తి చేసే సంస్థలు రెండు ఉంటాయి.
2. ఉత్పాదిత వస్తువు ఒకటే అయి ఉండవచ్చు లేదా ఉత్పాదిత వస్తువుల్లో కొంత భేదముండవచ్చు.
3. ఒక సంస్థకు, మరొక సంస్థకు ఉత్పత్తి వ్యయాల్లో భేదముండవచ్చు లేదా లేకపోవచ్చు.
4. రెండు సంస్థల నిర్వాహకులు మేధా శక్తిలో సమ ఉజ్జీలు కావచ్చు లేదా కాకపోవచ్చు.

ఈ విధంగా ద్విదాధిపత్యంలో అనేక రకాలైన ప్రమేయాలకు తావుంది. ప్రమేయాలను బట్టి నిర్ణయాల్లో వైవిధ్యం ఉంటుంది. అందువల్లనే ఏకస్వామ్యంలో, పరిపూర్ణ పోటీలో వలె సంస్థలు ఒకే ఒక నిర్ణయానికి రావడానికి వీలుకాదు.

A, B అనే రెండు ఉత్పత్తి సంస్థలు ఉన్నాయని అనుకొన్నట్లయితే A చేసిన ఉత్పత్తి, ధర నిర్ణయాల వల్ల B ప్రభావితమౌతాడు. ప్రతి చర్యగా తాను కొన్ని నిర్ణయాలు చేస్తాడు. వాటి వల్ల A తన నిర్ణయాలను మార్చుకోక తప్పదు. ఈ విధంగా నిర్ణయాలు పరస్పరం ఆధారపడి ఉంటాయి.

పై రెండు సంస్థలు ఒకే వస్తువును తయారుచేస్తున్నాయనుకొందాం. వస్తు వివక్షత ఎంత మాత్రం లేదనుకొందాం. సామర్థ్యం, వ్యయాలు ఒకే మాదిరిగానే ఉన్నాయనుకొందాం. ఏ సంస్థ డిమాండ్ రేఖను కూడా వేరొక సంస్థ వసూలు చేసే ధర తెలియనిదే గీయటానికి

వీలుకాదు. వారిద్దరూ ఒకే ధర వసూలు చేస్తుంటే, మొత్తం డిమాండ్‌ను చెరి సగం పంచుకోవచ్చు. ఒక వేళ ఒక సంస్థ తక్కువ ధరను వసూలు చేస్తుంటే, అందరు వినియోగదారులు ఆ సంస్థ వద్దనే కొనటం జరగవచ్చు. అందువల్ల రెండు సంస్థలు మార్కెట్‌లో ఉండాలంటే, ఒకటే ధర వసూలు చేయవలె. అయితే ఈ ఒకే ధర ఏ విధంగా నిర్ణయమౌతుంది? ఒకరు చేసిన పనిని మరొకరు అవగాహన చేసుకొంటూ, ఇద్దరికీ నష్టమయ్యేటట్లు కాకుండా ఎంత వరకు సరిగా అవసరమో అంత వరకే ప్రతి చర్యలు తీసుకుంటూ నడిస్తే, ఒకే ధర దగ్గరికి రావచ్చు. లేదా వారిద్దరు సంప్రదించుకొని ఒకే ధర ఒడంబడికకు రావచ్చు.

ఒకరితో ఒకరు పోటీపడి ధరలను తగ్గిస్తుంటే ఏమౌతుంది? ఇద్దరూ మరీ తెలివి తక్కువగా వ్యవహరిస్తే, ఒకరి ధర కంటే మరొకరి ధర తక్కువగా ఉండేటట్లుగా తగ్గించుకు పోతారు. లాభాలు మరీ తగ్గిపోతాయి. కొంచెం తెలివిగా వ్యవహరిస్తే, ఒకడు ఏ స్థాయికి ధరను తగ్గించాడో, సరిగా ఆ స్థాయికే రెండో వాడు ధించుకుంటూ పోతాడు. అప్పుడు లాభాలు మరింత వేగంగా తగ్గిపోవు. స్వల్పకాలంలో ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ పోటీ మూలంగా వారి లాభాలు సామాన్య లాభాలు (Normal Profits) కంటే కూడా తగ్గిపోవచ్చు. కాని దీర్ఘకాలంలో లాభాలు ఈ స్థాయి కంటే తగ్గవు. తగ్గితే, మార్కెట్ నుంచి వెళ్ళిపోవలసి వస్తుంది. సంస్థలే ఉండవు. ఇటువంటి స్థితిలో ద్వీదాధిపత్యం పరిపూర్ణ పోటీకి ఇంచుమించు సమానంగా ఉంటుంది. ఒక సంస్థ వ్యయాలు మరొక సంస్థ వ్యయాల కంటే తక్కువగా ఉన్న పక్షంలో పోటీలో మొదటి సంస్థ రెండో సంస్థను తరిమివేయగలుగుతుంది. అప్పుడు ఏకస్వామ్యమవుతుంది.

ఇప్పుడు మరో ప్రశ్న వేసుకొందాం. ద్వీదాధిపత్యంలో వస్తు వివక్ష ఉంటే ఏమౌతుంది? ఒకరు తయారు చేసి అమ్మే వస్తువు మరొకరు తయారు చేసి అమ్మే వస్తువు కంటే భిన్నంగా ఉంటుంది. ఒకడు ధరను తగ్గించినా, పెంచినా, ఇంకోవాడు వెంటనే ప్రతి చర్య తీసుకొంటాడని భయపడనక్కర లేదు. ధరను కొద్దిగా పెంచినా సరే ఎంతో కొంత మంది కొనుగోలుదారులు ఉండనే ఉంటారు. ధరను కొద్దిగా తగ్గించినంత మాత్రాన మొత్తం కొనుగోలుదారులు వచ్చి ఈ వస్తువునే కొనరు. మరొక విషయమేమంటే, వస్తు వివక్ష ఉన్నప్పుడు ఒకే ఒడంబడికకు రావడం సులభం కాదు.

16.7.2 అగస్టిన్ కోర్నాట్ నమూనా : అగస్టిన్ కోర్నాట్ (Augustin Cournot) అనే ఫ్రెంచి అర్థశాస్త్రవేత్త 1838లో ప్రచురితమైన తన **Mathematical Principles of The Theory of Wealth** అనే గ్రంథంలో ఈ నమూనాను నిర్మించాడు. ఇప్పుడు ఈ నమూనాను పరిశీలిద్దాం.

ఇద్దరు ఉత్పత్తిదారులు ఉంటారు. వారి పేర్లు A, B. వాళ్ళిద్దరూ ఒకే వస్తువును తయారు చేస్తారు. వాళ్ళిద్దరికీ చెరొక ఖనిజపు బావి ఉంది. ఖనిజపు నీరు వారి ఉత్పత్తి, ఉత్పత్తి చేయటానికి వాళ్ళిద్దరికీ ఉత్పత్తి వ్యయాలు లేవు. వాళ్ళిద్దరి ఆశయం గరిష్ట లాభాలు పొందటమే. వాళ్ళిద్దరూ కలిసి ఒక నిర్ణయం చేయరు. ఎవరికి వారే నిర్ణయాలు చేసుకొంటారు. ఉత్పత్తిని గురించే నిర్ణయాలు చేస్తారు. కాని ధరలను గురించి కాదు. మార్కెట్ శక్తుల వల్ల నిర్ణయమైన ధరలు అంగీకరిస్తారు. ఒక ముఖ్య ప్రమేయమేమిటంటే, ప్రతి వాడు రెండో వాని ఉత్పత్తి చూస్తాడు. అట్లాగే ఉత్పత్తి ఇక ముందు కూడా చేస్తుంటాడని ఊహించి, దాన్ని బట్టి తన ఉత్పత్తి నిర్ణయాలు చేస్తుంటాడు.

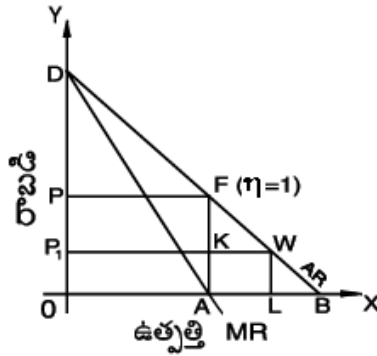
ఖనిజపు నీటికి డిమాండ్ రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి వాలే సరళరేఖ అనుకొందాం. ఉత్పత్తి చేయటానికి ఖర్చు లేదు కాబట్టి మొత్తం వ్యయం సున్నా కాబట్టి ఉపాంత వ్యయం కూడా సున్నా అవుతుంది. డిమాండ్ వ్యాకోచత్వం ఒకటికి సమానమయిన బిందువు వద్ద ఉపాంత రాబడి సున్నా అవుతుంది. సరళరేఖగా ఉన్న డిమాండ్ రేఖ (సగటు రాబడి రేఖ) మధ్య బిందువు వద్ద అటువంటి వ్యాకోచత్వం ఉంటుంది. ఆ ఉత్పత్తి వద్ద ఉపాంత రాబడి రేఖ X అక్షాన్ని ఖండిస్తుంది. (పటం - 16.4లో X అక్షం ఉత్పత్తిని, Y అక్షం ధరను చూపిస్తున్నాయి). ఆ ఖండించిన బిందువు వద్ద ఉత్పత్తి మొత్తం డిమాండ్‌లో సగం ఉంటుంది. రేఖా పటం - 16.4లో ధర సున్నా అయితే మొత్తం డిమాండ్ OB. OA OB లో సగముంటుంది). కాబట్టి మొదటి ఉత్పత్తిదారు A అప్పటికీ ఏకస్వామ్యాధిపతిగా అత్యధిక లాభం వచ్చే ఆ ఉత్పత్తిని అమ్ముతుంటాడు. OA ఉత్పత్తిని OP ధరలో అమ్మి గరిష్ట లాభం పొందుతుంటాడు. OAFP అనే మొత్తం లాభం పొందుతాడు.

OB లో OA ఉత్పత్తి పోగా మిగతాది తన సొమ్ము చేసుకోవచ్చునని B అనుకొంటాడు (A పూర్వం లాగే OA ఉత్పత్తి చేస్తాడని B భావిస్తాడు). డిమాండ్ రేఖ (DB)లో FB భాగం తన సగటు రాబడి రేఖగా భావించి తనకు అత్యధిక లాభం వచ్చే ఉత్పత్తిని తయారుచేసి

అమ్ముతాడు. అంటే A B లో సగం ఉంటుంది. రేఖాపటం-16.4లో B అనే ఉత్పత్తిదారుడు AL ఉత్పత్తి చేసి WL ధరకు అమ్ముతాడు. ALWK లాభం పొందుతాడు.

ఉత్పత్తి ఎక్కువయ్యే సరికి మార్కెట్ ధర OP నుంచి OP_1 కు తగ్గిపోతుంది. A లాభాలు OAFP నుంచి $OAKP_1$ కు తగ్గిపోతాయి. A కళ్ళు తెరుస్తాడు. B తయారు చేసే అమ్మే AL ఉత్పత్తి పోగా (OB - AL) మిగతా ఉత్పత్తిలో (గరిష్ట లాభం పొందే ఉత్పత్తిలో సగం ఉత్పత్తి తయారు చేసి అమ్ముతాడు). B అట్లాగే AL ఉత్పత్తి తయారు చేస్తుంటాడని A ఊహ కాని A నిర్ణయాన్ని బట్టి B తన నిర్ణయాన్ని మార్చుకొంటాడు.

రేఖా పటం - 16.4

ఈ విధంగా ఎంత వరకు సాగుతుంది? ఇద్దరు సమానమైన ఉత్పత్తి తయారు చేసినప్పుడు ఒక సమతౌల్యం చేరుకొంటారు. మొత్తం OB ఉత్పత్తిలో మూడింట రెండు వంతులు (2/3) ఉత్పత్తి ఇద్దరు కలిసి చేస్తారు. చెరి మూడో వంతు (1/3) తయారు చేసి అమ్ముతారు. దీనికి ఉదాహరణగా ఊహించిన అంకెలతో తయారు చేసిన పట్టికనొక దానిని క్రింద చూడండి.

OB ఉత్పత్తి = 12,800 యూనిట్లు

	A ఉత్పత్తి	B ఉత్పత్తి	వ్యాఖ్య
మొదటి ఘట్టం	6400		$12800 \times \frac{1}{2}$
రెండవ ఘట్టం		3200	$(12800 - 6400) \times \frac{1}{2}$
మూడవ ఘట్టం	4800		$(12800 - 3200) \times \frac{1}{2}$
నాల్గవ ఘట్టం		4000	$(12800 - 4800) \times \frac{1}{2}$
ఐదవ ఘట్టం	4400		పైలాగే
ఆరవ ఘట్టం		4200	
చిట్ట చివరకు	4266	4266	

ఈ విధంగా ఇద్దరు అమ్మకందారులు చిట్ట చివరకు ఒక నిశ్చిత సమతౌల్య స్థితికి వస్తారు. ఇట్లాకాక, ఇద్దరూ ఒక ఒడంబడికకు వస్తే, 12800లో సగటు (6400) మాత్రమే ఇద్దరు కలిసి తయారు చేస్తారు. ఒక్కొక్కరు 3200 మాత్రమే అమ్ముతూ అత్యధిక లాభాలు గడిస్తారు.

ఈ విధంగా ABలు పరోక్షంగా ఒక ఒడంబడికకు వచ్చి సమతౌల్యంలో ఉంటారని కోర్కెలో వివరించటం జరిగింది.

16.8 పరిమితస్వామ్యం

పరిమిత స్వామ్యం అనే పదం "Oligoi" మరియు "Poleein" అనే రెండు గ్రీకు పదాలనుండి ఉద్భవించింది. Oligoi అనగా బహు కొద్ది మంది, Poleein అనగా అమ్మకం. కనుక పరిమిత స్వామ్యం అంటే మార్కెట్లో బహు కొద్ది మంది అమ్మకందారులు ఉండటం. పరిమిత స్వామ్యంలో తయారు చేసే వస్తువులన్ని ఒకే విధంగా ఉండవచ్చు లేదా దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు కావచ్చు.

16.8.1 పరిమితస్వామ్యం (Oligopoly) - లక్షణాలు : పరిమితస్వామ్య మార్కెట్ కొన్ని లక్షణాలను కలిగి ఉంటుంది. ఈ మార్కెట్ లక్షణాలను ఇప్పుడు తెలుసుకుందాం.

16.8.2 పరస్పర ఆధారం: పరిమిత స్వామ్యం యొక్క ముఖ్య లక్షణం సంస్థలు పరస్పరం ఆధారపడి ఉండటం. ఒక సంస్థ యొక్క ధర మరియు ఉత్పత్తి నిర్ణయాలను ఇతర సంస్థలు ప్రభావితం చేస్తాయి.

16.8.3 అనిశ్చితంగా ఉండే డిమాండు రేఖ : పరిమితస్వామ్య మార్కెట్లో డిమాండు రేఖ స్వభావం తెలుసుకొనటం కష్టం. ఒక సంస్థ ధర తగ్గించటం వల్ల, ఆ సంస్థ యొక్క ఉత్పత్తి, అమ్మకాలు ఎంతమేరకు పెరుగునో ఊహించుట కష్టమైన విషయం.

16.8.4 అమ్మకపు వ్యయాల ప్రాముఖ్యం: పరిమిత స్వామ్యంలో డిమాండు అనిశ్చితంగా ఉంటుంది. కాబట్టి అమ్మకపు వ్యయాల ప్రాముఖ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది. సగటు రాబడి తనకు అనుకూలంగా ఉండేటట్లు చేసుకోడానికి, ప్రతి సంస్థ వ్యాపార ప్రకటనలు చేస్తుంది అందువల్ల పరిమిత స్వామ్యంలో అమ్మకపు వ్యయాల ప్రాముఖ్యం ఎక్కువగా ఉంటుంది.

16.8.5 ఏకస్వామ్య ప్రవృత్తి : పరిమితస్వామ్య మార్కెట్లో ఏకస్వామ్య ప్రవృత్తి ఉంటుంది. పరిమిత స్వామ్యంలో ఉన్న ఉత్పత్తి దారులందరూ ఒక అంగీకారానికి వస్తే ఏకస్వామ్య వ్యవస్థగా మారుతుంది.

16.8.6 ధర ధృఢత్వం: పరిమిత స్వామ్యం యొక్క మరొక ముఖ్య లక్షణం ధర ధృఢత్వం. పరిమిత స్వామ్యంలో ఇతర సంస్థల ప్రభావం మరియు ప్రవర్తన వల్ల ధర స్థిరముగా ఉంటుంది. క్రింది కారణాల వల్ల ఈ మార్కెట్లో ధర ధృఢత్వం ఉంటుంది.

1. ధర తగ్గించటం వల్ల భవిష్యత్లో ఏమి జరుగుతుందో ప్రతి సంస్థకు తెలుసు.
2. ధర మార్పు వల్ల వినియోగదారులు అసంతృప్తి చెందుతారు.
3. కొత్త సంస్థలు మార్కెట్లోకి ప్రవేశించకుండా ఉండేందుకు ధరను ధృఢత్వం ఏర్పడవచ్చు.

16.8.7 పరిమిత స్వామ్యంలో ధర నిర్ణయం - రకాలు : పరిమితస్వామ్య మార్కెట్లో ధర నిర్ణయం 3 రకాలుగా జరుగుతుంది.

1. సంస్థలు స్వతంత్రంగా తాము ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులకు ధర నిర్ణయించటం.
2. సంస్థలన్ని ఒక అంగీకారం ద్వారా ధరను నిర్ణయించటం
3. ధర నిర్ణయంలో ఏదో ఒక సంస్థ నాయకత్వం వహించటం.

16.8.8 సంస్థ స్వతంత్రంగా ధరను నిర్ణయించటం : పరిమిత స్వామ్యంలో వస్తు భిన్నత్వం ఉన్న ప్రతి సంస్థ, ఏకస్వామ్య సంస్థ వలే స్వతంత్రంగా ధర నిర్ణయించవచ్చు. ధర నిర్ణయించుకునేటప్పుడు సంస్థ గరిష్ట లాభాలు వచ్చే విధంగా ధర నిర్ణయించుకుంటుంది. కాని వస్తు భిన్నత్వం లేకుంటే, అంటే తయారు చేసే వస్తువులు ఒకే విధమైన వస్తువులైన ఎడల ధర నిర్ణయించటం కష్టం. వివిధ సంస్థలు తమ తమ నిర్ణయాలపై ధరను నిర్ణయించుకున్నను, చివరకు అందరికీ అంగీకారమయ్యే ధరను నిర్ణయిస్తాయి. ఒక వేళ స్వల్ప కాలంలో సంస్థ స్వతంత్రంగా ధరను నిర్ణయించినప్పటికీ, దీర్ఘకాలంలో స్వతంత్రంగా ధరను నిర్ణయించటం కష్టం.

16.8.9 సంస్థలు ఒక అంగీకారం ద్వారా ధరను నిర్ణయించటం: పరిమిత స్వామ్యంలో సంస్థల మధ్య సోటి పెరిగితే అనిశ్చితకు దారి తీస్తుంది. ఈ స్థితిని నివారించుటకు పరిమిత స్వామ్యంలో ఉన్న సంస్థలు, ఒక ఒప్పందానికి వచ్చి కార్టెల్స్ (Cartels) ఏర్పడవచ్చు.

సమిష్టిగా ఏర్పాటు చేసుకున్న కార్టెల్స్ ద్వారా ఏ ఏ సంస్థ ఎంతెంత ఉత్పత్తి చేయాలో నిర్ణయించుకొని, ధరను కూడా నిర్ణయించుకుంటాయి. పరిమిత స్వామ్యంలో ఉన్న సంస్థలన్ని ఒకే విధమైన వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసినను, ఈ సంస్థలు ఒప్పందం ప్రకారం మార్కెట్‌ను పంచుకోవచ్చు.

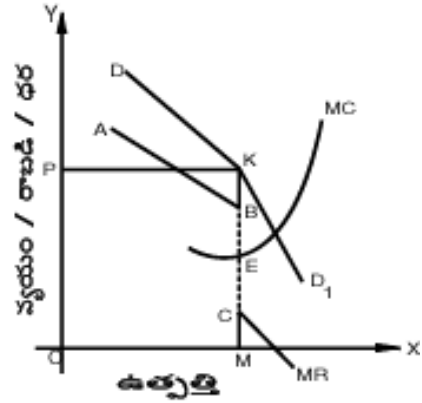
16.8.10 ధర నిర్ణయంలో ఒక సంస్థ నాయకత్వం వహించటం: ఒక సంస్థ నిర్ణయించిన ధరను మిగిలిన సంస్థలన్ని అనుసరిస్తే, ధర నిర్ణయంలో నాయకత్వం ఉండంటారు. ధర నిర్ణయంలో నాయకత్వం అనేక రకాలుగా ఉండవచ్చు. ఉన్న సంస్థలలో అతి పెద్ద సంస్థ లేదా తక్కువ ఉత్పత్తి వ్యయంతో ఉత్పత్తి చేసే సంస్థ లేదా చాలా కాలం నుంచి వస్తూఉత్పత్తిని చేసే సంస్థ ధర నాయకత్వం వహించవచ్చు. ధర నాయకత్వాన్ని వహించే సంస్థ నిర్ణయించే ధరను ఇతర సంస్థలు అనుకరిస్తాయి.

16.8.11 రేఖా పటం ద్వారా వివరణ

ఈ క్రింది రేఖా పటం - 16.5 లో పరిమిత స్వామ్యంలో ధర, ఉత్పత్తి ఏ విధంగా నిర్ణయించబడతాయో తెలుసుకోవచ్చు. స్వీజీ (Sweezy) ఇచ్చిన కింకీ డిమాండ్ రేఖ నమూనాను ప్రస్తుతం పరిశీలిస్తున్నాం.

రేఖా పటం - 16.5లో DKD_1 డిమాండ్ రేఖ. ఈ రేఖను కింకీ డిమాండ్ రేఖ అంటారు. ఈ రేఖ DK మరియు KD_1 అనే రెండు భాగాలుగా ఉంది. DK భాగం వ్యాకోచత్వం కలిగి ఉండగా, KD_1 భాగం అవ్యాకోచత్వం కలిగి ఉంది. K బిందువు వద్ద కింకీ లేదా వంకర ఏర్పడటానికి వివిధ కారణాలు ఉన్నాయి. పరిమిత స్వామ్యంలో, ఒక సంస్థ ధర పెంచితే ఇతర సంస్థలు అనుసరించవు. కాని ఆ సంస్థ ధర తగ్గిస్తే మాత్రం ఇతర సంస్థలు కూడా ధర తగ్గిస్తాయి. కాబట్టి ఆ ఒక్క సంస్థ మాత్రమే తన అమ్మకాలను పెంచుకోలేదు. అంతే కాకుండా ఏ సంస్థ కూడా ధరను తగ్గించే ప్రయత్నం చేయదు. అందువల్లనే ధర ధృఢత్వం ఉంటుంది. ఉపాంత రాబడి రేఖను గమనిస్తే, ఇది B నుంచి C వరకు ఖాళీ ఏర్పడింది. MC రేఖ MR రేఖను ఈ ఖాళీ ప్రాంతంలో 'E' బిందువు వద్ద ఖండించుకుంది. ఈ సమతౌల్యం వద్ద ఉత్పత్తి OM గాను, ధరను OP గాను నిర్ణయించటం జరుగుతుంది.

రేఖా పటం - 16.5

16.9 సారాంశం

ఏకస్వామ్య పోటీ, ద్విదాధిపత్యం, పరిమిత స్వామ్యాలను ఈ భాగంలో పరిశీలించటం జరిగింది. ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్‌లో ఎక్కువ మంది ఉత్పత్తిదారులు ఉంటారు, కొంత ఏకస్వామ్య శక్తి ఉంటుంది. వారు తయారు చేసే వస్తువులు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు. ఈ మార్కెట్‌లో కొన్ని పోటీ లక్షణాలు ఉంటే మరికొన్ని ఏకస్వామ్య లక్షణాలు ఉంటాయి. ద్విదాధిపత్యంలో ఇద్దరే ఉత్పత్తిదారులు ఉంటారు. పరిమిత స్వామ్యంలో బహు కొద్ది మంది ఉత్పత్తిదారులు ఉంటారు. ధర ధృఢత్వం దీని ముఖ్య లక్షణం. ఈ మార్కెట్లను అసంపూర్ణ మార్కెట్లుగా చెబుతాము. ఈ మార్కెట్ల సాధారణంగా మనకు కనిపించే మార్కెట్లు.

16.10 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. ఏకస్వామ్య పోటీని E.H. చాంబర్లీన్ అను ఆర్థికవేత్త అభివృద్ధి పరిచాడు.
2. ఏకస్వామ్య పోటీలో అనేక సంస్థలు ఉండి, వస్తు భిన్నత్వం ఉంటుంది. ఈ మార్కెట్‌లో కొత్త సంస్థలు మార్కెట్‌లో ప్రవేశించటానికి, ఉన్న సంస్థలు మార్కెట్ నుంచి బయటకు పోవటానికి స్వేచ్ఛ ఉంటుంది. ఈ మార్కెట్‌లో అమ్మకపు వ్యయాలు ఉంటాయి.
3. ఏకస్వామ్య పోటీలో, స్వల్ప కాలంలో, కొన్ని సంస్థలు అధిక లాభాలను మరియు కొన్ని సంస్థలు సాధారణ లాభాలను లేదా నష్టాలను పొందవచ్చు.

4. స్వేచ్ఛా ప్రవేశం మరియు నిష్క్రమణ వల్ల ఏకస్వామ్య పోటీలో, దీర్ఘకాలంలో, అన్ని సంస్థలు సాధారణ లాభాలనే పొందుతాయి.
5. ఉత్పత్తి చేసే సంస్థలు రెండు ఉన్నట్లయితే ఆ మార్కెట్‌ని ద్వీదాధిపత్యం అంటారు.

16.11 పదకోశం

1. ఏకస్వామ్యం : మార్కెట్‌లో ఒకే ఉత్పత్తిదారుడు ఉండి, తయారు చేసే వస్తువుకు దగ్గర ప్రత్యామ్నాయ వస్తువులు లేకపోవటం.
2. ధర విచక్షణ : ఒకే రకమైన వస్తువులకు వివిధ ధరలు విధించటం.
3. అమ్మకం వ్యయాలు : సంస్థలు తమ వస్తు డిమాండు పెంచుకోవటం కోసం చేసే వ్యయాలు.
4. ధర ధృఢత్వం : ధర కొంత కాలం మార్పులేకుండా కొనసాగే స్థితి.
5. అభిలషణీయ సంస్థ : కనీస వ్యయాలతో ఉత్పత్తి చేస్తూ సమతౌల్యంలో ఉన్న సంస్థ.

16.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఏకస్వామ్య పోటీ మార్కెట్‌లో సంస్థ సమతౌల్యాన్ని గూర్చి తెల్పండి.
2. ద్వీదాధిపత్యం అనగా నేమి? అగస్టీన్ కార్నాట్ నమూనాను వివరించుము.
3. పరిమిత స్వామ్యం అనగానేమి ? పరిమిత స్వామ్యంలో ధర నిర్ణయాన్ని గూర్చి విశదీకరించండి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. పరిమిత స్వామ్య లక్షణాలను వివరించండి.
2. పరిమిత స్వామ్యంలో కింకీ డిమాండు రేఖ సహాయంతో ధర నిర్ణయం గూర్చి వ్రాయండి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. వస్తు విభేదం
2. కింకీ డిమాండు రేఖ
3. ధర ధృఢత్వం

16.13 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Stonier & Hague	:	A Text Book of Economic Theory
2. R.A. Bilas	:	Micro Economic Theory
3. H.C. Ahuja	:	Principles of Micro Economics
4. M.L. Jingan	:	Micro Economic Theory
5. K.K. Dewetttt	:	Modern Economic Theory
6. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

యూనిట్ - 5

జాతీయాదాయం

పాఠం - 17

జాతీయాదాయం - పంపిణీ

విషయక్రమం

17.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
17.1	విషయ పరిచయం
17.2	జాతీయాదాయం
17.2.1	జాతీయాదాయం - నిర్వచనాలు
17.2.2	జాతీయాదాయ భావనలు
17.3	జాతీయాదాయంలోని భాగాలు
17.4	జాతీయాదాయ మదింపు పద్ధతులు
17.5	జాతీయాదాయ అంచనాల వల్ల ప్రయోజనాలు
17.6	జాతీయాదాయ గణనలో ఉన్న ఇబ్బందులు
17.7	సాంఘిక ఖాతాలు
17.8	భారత దేశంలో జాతీయాదాయం
17.9	పంపిణీ - అర్థం
17.10	వైయుక్తిక పంపిణీ - విధులను అనుసరించి పంపిణీ
17.11	పంపిణీ సిద్ధాంతాలు
17.11.1	ఉపాంత ఉత్పాదకతా పంపిణీ సిద్ధాంతం
17.11.2	ఆధునిక పంపిణీ సిద్ధాంతం
17.12	సారాంశం
17.13	గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు
17.14	పదకోశం
17.15	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
17.16	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

17.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో మనం జాతీయాదాయం యొక్క అర్థాన్ని, పరిధిని, దాని మదింపు పద్ధతులను తెలుసుకొని జాతీయాదాయ మదింపులో ఎదురయ్యే సమస్యలను అవగాహన చేసుకోవడంతో పాటు, జాతీయాదాయ గణనకు ఉపయోగిస్తున్న పద్ధతులను తెలుసుకొని, జాతీయాదాయం అంచనాల వల్ల ప్రయోజనాలు తెలుసుకుంటాము. దీనితో పాటు ఉత్పత్తి కార్యకలాపంలో పాల్గొన్నందుకు ఉత్పత్తి

సాధనాలకు ఆదాయం పంపిణీ అయ్యే విధం, పంపిణీ సిద్ధాంతాలను కూడా ఈ భాగంలో తెలుసుకుంటాం. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * జాతీయాదాయం అంటే ఏమిటి? నిర్వచనాలు
- * జాతీయాదాయం లోకి వచ్చే అంశాలు
- * జాతీయాదాయ భావనలు
- * జాతీయాదాయ మదింపు పద్ధతులు
- * జాతీయాదాయ లెక్కల వల్ల ప్రయోజనాలు
- * జాతీయాదాయాన్ని లెక్కించుటలో గల ఇబ్బందులు
- * పంపిణీ అంటే ఏమిటి ? వివిధ రకాలైన పంపిణీలు
- * ఉపాంత ఉత్పాదకతా పంపిణీ సిద్ధాంతం
- * ఆధునిక పంపిణీ సిద్ధాంతం

17.1 విషయ పరిచయం

ప్రపంచంలో ఉన్న దేశాలను అభివృద్ధి చెందిన, అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలుగా వర్గీకరించటం పరిపాటి. కొన్ని దేశాలలో అభివృద్ధి శీఘ్రగతిని జరుగుతుంటే, మరికొన్ని దేశాల్లో మందకొడిగా సాగుతుంది. ఈ విధమైన వర్గీకరణ చేయటానికి కాని, దేశ ఆర్థిక స్థితిలో పెరుగుదల స్వభావాలను పరిశీలించటానికి జాతీయాదాయం ఒక ముఖ్యమైన ప్రమాణం. ఒక సంవత్సర కాలంలో ఒక దేశానికి సంప్రాప్తించే ఆదాయం జాతీయాదాయం. జాతీయాదాయం అనేది కుటుంబ, వ్యాపార, ప్రభుత్వ, విదేశ వ్యాపార రంగాల నుంచి లభ్యమౌతుంది. దేశ ఆర్థిక స్వరూప స్వభావాలను పరిశీలించుటకు జాతీయాదాయ భావనలైన స్థూల జాతీయాదాయం, నికర జాతీయాదాయం, వ్యష్టి ఆదాయం, వ్యయార్హ ఆదాయం, మొదలైనవి ఉపయోగపడతాయి. ఈ భావనల వల్ల దేశ ఆర్థిక స్థితిగతులను అంచనా వేసి తదనుగుణంగా ఆర్థిక విధానాలను రూపొందించుకోవచ్చు. కాబట్టి జాతీయాదాయం, జాతీయాదాయ భావనలకు సంబంధించిన అవగాహన అర్థశాస్త్రం చదివే విద్యార్థులకు ఎంతో అవసరం.

సాధారణంగా పంపిణీ అంటే వ్యాపార సంస్థలు తాము ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను అమ్మకం కోసం వివిధ ప్రదేశాలకి చేర్చడాన్ని పంపిణీ అంటారు. కాని ఆర్థిక పరిభాషలో ఉత్పత్తి చేసినందు వల్ల వచ్చిన ఆదాయాన్ని, ఆ ఉత్పత్తి కార్యకలాపంలో పాల్గొన్న ఉత్పత్తి సాధనాలకు పంచడాన్నే పంపిణీ అంటారు. ఉత్పత్తి కార్యకలాపంలో పాల్గొన్నందు వల్ల వచ్చే ఆదాయాన్ని పంచుకొనే విషయంలో ఎవరికి ఎంత వాటా రావాలి అనే విషయంలో అనేక సంఘర్షణలు ఉన్నాయి. ప్రతి ఉత్పత్తి కారకం ప్రధానమైనదే. అందువల్ల ఉత్పత్తి కారకాలు పొందే వాటా పరిమాణం వాటి ప్రతిఫలాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉత్పత్తి సాధనాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపనాల ప్రతిఫలాలను నిర్ణయించుటకు సంబంధించి వివిధ సిద్ధాంతాలు వెలువడ్డాయి.

ఉత్పత్తిదారునికి పంపిణీ అతి కీలక సమస్య. ఎందుకంటే వివిధ ఉత్పత్తి సాధనాలకు ప్రతిఫలం పోగా మిగిలేవి అతనికి లాభాలు. కావున చాకచక్యం గల ఉత్పత్తిదారుడు ఉత్పత్తి సాధనాలను ఉపయోగించుకునేటప్పుడు, ప్రతిఫలాలను చెల్లించేటప్పుడు మెళకువగా ఉంటాడు. లేకుంటే నష్టాలు సంభవించవచ్చు. ఈ భాగంలో జాతీయాదాయం మరియు పంపిణీ సిద్ధాంతాలను వివరించటం జరిగింది. ప్రస్తుతం జాతీయాదాయాన్ని గురించి పరిశీలిద్దాం.

17.2 జాతీయాదాయం

దేశంలోని వ్యక్తుల, సంస్థల ఆదాయం మొత్తాన్ని “జాతీయ ఆదాయం”గా చెప్పవచ్చు. ఒక దేశంలో జరిగే ఉత్పత్తి కార్యకలాపాల వల్ల, ఒక సంవత్సర కాలంలో ఉత్పత్తి అయ్యే వస్తు సేవల ప్రవాహాన్ని “జాతీయాదాయం”గా చెప్పవచ్చు. దీనిని క్రింది పద్ధతుల్లో రాబట్టవచ్చు.

1. సంవత్సర కాలంలో దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తు సేవల విలువ (Value of Product).
2. ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో పాల్గొనటం వల్ల ఉత్పత్తి కారకాలకు లభించిన ఆదాయాల మొత్తం (Total Income)
3. సంవత్సర కాలంలో వస్తు సేవల పై వెచ్చించిన మొత్తం వ్యయం (Total Expenditure)

పై పద్ధతుల్లో ఏ విధంగా చెప్పినా ఒకే మొత్తం వస్తుంది. అంటే సంవత్సరం కాలంలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తు సేవలు ఉత్పత్తి కారకాల యజమానులకు ఆదాయంగా వస్తుంది. అందువల్ల వస్తు సేవల మొత్తం విలువ, ఉత్పత్తి కారకాల మొత్తం ఆదాయానికి సమానంగా ఉంటుంది. ఆ తరువాత వస్తు సేవలు వినిమయం కావటం వల్ల వాటిని కొనడానికి అయిన మొత్తం వ్యయం ఆ వస్తు సేవల విలువకు సమానంగా ఉంటుంది. ఈ విధంగా ఎలా చెప్పినా ఒకే విధంగా జాతీయాదాయం వస్తుంది.

17.2.1 జాతీయాదాయం - నిర్వచనాలు : వివిధ శాస్త్రవేత్తలు జాతీయాదాయానికి వివిధ నిర్వచనాలు ఇచ్చారు. అందులో ముఖ్యమైన నిర్వచనాలను పరిశీలిద్దాం.

1. మార్షల్ నిర్వచనం: “ఒక దేశంలోని శ్రమ, మూలధనం, సహజ వనరుల సహాయంతో ప్రతి సంవత్సరం ఉత్పత్తి చేసే భౌతిక, అభౌతిక వస్తు సేవలలో కూడుకున్న నికర వస్తు సేవల మొత్తమే ఆ దేశపు వాస్తవిక, నికర వార్షిక ఆదాయం లేక జాతీయాదాయం” అని ఆల్ఫ్రెడ్ మార్షల్ నిర్వచించాడు.

మార్షల్ నిర్వచనంలోని “నికర వస్తు సేవల మొత్తం” తెలుసుకోవటానికి మొత్తం ఉత్పత్తి నుంచి ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో వాడకుండా మిగిలి పోయిన ముడిపదార్థాలు, అసంపూర్తిగా తయారైన వస్తువులు, యంత్రాల పై తరుగుదల మొదలైన వాటి విలువ తీసివేసి, వచ్చిన దానికి విదేశీ పెట్టుబడుల నుండి వచ్చే నికర ఆదాయాన్ని కలపాలి. కాబట్టి జాతీయాదాయం = వస్తుసేవల మొత్తం ఉత్పత్తి - ఉత్పత్తిలో వాడని పదార్థాలు, అసంపూర్తిగా తయారైన వస్తువులు, యంత్రాల పై తరుగుదల మొ.వి + విదేశీ నికర ఆదాయం.

జాతీయాదాయాన్ని మార్షల్ సమగ్రంగా నిర్వచించినప్పటికీ అందులో కొన్ని లోపాలు చోటు చేసుకున్నాయి.

2. పిగూ నిర్వచనం : “ద్రవ్యంతో కొలవగలిగి, విదేశాల నుంచి లభించే ఆదాయంతో సహా, సంఘానికి లభించే ఆదాయం అంతా జాతీయాదాయం” అని పిగూ నిర్వచించాడు.

పై నిర్వచనం ప్రకారం కేవలం ద్రవ్యంలో కొలవగలిగిన వస్తు సేవలను మాత్రమే జాతీయాదాయం లెక్కలోనికి తీసుకోవాలి. అంటే మార్కెట్లో ద్రవ్యానికి మారకం చేయబడే వస్తు సేవలే జాతీయాదాయం పరిగణనలోనికి వస్తాయి. కుటుంబంలోని వ్యక్తులు అందించే సేవలు, ఇంటిలో ఉపయోగించుకొన్న వస్తువులు, ప్రభుత్వం ద్వారా అందే ఉచిత సౌకర్యాలు మొదలైన వాటి విలువ జాతీయాదాయంలో ఈ నిర్వచనం ప్రకారం చేర్చబడవు. అందువల్ల ఈ పద్ధతి ద్వారా జాతీయాదాయం గణన అసంపూర్ణమైనదిగా చెప్పవచ్చును.

3. ఫిషర్ నిర్వచనం: “తుది వినియోగదారులు భౌతిక లేక మానవ పరిసరాల నుండి పొందే సేవల సముదాయమే జాతీయాదాయం” అని ఫిషర్ నిర్వచించాడు.

పై నిర్వచనంలో జాతీయాదాయాన్ని ఉత్పత్తి దృష్ట్యాకాక, వినియోగం దృష్ట్యా నిర్వచించటం జరిగింది. అంటే వాస్తవంగా వినియోగదారులు పొందే వస్తు సేవల విలువనే “జాతీయాదాయం”గా పరిగణించవలసి ఉంటుంది. అయితే దీర్ఘకాలంలో వినియోగంలో ఉండే వస్తువుల విలువను అంచనా వేయటం కష్టం అవుతుంది. అంటే నికర ఉత్పత్తిని ఖచ్చితంగా తేల్చి చెప్పటం సాధ్యం కాదు అని చెప్పవచ్చు.

4. జాతీయాదాయపు సంఘం నిర్వచనం: “నిర్ణీత కాలంలో ఉత్పత్తి చేయబడి, ఒకసారి మాత్రమే లెక్కలోనికి తీసుకోబడిన వస్తు సేవల సముదాయమే జాతీయాదాయం”.

ఈ నిర్వచనం పై ఎలాంటి విమర్శలు లేనందువల్ల దీనిని జాతీయాదాయానికి సరి అయిన నిర్వచనంగా చెప్పవచ్చును.

17.2.2 జాతీయాదాయ భావనలు

1. స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి (Gross National Product or G.N.P)

“ఒక సంవత్సర కాలంలో, ఒక దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తు సేవల మొత్తం విలువను స్థూల జాతీయోత్పత్తి” అంటారు. దేశంలో శ్రమ, మూలధనం, ప్రకృతి సంపద సహాయంతో ప్రతి సంవత్సర కాలంలోను కొన్ని వస్తు సేవలను ఉత్పత్తి చేస్తారు. ఇలా ఉత్పత్తి అయిన వస్తు సేవల ఉత్పత్తిని “స్థూల జాతీయోత్పత్తి” అంటారు. దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తు పరిమాణాన్ని వాటి యొక్క మార్కెట్ ధరలతో హెచ్చిస్తే మొత్తం జాతీయ ఉత్పాదన తెలుస్తుంది. ఉదా॥ ఒక దేశంలో 1990వ సం॥లో P - గోధుమలు, Q - చక్కెర, R - వస్త్రాలు, S - సేవలు ఉత్పత్తి చేయబడి వాటి మార్కెట్ ధరలు వరుసగా a, b, c, d లు అయితే

$$\text{స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి} = Pa + Qb + Rc + Sd \text{ (1990 ధరలలో)}$$

స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తిని అంచనా వేసేటప్పుడు ఏ వస్తువును రెండు సార్లు లెక్కపెట్టకుండా జాగ్రత్త పడవలెను. అంతిమ వస్తువులను అనగా పూర్తిగా తయారై, అమ్మకానికి సిద్ధంగా ఉన్న వస్తువులను మాత్రమే లెక్కలోనికి తీసుకున్నట్లయితే ఏ వస్తువును రెండు సార్లు లెక్కించటం జరగదు. సగం తయారైన వస్తువులను, ఉపయోగించని ముడి పదార్థాల విలువలను జాతీయోత్పత్తిలో చేర్చరాదు.

ఈ స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి పై ధరల ప్రభావం కూడా ఉంటుంది. వాస్తవానికి మొత్తం వస్తు ఉత్పత్తిలో మార్పు లేనప్పటికీ ధరలు మారినట్లయితే స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి మారుతుంది. అందుచే స్థూల జాతీయోత్పత్తిని ఒక ప్రాతిపదిక సంవత్సర ధరలలో అంచనా వేయవలెను. స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి = వినియోగ వస్తువులు + ఉత్పాదక వస్తువులు + ఇన్వెంటరీలలో మార్పులు + విదేశీ వ్యాపారపు నికర విలువ.

స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి గణన చేసేటప్పుడు విదేశీ వ్యాపారాన్ని లెక్కలోనికి తీసుకోవలసి ఉంటుంది. దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన కొంత వస్తు భాగం విదేశాలకు ఎగుమతి అవుతుంది. అలాగే దేశంలో ఉపయోగించే వస్తువులలో కొంత భాగం విదేశాల నుంచి దిగుమతి అయి ఉండవచ్చు. ఇట్లా విదేశీ వ్యాపారాన్ని లెక్కలోనికి తీసుకుంటే ఎగుమతులకు, దిగుమతులకు ఉన్న వ్యత్యాసాన్ని జాతీయోత్పత్తిలోకి చేర్చవలె. దిగుమతుల కన్నా ఎగుమతులు హెచ్చుగా ఉన్నప్పుడు ఆ తేడాను జాతీయోత్పత్తికి కలుపుతాము. దిగుమతులు, ఎగుమతుల కన్నా హెచ్చుగా ఉన్నప్పుడు ఆ తేడాను జాతీయోత్పత్తిలో నుంచి మినహాయిస్తాము.

2. నికర జాతీయ ఉత్పత్తి (Net National Product or N.N.P)

వస్తు సేవలను ఉత్పత్తి చేయటానికి ఉత్పాదక వస్తువులైన యంత్ర పరికరాలను, పనిముట్లను శ్రామికులు ఉపయోగిస్తారు. వాటిని నిత్యం ఉపయోగించటం వల్ల అవి పాతవై కొంత కాలం తరువాత నిరుపయోగం అవుతాయి. ఈ విధంగా వస్తువుల విలువలో కొంత తరుగుదల ప్రతి సంవత్సరం ఉంటుంది. అట్లాంటి తరుగుదలను స్థూల జాతీయోత్పత్తిలో మినహాయించగా మిగిలిన మొత్తాన్ని “నికర జాతీయ ఉత్పత్తి” అంటాము.

$$\text{నికర జాతీయ ఉత్పత్తి} = \text{స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి} - \text{ఉత్పాదక వస్తువుల తరుగుదల}$$

3. ఉత్పత్తి కారకాల దృష్ట్యా జాతీయోత్పాదన

వస్తు సేవల ఉత్పత్తికి అవసరమయ్యే ఉత్పత్తి కారకాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపన అనే కారకాలను సప్లయి చేసే వారికి, ప్రతిఫలాన్ని ద్రవ్య రూపంలో చెల్లించాలి. ఈ ఉత్పత్తి కారకాలకు ప్రతిఫలంగా భాటకం, వేతనం, వడ్డీ, లాభాలు చెందుతాయి. ఈ విధంగా ఉత్పత్తి కారకాలకు చెల్లించిన ప్రతిఫలాల మొత్తాన్ని ఉత్పత్తి కారకాల దృష్ట్యా “జాతీయ ఆదాయం” అంటాము. ఇది వస్తు ఉత్పత్తికి అయిన వ్యయానికి సమానం.

$$\text{ఉత్పత్తి కారకాల దృష్ట్యా జాతీయ ఆదాయం} = \text{భాటకం} + \text{వేతనాలు} + \text{వడ్డీ} + \text{లాభం}$$

నికర జాతీయ ఉత్పత్తి అంతా ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య పంపిణీ కాదు. అందులో కొంత భాగం ప్రభుత్వానికి ఎక్సైజ్ సుంకం, అమ్మకం పన్ను, పరోక్ష పన్నుల రూపంలో పోతుంది. ఇలాంటి పన్నులను నికర జాతీయోత్పత్తిలో నుంచి తీసివేయాలి. కొన్ని వస్తువుల పై ప్రభుత్వం సబ్సిడీలు చెల్లిస్తుంది. అట్లాంటి సబ్సిడీల మేరకు జాతీయోత్పాదనానికి జత చేయాలి. కాబట్టి ఉత్పత్తి కారకాల దృష్ట్యా జాతీయ ఆదాయాన్ని క్రింది విధంగా కూడ చెప్పవచ్చు.

$$\text{ఉత్పత్తి కారకాల దృష్ట్యా జాతీయ ఆదాయం} = \text{నికర జాతీయ ఆదాయం} - \text{పరోక్షపు పన్నులు} + \text{సబ్సిడీలు}$$

4. వ్యక్తి ఆదాయం (Personal Income)

ఒక సంవత్సర కాలంలో దేశంలోని వ్యక్తులకు, సంస్థలకు లభించిన ఆదాయాల మొత్తాన్ని “వ్యక్తి ఆదాయం” అంటారు. ఆర్జించిన ఆదాయంలో కొంత భాగం కార్పొరేట్ ఆదాయ పన్నులు, లాభంలో పంచకుండా ఉండే నిల్వలు సాంఘిక సంక్షేమ విరాళాలుగా మినహాయించటం జరుగుతుంది. ఇటువంటి మినహాయింపు పోగా మిగిలిన జాతీయాదాయం మాత్రమే వ్యక్తులకు అందుతుంది. దీనితో పాటు ఆదాయంలో కొంత భాగం ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో పాల్గొనటం వల్లకాక, బదిలీ చెల్లింపులుగా వచ్చి ఉండవచ్చు. బదిలీ చెల్లింపులు అంటే పెన్షన్దారులకు ఇచ్చే పెన్షన్లు, నిరుద్యోగులకు ఇచ్చే ఆర్థిక సహాయం, శరణార్థులకు ఇచ్చే భృతి, ప్రభుత్వ ఋణాల పై చెల్లించే వడ్డీ మొదలగునవి. ఇటువంటి బదిలీ చెల్లింపుల ద్వారా వ్యక్తుల చేతికి అందిన మొత్తాన్ని జమ చేయవలె.

వ్యక్తి ఆదాయం = జాతీయ ఆదాయం - (కార్పొరేటు పన్నులు + పంచిపెట్టని కంపెనీ లాభాలు + సాంఘిక సంక్షేమ విరాళాలు) + బదిలీ చెల్లింపులు

5. వ్యయార్హ ఆదాయం (Disposable Income)

వ్యక్తులకు, సంస్థలకు వచ్చే ఆదాయాన్ని వ్యక్తి ఆదాయం అంటారు. అయితే ఈ ఆదాయాన్ని అంతా ఖర్చు పెట్టుకోవటానికి అవకాశం ఉండదు. ఇందులో నుంచి ప్రభుత్వానికి ఆస్తి పన్ను, ఆదాయపు పన్ను లాంటి కొన్ని వ్యక్తి పన్నులను చెల్లించవలసి ఉంటుంది. వ్యక్తి ఆదాయంలో నుంచి పన్నుల మొత్తాన్ని మినహాయిస్తే వచ్చేదే వ్యయార్హ ఆదాయం. కాబట్టి

$$\text{వ్యయార్హ ఆదాయం} = \text{వ్యక్తి ఆదాయం} - \text{వ్యక్తి పన్నులు}$$

వ్యయార్హ ఆదాయంలో కొంత వినియోగ వస్తువుల పై ఖర్చు చేయబడుతుంది. మరీ కొంత పొదుపు చేయబడుతుంది. అందువల్ల వినియోగ వ్యయం, పొదుపు కలిపిన వ్యయార్హ ఆదాయం తెలుస్తుంది. కాబట్టి

$$\text{వ్యయార్హ ఆదాయం} = \text{వినియోగం} + \text{పొదుపు}$$

6. తలసరి ఆదాయం

జాతీయ ఆదాయాన్ని దేశంలో ఉన్న జనాభాతో భాగిస్తే వచ్చేది తలసరి ఆదాయం.

$$\text{తలసరి ఆదాయం} = \frac{\text{జాతీయ ఆదాయం}}{\text{జనాభా}}$$

తలసరి ఆదాయం ప్రజల జీవన ప్రమాణ స్థాయిని తెలియజేస్తుంది. దీన్ని వస్తురూపంలో కాని, ద్రవ్య రూపంలో కాని చెప్పవచ్చు. తలసరి ద్రవ్య ఆదాయంలో పొందగలేకే వస్తు సేవల మొత్తాన్ని తలసరి వస్తు రూప ఆదాయం అంటారు. ఈ తలసరి వస్తు రూప ఆదాయం పెరుగుతూ ఉంటే ప్రజల జీవన ప్రమాణ స్థాయి వృద్ధి చెందుతున్నట్లు, తగ్గుతుంటే ప్రజల జీవన ప్రమాణ స్థాయి తగ్గుతున్నట్లు గ్రహించవలె. ఈ తలసరి ఆదాయాన్ని బట్టి ప్రపంచ దేశాలను అభివృద్ధి చెందిన దేశాలని, అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలని విభజించటం జరిగింది.

17.3 జాతీయాదాయం లోని భాగాలు

స్థూల జాతీయోత్పత్తిలో వివిధ భాగాలు ఉంటాయి. అవి: వినియోగ వస్తువులు, ఉత్పాదక వస్తువులు, ప్రభుత్వం కొన్న వస్తు సేవలు, విదేశాలకు ఎగుమతి అయిన వస్తువులు మొదలైనవి.

1. వినియోగ వస్తువులు: మానవుని కోర్కెలను ప్రత్యక్షంగా తీర్చగల వస్తుసేవలను వినియోగ వస్తువులు అంటారు. ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తురాశిలో ఎక్కువ భాగం వినియోగ వస్తు సేవల్లో ఉంటాయి. ఈ వినియోగ వస్తువులు స్థూలంగా రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు.

1. స్వల్పకాలం ఉపయోగమున్నవి
2. దీర్ఘకాలం ఉపయోగమున్నవి

మనం తీసుకునే ఆహారం, పానీయాలు మొదలగునవి ఉపయోగంతో నశించే వస్తువులు. కాని కార్లు, రేడియోలు, సైకిళ్ళు, కుర్చీలు మొదలగున్నవి దీర్ఘకాలం ఉపయోగం ఉన్న వస్తువులు. అందువల్ల ఇటువంటి వస్తువులు కొన్ని సంవత్సరాల పాటు వినియోగదారులు ఉపయోగించేటట్లుగా లెక్కిస్తాడు. జాగ్రత్తగా పరిశీలించినట్లయితే ప్రతి సంవత్సరం ఉపయోగించిన విలువను మాత్రమే ఆ సంవత్సరపు జాతీయోత్పత్తిలో చేర్చవలెయును.

2. పెట్టుబడి లేదా ఉత్పాదక వస్తువులు : ఏ వస్తువులయితే ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో పాల్గొని మరలా వస్తూఉత్పత్తికి దోహదపడతాయో వాటిని “ఉత్పాదక వస్తువులు” అంటారు. ఈ ఉత్పాదక వస్తువులు స్థూల జాతీయోత్పత్తిలో ఒక భాగం. యంత్రపరికరాలు, కర్మాగారాలు, భవనాలు, పనిముట్లు మొదలైన ఉత్పాదక వస్తువులను ఉత్పాదక సంస్థలు మాత్రమే కొంటాయి. కాని వినియోగదారులు కొనుగోలు చేయరు.

జాతీయోత్పత్తిని లెక్కించటంలో పెట్టుబడిని 3 రకాలుగా చూపుతారు.

- ఎ. వ్యాపార సంస్థల స్థిరమైన పెట్టుబడి
- బి. నివాస గృహాల నిర్మాణ వ్యయం
- సి. ఇన్వెంటరీలలో మార్పులు

దీర్ఘకాలం ఉపయోగం ఉన్న యంత్రాలు, కర్మాగారాలు, పనిముట్లు మొదలైన వాటి పై ఉత్పాదక సంస్థలు చేసిన మొత్తం వ్యయాన్ని స్థిరమైన పెట్టుబడి అంటారు. స్వంత నివాసానికి నిర్మించిన గృహాల పై వ్యయాన్నేగాక, అద్దెకోసం నిర్మించిన గృహాల పై వ్యయాన్ని కూడ పెట్టుబడి వ్యయంగా పరిగణిస్తారు. వ్యాపార సంస్థల వద్ద ఉన్న ముడి వదార్థాల, తయారీలో ఉన్న పూర్తిగా తయారు అయిన వస్తురాశిలోని పెరుగుదల ఇన్వెంటరీలలో పెట్టుబడి అంటారు.

3. వస్తుసేవల పై ప్రభుత్వ వ్యయం: సమాజపరమైన వస్తువులను ప్రైవేటు రంగం కాకుండా ప్రభుత్వమే ఉత్పత్తి చేస్తుంది. అనగా రోడ్లు, వంతెనలు, పార్కులు మొదలగు వాటిని ప్రభుత్వమే నిర్మిస్తుంది. ఈ వస్తు సేవలు సమాజపరమైనవి. వీటి ఉత్పత్తి వల్ల సమాజం అంతటికీ ప్రయోజనం చేకూరుతుంది. వాటి ఉత్పత్తికి అయ్యే వ్యయాన్ని ఆ వస్తువుల విలువగా పరిగణించవలెను. ప్రాజెక్టులు, రోడ్లు, విద్యా సంస్థలు మొదలైనవి వాటి నిర్మాణానికి అవసరమయ్యే ఉత్పాదకాలను ప్రైవేటు రంగం నుండి ప్రభుత్వం కొనడం గాని లేదా వాటి నిర్మాణ బాధ్యతలను ప్రైవేటు సంస్థలకు అప్పజెప్పటం జరుగుతుంది. ప్రభుత్వ కార్యాలయాల్లో పనిచేసే ఉద్యోగులకు జీత భత్యాలు చెల్లిస్తుంది. ఈ విధంగా ప్రభుత్వం వస్తు సేవల పై చేసే వ్యయాన్ని జాతీయ ఉత్పత్తి విలువలో చేరుస్తాము.

4. నికర ఎగుమతులు : ప్రపంచంలోని ప్రతి దేశం కొన్ని వస్తువులను ఇతర దేశాలకు ఎగుమతి చేయడం, ఆయా దేశాల నుండి తనకు కావలసిన వస్తువులను దిగుమతి చేసుకోవడం జరుగుతుంది. ఒక సంవత్సరంలో ఎగుమతులు ఎక్కువగా ఉంటే వాటిని పెట్టుబడిగా లెక్కించాలి. ఆ విధంగా కాక విదేశాల నుండి దిగుమతులు ఎక్కువగా చేసుకొన్నట్లయితే మన జాతీయ ఆదాయంలో కొంత భాగాన్ని విదేశాల్లో ఖర్చు పెట్టినట్లుగా భావించాలి. అందుచేత విదేశీ వ్యాపారం వల్లకలిగిన మిగులును (ఎగుమతులు, దిగుమతుల కన్నా హెచ్చుగా ఉన్నప్పుడు తేడా) మొత్తం జాతీయోత్పత్తిలో చేరుస్తారు. ఈ తేడాను నికరమైన ఎగుమతులు అంటారు. అంతర్జాతీయ వ్యాపారం వల్ల లోటు (దిగుమతులు, ఎగుమతుల కన్నా ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు తేడా) మొత్తం జాతీయ ఉత్పత్తి నుంచి తగ్గిస్తాము. ఈ విధంగా లోటు ఉన్నట్లయితే నికరమైన విదేశీ పెట్టుబడి ఋణాత్మకంగా ఉంటుంది.

17.4 జాతీయోత్పత్తి మదింపు పద్ధతులు

జాతీయ ఆదాయాన్ని లెక్కగట్టడానికి ప్రధానంగా 3 పద్ధతులు అమలులో ఉన్నాయి. అవి: 1) ఉత్పత్తి మదింపు పద్ధతి 2) ఆదాయాల మదింపు పద్ధతి 3) వ్యయాల మదింపు పద్ధతి.

1. ఉత్పత్తి మదింపు పద్ధతి : ఈ పద్ధతిలో దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన వస్తు సేవల పరిమాణాలను వాటి మార్కెట్టు ధరలతో హెచ్చించి వాటి విలువను నిర్ణయిస్తారు. ఈ విధంగా అన్ని వస్తు సేవల విలువలను కూడగా వచ్చిన దానిని “స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి” అంటారు. ఆర్థిక వ్యవస్థను వ్యవసాయం, గనులు, భారీ పరిశ్రమలు, లఘు పరిశ్రమలు, వ్యాపార, వాణిజ్య, రవాణా సౌకర్యాలు మొదలైన రంగాలుగా

విభజించి, స్థూల జాతీయోత్పత్తిని లెక్కిస్తాము. ఈ స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి నుంచి ఉత్పాదక వస్తువుల తరుగుదలను మినహాయించాలి. మిగిలిన మొత్తానికి ఎగుమతుల, దిగుమతుల తేడాని చేర్చితే (అంటే దిగుమతుల కన్నా ఎగుమతుల విలువ ఎక్కువగా ఉంటే కలపటం, తక్కువగా ఉంటే తీసివేయటం చేయాలి) నికర జాతీయ ఉత్పత్తి తెలుస్తుంది.

ఈ స్థూల జాతీయోత్పత్తి ఈ పద్ధతి ద్వారా అంచనా వేసేటప్పుడు కొన్ని జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలి.

1. ఏ వస్తువును రెండు సార్లు లెక్కించకూడదు. అంటే పూర్తిగా తయారైన వస్తువుల విలువను మాత్రమే లెక్కలోనికి తీసుకోవలెను.
2. జాతీయ ఆదాయం పై ధరల ప్రభావం లేకుండా ఉండేటట్లు చూడాలి. లేకుంటే ధరలు పెరిగినప్పుడు జాతీయాదాయం పెరిగినట్లు, ధరలు తగ్గినప్పుడు జాతీయాదాయం తగ్గినట్లు కనబడుతుంది.
3. ఒక సంవత్సరాన్ని ప్రాతిపదిక సంవత్సరంగా ఎంపిక చేసుకొని ప్రతి సంవత్సరం ఉత్పత్తి అయిన వస్తుసేవల విలువను ఆ ప్రాతిపదిక సంవత్సరపు ధరల్లో చెప్పాలి. దీనినే నిలకడగా ఉన్న ధరల్లో జాతీయాదాయం అంటారు.
ఈ విధంగా తగు జాగ్రత్తలతో జాతీయాదాయాన్ని లెక్కిస్తే వాస్తవానికి దగ్గరగా ఉంటుంది.

2. ఆదాయాల మదింపు పద్ధతి: ఈ పద్ధతిలో జాతీయ ఆదాయాన్ని పంపిణీ వైపు నుండి లెక్కిస్తారు. జాతీయ ఆదాయం వివిధ ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య పంచడం జరుగుతుంది. ఉత్పత్తి కారకాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపన యజమానులకు భాటకం, వేతనం, వడ్డీ, లాభాల రూపంలో ఆదాయాలు లభిస్తాయి. వీటన్నింటినీ కలిపితే జాతీయ ఆదాయం వస్తుంది. అదే విధంగా స్వయం ఉపాధి వల్ల సంపాదించిన ఆదాయాలను కూడ కలపాలి. ఈ పద్ధతి ద్వారా జాతీయ ఆదాయాన్ని లెక్కించేటప్పుడు బదిలీ చెల్లింపులను లెక్కలోనికి తీసుకోకూడదు. అయితే వ్యాపార సంస్థలు వాటాదారులకు పంచకుండా రిజర్వుగా ఉంచిన లాభాల మొత్తాలను జాతీయాదాయానికి కలపాలి. ఈ పద్ధతి ద్వారా జాతీయ ఆదాయాన్ని గణన చేయడం వల్ల ఏయే వర్గాల ప్రజలకు ఎంతెంత ఆదాయం వస్తుందో వివరంగా తెలుసుకోవచ్చు.

3. వ్యయాల మదింపు పద్ధతి : ఒక సంవత్సర కాలంలో ఒక వ్యవస్థలో వస్తు సేవల పై వెచ్చించిన మొత్తాలను కలపటం వల్ల జాతీయ ఆదాయాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. మొత్తం జాతీయాదాయాన్ని వినియోగ వస్తువుల పైన, ఉత్పాదక వస్తువుల పై వెచ్చిస్తారు. ఒక సంవత్సర కాలంలో వ్యక్తులు గాని, ప్రైవేటు సంస్థలు గాని, ప్రభుత్వం గాని పైన చెప్పిన రెండు రకాల వస్తువుల పైన వెచ్చిన మొత్తం ఖర్చును మదింపు చేస్తే జాతీయ ఆదాయం తెలుస్తుంది. దిగువ ఉదాహరించబడిన వ్యయాలను కలిపితే స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తి తెలుసుకోవచ్చు.

1. వ్యక్తులు, కుటుంబాలు, వస్తు సేవల పై చేసిన వ్యయం. దీనినే వినియోగ వ్యయం అంటారు.
2. నూతన ఉత్పాదక వస్తువులను నిర్మించటానికి అయిన వ్యయం మరియు తరుగుదల నిధులకు చేర్చిన మొత్తాలు ఇన్వెంటరీలలో పెరుగుదల కోసం చేసిన వ్యయం. వీటి మొత్తం స్థూలమైన పెట్టుబడి అంటారు. వ్యాపార సంస్థలు ఇట్లాంటి పెట్టుబడి వ్యయాన్ని చేస్తాయి.
3. వస్తువుల పై ప్రభుత్వం చేసే వ్యయం
4. విదేశాలకు పంపిన వస్తు సేవలు, విదేశాల నుండి దిగుమతి అయిన వస్తు సేవలు. ఈ రెండింటికి ఉన్న తేడాలను నికరమైన విదేశీ పెట్టుబడి అంటారు.

ఏ పద్ధతి ఉపయోగించిన వచ్చే ఆదాయం ఒకటే అవుతుంది. అయితే ఏదో ఒక పద్ధతి వల్ల పూర్తి సమాచారం రాదు. అందుచేత కొన్ని రంగాలకు ఉత్పత్తి పద్ధతిని, కొన్ని రంగాలకు ఆదాయ పద్ధతిని, మరి కొన్నింటికి వ్యయాల పద్ధతిని ఉపయోగించటం జరుగుతుంది. సాధారణంగా ఉత్పత్తి, ఆదాయ పద్ధతులను ఉపయోగిస్తుంటారు. వ్యయాల పద్ధతిలో వ్యయాల గురించిన సమాచారం సేకరించడం కష్టం అవుతుంది.

ఏ పద్ధతిని ఉపయోగించటం మంచిది అనేది అనేక విషయాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. 1) గరిష్ట సమాచార లభ్యత 2) జాతీయ ఆదాయ అంచనాల ఉద్దేశ్యం, ఆర్థిక వ్యవస్థ ఉత్పాదక శక్తిని కనుగొనువలెనన్న ఉత్పత్తి పద్ధతి మంచిది. ప్రజల ఆదాయాన్ని బట్టి వారి ఆర్థిక శ్రేయస్సు కనుగొనువలెనంటే ఆదాయ మదింపు పద్ధతి మంచిది. జాతీయ ఆదాయ లెక్కింపుకు భారతదేశంలో ఉత్పత్తి

మరియు ఆదాయపు పద్ధతులను ఉపయోగించుచున్నారు. కొన్ని రంగాలకు ఉత్పత్తి పద్ధతి ద్వారా మరికొన్ని రంగాలకు ఆదాయ పద్ధతి ద్వారా ఆదాయాలను అంచనా వేసి ఈ రెండింటిని కలపవచ్చు.

17.5 జాతీయాదాయ అంచనాల వల్ల ప్రయోజనాలు

దేశ ఆర్థిక స్థితిగతులను కనుక్కోవటానికి జాతీయాదాయ అంచనాలు అనేక విధాలుగా ఉపయోపడతాయి. వాటి ప్రయోజనాలలో కొన్ని ముఖ్యమైన వాటిని తెలుసుకుందాం.

1. ఒక దేశం యొక్క జాతీయాదాయ స్థాయిని బట్టి ఆ దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిని అంచనా వేయవచ్చు. జాతీయాదాయంలో పెరుగుదల రేటు ఆర్థికాభివృద్ధి రేటును సూచిస్తుంది.
2. జాతీయాదాయ లెక్కల వల్ల దేశ ప్రజల జీవన ప్రమాణ స్థాయి తెలుస్తుంది. కాబట్టి ప్రజల జీవన ప్రమాణ స్థాయి వల్ల ప్రజల ఆర్థిక సంక్షేమం తెలుసుకోవచ్చు.
3. జాతీయాదాయం సహాయంతో దేశ తలసరి ఆదాయాన్ని తెలుసుకోవచ్చు. వివిధ దేశాల తలసరి ఆదాయంలోని వ్యత్యాసాలను బట్టి వివిధ దేశాల ఆర్థికాభివృద్ధిని పోల్చవచ్చు.
4. దేశ ఆర్థిక విధానాలు రూపొందించుటకు ఆర్థిక మంత్రికి జాతీయాదాయ అంచనాలు ఎంతో అవసరం. దేశ బడ్జెట్ల తయారీ, పన్నుల విధానాలు మొదలైనవి జాతీయాదాయ లెక్కల ఆధారంతోనే నిర్ణయించబడతాయి. వివిధ రంగాలకు వ్యయ కేటాయింపులను చేసేటప్పుడు వాటి అవసరాలేమిటో తెలుస్తాయి. వ్యష్టి ఆదాయ స్థాయిని బట్టి ప్రజలు పన్నులు చెల్లించగల సామర్థ్యాన్ని అంచనా వేయవచ్చు.
5. జాతీయాదాయాన్ని పంపిణీ కోణం నుండి లెక్కించినప్పుడు, దేశ ఆదాయ, సంపద పంపిణీలో ఉన్న అసమానతలు తెలుస్తాయి. తద్వారా అసమానతలను నివారించే చర్యలు చేపట్టవచ్చు.
6. వివిధ సమాయాల్లో సేకరించిన జాతీయాదాయ లెక్కల సాయంతో ఒక దేశం యొక్క అభివృద్ధి స్థాయిని, వివిధ కాలాల మధ్య పోల్చి చెప్పవచ్చు. నిజ జాతీయాదాయం అనే భావన ఇందుకోసం ఉపయోగపడుతుంది.
7. దేశ ప్రణాళికలో వృద్ధిరేట్లను, ఇతర అక్షయాలకు నిర్ణయించడానికి జాతీయాదాయ అంచనాలు ఉపకరిస్తాయి. దీర్ఘదర్శి ప్రణాళికైతే, వీటి అవసరం మరి ఎక్కువగా ఉంటుంది.
8. జాతీయాదాయాన్ని రూపొందించుటకు ఉత్పత్తి పద్ధతిలో ధరలో వచ్చే మార్పుల వివరాలు సేకరించటం జరుగుతుంది. ధరల మార్పుల వల్ల ద్రవ్యోల్బణ లేదా ప్రతి ద్రవ్యోల్బణ ధోరణులు కనిపెట్టి, వాటిని అదుపు చేసే చర్యలు తీసుకోవచ్చు.
9. వివిధ రంగాల్లోని అభివృద్ధి రేట్లను గ్రహించి, వాటి మధ్య వ్యత్యాసాలు ఉంటే పరిష్కరించుకోవచ్చు. ఈ విధంగా ప్రాంతీయ సమానత్వం కోసం ప్రయత్నించవచ్చు.
10. భవిష్యత్ అవసరాలను అంచనా వేసి, తగిన విధంగా ఉత్పత్తి ప్రక్రియలను రూపొందించుకోవచ్చు. జాతీయాదాయ అంచనాల ప్రయోజనాలను గూర్చి సూక్ష్మంగా చెప్పాలంటే, ఓడకు చుక్కాని ఎటువంటిదో, దేశ ప్రగతి జాతీయాదాయ అంచనాలు అటువంటివి.

17.6 జాతీయాదాయ గణనలో ఉన్న ఇబ్బందులు

జాతీయాదాయాన్ని లెక్కగట్టేటప్పుడు అనేక సమస్యలు ఎదురవుతాయి. కొన్ని ముఖ్యమైన సమస్యలను కింద ఉదహరించటం జరిగింది.

1. జాతీయాదాయాన్ని ద్రవ్య రూపంలో లెక్కగట్టటం జరుగుతుంది. దేశంలో అనేక సేవలు సంఘానికి ఉపయోగపడతాయి కాని అవి ద్రవ్యానికి మారకం జరగవు. ఉదాహరణకు (1) స్త్రీ తన కుటుంబానికి చేసే సేవలు (2) వ్యక్తి తనకు తాను చేసుకునే సేవలు (3) ప్రభుత్వ, స్థానిక సంస్థల నుంచి లభించే ఉచిత సేవలు- పార్కులు, లైబ్రరీలు చేసే సేవలు, వ్యవసాయదారు కుటుంబ వినియోగం కోసం నిల్వ చేసుకునే ఆహార పదార్థాలు మొదలైన వాటిని ద్రవ్యరూపంలో విలువగట్టడం సాధ్యం కాదు. వీటికి ఆర్థిక విలువ (Economic Value) ఉందిగాని ద్రవ్య విలువ (Money Value) లేదు. కాని వాటిని మినహాయిస్తే, జాతీయాదాయం తగ్గుతుంది.
2. కొన్ని సందర్భాలలో జాతీయాదాయాన్ని ద్రవ్యరూపంలో కొలిస్తే హాస్యాస్పదమైన ఫలితాలు (Queer Results) వస్తాయి. ఒక వ్యక్తి తన పిల్లల సంరక్షణ కోసం ఒక నర్సును నియమించి నెలకు రూ. 200 జీతం ఇస్తున్నాడనుకుందాం. ఆమె సేవలకు జీతం లభిస్తుంది.

కావున ఆ సేవల విలువ జాతీయాదాయంలో చేరుతుంది. కాని ఆ వ్యక్తి నర్సును వివాహం చేసుకొంటే ఆమె సేవలకు ఆర్థిక విలువ ఉన్నా, ద్రవ్య విలువ లేదు. ఎందుకంటే ఆమె సేవలకు జీతం ఇవ్వడు కాబట్టి, జాతీయాదాయంలో చేరదు.

3. అవినీతి, చట్టవిరుద్ధమైన చర్యల వల్ల చేకూరే ఆదాయం జాతీయాదాయపు లెక్కలలో గణించడానికి వీలుపడదు (సారా తయారుచేయడం, జూదం ఆడడం మొదలైన చర్యలు). కాని ఈ చర్యల వల్ల ఉత్పత్తి అయ్యేవి వినియోగదార్లకు విలువైనవి. అట్లాంటి వాటిని మినహాయిస్తే జాతీయాదాయం తగ్గే అవకాశం ఉంది.
4. ప్రభుత్వ వ్యయం, పన్నుల వివరాల గణనలో కొన్ని సమస్యలు ఎదురవుతాయి. సామాన్య అభిప్రాయం ప్రకారం ప్రభుత్వం నిర్వహించే శాఖలు (న్యాయము, రక్షణ) అందజేసే సేవలు అంతిమ సేవలే. అవి సంఘం యావత్తుకూ సంబంధించిన సేవలు. ఒక వ్యక్తికి చేసినవి కావు. ఆ సేవలనందజేయడానికి వెచ్చించిన వేతనాలు, జీతాలు ప్రభుత్వం అందజేసిన సేవల విలువకు సమానం. ప్రభుత్వం మూలధన సంచయం. (Capital Formation) చేస్తే, ఆ వ్యయాన్ని ఏ ఇతర వ్యవస్థ అయినా చేస్తే ఏ విధంగా లెక్క కడుతుందో, అట్లాగే కట్టవలె.
5. విదేశీ సంస్థల విషయాన్ని గమనిస్తే, ఆ సంస్థల ఆదాయం ఆ సంస్థలను దేశ జాతీయాదాయంలోకి వస్తుందా లేక ఆ సంస్థ ఏ దేశానికి సంబంధించినదో ఆ దేశపు జాతీయాదాయంలోకి వస్తుందా అనే విషయం మీద అభిప్రాయ భేదమున్నది. అంతర్జాతీయ ద్రవ్య సంస్థ అభిప్రాయం ప్రకారం, విదేశీ సంస్థ యొక్క ఉత్పత్తి, ఆదాయం ఏ ప్రాంతంలో ఉంటుందో, ఆ ప్రాంతానికే జమ చేయవలె. అయితే లాభాలు గడిస్తే వాటిని మూల సంస్థలకు (Parent Concerns) మార్చవలె.
6. గణాంక వివరాలు ఎల్లప్పుడు పూర్తి కచ్చితమైనవి కావు. చాలా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో లభించే గణాంక వివరాలు ఎక్కువగా ఊహల మీద ఆధారపడి వుంటాయి. అట్లాంటి సమాచారం మీద ఆధారపడి లెక్కించిన జాతీయాదాయము ఖచ్చితమైంది కాకపోవచ్చు.
7. రెండు దేశాల జాతీయాదాయపు లెక్కలు పోల్చి చూడటానికి పనికి రావు. ఎందుకంటే ధరల స్థాయిలోని మార్పులను పరిగణలోకి తీసుకోవాలి. దానికోసం సూచీ సంఖ్యలను (Index Numbers) తయారు చేసుకోవాలి. అయితే సూచీ సంఖ్యలు కూడా ఎల్లప్పుడు ఖచ్చితమైనవి కావు.
8. దేశంలో ఉత్పత్తి అయిన ద్రవ్యానికి మారకం అయ్యే ఆదాయం జాతీయాదాయం, కాని ఆ ఉత్పత్తికి ప్రజలు చేసిన త్యాగం, ప్రయత్నం (Sacrifice and Effort) లేదా వాస్తవిక వ్యయం (Real Cost of Producing The Output) ఎంతో జాతీయాదాయం చెప్పలేదు. అంతేగాక ప్రకృతి సదుపాయాల వల్ల (వాతావరణం, వర్షం, సూర్యరశ్మి) ఎంత లాభంచేకూరుతుందో తెలియదు. ప్రకృతి సదుపాయాలు అన్ని దేశాలలో సమానంగా ఉండవు కాబట్టి, జాతీయాదాయపు లెక్కలలో ముఖ్యమైన అంశాన్ని చర్చించడం లేదు.
9. జాతీయాదాయం మొత్తం ఎట్లాంటి అర్ధాన్ని ఇవ్వదు. ఆ మొత్తం ధరల స్థాయిని, ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను సేవలను, ప్రజల అవసరాలను లెక్కలోకి తీసుకొన్నప్పుడే అర్ధవంత మవుతుంది.

ఉత్పాదక శక్తిని గురించి కాని, భౌతిక శ్రేయస్సును గురించి కాని జాతీయాదాయపు లెక్కలు తెలియజేసేది తక్కువ అనే అభిప్రాయం కొంత మంది అర్థశాస్త్రవేత్తలకు ఉంది. అయితే ఈ అభిప్రాయం జాతీయాదాయ విశ్లేషణలో ఉన్న సాధక బాధకాలవల్ల కావచ్చు.

17.7 సాంఘిక ఖాతాలు

సాంఘిక ఖాతాలను జాతీయ ఖాతాలని కూడా అంటారు. ఒక వ్యాపారస్తుడి ఖాతాలు అతడి ఆర్థిక స్థితిని తెలియజేస్తాయి. అలాగే సాంఘిక ఖాతాలు జాతీయ ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ఆర్థిక స్థితిని చూపిస్తాయి. వ్యక్తులు, సంస్థలు చేసే నిర్ణయాల ఫలితంగా జాతీయాదాయం ఎలా ఉత్పత్తి అవుతున్నదీ, ఎలా వ్యయమౌతున్నదీ తెలియజేసే విధంగా జాతీయాదాయ ఖాతాలను తయారు చేస్తారు. ఈ ఖాతాలు ఉత్పత్తి, వినియోగం, పెట్టుబడి నిర్ణయాలను ప్రతిబింబించేటట్టుగా ఉంటాయి.

ఒక నిర్దేశిత కాలంలో ఆర్థిక వ్యవస్థ ఏ విధంగా పనిచేస్తున్నది అనే విషయాలను సంఖ్యరూపంలో అందించడాన్నే జాతీయ ఆదాయపు అకౌంట్ల ముఖ్య ఉద్దేశంగా చెప్పవచ్చు. 1930 ఆర్థిక మాంద్యం ఏర్పడిన తరువాత అభివృద్ధి చెందిన దేశాల్లో జాతీయ ఆదాయపు లెక్కలను శాస్త్రీయ పద్ధతిలో తయారుచేసి ప్రకటిస్తున్నారు. భారతప్రభుత్వం 1948 - 49 సంవత్సరం నుండి మాత్రమే జాతీయాదాయానికి సంబంధించిన వివరాలను ప్రకటిస్తుంది. జాతీయ ఆదాయానికి సంబంధించిన వివరాలను కొన్ని పద్ధతుల్లో ప్రకటిస్తారు.

ఆర్థికవ్యవస్థను కొన్ని రంగాలుగా విభజించి ఒక్కొక్క రంగంలో ఉత్పన్నమైన ఆదాయాన్ని, అది వ్యయం చేయబడిన విధానాన్ని తెలిపేందుకు కొన్ని ప్రత్యేకమైన అంకెలను తయారు చేస్తారు. ఈ అంకెలనే జాతీయ ఆదాయపు అంకెలు లేదా సోషల్ అంకెలు లేదా ఖాతాలు అంటారు. ఇవి సాధారణంగా 5 రకాల ఖాతాలుగా తయారు చేస్తారు. అవి :

1. జాతీయ ఆదాయం, ఉత్పత్తి ఖాతాలు
2. కుటుంబ రంగం, ఆదాయ, వ్యయ ఖాతాలు
3. విదేశీ వ్యాపారానికి సంబంధించిన ఖాతాలు
4. స్థూలమైన పాదుపు, పెట్టుబడుల ఖాతాలు
5. ప్రభుత్వ రంగ ఆదాయ, వ్యయ ఖాతాలు

వివిధ ఖాతాలను సులువుగా వివరించడానికి నమూనా పట్టికలు ఈ క్రింది విధంగా పొందుపరచినాము.

జాతీయ ఆదాయం, ఉత్పత్తి ఖాతా

జాతీయ ఆదాయం ఉత్పత్తి ఖాతా ఆర్థిక వ్యవస్థ కార్యకలాపాలన్నింటిని తెలియచేస్తుంది. సంవత్సర కాలంలో ఆర్థికవ్యవస్థలో వస్తూఉత్పత్తి ప్రభావం, ఉత్పాదిత కార్యకలాపాల వల్ల ఆదాయాలు ఏ విధంగా ఏర్పడింది ఈ ఖాతా తెలియచేస్తుంది. ఈ ఖాతాలు జంట పద్ధతి ప్రకారం తయారు చేస్తారు. ఈ ఖాతాలో ఉండే వివిధ అంశాలు ఈ క్రింది విధంగా చూపుతాము.

ఎ. జాతీయ ఆదాయం, ఉత్పత్తి ఖాతా

ఆదాయం (ఉత్పత్తి)	కోట్లు రూ॥లు	వ్యయం	కోట్లు రూ॥లు
1. వ్యక్తిగత ఆదాయం (ఉత్పత్తి) కూలి వేతనాలు మొదలైనవి.	xxx	1. వినియోగ వ్యయం మన్నిక వస్తువులు మన్నిక లేని వస్తువులు, సేవలు	xxx
2. భాటకం, నికర వడ్డీలు	xxx	2. స్థూల వ్యక్తిగత పెట్టుబడి వ్యయం, నిర్మాణ వ్యయం పెట్టుబడి వస్తువుల మీద వ్యయం ఇన్వెంటరీలో నికరమైన మార్పు	xx
3. వ్యాపార రంగం నుండి లాభాలు	xx	3. ప్రభుత్వ వ్యయం	xx
జాతీయ ఆదాయం	xxxx	రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల వ్యయం	xx
వ్యాపార పరోక్ష పన్నులు	xx	నికర వస్తువుల ఎగుమతి	xx
బదిలీ చెల్లింపులు	xx		
ప్రభుత్వ వ్యాపార సంస్థల మిగులు	xxxx		
4. నికర జాతీయ ఉత్పత్తి			
ఉత్పాదక వస్తువుల మొత్తం తరుగుదల	xx		
మొత్తం స్థూల జాతీయోత్పత్తి (Gross National Product)	xxxx	మొత్తం స్థూల జాతీయోత్పత్తి (Gross National Product)	xxxx

మొత్తం ఆర్థికవ్యవస్థకు సంబంధించిన ఈ ఖాతాలో మొత్తం ఆదాయం, మొత్తం వ్యయం ఒకదానికొకటి సమానంగా ఉంటాయి. అనగా వ్యవస్థలో ఏర్పడిన ఆదాయాలను కూడిన లేదా, వ్యయాలను కూడినా జాతీయ ఆదాయం వస్తుంది.

కుటుంబ రంగ, ఆదాయ, వ్యయాల ఖాతా

వ్యక్తులే గాక లాభమే ధ్యేయంగా లేని సంస్థలను, ట్రస్ట్ నిధులను, పెన్షన్ నిధులను కుటుంబ రంగంగా పరిగణిస్తాము. ఆర్థికవ్యవస్థలోని ఇతర రంగాలకు, ఈ రంగాలకు ఉన్న వ్యాపార సంబంధాన్ని ఈ ఖాతాలో చూపుతాము. ఈ ఖాతాలో కుడి వైపున ఆదాయాన్ని, ఎడమ వైపున వ్యయాన్ని చూపుతాము. ఉత్పత్తి కారకాల పై యాజమాన్యం కుటుంబ రంగానికి ఉండటం వల్ల భాటకం, వేతనాలు, వడ్డీలు, లాభాలు, బదిలీ చెల్లింపులు ఆదాయం క్రింద ఈ రంగానికి సంక్రమిస్తాయి. ఈ ఆదాయంలో కొంత భాగం వ్యష్టి పన్నులుగాను, కొంత వినియోగ వస్తువుల పై వ్యయం గాను పోతుంది. మిగిలినది వ్యష్టి పొదుపు అవుతుంది. ఈ అకౌంట్ నమూనాలను ఈ క్రింది విధంగా తెలియచేయవచ్చును.

కుటుంబ రంగం ఆదాయ, వ్యయాల ఖాతా

వ్యయం	రూ కోట్లు	ఆదాయం	రూ కోట్లు
1. వ్యక్తిగత వినియోగ వ్యయం	xxx	1. వేతనాలు, శ్రామికుల ఇతర ఆదాయాలు	xxx
2. వ్యక్తిగత పన్నులు	xxx	2. కార్పొరేట్ కాని సంస్థల ఆదాయం	xx
3. వ్యక్తిగత పొదుపు	xx	3. భాటకం	
		4. డివిడెండ్లు	xx
		5. నికర వడ్డీ	xx
		6. బదిలీ చెల్లింపులు	xx

		మొత్తం	xxx
		సాంఘిక భద్రతకు వారాళాలు	x
	-----		-----
మొత్తం	xxx	మొత్తం రాబడి	xxx

ప్రభుత్వ ఆదాయ, వ్యయాల ఖాతా

వివిధ ప్రభుత్వ శాఖల నిర్వహణ క్రింద ఉన్న సాంఘిక భద్రత నిధుల ఆదాయ వ్యయాలను ఈ ఖాతాలో చూపుతాము. ప్రభుత్వ యాజమాన్యం క్రింద ఉన్న వ్యాపార సంస్థల నికర ఆదాయాలను కూడ ఈ అకౌంట్లో చూపవలె. ఈ ఖాతాలో కుడి వైపున వ్యక్తిగత పన్నులు, వ్యాపార పన్నులు, సాంఘిక భద్రతా విరాళాలు చూపినాము. ప్రభుత్వ ఋణాలు, ఆస్తి అమ్మటం వల్ల వచ్చే మొత్తాలను ఈ ఖాతాలో చేర్చరాదు. ఖాతాలో ఎడమ వైపున (ఖర్చు వైపున) వస్తు సేవల పై ప్రభుత్వ వ్యయం బదిలీ చెల్లింపులు, వ్యాపార సంస్థలకు సబ్సిడీలు మొదలగు వాటిని చూపిస్తాము. ఈ ఖాతా నమూనా క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

ప్రభుత్వ జనా ఖర్చుల ఖాతా

వ్యయం	రూ కోట్లు	ఆదాయం	రూ కోట్లు
1. వస్తు సేవల పై ప్రభుత్వ వ్యయం	xx	1. వ్యక్తిగత పన్నులు	xx
2. బదిలీ చెల్లింపులు	x	2. కార్పొరేటు సంస్థలు చెల్లించవలసిన పన్నులు	xx
3. చెల్లించిన నికర వడ్డీ	xx	3. పరోక్ష పన్నులు	
4. సబ్సిడీలు		4. సాంఘిక భద్రత విరాళాలు	xx

5. బడ్జెట్లో మిగులు లేదా లోటు	x	(ఎ) యజమానులు (బి) శ్రామికులు	x x
	-----	5. ప్రభుత్వ వ్యాపార సంస్థల మిగులు	x
మొత్తం వ్యయం	xxx	మొత్తం రాబడి	xxx

విదేశ వ్యాపార ఖాతా

ఆర్థిక వ్యవస్థలోని వివిధ రంగాలకు, విదేశాలకు మధ్య జరిగే వ్యాపార వ్యవహారాలను ఈ అకౌంట్లో చూపుతాము. ఈ అకౌంట్లో ఎడమ వైపున విదేశీ ప్రభుత్వాలు, వ్యాపార సంస్థలు, వ్యక్తులు దేశంలో ఖర్చు పెట్టిన మొత్తాలను చూపుతాము. ఉదా || మన దేశం నుంచి ఎగుమతి అయిన వస్తు సేవలకు విదేశాలకు డబ్బు చెల్లించవలసి ఉంటుంది. ఆ మొత్తం మన దేశానికి ఆదాయం అవుతుంది. వస్తువులను దిగుమతి చేసుకున్నప్పుడు విదేశాలకు డబ్బు చెల్లించవలసి ఉంటుంది. ఈ మొత్తాన్ని పై అకౌంట్లో కుడివైపున చూపుతాము. వస్తు సేవల ఎగుమతులకు, దిగుమతులకు ఉన్న తేడాకు బదిలీ చెల్లింపులు కలుపగా వచ్చిన మొత్తాన్ని విదేశీ పెట్టుబడి అంటాము. ఈ అకౌంట్ నమూనా క్రింద తెలియజేసిన విధంగా ఉంటుంది.

విదేశ వ్యాపార ఖాతా

రాబడి	రూ కోట్లు	పాదుపు	రూ కోట్లు
1. వస్తు సేవల ఎగుమతులు	xx	1. వస్తు సేవల దిగుమతి	xx
2. బదిలీ చెల్లింపులు (విదేశాలనుండి)	x	2. బదిలీ చెల్లింపులు (విదేశాలకు)	x
3. నికర విదేశీ పెట్టుబడి	xx	3. నికర విదేశీ పెట్టుబడి	xx
	-----		-----
మొత్తం విదేశాల రాబడి	xxx	మొత్తం విదేశాలకు చెల్లింపులు	xxx

స్థూలమైన పాదుపు, పెట్టుబడి ఖాతా

ఈ అకౌంట్లో కుడివైపున వివిధ రంగాలకు జరిగిన పాదుపు మొత్తాలను చూపాలి. ఉత్పాదక వస్తువుల నిర్మాణ వ్యయం, గృహ నిర్మాణ వ్యయం, ఇన్వెంటరీలో పెరుగుదల, నికరమైన విదేశీ పెట్టుబడి వీటిని మొత్తం పెట్టుబడిలోని భాగాలని తెలుసుకున్నాం. వీటిని ఈ అకౌంట్లో ఎడమ వైపున చూపాలి. ఈ అకౌంట్ నమూనా క్రింద తెలియజేసిన విధంగా ఉంటుంది.

పాదుపు - పెట్టుబడుల ఖాతా

పెట్టుబడి	రూ కోట్లు	పాదుపు	రూ కోట్లు
1. పెట్టుబడి వ్యయం		1. వ్యక్తిగత పాదుపు	xx
ఎ) నూతన నిర్మాణం	xx	2. కార్పొరేట్ సంస్థలు పంచని లాభాలు	xx
బి) ఉత్పాదక వస్తువులు	xx	3. తరుగుదల నిధులు	xx
సి) ఇన్వెంటరీల మార్పులు	xx	4. ప్రభుత్వ బడ్జెట్లో మిగులు	x
2. నికరమైన విదేశీ పెట్టుబడి	xx	5. నికరమైన విదేశీ పెట్టుబడి	xx
	-----		-----
మొత్తం పెట్టుబడి	xxx	మొత్తం పాదుపు	xxx

17.8 భారత దేశంలో జాతీయాదాయం

మన దేశానికి స్వాతంత్ర్యం రాక పూర్వం జాతీయాదాయ అంచనా సక్రమంగా జరగలేదు. బ్రిటీషు ప్రభుత్వం యొక్క అలక్ష్యమే అందుకు మూల కారణం. అయితే కొందరు ఔత్సాహికులు చేసిన ప్రయత్నాలు ఉదహరించ తగ్గవి. జాతీయాదాయ మొట్టమొదట అంచనా వేసిన వ్యక్తి దాదాభాయి నౌరోజి. అతడు 1869వ సంవత్సరానికి జాతీయాదాయాన్ని అంచనా వేశాడు. తర్వాత కాలంలో వాడియా జోషి, షిరాన్, వి.కె.ఆర్.వి. రావు మున్నగువారు జాతీయాదాయ అంచనాలను వేసిన వారిలో ప్రముఖంగా చెప్ప దగినవారు. వీరు వ్యవసాయరంగం ఉత్పత్తులకు ప్రాధాన్యతనిచ్చారు. వ్యవసాయేతర రంగాల్లోని ఉత్పత్తుల వివరాల సేకరణ మాత్రం శాస్త్రీయంగా జరగలేదు. అందుకని, వారి అంచనాలకు విశ్వసనీయత లోపించింది.

స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించాక, ప్రణాళికాయుతమైన అభివృద్ధిని తలపెట్టాక, పటిష్టంగా జాతీయాదాయ అంచనాలను చేయాల్సిన ఆవశ్యకతను భారత ప్రభుత్వం గుర్తించింది. ప్రభుత్వం 1949వ సంవత్సరంలో మహాల్ నోబిస్ అధ్యక్షతన ఒక జాతీయాదాయ అంచనాల కమిటీని నియమించింది. ఈ కమిటీలో డి.ఆర్. గార్గిల్ మరియు వి.కె.ఆర్.వి.రావు లను సభ్యులుగా నియమించింది. గణాంకాలు సేకరణ పకడ్బందీగా జరపడానికి అవసరమయ్యే శాస్త్రీయమైన పద్ధతులను సూచించే బాధ్యతను ఈ కమిటీకి అప్పగించింది. అప్పటికి లభ్యమవుతున్న వివరాలను మెరుగుపరిచే విధానాలను, క్రొత్తగా సేకరించాల్సిన గణాంకాలను గుర్తించి, ఈ కమిటీ ఒక రిపోర్టును ప్రభుత్వానికి సమర్పించింది. ఈ రిపోర్టు సూచించిన విధంగా గణాంకాల సేకరణ ఆరంభమైనది.

తరువాత కేంద్ర గణాంక సంస్థ (CSO) ను స్థాపించి, దానికి జాతీయాదాయ అంచనాల బాధ్యతను అప్పగించింది. ఈ సంస్థ కొద్ది కాలం పాటు జాతీయాదాయ అంచనాల కమిటీ అనుసరించిన సంప్రదాయ సిద్ధమైన మదింపు పద్ధతులనే కొనసాగించింది. 1948-49 నుండి 1964-65 సంవత్సరం వరకు, ప్రతి సంవత్సరానికి జాతీయాదాయ అంచనాలను తయారు చేయటమే కాక, 1948-49 ప్రాతిపదిక సంవత్సరంగా నిలకడ ధరల్లో కూడా నిజ జాతీయాదాయాలను తయారుచేశారు. ఈ మధ్య కాలంలో కేంద్ర గణాంక సంస్థ నూతన పద్ధతుల కోసం శాస్త్రీయంగా సత్యాన్వేషణ చేస్తూనే ఉంది. దీని కృషి ఫలితంగా 1967 సంవత్సరంలో నూతన మదింపు పద్ధతుల అనుసరణ ఆరంభమైంది. అయితే, 1960-61 సంవత్సరంలో ప్రాతిపదిక సంవత్సరంగా తీసుకుని, నూతన పద్ధతుల్లో అదే సంవత్సరం నుండి సాలుసరి అంచనాలను తయారు చేశారు. అప్పట్నుంచి ఇప్పటిదాకా నూతన పద్ధతులనే కొనసాగిస్తున్నారు. అయితే, ప్రాతిపదిక సంవత్సరాన్ని మాత్రం కాలానుగుణంగా 1960-61 నుండి 1970-71 సంవత్సరానికి తిరిగి 1970-71 నుండి 1980-81 సంవత్సరానికి మార్చడం జరిగింది. పోలికల సౌలభ్యం కోసం 1950-51 సంవత్సరపు నిలకడ ధరల్లో కూడా జాతీయాదాయాలను అంచనా వేయడం మానలేదు. దీని వల్ల ఇప్పుడు ప్రతీసంవత్సరపు జాతీయాదాయాన్ని 1950-51 ప్రాతిపదిక సంవత్సరంతో పోల్చి చెప్పటానికి వీలవుతుంది.

ప్రస్తుతం కేంద్ర గణాంక సంస్థ అనుసరిస్తున్న పద్ధతులను తెలుసుకుందాం. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని కార్యకలాపాలను అన్నింటినీ ఆరు ప్రధాన రంగాలుగా వర్గీకరించారు. అవి:

- 1) ప్రాథమిక రంగం: వ్యవసాయం, అడవులు, మత్స్య పరిశ్రమ మరియు గనులు, క్వారీలు అనే నాలుగు రంగాలను చేర్చారు.
- 2) ద్వితీయ రంగం: పరిశ్రమలు (రిజిస్టరు చేసిన పరిశ్రమలు, రిజిస్టరు చేయని పరిశ్రమలు కలిపి) విద్యుచ్ఛక్తి, పెట్రోల్, గ్యాస్, నీటి పారుదల అనే మూడు రంగాలను చేర్చారు.
- 3) రవాణా, కమ్యూనికేషన్ మరియు వ్యాపారం: దీనిలో రవాణా, కమ్యూనికేషన్స్ (రైల్వేలు, ఇతర రవాణా సాధనాలను కలిపి) మరియు వ్యాపారం వీటిల్లో హోటళ్లు, రెస్టారెంట్లు అనే రెండు రంగాలను నూతనంగా చేర్చారు.
- 4) విత్తము, స్థిరాస్తులు : ఇందులో బాంకులు, భీమా, స్థిరాస్తులు వస్తాయి. వీటితో పాటు గృహాల యాజమాన్యం, వ్యాపార సేవలు అనే రెండు రంగాలను చేర్చారు.
- 5) సేవల రంగం : ఇందులో ప్రభుత్వ నిర్వహణలో, దేశ రక్షణ మరియు ఇతర సేవలు అనే రెండు రంగాలను చేర్చారు.
- 6) విదేశీ రంగం: ఇందులో విదేశీ రంగం ఒక్కదానినే చేర్చారు.

మెదటి అయిదు రంగాల్లో నికర ఉత్పత్తుల విలువలను కలుపుకుని, దానిని నికర దేశీయోత్పత్తి అంటారు. ఇది ఉత్పత్తి కారకాల ఖరీదు దృష్ట్యా లెక్కించబడింది. నికర దేశీయోత్పత్తికి, విదేశీ రంగపు వ్యాపార శేషాన్ని కలుపుకుంటే నికర జాతీయాదాయం వస్తుంది.

ఈ అంచనాల ఉత్పత్తిమదింపు పద్ధతి మరియు ఆదాయాల మదింపు పద్ధతుల రెండింటినీ మన దేశంలో వాడుచున్నారు. ఉత్పత్తి పద్ధతిలో దేశీయోత్పత్తికి వ్యవసాయం, పశువులు, అడవులు, కలప, చేపలు పట్టడం, గనులు మరియు క్వారీలు ద్వారా సమకూరే విలవలను లెక్కగట్టి, ముందుగానే తెలుసుకున్న తరుగుదల స్థూల జాతీయోత్పత్తి నుండి మినహాయిస్తారు. దీని వలన నికర దేశీయోత్పత్తి ఈ రంగాల్లో ఎంతైతే తెలుస్తుంది. కాని ఇదే పద్ధతిని నీటిపారుదల నుంచి వచ్చిన ఆదాయాల మదింపుకు వాడే అవకాశం లేదు. అందుచేత నీటి పారుదల కల్పించినందువల్ల ఉత్పన్నమయ్యే కారకాల ఆదాయాలను కూడుకుంటారు. కనుక దాదాపు వ్యవసాయ రంగపు ఆదాయాలన్నీ కూడా ఉత్పత్తి పద్ధతిలో లెక్కించబడుతున్నవని చెప్పాలి. ద్వితీయ రంగానికి చెందిన కార్యకలపాల విషయంలో రెండు పద్ధతులను వాడుతున్నారు. పరిశ్రమలకు మాత్రమే ఉత్పత్తి పద్ధతిని వర్తింప చేసి, మిగతా వాటికి ఆదాయ పద్ధతిని ఉపయోగిస్తున్నారు. దీనివల్ల ఏ రంగానికి ఏ మదింపు పద్ధతి అనుకూలంగా ఉంటుందో దానిని వర్తింప జేస్తున్నారని మనం గ్రహించవచ్చు. కాలక్రమేణా వివరాల సేకరణ పద్ధతులలో అనేక మెళకువలను కని పెట్టినప్పటికీ కూడా, పూర్తి సంతృప్తి నిచ్చే విధంగా లేదని చెప్పక తప్పదు.

పంపిణీ

17.9 పంపిణీ - అర్థం

సాధారణ పరిభాషలో పంపిణీ అంటే పంపకం అని చెప్పడం జరుగుతుంది. అంటే ఒక కంపెనీ తనకు వచ్చిన లాభాలను ఏ విధంగా వివిధ వాటాదార్ల మధ్య పంపకం చేయటం, లేదా ఒక కుటుంబంలోని వారసులకు ఆస్తి పంచటం లాంటిది అనుకుంటాం. కాని అర్థశాస్త్ర పరిభాషలో పంపిణీ అనే పదానికి ఒక ప్రత్యేకమైన అర్థం ఉంది.

“ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో ఉత్పత్తి కారకాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధనం మరియు వ్యవస్థాపనం పాల్గొంటాయి. ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను అమ్ముగా వచ్చిన ఆదాయం ఈ నాలుగు ఉత్పత్తి కారకాలకు చెందవలసి ఉంటుంది. ఉత్పత్తి చేసినందువల్ల వచ్చిన ఆదాయాన్ని నాలుగు ఉత్పత్తి సాధనాలకు ప్రతిఫలాలగా చెల్లించడాన్నే పంపిణీ అంటారు. అంటే భూమికి భాటకం రూపంలో, శ్రమకి వేతనం రూపంలో, మూలధనం వడ్డీ రూపంలో మరియు వ్యవస్థాపనం లాభాల రూపంలో ఆదాయాన్ని పొందుతాయి. చాప్మాన్ అనే ఆర్థికవేత్త ప్రకారం ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో పాల్గొన్నందుకు ఉత్పత్తి కారకాలకు పారితోషికాన్ని చెల్లించటమే” పంపిణీ అంటారు.

17.10 వైయుక్తిక పంపిణీ - విధులను అనుసరించి పంపిణీ

అర్థశాస్త్రంలో జాతీయాదాయం యొక్క పంపిణీని రెండు కోణాలలో చూడవచ్చు. అవి 1) వైయుక్తిక పంపిణీ 2) విధుల ననుసరించి పంపిణీ .

వైయుక్తిక పంపిణీ : జాతీయాదాయం దేశంలోని వ్యక్తుల మధ్య పంపకం చేయడాన్నే వైయుక్తిక పంపిణీ అంటారు. వ్యక్తుల మధ్య జాతీయాదాయం సక్రమంగా పంపిణీ కాకపోతే ఆదాయంలో, సంపదలో అసమానతలు ఏర్పడి, సంఘంలో ధనికులు, పేదలు అనే రెండు వర్గాలు ఏర్పడతాయి. ఆదాయ సంపాదనలో వ్యక్తుల మధ్య గల తేడాను, ఆర్థిక అసమానతలకు దారితీసే పరిస్థితులను వైయుక్తిక పంపిణీ విశ్లేషణ ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

విధుల ననుసరించి జరిగే పంపిణీ : అర్థశాస్త్రంలో పంపిణీ అను పదాన్ని విధుల ననుసరించి జరిగే పంపిణీ అర్థంలోనే వాడతారు. ప్రాఫెసర్ జాన్ ఫెన్ అభిప్రాయం ప్రకారం విధుల ననుసరించి జరిగే పంపిణీలో ఉత్పత్తి కారకాలతోనూ, వాటి ధర నిర్ణయాలతో మాత్రమే సంబంధం ఉంటుంది. అంటే ఉత్పత్తి కారకాలు నిర్ణయించే విధులకు లేదా వాటి సేవలకు యిచ్చే ప్రతిఫలం ఏ విధంగా నిర్ణయింపబడుతుందో విధుల ననుసరించి జరిగే పంపిణీలో చర్చించటం జరుగుతుంది . భూమికి భాటకం, శ్రమకు వేతనం మూలధనానికి వడ్డీ, వ్యవస్థాపనకునికి లాభం ఏ విధంగా నిర్ణయింపబడతాయో ఈ విశ్లేషణ ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. విధులన ననుసరించి జరిగే పంపిణీ రెండు విధములుగా వర్గీకరింపవచ్చు .

- 1) సూక్ష్మ పంపిణీ

2) స్థూల పంపిణీ

- 1) సూక్ష్మ పంపిణీ : ఉత్పత్తి కారకాల ధర ఏ విధంగా నిర్ణయింపబడేదీ సూక్ష్మ పంపిణీ తెలియజేస్తుంది. అంటే భూమికి భాటకం రేటు, శ్రమకు వేతనం రేటు, వ్యవస్థాపకునికి లాభం రేటు ఏ విధంగా నిర్ణయింపబడుతుందో సూక్ష్మ పంపిణీ తెలియజేస్తుంది.
- 2) స్థూల పంపిణీ : స్థూల పంపిణీ అంటే స్థూలంగా ప్రతి ఉత్పత్తి కారకం జాతీయాదాయంలో ఎంత వాటాను పొందేది తెలుపుతుంది. ఉదాహరణకు జాతీయాదాయంలో శ్రామికులకు వేతనం ద్వారా, మూలధనానికి వడ్డీ ద్వారా, భూమికి భాటకం ద్వారా, వ్యవస్థాపకునికి లాభం ద్వారా ఎంత వాటా వచ్చిందీ దీని వల్ల తెలుస్తుంది. అందుచేతనే దీనిని పంపిణీ వాటాల సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు.

17.11 పంపిణీ సిద్ధాంతాలు

మనం గత అధ్యాయాలలో ఒక వస్తువు ధర ఏ విధంగా నిర్ణయమయ్యేదీ తెలుసుకున్నాం. ఒక వస్తువు ధర నిర్ణయాన్ని పరిశీలించినట్లుగానే, ఉత్పత్తి కారకాల ధరలు కూడా ఏ విధంగా నిర్ణయమయ్యేదీ తెలుసుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. ఉత్పత్తి కారకాల ధర నిర్ణయానికి సంబంధించిన సిద్ధాంతాలు రెండు.

1. ఉపాంత ఉత్పాదకతా పంపిణీ సిద్ధాంతం
2. ఆధునిక పంపిణీ సిద్ధాంతం

17.11.1 ఉపాంత ఉత్పాదకతా పంపిణీ సిద్ధాంతం: ఈ సిద్ధాంతాన్ని జె.బి. క్లార్క్, విక్టోర్, జీవన్స్ మొదలగు ఆర్థికవేత్తలు ప్రతిపాదించారు. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం ఒక ఉత్పత్తి కారకానికి చెల్లించే ధర, దాని యొక్క ఉపాంత ఉత్పాదకత పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉత్పత్తి కారకానికిచ్చే ధర ఉపాంత ఉత్పత్తికి సమానంగా ఉంటుందని ఈ సూత్రం వివరిస్తుంది. ఈ సిద్ధాంతం క్రింది ప్రమేయాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

ప్రమేయాలు

- 1) ఆర్థిక వ్యవస్థలో సంపూర్ణ సోటీ ఉంటుంది.
- 2) ఉత్పత్తి కారకాలన్ని ఏక జాతీయముగా ఉంటాయి.
- 3) ఒక ఉత్పత్తి కారకానికి బదులుగా మరొక ఉత్పత్తి కారకాన్ని ప్రతిస్థాపన చేయటానికి వీలుంది.
- 4) ఉత్పత్తి కారకాలకు పూర్తి గమనశీలత ఉంటుంది.
- 5) మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి, ఏదో ఒక ఉత్పత్తి కారకాన్ని పెంచటానికి వీలుంటుంది.
- 6) క్రమ క్షీణ ప్రతిఫల సూత్రం అమలులో ఉంటుంది.
- 7) ఆర్థిక వ్యవస్థలో సంపూర్ణ ఉద్యోగిత ఉంటుంది.
- 8) దీర్ఘకాలాన్ని ప్రాతిపదికగా తీసుకోవటం జరిగింది.

ఉపాంత ఉత్పాదకత పంపిణీ సిద్ధాంతం ముఖ్యంగా ఈ క్రింది విషయాలను తెలియజేస్తుంది.

1. కారకాలకు చెల్లించే ప్రతిఫలాలు వాటి ఉపాంత ఉత్పాదకత పై ఆధారపడి ఉంటాయి.
2. దీర్ఘకాలంలో కారకాలకు చెల్లించే ప్రతిఫలాలు వాటి ఉపాంత ఉత్పాదకతకు సమానముగా ఉంటాయి.
3. కారకాల యొక్క ఉపాంత ఉత్పాదకత అన్ని రంగాలలో సమానంగా ఉంటుంది.

మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనపుడు ఒక ఉత్పత్తి కారకం యొక్క ప్రతిఫలం దాని ఉపాంత ఉత్పాదకతకు లేదా ఉపాంత ఉత్పాదకత రాబడికి సమానంగా ఉంటుందని ఉపాంత ఉత్పాదకత పంపిణీ సిద్ధాంతం తెలియ జేస్తుంది. ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఉత్పత్తి సాధనమైన శ్రమను ఉదాహరణంగా తీసుకొని పరిశీలిద్దాం. ఈ సిద్ధాంతాన్ని వివరించే ముందుగా ఉత్పాదకత భావనలను పరిశీలిద్దాం. శ్రమను మార్చటానికి వీలుందని, ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువుల ధరలు మార్కెట్ మొత్తం ఒకే విధంగా ఉంటుందని భావిస్తున్నాం.

మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత (TPP), మొత్తం ఉత్పాదకతా రాబడి (TRP)

n పరిమాణంలో శ్రామికులను ఉపయోగించినందు వల్ల వచ్చే ఉత్పత్తిని మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత అంటారు. ఆ ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను అమ్మగా వచ్చిన రాబడిని (ఉత్పత్తి × ధర) మొత్తం ఉత్పాదకతా రాబడి అంటారు.

సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత (APP), సగటు ఉత్పాదకతా రాబడి (ARP)

మొత్తం భౌతిక ఉత్పత్తిని శ్రామికుల సంఖ్యతో భాగిస్తే సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత వస్తుంది.

$$\text{సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత} = \frac{\text{మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత}}{\text{శ్రామికుల సంఖ్య}}$$

మొత్తం ఉత్పాదకత రాబడిని శ్రామికుల సంఖ్యతో భాగిస్తే సగటు ఉత్పాదకతా రాబడి వస్తుంది.

$$\text{సగటు ఉత్పాదకతా రాబడి} = \frac{\text{మొత్తం ఉత్పాదకతా రాబడి}}{\text{శ్రామికుల సంఖ్య}}$$

ఉపాంత భౌతిక ఉత్పాదకత (MPP) - ఉపాంత ఉత్పాదకత రాబడి (MRP)

అదనంగా ఒక శ్రామికున్ని ఉపయోగించినందు వల్ల అదనంగా వచ్చే ఉత్పాదకతను ఉపాంత ఉత్పాదకత అంటారు.

ఉపాంత ఉత్పాదకత = n శ్రామికుల నుంచి వచ్చిన మొత్తం ఉత్పాదకత - (n-1) శ్రామికుల నుంచి వచ్చిన ఉత్పాదకత

అదనంగా ఒక శ్రామికున్ని ఉపయోగించినందు వల్ల అదనంగా వచ్చే రాబడిని ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడి అంటారు.

ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడి = n శ్రామికుల నుంచి వచ్చిన మొత్తం రాబడి - (n-1) శ్రామికుల వల్ల వచ్చిన మొత్తం రాబడి

పట్టిక ద్వారా వివరణ

ఉపాంత ఉత్పాదకతా సిద్ధాంతం వల్ల శ్రామికులను ఎంత పరిమాణంలో నియమించేదీ, ఎంత వేతనం ఇచ్చేది పట్టికలో చూపటం జరిగింది. ఆర్థికవ్యవస్థలో క్షీణ ప్రతిఫల సిద్ధాంతం పని చేస్తూ ఉంటుందని, వస్తువు ధర రూ॥ 2 అని, శ్రామికునికి వేతనం స్థిరంగా ఉంటుందని భావించి ఈ పట్టిక తయారు చేయటం జరిగింది.

పట్టికలో మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత, సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత, ఉపాంత భౌతిక ఉత్పత్తులను చూపటం జరిగింది. సగటు, ఉపాంత ఉత్పాదకతలను వస్తు ధరలతో గుణిస్తే సగటు, ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడులు వస్తాయి. ఈ సగటు, ఉపాంత ఉత్పాదకతలు, ఉత్పాదకత రాబడులు మొదట్లో పెరుగుతూ తరువాత తగ్గుచున్నాయి. కారణం చరానుపాత సిద్ధాంతం వర్తిస్తుంది కాబట్టి. ఈ సమాచార సహాయంతో రేఖా పటం ద్వారా వేతన నిర్ణయం, సమతౌల్యాలను పరిశీలించవచ్చు.

పట్టిక - 17.2

శ్రామికులను నియమించటం వల్ల వచ్చే భౌతిక ఉత్పాదకతలు, ఉత్పాదనా రాబడులు

క్రమ యూనిట్	మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత యూనిట్లు	సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత APP	ఉపాంత భౌతిక ఉత్పాదకత MPP	సగటు ఉత్పాదకత రాబడి ARP (APP x P)	ఉపాంత ఉత్పాదకత రాబడి MRP=MPPxP రూపాయలలో
1	4	4	4	8	8
2	10	5	6	10	12
3	18	6	8	12	16

4	24	6	6	12	12
5	28	5.6	4	11.2	8
6	30	5	2	10	4

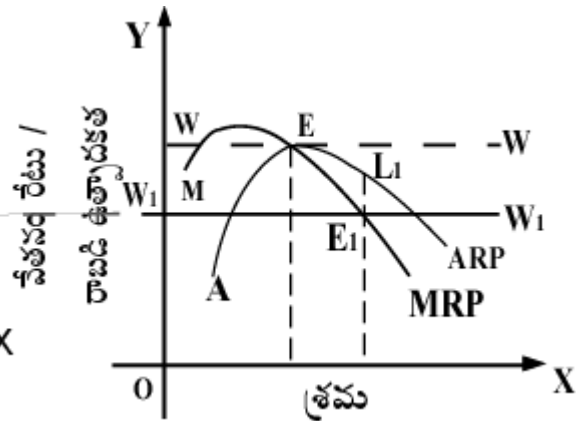
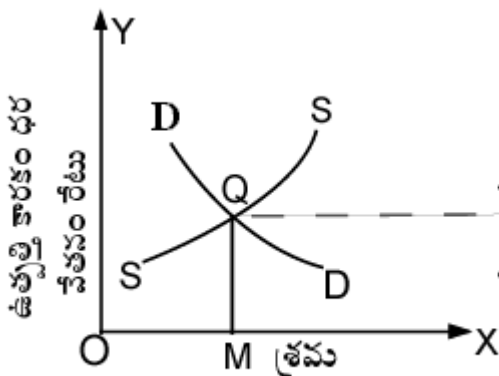
పట్టిక - 17.2 గమనిస్తే సగటు ఉత్పాదకతా రాబడి, ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడులు ఏదో ఒక బిందువు వద్ద అంటే 8రూ॥ల వద్ద ప్రారంభమై పెరుగుతూ పోయి ఒక స్థాయి దాటిన తరువాత క్షీణిస్తున్నాయి. ఎందుకంటే క్షీణత్రతి ఫల సూత్రం వర్తిస్తుంది. ఈ విషయాన్ని రేఖా పటం - 17.1(B) తెలియచేస్తుంది.

రేఖా పటం - 17.1(A) OX మీద ఉత్పత్తి కారకం యూనిట్లను Y అక్షం మీద ఉత్పత్తి కారకం ధరను చూపడమైంది. ఉత్పత్తి కారకం మొత్తం సప్లయి రేఖ SS, డిమాండ్ రేఖ DD లు. ఉత్పత్తి కారకానికి పరిశ్రమ చేసే మొత్తం డిమాండ్ రేఖ, సప్లయి రేఖ రెండూ Q బిందువు వద్ద కలుస్తాయి. అదే సమతౌల్య బిందువు. OM యూనిట్లు ఉత్పత్తికారపు సప్లయి. OM యూనిట్లు ఉత్పత్తి కారకానికి ఉన్న డిమాండ్, ఉత్పత్తి కారకం ధర QM. ఇది ఉత్పత్తి కారకం ఉపాంత ఉత్పాదకతకు సమానం.

రేఖా పటం-17.1 (B) ఉత్పత్తి కారకాల మార్కెట్లో సంస్థ సమతౌల్యాన్ని తెలుపుతుంది. X అక్షం మీద శ్రమను, OY మీద వేతనం రేటును, సంస్థకు వచ్చే ఉపాంతోత్పత్తి రాబడిని చూపడం జరిగింది. ARP వస్తువు సగటు రాబడిరేఖ, MRP ఉపాంత రాబడిరేఖను సూచిస్తాయి. MRP రేఖ ARP రేఖను దాని గరిష్ఠ బిందువు E వద్ద కలుస్తుంది. వేతనం రేఖ WW. సంస్థ, పరిశ్రమ నిర్ణయించిన వేతనం రేటును పాటిస్తుంది. సంపూర్ణ స్పర్శ పరిస్థితుల్లో ఏ ఒక్క సంస్థ స్వతంత్రంగా ఉత్పత్తి కారకం ధరను నిర్ణయించదనే విషయాన్ని మార్కెట్ వ్యవస్థకు సంబంధించిన అధ్యాయంలో చదివారు కదా. రేఖా పటం - 17.1 (బి)లో చూపిన విధంగా ఉత్పత్తి కారకాల ధరలను పరిశ్రమ నిర్ణయిస్తుంది. W_1 వేతనం రేఖ MRP రేఖను, E_1 వద్ద సంస్థ సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. E_1L_1 పరిమాణం లాభాన్ని సంస్థకు అందిస్తుంది. ఈ స్థాయిలో సగటు రాబడి ఉత్పాదకత వేతనం రేటు కంటే ఎక్కువ. స్వల్ప కాలంలో ఈ విధంగా ఉంటే సంస్థ లాభం పొందుతుంది. దీర్ఘకాలంలో వస్తువు సగటు రాబడి, వేతనాలతో, ఉపాంత ఉత్పత్తి రాబడితో సమానమైతే (పటంలో చూపినట్లు E బిందువు వద్ద) సంస్థకు సాధారణ లాభాలే లభిస్తాయి.

రేఖా పటం - 17.1(A)
ఉత్పత్తి కారకం ధర నిర్ణయం
పరిశ్రమ వేతన నిర్ణయం

రేఖా పటం - 17.1(B)
ఉత్పత్తి కారకాల మార్కెట్లో
సంస్థ సమతౌల్యం

విమర్శ

ఉపాంత ఉత్పాదకత పంపిణీ సిద్ధాంతం ఈ కింది విమర్శలకు గురి అయినది .

- 1) ఏకజాతీయాలు : ఈ సిద్ధాంతంలో ఉత్పత్తి కారకపు యూనిట్లన్నీ ఏకజాతీయాలు లేదా సమాన సామర్థ్య కలిగినవిగా భావిస్తాం. కాని వాస్తవముగా ఉత్పత్తి కారకపు యూనిట్లు ఒకే విధంగా ఉండవు. ఉదాహరణకు శ్రామికుల సామర్థ్యాలలో తేడాలు ఉంటాయి.
- 2) సంపూర్ణ ప్రత్యామ్నాయాలు : ఒక ఉత్పత్తి కారకానికి బదులు మరొక దానిని ప్రత్యామ్నాయంగా ఉపయోగించటానికి వీలుంటుంది అని భావించటం జరిగింది. కాని ఉత్పత్తి కారకాలు ఒకదానికొకటి సన్నిహిత ప్రత్యామ్నాయాలు కావు.
- 3) గమనశీలత : ఈ సిద్ధాంతం ఉత్పత్తి కారకాలకు పూర్తి గమనశీలత ఉన్నదనే ప్రమేయం పై ఆధారపడి వుంది. కాని ఇది నిజం కాదు. భూమి విషయంలో గమనశీలత లేదు. శ్రమ, మూలధనావికీ కూడా పూర్తి గమనశీలత లేదు.
- 4) అవిభాజ్యత : ఉత్పత్తి కారకాన్ని స్వల్పంగా పెంచటానికి లేదా తగ్గించటానికి వీలుంటుంది అని ఊహించాం. కాని కొన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలు పెంచుటకు లేదా తగ్గించుటకు వీలుండదు. ఆ పరిస్థితుల్లో ఈ సిద్ధాంతం వర్తించదు.
- 5) సంపూర్ణ ఉద్యోగిత : సంపూర్ణ ఉద్యోగిత ఉంటుంది అని భావించటం జరిగింది. కాని వాస్తవానికి సంపూర్ణ ఉద్యోగిత వుండదు.
- 6) సంపూర్ణ పోటీ : సంపూర్ణ పోటీ కూడా వాస్తవానికి కన్పించదు.
- 7) దీర్ఘకాలం : ఈ సిద్ధాంతం దీర్ఘకాలాన్ని ప్రాతిపదికగా తీసుకుంది. అయితే స్వల్పకాలమే ప్రధానమైనది, దీన్ని అలక్ష్యం చేయటం జరిగింది అని కీన్స్ విమర్శించారు.
- 8) ప్రతిస్థాపన : ఒక ఉత్పత్తి సాధనానికి బదులు మరొక ఉత్పత్తి సాధనం సంపూర్ణ ప్రత్యామ్నాయంగా ఉపయోగించలేము.
- 9) క్రమక్షీణ ప్రతిఫలాలు : ప్రతి రంగంలో క్రమక్షీణ ప్రతిఫలాలు వస్తాయని భావించటం జరిగింది. కాని పెరుగుతున్న సాంకేతిక ప్రగతి వల్ల క్షీణ ప్రతిఫలాలకు బదులుగా పెరుగుతున్న ప్రతిఫలాలు వస్తాయని అలాంటి పరిస్థితుల్లో ఈ సిద్ధాంతం వర్తించదని ఆధునిక ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు భావించారు.
- 10) ధర నిర్ణయం : గతంలో నిర్ణయించబడిన ధరలను ఆధారంగా చేసుకొని ఒక సంస్థ ఉత్పత్తి సాధనాలను ఎంతవరకు నియమిస్తుందో ఈ సిద్ధాంతం తెలియజేస్తుంది. కాని ఉత్పత్తి సాధనాల ధరలను నిర్ణయించటం లేదని శ్యామ్సూల్స్ అభిప్రాయపడ్డారు.

17.11.2 ఆధునిక పంపిణీ సిద్ధాంతం

ఉపాంత ఉత్పాదకతా సిద్ధాంతం కేవలం డిమాండ్ పై ఆధారపడి ఉత్పత్తి సాధనం ధర నిర్ణయమౌతుందని వివరించింది. సప్లయిని పూర్తిగా విస్మరించింది. ఈ లోపాన్ని సరిచేయుటకు డిమాండు, సప్లయలను ఆధారంగా తీసుకుని ఆధునిక పంపిణీ సిద్ధాంతం రూపొందించబడింది. ఒక వస్తువు ధర ఏ విధంగా దాని డిమాండ్, సప్లయ నిర్ణయంపబడుతుందో, ఆ విధంగానే ఒక ఉత్పత్తి సాధనం ధర కూడా దాని డిమాండ్, సప్లయల ద్వారా నిర్ణయించబడుతుందని ఈ సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది.

ఉత్పత్తి సాధనాలలో శ్రమను ఉదాహరణంగా తీసుకొని వేతన నిర్ణయం వివరించటం జరిగింది. ఈ విధంగానే మిగతా ఉత్పత్తి కారకాల ధర నిర్ణయం కూడా జరుగుతుంది.

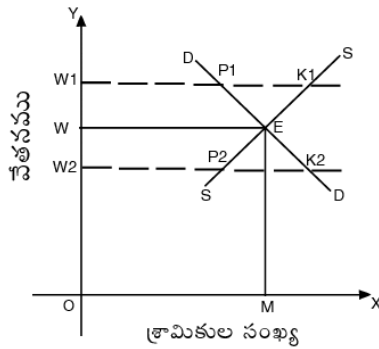
1) డిమాండు : శ్రమ డిమాండు ప్రత్యక్ష డిమాండు కాదు. శ్రామికుడు తయారుచేసే వస్తువులకు ఉండే డిమాండును బట్టి శ్రమకు డిమాండు ఉంటుంది. కాబట్టి శ్రమకు గల డిమాండు పరోక్ష డిమాండు లేక వుత్పన్న డిమాండు అంటే శ్రమ యొక్క డిమాండ్, శ్రామికులు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువు డిమాండ్ పై ఆధారపడి ఉంటుంది.

శ్రమకు ఉత్పాదకతా శక్తి ఉంది. కావున ఉత్పత్తిదారుడు శ్రమను డిమాండ్ చేస్తాడు. అధికంగా శ్రామికులను నియమిస్తున్న కొద్దీ వారి ఉపాంత ఉత్పాదకత క్షీణిస్తుంది. సాధారణంగా ఉపాంత ఉత్పాదకత ఎక్కువగా ఉంటే వేతనం ఎక్కువగాను, ఉపాంత ఉత్పాదకత తక్కువగా ఉంటే వేతనం తక్కువగా ఉంటుంది.

మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పులేనట్లయితే ఉత్పత్తిదారుడు శ్రామికులను డిమాండు చేసే పరిమాణం వారికి ఇచ్చే వేతనం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వేతనం ఎక్కువగా ఉంటే శ్రామికులను తక్కువగా డిమాండు చేస్తాడు. వేతనం తక్కువగా ఉంటే శ్రామికుల డిమాండు ఎక్కువగా ఉంటుంది. వేతనాలకు, శ్రామికుల డిమాండుకు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం. కాబట్టి శ్రామికుల డిమాండు రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందికి వాలుతుంది.

2) సప్లయ్ : శ్రామికుల సప్లయ్ అనేక విషయముల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. అవి జనాభా, భౌగోళిక పరిస్థతులు, వృత్తులు, శ్రామికుల సామర్థ్యం, చదువుకు, శిక్షణకు అయ్యే ఖర్చు, గమనశీలత, ఆదాయాలు, పని విశ్రాంతిల మధ్య ప్రజల అభిప్రాయం. మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనట్లయితే శ్రామికుల సప్లయ్ ధరపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వేతనాలు ఎక్కువగా ఉంటే శ్రమ సప్లయి ఎక్కువగాను, వేతనాలు తక్కువగా ఉంటే శ్రమ సప్లయి తక్కువగా ఉంటుంది. వేతనాలకు శ్రమ సప్లయికి ఉన్న సంబంధం అనులోమ రేఖా ప్రత్యక్ష సంబంధం. కాబట్టి శ్రమ సప్లయి రేఖ ఎడమనుండి కుడికి పైకి వాలుతుంది. శ్రామికుల డిమాండు, సప్లయిల పై ఆధారపడి సమతౌల్య వేతన రేఖ నిర్ణయించబడును. ఈ విషయం రేఖా పటం 17.2 లో వివరించబడినది.

రేఖా పటం - 17.2
సమతౌల్య వేతన నిర్ణయం

పై రేఖా పటం - 17.2 లో X అక్షము పై శ్రామికుల సంఖ్యను, Y అక్షము పై వేతనం తీసుకున్నాము. SS శ్రామికుల సప్లయి రేఖ, DD శ్రామికుల డిమాండు రేఖ, SS, DD రేఖలు “E” బిందువు వద్ద పరస్పరం ఖండించుకొన్నాయి. కాబట్టి వేతనం రేఖ “OW” గా నిర్ణయించబడింది. OW వేతనము రేఖను సమతౌల్య వేతనం రేఖ అంటారు. ఏ కారణము చేతనైనా వేతన రేఖ మారినచో దీర్ఘకాలంలో అది తిరిగి యధాస్థితికి చేరుతుంది. ఉదాహరణకు వేతనం OW నుంచి రేఖ OW_1 పెరిగిందని అనుకొందాం. ఈ వేతన రేఖ వద్ద శ్రామికుల సప్లయి W_1K_1 కు పెరిగితే శ్రామికులకు డిమాండు W_1P_1 కు తగ్గింది. అందువల్ల శ్రామికులలో పోటీవచ్చి వేతన రేఖ OW_1 కి తగ్గిపోతుంది. అలాగే వేతన రేఖ OW_2 కి తగ్గితే శ్రామికుల సప్లయి W_2P_2 కి తగ్గితే శ్రామికుల డిమాండు W_2K_2 కు పెరిగింది. ఈ రేఖ వద్ద సప్లయి కన్నా డిమాండు ఎక్కువగా ఉంది. కాబట్టి ఉత్పత్తిదారులు పోటీ పడి వేతనాన్ని OW_2 నుంచి OW కి పెంచుతాయి.

ఈ విధంగా శ్రమ సప్లయి, డిమాండుల ప్రభావం వల్ల సమతౌల్య వేతన రేఖను నిర్ణయం కాబడుతుంది. కాబట్టి ప్రతి ఉత్పత్తి సాధానం ధరకూడా దాని డిమాండ్, సప్లయి శక్తులపై ఆధారపడి నిర్ణయమౌతుందని ఈ సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది.

17.12 సారాంశం

జాతీయాదాయం, నిర్వచనాలు, జాతీయాదాయ భావనలు, జాతీయాదాయ మదింపు పద్ధతులు, జాతీయాదాయ గణన వల్ల ప్రయోజనాలు, ఇబ్బందులను ఈ భాగంలో వివరించటం జరిగింది. దేశ సమిష్టి కార్యకలాపాల వల్ల సంవత్సర కాలంలో ఉత్పన్నమయ్యే ఆదాయం జాతీయాదాయం. జాతీయాదాయ భావనల వల్ల ఆర్థిక వ్యవస్థ స్వరూపం, పోకడ అర్థం చేసుకోవచ్చు. జాతీయాదాయాన్ని ఉత్పత్తి పద్ధతి, ఆదాయ పద్ధతి, వ్యయాల పద్ధతుల ద్వారా మదింపు చేయవచ్చు. జాతీయాదాయ లెక్కింపు కోసం మొదటి రెండు పద్ధతులను ఎక్కువగా ఉపయోగించటం జరుగుతుంది. జాతీయాదాయం వల్ల అనేక ప్రయోజనాలు ఉన్నాయి. కాని జాతీయాదాయాన్ని గణించేటప్పుడు అనేక ఇబ్బందుల వల్ల ఖచ్చితమైన జాతీయాదాయ గణాంకాలు లభ్యంకావు. అందుచేత ఉన్న ఇబ్బందులను అధిగమిస్తూ జాతీయాదాయ గణాంకాలను సేకరిస్తే ఆ దేశ ఆర్థిక స్థితి అంచనాలకు, ఆర్థిక విధానాలకు రూపొందించుటకు అవి ఎంతో ఉపయోగకరంగా ఉంటాయి.

జాతీయాదాయాన్ని వివిధ ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య పంచడాన్ని పంపిణీ అంటారు. ఒక దేశంలో ఒక సంవత్సరకాలంలో ఉత్పత్తి అయిన అంతిమ వస్తు సేవల మొత్తం విలువను జాతీయాదాయం అంటారు. ఉత్పత్తి సాధనాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధనం, వ్యవస్థాపనల

సమిష్టి కృషి ఫలితంగా జాతీయాదాయం వస్తుంది. అందువల్ల ఉత్పత్తి కారకాలకు భాటకం, వేతనం, వడ్డీ మరియు లాభాల రూపంలో పంపిణీ జరుగుతుంది. అంటే ప్రతి ఉత్పత్తి కారకానికి జాతీయాదాయంలో కొంత వాటా ఉంటుంది. ఈ వాటాలను గురించి వివరించేదే పంపిణీ సిద్ధాంతం. దీనిని ఉత్పత్తి కారకాల ధరల సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు.

17.13 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. జాతీయాదాయం ద్వారా దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ తీరుతెన్నులు, దేశం అభివృద్ధి స్థాయిని తెలుసుకోవచ్చు.
2. జాతీయాదాయ భావనలు ఆర్థిక వ్యవస్థ స్వరూప స్వభావాలను తెలియజేస్తాయి. ఈ భావనల ప్రాతిపదికగా ప్రభుత్వం ఆర్థిక విధానాలను రూపొందించుకుంటుంది.
3. జాతీయాదాయ మదింపు పద్ధతులు మూడు 1) ఉత్పత్తి మదింపు పద్ధతి 2) ఆదాయమదింపు పద్ధతి 3) వ్యయాల మదింపు పద్ధతి. ఈ మూడుంటిలో అతి తరుచుగా వాడే పద్ధతులు మొదటి రెండు.
4. జాతీయాదాయం ప్రవాహ చలాంకం, జాతీయసంపద రాశి చలాంకం.
5. జాతీయాదాయ విశ్లేషణ వల్ల అనేక ప్రయోజనాలున్నాయి. జాతీయాదాయ గణనలో అనేక సమస్యలూ ఉన్నాయి. కాబట్టి ఇబ్బందులను అధిగమిస్తూ ఖచ్చితమైన గణాంకాలు సేకరిస్తే ఈ విశ్లేషణ మరింత ప్రయోజనకరంగా ఉంటుంది.
6. ఉత్పత్తి చేసినందువల్ల వచ్చిన ఆదాయం ఆ ప్రక్రియలో పాల్గొన్న ఉత్పత్తి సాధనాలకు పంచటాన్నే పంపిణీ అంటారు. పంపిణీ సిద్ధాంతాన్ని వాటాల సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు.
7. ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో ఉత్పత్తి సాధనాలు పాల్గొన్నందుకు వాటి ఉపాంత ఉత్పాదకతకు సమానంగా ప్రతిఫలం ఇవ్వటం జరుగుతుందని ఉపాంత ఉత్పాదకత పంపిణీ సిద్ధాంతం తెల్పుతుంది. దీనిని జె.బి. క్లార్క్, విక్స్టెడ్, జీవాస్సు మొదలగు ఆర్థికవేత్తలు ప్రతిపాదించారు.
8. ఒక్కొక్క ఉత్పత్తి కారకం నగటున ఉత్పత్తి చేసే పరిమాణం. (మొత్తం ఉత్పత్తి / ఉత్పత్తి కారకాల సంఖ్య లేదా శ్రామికుల సంఖ్య) సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత అంటారు.
9. ఉపాంత భౌతిక ఉత్పత్తి అంటే అదనంగా ఉత్పత్తి కారకం ఉపయోగించినందు వల్ల అదనపు ఉత్పాదకత.
10. ఉత్పత్తి కారకం యొక్క ఉపాంత ఉత్పాదకతను ఆ వస్తు ధరతో గుణిస్తే ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడి వస్తుంది.
11. ఆధునిక పంపిణీ సిద్ధాంతం ప్రకారం ఒక ఉత్పత్తి సాధనం యొక్క ధర దాని డిమాండ్, సప్లయల వల్ల నిర్ణయించబడుతుంది.

17.14 పదకోశం

1. చక్రీయ ప్రవాహం : ఆర్థిక వ్యవస్థలో కుటుంబ రంగం నుంచి వ్యాపార రంగానికి, వ్యాపార రంగం నుంచి కుటుంబ రంగానికి నిరంతరం ఆదాయం ప్రవహించటం
2. ఇన్వెంటరీలు : జాతీయాదాయం లెక్కించే నాటికి ఉన్న సగం తయారీ వస్తువులు ముడి సరుకులు.
3. నికర ఎగుమతులు : ఒక దేశ ఎగుమతుల నుంచి దిగుమతులు తీసివేస్తే వచ్చేది నికర ఎగుమతులు.
4. నిజ జాతీయాదాయం : స్థిర ఆధార ధరలలో లెక్కించే జాతీయాదాయం లేదా వస్తుసేవల రూపంలో జాతీయాదాయం.
5. ఆర్థిక వ్యవస్థ : వనరుల కేటాయింపు, వనరుల సంపూర్ణ ఉద్యోగిత, వనరుల వృద్ధి అనే మౌలికమైన సమస్యలను పరిష్కరించుకోవడానికి ఏర్పాటు చేసుకున్న వ్యవస్థ ఆర్థికవ్యవస్థ.
6. ఉత్పత్తి కారకాలు : ఉత్పత్తికి దోహదం చేసే సాధనాలను ఉత్పత్తి కారకాలు అంటారు. అవి భూమి, శ్రమ, మూలధనం మరియు వ్యవస్థాపనం.
7. పరోక్ష డిమాండ్ : పరోక్ష లేదా వ్యత్యన్న డిమాండ్ అంటే ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులకు డిమాండ్ ఉండటం వల్ల ఉత్పత్తి కారకాన్ని డిమాండ్ చేయటం.

8. భౌతిక ఉత్పత్తి : వస్తురూపంలో ఉత్పత్తి.
9. ఉత్పాదకతా రాబడి : ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువుల నుంచి వచ్చే రాబడి (ఉత్పత్తి × దాని ధర)
10. సమతౌల్యం : రెండు వ్యతిరేక శక్తులు సమానంగా ఉన్న స్థితి. ఉదాహరణకు డిమాండ్ మరియు సప్లయి.

17.15 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. జాతీయాదాయాన్ని నిర్వచించి, దానిని మదించే పద్ధతులను వివరించండి?
2. జాతీయాదాయపు అంచనాలో ఎదురయ్యే సమస్యలు వివరించుము?
3. జాతీయాదాయంతో సంబంధం ఉన్న వివిధ భావనలను తెలిపి, వాటి వల్ల కల్గు ప్రయోజనాలు వ్రాయుము.
4. ఉపాంత ఉత్పాదకత పంపిణీ సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా చర్చింపుడు.
5. ఆధునిక పంపిణీ సిద్ధాంతాన్ని వివరించుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాస ప్రశ్నలు

1. జాతీయాదాయం వివిధ నిర్వచనాలు విరింపుము?
2. జాతీయాదాయ గణనలో ఉన్న ప్రయోజనాలు, ఇబ్బందులు తెల్పుము?
3. జాతీయాదాయ ప్రవాహ భావనను వివరించుము?

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. స్థూల జాతీయోత్పత్తి
2. ఉత్పత్తి కారకాల ఖరీదు దృష్ట్యా జాతీయాదాయం
3. వ్యష్టి ఆదాయం, వ్యయార్హ ఆదాయం
4. జాతీయాదాయ విశ్లేషణలో ఉపకరించే భావనలను వివరించండి.
5. జాతీయాదాయ అంతర్భాగాలను గూర్చి వివరింపుము
6. వైయుక్తిక పంపిణీ
7. విధులను సరించి పంపిణీ
8. పంపిణీ - ఆవశ్యకత
9. ఉపాంత భౌతిక ఉత్పాదకత - ఉపాంత భౌతిక ఉత్పాదకతా రాబడి

17.16 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Alfred Marshall	:	Principles of Economics
2. J.R. Hicks	:	Social Frame work
3. Paul A Samuelson	:	Economics of Welfare
4. Stonier and Hague	:	A Text Book of Economic Theory
5. J.S. Bain	:	Pricing , Employment and Distribution
6. G.J. Stigler	:	Production and Distribution Theories
7. K.K. Dewett	:	Advanced Economic Theory
8. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 18

భాటకం

విషయక్రమం

- 18.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు
- 18.1 విషయ పరిచయం
- 18.2 భాటకం - అర్థం
- 18.2.1 ఆర్థిక భాటకం - కాంట్రాక్టు భాటకం
- 18.3 రికార్డ్స్ భాటక సిద్ధాంతం
- 18.4 ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతం
- 18.5 ఆధునిక భాటకపు ఆధిక్యత
- 18.6 కృత్రిమ భాటకం
- 18.7 ధరకు భాటకమునకు గల సంబంధం
- 18.8 వేతనాలలో, వడ్డీలో, లాభాల్లో భాటకపు అంశం
- 18.9 సారాంశం
- 18.10 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 18.11 పదకోశం
- 18.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 18.13 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

18.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో భూమికి భాటకం ఏవిధంగా నిర్ణయింపబడుతుందో వివరించటం, ఇందుకు గాను కాలక్రమేణా భాటక వివరణ సిద్ధాంతాలలో వచ్చిన మార్పులను పరిశీలించటం జరుగుతుంది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * భాటకం అంటే ఏమిటి ?
- * ఆర్థిక భాటకం, కాంట్రాక్టు భాటకం మధ్య తేడాలు
- * రికార్డ్స్ భాటక సిద్ధాంతం
- * ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతం
- * కృత్రిమ భాటకం
- * ఇతర ప్రతిఫలాల్లో భాటకం

18.1 విషయ పరిచయం

సాధారణ పరిభాషలో భాటకం అంటే ఒక కారు, సైకిలు, భూమి, ఇల్లు, దుకాణం అద్దెకు తీసుకున్నప్పుడు వాటి స్వంతదారుకు ముందుగానే నిర్ణయించిన ప్రకారం చెల్లించే అద్దె అను అర్థంలో వాడటం జరుగుతుంది. దీనిని ఒప్పందపు భాటకం (కాంట్రాక్టు భాటకం)

అంటారు. కాని అర్థశాస్త్ర పరిభాషలో భాటకం అనే పదానికి ప్రత్యేక అర్థం ఉంది. ఉత్పత్తి కారకాలలో అతి ముఖ్య సాధనమైన భూమికిచ్చే ప్రతిఫలాన్ని భాటకం అంటారు. అంటే భూమిలో ఉన్న ఉత్పాదక శక్తులను వినియోగించుకున్నందుకు భూస్వామికి ఇచ్చే ప్రతిఫలాన్ని ఆర్థిక పరిభాషలో భాటకంగా చెప్పవచ్చు. భాటక సిద్ధాంతాలలో ముఖ్య సిద్ధాంతాలను ఈ భాగంలో పరిశీలించటం జరిగింది.

18.2 భాటకం - అర్థం

భూమిలో ఉన్న నశింపు లేని శక్తులను ఉపయోగించుకున్నందుకు భూస్వామికి ఇచ్చే ప్రతిఫలాన్నే భాటకం అంటారు. భూమిలో ఉన్న ఉత్పాదక శక్తుల వల్లనే భూమికి భాటకం నిర్ణయింపబడుతుందని ప్రకృతి ధర్మవాదుల అభిప్రాయం. రికార్డ్ ప్రకారం “సేద్యం చేస్తే వచ్చే ఫలసాయంలో భూస్వామికి ఇచ్చే భాగమే భాటకం. ఈ భాటకమును ఇవ్వడానికి కారణం - భూమి సహజమైన, నాశనం చేయలేని ఉత్పాదక శక్తులను ఉపయోగించుకోవటమే”.

18.2.1 ఆర్థిక భాటకం - కాంట్రాక్టు భాటకం : భూమిని వాడుకున్నందుకు భూస్వామికి ఇచ్చే కౌలును కాంట్రాక్టు భాటకం లేదా స్థూల భాటకం అంటారు. కాంట్రాక్టు భాటకంలో ఆర్థిక భాటకం ఒక భాగం మాత్రమే అవుతుంది. కాంట్రాక్టు భాటకం వివిధ అంశాలు కలిగి ఉంటుంది.

- 1) భూమికి చెల్లించే ధర (ఇదే ఆర్థిక భాటకం)
- 2) అభివృద్ధి పనులకై వాడిన మూలధనానికి వడ్డీ
- 3) అధనంగా చేసిన పనికి (అక్కౌంటు వ్రాయడం, భాటకపు పనులు పని మొదలైనవి) చెల్లింపు
- 4) తరుగుదల మరియు మరమ్మత్తు చార్జీలు.

ఒక ఉదాహరణ ద్వారా ఆర్థిక భాటకం, కాంట్రాక్టు భాటకాల మధ్య గల వైవిధ్యాన్ని అర్థం చేసుకోవచ్చు. రూ. 50 లు కాంట్రాక్టు భాటకం అనుకుంటే, అందులో రూ. 25 ఆర్థిక భాటకం , రూ. 6 మూలధనంపై వడ్డీ, రూ. 9 ఇతర పనులకు పరిహారం, మిగతా రూ. 10 లు తరుగుదల రిపేర్ల చార్జీలుగా ఉండవచ్చు.

18.3 రికార్డ్ భాటక సిద్ధాంతం

మొట్టమొదటి సారిగా భాటక సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించిన ఆర్థికవేత్త డేవిడ్ రికార్డ్. ఇతని ప్రకారం భూసారాలలో తేడాల వల్ల భాటకం చెల్లించవలసి వస్తుందంటారు. భూమి అంతా ఒకే విధంగా ఉండదు. కొంత భూమి ఎక్కువ సారవంతమైనది అయితే మరికొంత భూమి తక్కువ సారవంతాన్ని కలిగి ఉంటుంది. కాబట్టి ఎక్కువ సారవంతమైన భూములు ఎక్కువ భాటకం చెల్లిస్తే, తక్కువ సారవంతమైన భూములు తక్కువ భాటకం చెల్లించటం జరుగుతుంది అని రికార్డ్ అంటారు. రికార్డ్ ప్రకారం భూమికి కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలు ఉన్నాయి.

1. భూమి ప్రకృతి ప్రసాదితం. దీనికి ఉత్పత్తి వ్యయం లేదు.
2. భూమి సప్లయ్ పెంచటానికి లేదా తగ్గించటానికి అవకాశం లేదు.
3. భూమి శాశ్వతమైనది. దీనికి నశింపు లేదు.
4. భూ సారవంతాల్లో వ్యత్యాసాలు ఉంటాయి.
5. భూమి క్షీణ ప్రతిఫల సిద్ధాంతానికి బద్దమై ఉంటుంది.

ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం అధిక సారవంతమైన భూములు అధిక భాటకాన్ని తక్కువ సారవంతమైన భూములు తక్కువ భాటకాన్ని ఉపాంతభూములు భాటకాన్ని చెల్లించవని రికార్డ్ అంటారు. రికార్డ్ తన భాటక సిద్ధాంతాన్ని క్రింది ప్రమేయాలపై ఆధారపడి రూపొందించారు.

ప్రమేయాలు

1. పరిపూర్ణమైన సోటి మార్కెట్లో ఉంటుంది.
2. ఈ సిద్ధాంతం దీర్ఘకాలాన్ని ప్రాతిపదికగా తీసుకోవటం జరిగింది.

3. భూమికి కొన్ని సహజమైన, నశింపులేని ఉత్పత్తి శక్తులు ఉన్నాయి.
4. భూమి పరిమాణము స్థిరంగా ఉంటుంది అంటే భూమి సప్లయ పూర్తి అవ్యాకోచముగా ఉంటుంది .
5. భూమి పై పంటలను మాత్రమే పండిస్తారు అని భావించటం జరిగింది.
6. ఉపాంత భూములు ఉంటాయి వాటికి భాటకం ఉండదు.
7. భూసారంలో తేడా వుంటుంది. ఎక్కువ సారం ఉన్న భూమిని ముందు, తరువాత తక్కువ సారవంతం కలిగిన భూములు సేద్యం చేస్తారు.
8. భూమి చరానుపాత సూత్రానికి బద్దమై ఉంటుంది.

రికార్డ్ ప్రకారం భూమిలో ఉన్న నశింపు లేని సహజశక్తులను వాడుకున్నందుకు భూస్వామికి చెల్లించే పంటలోని భాగమే భాటకం. ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రస్తుతం తెలుసుకోబోతున్నాం.

సిద్ధాంత వివరణ

రికార్డ్ భాటకాన్ని పెరుగుతున్న జనాభా, దాని వల్ల ఆహారపదార్థాల కోసం డిమాండ్ పెరగడం దృష్ట్యా వివరించాడు. పెరుగుతున్న జనాభా ఆహార అవసరాలు తీర్చడానికి వ్యవసాయదారులు విస్తృతమైన, సాంద్రమైన సాగుకు ఉపక్రమిస్తారు. విస్తృత వ్యవసాయమంటే ఇంత వరకు సాగులోకి తీసుకొని రాని భూములను ఉపయోగించడం, సాంద్ర వ్యవసాయ మంటే ప్రస్తుతం సాగులో ఉన్న భూముల పై అదనపు శ్రమకు, మూలధనాన్ని పెంచి సాగుచేయడం అని అర్థం. కొత్తగా స్థావరం ఏర్పరచుకొన్న దేశంలో సారవంతమైన, కండ గల భూమి పుష్కలంగా లభిస్తుంది. ఇట్లాంటి భూముల్లో కేవలం ధాన్యాన్నే పండింస్తుంటారనుకుందాం. ఈ రకం భూమి పుష్కలంగా అందుబాటులో ఉన్నప్పుడు (A) గ్రేడు భూమి అనుకొందాం). భాటకం ప్రసక్తి ఏర్పడదు. ఆ దేశం జనాభా పెరుగుతూ పోతున్నప్పుడు ధాన్యానికి డిమాండ్ పెరగడం, ఈ కారణంగా దాని ధర పెరగడం జరుగుతుంది. ఇట్లాంటి పరిస్థితుల్లో సాగుచేయని ఇతర రకాల భూములను కూడా సాగులోకి తేవాలి వస్తుంది. అంటే మొదటి రకం భూమికన్న తక్కువ సారవంతమైన (Inferior Land) భూమిని సాగుచేయడం మొదలవుతుంది. (దీన్ని B గ్రేడ్ భూమి అందాం). ఇట్లా విస్తరించినప్పుడు A గ్రేడ్ భూమి నుంచి భాటకం లభిస్తుంది. ఈ విధంగా జనాభా పెరిగినప్పుడల్లా తక్కువ రకం (తక్కువ సారవంతమైన) భూభాగాలను సాగులోకి తేవడం జరుగుతూ ఉంటుంది. (ఇట్లాంటి భూభాగాలను C,D,E భూములుగా పేర్కొనడం జరుగుతుంది.) చివరిగా సాగులోకి తెచ్చిన భూమి B నుంచి భాటకం ఏమీ లభించదు. ఇతర భూముల నుంచి చివరి భూభాగమైన E నుంచి లభించే ఫల సాయాన్ని మించినది భాటకంగా లభిస్తుంది. ఈ భాటకం లేని భూమిని (No Rent Land) ఉపాంత భూమి (Maginal Land) అని కూడా అంటారు. అంటే రికార్డ్ దృష్టిలో భాటకం అనేది భేదాత్మకమైన మిగులు (Differential Surplus) అని, మేలు రకం భూమి (Superior Land) నుంచి వచ్చే ఫలసాయానికి, ఉపాంత భూమి నుంచి లభించే ఫలసాయానికి ఉన్న తేడామేనని అర్థం చేసుకోవచ్చు.

పైన వివరించిన విస్తృత వ్యవసాయంలో లభించే భాటకాన్ని కింది ఉదాహరణ సహాయంతో వివరించవచ్చు. ఉదాహరణకు, 5 రకాల భూభాగాలు పంట పండించడానికి అనువుగా ఉన్నాయనుకొందాం. వీటిని A,B,C,D,E అనే క్రమంలో వాటి సారాన్ని బట్టి కింది పట్టికలో సూచించడమైనది. A భూభాగం B భూభాగాని కన్నా సారవంతమైనది. అట్లాగే B భూభాగం C భూభాగానికన్నా సారవంతమైనది. E భూభాగం మిగతా భూభాగాలతో పోలిస్తే అతితక్కువ సారవంతమైంది. ఈ ఐదు భూభాగాలు వైశాల్యంలో సమానమనుకొందాం. అంతేకాక ఈ భూభాగాలనుపయోగించి విస్తృత వ్యవసాయం చేయడం జరిగిందనుకొందాం. శ్రమ, మూలధనం సమపాళ్ళలో ఈ భూభాగాల పై వాడారనుకొందాం. అదనపు మోతాదులు వాడుతున్న కొద్దీ సాంద్రవ్యవసాయం (Intensive Cultivation) దృష్ట్యా పరిశీలించినా, విస్తృత వ్యవసాయం దృష్ట్యా పరిశీలించినా క్రమంగా ఉపాంత ఉత్పాదన (Marginal Product) లభిస్తుంది. ఒక కిలో ఉత్పాదన ధర ఒక రూపాయి అనుకొని మొత్తం ఉత్పాదనను, ఉపాంత ఉత్పాదనలను చూపే సంఖ్యలు దిగువ పట్టికలో చూడవచ్చు.

ఒక్కొక్క మోతాదు (శ్రమ, మూలధనం) రూ. 140 అనుకొందాం. ఈ మోతాదు వల్ల వచ్చే ఉపాంత ఉత్పాదనలు తక్కువ సారమున్న భూముల్లో వాడినప్పుడు లేదా ఒకే భూభాగం పై క్రమంగా పెంచినప్పుడు తగ్గడం పట్టికలో గమనించవచ్చు.

పట్టిక

శ్రమ మూలధనం మోతాదులు	మొత్తం ఉత్పాదన (కిలోల్లో లేదా రూ॥ల్లో)					ఉపాంత ఉత్పాదన (కెజిల్లో లేదా రూ॥ల్లో)				
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	180	170	160	150	140	180	170	160	150	140
2	350	330	310	290	-	170	160	150	140	-
3	510	480	450	-	-	160	150	140	-	-
4	660	620	-	-	-	150	140	-	-	-
5	800	-	-	-	-	140	-	-	-	-

ఉదాహరణకు ఒక్కొక్క భూభాగం పైన లభించే భాటకం కింది విధంగా లెక్కించవచ్చు.

భూ భాగం A పై వచ్చే భాటకం = రూ. (180-140) + (170-140) + (160-140) + (150-140) = రూ.100

భూ భాగం B పై వచ్చే భాటకం = రూ. (170-140) + (160-140) + (150-140) = రూ. 70

భూ భాగం E పై వచ్చే భాటకం = రూ. (140-140) = రూ. 0

ఉపాంత భూమి, (Marginal Land), ఉపాంత మోతాదు (Marginal Dose)

పై ఉదాహరణలోని E భూభాగాన్ని ఉపాంత భూమి అని, అయిదో మోతాదును ఉపాంత మోతాదుగాను పరిగణించవచ్చు. ఉపాంత భూమి పై భాటకం లభించదు. అందువల్లనే ఈ భూభాగాన్ని భాటకం రాని భూమి (No-Rent Land) గా పరిగణించడం జరుగుతుంది.

రేఖా పటం ద్వారా వివరణ

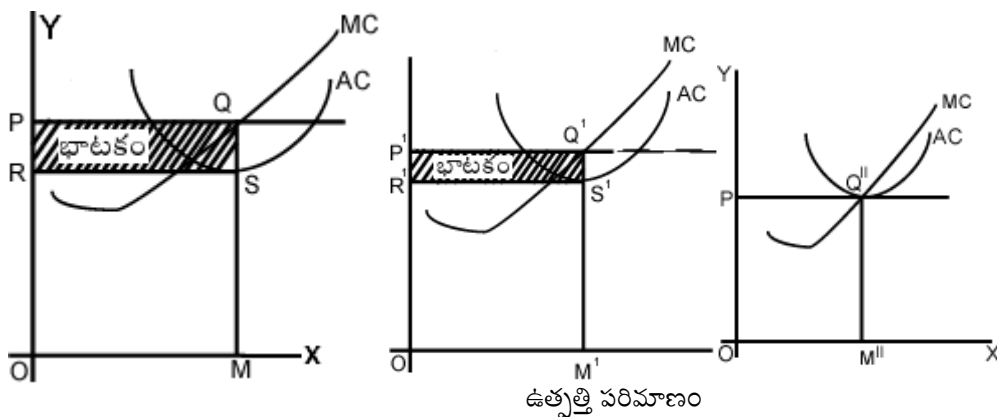
ఆర్థికవ్యవస్థలో A,B,C అనే భూభాగాలు ఉన్నాయనుకొందాం. A అధిక సారవంతమైన, B తక్కువ సారవంతమైన, C ఉపాంత భూమి. కొందరు కొత్తగా ఆ ద్వీపానికి వలస వెళ్ళారనుకొందాం. మొట్టమొదట మంచి రకం భూమి అయిన A గ్రేడు భూమిని సాగుచేయడం ప్రారంభిస్తారని, ఒకే వస్తువును - అంటే ధాన్యాన్ని పండిస్తారని భావిద్దాం. సంపూర్ణమైన పోటీ ఉందని కూడా అనుకొందాం. అప్పుడు వేతనాలు, విత్తనాలు, ఎరువులు వగైరా వాటికి కొంత వ్యయమవుతుంది. కనిష్ట సగటు వ్యయానికి (Minimum Average Cost) ధాన్యం ధర సమానమయ్యే వరకూ ఉత్పత్తి చేస్తుంటారు. వ్యయాలు పోగా మిగులు ఏమీ ఉండదు. అంటే పరిశ్రమ సమతౌల్యంలో (Equilibrium) ఉంటుందని అర్థం. A భూమి అధిక భాటకాన్ని, B తక్కువ భాటకాన్ని చెల్లించటానికి, C భాటకాన్ని చెల్లించకపోవుట క్రింది పటం- 18.1 లో వివరించటం జరిగింది.

రేఖాపటం - 18.1

భూమి(అధిక సారవంతం)

భూమి (తక్కువ సారవంతం)

భూమి (ఉపాంత భూమి)

OP అనే ధర ఉన్నప్పుడు, A భూభాగంలో OM ఉత్పత్తి చెయ్యటానికి అయిన ఖర్చు OMRS అయితే రాబడి OMPQ కాబట్టి A భూభాగానికి భాటకం PQRS. B భూభాగంలో ఖర్చు $OM^1R^1S^1$ అయితే వచ్చిన రాబడి $OM^1P^1Q^1$, అంటే B చెల్లించాల్సిన భాటకం $P^1Q^1R^1S^1$. ఈ పరిమాణం A కన్నా తక్కువ (పటంలో అడ్డగీతలతో చూపటం జరిగింది.) C భూభాగంలో మొత్తం ఖర్చు, మొత్తం రాబడి సమానం అంటే రెండూ $OM^{II}P^{II}Q^{II}$. కాబట్టి మిగులు లేదు కావున భాటకం చెల్లించదు. ఇది ఉపాంత భూమి. ఒకవేళ ధర పెరిగితే A, B లు గతం కన్నా ఎక్కువ భాటకాన్ని చెల్లించటంతో పాటు ఉపాంత భూమి అయిన C కూడా భాటకం చెల్లించవలసి వస్తుంది.

విమర్శ

రికార్డ్ సిద్ధాంతం చాలా విమర్శలకు గురైనది. సిద్ధాంత ప్రమేయాలను, సిద్ధాంత సారాంశాన్ని కూడా విమర్శించటం జరిగింది.

- 1) భూమికి నశింపు లేని కొన్ని సహజ శక్తులుంటాయనే భావనను చాలా మంది ఆర్థికవేత్తలు అంగీకరించలేదు. భూమికి ఉండే సహజ శక్తులేవో మనం ఖచ్చితంగా నిర్వచించలేము. సహజంగా లభ్యమయ్యే భూమి సేద్యానికి పనికి వచ్చే స్థితిలో ఉండదు. దానిని సాగు చేయాలంటే మానవుని కృషి అవసరం. కాబట్టి భూమి సహజ శక్తులేవో, మానవ కృషి వల్ల ఏర్పడే శక్తులేవో మనం నిర్ణయించలేము.
- 2) మొదట్లో ఎక్కువ సారవంతమైన భూములను, తరువాత తక్కువ సారవంతమైన భూములను సేద్యం చేస్తారనే రికార్డ్ ప్రమేయాన్ని 'కేరీ' మరియు 'రోశ్చర్' అనే ఆర్థికవేత్తలు ఖండించారు. సాగుచేసే క్రమం ఈ విధంగా ఉండదని, ముందుగా అందుబాటులో ఉన్న భూములను మాత్రమే సాగుచేస్తారని వీరి అభిప్రాయం.
- 3) భూమికి సంబంధించిన మార్కెట్లో పరిపూర్ణమైన పోటీ ఉంటుందనే ప్రమేయం వాస్తవానికి దూరమని చాలా మంది అభిప్రాయపడ్డారు.
- 4) భాటకం అనేది దీర్ఘకాలంలోనే కాక, స్వల్పకాలంలో కూడా వస్తుందని మార్షల్ చెప్పాడు. స్వల్పకాలంలో వచ్చే భాటకాన్ని కృత్రిమ భాటకం అన్నాడు.
- 5) రికార్డ్ సిద్ధాంతం ప్రకారం, ఉపాంత భూములు అనేవి ప్రతి దేశం లోను ఉంటాయని, ఈ భూముల మీద భాటకం ఉండదని అంటారు. కాని జనాభా పెరుగుతున్నప్పుడు, ఆహారధాన్యాల డిమాండు పెరుగుతున్నప్పుడు అన్ని రకాల భూములను సాగులోకి తెస్తారు. భాటకం లభించని భూములంటూ మనకు కన్పించవు.
- 6) భాటకం కేవలం భూసారం మీద కాక దాని మార్పిడి ఆర్జన శక్తి మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. భూమి బదిలీ సంపాదన సున్నాగా వుంటుందనే రికార్డ్ అభిప్రాయంతో ఆధునిక ఆర్థికవేత్తలు అంగీకరించలేదు.
- 7) ధర నిర్ణయంలో భాటకానికి పాత్ర లేదనే రికార్డ్ అభిప్రాయాన్ని విమర్శకులు త్రోసిపుచ్చారు. ఉత్పత్తి వ్యయంతో భాటకాన్ని ఒక భాగంగా ఉంటుంది. ధర నిర్ణయించేటప్పుడు అన్ని వ్యయాలతో పాటు భాటకాన్ని కూడా లెక్కలోకి తీసుకుంటారు.
- 8) భూసారంలో ఉండే తేడాలను బట్టి భాటకం ఉత్పన్నమౌతుందని రికార్డ్ అంటారు. దీనిని ఆధునిక ఆర్థిక వేత్తలు అంగీకరించలేదు. అన్ని భూములు ఒకే రకంగా ఉన్నప్పటికీ భాటకము ఉత్పన్నమౌతుందంటారు. భూమి యొక్క సప్లయి కన్నా భూమి కుండే డిమాండు ఎక్కువగా ఉన్నంత కాలము భాటకం లభ్యమౌతుందని వీరి అభిప్రాయం. భూమి కొరత వల్ల భాటకం ఉత్పన్నమౌతుందన్న విషయాన్ని రికార్డ్ గుర్తించలేదు.
- 9) భూమి యొక్క అవ్యాకోచ సప్లయి వల్ల భాటకం ఉత్పన్నమౌతుందనే అభిప్రాయంతో చాలామంది ఏకీభవించలేదు. భాటకం అనేది ఒక్క భూమి విషయంలోనే కాక, ఇతర ఉత్పత్తి కారకాల విషయంలో కూడా ఉత్పన్నమౌతుందని వీరి అభిప్రాయం.
- 10) మంచి భూములకు ఎక్కువ భాటకం వస్తుందని, తక్కువ రకం భూములకు తక్కువ భాటకం వస్తుందని మాత్రమే ఈ సిద్ధాంతం తెలియచేస్తుంది. కాని అసలు భాటకం ఉత్పన్నం అవటానికి గల కారణాలను ఈ సిద్ధాంతం తెలియచేయదు అని 'బ్రిగ్స్' మరియు 'జోర్డాన్' అనే ఆర్థికవేత్తలు అన్నారు.

రికార్డ్ సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురైనప్పటికీ దీనికి ప్రముఖ స్థానం ఉంది. ఏ విధంగాను రికార్డ్ సిద్ధాంతం దాని పటుత్వాన్ని కోల్పోలేదని 'రాబర్ట్సన్' అన్నాడు .

18.4 ఆధునిక భాటకపు సిద్ధాంతం

రికార్డ్ భాటక సిద్ధాంతం మూడు ముఖ్యమైన విషయాలు తెలియజేస్తుంది.

- 1) భాటకం అనేది కేవలం భూమికి చెల్లించే ప్రతిఫలం.
- 2) భూసారంలోని తేడాల వల్ల భాటకం లభిస్తుంది.
- 3) ఉపాంత భూములు అంటే భాటకం లేని భూములు కొన్ని ఉంటాయి.

ఆధునిక ఆర్థికవేత్తలు పై మూడు విషయాలను అంగీకరించలేదు. వారి ప్రకారంగా భాటకం అనేది కేవలం భూమికి కాకుండా అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలకు లభిస్తుంది. భాటకం నిర్ణయించటానికి ప్రత్యేకంగా వేరే సిద్ధాంతం అవసరం లేదని, ఒక వస్తువు ధర డిమాండు - సప్లయల మీద ఆధారపడినట్లే, భాటకం కూడా భూమి సప్లయ్ డిమాండ్ల పై ఆధారపడి ఉంటుంది అని వారి అభిప్రాయం. ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతాన్ని రెండు రకాలుగా వివరించటం జరిగింది.

- 1) భూమి వినియోగానికి చెల్లించే భాటకం, 2) బదిలీ సంపాదన మీద మిగిలే భాటకం .

1) భూమి వినియోగానికి చెల్లించు భాటకం : భూమిని ఉపయోగించుకున్నందుకు భూస్వామికి భాటకాన్ని చెల్లిస్తారు. భూమికి గల డిమాండు, సప్లయల శక్తుల పై ఆధారపడి భాటకం ఉంటుంది. అంటే భూమికి ఉన్న డిమాండు, సప్లయలు కలిసి భాటకాన్ని నిర్ణయిస్తాయి . అందుచేతనే ఈ సిద్ధాంతాన్ని డిమాండు - సప్లయల సిద్ధాంతమని కూడా అంటారు.

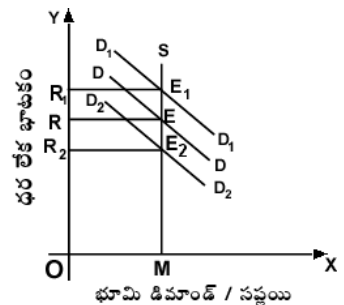
భూమి డిమాండు : భూమి డిమాండ్ పరోక్ష లేదా వ్యుత్పన్న డిమాండ్. ఆహారధాన్యాల డిమాండు పెరిగే కొద్దీ భూమికి డిమాండు పెరుగుతుంది. అంటే భూమి డిమాండు దాని ఉత్పాదకత పై ఆధారపడి ఉంటుంది. భూమి క్రమ క్షీణ ప్రతిఫల సూత్రానికి బద్దమై ఉంటుంది. కాబట్టి భూమిని ఉపయోగించే కొద్దీ దాని ఉపాంత ఉత్పాదకత క్షీణిస్తుంది. కాని భాటకానికి భూమికి గల సంబంధాన్ని పరిశీలిస్తే భాటకం పెరిగితే భూమి డిమాండ్ తక్కువగానూ, భాటకం తగ్గితే భూమి డిమాండ్ ఎక్కువగా ఉంటుంది. భాటకానికి, భూమి డిమాండుకు గల సంబంధం విలోమ సంబంధం. కాబట్టి భూమికి డిమాండు రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందకు వాలుతూ ఉంటుంది.

భూమి సప్లయ : ఒకే ప్రయోజనానికి ఉపయోగిస్తే దేశంలోని భూమి సప్లయ స్థిరంగా ఉంటుంది. భూమి సప్లయని పెంచటానికి లేదా తగ్గించటానికి వీలు లేదు. కాబట్టి భూమి సప్లయ పూర్తి అవ్యాకోచంగా ఉంటుంది. కనుక భూమి సప్లయ రేఖా పటం - 18.2 లో వలే OX అక్షానికి లంబరేఖగా ఉంటుంది. ఒక వేళ భూమి వివిధ ప్రయోజనాలకు ఉపయోగించటానికి అవకాశం ఉంటే భూమి సప్లయ్ వ్యాకోచత్వము కలిగి ఉంటుంది. అంటే భాటకం పెరిగితే భూమి సప్లయ్ పెరుగుతుంది, భాటకం తగ్గితే భూమి సప్లయ్ తగ్గుతుంది. కాబట్టి భూమి సప్లయ్ రేఖ పటం-18.2లో చూపినట్లు ఎడమ నుంచి కుడికి పైకి పోతూ ఉంటుంది.

ఒకే ప్రయోజనానికి ఉపయోగపడే భూమి - సమతౌల్యం : ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతం ప్రకారంగా భాటకం భూమి డిమాండు, సప్లయల చేత నిర్ణయించబడుతుంది. క్రింది పటం రేఖాపటం-18.3 భాటక నిర్ణయాన్ని తెలియజేస్తుంది.

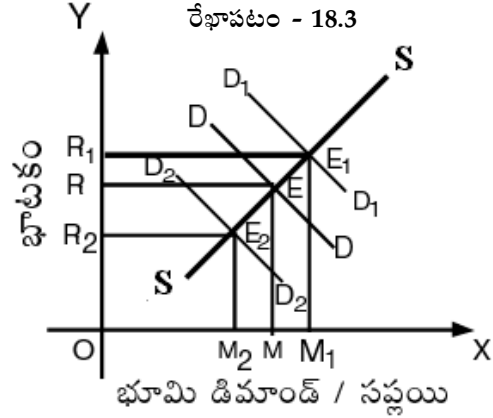
రేఖాపటం - 18.2

పై పటం-18.2లో MS భూమి సప్లయ రేఖ. ఒకే ప్రయోజనానికి ఉపయోగపడే భూమి కావున సప్లయ్ రేఖ Y అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంది. DD రేఖ భూమి డిమాండు రేఖ. ఈ రెండు రేఖలు 'E' అనే బిందువు వద్ద పరస్పరం ఖండించుకొని, భాటకాన్ని OR గా నిర్ణయించాయి. డిమాండు D_1D_1 కు పెరిగితే భాటకం OR_1 కు పెరుగుతుంది. డిమాండు D_2D_2 కు తగ్గినపుడు భాటకం OR_2 కు తగ్గింది. కాబట్టి డిమాండు పెరిగితే భాటకం పెరుగుతుంది డిమాండు తగ్గితే భాటకం తగ్గుతుంది.

వివిధ ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడే భూమి - సమతౌల్యం : సమాజం మొత్తాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుంటే భూమి యొక్క సప్లయ పూర్తి అవ్యాకోచంగా వుంటుంది. కాని ఒక పరిశ్రమలో లేక ఉపయోగాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుంటే భూమి యొక్క సప్లయ వ్యాకోచంగా వుంటుంది. ఎక్కువ భాటకాన్ని ఇచ్చే ప్రయోజనానికి భూమి ఆకర్షించబడుతుంది. కాబట్టి భూమి యొక్క సప్లయ రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి పైకి పోతుంది.

పై రేఖా పటం - 18.3లో డిమాండు DD గా ఉన్నప్పుడు భాటకం OR గా ఉంది. డిమాండు D_1D_1 కు పెరిగినపుడు భాటకం OR_1 కు పెరిగింది. కాని భూమి సప్లయ, డిమాండ్లు కూడా పెరిగాయి. అంటే డిమాండ్లో మార్పులకనుగుణంగా సప్లయలో మార్పులు సంభవిస్తాయి కాని సంపూర్ణంగా ఉండవు కాబట్టి భాటకం పెరుగుతుంది. డిమాండు D_2D_2 కు తగ్గినపుడు భాటకం OR_2 కు తగ్గింది. సప్లయ, డిమాండ్ కూడా తగ్గాయి.

- 2) భాటకం బదిలీ సంపాదన మీద మిగులు : బదిలీ సంపాదన మీద మిగులే భాటకం అని 'శ్రీమతి జోన్ రాబిన్సన్', డెన్హోమ్, బౌల్డింగ్ మొదలైన వారు వర్ణించారు. వారి ప్రకారం భాటకం భూమికే కాకుండా అన్ని ఉత్పత్తి కారకాల మీద లభిస్తుంది. వీరి అభిప్రాయంలో ప్రస్తుత వ్యక్తి సంపాదనకు, ఇతర వ్యక్తి సంపాదనకు మధ్యగల తేడానే భాటకం అంటారు. దీనిని ఒక ఉదాహరణ ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. గతంలో ఒక శ్రామికుడు 500 సంపాదించి ప్రస్తుత వృత్తిలో 600 రూ॥లు పొందుతున్నాడు అనుకుందాం. అదనంగా అతడు పొందిన 100 రూ॥లు మిగులే భాటకం.

$$\text{భాటకం} = \text{ప్రస్తుత సంపాదన} - \text{బదిలీకి పూర్వ సంపాదన} (600 - 500 = 100)$$

ఈ మిగులే శ్రామికుని యొక్క భాటకంగా చెప్పవచ్చు. ఈ విధంగా అన్ని ఉత్పత్తి కారకాల మీద భాటకం లభిస్తుందని ఆధునిక ఆర్థిక వేత్తల అభిప్రాయం.

18.5 ఆధునిక భాటక సిద్ధాంత ఆధిక్యత

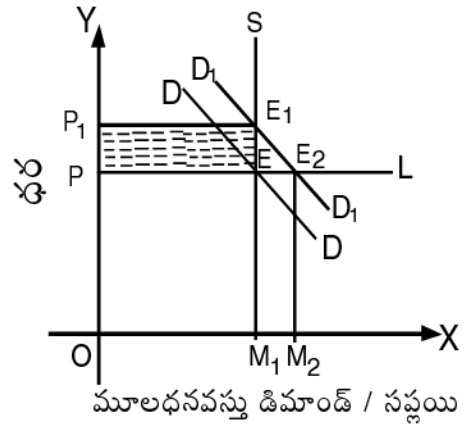
రికార్డ్ భాటక సిద్ధాంతం కన్నా ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతం ఈ క్రింది విషయాలలో మెరుగైనది .

- 1) రికార్డ్ సిద్ధాంతం ప్రకారం భూసారం లోని తేడాల వల్లే భాటకం లభిస్తుంది. కాని అసలు భాటకం ఎలా నిర్ణయించబడుతుంది అనేది చెప్పలేదు. ఆధునిక ఆర్థికవేత్తల ప్రకారం భూసారంలోని తేడాల వల్ల కాక భూమి కొరత వల్ల భాటకం లభిస్తుంది. ఆధునిక ఆర్థికవేత్తలు భూమి యొక్క డిమాండ్, సప్లయల చేత భాటకం నిర్ణయించబడుతుంది అని వివరించారు.
- 2) రికార్డ్ ప్రకారంగా భూమికి మాత్రమే భాటకం లభిస్తుంది. ఆధునిక ఆర్థికవేత్తల ప్రకారం భూమికే కాక అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలకు లభిస్తుంది .
- 3) రికార్డ్ ప్రకారంగా భాటకం వైవిధ్యం వల్ల (భూసారాల్లో వ్యత్యాసాల వల్ల) వచ్చే మిగులు, కాని ఆధునిక ఆర్థిక వేత్తల ప్రకారం బదిలీ సంపాదన మీద మిగులును భాటకం అంటారు.
- 5) రికార్డ్ సిద్ధాంతం ఉపాంత భూమి ఉంటుందని, దానికి భాటకం ఉండదని చెప్పటం జరిగింది. ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతంలో అటువంటి ప్రమేయాలు ఏమీలేవు.
- 6) రికార్డ్ ప్రకారం భాటకం ధర మీద ఆధారపడుతుంది. కాని ఆధునిక ఆర్థిక వేత్తల ప్రకారం ధరలో భాటకం ఉంటుంది. పై కారణాల వల్ల ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతం, రికార్డ్ భాటక సిద్ధాంతము కంటే మెరుగైనది అని చెప్పవచ్చు.

18.6 కృత్రిమ భాటకం

మార్షల్ అనే ఆర్థికవేత్త 'కృత్రిమ భాటకం' అనే భావనను ప్రవేశపెట్టారు. మార్షల్ ప్రకారం భాటకం అన్ని ఉత్పత్తి కారకాలకు వస్తుందని ముఖ్యంగా మానవ నిర్మితాలైన యంత్రాలు, భవనములు మీద వస్తుందంటారు. స్వల్పకాలంలో వీటి డిమాండ్ పెరిగినా, సప్లయ మాత్రం స్థిరంగా ఉంటుంది. వెంటనే వీటి సప్లయని పెంచటానికి వీలుండదు. కాబట్టి డిమాండు పెరిగితే ధర పెరుగుతుంది. కాబట్టి యజమానులు అదనంగా కొంత ఆదాయాన్ని పొందుతారు. ఈ అదనపు ఆదాయాన్ని కృత్రిమ భాటకం అంటారు. కాని దీర్ఘకాలంలో డిమాండులో వచ్చిన మార్పుకనుగుణంగా సప్లయని మార్చటానికి వీలుంటుంది. కాబట్టి దీర్ఘకాలంలో వీటి ధర తగ్గి అదనపు ఆదాయం అదృశ్యం అవుతుంది. అందుచేతనే కృత్రిమ భాటకాన్ని తాత్కాలిక భాటకం అని కూడా అంటారు. కృత్రిమ భాటకాన్ని క్రింది రేఖా పటం - 18.4లో చూపించటం జరిగింది.

రేఖాపటం - 18.4

పటంలో SM_1 స్వల్పకాలిక సప్లయ రేఖ. PL దీర్ఘకాలిక సప్లయ రేఖ. డిమాండు DD గా ఉన్నప్పుడు ధర OP గా ఉంది. డిమాండు D_1D_1 కు పెరిగినప్పుడు ధర OP_1 కు పెరిగింది. ఎందుచేతనంటే స్వల్పకాలంలో సప్లయ స్థిరంగా ఉంటుంది. కనుక PEE_1P_1 చతురస్రము కృత్రిమ భాటకాన్ని తెలియచేస్తుంది. ఇది దీర్ఘకాలంలో అయితే డిమాండు D_1D_1 కు పెరిగినప్పుడు సప్లయ OM నుంచి OM_1 కు పెరుగుతుంది. అందువల్ల ధర OP_1 నుంచి మరల OP కి తగ్గింది. కాబట్టి కృత్రిమ భాటకం లేదు.

భాటకానికి - కృత్రిమ భాటకానికి గల తేడాలు

- 1) భూమికి లభించే మిగులు భాటకం అంటారు. మానవ నిర్మిత వస్తువులైన యంత్రాల పై లభించే మిగులు ఆదాయాన్ని కృత్రిమ భాటకం అంటారు.
- 2) భాటకం స్వల్పకాలంలోను, దీర్ఘకాలంలోను లభిస్తుంది. కృత్రిమ భాటకం స్వల్పకాలంలోనే లభిస్తుంది. దీర్ఘకాలంలో లభించదు.
- 3) భాటకం భూమి యొక్క సప్లయ మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. కృత్రిమ భాటకం మానవ నిర్మితమైన మూలధన వస్తువులైన యంత్రాల యొక్క సప్లయ మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

18.7 ధరకు భాటకానికి గల సంబంధం

భాటకానికి ధర మీద ఏ విధమైన ప్రభావం లేదని రికార్డ్ అభిప్రాయం. ధర నిర్ణయింపబడిన తరువాత వచ్చే మిగులును భాటకం అన్నారు. కావున భాటకం ధరలో భాగంగా ఉండటానికి అవకాశం లేదని రికార్డ్ అభిప్రాయం. ఉపాంత వ్యయం ధర పై ఆధారపడి వుంటుంది. సిద్ధాంతరీత్యా ఉపాంత భూముల మీద భాటకం లభించదు. ధర మీద భాటకానికి ఏ విధమైన ప్రభావము లేదని రికార్డ్ వాదన. కనుక భాటకపు పెరుగుదల వల్ల ధర పెరిగే అవకాశం లేదు. అయితే ధర పెరిగినప్పుడు భాటకం పెరిగే అవకాశం మాత్రం ఉంది. ఉదాహరణకు క్వీంటాల్ ధర 30 రూ॥లు ఉన్నప్పుడు, మొదటితరగతి భూమి మీద 10 క్వీంటాళ్ళ మిగులుకు రూ. 300 భాటకము లభ్యమవుతుంది. ధర రూ. 40 కు పెరిగినప్పుడు భాటకము రూ. 400 అవుతుంది. ఈ విషయాన్ని రికార్డ్ గుర్తించలేదు. అయితే ఆధునిక శాస్త్రవేత్తలు దీన్ని గుర్తించారు.

18.8 వేతనాలలో, వడ్డీలో, లాభాలలో భాటకపు అంశం

- 1) వేతనాలలో భాటకం : శ్రామికులందరికీ ఒకే రకమైన సామర్థ్యం యుండదు. కొంతమందికి ఎక్కువ సామర్థ్యము ఉంటే మరికొంతమందికి తక్కువ సామర్థ్యం ఉంటుంది. వేతనాలు వ్యక్తిగత సామర్థ్యం మీద ఆధారపడి వుంటాయి. ఎక్కువ సామర్థ్యం

గల శ్రామికులకు ఎక్కువ వేతనాలు, తక్కువ సామర్థ్యం గల శ్రామికులకు తక్కువ వేతనాలు లభిస్తాయి. కొరత వలన శ్రామికులకు కూడ భాటకం లభిస్తుంది. శ్రామికులకు డిమాండు పెరిగినప్పుడు వారి సప్లయని వెంటనే పెంచలేము. వారికి సరియైన శిక్షణ ఇవ్వటానికి కొంతకాలం పట్టవచ్చు. ఈ లోపల వారికి వేతనాలు పెరగటం వలన భాటకం ఉత్పన్నమవుతుంది.

2) లాభాలలో భాటకం : ఉద్యమదారుల శక్తి సామర్థ్యాలలో తేడాలుంటాయి. అందుచేత ఎక్కువ సామర్థ్యం గల వ్యవస్థాపకులు తక్కువ సామర్థ్యం గల వ్యవస్థాపకుల కన్నా ఎక్కువ లాభాలు ఆర్జిస్తారు. దీనిని వైవిధ్యం గల భాటకం అంటారు.

కొన్ని ఉత్పత్తి రంగాలలో తాత్కాలికంగా వ్యవస్థాపకుల కొరత ఏర్పడి వారు అధిక లాభాలు సంపాదించవచ్చు. దీనిని కొరత భాటకం అంటారు. కాని ఇది తాత్కాలికంగా మాత్రమే ఉండవచ్చు. దీర్ఘకాలంలో వ్యవస్థాపకుల సప్లయ పెరిగి, కొరత వలన ఏర్పడే భాటకం అదృశ్యమవుతుంది.

3) వడ్డీ లో భాటకం : వడ్డీలో కూడా భాటకం అనే భావనకు స్థానమున్నదని చెప్పవచ్చు. మార్కెట్లో మూలధనం మీద వడ్డీని ఆర్జించే పెట్టుబడిదారులను ఉపాంత పెట్టుబడిదారులు, అధికోపాంత పెట్టుబడిదారులు అని విభజింపవచ్చు. మార్కెట్లో ఉన్న వడ్డీ రేటును అనుసరించి డబ్బును పొందుచేసి వడ్డీకిచ్చి ఎక్కువ సంపాదించే వారిని అధికోపాంత పెట్టుబడిదారులని అంటారు. ఉదా - ఒక వ్యక్తి రూ. 10,000 పొందుపు చేశాడనుకుందాము. అయితే మార్కెట్ రేటుప్రకారం అతను 7% వడ్డీకి ఇచ్చాడనుకొందాము. అతనికి వడ్డీ రూపంలో 10,000 మీద 700 రూ॥ లభిస్తుంది. కాని అతను ఆశించినది రూ॥ 500 మాత్రమే. అందువలన అతనికి 200 రూ. (700 - 500) మిగులు ఆదాయం లభిస్తుంది . దీనినే వడ్డీలో భాటకం అంటారు.

18.9 సారాంశం

భాటకం అనేది భూమికి మాత్రమే వస్తుందని రికార్డ్ అభిప్రాయం. సారవంతమైన భూములు పరిమితంగా ఉండటం వల్ల భాటకం ఉత్పన్నమవుతుందని రికార్డ్ పేర్కొన్నాడు. కానీ భాటకం పరిమిత సప్లయ గల ఏ ఉత్పత్తి కారకానికైనా ఉండవచ్చునని ఆధునిక ఆర్థిక వేత్త అభిప్రాయం. శ్రామికుల వేతనాలలో, మూలధనానికి వడ్డీలో, వ్యవస్థాపకులకు లాభాలలో కూడా భాటకం ఉంటుందని వీరి అభిప్రాయం. శ్రీమతి జోన్ రాబిన్సన్ అభిప్రాయంలో మార్పిడి ఆర్జన వల్ల వచ్చే మిగులు భాటకం. మానవ నిర్మితమైన మూలధన వస్తువులైన భవనాలు, యంత్రాలు మొదలైనవి కూడా భాటకాన్ని ఆర్జిస్తాయి కాని ఈ భాటకాన్ని కృత్రిమ భాటకం అని మార్షల్ అంటారు. కృత్రిమ భాటకం స్వల్ప కాలంలో ఉంటుంది, దీర్ఘకాలంలో అదృశ్యం అవుతుంది.

18.10 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. భూమిలో ఉన్న ఉత్పాదకతా శక్తులను వినియోగించుకున్నందుకు భూస్వామికి ఇచ్చే ప్రతిఫలాన్ని భాటకం అంటారు.
2. మొట్టమొదటి సారిగా భాటక సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించిన శాస్త్రవేత్త రికార్డ్.
3. రికార్డ్ ప్రకారం భూమి యొక్క అనశ్వరమైన సహజ శక్తులను వాడుకున్నందుకు భూస్వామికి చెల్లించే పంటలోని భాగమే భాటకం.
4. భాటకం లేని భూమిని ఉపాంత భూమి అంటారు.
5. ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతం ప్రకారం భాటకం అనేది అన్ని ఉత్పత్తి కారకాల మీద లభించుతుంది.
6. బదిలీ సంపాదన మీద మిగులే భాటకం అని శ్రీమతి జోన్ రాబిన్ సన్ తదితరులు వివరించారు.
7. కృత్రిమ భాటకం అను భావనను మార్షల్ ప్రవేశపెట్టెను. ఇతని ప్రకారం భాటకం మానవ నిర్మితమైన యంత్రాలు, భవనాలు మొదలగు వాటి మీద లభిస్తుంది. ఇది స్వల్పకాలంలో ఉంటుంది, దీర్ఘకాలంలో అదృశ్యం అవుతుంది.

18.11 పదకోశం

1. భూమి : మానవ ప్రయత్నం లేకుండా లభ్యమయ్యే సహజ శక్తులు, సంపదలు అంటే నీరు, భూమి, ఆకాశం, గాలి, వెలుతురు, వేడిమి మొదలయినవన్నీ కూడా అర్థశాస్త్రంలో భూమి అవుతాయి.

2. బదిలీ సంపాదన : ఒక ఉత్పత్త కారకాన్ని ఒక పరిశ్రమలో ఉండేటట్లు చేయడానికి ఇవ్వవలసిన కనీస ధరను 'బదిలీ సంపాదన' అంటారు.
3. కాంట్రాక్టు భాటకం : వాడుక భాషలో భాటకాన్ని ఒప్పందం ప్రకారం చెల్లించే ప్రతిఫలం అనే అర్థంలో వాడతారు. ఒక నిర్ణీత కాలానికి వస్తువులను ఉపయోగించుకున్నందుకు ఇచ్చే కిరాయిని కాంట్రాక్టు భాటకం అంటారు. ఉదాహరణకు సైకిల్ కి ఇచ్చే కిరాయి.
4. కృత్రిమ భాటకం : మానవ నిర్మితమైన మూలధన సామాగ్రికి స్వల్ప కాలంలో లభ్యమయ్యే అదనపు ఆదాయమే కృత్రిమ భాటకం.

18.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. రికార్డ్ భాటక సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలింపుము .
2. ఆధునిక భాటక సిద్ధాంతాన్ని వివరించి, అది ఏ విధంగా రికార్డ్ సిద్ధాంతం కన్నా మెరుగైనదో తెలుపండి?

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. కృత్రిమ భాటకం అనగానేమి ? అది ఏ విధంగా ఏర్పడుతుంది ?
2. భాటకము ధర నిర్ణేతమే గానీ, ధర భాటక నిర్ణేతము కాదు చర్చింపుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ఆర్థిక భాటకం
2. కాంట్రాక్టు భాటకం
3. వేతనాలలో భాటకం
4. లాభాలలో భాటకం
5. వడ్డీలో భాటకం

18.13 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. John Robinson : Economics of Imperfect Competition
2. Marshall, Alfred : Principles of Economics
3. Stonier and Hague : A Text Book of Economic Theory
4. తెలుగు అకాడమి : ఆర్థికశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 19

వేతనం

విషయక్రమం

- 19.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 19.1 విషయ పరిచయం
- 19..2 వేతనం - రకాలు
- 19.3 వాస్తవిక వేతనాన్ని నిర్ణయించే అంశాలు
- 19.4 వేతన వ్యత్యాసాలకు గల కారణాలు
- 19.5 వేతన సిద్ధాంతాలు
- 19.5.1 వేతన వశిష్ట యోగ్యతా సిద్ధాంతం
- 19.5.2 వేతన నిధి సిద్ధాంతం
- 19.5.3 జీవనాధార వేతన సిద్ధాంతం
- 19.5.4 ఉపాంత ఉత్పాదకతా వేతనసిద్ధాంతం
- 19.5.5 ఆధునిక వేతన సిద్ధాంతం
- 19.6 వేతనాల నిర్ణయంలో కార్మిక సంఘాల పాత్ర
- 19.7 కనీస వేతనాలు
- 19.8 సారాంశం
- 19.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 19.10 పదకోశం
- 19.11 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 19.12 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

19.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో శ్రామికునికి వేతనం ఏ విధంగా నిర్ణయంపబడుతుందో వివరించాము. ఈ భాగంలో కాలక్రమేణా రూపొందించిన వేతన నిర్ణయ సిద్ధాంతాలను, వాటి గుణదోషాలను పరిశీలించటం జరిగింది. దీనితో పాటుగా వేతన నిర్ణయాలలో కార్మిక సంఘాల పాత్ర, కనీస వేతనం మొదలైన విషయాలు కూడా వివరించటం జరిగింది. ఈ పాఠం పూర్తయ్యేసరికి మీరు ఈ క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * వేతనం అంటే ఏమిటి ?
- * వాస్తవిక, ద్రవ్య వేతనాల మధ్య వ్యత్యాసాలు - కారణాలు
- * వేతన వశిష్ట యోగ్యతా సిద్ధాంతం
- * వేతన నిధి సిద్ధాంతం
- * జీవనాధార సిద్ధాంతం

- * ఉపాంత ఉత్పాదకతా వేతన సిద్ధాంతం
- * ఆధునిక వేతన సిద్ధాంతం
- * వేతన నిర్ణయంలో కార్మిక సంఘాల పాత్ర
- * కనీస వేతనాల చట్టాలు - ప్రభావాలు

19.1 విషయ పరిచయం

ఉత్పత్తి కారకాలలో శ్రమకు చెల్లించే ప్రతిఫలం వేతనం. స్థూల అర్థంలో వేతనం అంటే జాతీయాదాయంలో శ్రమ పొందే వాటా. సూక్ష్మ అర్థంలో శ్రమ అంటే శ్రామికుడు పొందే ప్రతిఫలం. ఈ భాగంలో శ్రమను సూక్ష్మ అర్థంలో తీసుకొని వివిధ సిద్ధాంతాలు వివరించడం జరిగింది.

ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉత్పత్తి స్థాయిని నిర్ణయించే ముఖ్యమైన అంశం శ్రమ. శ్రమనందించే వారు శ్రామికులు. శ్రామికుల నైపుణ్యం వల్ల ఉత్పత్తి ఇబ్బడి ముబ్బడిగా పెరగటమే కాక నాణ్యమైన వస్తువులు మార్కెట్లోకి వస్తాయి. ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో వస్తువులు అంతర్జాతీయ నాణ్యతను కలిగి ఉండి, విదేశీ మార్కెట్లో ధరల పోటీని తట్టుకోగలిగి ఉండాలి. కాబట్టి శ్రమ అత్యంత ప్రాముఖ్యమైనది. ఈ శ్రమకు చెల్లించే ప్రతిఫలమైన వేతన నిర్ణయ సిద్ధాంతాలు ఈ భాగంలో వివరించటం జరిగింది.

19.2 వేతనం - రకాలు

సామాన్య పరిభాషలో వేతనం అంటే శారీరక శ్రమకు ప్రతిఫలంగా భావిస్తాము. కాని అర్థశాస్త్ర పరిభాషలో శారీరక లేదా మానసిక సేవలను అందించినందుకు, ఉత్పత్తిదారుడు శ్రామికునికి ఇచ్చే ప్రతిఫలమే వేతనం. అంటే ఇందులో కర్మాగారాల్లో పని, టీచర్లు, డాక్టర్లు చేసే పనులన్ని శ్రమగా చెప్పబడతాయి. వారి వారు చేసే కృషిని బట్టి వారికి వేతనం చెల్లింప బడుతుంది.

వేతనాన్ని రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. 1. ద్రవ్యవేతనం 2. వాస్తవిక వేతనం

- 1) ద్రవ్యవేతనం : శ్రామికులకు ద్రవ్యరూపంలో (నగదు రూపంలో) చెల్లించిన ప్రతిఫలాన్ని ద్రవ్య వేతనం అంటారు. సాధారణముగా శ్రామికులకు వేతనాలను ద్రవ్యరూపంలో చెల్లిస్తూ ఉంటారు.
- 2) వాస్తవిక వేతనం : శ్రమనందించినందుకు శ్రామికునికి ఇచ్చే ప్రతిఫలం వస్తురూపంలో ఉంటే వాస్తవిక వేతనం అంటారు.

19.3 వాస్తవిక వేతనాన్ని నిర్ణయించే అంశాలు

వాస్తవిక వేతనం క్రింది అంశాల మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

- 1) ద్రవ్యము యొక్క కొనుగోలు శక్తి : ద్రవ్యానికి ఉండే కొనుగోలు శక్తి మీద వాస్తవిక వేతనాలు ఆధారపడి ఉంటాయి. ద్రవ్యానికి కొనుగోలు శక్తి ఎక్కువగా ఉంచే శ్రామికుడు తన వేతనంతో ఎక్కువ వస్తు సేవలను పొందుతాడు. కాబట్టి అతని వాస్తవిక వేతనం ఎక్కువగా ఉంటుంది. కాని ద్రవ్య కొనుగోలు శక్తి తగ్గినపుడు వాస్తవిక వేతనం కూడా తగ్గుతుంది.
- 2) ఇతర సదుపాయాలు : కొంత మంది శ్రామికులకు వేతనంతో పాటు కొన్ని అదనపు సదుపాయాలను యాజమాన్యం కల్పిస్తుంది. ఉదాహరణకు ఉచిత వసతి సౌకర్యాలు, వైద్య సౌకర్యాలు, రవాణా సౌకర్యాలు ఇలాంటి సౌకర్యాలు ఉంటే వాస్తవిక వేతనాలు అధికంగా ఉంటాయి.
- 3) పని స్వభావం : శ్రామికుడు చేసే పని యొక్క స్వభావం మీద కూడా వాస్తవిక వేతనాలు ఆధారపడి ఉంటాయి. కొన్ని వృత్తులు దుర్బరముగా వుంటాయి. ఉదాహరణకు గనులలో పని చేసే వారి వృత్తి. అలాంటి వృత్తుల్లో ద్రవ్యరూప వేతనాలు ఎక్కువగా ఉన్నా వాస్తవిక వేతనాలు తక్కువగా ఉన్నట్లే.
- 4) పని గంటలు : వాస్తవిక వేతనం పనిచేసే కాలం మీద కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. కొన్ని వృత్తులలో పని గంటలు తక్కువగా ఉంటాయి. మరికొన్ని పరిశ్రమల్లో పని గంటలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. తక్కువగా నున్న వృత్తిలో శ్రామికుని వాస్తవిక వేతనం ఎక్కువగాను, ఎక్కువ గంటలు పనిచేసే వృత్తిలో తక్కువగా ఉంటాయి.

- 5) అదనపు సంపాదన : కొన్ని ఉద్యోగాలలో అదనపు రాబడికి అవకాశం ఉంటుంది. ఉదాహరణకు కళాశాలలోని అధ్యాపకులు సెలవుల్లో పనిచేసేటప్పుడు, పుస్తకాలు, వ్యాసములు మొదలగునవి వ్రాయటం వల్లను అధిక ఆదాయం లభిస్తుంది. అందువల్ల వారి వాస్తవిక వేతనాలు హెచ్చుగా ఉంటాయి.
- 6) ఉద్యోగ స్థిరత్వం : చేసేపని తాత్కాలికమైనదా లేక శాశ్వతమైనదా అనే దానిని బట్టి, ఉద్యోగం క్రమబద్ధమైనదా కాదా అనే దానిని బట్టి, పనిచేసే వాతావరణ పరిస్థితులను బట్టి భవిష్యత్తులో ఉద్యోగాభివృద్ధికి అవకాశం ఉందా? లేదా? అనే దానిని బట్టి వాస్తవిక వేతనాలు ఆధారపడతాయి. భద్రత ఉంటే వాస్తవిక వేతనం ఎక్కువ లేకుంటే తక్కువగా ఉంటుంది.
- 7) సాంఘిక హోదా : సాంఘిక హోదా హెచ్చుగా ఉంటే ఉద్యోగాలలో వాస్తవిక వేతనాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. ఉదాహరణకు పోలీసు అధికారులు, మండల అధికారులు మొదలగువారు. వీరికి ద్రవ్య వేతనం తక్కువ అయినా వారి వాస్తవిక వేతనాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి.
- 8) ప్రమోషన్లు : కొన్ని ఉద్యోగాలలో ప్రమోషన్లు ఎక్కువ అవకాశాలు ఉంటాయి. అటువంటి ఉద్యోగాలలో వాస్తవిక వేతనం ఎక్కువగాను, లేనట్లయితే తక్కువగానూ ఉంటుంది.

19.4 వేతన వ్యత్యాసాలకు గల కారణాలు

వేతనాలు వృత్తి, వృత్తికి మారుతాయి. ఉదాహరణకు ఉపాధ్యాయుని కంటే డాక్టరు ఎక్కువ సంపాదిస్తాడు. ఒకే వృత్తిలో ఉన్నప్పటికీ సంపాదనలో వ్యత్యాసాలు వుంటాయి. అంతేకాకుండా వేతనాలు ప్రదేశం, ప్రదేశానికి, దేశ దేశానికి మారుతూ వుంటాయి. ఉదాహరణకు గ్రామంలో ఉన్న శ్రామికుని కంటే పట్టణంలో వున్న శ్రామికుడు ఎక్కువ వేతనాలు సంపాదిస్తాడు. అలాగే మన దేశములోని శ్రామికుని కంటే అమెరికాలోని శ్రామికుడు ఎక్కువ వేతనాలు సంపాదిస్తాడు. కాబట్టి వేతనాలు వృత్తి, వృత్తికి, ప్రదేశ, ప్రదేశానికి, దేశ దేశానికి మారుతూ ఉంటాయి. వేతనాలలో వ్యత్యాసాలకు అనేక కారణాలు ఉన్నాయి. వాటిలో ఈ క్రిందివి ముఖ్యమైనవి.

1. సామర్థ్యంలో తేడాలు : మనుష్యులందరూ ఒకే సామర్థ్యం కలిగి ఉండరు. కొందరికి తెలివితేటలు, నైపుణ్యాము, శక్తి సామర్థ్యాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. మరికొందరికి తక్కువగా ఉంటాయి. తక్కువ సామర్థ్యము గల శ్రామికుడు తక్కువ వేతనములను ఆర్జిస్తే, ఎక్కువ ఉన్నవాడు ఎక్కువ వేతనాలు పొందుతాడు.
2. శిక్షణా వ్యయం : కొన్ని వృత్తులను నేర్చుకోడానికి ఎక్కువ కాలం పడుతుంది. ఎక్కువ వ్యయం కూడా అవుతుంది. ఉదా - మెడిసిన్, ఇంజనీరింగ్, ఈ వృత్తులలో ఆదాయం హెచ్చుగా ఉంటేనే తప్ప ఎవ్వరు వాటి జోలికి పోరు. శిక్షణా వ్యయం లేని వృత్తుల్లో వేతనాలు స్వల్పంగా వుంటాయి. డ్రైవింగ్ కోసం ట్రైనింగ్ కు ఎక్కువగా వ్యయం అక్కర లేదు. కాబట్టి చాలా మంది డ్రైవర్లకు వేతనాలు తక్కువగా ఉంటాయి.
3. నష్టభయం, బాధ్యత : పనిలో ఇబ్బంది లేదా బాధ్యత ఎక్కువగా వుంటే వేతనాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. ఎలక్ట్రిషియన్ పనిలో రిస్కు ఎక్కువ. కొన్ని ఉద్యోగాలకు చిత్తశుద్ధి, బాధ్యత ఎక్కువగా అవసరం. బ్యాంకు ఆఫీసర్లకు బాధ్యత ఎక్కువగా ఉంటుంది. కాబట్టి వారి జీతములు హెచ్చుగా ఉంటాయి.
4. వృత్తి ఆమోదయోగ్యత : వృత్తి ఆమోదయోగ్యంగా ఆహ్లాదకరంగా వుంటే ఎక్కువమంది చేయటానికి ఇష్టపడతారు. కాని అట్లాంటి వృత్తులలో వేతనములు స్వల్పంగా వుంటాయి. వృత్తి ఆమోదయోగ్యముగా, ఆహ్లాదకరముగా లేకపోతే ఆ వృత్తిలోని శ్రామికులను ఆకర్షించేందుకు హెచ్చు వేతనాలను చెల్లించవలసి వుంటుంది. రైల్వే డ్రైవరు ఉద్యోగము కంటే రైల్వేగార్లు ఉద్యోగము ఆమోదయోగ్యంగా, ఆహ్లాదకరంగా వుంటుంది. అందుచేతనే రైల్వే డ్రైవరుకు హెచ్చు జీతం ఇస్తారు. అదే విధముగా ట్రావెలింగ్ సేల్స్ మాన్ కు, షాపులో ఉన్న సేల్స్ మాన్ కంటే ఎక్కువ జీతము యిస్తారు.
5. ఉద్యోగంలో క్రమబద్ధత : ఉద్యోగంలో స్థిరత్వం, క్రమబద్ధత, భద్రత ఉంటే తక్కువ జీతానికి ఎక్కువమంది అంగీకరిస్తారు. పనిలో క్రమబద్ధత లేకుండా అనిశ్చితత్వం ఉంటే శ్రామికులకు ఎక్కువ వేతనాలు ఇవ్వవలసి వస్తుంది.

6. సాంఘిక హోదా : కొన్ని వృత్తులకు సంఘంలో హోదా ఎక్కువగా వుంటుంది. అట్లాంటి వృత్తులలో వేతనాలు తక్కువగా వున్నా ఎక్కువ మంది ఇష్టపడతారు.
7. ప్రమోషన్ల అవకాశములు : భవిష్యత్తులో ఉద్యోగములో మంచి ప్రమోషన్లు వస్తాయనే విశ్వాసము ఉన్నప్పుడు ప్రారంభములో తక్కువ జీతానికి కూడా ఒప్పుకొని ఉద్యోగములో చేరతారు. అట్లాంటి విశ్వాసము లేకపోతే కొన్ని ఉద్యోగాలలో ప్రారంభములో హెచ్చు జీతం ఇచ్చినా చేరరు.
8. సహజ సిద్ధమైన గుణాలు : సంగీతం, నటన మొదలగు గుణములు పుట్టుకతో వచ్చేవి. అట్లాంటి వృత్తులలో ఉండే వారి సంఖ్య చాలా తక్కువ. కాబట్టి వారి ఆదాయాలు ఎక్కువగా వుంటాయి. లేనివారికి తక్కువగా ఉంటాయి.
9. కార్మిక సంఘాలు : కార్మిక సంఘాలు బలంగా ఉండే చోట ఎక్కువ వేతనాలు ఉంటే, కార్మిక సంఘాలు లేనిచోట తక్కువ వేతనాలుంటాయి.

19.5 వేతన సిద్ధాంతాలు

వేతనాల నిర్ణయాన్ని గూర్చి అనేక మంది ఆర్థికవేత్తలు అనేక సిద్ధాంతాలను వివరించినారు. వాటిని ఈ క్రింద వివరించటం జరిగింది.

19.5.1 వేతన వశిష్ట యోగ్యతా సిద్ధాంతం: వాకర్ అనే అమెరికన్ ఆర్థిక వేత్త ఈ సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు. ఇది ప్రాచీన సిద్ధాంతాల్లో ఒకటి. ఉత్పత్తి ద్వారా వచ్చిన అదాయంలో భూమి, మూలధనం, వ్యవస్థాపన - ఈ మూడు ఉత్పత్తి సాధనాలకు ఇవ్వవలసిన ప్రతిఫలాలు పోగా, మిగిలేది శ్రామికులకు చెందుతుందని ఈ సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది. అంటే ఉత్పత్తి సాధనాలైన భూమి, మూలధనం, వ్యవస్థాపన ప్రతిఫలాలైన భాటకం, వడ్డీ, లాభం ఇచ్చిన తర్వాత మిగిలిందే వేతనాలు అని వాకర్ అభిప్రాయం. కాని శ్రామికునికిచ్చే ప్రతిఫలం ఉత్పత్తి ద్వారా అదాయం వచ్చే వరకు ఆపడం జరుగదు.

విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురి అయ్యింది.

1. చివరకు మిగిలినది తీసుకొనే వారు వ్యవస్థాపకులు గాని, శ్రామికులు కారు. ఈ సిద్ధాంతం వాస్తవానికి విరుద్ధం.
2. భాటకం, వడ్డీ, లాభాలు ఎలా నిర్ణయమవుతాయో చెప్పే సిద్ధాంతాలుండగా, వేతనమెట్లా నిర్ణయింపబడుతుందో ఈ సిద్ధాంతం చెప్పలేక పోయింది.
3. వేతనాలు కేవలం శ్రమయొక్క ఉత్పాదకతమీదనే కాక, శ్రామికుల సస్థయి మీద కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. శ్రామికుల సస్థయిని ఈ సిద్ధాంతం నిర్లక్ష్యం చేసింది.
4. వృత్తుల మధ్య వేతన వ్యత్యాసాలెందుకు ఉంటాయో ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
5. కార్మిక సంఘాలు వేతనాలను ఎట్లు పెంచగలుగుతున్నాయో కూడా ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.

19.5.2 వేతన నిధి సిద్ధాంతం : వేతనాల నిర్ణయానికి సంబంధించిన సిద్ధాంతాలలో వేతన నిధి సిద్ధాంతం ఒకటి. ఈ సిద్ధాంతం సాంప్రదాయక ఆర్థిక వేత్త జె.యస్. మిల్ ప్రతిపాదించాడు. ఇది శ్రామికులకు వేతనం చెల్లించటానికి కొంత చర మూలధనం రూపంలో ఉంటుంది. శ్రామికుల సేవలకి చెల్లించేందుకు కేటాయించిన చర మూలధనాన్నే ఇక్కడి వేతన నిధి అని వ్యవహరిస్తాడు. జాతీయాదాయంలో ఈ నిధి ఒక భాగం. ఈ నిధి స్థిరంగా ఉంటుంది. మారదు. ఉత్పత్తిదారులు వారి పెట్టుబడిలో కొంతభాగం వేతనాల నిధి చెల్లింపుకి కేటాయిస్తారని, దానిద్వారా వేతనం చెల్లిస్తారని ఈ సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది. వేతనం శ్రామికుల సంఖ్య పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఎందు కంటే వేతన నిధి స్థిరం కాబట్టి. శ్రామికుల సంఖ్య తక్కువగా ఉంటే వేతనం ఎక్కువ గాను, శ్రామికుల సంఖ్య ఎక్కువగా ఉంటే వేతనం తక్కువగాను ఉంటుందని ఈ సిద్ధాంతం తెలియ జేస్తుంది.

కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం మనకు ఏమి తెలుస్తుందంటే, శ్రామికుల వేతనాలు పెరగాలంటే వేతన నిధి పెంగాలి లేదా శ్రామికుల సంఖ్య తగ్గాలి. వేతనాలు పెంచడంలో కార్మిక సంఘాల పాత్ర ఉండదు. వేతన నిధి స్థిరం కాబట్టి కొందరు శ్రామికులు శ్రామిక సంఘాల ప్రాబల్యం వల్ల ఎక్కువ వేతనం పొందితే మిగిలినవారికి ఆ పరిమాణంలో తక్కువే లభిస్తుంది.

$$\text{వేతనం} = \frac{\text{వేతన నిధి}}{\text{శ్రామికుల సంఖ్య}}$$

విమర్శలు

1. వేతన నిధి ఏర్పడే విధానం, దాని మూలాలను తెలుప లేదు.
2. వాస్తవానికి వేతన నిధి స్థిరంగా ఉండదు. లాభాలు పెరిగితే వేతన నిధి పెరుగుతుంది. లాభాలు శ్రామిక ఉత్పాదకతపై కూడా ఆధారపడి ఉంటాయి. లాభాలు పెరిగితే వేతన నిధి కూడా పెరుగుతుంది.
3. వేతనాలకి, లాభాలకి వైరుధ్యం ఉన్నట్లు ఈ సిద్ధాంతం చిత్రీకరిస్తుంది. ఉత్పాదకత పెరిగేటప్పుడు లాభాల రేటు, వేతనాల రేటు కూడా పెరగవచ్చు. ఈ విషయాన్ని ఈ సిద్ధాంతం గుర్తించలేదు.
4. వివిధ వృత్తుల మధ్య వేతనాలలో తేడాలెందుకుంటాయో ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
5. కార్మిక సంఘాలు వేతనాలను పెంచుకోగల్గుతున్నాయి. కనుక ఈ సిద్ధాంతం సరికాదు.
6. ఆర్థికంగా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో శ్రామికుల సంఖ్య పెరిగినా వేతనాలు కూడా పెరుగుతున్నాయి.

19.5.3 జీవనాధార వేతన సిద్ధాంతం: ఈ సిద్ధాంతాన్ని మొదట ఫ్రెంచి ఆర్థికవేత్తలైన ఫిజియోక్రాట్స్ ప్రతిపాదించారు. తర్వాత డేవిడ్ రికార్డ్ ఒక సిద్ధాంతంగా రూపకల్పన చేశారు. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం వేతనం ఎల్లప్పుడు శ్రామికుడు జీవించటానికవసరమైన కనీస అవసరాలను తీర్చే స్థాయిలో ఉంటుంది.

అంటే వేతనం స్థాయి కనీస జీవన స్థాయికి సమానంగా ఉంటుంది. ఒక వేళ శ్రామికుని వేతనం, వారి కనీస జీవన వ్యయం కన్నా పెరిగింది అనుకుందాం. అప్పుడు శ్రామికులకు కుటుంబం పోషించుకొనే శక్తి పెరుగుతుంది కాబట్టి శ్రామికులు వివాహాలు చేసుకోవటం లేదా కుటుంబ పరిమాణం పెంచుకుంటారు (అంటే ఎక్కువ పిల్లలను కంటానికి సుముఖంగా ఉంటారు). అందువల్ల శ్రామికుల సంఖ్య పెరుగుతుంది. తద్వారా మళ్ళీ వేతనం కనీస జీవన వ్యయానికి సమానంగా వస్తుందంటారు. ఒకవేళ కనీస జీవన వ్యయం కన్నా వేతనం తగ్గితే వారికి కుటుంబ పోషణ దుర్భరమౌతుంది. అందువల్ల కుటుంబాలను ఏర్పరచుకోకపోవటం (వివాహాలు చేసుకోకపోవటం) లేదా కుటుంబ పరిమాణం తగ్గించుకొంటారు. అందువల్ల భవిష్యత్లో శ్రామికుల సంఖ్య తగ్గి మళ్ళీ కనీస జీవన వ్యయానికి పెరుగుతుంది.

సిద్ధాంత విమర్శ

1. కనీస జీవన ప్రమాణాన్ని నిర్వచించడం కష్టం. అది ఒక్కొక్క దేశంలో ఒకే విధంగా ఉండవచ్చు.
2. వేతన స్థాయితో జనాభా పెరుగుదల లేదా తగ్గుదల ముడి పెట్టడం సమంజసం కాదు.
3. జీవనాధార స్థాయి అనేది కాలక్రమేణా మారుతుంటుంది.
4. వేతన వ్యత్యాసాలు ఎందువల్ల ఏర్పడతాయో ఈ సిద్ధాంతం తెలియ చేయదు.
5. కార్మికసంఘాలు వేతనాలను పెంచగల్గుతున్నాయి. ఈ సమస్యకు పరిష్కారం ఈ సిద్ధాంతం ఇవ్వలేదు.
6. ఈ సిద్ధాంతానికి భిన్నంగా కార్మికుల జీవన ప్రమాణాలు పెరిగి సుఖమయమైన జీవితాన్ని కూడా అనుభవిస్తున్నారు.

19.5.4 ఉపాంత ఉత్పాదకతా వేతనాల సిద్ధాంతం: ఉత్పత్తిదారుడు శ్రమను డిమాండ్ చేసినప్పుడు వేతనం ఎంత ఉంటుంది, ఏవిధంగా నిర్ణయింపబడుతుందో ఈ సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది. ఒక శ్రామికుని అదనంగా నియమించటం వల్ల అతని ఉపాంత ఉత్పాదకతను

బట్టి అతనికి వేతనం చెల్లించటం జరుగుతుంది. ఈ సిద్ధాంతాని జె.బి. క్లార్క్, విక్స్టెడ్, జీవాన్స్, మార్షల్ మొదలగువారు ప్రతిపాదించారు. ఈ సిద్ధాంతం క్రింది ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది.

ప్రమేయాలు : ఉపాంత ఉత్పాదకతా వేతన నిర్ణయ సిద్ధాంతము ఈ క్రింది ప్రమేయములపై ఆధారపడి ఉంది.

1. మిగిలిన సాధనాలను స్థిరంగా ఉంచి కేవలం శ్రామికుల సంఖ్యను క్రమంగా పెంచడానికి అవకాశం ఉంటుంది.
2. క్రమక్షీణ ప్రతిఫలాల సిద్ధాంతం అమలులో ఉంటుంది.
3. శ్రామికులందరూ సమాన సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంటారు.
4. వస్తువుల మార్కెట్లో, శ్రామికుల మార్కెట్ లో సంపూర్ణ పోటీ పరిస్థితులు ఉంటాయి.
5. శ్రామికులు సంపూర్ణ గమన శీలనతను కలిగి ఉంటారు.
6. ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య సంపూర్ణ ప్రత్యామ్నాయతకు (ఒక కారకం బదులు మరొక కారకాన్ని ఉపయోగించటం) అవకాశం ఉంది.
7. ఆర్థికవ్యవస్థలో సంపూర్ణ ఉద్యోగిత ఉంటుంది.

ఉపాంత ఉత్పాదకత వేతన నిర్ణయ సిద్ధాంతం ముఖ్యంగా ఈ క్రింది విషయాలను తెలియజేస్తుంది. శ్రామికులకు చెల్లించే వేతనాలు వారి ఉపాంత ఉత్పాదకతపై ఆధారపడి ఉంటాయి. దీర్ఘకాలంలో శ్రామికులకు చెల్లించే వేతనాలు వారి ఉపాంత ఉత్పాదకతకు సమానముగా ఉంటాయి. శ్రామికుల యొక్క ఉపాంత ఉత్పాదకత అన్ని రంగాలలో సమానంగా ఉంటుంది.

మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనప్పుడు, శ్రామికుని వేతనం అతని ఉపాంత ఉత్పాదకతకు లేదా ఉపాంత ఉత్పాదకత రాబడికి సమానంగా ఉంటుందని ఉపాంత ఉత్పాదకత వేతన సిద్ధాంతం తెలియ జేస్తుంది. ఈ సిద్ధాంతాన్ని వివరించే ముందుగా ఉత్పాదకత భావనలను పరిశీలిద్దాం. శ్రమను మార్పటానికి వీలుందని, ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల ధరలు మార్కెట్ మొత్తం ఒకే విధంగా ఉంటుందని భావిస్తున్నాం.

మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత (TPP) - మొత్తం ఉత్పాదకతా రాబడి (TRP) : N పరిమాణంలో శ్రామికులను ఉపయోగించినందు వల్ల వచ్చే ఉత్పత్తిని మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత అంటారు. ఆ ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను అమ్మగా వచ్చిన రాబడిని (ఉత్పత్తి × ధర) మొత్తం ఉత్పాదకత రాబడి అంటారు.

సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత (APP) - సగటు ఉత్పాదకతా రాబడి (ARP) :- మొత్తం భౌతిక ఉత్పత్తిని స్రామికుల సంఖ్యతో భాగిస్తే సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత వస్తుంది.

$$\text{సగటు ఉత్పాదకత} = \frac{\text{మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత}}{\text{శ్రామికుల సంఖ్య}}$$

మొత్తం ఉత్పాదకతా రాబడిని శ్రామికుల సంఖ్యతో భాగిస్తే సగటు ఉత్పాదకతా రాబడి వస్తుంది.

ఉపాంత భౌతిక ఉత్పాదకత (MPP) - ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడి (MRP) :- అదనంగా ఒక శ్రామికున్ని ఉపయోగించినందు వల్ల అదనంగా వచ్చే ఉత్పాదకతను ఉపాంత ఉత్పాదకత అంటారు.

ఉపాంత భౌతిక ఉత్పాదకత = N శ్రామికుల నుంచి వచ్చిన మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత - (N-1) శ్రామికుల నుంచి వచ్చిన మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదకత.

అదనంగా ఒక శ్రామికున్ని నియమించినందు వల్ల అదనంగా వచ్చే రాబడిని ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడి అంటారు.

పట్టిక ద్వారా వివరణ

ఉపాంత ఉత్పాదకతా సిద్ధాంతం వల్ల శ్రామికులను ఎంత పరిమాణంలో నియమించేదీ, ఎంత వేతనం ఇచ్చేది పట్టికలో చూపటం జరిగింది. ఆర్థిక వ్యవస్థలో క్షీణ ప్రతిఫల సిద్ధాంతం పని చేస్తూ ఉంటుందని, వస్తువు ధర రూ॥ 2 అని, శ్రామికునికి వేతనం స్థిరంగా ఉంటుందని భావించి ఈ పట్టిక తయారు చేయటం జరిగింది.

పట్టిక 19.1

శ్రామికులను ఉపయోగించినందు వల్ల వచ్చే భౌతిక ఉత్పత్తులు, ఉత్పాదకతా రాబడులు

శ్రమ యూనిట్	మొత్తం సగటు	ఉపాంత భౌతిక ఉత్పాదకత APP	ఉత్పాదకత రాబడులు MPP	సగటు ఉత్పాదకత రాబడి ARP (APP x P)	ఉపాంత ఉత్పాదకత రాబడి MRP=MPPxP రూపాయలలో
1	4	4	4	8	8
2	10	5	6	10	12
3	18	6	8	12	16
4	24	6	6	12	12
5	28	5.6	4	11.2	8
6	30	5	2	10	4

పై పట్టికలో మొత్తం భౌతిక ఉత్పాదక, సగటు భౌతిక ఉత్పాదకత, ఉపాంత భౌతిక ఉత్పత్తులను చూపటం జరిగింది. సగటు, ఉపాంత ఉత్పాదకతలను వస్తు ధరలతో గుణిస్తే సగటు, ఉపాంత ఉత్పాదకతా రాబడులు వస్తాయి. ఈ సగటు, ఉపాంత ఉత్పాదకతలు, ఉత్పాదకత రాబడులు మొదట్లో పెరుగుతూ తరువాత తగ్గుచున్నాయి. కారణం చరానుసాయ సిద్ధాంతం వర్తిస్తుంది కాబట్టి. ఈ సమాచార సహాయంతో రేఖా పటం ద్వారా వేతన నిర్ణయం, సమతౌల్యాలను పరిశీలించవచ్చు.

రేఖా పటం ద్వారా వివరణ

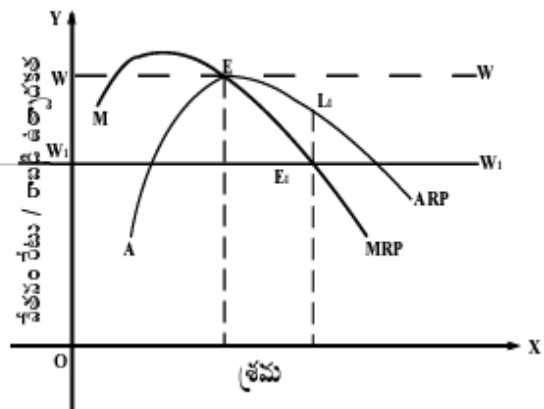
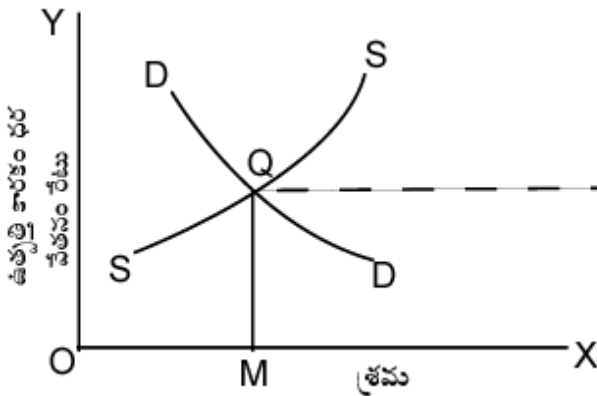
రేఖా పటం 19.1(A) OX మీద ఉత్పత్తి కారకం యూనిట్లను, Y అక్షం మీద ఉత్పత్తి కారకం ధరను చూపడమైంది. ఉత్పత్తి కారకం మొత్తం సప్లయి రేఖ SS, డిమాండ్ రేఖ DD. ఉత్పత్తి కారకానికి పరిశ్రమ చేసే మొత్తం డిమాండ్ రేఖ, సప్లయి రేఖ రెండూ Q బిందువు వద్ద కలుస్తాయి. అదే సమతౌల్య బిందువు. OM యూనిట్లు ఉత్పత్తికారపు సప్లయి. OM యూనిట్లు ఉత్పత్తి కారకానికి ఉన్న డిమాండ్, ఉత్పత్తి కారకం ధర QM. ఇది ఉత్పత్తి కారకం ఉపాంత ఉత్పాదకతకు సమానం.

రేఖా పటం 19.1 (A)

ఉత్పత్తి కారకం ధర నిర్ణయం
పరిశ్రమ వేతన నిర్ణయం

రేఖా పటం 19.1 (B)

ఉత్పత్తి కారకాల మార్కెట్లో
సంస్థ సమతౌల్యం

పటం-19.1(బి) ఉత్పత్తి కారకాల మార్కెట్లో సంస్థ సమతౌల్యాన్ని తెలుపుతుంది. X అక్షం మీద శ్రమను, OY మీద వేతనం రేటును, సంస్థకు వచ్చే ఉపాంతోత్పత్తి రాబడిని చూపడం జరిగింది. ARP వస్తువు సగటు రాబడిరేఖ, MRP ఉపాంత రాబడిరేఖను సూచిస్తాయి. MRP రేఖ ARP రేఖను దాని గరిష్ట బిందువు E వద్ద కలుస్తుంది. వేతనం రేఖ WW . సంస్థ, పరిశ్రమ నిర్ణయించిన వేతనం రేటును పాటిస్తుంది. (సంపూర్ణ స్పర్శ పరిస్థితుల్లో ఏ ఒక్క సంస్థ స్వతంత్రంగా ఉత్పత్తి కారకం ధరను నిర్ణయించదనే విషయాన్ని మార్కెట్ వ్యవస్థకు సంబంధించిన అధ్యాయంలో చదివారు కదా.) పటం-14.1(బి) లో చూపిన విధంగా ఉత్పత్తి కారకాల ధరలను పరిశ్రమ నిర్ణయిస్తుంది. W_1W_1 వేతనం రేఖ MRP రేఖను, E_1 వద్ద సంస్థ సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. E_1L_1 పరిమాణం లాభాన్ని సంస్థకు అందిస్తుంది. ఈ స్థాయిలో సగటు రాబడి ఉత్పాదకత వేతనం రేటు కంటే ఎక్కువ. స్వల్ప కాలంలో ఈ విధంగా ఉంటే సంస్థ లాభం పొందుతుంది. దీర్ఘకాలంలో వస్తువు సగటు రాబడి, వేతనాలతో, ఉపాంత ఉత్పత్తి రాబడితో సమానమైతే (పటంలో చూపినట్లు E బిందువు వద్ద) సంస్థకు సాధారణ లాభాలే లభిస్తాయి.

విమర్శ

1. ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో మిగిలిన ఉత్పత్తి కారకాలను స్థిరంగా ఉంచి శ్రామికులను మాత్రమే అదనంగా పెంచటం వాస్తవానికి విరుద్ధం. శ్రామికులతో పాటుగా మిగతా ఉత్పత్తి కారకాలను కూడ పెంచాలని ఉంటుంది.
2. ఈ సిద్ధాంతం శ్రామికులందరూ ఒకే రకమైన సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంటారని భావించింది. కాని వాస్తవానికి శ్రామికులందరూ ఒకే శక్తి సామర్థ్యాలు కలిగి ఉండరు.
3. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం సంపూర్ణ పోటీ ఉంటుందని భావించింది. కాని వాస్తవంగా సంపూర్ణ పోటీ వాస్తవంగా ఉండదు.
4. ఈ సిద్ధాంతంలో శ్రామికుల మధ్య గమనశీలత ఉంటుంది అని భావించింది. కాని శ్రామికుల మధ్య సంపూర్ణ గమనశీలత ఉండదు.
5. ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య సంపూర్ణ ప్రత్యామ్నాయత ఉంటుందని ఈ సిద్ధాంతం భావిస్తుంది. కాని నిజానికి ఉత్పత్తి కారకాల మధ్య సంపూర్ణ ప్రత్యామ్నాయత ఉండదు.
6. ఈ సిద్ధాంతం సంపూర్ణ ఉద్యోగిత అనే భావనపై ఆధారపడి ఉన్నది. కాని సంపూర్ణ ఉద్యోగిత ఆర్థిక వ్యవస్థలో సర్వసాధారణముగా కనిపించదు.
7. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారంగా వేతనాల రేటు ఉపాంత ఉత్పాదకతకు సమానంగా ఉండాలి. కాని నిరుద్యోగిత ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు వేతనాల రేటు, ఉపాంత ఉత్పాదకత కన్నా తక్కువగా ఉంటుంది.
8. ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో అన్ని సాధనాలను ఉపయోగించుటం జరుగుతుంది. అట్లాంటప్పుడు ఒక శ్రామికుని ఉపాంత ఉత్పాదకతను విడిగా తెలుసుకోవటం కష్టమౌతుందని టాసిగ్, డేవన్ పోర్ట్ మొదలైన శాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయం.
9. ఈ సిద్ధాంతం శ్రామికుని యొక్క డిమాండ్ను మాత్రమే పరిశీలించింది. శ్రామికుని యొక్క సప్లయిని పరిశీలించలేదు. వేతనం శ్రామికుని యొక్క డిమాండు పైనే కాక, సప్లయి పైనే ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ విషయాన్ని ఈ సిద్ధాంతం విస్మరించింది.
10. ఈ సిద్ధాంతం క్రమక్షీణ ప్రతిఫలంపై ఆధారపడి ఉంది. కాని పెరుగుతున్న సాంకేతిక ప్రగతి వల్ల క్షీణ ప్రతిఫలాలకు బదులుగా, పెరుగుతున్న ప్రతిఫలాలు వస్తాయని ఆధునిక ఆర్థికవేత్తల అభిప్రాయం.
11. ఈ సిద్ధాంతం దీర్ఘకాలానికి ప్రాముఖ్యత నిచ్చింది. కాని కీన్స్ అనే ఆర్థికవేత్త ప్రకారంగా స్వల్పకాలం ముఖ్యం.
12. ఈ సిద్ధాంతంలో నిర్ణయించిన వేతనం వద్ద ఎంతమంది శ్రామికులను నియమించటం జరుగుతుందనే విషయాన్ని తెలియజేస్తుంది. కాని వేతనం రేటు ఎలా నిర్ణయింపబడుతుంది అనే విషయాన్ని ఈ సిద్ధాంతం వివరించటం లేదని శామ్యూల్సన్ విమర్శించారు.

19.5.5 ఆధునిక వేతన సిద్ధాంతం: శ్రామికుని వేతనం అతని ఉపాంత ఉత్పాదకతను బట్టి నిర్ణయింప బడుతుందని ఉపాంత ఉత్పాదకత వేతన సిద్ధాంతం తెలియజేస్తుంది. అంటే ఈ సిద్ధాంతం శ్రామికుల డిమాండును మాత్రమే పరిగణనలోకి తీసుకుంది. సప్లయిని పరిశీలించలేదు. ఆధునిక వేతనాల సిద్ధాంతము డిమాండ్తో పాటు సప్లయ్ని కూడా లెక్కలోనికి తీసుకొని వేతన నిర్ణయాన్ని వివరిస్తుంది.

ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం వేతనం శ్రమ డిమాండు, శ్రమ సప్లయల పై ఆధారపడి నిర్ణయింపబడుతుంది.

శ్రమ డిమాండు

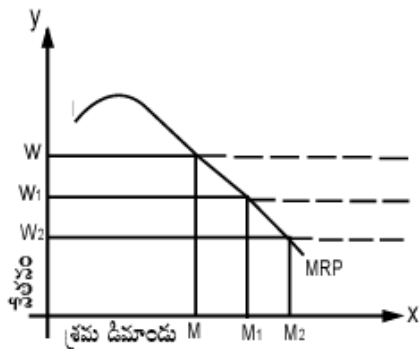
శ్రమ యొక్క డిమాండ్ ను ఈ క్రింది అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి.

- 1) శ్రమ ఉత్పాదకత : శ్రామికులకు డిమాండు వారి ఉత్పాదకతపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉత్పాదకత ఎక్కువగా ఉంటే శ్రామికుల డిమాండ్ ఎక్కువగా వుంటుంది. ఉత్పాదకత తక్కువగా ఉంటే డిమాండ్ తక్కువగా ఉంటుంది.
- 2) శ్రామికులకు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల డిమాండు : శ్రామికుల యొక్క డిమాండ్ వారు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులకు ఉండే డిమాండుపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వస్తువులకు డిమాండు పెరిగితే శ్రామికులకు డిమాండు పెరుగుతుంది. వస్తువులకు డిమాండు తగ్గితే శ్రామికులకు డిమాండు తగ్గుతుంది.
- 3) ఇతర ఉత్పత్తి కారకాల ధరలు : ఇతర ఉత్పత్తి కారకాలకు ధరలు ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు వాటిని ప్రత్యామ్నాయంగా శ్రామికులను వాడవచ్చు. అప్పుడు శ్రామికులకు డిమాండు పెరుగుతుంది.
- 4) సాంకేతిక అభివృద్ధి : సాంకేతిక పరిజ్ఞానం అభివృద్ధి చెందితే శ్రామికులకు డిమాండు తగ్గవచ్చు. మరియు యంత్రాలను ఉపయోగించటం వల్ల కూడా శ్రామికులకు డిమాండు తగ్గుతుంది.

పైన చెప్పిన అంశాలన్నీ స్థిరంగా ఉంటే శ్రామికుల డిమాండు వారికి చెల్లించే వేతనాల రేటుపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వేతనాల రేటు ఎక్కువగా ఉంటే శ్రామికులను తక్కువగా డిమాండు చేస్తాడు. వేతనాల రేటు తక్కువగా వుంటే ఎక్కువగా శ్రామికులను డిమాండు చేస్తాడు అని ఈ సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది. అంటే వేతనాల రేటుకు శ్రామికుని డిమాండుకు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం.

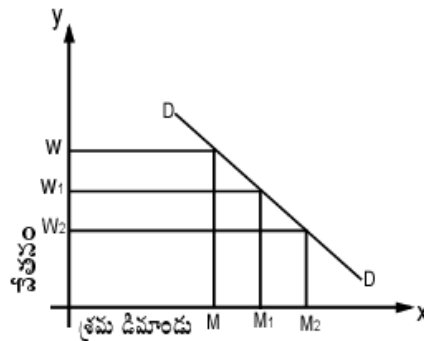
రేఖా పటం 19.2 (A)

సంస్థలో శ్రమ డిమాండ్

రేఖా పటం 19.2 (B)

పరిశ్రమలో శ్రమ డిమాండ్

శ్రమ డిమాండును పై రేఖాపటం-19.2 (A),(B) లో చూపటం జరిగింది. శ్రమను సంస్థ డిమాండ్ చేసే పరిమాణం వారి ఉపాంత ఉత్పాదకతపై ఆధారపడి ఉంటుంది. రేఖాపటం-19.2(A) సంస్థ డిమాండ్ ను తెలియజేస్తుంది. MRP రేఖ ఉపాంత ఉత్పాదకత రాబడి రేఖ. ఉత్పత్తిలో క్షీణ ప్రతిఫలాలు వస్తాయి. కాబట్టి ఈ రేఖ ఒక బిందువు వద్ద ప్రారంభమై పెరుగుతూ ఆ తరువాత క్రమంగా క్రిందకు వాలుతుంది. ఈ పటంలో వేతనం W నుంచి క్రమంగా W₂ కు తగ్గితే శ్రమ డిమాండు N నుంచి N₂ కు పెరిగింది.

అనేక సంస్థలు కలిస్తే పరిశ్రమ అవుతుంది. పరిశ్రమ డిమాండ్ ను 19.2(B) పటంలో చూపటం జరిగింది. వేతనం క్రమంగా W నుంచి W₂ కు తగ్గితే అన్ని సంస్థలు కలిసి డిమాండ్ చేసే పరిమాణం లేదా పరిశ్రమ డిమాండ్ OM నుంచి OM₂ కు పెరిగింది. అంటే వేతనానికి శ్రమ డిమాండ్ కు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం. ఈ రేఖ ఎడమనుంచి కుడికి వాలుతుంది.

శ్రమ సప్లయి

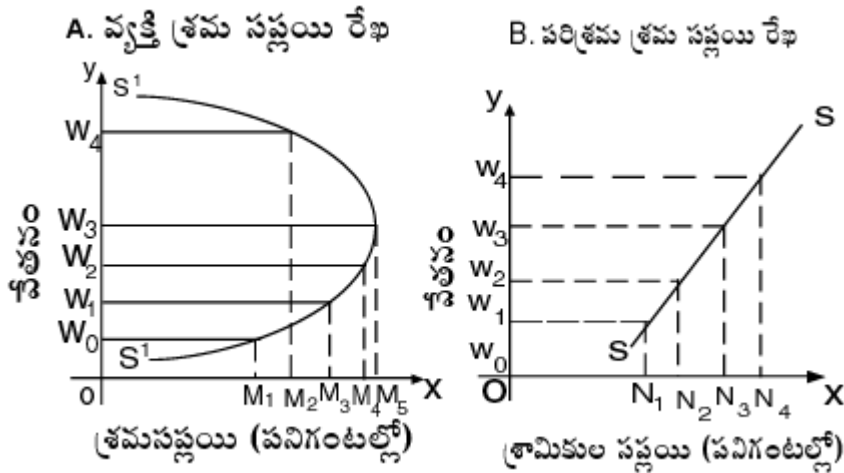
ఆర్థిక వ్యవస్థలో శ్రమ సప్లయి ఈ క్రింది అంశములపై ఆధారపడి ఉంటుంది. 1) జనాభాపరిమాణం 2) వివిధ వృత్తుల సంఖ్య, వివిధ ప్రాంతాల మధ్య జనాభా పంపిణీ 3) సాధారణ విద్యకు, సాంకేతిక విద్యకు అయ్యే ఖర్చులు 4) శ్రామికుల గమన శీలత 5) పనికి విశ్రాంతికి మధ్య ఉండే నిష్పత్తి 6) శ్రమపై స్త్రీల అభిరుచి 7) వేతనాల స్థాయి.

ప్రస్తుతం వ్యక్తిగత శ్రమ సప్లయ్ రేఖను, పరిశ్రమ సప్లయ్ రేఖను పరిశీలిద్దాం. సాధారణంగా వ్యక్తి తనకున్న సమయంలో (అంటే రోజుకు 24 గంటలు) కొంత పనిచేయటానికి, కొంత విశ్రాంతికి కేటాయిస్తాడు. వేతనం తక్కువగా ఉన్నప్పుడు శ్రామికుడు సొందే వేతనం వల్ల అతని అవసరాలన్ని తీరవు. అందువల్ల వేతనం పెరిగుతూ ఉంటే అతని విశ్రాంతిని తగ్గించుకొని ఎక్కువ గంటలు పనిచేసి ఎక్కువ ఆదాయం సొందే ప్రయత్నం చేస్తాడు. అందువల్ల వేతనం పెరుగుతూ ఉంటే శ్రమ సప్లయి కూడా పెరుగుతుంది. కాని ఒక స్థాయి దాటి వేతనం పెరిగితే తన అవసరాలకు మించి ఆదాయం లభ్యమౌతుంది. కాబట్టి శ్రమకన్నా విశ్రాంతిని కోరుకుంటాడు, అందువల్ల ఒకస్థాయికి మించి వేతనం పెరిగితే శ్రమ సప్లయి తగ్గుతుంది. అందువల్ల వ్యక్తిగత శ్రమ సప్లయి తగ్గుతుంది. కాబట్టి ఈ రేఖ **14.3(A)** లో వలే వెనుకకు వంగిన సప్లయి రేఖ వలే ఉంటుంది. ఈ విధంగా వ్యక్తిగత శ్రమ సప్లయ్ లన్ని కలిపితే పరిశ్రమ సప్లయ్ రేఖ వస్తుంది. ఈ రేఖను **14.3(B)** పటం తెలియచేస్తుంది.

మిగిలిన అంశాలు స్థిరంగా ఉంటే శ్రమ సప్లయి వేతనాల స్థాయిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వేతనాలు ఎక్కువగా ఉంటే ఎక్కువ మంది శ్రమనందించటానికి సంసిద్ధులౌతారు. అంటే వేతనాలు పెరిగితే శ్రామికుల సప్లయి పెరుగుతుంది. వేతనాల రేటు తక్కువగా ఉంటే పని చేయటానికి శ్రామికులు ముందుకు రారు. కావున శ్రమ సప్లయ్ తగ్గుతుంది. వేతనానికి, శ్రమ సప్లయ్ కి ఉన్న సంబంధం అనులోమ సంబంధం కావున శ్రమ సప్లయ్ రేఖ క్రింది పటం **14.3(B)** లో వలే ఎడమనుంచి కుడికి పైకి పోతుంది.

రేఖా పటం 19.3 (A)

రేఖా పటం 19.3 (B)

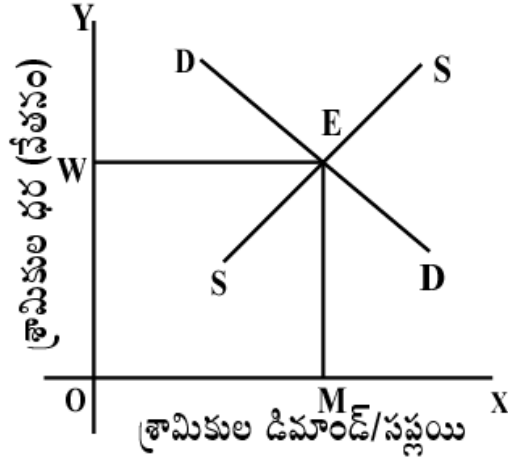

S₁S₁ వ్యక్తిగత శ్రమ సప్లయిరేఖ. రేఖా పటం **19.3 (A)** లో వ్యక్తిగత వేతనం OW నుంచి OW₁, OW₂, OW₃ పెరుగుతూ ఉంటే శ్రమ సప్లయ్ కూడా OM₁, OM₃, OM₄, OM₅ కి పెరిగింది. ఆ తరువాత ఇంకా శ్రమ OM₄ కి పెరిగితే శ్రమ సప్లయి OM₂ కు తగ్గింది. అంటే వేతనం OW₃ కి పెరిగెంతవరకు శ్రమ సప్లయి కూడా పెరిగింది ఆ తరువాత తగ్గింది. దీనికనుబంధంగా రేఖా పటం **19.3 (B)** లో పరిశ్రమ సప్లయి రేఖను చూపించటం జరిగింది. అందరు శ్రామికులు వివిధ వేతనాల వద్ద శ్రమ సప్లయి ఎంత చేస్తారో SS రేఖ తెలియచేస్తుంది.

వేతన నిర్ణయం: మామూలుగా వస్తువు ధర ఏ విధంగా డిమాండ్ మరియు సప్లయి రేఖపై ఆధారపడుతుందో, అదే విధంగా వేతనం శ్రామికుల సప్లయి, శ్రామికుల డిమాండు పై ఆధారపడి నిర్ణయమౌతుంది. ఎక్కడ శ్రమ డిమాండ్ సప్లయిలు సమానంగా ఉంటాయో లేదా శ్రమ సప్లయి రేఖ, డిమాండు రేఖలు ఖండించుకుంటాయో అక్కడ వేతనం నిర్ణయం అవుతుంది.

రేఖా పటం - 19.4

వేతన నిర్ణయం

రేఖా పటం 19.4లో DD రేఖ శ్రామికుల డిమాండ్ రేఖ SS రేఖ శ్రామికుల సప్లయ రేఖ. ఈ రెండు రేఖలు E బిందువు వద్ద ఖండించుకొన్నాయి. ఆ బిందువు వద్ద వేతనం OW అయితే శ్రామికులను OM పరిమాణంలో నియమించటం జరిగింది. ఈ విధంగా డిమాండు, సప్లయ సిద్ధాంతం ప్రకారం శ్రామికుల వేతనం రేటు నిర్ణయం కాబడుతుంది.

19.6 వేతనాల నిర్ణయంలో కార్మిక సంఘాల పాత్ర

వేతనాలను పెంచుకునే ఉద్దేశ్యంతో, తమ స్థితిగతులను బాగుచేసుకొనే ఆశయంతో కార్మికులు కలసి ఏర్పరచుకొన్న సంఘాన్ని కార్మిక సంఘం అంటారు. ఈ సంఘాలను చట్టరీత్యా రిజిస్టరు చేసుకోవచ్చు. ప్రతి సంఘానికి అధ్యక్షుడు, కార్యదర్శి మొదలైన నిర్వహణ ప్రతినిధులు వుంటారు. కార్మిక సంఘాలు అనేక విధులను చేబడతాయి. కార్మిక స్థితిగతులను, శ్రేయస్సును మెరుగుపర్చడానికి యజమానుల అక్రమాలను, అన్యాయాలను ఎదుర్కొనడానికి, సెలవులు, సాంఘిక, సంక్షేమ, భద్రతా సౌకర్యాల కోసం ఈ సంఘాలు పారాడతాయి. యజమానులతో సంప్రదింపుల ద్వారాను, అసరమైతే సమ్మెలు, ఆందోళనల ద్వారాను, కార్మిక సంఘాలు ఆయా ఆశయాలను నెరవేర్చుకొంటాయి. ఈ నేపథ్యంలో కార్మిక సంఘాలు కార్మిక వేతనాలను పెంచగలవా ? ఒకవేళ పెంచగలిగితే ఏ పరిస్థితులలో పెంచగలవో ప్రస్తుతం పరిశీలించవచ్చు.

కార్మిక సంఘాలు వేతనాలను పెంచగలిగే పరిస్థితులు

1. శ్రామికుల ఉపాంత-ఉత్పాదన విలువ, వారి వేతనాల కంటే ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు కార్మిక సంఘాలు వత్తిడి వల్ల వేతనాలను పెంచుకోవచ్చు. అంటే ఉపాంత ఉత్పాదనకు సమానమైన వేతనాలను ఇవ్వవలసిందని కార్మిక సంఘాలు ఆందోళన జరిపితే సాధించగలవు.
2. శ్రామికుల ఉత్పాదకతను పెంచి వేతనాలను మెరుగుపర్చే ప్రయత్నాలను కార్మిక సంఘాలు చేయవచ్చు. కాబట్టి ఉపాంత ఉత్పాదకత పెంచటానికి శ్రామిక సామర్థ్యం పెంపొందే వాతావరణాన్ని కల్పించవలసిందని, కార్మిక సంఘాలు మేనేజ్‌మెంట్ వర్గం మీద వత్తిడి తీసుకురావచ్చు.
3. శ్రామికుల సప్లయని పరిమితం చేయడం ద్వారా, ఒక సమూహానికి చెందిన శ్రామికుల వేతనాలను పెంచడానికి కార్మిక సంఘాలు కృషి చేయవచ్చు. కాని కొంత మంది శ్రామికులు నష్టపోతారు.

4. శ్రామికుల సేవలు వస్తూత్పత్తికి తప్పనిసరి అయితే కార్మిక సంఘాలు వేతనాలను పెంపొందించగలుగుతాయి. అంటే శ్రామికులకు డిమాండ్ అన్యాయంగా ఉన్నా శ్రామికుల వేతనాలు పెంచగలవు.
5. శ్రామికులు తయారు చేసే వస్తువుల డిమాండు అన్యాయమైతే, కార్మిక సంఘాలు వేతనాలను పెంచగలుగుతాయి. అంటే ఆ వస్తువుల ధర పెరిగినా ప్రజలు తప్పనిసరిగా కొంటారు.
6. శ్రామికులకు చెల్లించే వేతనాలు వస్తూత్పత్తి వ్యయంలో అతి స్వల్పమైనదిగా ఉన్నప్పుడైనా కార్మిక సంఘాలు వేతనాలను పెంచగలవు.

పై పరిస్థితులకు భిన్నంగా ఉంటే శ్రామిక సంఘాలు వేతనాలు పెంపు కోసం ప్రయత్నం చేస్తే వేతనాలు పెరగక పోగా నష్టపోయే ప్రమాదం ఉంది.

19.7 కనీస వేతనాలు

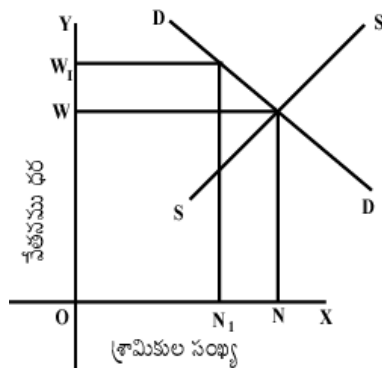
కొన్ని పరిశ్రమలలోని శ్రామికులు సమిష్టిగా ఏర్పడి వారి హక్కులను రక్షించుకో లేని పరిస్థితిలో ఉంటారు. అప్పుడు కార్మిక శ్రేయేస్సును దృష్టిలో పెట్టుకొని ప్రభుత్వం కనీస వేతనాల చట్టం రూపొందిస్తుంది. ఈ కనీస వేతనం స్థిరమైనదిగా ఉండక పరిస్థితులను బట్టి మారుతూ వుంటుంది. మారిస్ డాబ్ అనే ఆర్థికవేత్త కనీస వేతనం అంటే 'కార్మిక సంఘముల సమిష్టి బేరం ద్వారా నిర్ణయించే ప్రామాణిక రేటు'.

కొన్ని పరిశ్రమలలో శ్రామికులు సంఘటితమయ్యే అవకాశం ఉండదు. ఎందుకంటే శ్రామికులు తక్కువగా ఉండటం వల్ల సంఘాలను ఏర్పాటు చేసుకోలేరు. అట్లాంటి రంగాల్లో యజమానులు శ్రామికులకు తక్కువ వేతనాల నిచ్చి వారి శ్రమను దోచుకునే అవకాశం ఉంది. ఈ పరిశ్రమలను స్వేద పరిశ్రమలు అంటారు. అట్లాంటి పరిశ్రమలో ప్రభుత్వం జోక్యం కలుగచేసుకొని కనీస వేతనాల చట్టాన్ని అమలు పరుస్తుంది.

ఈ కనీస వేతనాలు సాధారణ వేతన స్థాయికన్నా తక్కువగా ఉంటే కనీస వేతన చట్టం వల్ల ఉపయోగం లేదు. యజమాని తన శ్రామికులకు కనీస వేతనాలను మాత్రమే ఇస్తారు. తనకు ఎక్కువ లాభం వస్తున్నా కూడా కార్మికులకు కనీస వేతనాలను మాత్రమే ఇవ్వాలని చూస్తాడు. ఈ కనీస వేతనాలను నిర్ణయించిన తర్వాత శ్రామికులు అంతకంటే ఎక్కువ వేతనాలను ఆశించలేరు. అందువల్ల ఈ కనీస వేతనాలే గరిష్ట వేతనాలవుతాయి. శ్రామికులు శాశ్వతంగా నష్టపోతారు.

ఈ కనీస వేతనాలు దేశంలోని సగటు వేతనాల స్థాయికంటే ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు ఇంకో విధమైన ప్రమాదం వుంది. ఉదాహరణకు శ్రమ మార్కెట్లో సంపూర్ణమైన పోటీ పరిస్థితులు ఉన్నప్పుడు సమతౌల్య వేతనం కన్నా ఎక్కువగా ఉండే కనీస వేతనాన్ని ప్రభుత్వం నిర్ణయిస్తే పెట్టుబడి తగ్గి నిరుద్యోగితకు దారితీసి, కార్మిక శ్రేయేస్సుకు తగ్గిస్తుంది. అంతేకాక యజమానులు వారి పెట్టుబడులు మరొక పరిశ్రమకు తరలించవచ్చు. కాబట్టి అన్ని పరిశ్రమలలో కనీస వేతనాన్ని అమలు పరచాలి. ఈ విధమైన చట్టాన్ని జాతీయ కనీస వేతనాల చట్టం అంటారు.

రేఖా పటం - 19.5

రేఖా పటం 19.5లో శ్రమ డిమాండ్ సప్లయ్ల సమతౌల్యం వద్ద నియమించిన శ్రామికులు ON, వేతనాలు OW. ప్రస్తుతం కనీస వేతనంగా OW₁ను, నిర్ణయిస్తే NN₁ అనే శ్రామికులను పనిని కోల్పోతారు.

మరొక ప్రమాదం ఏమిటంటే, కనీస వేతనాలు దేశంలోని సగటు స్థాయి కన్నా ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు వ్యవస్థాపకులు తమ పెట్టుబడికి కనీస వేతనాలు లేని పరిశ్రమలకు మళ్ళించుతారు. ఫలితంగా వారికి ఎక్కువ లాభాలు వచ్చే అవకాశం ఉంది. అందువల్ల రక్షిత పరిశ్రమలలోని శ్రామికులకు నిరుద్యోగిత ఏర్పడుతుంది. కాబట్టి ఈ చట్టం ఎవరి శ్రేయస్సుకై నిర్దేశింపబడిందో వారికే హాని కలుగజేస్తుంది.

ఏది ఏమైనప్పటికీ, కనీస వేతనం అనేక సమస్యలతో కూడుకొని ఉన్నది. దానిని ప్రభుత్వం సరైన యంత్రాంగం ద్వారా అమలు చేసినపుడే ప్రయోజనం కలుగుతుంది.

19.8 సారాంశం

శ్రమను అందించినందుకు శ్రామికులకు ఇచ్చే ప్రతిఫలమే వేతనం. సాధారణంగా వేతనాలు నగదు రూపంలోనే ఇవ్వటం జరుగుతుంది. ఇలా నగదు రూపంలో ఇచ్చే వేతనాలను ద్రవ్య వేతనాలు అంటారు. వాస్తవిక వేతన నిర్ణయంలో నగదు వేతనంతో పాటు ఇతర సదుపాయాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి. వేతన నిర్ణయం కోసం వివిధ వేతన నిర్ణయ సిద్ధాంతాలైన జీవనాధార, వేతననిధి, వేతనా వశిష్ట యోగ్యత, ఉపాంత వేతన, ఆధునిక వేతన నిర్ణయ సిద్ధాంతాలు రూపొందించబడ్డాయి.

మనం ఈ అధ్యాయం ముగిసేముందు ఇంతకు ముందు చెప్పిన విషయాన్ని మళ్ళీ పునర్చరణం చేసుకోవడం మంచిది. వేతనాల నిర్ణయం వాస్తవంలో కేవలం ఆర్థిక విశ్లేషణ మీదనే ఆధారపడి ఉండదు. సాంఘిక, సామాజిక పరిస్థితులు వాటన్నింటినీ మించి రాజకీయ విషయాలు కూడా వేతన నిర్ణయాలలో ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తాయి.

19.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. ఉత్పత్తి కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నందుకు శ్రామికునికి ఇచ్చే ప్రతిఫలం వేతనం.
2. ద్రవ్య వేతనం అంటే శ్రామికులకు ద్రవ్య రూపంలో చెల్లించిన ప్రతిఫలం.
3. శ్రామికుడు పొందే వేతనంతో పాటు, పొందే సౌకర్యాల మీద వాస్తవిక వేతనాలు ఆధారపడి ఉంటుంది.
4. వాస్తవిక వేతనాలు ద్రవ్యం కొనుగోలు శక్తి, ఇతర సదుపాయాలు, పని స్వభావము, పని గంటలు, అదనపు సంపాదన, ఉద్యోగ స్థిరత్వము, సాంఘిక హోదా, ప్రమోషన్లు తదితర అంశాల పై ఆధారపడి ఉంటాయి.
5. వేతన వశిష్ట యోగ్యతా సిద్ధాంతాన్ని 'వాకర్' ప్రతిపాదించారు.
6. వేతన నిధి సిద్ధాంతాన్ని J.S. మిల్ ప్రతిపాదించాడు.
7. వేతనం ఎల్లప్పుడు కార్మికుడు జీవించడానికి అవసరమైన కనీస అవసరాలను సమకూర్చే స్థాయిలో ఉంటుందని జీవనాధార వేతన సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది.
8. ఉపాంత ఉత్పాదకతా వేతన సిద్ధాంతం ప్రకారం శ్రామికుని వేతనం అతని ఉపాంత ఉత్పాదకతను బట్టి చెల్లించబడుతుంది.
9. ఆధునిక వేతనాల సిద్ధాంతం శ్రామికుల డిమాండ్, సప్లయ్ల పై ఆధారపడి వేతనం నిర్ణయించ బడుతుందని వివరిస్తుంది.
10. శ్రామికుల ఉత్పాదకత ఎక్కువగా ఉన్నా లేదా ఉత్పాదకత పెరగటానికి అవకాశం ఉన్నా శ్రామిక సంఘాల ప్రయత్నం వల్ల వేతనాలు పెరుగుతాయి. లేని పరిస్థితుల్లో వేతనాల పెంపు ప్రయత్నం శ్రామికులకు నష్టాన్ని కలిగిస్తుంది.

19.10 పదకోశం

1. వేతనం : శారీరకంగా లేదా మానసికంగా చేసే శ్రమకు ప్రతిఫలం
2. ద్రవ్యవేతనం : నగదు రూపంలో ఇచ్చే వేతనం

3. వాస్తవిక వేతనం : వస్తురూపంలో వేతనం
4. కనీస జీవన ప్రమాణం : జీవనానికి అవసరమైన ఆదాయ స్థాయి
5. పరోక్ష డిమాండ్ : ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువుకు డిమాండ్ ఉండటం వల్ల ఉత్పత్తి కారకానికి డిమాండ్ ఉండటం
6. కార్మిక సంఘాలు : కార్మికులు వారి ప్రయోజనాల కోసం సమిష్టిగా ఏర్పరచుకొన్న సంఘాలు

19.11 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ఉపాంత ఉత్పాదకతా వేతన సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించుము.
2. ఆధునిక వేతన సిద్ధాంతమును వివరింపుము.
3. వివిధ వేతన సిద్ధాంతములను స్థూలంగా చర్చింపుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ద్రవ్య వేతనం, వాస్తవిక వేతనం మధ్య వ్యత్యాసాన్ని తెలిపి, వేతనాలతో వ్యత్యాసాలకు కారణాలు తెల్పుము.
2. శ్రామిక సంఘాలు వేతనాన్ని పెంచగలవా ? చర్చించుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ద్రవ్య వేతనం - వాస్తవిక వేతనం
2. వేతనా విశిష్ట యోగ్యతా సిద్ధాంతం
3. వేతననిధి సిద్ధాంతం
4. జీవనాధార వేతన సిద్ధాంతం
5. వేతనాల నిర్ణయంలో కార్మిక సంఘాల పాత్ర
6. కనీస వేతనాలు

19.12 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Stonier and Hague : A Text Book of Economic Theory
2. J.S. Bain : Pricing, Employment and Distribution
3. G.J. Sigler : Production and Distribution Theories
4. K.K. Dewett : Advanced Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 20

వడ్డీ

విషయక్రమం

20.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
20.1	విషయ పరిచయం
20.2	వడ్డీ - ఆర్థ వివరణ
20.3	స్థూల వడ్డీలోని భాగాలు
20.4	వడ్డీ సిద్ధాంతాలు
20.4.1	ఉపాంత ఉత్పాదకతా వడ్డీ సిద్ధాంతం
20.4.2	నివృత్తి లేక నిరీక్షణ సిద్ధాంతం
20.4.3	ఏజియో లేదా ఆస్టియన్ సిద్ధాంతం
20.4.4	కాలాభిరుచి సిద్ధాంతం
20.4.5	సాంప్రదాయ వడ్డీ సిద్ధాంతం
20.4.6	ఋణాత్మక నిధుల వడ్డీ సిద్ధాంతం
20.4.7	ద్రవ్యత్వాభిరుచి వడ్డీ సిద్ధాంతం
20.4.8	ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం
20.5	సారాంశం
20.6	గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
20.7	పదకోశం
20.8	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
20.9	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

20.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

మూలధన సేవలకు ప్రతిఫలంగా వడ్డీ ఏ విధంగా నిర్ణయింపబడుతుందో వివరించడం , వడ్డీ విషయంలో ప్రముఖమైన సిద్ధాంతాలను విశ్లేషణ చేయటం ఈ భాగం ఉద్దేశం. ఈ పాఠం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది పాఠ్యాంశాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * వడ్డీ అంటే ఏమిటి? వడ్డీలో రకాలు
- * ఉపాంత ఉత్పాదకతా వడ్డీ సిద్ధాంతం
- * నివృత్తి లేదా నిరీక్షణ సిద్ధాంతం
- * ఏజియో లేదా ఆస్టియన్ సిద్ధాంతం
- * కాలాభిరుచి సిద్ధాంతం
- * సాంప్రదాయ వడ్డీ సిద్ధాంతం
- * ఋణాత్మక నిధుల వడ్డీ సిద్ధాంతం
- * ద్రవ్యత్వాభిరుచి వడ్డీ సిద్ధాంతం
- * ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం

20.1 విషయ పరిచయం

వ్యాపార ప్రపంచంలో వడ్డీరేటు అత్యంత ప్రాముఖ్యత కలిగినది. పూర్వకాలంలో వడ్డీ తీసుకోవటం నేరం అని, సమంజసం కాదని భావన. కాని ఆధునిక కాలంలో వ్యాపార వ్యవహారాలన్ని వడ్డీతోనే ముడిపడి ఉన్నాయి. దేశంలో వ్యవసాయ, వ్యాపార, పారిశ్రామిక స్థితిగతులను క్రమబద్ధం చేసేది వడ్డీయే.

నేడు ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఏర్పడే వ్యాపార చక్రాలను క్రమబద్ధం చేయటానికి వడ్డీరేట్లు ఉపయోగిస్తున్నారు. దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి, సంపూర్ణోద్యోగితను సాధించటానికి, ధరలను నియంత్రించటానికి, వడ్డీరేటును సాధనంగా వాడుచున్నారు. దేశంలోని పెట్టుబడులను నిర్ణయించేది వడ్డీరేటు. ఈ విధంగా అనేక ప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడే వడ్డీరేటును గురించి, వడ్డీ సిద్ధాంతాలను గురించి ఈ భాగంలో వివరించటం జరిగింది.

20.2 వడ్డీ - అర్థ వివరణ

ఉత్పత్తి కార్యక్రమంలో పాల్గొన్నందుకు మూలధనం సొందే ప్రతిఫలం వడ్డీ. సాధారణంగా ఋణ గ్రహీత ఋణదాతకు వడ్డీ చెల్లిస్తాడు. ఇది మూలధన యజమానికి చెల్లించటం జరుగుతుంది. వడ్డీ సాధారణంగా నూటికి, సంవత్సరానికి లెక్కకట్టి చెప్పటం జరుగుతుంది.

మూలధన నిధి నుండి వచ్చే ప్రతిఫలమే వడ్డీ అని సెలిగ్మాన్ అంటాడు. ఏ మార్కెట్లో నైనా మూలధనాన్ని ఉపయోగించుకున్నందుకు ఇచ్చే ధరను వడ్డీ అంటాడు మార్షల్. ప్రజలు ధనాన్ని దాచుకుండా ఏదో ఒక రూపంలో పెట్టుబడిగా ఉంచినందుకు వచ్చే ప్రతిఫలమే వడ్డీ అంటాడు కీన్స్. మూలధన ఉత్పాదక శక్తికి ప్రతిఫలంగా చెల్లించేది వడ్డీ అని, ఇది మూలధనాధిపతి నివృత్తికి పరిహారమని అంటాడు విక్సెల్. పలువురు అర్థశాస్త్రజ్ఞులు వడ్డీని గురించి పలువిధాలుగా అభిప్రాయపడ్డారు. స్థూలంగా మూలధనం వాడుకున్నందుకు చెల్లించే ప్రతిఫలమే వడ్డీ.

ఈ నిర్వచనాలు గమనిస్తే వడ్డీ అనేది మూలధనంతో జతపడి ఉంది. ఉదాహరణకు X అనే వ్యక్తి Y వద్ద నుంచి 1000 రూ॥లు అప్పు తీసుకొని వడ్డీ 10 శాతం ఇవ్వడానికి అంగీకరించాడు. సంవత్సరం తరువాత అతడు చెల్లించే 100 రూ॥లను వడ్డీ అంటారు. ఈ వడ్డీని స్థూల వడ్డీ అంటారు. కాని అర్థశాస్త్రంలో వడ్డీ అంటే నికర వడ్డీ. అందువల్ల స్థూల, నికర వడ్డీలను గూర్చి గమనిద్దాం.

20.3 స్థూల వడ్డీలోని భాగాలు

అప్పు తీసుకున్న వ్యక్తి, అప్పు ఇచ్చిన వ్యక్తికి చెల్లించే ప్రతిఫలం స్థూల వడ్డీ అంటాము. స్థూల వడ్డీ వివిధ అంశాలను కలిగి ఉంటుంది.

- 1) నికర వడ్డీ : అర్థశాస్త్రంలో వడ్డీ అంటే నికర వడ్డీ. ఇది కేవలం మూలధన సేవకు ఇచ్చే ప్రతిఫలం. స్థూల వడ్డీలో ఈ భాగమే ఎక్కువ.
- 2) నిర్వహణా వ్యయాలు : వడ్డీ వ్యాపార నిర్వహణకు సంబంధించి గుమస్తా జీతాలు, కార్యలయం అద్దె, పద్దు పుస్తకాలకి, కాగితాలకి, స్టాంపులకి, ఇతరత్రా ఖర్చులు ఉంటాయి. వీటన్నింటి కోసం కొంత మొత్తాన్ని వడ్డీ నుండి ఋణదాత రాబట్టుకుంటాడు. దీనినే నిర్వహణ వ్యయం అంటారు.
- 3) నష్టభయ చార్జీ : ఇచ్చిన ప్రతి ఋణములో రెండు రకాల నష్టభయాలంటాయి. వాటినే మార్షల్ వ్యాపార నష్టభయం, వ్యక్తిగత నష్టభయం అని అంటారు. అప్పు తీసుకొన్న వ్యక్తులు తిరిగి చెల్లించే నిజాయితీపరులు కానప్పుడు, నడవడి దోషం మొదలైన వ్యక్తిరీత్యా నష్టభయాలు ఉంటాయి. వీటిని వ్యక్తిరీత్యా నష్టభయాలు అంటారు. వ్యాపారంలో అనుకోని, అనూహ్యమైన సంఘటనల వల్ల వ్యాపారం దెబ్బతిని తీసుకున్న ఋణాన్ని చెల్లించలేకపోవచ్చు. ఇలాంటి నష్టభయాన్ని వ్యాపారరీత్యా నష్టభయం అంటారు. ఈ రెండు నష్టభయాల వల్ల అదనంగా కొంత చార్జీ వసూలు చేయడం జరుగుతుంది.
- 4) అసాకర్యపు చార్జీ : ఋణాలు తిరిగి ఇవ్వగానే వాటిని లాభదాయకమైన మార్గాలలో పెట్టే అవకాశాలు లేకపోవచ్చు. అందువల్ల ఆ మూలధనాన్ని కొంతకాలం తన వద్ద ఉంచుకోవలసి వస్తుంది. అందువల్ల ఈ విధమైన అసాకర్యాలను భర్తీ చేయడానికి కొంత చార్జీ అదనంగా వసూలు చేస్తాడు.

ఈ నాలుగు అంశాలు కలిసి స్థూలవడ్డీరేటు అవుతుంది.

$$\text{స్థూలవడ్డీ} = \text{నికర వడ్డీ} + \text{నిర్వహణ వ్యయాలు} + \text{నష్ట భయ చార్జీ} + \text{అసాకర్యపు చార్జీ}$$

స్థూల వడ్డీ ఎల్లప్పుడు నికర వడ్డీకన్నా ఎక్కువగా ఉంటుంది. స్థూల వడ్డీ మార్కెట్ అంతా ఒకటిగా ఉండదు. స్థూల వడ్డీ రేట్లు మారుతూ

ఉంటాయి. ఎందుకంటే వ్యక్తి వ్యక్తికి పైన చెప్పిన అంశాలలో తేడాలుంటాయి. అందువల్లనే ఒక ప్రాంతంలో వివిధ వడ్డీ రేట్లు ఉండటం జరుగుతుంది. అయితే అర్థశాస్త్రంలో వడ్డీ అంటే నికర వడ్డీ మాత్రమే. కాబట్టి నికరవడ్డీ మాత్రం మార్కెట్ మొత్తమూ ఒకే రకంగా ఉంటుంది.

20.4 వడ్డీ సిద్ధాంతాలు

వడ్డీ అంటే అర్థశాస్త్రంలో నికర వడ్డీ. మూలధనానికి వడ్డీ ఎందుకోసం చెల్లించాలి, ఎంత పరిమాణంలో చెల్లించాలి అనే విషయాల విశ్లేషణ కోసం వివిధ వడ్డీ సిద్ధాంతాలు రూపొందించబడ్డాయి. వివిధ శాస్త్రవేత్తలు రూపొందించిన సూత్రాలను ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం.

20.4.1 ఉపాంత ఉత్పాదకతా వడ్డీ సిద్ధాంతం: ఉత్పత్తి సాధనాల ధర నిర్ణయంలో ఈ సిద్ధాంతానికి ఉన్న ప్రాముఖ్యత ముందు భాగాల్లో గమనించాం. ఇతర ఉత్పత్తి సాధనాల వలెనే, “ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో పాల్గొనందుకు మూలధనం యొక్క ఉపాంత ఉత్పాదకతను బట్టి వడ్డీ చెల్లించాలని” ఈ సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది. అంటే ఈ సిద్ధాంతం కేవలం మూలధన డిమాండును పరిగణలోకి తీసుకోవటమే తప్ప సప్లయ్ ని పరిగణనలోకి తీసుకోలేదు. అంతే కాకుండా ఉపాంత ఉత్పాదకత శూన్యమైతే వడ్డీ రేటు సున్నా అవుతుంది. ఈ పరిస్థితి ఉండదు. ఉపాంత ఉత్పాదకత పై ఆధారపడి వడ్డీ ఇవ్వడం జరుగుతుందనేది కూడా వాస్తవం కాదు. అందువల్ల ఈ సిద్ధాంతం అసంపూర్ణం, వాస్తవానికి విరుద్ధం. అందువల్ల ఈ సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది.

విమర్శ

- 1) ఈ సిద్ధాంతం ద్వారా వడ్డీ నిర్ణయించటం అవాస్తవం.
- 2) వాస్తవంగా మూలధనం కొరత వల్ల వడ్డీ ఏర్పడుతుంది. కాని మూలధన ఉత్పాదకత వల్ల కాదు.
- 3) ఉత్పత్తిలో మూలధనం ఉత్పాదకతను ఖచ్చితంగా నిర్ణయించటం కష్టం.
- 4) మూలధనం ఉత్పాదకత వివిధ రంగాల్లో వివిధ రకాలుగా ఉంటుంది. కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం వడ్డీ రేట్లలో వ్యత్యాసాలుండవలెను. కానీ మార్కెట్ లో ఒకే వడ్డీ రేటు ఉంటుంది.
- 5) వినియోగ అవసరాల కోసం కూడా ఋణాలు తీసుకుంటారు. కాని ఈ సిద్ధాంతంలో ఈ విషయాన్ని వివరించలేదు.
- 6) ఈ సిద్ధాంతం మూలధన డిమాండు దృష్ట్యా వడ్డీరేటును పరిశీలిస్తుందే గాని, మూలధన సప్లయ్ ని లెక్కలోకి తీసుకొనటం లేదు .

20.4.2 నివృత్తి లేక నిరీక్షణ సిద్ధాంతం : నాసా సీనియర్ అనే ఆర్థిక వేత్త ప్రస్తుత వినియోగాన్ని వాయిదా వేసి కూడబెట్టిన పాదుపే మూలధనం అంటారు. ఆ విధమైన పరి త్యాగానికిచ్చే ప్రతిఫలమే వడ్డీరేటు. పాదుపులో కొంత త్యాగం ఇమిడి ఉంది. కాబట్టి పాదుపు చేసిన వారికి ప్రతిఫలాన్ని ఇవ్వడం సమంజసం అని సీనియర్ అంటాడు.

కాని ఈ సిద్ధాంతం కూడా అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది. పాదుపు చేసే వ్యక్తులు చాలా వరకు ధనవంతులే. వారి ఆదాయంలో, వినియోగం పోగా మిగిలింది దానంతట అదే పాదుపు అవుతుందే తప్ప త్యాగం ఏమీ ఉండదు. వారి విషయంలో నివృత్తి అనే మాట వర్తించదు.

అందువల్ల నివృత్తికి అనే మాటకు బదులుగా నిరీక్షణ వాడితే బాగుంటుందని ప్రాఫెసర్ మార్షల్ అభిప్రాయపడ్డాడు. ఈ సిద్ధాంతంలో కొంత వాస్తవం ఉన్నప్పటికీ, మూలధనానికి డిమాండు ఎందుకుంటుంది, దాని మీద పనిచేసే శక్తుల విశ్లేషణ ఏమీ లేదు. మూలధనానికి సప్లయ్ ధర ఎందుకుందో ఈ సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది. డిమాండును వివరించలేదు. అందువల్ల ఇది పాక్షిక సిద్ధాంతం.

20.4.3 ఏజియో లేదా ఆస్టియన్ సిద్ధాంతం: ఏజియో సిద్ధాంతాన్ని మనస్తత్వ సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు. దీన్ని మొదట జాన్ రే 1834లో ప్రతిపాదించి ఆస్టియన్ ఆర్థికవేత్త అయిన బామ్ బావరక్ ఒక సంపూర్ణ స్వరూపం ఇచ్చాడు. తరువాత ఇర్వింగ్ ఫిషర్ అనే ఆర్థికవేత్త బామ్ బావరక్ భావాలకు ఇంకా మెరుగులు దిద్దాడు.

బామ్ బావరక్ వడ్డీ చెల్లించటానికి కొత్త కారణం చెప్పాడు. సాధారణంగా వ్యక్తులు భవిష్యత్తులో వినియోగం కన్నా ప్రస్తుత వినియోగానికి ఎక్కువ ప్రాముఖ్యాన్నిస్తారు. అందుకే వ్యక్తులు ప్రస్తుత వినియోగాన్ని వాయిదా వేసి భవిష్యత్తుకు మరల్చడానికి కొంత ప్రతిఫలం చెల్లించవలసి ఉంటుంది. ఈ ప్రతిఫలమే వడ్డీరేటు.

ఉదాహరణకు వెయ్యి రూపాయలు ఒక సంవత్సర కాలానికి అప్పుగా ఇవ్వాలంటే, సంవత్సరం తర్వాత తిరిగి పుచ్చుకునేటప్పుడు, వెయ్యి రూపాయల కన్నా ఎక్కువ వస్తుందనే ఆశ ఉంటేనే ఇవ్వటానికి సిద్ధపడతాడు. ఆ ఎక్కువ మొత్తమే వడ్డీ.

బామ్ బావరక్ సిద్ధాంతం ప్రకారం, వినియోగదార్లకు భవిష్యత్తు కన్నా వర్తమాన కాంక్షే ఎక్కువ. ఈ ఆధిక్యతకు మూడు కారణాలు ఉన్నాయి.

- 1) ప్రజలు భవిష్యత్తులో అవసరాలకు తక్కువగా అంచనా వేస్తారు. కాబట్టి వాటి ప్రాధాన్యత తక్కువగా ఉంటుంది.
- 2) వర్తమాన అవసరాలకు అతి ప్రాముఖ్యమిస్తారు. వాటి ప్రాధాన్యత ఎక్కువ.

ఈ సిద్ధాంతాన్ని కూడా పాక్షిక సిద్ధాంతమనే వ్యవహరిస్తారు. ఎందుచేతననగా సప్లయకే ప్రాముఖ్యత ఇవ్వబడింది. డిమాండుకు ప్రాధాన్య మివ్వలేదు

20.4.4 కాలాభిరుచి సిద్ధాంతం: కాలాభిరుచి సిద్ధాంతాన్ని ఇర్వింగ్ ఫిషర్ అభివృద్ధి చేశారు. ఫిషర్ సిద్ధాంతంలో కాలానికి అధిక ప్రాముఖ్యత ఇవ్వటం వల్ల దీనిని కాలాధిక్యత సిద్ధాంతం అంటారు. ప్రస్తుతం వినియోగం వల్ల వచ్చే తృప్తి భవిష్యత్తులో తృప్తికి సమానంగా వినియోగం ఉంటే ప్రజలు వర్తమానాన్నే కాంక్షిస్తారు. త్వరగా ఖర్చు పెట్టాలని ప్రయత్నిస్తారు కూడా. అంటే భవిష్యత్తు కాలాని కన్నా ప్రస్తుత కాలానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఉంటుంది. ప్రస్తుత కాలానికి ఉండే ఆధిక్యత వాయిదా వేయటానికి ఇచ్చే ప్రతిఫలం వడ్డీ. ఈ కాలాధిక్యత క్రింది అంశాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది.

- 1) ఆదాయ పరిమాణం : ఆదాయం ఎక్కువగా ఉంటే ప్రస్తుత కోరికలన్నీ తీరి ఉంటాయి కాబట్టి వారికి వర్తమాన కాల ఆధిక్యత తక్కువగా ఉంటుంది.
- 2) ఆదాయ పంపిణీ : వృద్ధాప్యం వచ్చే కొద్దీ ఆదాయం పెరుగుతూ ఉంటే భవిష్యత్ను గురించి భయపడనక్కరలేదు. కాబట్టి కాలాధిక్యత రేటు ఎక్కువగా వుంటుంది .
- 3) రాబడిలో నిశ్చయత : ఆదాయం నిశ్చయంగా ఒడుదుడుకులు లేకుండా వస్తుందనుకుంటే, భవిష్యత్తుకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత నివ్వరు.
- 4) వ్యక్తి మనస్తత్వం : ముందుచూపు గల వ్యక్తి భవిష్యత్కు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత నిస్తాడు . దుబారాగా ఖర్చుపెట్టే అలవాటు గల వ్యక్తి భవిష్యత్ను గురించి ఆలోచించడు.
- 5) జీవించే కాలం : ఎక్కువ కాలం జీవిస్తామనుకునే వ్యక్తి భవిష్యత్కు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత నిస్తాడు.
- 6) ఆస్తి సంపాదించవలసిన అభిలాష : ఆస్తిని గడించి వారసులకు ఇవ్వవలసిన అభిలాష గల వ్యక్తి ఎక్కువగా ఖర్చుపెట్టడు. భవిష్యత్కు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత నిస్తాడు.

పైన పేర్కొన్న అంశాల పై ప్రస్తుత కాలానికి గల ఆధిక్యత ఆధారపడి యుంటుంది . ప్రస్తుత కాలానికి గల ఆధిక్యతను తొలగించేటట్లుగా వడ్డీరేటు ఉంటుందని ఫిషర్ పేర్కొన్నాడు.

20.4.5 సాంప్రదాయ వడ్డీ సిద్ధాంతం: సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తలు పొదుపుల సప్లయ, డిమాండును వాస్తవిక అంశాల పై ఆధారపడి వడ్డీ సిద్ధాంతాన్ని వివరించటం జరిగింది. కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతాన్ని వాస్తవిక సిద్ధాంతమని కూడా (Real Theory of Interest) అంటారు. పొదుపు సప్లయ, పొదుపు డిమాండ్ (పెట్టుబడి)లు వడ్డీరేటును నిర్ణయిస్తాయని సాంప్రదాయ సిద్ధాంతం వివరించటం జరిగింది. పొదుపు యొక్క సప్లయని, డిమాండుని నిర్ధారించే అంశాలను ప్రస్తుతం తెలుసుకొందాం.

పొదుపు సప్లయ : ఆదాయంలో వినియోగ వ్యయం పోగా మిగిలేది పొదుపు. పొదుపు సప్లయ ద్వారా మూలధనం సప్లయ జరుగుతుంది. ఆదాయంలో పొదుపు చెయ్యటానికి నిరీక్షణ, ప్రస్తుత వినియోగాన్ని మానుకోవటం లాంటి త్యాగాలు ఇమిడి ఉంటాయి. కాబట్టి ఇట్లాంటి త్యాగాలకు పారితోషకం ఇవ్వాలి. ఈ పారితోషకమే వడ్డీ.

వడ్డీ రేటు పెరిగితే పొదుపు సప్లయ పెరుగుతుంది. వడ్డీరేటు తగ్గితే పొదుపు సప్లయ తగ్గుతుంది. వడ్డీరేటుకు, పొదుపుకు ఉన్న సంబంధం అనులోమ సంబంధం. అందువల్ల పొదుపు సప్లయ రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి వైకి పోతుంది.

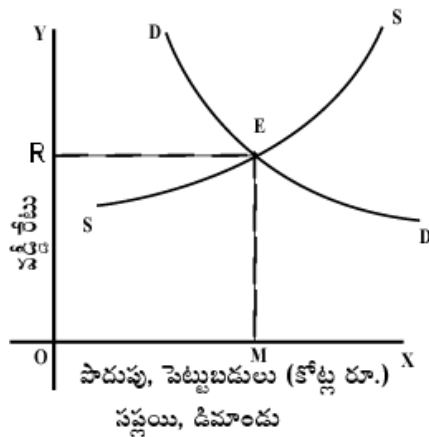
పొదుపు డిమాండు : ఉత్పత్తిదారులు మూలధనాన్ని పెట్టుబడి కోసం డిమాండు చేస్తారు. మూలధనాన్ని యంత్రాలు, యంత్ర పరికరాలు మొదలైన వాటిమీద పెట్టుబడి చేస్తారు. మూలధనానికి ఉత్పాదకతా శక్తి ఉంది. కాని ఉత్పత్తి క్షీణ ప్రతిఫలాల సూత్రానికి బద్దమై ఉంటుంది. కాబట్టి

ఉపాంత ఉత్పత్తి క్రమక్రమంగా క్షీణిస్తుంది. వడ్డీ రేటుకు పెట్టుబడికి సంబంధాన్ని గమనిస్తే, వడ్డీ రేటుపై ఆధారపడి పెట్టుబడి జరుగుతుంది. అందువల్ల వడ్డీరేటు తగ్గేకొద్దీ పెట్టుబడి పెరుగుతుంది. వడ్డీ రేటు పెరిగేకొద్దీ పెట్టుబడి తగ్గుతుంది. కాబట్టి పెట్టుబడి రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి కిందికి వాలుతుంది.

సమతౌల్యం - వడ్డీరేటు నిర్ణయం : పొదుపు సప్లయ, పొదుపు (పెట్టుబడి) డిమాండులు వడ్డీరేటును నిర్ణయిస్తాయి. పొదుపు సప్లయ రేఖ ఎడమ నుండి పైకి పోతుంది. , పొదుపు డిమాండు (పెట్టుబడి) రేఖ ఎడమనుంచి కుడికి క్రిందికి వాలి వుంటుంది. ఎక్కడ పొదుపు పెట్టుబడులు సమానమవుతాయో అక్కడ సమతౌల్య వడ్డీరేటు నిర్ణయం అవుతుంది.

రేఖా పటం - 20.1

పొదుపు, పెట్టుబడుల సమతౌల్యం

పై రేఖా పటం-20.1 లో X అక్షం మీద పొదుపు, పెట్టుబడులు, Y అక్షం మీద వడ్డీరేటు తీసుకున్నాము. SS రేఖ పొదుపు సప్లయ రేఖ, DD పొదుపు డిమాండు (పెట్టుబడి) రేఖ, 'E' బిందువు సమతౌల్య బిందువు, ఈ బిందువు వద్ద సమతౌల్య పొదుపు పెట్టుబడులు OM, వడ్డీరేటు OR.

ఏ కారణం చేతనైనా వడ్డీరేటు పెరిగితే పొదుపు సప్లయ్ పెరుగుతుంది, పొదుపు డిమాండ్ (పెట్టుబడి) తగ్గుతుంది. తరువాత ఈ అసమతౌల్య ఫలితంగా తిరిగి డిమాండ్ సమతౌల్యానికి చేరుతుంది. ఒక వేళ వడ్డీరేటు తగ్గితే పొదుపు సప్లయ్ తగ్గి, పొదుపు డిమాండ్ పెరుగుతుంది. ఫలితంగా మళ్ళీ సమతౌల్య బిందువు 'E' కి చేరుతుంది. కాబట్టి వడ్డీరేట్ల మార్పుల వల్ల స్వల్పకాలంలో ఏర్పడే అసమతౌల్యం దీర్ఘకాలంలో తిరిగి 'E' అనే సమతౌల్యానికి వస్తుంది.

విమర్శ

సాంద్రాయ వడ్డీ సిద్ధాంతం లేదా పొదుపు పెట్టుబడుల సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది.

- 1) ఈ సిద్ధాంతం సంపూర్ణ ఉద్యోగిత ప్రమేయం పై రూపొందించబడింది. కాని సంపూర్ణోద్యోగిత వాస్తవానికి ఉండదు.
- 2) వినియోగ వ్యయం తగ్గితే పొదుపు పెరిగిపెట్టుబడి పెరుగుతుందని ఈ సిద్ధాంతం తెలియజేస్తుంది. వినియోగం తగ్గితే వస్తు సేవల సమిష్టి డిమాండ్ తగ్గి, జాతీయాదాయం, పొదుపు కూడా తగ్గి పెట్టుబడి కూడా తగ్గిపోతుంది .
- 3) పొదుపు, పెట్టుబడుల సమతౌల్యాన్ని వడ్డీరేటు నిర్ణయిస్తుంది. కాని కీన్స్ ప్రకారం పెట్టుబడిలో మార్పుల వల్ల ఆదాయంలో మార్పులు వచ్చి పొదుపు పెట్టుబడుల సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. అంటే ఆదాయంలో మార్పులే సమతౌల్యాన్ని నిర్ణయిస్తాయి కాని వడ్డీరేటు కాదు.
- 5) ఈ సిద్ధాంతం అసంపూర్ణం, అనిశ్చితం అని కీన్సు అంటారు. కీన్స్ వడ్డీ రేటుకి, పొదుపుకి ఉన్న సంబంధం పొదుపు పెట్టుబడుల సిద్ధాంతం చెప్పినంత ప్రత్యక్షమైంది కాదు. ఎందుకంటే పొదుపు ఆదాయం పై ఆధారపడుతుంది. ఆదాయ వివరాలు లేకుండా పొదుపు పెట్టుబడులను అంచనా వెయ్యలేము. ఆదాయంలో మార్పులు పరిగణించనందున ఇది అసంపూర్ణం, అనిశ్చితం.

- 6) రాబర్ట్సన్ మొదలైన ఆర్థికవేత్తలు ప్రస్తుత ఆదాయం మాత్రమే పొదుపుకి మూలం కాదని, గత ఆదాయాలలోని గుప్తమైన పొదుపు, బ్యాంకులు అందజేసే పరపతి కూడా పెట్టుబడికి కావల్సిన వనరులు అందిస్తాయి అంటారు.
- 7) ప్రాచీన వడ్డీరేటు సిద్ధాంతం ద్రవ్య విషయాలను పరిగణనలోకి తీసుకోదు. కీన్స్ ద్రవ్య విషయాల ఆధారంగా వడ్డీరేటు నిర్ణయించబడుతుందని భావిస్తాడు .

ఈ విధాలైన విమర్శల వల్ల ఇతర వడ్డీ సిద్ధాంతాలు రూపొందించవలసి వచ్చింది.

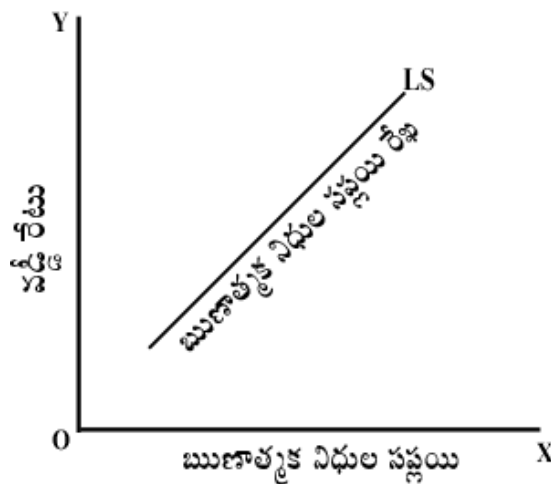
20.4.6 ఋణాత్మక నిధుల వడ్డీ సిద్ధాంతం: నవ్య సాంప్రదాయానికి చెందిన ఒస్టిన్, మిర్డాల్, విక్స్లెడ్, రాబర్ట్సన్ మొదలగు ఆర్థికవేత్తలు ఋణాత్మక నిధుల సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు. వీరు సాంప్రదాయ ఆర్థికవేత్తలు చెప్పిన వాస్తవిక విషయాలను, ద్రవ్య విషయాలతో జోడించి ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించారు. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్, ఋణాత్మక నిధుల డిమాండులు వడ్డీరేటును నిర్ణయిస్తాయి .

ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ : ఆర్థికవ్యవస్థలో ఋణాత్మక నిధులు అంటే అప్పు ఇవ్వటానికి ఉండే నిధులు ఇవి నాలుగు విధాలుగా ఉంటాయి.

- 1) పొదుపు : వ్యక్తులు, సంస్థలు పొదుపులు చేస్తుంటాయి. ఇవి ఋణాత్మక నిధులలో ముఖ్యమైనవి. వీరు చేసే పొదుపు, వడ్డీరేటు మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీరేటు పెరిగితే పొదుపు పెరుగుతుంది. వడ్డీరేటు తగ్గితే పొదుపు తగ్గుతుంది.
- 2) గుప్త ధనం వాడకం : గతంలో కూడబెట్టిన ధనాన్ని వాడటం వల్ల కూడ ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ పెరుగుతుంది . వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉంటే కూడబెట్టిన ద్రవ్యం ఋణాత్మక నిధులుగా మారుతుంది. దీని వల్ల ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ పెరుగుతుంది. వడ్డీరేటు తక్కువగా ఉంటే సప్లయ్ తక్కువగా ఉంటుంది.
- 3) పెట్టుబడి పెట్టక పోవటం : మార్కెట్లో వడ్డీరేటు అధికంగా ఉంటే, వ్యాపారంలో పెట్టుబడి చేయకుండా, ఆ మొత్తాన్ని ఇతరులకు వడ్డీకి ఇస్తారు . దీనివల్ల ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ పెరుగుతుంది. ఒకవేళ లాభాలు తక్కువగా ఉన్నా ఉత్పాదక వస్తువును అమ్మి ఆ సొమ్మును ఋణాత్మక నిధులుగా మార్చటం జరుగుతుంది.
- 4) బ్యాంకు ఋణాలు : బ్యాంకులు ఋణాన్ని సృష్టిస్తాయి . బ్యాంకులు సృష్టించే ఋణాల వల్ల ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ పెరుగుతుంది .

పై నాలుగు అంశాలను కలిపి ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ అంటాము. ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్, వడ్డీరేటు మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉంటే ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ ఎక్కువగా ఉంటుంది. వడ్డీరేటు తక్కువగా ఉంటే ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ తక్కువగా ఉంటుంది. X అక్షం పై ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్, Y అక్షం పై వడ్డీరేటును తీసుకుంటే LS ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్ రేఖ, ఇది రేఖా పటం - 20.2లో ఉన్నట్లు ఎడమ నుంచి కుడికి పైకి పోతుంది.

రేఖా పటం - 20.2

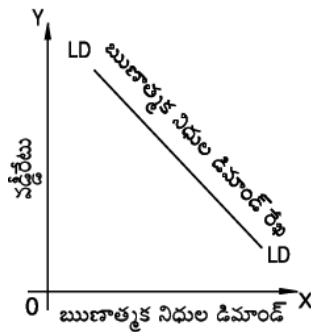
ఋణాత్మక నిధుల డిమాండు

మాడు రకాలైన కారణాల వల్ల ఋణాత్మక నిధులను డిమాండు చేయడం జరుగుతుంది.

- 1) పెట్టుబడికి డిమాండ్ : చాలా సంస్థలు పెట్టుబడి పెట్టటం కోసం ఋణాలు తీసుకుంటారు. పెట్టుబడి వడ్డీరేటు పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీరేటు తక్కువగా ఉంటే ఎక్కువ ఋణాలు తీసుకొని ఎక్కువగా పెట్టుబడి చేస్తాయి. వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉంటే తక్కువగా పెట్టుబడి (డిమాండు) చేస్తాయి.
- 2) వినియోగానికి డిమాండ్ : ఆదాయం మించి వ్యయం ఉన్న వ్యక్తులు, వినియోగం కోసం ఋణాలు తీసుకుంటారు. వడ్డీ రేటు తక్కువగా ఉన్నప్పుడు ఎక్కువ ఋణాలు తీసుకుంటారు. వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు తక్కువ ఋణాలు చేస్తారు.
- 3) దాచటానికి డిమాండ్ : ద్రవ్యాన్ని దాచాలనే ఉద్దేశ్యం ఉన్న వారు, ఋణాత్మక నిధులను డిమాండు చేస్తారు. ఎందుకంటే వారి ద్రవ్యత్వాభిరుచిని తృప్తిపరచుకోవటానికి ద్రవ్యాన్ని ద్రవ్యరూపంలో ఉంచుకుంటారు. వడ్డీరేటు తక్కువ ఉన్నప్పుడు ఎక్కువ నిల్వ (డిమాండ్) చేస్తారు. ఎక్కువ వడ్డీరేటు ఉన్నప్పుడు తక్కువ నిల్వ (డిమాండు) చేస్తారు.

పై అంశాలన్ని ఋణాత్మక నిధుల డిమాండును తెలియజేస్తాయి. ఋణాత్మక నిధుల డిమాండు వడ్డీరేటు పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉంటే ఋణాత్మక నిధుల డిమాండు తక్కువగా, వడ్డీరేటు తక్కువగా ఉంటే ఋణాత్మక నిధుల డిమాండు ఎక్కువగా ఉంటుంది. రేఖా పటం-20.3లో LD రేఖ ఋణాత్మక నిధుల డిమాండు రేఖ, ఇది ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలి ఉంటుంది.

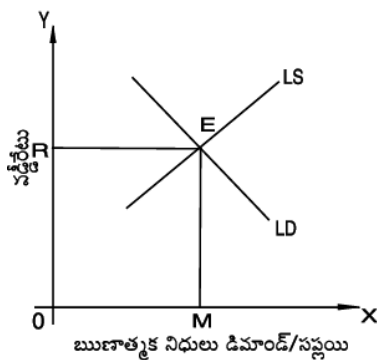
రేఖా పటం - 20.3

వడ్డీ రేటు నిర్ణయం

ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్, డిమాండులు సమానంగా ఉన్న దగ్గర వడ్డీరేటు నిర్ణయమవుతుంది. క్రింది పటంలో ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ్, డిమాండు రేఖలు పరస్పరం ఖండించుకున్న చోట వడ్డీరేటు నిర్ణయించబడింది.

రేఖా పటం - 20.4

రేఖా పటం-20.4 లో LS రుణాత్మక నిధుల సప్లయ రేఖ. LD ఋణాత్మక నిధుల డిమాండ్ రేఖ. ఇవి రెండు E బిందువు వద్ద ఖండించుకున్నాయి. కాబట్టి OR సమతౌల్య వడ్డీరేటుగా నిర్ణయించబడింది.

విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతం క్రింది విమర్శలకు గురైనది .

- 1) ఈ సిద్ధాంతాన్ని కీన్స్ తీవ్రంగా విమర్శించారు. ఈ సిద్ధాంతానికి, సాంప్రదాయ సిద్ధాంతానికి ఎక్కువ తేడా లేదు. సాంప్రదాయక సిద్ధాంతంలోని పొదుపుకు బ్యాంకులు సృష్టించిన పరపతిని, గుప్తధనం జత చేస్తే ఋణాత్మక నిధి వస్తుంది. కాబట్టి సాంప్రదాయక సిద్ధాంతం పట్ల చేసిన విమర్శే ఈ సిద్ధాంతానికి కూడా వర్తిస్తుంది.
- 2) ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం పొదుపు, పెట్టుబడులు వడ్డీరేటు పై ఆధారపడి ఉంటాయి. కాని కీన్స్ పొదుపు ఆదాయం పైన, పెట్టుబడి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం పైన ఆధారపడుతుంది అంటారు.
- 3) ఈ సిద్ధాంతం సంపూర్ణ ఉద్యోగిత అనే ప్రమేయం పై ఆధారపడి ఉంది. కాని ఆర్థికవ్యవస్థలో సంపూర్ణ ఉద్యోగిత ఉండదు.
- 4) ఆదాయ స్థాయిలోని మార్పులను ఈ సిద్ధాంతం లెక్కలోకి తీసుకోలేదు. ఆదాయంలో మార్పు వస్తే పొదుపు మారి, ఋణాత్మక నిధుల సప్లయ మారతాయి. ఈ మార్పుల కారణంగా వడ్డీరేటును ఏ విధంగా నిర్ణయమయ్యేది ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
- 5) ఈ సిద్ధాంతములో వాస్తవిక విషయాలు, ద్రవ్య విషయాలు జతచేయబడ్డాయి. కాని ఈ రెండు విషయాలను జత చేయటం సరైనది కాదని కొందరి అభిప్రాయం.

ఇన్ని విమర్శలు ఉన్నప్పటికీ ఈ సిద్ధాంతాన్ని చలన సిద్ధాంతంగా ప్రొఫెసర్ జాన్సన్ వర్ణించాడు. పరిస్థితులు మారితే సమతౌల్యాలు ఏ విధంగా మారతాయి తద్వారా వడ్డీరేటులో వచ్చే మార్పులను ఈ సిద్ధాంతం వివరిస్తుందని జాన్సన్ అన్నారు.

20.4.7 ద్రవ్యత్వాభిరుచి వడ్డీ సిద్ధాంతం : కీన్స్ తాను వ్రాసిన The General Theory of Employment, Interest and Money అనే గ్రంథంలో ఈ సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించారు. కీన్స్ ఉద్దేశ్యంలో వడ్డీరేటు కేవలం ద్రవ్య సంబంధమైన విషయం. కీన్స్ ప్రకారం ద్రవ్యత్వాభిరుచిని వదులుకున్నందుకు మూలధనాధిపతికిచ్చే ప్రతిఫలమే వడ్డీ. ద్రవ్యత్వాభిరుచి అంటే “ద్రవ్యాన్ని నగదు రూపంలో ఉంచాలనే కోరిక లేదా అభిలాష”. సాధారణంగా వ్యక్తులు, సంస్థలు తమ పొదుపులో కొంత భాగాన్ని ద్రవ్యరూపంలో ఉంచటానికి ఆసక్తి చూపుతారు. ఎందుకంటే ద్రవ్యాన్ని ఎప్పుడైనా, ఏ వస్తు రూపంలోనికైనా మార్చుకోటానికి వీలుంటుంది. అలాంటి ద్రవ్యాన్ని వదులుకొనటానికి ఇచ్చే ప్రతిఫలమే వడ్డీ. కీన్స్ ప్రకారం వడ్డీరేటు అనేది, ద్రవ్యము యొక్క సప్లయ, డిమాండ్ల మీద ఆధారపడి వుంటుంది.

ద్రవ్యానికి గల డిమాండు

కీన్స్ ప్రకారంగా ద్రవ్యానికి డిమాండు మూడు కారణాల వలన ఏర్పడుతుంది .

- 1) వ్యాపార వ్యవహారాల ఉద్దేశం
  - 2) ముందు జాగ్రత్త ఉద్దేశం
  - 3) స్పెక్యులేషన్ ఉద్దేశం
- 1) " $C_1 = \frac{1}{4}, C_2 = \frac{1}{2}$: ప్రతి వ్యక్తి తన దైనందిన వ్యవహారాల కోసం కొంత ద్రవ్యాన్ని చేతిలో ఉంచుకుంటాడు. వ్యక్తులు ఎంత ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకుంటారు అనేది వారి ఆదాయం పై, వినియోగ అలవాట్ల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వ్యక్తుల వలెనే సంస్థలు కూడా నిత్యము చేసే ఖర్చుకోసం కొంత ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకుంటాయి. సంస్థలు కూడా ఎంత మొత్తమును ద్రవ్యరూపంలో ఉంచుకుంటాయి అనేది ఆ సంస్థ ఉత్పత్తి మీద, వ్యాపార స్థాయి మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ విధంగా వ్యక్తులు, సంస్థలు ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకునే పరిమాణాన్నే వ్యాపార వ్యవహారాల డిమాండ్.
- 2) ముందు జాగ్రత్త ఉద్దేశం : వ్యక్తులు, సంస్థలు ముందు జాగ్రత్త కోసం కొంత ద్రవ్యాన్ని నగదుగా ఉంచుకుంటాయి. భవిష్యత్తులో మనం ఊహించలేని అనేక ఖర్చులు రావచ్చు. అనారోగ్యం, రోడ్డు ప్రమాదం, దొంగతనాలు, నిరుద్యోగిత, అగ్ని ప్రమాదాలు లాంటి అనుకోని సంఘటనలు

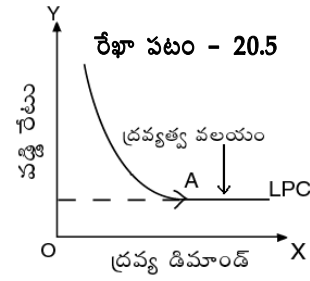
జరుగుతుంటాయి. వీటిని ఎదుర్కొనుటకు కొంత ద్రవ్యాన్ని చేతిలో ఉంచుకుంటారు. అయితే ఎంత ద్రవ్యమును ఉంచుకుంటారు అనేది వారి మనస్తత్వముపై, వారికి ఋణాలు లభించే సౌకర్యంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. దీనిని ముందు జాగ్రత్త డిమాండ్ అంటారు.

3) **స్పెక్యులేషన్ ఉద్దేశం :** మూలధనపు మార్కెట్లో బాండ్లు, వాటాలు ధరలు తరచూ మారుతుంటాయి తరచూ మారే ధరలను ముందుగా ఊహించి లాభాలను సొందే ఉద్దేశ్యముతో బాండ్లను, వాటాలను అంచనా వ్యాపారస్తులు కొనుగోలు చేస్తారు. దీనినే స్పెక్యులేషన్ వ్యాపారం లేదా అంచనా వ్యాపారం అంటారు. ఈ వ్యాపారం కోసం కొంత ద్రవ్యాన్ని నిల్వ చేయటం జరుగుతుంది.

పైన వివరించిన మూడు ఉద్దేశాలలో మొదటి రెండింటి కోసం నిల్వచేసే ద్రవ్యం ఆదాయ స్థాయి మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీరేటు ప్రభావం వాటిమీద ఉండదని కీన్స్ అభిప్రాయం. స్పెక్యులేషన్ కోసం నిల్వచేసే ద్రవ్యం మాత్రం వడ్డీరేటును బట్టి మారుతుందని కీన్స్ అంటారు. వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉంటే స్పెక్యులేషన్ కోసం ద్రవ్యం డిమాండ్ తక్కువగా ఉంటుంది. వడ్డీరేటు తక్కువగా ఉంటే డిమాండు ఎక్కువగా ఉంటుంది. స్పెక్యులేషన్ కోసం డిమాండు చేసే ద్రవ్యరాశికి, వడ్డీరేటుకు గల సంబంధం విలోమ సంబంధం.

ద్రవ్య డిమాండు అంటే పై మూడు ఉద్దేశాల కోసం ఉంచుకొనే ద్రవ్యం లేదా ద్రవ్యత్వాభిరుచి. ద్రవ్య డిమాండు వడ్డీ రేటు పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీ రేటు ఎక్కువగా ఉంటే ద్రవ్య డిమాండ్ తక్కువగాను, వడ్డీ రేటు తక్కువగా ఉంటే ద్రవ్య డిమాండ్ ఎక్కువగాను ఉంటుంది. ద్రవ్యత్వాభిరుచి రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందికి వాలి ఉంటుంది.

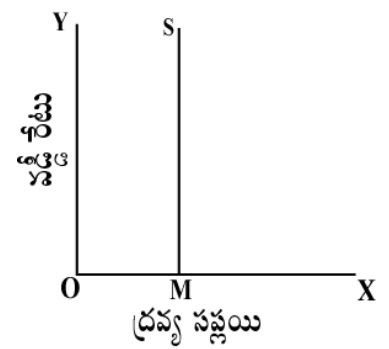
రేఖా పటం-20.5లో X అక్షం పై ద్రవ్య డిమాండును అంటే ద్రవ్యత్వాభిరుచిని, Y అక్షం మీద వడ్డీరేటును తీసుకుంటే, ద్రవ్యత్వాభిరుచి రేఖ లేదా డిమాండ్ రేఖా పటం-15.5 లో ఉన్నట్లు ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందకు వాలుతూ ఒక స్థాయి దాటిన తరువాత X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది. ఈ సమాంతరంగా ఉన్న స్థాయిని ద్రవ్యత్వ వలయం అంటారు.

రేఖా పటం - 20.6

ద్రవ్య సప్లయ

ఏదైనా ఒక నిర్ణీత కాలంలో, ఒక ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉన్న ద్రవ్య సప్లయ, ఆ దేశ ప్రభుత్వ విధానాలు లేదా కేంద్రబ్యాంకు విధానాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. సాధారణంగా స్వల్పకాలంలో ద్రవ్య సప్లయ స్థిరంగా ఉంటుంది. దీనిని క్రింది పటం-20.6లో చూపినాము.

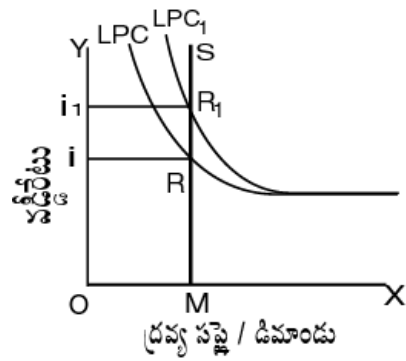

రేఖా పటం - 20.7

X అక్షం పై ద్రవ్య సప్లయ, Y అక్షం పై వడ్డీ రేటును తీసుకుంటే MS రేఖ ద్రవ్య సప్లయ రేఖ. ఈ రేఖ Y అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది.

వడ్డీరేటు నిర్ణయం

ద్రవ్య డిమాండు రేఖ, ద్రవ్య సప్లయ రేఖ ఒక దానికొకటి ఖండించుకున్న బిందువు వద్ద సమతౌల్య వడ్డీ రేటు నిర్ణయమవుతుంది. వడ్డీరేటు నిర్ణయాన్ని కింది పటం-20.7 లో చూపటం జరిగింది.

రేఖా పటం-20.7 లో LPC రేఖ, SM రేఖ, R అనే బిందువు వద్ద ఖండించుకున్నాయి. కాబట్టి Oi సమతౌల్య వడ్డీ రేటు. ద్రవ్య డిమాండ్ పెరిగితే డిమాండు రేఖ LPC నుంచి LPC_1 కు మారుతుంది. కాబట్టి వడ్డీరేటు Oi_1 కు పెరుగుతుంది. కాబట్టి ద్రవ్య డిమాండు పెరిగితే వడ్డీరేటు తగ్గుతుంది, డిమాండు తగ్గితే వడ్డీరేటు తగ్గుతుంది.

విమర్శ

కీన్స్ సిద్ధాంతము ఈ క్రింది విమర్శలకు గురి అయినది.

- 1) ఈ సిద్ధాంతం అనిశ్చితం : కీన్స్ ఆదాయస్థాయిని పరిగణనలోనికి తీసుకోలేదు. వడ్డీరేటు కేవలం ద్రవ్య సప్లయి డిమాండు పైననే గాక ఆదాయ స్థాయి పై ఆధారపడి ఉంటుంది. కానీ ఈ విషయాన్ని కీన్స్ తన సిద్ధాంతంలో పేర్కొనలేదు కనుక ఈ సిద్ధాంతం అనిశ్చితమైనది.
- 2) ద్రవ్యత్వాభిరుచికి కారణాలు : కీన్స్ తన సిద్ధాంతంలో ద్రవ్యత్వాభిరుచికి మూడు కారణాలను పేర్కొన్నాడు కానీ ద్రవ్యత్వాభిరుచికి ఈ మూడు కారణాలే కాకుండా చాలా ఉన్నాయని విమర్శకుల అభిప్రాయం.
- 3) అసంపూర్ణమైనది : కీన్స్ సిద్ధాంతం కేవలం ద్రవ్య సిద్ధాంతం. వాస్తవిక విషయాలైన పొదుపు చేయాలనే కోరిక, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం మొదలైన వాస్తవిక విషయాలను ఈ సిద్ధాంతం పరిగణనలోనికి తీసుకోలేదు. అందువల్ల ఇది అసంపూర్ణమైనది.
- 4) వడ్డీ రేటులో తేడాలు : ఒకే కాలములో ఒకే మార్కెట్లో విభిన్నమైన వడ్డీరేట్లు ఎందుకుంటాయో కీన్స్ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
- 5) దీర్ఘకాలంలో వడ్డీరేటు నిర్ణయం : కీన్స్ సిద్ధాంతం స్వల్పకాలంలో వడ్డీరేటు నిర్ణయాన్నే తప్ప, దీర్ఘకాలంలో జరిగే వడ్డీరేటు నిర్ణయం గూర్చి వివరించదు.
- 6) పొదుపు లేనిదే ద్రవ్య నిల్వలుండవు : వ్యక్తులు పొదుపు చేయనిదే వారి వద్ద ద్రవ్య నిల్వలు ఉండవు. వినియోగ వ్యయాన్ని కొంతవరకు త్యాగం చేయటం వల్ల పొదుపు ఏర్పడుతుంది. ఆ పొదుపు వల్లనే ద్రవ్య నిల్వలు ఏర్పడుతున్నాయి. కనుక పొదుపు చేయటానికే ప్రతిఫలమును వడ్డీరేటు అనేది విమర్శకుల అభిప్రాయము అంటారు. కానీ కీన్స్ ఈ విషయాన్ని విస్మరించాడు.

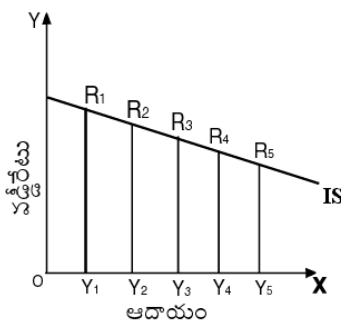
20.4.8 ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం : హిక్స్, లెర్నర్, హాన్స్న్ మొదలైన ఆర్థిక వేత్తలు సాంప్రదాయ, నవ్య సాంప్రదాయ సిద్ధాంతాలను మరియు కీన్స్ ద్రవ్యత్వాభిరుచి సిద్ధాంతాన్ని సమన్వయపరచి, ఈ సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు. ఈ సిద్ధాంతం ఆదాయ స్థాయికి, వడ్డీ రేటుకు గల సంబంధంతో సమతౌల్యాన్ని వివరిస్తుంది.

ఆర్థిక వ్యవస్థలో పరస్పర సంబంధమున్న రెండు రంగాలుఉంటాయి. 1) ద్రవ్య రంగం 2) వస్తువుల రంగం. ఆర్థిక వ్యవస్థ సమతౌల్యంలో ఉండాలంటే ఈ రెండు రంగాలు సమతౌల్యంలో ఉండాలి. ద్రవ్య రంగం సమతౌల్యంలో ఉండాలంటే ద్రవ్య సప్లయి, ద్రవ్య డిమాండు సమానంగా ఉండాలి ఈ విషయాన్ని కీన్స్ సిద్ధాంతం తెలియజేస్తుంది. అట్లాగే వస్తు రంగం సమతౌల్యంలో ఉండాలంటే పొదుపు, పెట్టుబడులు సమానంగా ఉండాలి ఈ విషయాన్ని సాంప్రదాయ సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది.

కీన్స్ సిద్ధాంతాన్ని (ద్రవ్య డిమాండు, ద్రవ్య సప్లయ్) సాంప్రదాయ సిద్ధాంతాన్ని (పొదుపు, పెట్టుబడులు) సమన్వయ పరచటం వల్ల దీనిని సమగ్ర (IS-LM) సిద్ధాంతం (Interest and Saving), LM (Liquidity Preference and Money Supply) విశ్లేషణ అంటారు. వివిధ ఆదాయ స్థాయిల కనుగుణంగా వడ్డీరేటు ఏ విధంగా నిర్ణయమవుతుందో ఈ సిద్ధాంతం తెలియజేస్తుంది.

IS రేఖ : వాస్తవిక సమతౌల్యాలను తెలిపే రేఖ IS రేఖ. వివిధ ఆదాయస్థాయిలకు, పొదుపు పెట్టుబడుల సమతౌల్యాల ద్వారా నిర్ణయమైన వడ్డీ రేటుకు గల సంబంధాన్ని ఈ రేఖ తెలియజేస్తుంది. ఆదాయం పెరిగితే వడ్డీ రేటు తగ్గుతుంది. ఆదాయం తగ్గితే వడ్డీ రేటు పెరుగుతుంది.

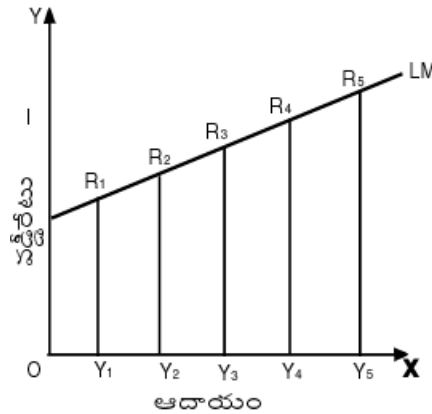
రేఖా పటం - 20.8

పై రేఖా పటం-20.8 లో X అక్షము పై ఆదాయాన్ని, Y అక్షము పై వడ్డీరేటు చూపినాము . పటంలో వివిధ ఆదాయస్థాయిలను, ఆయా ఆదాయ స్థాయిల వద్ద యున్న సమతౌల్య వడ్డీరేట్లను చూపినాము. సమతౌల్య బిందువులైన R_1, R_2, R_3, R_4, R_5 లను కలుపుతూ గీచిన రేఖయే IS రేఖ. ఈ రేఖ ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందకి వాలుతుంది.

LM రేఖ : ఇది ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యాలను చూపే రేఖ. వివిధ ఆదాయస్థాయిలకు ద్రవ్యం డిమాండు, ద్రవ్య సప్లయ సమతౌల్యాల్లో నిర్ణయమైన వడ్డీరేట్ల సంబంధాన్ని LM రేఖ తెలియజేస్తుంది. ద్రవ్య మార్కెట్లో ఆదాయం పెరిగితే వడ్డీ రేటు పెరుగుతుంది. ఆదాయం తగ్గితే వడ్డీ రేటు తగ్గుతుందని ఈ రేఖ చూపిస్తుంది.

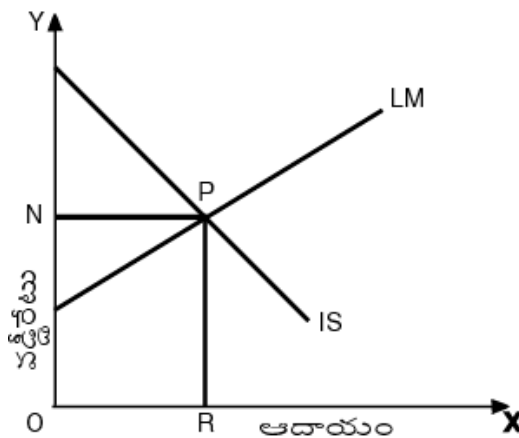
రేఖా పటం - 20.9

పై రేఖా పటం-20.9 లో X అక్షంపై ఆదాయాన్ని, Y అక్షంపై వడ్డీరేటును చూపించటం జరిగింది. LM రేఖ ఎడమనుంచి కుడికి పైకి వాలుతుంది.

సమతౌల్య ఆదాయ స్థాయి, వడ్డీరేటు నిర్ణయం : **IS, LM** రేఖలు ఆదాయానికి, వడ్డీరేటుకు ఉన్న సంబంధాన్ని తెలుపుతాయి. రెండు రేఖలు పరస్పరం ఖండించుకున్న చోట సమతౌల్య ఆదాయస్థాయి, సమతౌల్య వడ్డీరేటు నిర్ణయమవుతాయి. క్రింది రేఖా పటం-20.10 సమగ్ర సమతౌల్యాన్ని (**IS = LM**) వివరిస్తుంది.

రేఖా పటం - 20.10

పై రేఖా పటం-20.10 లో IS, LM రేఖలు P బిందువు వద్ద ఖండించుకున్నాయి. కాబట్టి P బిందువు సమతౌల్యం ఏర్పడింది. కాబట్టి సమతౌల్య వడ్డీరేటు ON, సమతౌల్యం ఆదాయస్థాయి OR, అంటే ఈ బిందువు వద్ద పొదుపు పెట్టుబడులు మరియు ద్రవ్య సప్లయ, ద్రవ్య డిమాండ్లు సమతౌల్యంలో ఉంటాయి. ఈ సమతౌల్యం వాస్తవిక మరియు ద్రవ్య సంబంధమైన సమతౌల్యం కాబట్టి దీనిని సమగ్ర సమతౌల్యం అంటారు.

విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతాన్ని కూడ డాన్ పాటింగన్, మిల్టన్ మొదలయిన ఆర్థికవేత్తలు విమర్శించారు. సమగ్ర సమతౌల్యం అంటే కేవలం వడ్డీ రేట్లు ఆదాయ సంబంధమే కాక వివిధ వస్తు ధరలను కూడా తీసుకోనిదే సమగ్ర సమతౌల్యం కాదని అభిప్రాయపడ్డారు.

20.5. సారాంశం

ఉత్పత్తిలో పాల్గొన్నందుకు మూలధనం పొందే ప్రతిఫలమే వడ్డీ. అర్థశాస్త్రంలో వడ్డీ అంటే నికర వడ్డీ అని అర్థం. సాంప్రదాయ, నవ్య సాంప్రదాయ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు వాస్తవిక అంశాలను ఆధారంగా చేసుకుని వడ్డీ సిద్ధాంతాలు రూపొందించారు. కాని కీన్స్ వడ్డీ పూర్తిగా ద్రవ్య సంబంధమైన దృగ్విషయంగా భావించి సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు.

సాంప్రదాయ, నవ్య సాంప్రదాయ ఆర్థికవేత్తలు ద్రవ్య విషయాలను విస్మరిస్తే, కీన్స్ వాస్తవిక విషయాలను విస్మరించాడు. వాస్తవిక మరియు ద్రవ్య సంబంధమైన విషయాలపై ఆధారపడి అంటే సాంప్రదాయ, కీన్స్ సిద్ధాంతాలను సమన్వయం చేసి రూపొందించిన విశ్లేషణ IS-LM విశ్లేషణ. దీనినే సమగ్ర సమతౌల్యం అని లేదా ఆధునిక వడ్డీ రేటు సిద్ధాంతం అని లేదా హిక్స్ - హాస్సన్ విశ్లేషణ అని కూడా అంటారు.

20.6 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

- 1) ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో మూలధనం పాల్గొన్నందుకు చెల్లించే ప్రతిఫలాన్ని వడ్డీ అంటారు.
- 2) నివృత్తి లేక నిరీక్షణ సిద్ధాంతాన్ని నాసా సీనియర్ ప్రతిపాదించారు.
- 3) మనస్తత్వ సిద్ధాంతమును జాన్ రే అను ఆర్థికవేత్త ప్రతిపాదించారు.
- 4) కాలభిరుచి వడ్డీ సిద్ధాంతాన్ని ఇర్వింగ్ ఫిషర్ ప్రతిపాదించారు.
- 5) సాంప్రదాయక వడ్డీ సిద్ధాంతములో పొదుపు సప్లయ, పొదుపు డిమాండ్లు వడ్డీ రేటును నిర్ణయిస్తాయి.
- 6) ఋణాత్మక నిధుల సిద్ధాంతం ప్రకారం ఋణాత్మక నిధుల డిమాండ్, సప్లయలు వడ్డీ రేటును నిర్ణయిస్తాయి.
- 7) కీన్స్ తాను రచించిన జనరల్ థియరీ ఆఫ్ ఎంప్లాయిమెంట్, ఇంటరస్ట్ అండ్ మనీ నందు ద్రవ్య డిమాండ్ మరియు ద్రవ్య సప్లయలు వడ్డీ రేటును నిర్ణయిస్తాయని వివరించారు.
- 8) ఆధునిక వడ్డీ రేటు సిద్ధాంతం హిక్స్, లెర్నర్, హాస్సన్ లు ప్రతిపాదించారు. వీరి ప్రకారం మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ సమతౌల్యంలో ఉండడానికి ద్రవ్యరంగం, వస్తువుల రంగాలు సమతౌల్యంలో ఉండాలి.

20.7 పదకోశం

1. మూలధనం : భవిష్యత్లో వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడానికి ఉపయోగించే వస్తువులను మూలధనం అంటారు.
2. నికర వడ్డీ రేటు : మూలధనాన్ని ఉపయోగించుకున్నందుకు మూలధనాధిపతికి ఇచ్చే ప్రతిఫలమే వడ్డీ.
3. ఋణాత్మక నిధులు : అప్పు ఇవ్వడానికి ఉండే నిధులు.
4. ద్రవ్యత్వాభిరుచి : ద్రవ్యాన్ని నగదు రూపంలో ఉంచుకోవాలనే అభిలాష లేదా కోరిక.

20.8 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాస రూప ప్రశ్నలు

1. ఋణాత్మక నిధుల వడ్డీ సిద్ధాంతమును వివరింపుము.

2. కీన్స్ వడ్డీరేటు సిద్ధాంతమును గురించి వ్రాయుము.
3. IS, LM వక్రరేఖల ద్వారా వడ్డీ నిర్ణయాన్ని తెలుపుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. సాంప్రదాయక వడ్డీ సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలింపుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. స్థూలవడ్డీ - నికర వడ్డీ
2. వడ్డీ చెల్లింపవలసిన ఆవశ్యకత
3. ఉపాంత ఉత్పాదకతా వడ్డీ సిద్ధాంతం
4. నిరీక్షణ సిద్ధాంతం
5. ఆస్టియన్ సిద్ధాంతం
6. కాలాభిరుచి సిద్ధాంతం
7. ద్రవ్యత్వ స్థంభన లేదా ద్రవ్యత్వ వలయం

20.9 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1.	Stonier and Hague	:	A Text Book of Economic Theory
2.	Knight F.H.	:	Risk, Uncertainty and Profit Economics
3.	Benham	:	Economics
4.	Meyers	:	Elements of Modern Economics
5.	తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 21

లాభాలు

విషయక్రమం

21.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
21.1	విషయ పరిచయం
21.2	లాభం - అర్థం
21.3	స్థూల లాభం - నికర లాభం
21.4	లాభం - ఇతర ప్రతిఫలాలు
21.5	లాభ సిద్ధాంతాలు
21.5.1	లాభ భాటక సిద్ధాంతం
21.5.2	లాభ వేతన సిద్ధాంతం
21.5.3	లాభాల ఉపాంత ఉత్పాదకతా సిద్ధాంతం
21.5.4	షుంపీటర్ నవకల్పనా సిద్ధాంతం
21.5.5	నష్టభయ లాభ సిద్ధాంతం
21.5.6	నైట్ లాభ సిద్ధాంతం
21.5.7	లాభ చలన సిద్ధాంతం
21.6	సారాంశం
21.7	గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
21.8	పదకోశం
21.9	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
21.10	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

21.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు

ఉత్పత్తి కార్యకలాపాలు లాభాలపై ఆధారపడి కొనసాగుతాయి. వ్యవస్థాపకులు అందించే వ్యవస్థాపనం యొక్క ప్రతిఫలం లాభాలు. అర్థిక వ్యవస్థలో వ్యాపారం, ఉత్పత్తి మొదలైన కార్యకలాపాలకు ప్రేరణ లాభాలే. ఈ భాగం లాభాలను గురించి వివరిస్తుంది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకోగలరు.

- * లాభాలు అంటే ఏమిటి ?
- * స్థూల, నికర లాభాల మధ్య వ్యత్యాసాలు
- * లాభాలకు, ఇతర సాధనాల ప్రతిఫలాలకు వ్యత్యాసాలు
- * లాభ చలన సిద్ధాంతం
- * నష్టభయ సిద్ధాంతం
- * ఉపాంత ఉత్పాదకతా సిద్ధాంతం

21.1 విషయ పరిచయం

ఆధునిక వ్యాపార రంగంలో ఉత్పత్తితో పాటు వివిధ ఆర్థిక కార్యకలాపాలను ప్రభావితం చేసేవి లాభాలు. ప్రైవేటు వ్యక్తులు చేసే ఏ కార్యకలాపం అయిన లాభోద్దేశ్యంతోనే చెయ్యటం జరుగుతుంది. ఉత్పత్తి కార్యకలాపం నిర్వహించినందుకు ఉద్యమదారుడు పొందే ప్రతిఫలం లాభం. లాభాలు మిగిలిన ఉత్పత్తి కారకాల ప్రతిఫలాల వలే ముందుగా తీసుకునేవి కావు. ఇతర ఉత్పత్తి కారకాల ప్రతిఫలాలు పోగా మిగిలేవి. లాభాలు ధనాత్మకంగా లేదా ఋణాత్మకంగా (నష్టాలు) ఉండవచ్చు. సంస్థలకు లాభాలు వస్తూ ఉంటే పెట్టుబడి పెంచటం తద్వారా ఆదాయం, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు పెరిగి ఆర్థిక కార్యకలాపాలు విస్తరిస్తాయి. సంస్థలు నష్టాలు పొందుతుంటే పెట్టుబడి తగ్గి ఆదాయం, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు తగ్గి ఆర్థిక కార్యకలాపాలు క్షీణిస్తాయి. కావున ఆర్థిక కార్యకలాపాలలో మార్పులు సంభవించటానికి ఉన్న కారణాల్లో లాభాలు ముఖ్యమైనవి. ప్రస్తుతం లాభాలు, లాభసిద్ధాంతాలను ఈ భాగంలో చదువుకుందాం.

21.2 లాభం - అర్థం

ఉత్పత్తి కార్యకలాపంలో వ్యవస్థాపనాన్ని అందించినందుకు వ్యవస్థాపకుడు పొందే ప్రతిఫలమే లాభం. ఉత్పత్తిని చేపట్టిన వ్యవస్థాపకుడు, వివిధ ఉత్పత్తి సాధనాలను ఉపయోగించుకొని వాటికి ప్రతిఫలాన్ని చెల్లిస్తాడు. ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను అమ్మగా వచ్చేది రాబడి. ఈ రాబడిలో వ్యయం పోగా మిగిలేది లాభం. వస్తూత్పత్తికి అయిన ఖర్చుకు మించి ఆదాయం ఉంటే లాభాలు వస్తాయి. ఖర్చు ఆదాయం కన్నా ఎక్కువగా ఉంటే నష్టాలు వస్తాయి. అంటే లాభాలు ధనాత్మకంగా లేదా ఋణాత్మకంగా ఉండవచ్చు.

లాభాలను వివిధ శాస్త్రవేత్తలు వివిధ రకాలుగా విర్వచించారు.

డ్రక్కర్ : 'గతంలో జరిగిన వ్యయాలకు, ప్రస్తుతం లభించే ఆదాయానికి మధ్య వ్యత్యాసమే' లాభం.

మంపీటర్ : 'సవకల్పనలు చేసినందుకు ఉద్యమదారుడు పొందే ప్రతిఫలమే' లాభం.

నైట్ : 'అనిశ్చితత్వాన్ని భరించినందుకు ఉద్యమదారుడు పొందే ప్రతిఫలమే' లాభం.

ఈ విధంగా వివిధ శాస్త్రవేత్తలు వివిధ నిర్వచనాలు ఇచ్చారు. యివి లాభాలు రావటానికి కారణాలను తెలియజేస్తాయి.

21.3 స్థూల లాభం - నికర లాభం

ఉద్యమదారునికి వచ్చిన రాబడి నుంచి ఒప్పందం ప్రకారం ఉత్పత్తి సాధనాల ప్రతిఫలాలు (భాటకం, వేతనం, వడ్డీ), మూలధన తరుగుదల పోగా మిగిలేది స్థూల లాభం.

అయితే ఉత్పత్తి కార్యకలాపంలో ఉద్యమదారుడు తన స్వంత భూమి, మూలధనం, తన కుటుంబ సభ్యుల సేవలు మొదలైనవి ఉపయోగించితే వాటికి ప్రతిఫలాలు చెల్లించడు. అందువల్ల వారి ప్రతిఫలాలు కూడా స్థూల లాభంలో ఉంటాయి. కాబట్టి స్థూల లాభం అంత ఉద్యమదారుని ప్రతిఫలం కాదు. స్థూల లాభంలో ఈ అంతర్గతంగా ఉన్న ఉత్పత్తి సేవలు ప్రతిఫలాలు మినహాయిస్తే శుద్ధ లేదా నికర లాభం వస్తుంది.

నికర లాభం = స్థూల లాభం - అంతర్గత ఉత్పత్తి సాధనాల ప్రతిఫలాలు లేదా స్వంత ఉత్పత్తి సాధనాల ప్రతిఫలాలు.

అర్థశాస్త్రంలో లాభం అంటే నికర లాభమే.

21.4 లాభాలు - ఇతర ప్రతిఫలాలు

భాటకం, వేతనం, వడ్డీలతో పోల్చితే లాభాల స్వభావం భిన్నంగా ఉంటుంది.

1. అమ్మిన వస్తువుల నుంచి రాబడి రాకముందే భాటకం, వేతనం, వడ్డీలు చెల్లించబడతాయి. అమ్మిన తరువాత వచ్చిన రాబడిలో భాటకం, వేతనం, వడ్డీలు పోగా మిగిలేవి లాభాలు.
2. భాటకం, వేతనం, వడ్డీలు ఎల్లప్పుడు ధనాత్మకంగా ఉంటాయి. కాని లాభాలనేవి ధనాత్మకమే కాక ఋణాత్మకంగా (నష్టాలు) ఉంటాయి.

3. మిగిలిన ప్రతిఫలాల్లో నష్ట భయం లేదు కాని లాభాలకు నష్ట భయం ఉంటుంది. ఎందుకంటే ధర మారినప్పుడు లాభాలు కూడా మారతాయి.
4. మిగిలిన ఉత్పత్తి సాధనాల ప్రతిఫలాలు ఒప్పందం ప్రకారమే ఉంటాయి. కాని లాభాలు ఉద్యమదారుని సామర్థ్యంతో పాటు, గాలివాటుగా కూడా లభిస్తాయి.

21.5 లాభ సిద్ధాంతాలు

వ్యవస్థాపకునికి చెందే లాభాలు ఏ విధంగా నిర్ణయమౌతాయి? లాభాలు ఉత్పన్నమవుతానికి కారణాలు ఏమిటి? మొదలైన విషయాలను విశ్లేషణ చేయటానికి వివిధ శాస్త్రవేత్తలు వివిధ సిద్ధాంతాలు రూపొందించారు. వీటిలో ముఖ్యమైన సిద్ధాంతాలను పరిశీలిద్దాం.

21.5.1 లాభ భాటక సిద్ధాంతం: ఆచార్య వాకర్ అనే ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త ప్రకారం భూముల్లో సారవంతాల్లో తేడాలున్నట్లుగానే ఉద్యమదారుల సామర్థ్యాలు కూడా తేడాలుంటాయని, ఎక్కువ సారవంతమైన భూములు ఎక్కువ. భాటకాన్ని సంపాదించినట్లే ఎక్కువ సమర్థవంతమైన ఉద్యమదారులు ఎక్కువ లాభాలను సంపాదిస్తారని అంటారు.

ఉద్యమదారుల్లో కూడా ఉపాంత ఉద్యమదారులుంటారని, వారు ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల ధర ఉత్పత్తి వ్యయానికి సరిపడేదిగా మాత్రమే ఉంటుందని, అందువల్ల వారికి లాభాలు రావు. ఎక్కువ సామర్థ్యం ఉన్న ఉత్పత్తిదారులు, తక్కువ వ్యయానికే వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసి, మార్కెట్ ధరకు విక్రయిస్తారు. వారికి లాభాలు వస్తాయి. వారి వారి సామర్థ్యాలలో తేడాల వల్ల ఉత్పత్తి వ్యయంలో ఎక్కువ తక్కువ లుంటాయి. అందువల్ల లాభాలు ఎక్కువ తక్కువ ఉంటాయని వాకర్ అంటారు.

భాటక సిద్ధాంతంలో వలే ఎక్కువ సారవంతమైన భూములు మీద ఎక్కువ భాటకం లభించినట్లే, ఇక్కడ ఎక్కువ సమర్థమైన ఉద్యమదారులు ఎక్కువ లాభాలు ఆర్జిస్తారు. ఉపాంత ఉద్యమదారు ఉత్పత్తి వ్యయం మాత్రమే రాబట్టుకుంటాడు. అంటే ఉపాంత భూమికి భాటకం లేనట్లే ఇక్కడ ఉపాంత ఉద్యమదారుకి లాభాలుండవు. భాటకం ధరలో చేరదు. ఇక్కడ లాభం ధరలో చేరదు. ఈ సిద్ధాంతం వాస్తవంగా కన్పించదు.

విమర్శ

- 1) ఉపాంత ఉద్యమదారులను నిర్ణయించడం చాలా కష్టం.
- 2) ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో జాయింటు స్టాకు కంపెనీలలో వాటాదార్లు, యజమానులు వారి వారి వాటాల పై లాభాలు పొందుతారు. వారికి సామర్థ్యం అవసరం లేదు.
- 3) భాటకం ఎప్పుడు ధనాత్మకంగా ఉంటుంది. లాభాలు ధనాత్మకంగా కాని, ఋణాత్మకంగా కాని వుండవచ్చు.
- 4) లాభాలు ధరలో భాగంగానే వుంటాయి. కాని సామాన్య లాభం ఉత్పత్తి వ్యయంలో భాగంగా పరిగణిస్తాం.

21.5.2 లాభ వేతన సిద్ధాంతం : ఈ సిద్ధాంతాన్ని టాసిగ్ అనే ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త ప్రతిపాదించాడు. శ్రామికుల శ్రమకు ప్రతిఫలమైన వేతనం వలే లాభం కూడా వ్యవస్థాపకులు చేసిన మానసిక శ్రమకు ప్రతిఫలం అంటాడు. కాని వాస్తవానికి శ్రామికునికి వ్యవస్థాపకునికి విధుల్లో అనేకమైన తేడాలుండటంచేత ఈ సిద్ధాంతం ఆమోదయోగ్యం కాదు.

21.5.3 లాభాల ఉపాంత ఉత్పాదకత సిద్ధాంతం : కొందరు నవ్య సాంప్రదాయ ఆర్థిక వేత్తలు ఉపాంత ఉత్పాదకత సిద్ధాంతాన్ని లాభ నిర్ణయానికి కూడా అన్వయించారు. లాభాలు వ్యవస్థాపకుని ఉపాంత ఉత్పాదకత మీద ఆధారపడి ఉంటాయని ఈ సిద్ధాంతం చెబుతుంది. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం ఉద్యమదారులు అందరూ ఒకే విధమైన ఉత్పాదకత కలిగిఉండరు. తక్కువ సమర్థత గల ఉద్యమదారుల ఉపాంత ఉత్పాదకత తక్కువగా ఉంటుంది. అందువల్ల వారికి లభించే లాభం తక్కువగా ఉంటుంది. ఎక్కువ సమర్థత గల వ్యవస్థాపకుల ఉపాంత ఉత్పాదకత ఎక్కువగా ఉంటుంది. కాబట్టి వారు పొందే లాభం ఎక్కువగా ఉంటుంది. అయితే సంపూర్ణ పోటీలో వ్యవస్థాపకులు అందరూ సమానమైన లాభాలు పొందుతారు. ఎందుచేతనంటే వ్యవస్థాపకులు అందరూ ఒకే విధమైన ఉపాంత ఉత్పాదకతను కలిగి ఉంటారని ఊహించడం జరుగుతుంది .

విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతం క్రింది విమర్శలకు గురి అయ్యింది.

- 1) అన్ని సాధనాల వలె వ్యవస్థాపకుని యొక్క ఉపాంత ఉత్పాదకతను తెలుసుకోవటానికి అవకాశం లేదు.
- 2) గుత్తాధిపత్యం లో వచ్చే లాభాలను గురించి ఈ సిద్ధాంతం వివరించదు.
- 3) గాలిపాటుగా వచ్చే లాభాలను గురించి కూడా ఈ సిద్ధాంతం తెలియచేయదు.

ఈ కారణాల వల్ల ఈ సిద్ధాంతం అంత సంతృప్తికరమైనది కాదు.

21.5.4 షుంపీటర్ నవకల్పనా సిద్ధాంతం : షుంపీటర్ దృష్టిలో ఉద్యమదారుని విధుల్లో చాలా ముఖ్యమైనది నవకల్పనలు ప్రవేశ పెట్టడం. ఇతని దృష్టిలో నవకల్పనలు చేసేవారే ఉద్యమదారులు. ఆర్థిక వ్యవస్థలో నవకల్పనలు 6 విధాలుగా చెప్పవచ్చు. 1) కొత్త మార్కెట్లను కనుగొనడం 2) కొత్త వనరులు సమీకరించడం 3) నూతన ఉత్పత్తి విధానాలను రూపొందించటం 4) నవీన ఆధునిక యంత్రాలను, యంత్ర పరికరాలను కనుగొనటం 5) సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉత్పత్తిలో ఉపయోగించడం 6) కొత్త కొత్త వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసి వినియోగదారులలో కొత్తఅభిరుచులు కల్పించడం మొదలైనవన్నీ నవకల్పనలే.

నవకల్పనలు ప్రవేశ పెట్టినపుడు సంస్థకు లాభాలు వస్తాయి. నవకల్పనల వల్ల ఉత్పత్తి వ్యయం తక్కువగాను, మార్కెట్ ధర ఎక్కువగాను ఉంటుంది. అందువల్ల లాభాలు వస్తాయి. ఈ స్థితి కొంతవరకు మాత్రమే కొనసాగుతుంది. మొదటి నవకల్పనలు ప్రవేశపెట్టి లాభాలు పొందుతున్న సంస్థలను, మిగిలిన వారు అనుకరిస్తారు. అప్పుడు ఉత్పత్తి పరిమాణం పెరిగి ఈ లాభాలు తగ్గిపోతాయి. మళ్ళీ కొత్త రకం నవకల్పనలు ప్రవేశ పెట్టడం వల్ల తిరిగి లాభాలు ఉద్భవిస్తుంటాయి. ఇది షుంపీటర్ సిద్ధాంత సారాంశం.

అందువల్ల ఉత్పత్తిదారులు నిరంతరం నవకల్పనలను ప్రవేశపెడుతూనే ఉంటారు .

క్లార్క్ - షుంపీటరు భావాలు , వైవిధ్యం

- 1) షుంపీటర్ నవకల్పనలే లాభాలకి మూలం అంటారు . క్లార్క్ అన్ని రకాల చలన కారకాలు లాభాలు తెస్తాయంటాడు.
- 2) క్లార్క్ దృష్టిలో ఉద్యమదారుడి కృషి ప్రధానంగా కాకుండా సాధారణ మార్పుల వల్ల కూడా లాభాలు రావచ్చు. షుంపీటర్ దృష్ట్యా సంస్థయి - డిమాండు పరిస్థితులను ప్రభావితం చేసి, ఉద్యమదారుడు లాభాలను స్వయం కృషి వల్ల సాధిస్తాడు.

21.5.5 నష్టభయ లాభ సిద్ధాంతం : F.B. హాలే ప్రకారం వ్యవస్థాపకుని ముఖ్య విధి నష్టభయాన్ని భరించడం. సాధారణంగా అందరు ఈ నష్ట భయాన్ని భరించుటకు ముందుకురారు. ఏ వ్యవస్థాపకుడైతే నష్టభయాన్ని భరించుటకు సిద్ధమౌతాడో అతనికి లాభం వస్తుందని హాలే అంటారు. హాలే ప్రకారం నష్టభయం ఎక్కువగా ఉన్నట్లయితే లాభాలు ఎక్కువగా ఉంటాయనీ, నష్టభయం తక్కువగా ఉంటే లాభాలు తక్కువగా ఉంటాయని అంటారు. సాధారణంగా వ్యవస్థాపకుడు ఎదుర్కొనే నష్టభయాలు క్రింది విధంగా ఉంటాయి.

- 1) డిమాండులో తగ్గుదల 2) ధరలో తగ్గుదల 3) యంత్రాల మీద తరుగుదల 4) లుప్తత 5) అగ్ని ప్రమాదాలు 6) తుపానులు 7) క్రొత్త సంస్థల నుండి పోటీ ఏర్పడటం .

పై నష్టభయం వల్ల వ్యవస్థాపకునికి నష్టాలు రావచ్చు. కాబట్టి వ్యవస్థాపకునికి ప్రతిఫలంగా లాభం రాకపోతే పై నష్టభయాలను భరించుటకు ముందుకురారు. అందువల్ల నష్టభయం భరించినందుకు ప్రతిఫలమే లాభం. పైన పేర్కొన్న నష్టభయాన్ని భరించుటకు అందరికీ సామర్థ్యము ఉండదు. కాబట్టి నష్టభయాన్ని భరించినందుకు ఉద్యమదారుడు పొందే ప్రతిఫలమే లాభాలు.

విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతం ఈ క్రింది విమర్శలకు గురైంది.

- 1) కేవలం నష్టభయాన్ని భరించినందుకు వ్యవస్థాపకునికి లాభాలు రావటం లేదు. అనేక ఇతర ద్రవ్య సంబంధమైన కారణాలు ఉంటాయి. వీటిని పరిగణనలోకి తీసుకోలేదు.

- 2) హాలే ప్రకారం నష్టభయాన్ని భరించినందుకు లాభాలు వస్తాయి. కాని కార్పర్ అనే శాస్త్రవేత్త హాలేకి భిన్నంగా నష్టభయాన్ని తగ్గించినందు వల్ల లాభాలు వస్తాయంటారు.
- 3) అన్ని నష్టభయాల వల్ల లాభాలు రావు, ఊహించలేని నష్టభయముల వల్ల లాభాలు వస్తాయి అని నైట్ విమర్శించటం జరిగింది.
- 4) వాస్తవిక ప్రపంచంలో నష్టభయానికి, లాభములకు సంబంధం లేదు. వాస్తవంగా నష్టభయాలు తక్కువగా ఉన్న పరిశ్రమలలో మాత్రమే లాభములు ఎక్కువగా ఉంటున్నట్లు మనకు కనిపిస్తుంది.
- 5) వ్యవస్థాపకుని యొక్క ముఖ్యమైన విధి నష్టభయాన్ని భరించటమేకాదు, అనేక ఇతర విధులను కూడా నిర్వహిస్తాడు. కాబట్టి లాభాలు నష్టభయాన్ని భరించినందుకే అనడం పబబుకాదు.

21.5.6 నైట్ లాభ సిద్ధాంతం: ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రాఫెసర్ 'నైట్' అనే ఆర్థికవేత్త ప్రతిపాదించారు. ఇతని ప్రకారంగా వ్యవస్థాపకుని ముఖ్యమైన విధి అనిశ్చితను భరించడం. ఉత్పత్తి కార్యకలాపం కొనసాగించినందువల్ల వచ్చే ఆదాయం ఖచ్చితంగా అంచనా వేయలేం. అనేక రకాలైన నష్టభయాలు ఉన్నందువల్ల వచ్చే ఆదాయం అనిశ్చితంగా ఉంటుంది. కాబట్టి అనిశ్చితను భరించినందుకు వ్యవస్థాపకునికి లాభాలు వస్తాయని నైట్ యొక్క అభిప్రాయం. అందువల్ల దీన్ని అనిశ్చిత లాభ సిద్ధాంతంగా చెప్పవచ్చు.

నైట్ అభిప్రాయంలో అనిశ్చితలను రెండు రకములు. 1) భీమా చేయగల నష్ట భయాలు 2) భీమా చేయలేని నష్ట భయాలు.

1) భీమా చేయగల నష్టభయాలు : కొన్ని నష్టభయాలను ముందుగానే అంచనా వేయుటకు లేదా ఊహించుటకు వీలుంది. ఉదాహరణకు అగ్నిప్రమాదాలు, తుఫానులు మొదలగున్నవి. వీటి వల్ల వచ్చే నష్టాన్ని భీమా చేయడానికి వీలుంటుంది. వీటి వల్ల కలిగే నష్టాన్ని భీమా కంపెనీ చెల్లిస్తుంది. వీటిని భీమా చేయగలిగిన నష్టభయాలు అని కూడా అంటారు. వీటిని నిజమైన నష్టభయాలుగా భావించరు.

2) భీమా చేయలేని నష్టభయాలు: ముందుగా అంచనా వేయుటకు వీలులేని నష్టభయాలను ఊహించలేని నష్టభయాలు లేదా భీమా చేయుటకు వీలు లేని నష్టభయాలు అని అంటారు. భీమా చేయలేని నష్టభయాలను వ్యవస్థాపకుడు భరించాలి. ఈ ఊహించలేని నష్టభయాలను అనిశ్చితాలుగా నైట్ పేర్కొన్నాడు. ఈ అనిశ్చితాలను భరించినందుకే వ్యవస్థాపకునికి వచ్చే ప్రతిఫలమే లాభాలు అని నైట్ వివరిస్తారు.

ఈ క్రింది వానిని ఊహించలేని నష్టభయాలుగా పేర్కొనవచ్చు.

1) ధరలలోని తగ్గుదల 2) డిమాండులోని తగ్గుదల 3) వినియోగదారుని కోరికలు, అభిరుచులలో మార్పులు 4) ఇతర సంస్థల నుంచి పోటీ 5) ప్రభుత్వ జోక్యం 6) సాంకేతిక ప్రగతిలో మార్పులు 7) వ్యాపార చక్రాలు, 8) వినియోగదారుల ఆదాయంలో మార్పులు.

ఈ నష్టభయాలను భీమా చేయుటకు వీలులేదు. వాటిని వ్యవస్థాపకుడే భరించవలసి ఉంటుంది. వ్యాపార సంస్థలల్లో ఈ విధమైన అనిశ్చితను భరించినందుకు వచ్చే ప్రతిఫలం లాభాలు. కాబట్టి ఈ అనిశ్చితత్వం వ్యవస్థాపకుల సస్థయిని పరిమితం చేస్తుందంటారు. నైట్ ప్రకారం అనిశ్చితను భరించినందుకు చెల్లించే ప్రతిఫలమే లాభం.

విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతం క్రింది విమర్శలకు గురైయ్యింది.

- 1) కేవలం అనిశ్చిత మాత్రమే లాభాలను ప్రభావితం చెయ్యదు. అనేక ఇతర కారణాలు కూడా ఉంటాయి. వాటిని నైట్ పరిగణనలోకి తీసుకోలేదు.
- 2) అనిశ్చితను భరించటం అనేది వ్యవస్థాపకుల సస్థయిని పరిమితం చేస్తుందని నైట్ పేర్కొన్నాడు. కాని ద్రవ్య వసతులు, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం మొదలగునవి కూడా వ్యవస్థాపకుల సస్థయిని పరిమితం చేస్తాయి.
- 3) వ్యవస్థాపకుడు అనిశ్చితను భరించడమే కాదు, మరికొన్ని విధులు అంటే ఉత్పత్తి కారకముల సమీకరణ, సంవిధానం, నవకల్పనలు ప్రవేశపెట్టడం లాంటివి నిర్వహిస్తాడు.

- 4) అనిశ్చితను భరించటాన్ని ఒక ప్రత్యేక ఉత్పత్తి కారకంగా పరిగణించడానికి వీలులేదు .
- 5) వాస్తవిక ప్రపంచంలో అనిశ్చితకు, లాభములకు సంబంధం లేదు. వాస్తవికంగా అనిశ్చిత లేని వ్యాపార సంస్థలో లాభాలు ఎక్కువగా ఉంటాయని విమర్శకుల అభిప్రాయం. ఈ సిద్ధాంతం లాభాలు ఎట్లా నిర్ణయించబడతాయో వివరించటం లేదని విమర్శించారు.

అనిశ్చిత సిద్ధాంతపు ఆధిక్యత

కేవలం నష్టభయాల భరించినందుకు లాభం వస్తుందని నష్టభయ సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది. నష్టభయాల స్వభావాన్ని పరిశీలించలేదు. నష్టభయాలను భీమా చేయడానికి వీలున్నవి, వీలులేనివి అని, విభజించి నైట్ లాభాల సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు. ఈ విషయంలో నష్టభయ సిద్ధాంతానికన్నా నైట్ సిద్ధాంతం మెరుగైనది.

21.5.7 లాభ చలన సిద్ధాంతం : లాభ చలన సిద్ధాంతాన్ని J.B. Clark అనే ఆర్థిక వేత్త ప్రతిపాదించారు. క్లార్క్ ప్రకారం ఆర్థిక వ్యవస్థలో వచ్చే చలన మార్పుల వల్ల లాభాలు వస్తాయంటారు. నిశ్చల ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉత్పత్తి వ్యయంకు సమానంగా రాబడి ఉంటుంది. అందువల్ల లాభాలు ఉండవు. నిశ్చల ఆర్థిక వ్యవస్థ అంటే జనాభా పరిమాణం, మానవుని అభిరుచులు, కోర్కెలు, ఉత్పత్తి పద్ధతులు, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం శ్రామిక సామర్థ్యం, మూలధన కల్పన, వినియోగదారుల ఆదాయాలు మొదలైనవి మార్పులేని ఆర్థిక వ్యవస్థ. నిశ్చల ఆర్థిక వ్యవస్థలో డిమాండు మరియు సప్లయలు స్థిరంగా ఉంటాయి. ఉత్పత్తి కారకాలకు చెల్లించే ధర వాటి ఉపాంత ఉత్పాదకతకు సమానంగా ఉంటుంది. వ్యవస్థాపకుడు తన సేవకు తగిన ప్రతిఫలాన్ని మాత్రమే లాభంగా పొందుతాడు.

కాని ఆర్థిక వ్యవస్థ చలనమైంది. తరచు మార్పులు సంభవిస్తూనే ఉంటాయి. ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఐదు రకాల చలన మార్పులు సంభవిస్తాయని క్లార్క్ వివరించాడు.

- 1) జనాభా పెరుగుతూ ఉంటుంది. ప్రజల అలవాట్లు మారుతూ ఉంటాయి.
- 2) వినియోగదారుల కోరికలు అధికమవుతూ ఉంటాయి.
- 3) మూలధన సంచయనం జరుగుతూ ఉంటాయి.
- 4) సాంకేతిక ప్రగతి సాగుతూ ఉంటుంది.
- 5) పారిశ్రామిక సంస్థల స్వరూపం మారుతూ ఉంటుంది.

ఈ విధమైన మార్పులను గమనించి వెట్టుబడి చేసే ఉద్యమదారులు లాభాలు పొందగలరు. అంటే చలన మార్పులున్నట్లయితే ఉద్యమదారునికి నష్టభయం ఉంటుంది. ఈ నష్టభయాన్ని ఎదుర్కొని ఉత్పత్తిని నిర్వహించినందుకు ఉద్యమదారుడు లాభాలు పొందుతాడు. ఉదాహరణకు ప్రజల ఆదాయాలు పెరిగితే, తమ వస్తువుల డిమాండు పెరుగుతుందని వ్యవస్థాపకుడు భావిస్తాడు దాని ప్రకారం ఉత్పత్తి పెంచుతాడు. ఉత్పత్తి వ్యయాలు తగ్గుతాయి. అప్పుడు అతను లాభాలను పొందవచ్చు. పైన పేర్కొన్న చలన మార్పులు సాధారణ చలన మార్పులుగా పేర్కొనవచ్చు. ఎందుకంటే ఈ మార్పులు సంస్థలన్నింటికి వర్తిస్తాయి. కాని కొన్ని సంస్థలు నవకల్పనలు చేయటం వల్ల అంటే కొత్త వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయటం, కొత్త పద్ధతిలో వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయటం లాంటి మార్పులను ప్రవేశపెడతాయి. వీటివల్ల వ్యయాలు తగ్గి లాభాలు వస్తాయి. కాబట్టి సాధారణ మార్పులు లేదా ప్రత్యేకమైన మార్పుల వల్ల లాభాలు సంభవిస్తాయని క్లార్క్ వివరిస్తాడు.

విమర్శ

ఈ సిద్ధాంతాన్ని అనేక మంది ఆర్థిక వేత్తలు అనేక విధాలుగా విమర్శించారు.

- 1) ప్రపంచంలో ఎల్లప్పుడు మార్పులు సంభవిస్తూనే ఉంటాయి. కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారముగా లాభం ఎల్లప్పుడు రావాలి. కాని ఎల్లప్పుడు లాభాలు రావు కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతం సంపూర్ణమైనది కాదు.
- 2) క్లార్క్ ప్రకారం అన్ని రకాల చలన మార్పులు లాభాలకు కారణం అవుతాయి. కాని నైట్ ఊహించడానికి వీలులేని చలన మార్పుల వల్ల లాభాలు వస్తాయి అని అంటారు.

- 3) ఈ సిద్ధాంతం లాభాలు ఎట్లా వస్తాయి అనేది వివరించటమే తప్ప ఏ విధంగా నిర్ణయించబడేది వివరించ లేదు.
- 4) క్లార్క్ నష్టభయాన్ని స్వీకరించే వ్యక్తి పెట్టుబడిదారుడు. కాని ఈ అభిప్రాయము నిజం కాదు. వాస్తవంగా నష్టభయాన్ని స్వీకరించే వ్యక్తి వ్యవస్థాపకుడు.
- 5) క్లార్క్ అభిప్రాయంలో ప్రతి చలన మార్పు వల్ల లాభాలు వస్తాయి. కాని ఒక్కొక్కసారి చలన మార్పుల వల్ల నష్టాలు కూడా సంభవించవచ్చు.
- 6) ఈ సిద్ధాంతం లాభాలు ఎలా ఉత్పన్నమవుతాయి అనేది మాత్రమే వివరిస్తుంది. కాని లాభములు ఏ విధంగా నిర్ణయించబడేది వివరించదు.

21.6 సారాంశం

భూమి, శ్రమ, మూలధనాలను సమన్వయపరచి, ఉత్పత్తి ప్రక్రియను కొనసాగించేది వ్యవస్థాపకుడు . అందుకోసం లభించే ప్రతిఫలం లాభం. మొత్తం రాబడిలో ఉత్పత్తి కారకాలైన భూమి, శ్రమ, మూలధన ప్రతిఫలాలు పోగా మిగిలేది లాభం. లాభాలు ఏ విధంగా లభ్యమౌతాయి అనే విషయాన్ని తెలియజేయటానికి వివిధ శాస్త్రవేత్తలు వివిధ సిద్ధాంతాలు రూపొందించారు. అన్ని సిద్ధాంతాల్లో లాభాలు ఉత్పన్నమయ్యే వివిధ కారణాలు విశ్లేషించటం జరిగింది కాని ఏ సిద్ధాంతం సంపూర్ణమైనదిగా చెప్పలేము. ఉన్న సిద్ధాంతాల్లో ముఖ్యమైన సిద్ధాంతాలుగా లాభచలన సిద్ధాంతాన్ని, నష్టభయాన్ని భరించే సిద్ధాంతాన్ని చెప్పవచ్చు. ఆర్థిక వ్యవస్థ ఏ విధమైనదైనా అంటే పెట్టుబడిదారీ, సామ్యవాద, మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ అయినా లాభాల పాత్రే కీలకమైంది. లాభాలు దేశ ఆర్థిక స్థితిగతులను నిర్ణయిస్తాయి.

21.7 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. వ్యవస్థాపకునికి లభించే ప్రతిఫలాన్ని లాభం అంటారు, లాభాలు రెండు విధాలుగా ఉంటాయి స్థూలలాభం, నికర లాభం. అర్థశాస్త్రంలో లాభం అంటే నికర లాభం.
2. లాభచలన సిద్ధాంతాన్ని J.B. Clark ప్రతిపాదించారు. ఆర్థిక వ్యవస్థ చలనమైంది. కాబట్టి ఉద్యమదార్లు లాభాలు ఆర్జిస్తారు.
3. నష్టభయ లాభ సిద్ధాంతాన్ని F.B. హాలే ప్రతిపాదించారు. నష్టభయాన్ని భరించినందుకు పొందే ప్రతిఫలమే లాభం.
4. అనిశ్చిత లాభ (నైట్) సిద్ధాంతం ప్రకారం అనిశ్చితను భరించినందుకు వ్యవస్థాపకుడు పొందే ప్రతిఫలమే లాభం. అందులోను భీమా చేయటానికి వీలేని నష్టభయాన్ని భరించినందుకు లాభం వస్తుంది.
5. మంపీటర్ దృష్టిలో ఉద్యమదారుని ముఖ్య విధి నవకల్పనలను ప్రవేశపెట్టటం. కాబట్టి నవకల్పనలు చేయటం వల్ల లాభాలు వస్తాయి.

21.8 పదకోశం

1. స్థూల లాభం : మొత్తం రాబడిలో ఒప్పందం ప్రకారం వివిధ ఉత్పత్తి కారకాల సేవలకు చెల్లింపులు పోగా మిగిలేది మొత్తం లాభం.
2. నికర లాభం : స్థూల లాభంలో ఉద్యమదారుని స్వంత సాధనాల ప్రతిఫలం పోగా మిగిలేది నికర లాభం.
3. సామన్య లాభం : ఉద్యమదారుడు ఉత్పత్తిని కొనసాగించటానికి అవసరమయ్యే లాభం. ఇది వ్యయంలోనే భాగంగా ఉంటుంది.
4. అధిక లాభాలు : వ్యయానికి మించి వచ్చే రాబడిని అధిక లాభాలు అంటారు.
5. నవకల్పనలు : నూతన వస్తువులను, నూతన ఉత్పత్తి పద్ధతులను, నూతన యంత్ర సామగ్రిని, నూతన మార్కెట్ను కనగొంటాన్ని నవకల్పనలు అంటారు.
6. అనిశ్చితత్వం : భవిష్యత్తు ఏ విధంగా ఉంటుందో తెలియని స్థితి.

21.9 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. లాభ చలన సిద్ధాంతాన్ని వివరించుము.
2. నష్టభయాన్ని భరించే సిద్ధాంతం వ్రాయుము.
3. అనిశ్చిత సిద్ధాంతం వివరించుము.

II. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. నవకల్పనలు
2. స్థూల - నికర లాభాలు

21.10 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Stonier and Hague : A Text Book of Economic Theory
2. Seligman : Economics
3. Alfred Marshall : Elements of Economics
4. K.K. Dewett : Advanced Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

యూనిట్ - 6

ఆదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం

పాఠం - 22

సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం

విషయక్రమం

22.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
22.1	విషయ పరిచయం
22.2	నిరుద్యోగితలో రకాలు
22.3	సంపూర్ణోద్యోగిత - నిర్వచనం
22.4	సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం
22.5	జె.బి.సే. మార్కెట్ సూత్రం
22.6	పిగా అభిప్రాయం
22.7	సాంప్రదాయక సిద్ధాంతంలోని లోపాలు, కీస్ విమర్శ
22.8	సారాంశం
22.9	గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు
22.10	పదకోశం
22.11	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
22.12	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

22.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిల నిర్ణయానికి సంబంధించి, సాంప్రదాయ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు వెలుబుచ్చిన అభిప్రాయాలను మనం ఈ భాగంలో తెలుసుకోబోతున్నాం. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * సంపూర్ణోద్యోగిత అంటే ఏమిటి?
- * 'సే' మార్కెట్ సూత్రం
- * సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం
- * సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో లోపాలు

22.1 విషయ పరిచయం

జాతీయోత్పత్తి స్థాయికి, జాతీయ ఉద్యోగితా స్థాయికి ఎడతెగని అవినాభావ సంబంధం ఉంటుంది. స్వల్పకాలంలో ఉత్పత్తిలో పాటు ఉద్యోగితా స్థాయి కూడా మారుతూ ఉంటుంది. ఒక ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉత్పత్తి, ఆదాయస్థాయిలు ఏ విధంగా నిర్ణయించబడతాయి? అనే విషయం పై సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తలు తమ అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారు. వీరు శ్రమ పరిమాణానికి, జాతీయోత్పత్తికి ప్రత్యక్ష సంబంధం చూపించారు.

ఆడమ్ స్మిత్ (Adam Smith), డేవిడ్ రికార్డ్ (David Ricardo), మల్థస్ (Malthus), జె.బి.సే (J.B.Say), ఎ.సి. పిగూ (A.C. Pigou) వంటి ఆర్థికవేత్తలను కీన్స్ (Keynes) సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తలుగా భావించాడు. ఈ శాస్త్రవేత్తలు ప్రత్యేకంగా ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించకుండానే ఒక ఆర్థికవ్యవస్థలో సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి నెలకొని ఉంటుందిని భావిస్తారు.

22.2 నిరుద్యోగితలో రకాలు

నిరుద్యోగితలను రకరకాలుగా చెప్పవచ్చు. ప్రస్తుతం కొన్ని రకాల నిరుద్యోగితలను గూర్చి తెలుసుకుందాం.

1. ఐచ్చిక నిరుద్యోగిత : మార్కెట్లో ఉన్న వేతనానికి ఇష్టపడక, స్వచ్ఛందంగా నిరుద్యోగితలో ఉంటే దానిని ఐచ్చిక నిరుద్యోగిత అంటారు. వీరు నిరుద్యోగు జాబితాలోకిరారు.
2. అవైచ్చిక నిరుద్యోగిత : మార్కెట్లో ఉన్న వేతనానికి ఇష్టపడి పని చేయాలనుకున్నను ఉద్యోగం లభించని స్థితిని అవైచ్చిక నిరుద్యోగిత అంటారు. ఈ నిరుద్యోగితయే నిజమైన నిరుద్యోగిత.
3. ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగిత : ఈ నిరుద్యోగిత వ్యవసాయ రంగంలో కన్పిస్తుంది. ఉపాంత ఉత్పాదకత లేని ఉద్యోగితను ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగిత అంటారు. ఉదా॥ వ్యవసాయంలో 10 మంది చేసే పనిని 15 మంది చేయటం. అదనంగా 5 మందికి పనిలేదు కాని 10 మంది పనినే పంచుకుంటారు.
4. ఋతుసంబంధమైన నిరుద్యోగిత : ఋతువుల్లో మార్పుల వల్ల ఏర్పడే నిరుద్యోగితను ఋతుసంబంధమైన నిరుద్యోగిత అంటారు. వ్యవసాయంలో పంటలు పండే కాలంలో ఉద్యోగిత ఉండి, ఎండకాలంలో లేకపోవడం. సాగాకు బ్యారన్లలో పనులు.
5. చక్రీయ నిరుద్యోగిత : వ్యాపార చక్రాల వల్ల అంటే వ్యాపార చక్రాల్లో తిరోగమనం వల్ల ఏర్పడే నిరుద్యోగితను చక్రీయ నిరుద్యోగిత అంటారు.
6. అల్పద్యోగిత : అర్హతకు తగ్గ ఉద్యోగం లభించకపోవటాన్ని అల్పద్యోగిత అంటారు.

22.3 సంపూర్ణోద్యోగిత - నిర్వచనం

మార్కెట్లో అమలులో ఉన్న వేతన రేటును అంగీకరించి, పని చేయటానికి ఇష్టపడిన వారందరికీ ఉద్యోగాలు లభిస్తే ఆ ఉద్యోగితా స్థాయిని సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి అంటారు. సంపూర్ణోద్యోగిత అంటే నూటికి నూరు శాతం ఉద్యోగిత ఉన్న స్థితి అని కాదు. సంపూర్ణోద్యోగితలో కూడా కొంత శాతం అల్పద్యోగులు, ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగులు ఉంటూ ఉంటారు.

22.4 సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం

సాంప్రదాయ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు రూపొందించినందు వల్ల ఈ సిద్ధాంతాన్ని సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం అంటారు. ఆర్థికవ్యవస్థ నిరంతరం సంపూర్ణోద్యోగితలో కొనసాగటానికి కొన్ని పరిస్థితులు తప్పనిసరిగా ఉండాలని వీరు భావిస్తారు. ఆ పరిస్థితులను వారి సిద్ధాంతానికి ప్రమేయాలుగా గుర్తిస్తారు.

1. సంపూర్ణోద్యోగిత ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉన్నట్లు ముందుగానే భావించుట

సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తల ఉద్దేశ్యంలో ఒక ఆర్థికవ్యవస్థ ఎల్లప్పుడు సంపూర్ణోద్యోగితా సమతౌల్య స్థితిలో ఉంటుంది. ఆ స్థితిలో సమిష్టి సప్లయ్, సమిష్టి డిమాండ్లు సమానంగా ఉంటాయి. సమిష్టి సప్లయ్ అంటే ఆర్థిక వ్యవస్థలో తయారైనా మొత్తం వస్తురాశిగాను, సమిష్టి డిమాండ్ అంటే ఆర్థిక వ్యవస్థలోని వ్యక్తులందరి డిమాండ్గాను గుర్తిస్తారు. అత్యుత్పత్తి (over production) మరియు నిరుద్యోగం (Unemployment) అనేవి అసాధారణ (rare conditions) పరిస్థితులుగా వీరు భావిస్తారు. అత్యుత్పత్తి అంటే డిమాండ్ కి మించి ఉన్న సప్లయ్. ఇది నిరుద్యోగితకు దారి తీసే ప్రమాదం ఉన్నది. కాని తయారైన వస్తురాశి అంతా తిరిగి డిమాండ్ చేయబడుతుందని వీరు భావించడం వల్ల అత్యుత్పత్తిగాని, నిరుద్యోగంగాని ఏర్పడే అవకాశం ఉండదని వీరి ఉద్దేశం. అందువల్ల ఆర్థిక వ్యవస్థ ఎల్లప్పుడు, సంపూర్ణోద్యోగితా స్థితిలోనే ఉంటుందని వీరు తమ సిద్ధాంతంలో పేర్కొంటారు.

2. వస్తువుల ధరలు, వేతనాలు సరళత్వాన్ని కల్గిఉండుట (Wage, Price flexibility)

సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తల ప్రకారం ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థలో సంపూర్ణోద్యోగిత నిరంతరం కొనసాగడానికి, వస్తువుల ధరలు, శ్రామికుల వేతనాలు సరళత్వం (flexibility)ని కల్గి ఉండాలని భావిస్తారు. సరళత్వం అంటే మారటానికి వీలుగా ఉండటం అని అర్థం. ఏ కారణం చేతనైనా సప్లయ్ కి తగినంత డిమాండ్ ఏర్పడకపోతే ఆర్థిక వ్యవస్థలో అత్యుత్పత్తి (over production) ఏర్పడుతుంది. అత్యుత్పత్తి వల్ల ఉత్పత్తిదార్లకు తయారైనా వస్తురాశి అంతా అమ్ముడు పోదు. ఇది వారికి నష్టాలకు దారితీస్తుంది. ఈ నష్టాల వల్ల ఉత్పత్తి సంస్థలు ఉత్పత్తిని తగ్గించేస్తాయి. కొన్ని ఉత్పత్తి సాధనాలను లేదా కొంతమంది శ్రామికులను పనిలో నుండి తొలగించేస్తాయి. ఇది నిరుద్యోగితలకు దారితీస్తుంది. కాని సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తలు అత్యుత్పత్తిని నివారించి సంపూర్ణోద్యోగితను నిలబెట్టుకోవాలంటే వస్తువుల ధరలు తగ్గించాలని భావిస్తారు. ధరలు తగ్గితే వినియోగదార్లు వాటిని ఎక్కువగా కొనడం వల్ల వాటి డిమాండ్ పెరిగి సప్లయ్ కి సమానం కాగలుగుతుంది. ఈ విధంగా వస్తువుల ధరలు సరళత్వాన్ని కల్గి ఉంటే అత్యుత్పత్తిని నివారించి, సంపూర్ణోద్యోగితను నిలబెట్టుకోవచ్చని ఈ శాస్త్రవేత్తలు అంటారు.

అధిక వేతనమే (Higher Wages) నిరుద్యోగితకు కారణం అని ఈ శాస్త్రవేత్తల అభిప్రాయం. అందుబాటులో ఉన్న ఉపాధి సౌకర్యాల కన్నా ఎక్కువ మంది ఉపాధి కొరకు వేచి ఉండే పరిస్థితిని నిరుద్యోగితగా భావిస్తారు. సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తల్లో ఒకరైన (A.C. Pigou) పిగు వేతన తగ్గింపు (Wage Reduction) ద్వారా నిరుద్యోగితను నివారించవచ్చని భావిస్తాడు. ఏ కారణం చేతనైనా నిరుద్యోగిత ఏర్పడితే, అమలులో ఉన్న వేతన రేటును తగ్గించటం ద్వారా నిరుద్యోగితను తొలగించవచ్చని భావిస్తాడు. వేతనం తగ్గిస్తే ఉత్పత్తి వ్యయాలు తగ్గుతాయి. అందువల్ల తయారైన వస్తువుల ధరలు తగ్గించబడతాయి. ధరలు తగ్గితే వాటిని వ్యక్తులు ఎక్కువగా కొంటారు. డిమాండ్ పెరగటం వల్ల వాటి సప్లయిని పెంచుట కొరకై ఎక్కువ మంది శ్రామికులను సంస్థలు పనిలోకి తీసుకుంటాయి. ఈ విధంగా వేతన తగ్గుదల ఉద్యోగ అవకాశాలను పెంచి నిరుద్యోగితను నివారిస్తుందని పిగు భావిస్తాడు.

3. స్వేచ్ఛా వ్యాపారం (Free Trade) అమలులో ఉండటం

సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తలు స్వేచ్ఛా విధానాన్ని సమర్థిస్తారు. అంటే వ్యక్తుల ఆర్థిక విషయాల్లో ప్రభుత్వం ఎటువంటి జోక్యం చేసుకోరాదని అంటారు. ఉత్పత్తిదారుల పై, వినియోగదార్ల పై ప్రభుత్వం ఎటువంటి ఆంక్షలు విధించరాదని వీరి ఉద్దేశం. వస్తువుల ధరలు మార్కెట్ శక్తుల చేత (డిమాండ్, సప్లయిల చేత) నిర్ణయించబడతాయని, ధరల విషయంలో ప్రభుత్వ అదుపు, ఆజ్ఞలు ఉండరాదని అంటారు. ఉదాహరణకు వస్తువుల పై ప్రభుత్వం పన్నులు విధిస్తే ఆ మేరకు వాటి ధరలు పెరిగి డిమాండ్ పడిపోతుంది. డిమాండ్ తగ్గితే అత్యుత్పత్తి ఏర్పడి క్రమంగా ఉత్పత్తి సాధనాల నిరుద్యోగితకు దారి తీయవచ్చు. అందువల్ల ప్రభుత్వ జోక్యం ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో ఉండరాదని, ప్రభుత్వం కేవలం శాంతి, భద్రతలను కాపాడటం వరకే పరిమితమై ఉండాలని వీరు భావిస్తారు.

4. పాదుపు పెట్టుబడుల మధ్య సమానత్వం ఉండుట

సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తలు సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి వద్ద పాదుపు (S) పెట్టుబడులు (I) సమానంగా ఉంటాయని (S=I) భావిస్తారు. వ్యక్తులు తమ ఆదాయంలో వినియోగానికి పోగా మిగిలినది పాదుపు చేస్తారు. అంటే ఆదాయంలో నుండి వినియోగం పోగా (S = Y - C) మిగిలినదే పాదుపు. ఎంత పాదుపు చేయబడుతుందో తిరిగి అంత పెట్టుబడి చేయబడుతుంది. పాదుపు పెట్టుబడిని మించి ఉన్నప్పుడు (S > I) వడ్డీ రేటును తగ్గించి, పెట్టుబడిని ప్రోత్సహించుట ద్వారా పాదుపు, పెట్టుబడుల మధ్య సమానత్వం తీసుకురావచ్చని వీరి ఉద్దేశం.

5. పరిపూర్ణ పోటీ

సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తల ఉద్యోగిత సిద్ధాంతం పరిపూర్ణ పోటీ ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉంటుందనే ప్రమేయం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ పోటీ ఉంటే ఏ ఒక్క కొనుగోలుదారుడు లేదా అమ్మకందారుడు ధరను ప్రభావితం చెయ్యలేడు. వీరి ఉద్దేశంలో ఆర్థికవ్యవస్థ సమతౌల్యంలో ఉందంటే సంపూర్ణోద్యోగిత ఉన్నట్లే. అంటే సమతౌల్యం అంటే సంపూర్ణోద్యోగిత, సంపూర్ణోద్యోగిత అంటే సమతౌల్యం.

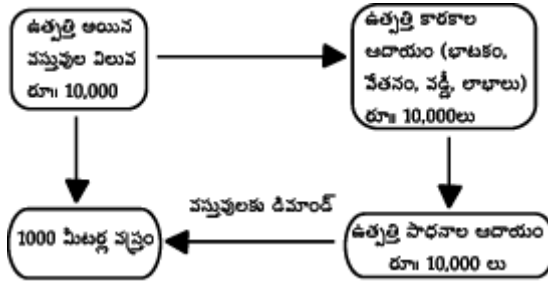
22.5 J.B. సే మార్కెట్ సూత్రం

ఫ్రాన్స్ దేశానికి చెందిన 19వ శతాబ్దపు ఆర్థికవేత్త జీన్ బాప్టిస్టే సే (Jean Baptiste Say) మార్కెట్ సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. అందువల్ల దీనిని జి.బి.సే మార్కెట్ సూత్రం అంటారు. J.B.Say ప్రకారం “ఉత్పత్తి తన డిమాండ్ ను తానే సృష్టించుకుంటుంది”. అంటే

సప్లయి, డిమాండ్లు ఎల్లప్పుడు సమానంగా ఉంటాయి.

సే యొక్క మార్కెట్ సూత్రాన్ని ఒక ఉదాహరణ ద్వారా వివరంగా తెలుసుకుందాం. ఒక వస్త్ర పరిశ్రమలో భూమి, శ్రామికులు, మూలధనం, వ్యవస్థాపకుల సహాయంతో 1000 మీటర్ల వస్త్రం తయారైనదని భావిద్దాం. ఉత్పత్తిలో పాల్గొన్న ఉత్పత్తి సాధనాలకు ప్రతిఫలాలు వడ్డీ, భాటకం, వేతనం, లాభ రూపాల్లో రూ॥ 10,000 అందచేయబడతాయి. ఆదాయాలను అందుకున్న వ్యక్తులు తిరిగి ఆదాయాన్ని వస్త్రం కొనుగోలు కొరకే వెచ్చిస్తారు. ఈ విధంగా వివిధ పరిశ్రమల్లో తయారైన వస్తువులు, ఆయా ఉత్పత్తి సాధనాల యజమానుల చేత తిరిగి కొనబడటం వల్ల ఎంత సప్లయి చేయబడుతుందో తిరిగి అంతా డిమాండ్ చేయబడుతుంది. దీనినే క్రింది పట్టిక - 22.1 ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

పట్టిక - 22.1

అంటే సాధారణంగా వస్తువుల ఉత్పత్తి జరిగినప్పుడు ఆదాయాలు ఉత్పన్నం అవుడం వల్ల, ఆ ఆదాయాలనే వ్యక్తులు వినియోగం పై వెచ్చిస్తారు. కనుక 'సే' ఉద్దేశంలో సప్లయి తన డిమాండ్ను తానే పుట్టించుకొంటుంది. సమిష్టి సప్లయికి తగినంత డిమాండ్ ఏర్పడటం వల్ల, అత్యుత్పత్తి గాని, నిరుద్యోగం గాని ఏర్పడవని, ఆర్థికవ్యవస్థ ఎల్లప్పుడు సంపూర్ణోద్యోగితలోనే కొనసాగుతుందని 'సే' భావిస్తాడు. 'సే' సిద్ధాంతం పరిపూర్ణ పోటీ, సంపూర్ణోద్యోగిత, స్వేచ్ఛా వ్యాపార వ్యవస్థలనే ప్రమేయాల పై ఆధారపడుతుంది. సంపూర్ణోద్యోగిత వల్ల కొరతలు ఉండవు. సార్వత్రిక అత్యుత్పత్తి ఉండదు. కనుక నిరుద్యోగిత ఉండదు.

అత్యుత్పత్తి ఏర్పడటానికి కారణాలేమిటో వివరించకుండానే అది ఏ విధంగా సర్దుబాటు అవుతుందో 'సే' వివరిస్తాడు. అత్యుత్పత్తి అంటే అదనపు సప్లయే. అదనపు సప్లయి కోసం అదనపు ఉద్యోగిత ఏర్పడే ఉంటుంది. అదనపు ఉద్యోగిత వల్ల అదనపు ఆదాయాలు ఏర్పడతాయి. ఈ అదనపు ఆదాయాలు అదనపు సప్లయిని కొనుగోలు చేసేటంత అదనపు డిమాండ్ను సృష్టించుకొంటాయి. అందువల్ల ఆర్థికవ్యవస్థ నిరంతరం సంపూర్ణోద్యోగిత సమతౌల్య స్థితిలో ఉండుననే అభిప్రాయాన్ని 'సే' తన మార్కెట్ సూత్రం ద్వారా వెల్లడిస్తాడు.

22.6 పిగూ అభిప్రాయం

ఆడమ్స్మిత్ నుంచి పిగూ వరకు 'సే' మార్కెట్ సూత్రాన్ని విశ్వసించారు. వీరి అభిప్రాయంలో సార్వత్రిక అత్యుత్పత్తి, సార్వత్రిక నిరుద్యోగం ఉండవు. అయితే ఒక వేళ పాక్షికంగా నిరుద్యోగిత ఏర్పడితే, మార్కెట్లోని స్వయం చలిత శక్తులు ఆ నిరుద్యోగాన్ని తొలగించి సంపూర్ణోద్యోగిత సమతౌల్యాన్ని ఏర్పరుస్తాయని వీరు భావిస్తారు.

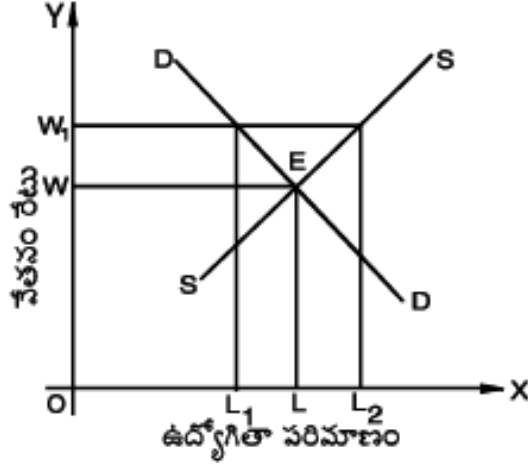
ఆచార్య పిగూ ప్రకారం ఏదైనా ఒక పరిశ్రమలో రెండు కారణాల వల్ల పాక్షిక నిరుద్యోగం ఏర్పడవచ్చని అంటారు. అవి

1. వస్తువు డిమాండ్ను పరిశ్రమ సరిగా అంచనా వేయక పోవటం వల్ల, అధిక ఉత్పత్తి చేయటం వల్ల, డిమాండ్కు మించి సప్లయి ఉండటం చేత కొంత మంది శ్రామికులను పని నుంచి తొలగించవచ్చు.
2. మాములుగా ఉండే వేతనం కన్నా ఎక్కువ వేతనం ఉంటే, ఉత్పత్తి వ్యయం పెరిగి, ఆ పరిశ్రమ అమ్మే వస్తువు ధర పెరగటం వల్ల దాని డిమాండ్ తగ్గి కొంత మంది శ్రామికులను పని నుంచి తొలగించవచ్చు.

ఈ విధంగా ఏర్పడే పాక్షిక నిరుద్యోగం తొలగించాలంటే వేతనాల కోతను శ్రామికులు అంగీకరించాలని సాంప్రదాయక సిద్ధాంతం సప్లయి చేస్తుంది. వేతనాల కోత వల్ల ఉత్పత్తి వ్యయం తగ్గి, వస్తువుల ధర తగ్గి, వస్తువుల డిమాండ్ పెరుగుతుంది. అధిక పరిమాణంలో

వస్తాత్పత్తి చెయ్యాలంటే నిరుద్యోగులుగా ఉన్న శ్రామికులను పరిశ్రమ నియమిస్తుంది. తద్వారా ఉపాధికోల్పోయిన వారికి ఉద్యోగాలు లభ్యమై, సంపూర్ణోద్యోగిత ఏర్పడుతుంది. ఈ విషయాన్నే క్రింది రేఖా పటం తెలియచేస్తుంది.

రేఖాపటం - 22.1లో SS రేఖ శ్రామికుల సప్లయ రేఖ, DD రేఖ శ్రామికుల డిమాండ్ రేఖ. E సమతౌల్య బిందువు. OW అనే వేతనం వద్ద శ్రమ డిమాండ్, శ్రమ సప్లయలు OL గా ఉన్నాయి. అంటే సమతౌల్యంలో ఉన్నాయి. వేతనం రేటు OW నుంచి OW₁ కు పెరిగింది. ఈ వేతన రేటు వద్ద శ్రామికుల డిమాండు OL₁ కు తగ్గింది. శ్రామికుల సప్లయ మాత్రం OL₂ కు పెరిగింది. వేతనం OW₁ వద్దనే ఉంటే LL₁ అనే శ్రామికులు నిరుద్యోగులవుతారు. కాబట్టి వేతన సమతౌల్య స్థాయి అయిన OW కు తగ్గితే అందరికీ ఉద్యోగం లభ్యమై, నిరుద్యోగం తొలగిపోతుందని సాంప్రదాయ సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది. సాంప్రదాయ సిద్ధాంతం ప్రకారం ప్రభుత్వ జోక్యం, కార్మిక సంఘాల జోక్యం లేకుండా, వేతనాలు, వ్యయాలు, ధరల సరళతకు (Flexibility) అవకాశం ఉంటే పాక్షిక నిరుద్యోగిత తొలగి పోయి, సంపూర్ణ ఉద్యోగితను సాధించవచ్చని సాంప్రదాయ ఆర్థికవేత్తల అభిప్రాయం.

22.7 సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలోని లోపాలు - కీన్స్ విమర్శ

సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తలు ప్రతిపాదించిన ఉద్యోగిత సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురైంది. J.M. కీన్స్ వీరి సిద్ధాంతాన్ని నిశితంగా విమర్శించాడు. ఈ సిద్ధాంతానికి తీసుకున్న ప్రమేయాలు అవాస్తవమైనవి అని, వీరి సిద్ధాంతం లోపభూయిష్టమైనదని కీన్స్ విమర్శిస్తాడు.

- 1) సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తలు ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఎల్లప్పుడు సంపూర్ణోద్యోగిత ఉన్నట్లు భావిస్తారు. వాస్తవానికి సంపూర్ణోద్యోగిత అనేది ఒక సాధారణ స్థితి కానేకాదు. ప్రతి ఆర్థికవ్యవస్థలో నిరుద్యోగం స్వాభావికంగానే ఉంటుంది. కీన్స్ ఉద్దేశంలో ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎక్కువగా కనిపించేది అల్పోద్యోగితా స్థితి (Under Employment). కాని సంపూర్ణోద్యోగిత కాదు అంటాడు.
- 2) సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తల సిద్ధాంతానికి ప్రాతిపదికగా భావించబడుతున్న జె.బి.సే మార్కెట్ సూత్రం కూడా లోపభూయిష్టమైనదే. ఉత్పత్తి జరిగినప్పుడు ఆదాయాలు ఉత్పన్నం అవుతాయనేది అందరికీ తెలిసిందే. ఆ ఆదాయాలను వ్యక్తులు వివిధ వినియోగ అవసరాల కొరకు వెచ్చిస్తారనేది కూడా వాస్తవమే. కాని ప్రతిసారి ఎంత వస్తరాశి ఉత్పత్తి అవుతుందో అంతా తిరిగి డిమాండ్ చేయబడుతుందని భావించటం మాత్రం వాస్తవం గాదు. వ్యక్తులు తమ ఆదాయమంతా ఖర్చు చేయకుండా నిల్వ ఉంచితే (సాదుపు చేస్తే) ఆ మేరకు వస్తువులకు డిమాండ్ తగ్గుతుంది. ఇది అత్యుత్పత్తికి దారి తీసి తద్వారా మిరుద్యోగితకు దారి తీయవచ్చు. సమిష్టి డిమాండ్లో లోపం ఏర్పడటం వల్ల ఆర్థికవ్యవస్థ సంపూర్ణోద్యోగితలో కొనసాగడం సాధ్యం కాకపోవచ్చు.
- 3) కీన్స్ ఉద్దేశంలో వేతన తగ్గింపు నిరుద్యోగ సమస్యకు పరిష్కారం కాదు. ఒక ఉత్పత్తి సంస్థలో గాని లేదా ఒక పరిశ్రమలో గాని వేతనాలను తగ్గించటం వల్ల ఉద్యోగ అవకాశాలు పెంచటానికి వీలుకలుగుతుందేమో గాని మొత్తం ఆర్థికవ్యవస్థలో వేతన తగ్గింపు చర్య ద్వారా ఉద్యోగ అవకాశాలు పెరగటానికి బదులు మరింతగా పడిపోతాయని కీన్స్ అంటారు. సార్వత్రిక వేతన తగ్గింపు (General Wage Cut) వల్ల ఆర్థిక వ్యవస్థలో సార్థక డిమాండ్ స్థాయి పడిపోతుందని, అందువల్ల ఉత్పత్తి సంస్థలు నష్టాలను

ఎదుర్కోవలసి వస్తుందని, ఫలితంగా ఉత్పత్తిని తగ్గించటం లేదా నిలిపి వేయటం చేయడం వల్ల నిరుద్యోగం మరింత పెరిగే ప్రమాదం ఉంటుందని కీన్స్ భావిస్తాడు. దీనిని బట్టి సిగూ భావించిన విధంగా వేతన తగ్గింపు చర్య నిరుద్యోగితను రూపుమాపలేదని తోస్తుంది.

- 4) సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తలు స్వేచ్ఛా వ్యాపారానికి ప్రాముఖ్యత నిస్తారు. ఆర్థిక వ్యవహారాల్లో ప్రభుత్వ జోక్యం ఉండకూడదని వీరి ఉద్దేశం. కాని కీన్స్ అభిప్రాయంలో ప్రభుత్వ జోక్యం లేకుండా ఆర్థికాభివృద్ధి, సంపూర్ణోద్యోగితలను సాధించటం సాధ్యపడదు. ముఖ్యంగా ఆర్థిక మాంద్యం పరిస్థితుల్లో ప్రభుత్వ పెట్టుబడి, సహకారం ఆర్థిక రంగానికి ఎంతో అవసరం. ప్రైవేటు పెట్టుబడులు ఆశాజనకంగా ఉండని పరిస్థితుల్లో ప్రభుత్వం పూనుకొని ఆర్థిక వ్యవహారాలను తీర్చిదిద్దవలసిన అగత్యం ఎంతైనా ఉంటుంది. అందువల్ల స్వేచ్ఛా వ్యాపారం వల్లనే సంపూర్ణోద్యోగిత సాధించబడుతుందనే వీరి అభిప్రాయం సరైనది కాదు.
- 5) సాంప్రదాయక ఆర్థికవేత్తలు సంపూర్ణోద్యోగితా స్థితిలో పొదుపు పెట్టుబడులు సమానంగా ఉంటాయని భావిస్తారు. ఈ రెండింటి మధ్య వ్యత్యాసం ఏర్పడితే వడ్డీరేటులోని మార్పుల ద్వారా దానిని సరిదిద్ద వచ్చని భావిస్తారు. కాని కీన్స్ ఉద్దేశంలో పొదుపు, పెట్టుబడులు సమానంగా ఉండవు. పొదుపు చేసే వ్యక్తులు, పెట్టుబడి చేసే వ్యక్తులు వేరువేరుగా ఉంటారు. వారి ఆలోచనలు వేరువేరుగా ఉంటాయి. వడ్డీరేటులోని మార్పుల ద్వారా కాకుండా, ఆదాయంలోని మార్పుల ద్వారా పొదుపు, పెట్టుబడుల మధ్య సమానత్వం తీసుకొని రావలసి ఉంటుందని కీన్స్ భావిస్తాడు.
- 6) పరిపూర్ణ పోటీ అనేది ఒక ఊహాత్మకమైన మార్కెట్ స్థితి మాత్రమే. వాస్తవానికి నిత్య జీవనంలో పరిపూర్ణ పోటీ అనేది ఎక్కడా కనిపించదు.

22.8 సారాంశం

సాంప్రదాయ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల దృష్టిలో నిరుద్యోగ సమస్య అంత ప్రాముఖ్యత కలిగినది కాదు. వీరి దృష్టిలో నిరుద్యోగిత పాక్షికమైనది. దీర్ఘకాలంలో సార్వత్రిక అత్యుత్పత్తి, నిరుద్యోగిత ఉండదు. సాంప్రదాయ ఆర్థిక వేత్తల ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో ముఖ్యమైనది 'సే' మార్కెట్ సూత్రం. ఈ సూత్రం ప్రకారం సప్లయి తన డిమాండ్ను తానే సృష్టించుకుంటుంది. సిగూ కూడా ధరల్లో, వేతనాల్లో సరళత వల్ల దీర్ఘకాలంలో సంపూర్ణోద్యోగిత నెలకొంటుందని భావించారు.

అయితే 1930 నాటి ఆర్థిక మాంద్యానికి సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తల సిద్ధాంతం తరుణోపాయాన్ని చూపలేకపోయింది. తత్ఫలితంగా కీన్స్ సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తల సిద్ధాంతాన్ని నిశితంగా వమర్శించి, తనొక ప్రత్యేక సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు. ఈ సిద్ధాంతాన్ని మనం తరువాత భాగంలో చదువుకొందాం.

22.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. అమల్లో ఉన్న వేతనానికి ఇష్టపడిన వారందరికీ ఉద్యోగం లభ్యమయ్యే స్థితిని సంపూర్ణోద్యోగిత అంటారు.
2. సప్లయి తన డిమాండ్ను తానే సృష్టించుకుంటుందని J.B. సే మార్కెట్ సూత్రం తెలియచేస్తుంది.
3. సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తల ప్రకారం ధరల్లో, వేతనాల్లో సరళత వల్ల దీర్ఘకాలంలో సమతౌల్యం ఉంటుంది.
4. వేతనాల కోత, నిరుద్యోగ సమస్యకు పరిష్కారమని సిగూ భావించాడు.
5. 1930లో ఏర్పడ్డ ఆర్థిక మాంద్యానికి సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం పరిష్కారం చూపలేక పోయింది.
6. కీన్స్ అభిప్రాయంలో సమిష్టి డిమాండ్ లోపమే నిరుద్యోగితకు కారణం.

22.10 పదకోశం

1. సంపూర్ణోద్యోగిత : మార్కెట్లో చెలామణిలో ఉన్న వేతన రేటును అంగీకరించి, పని కోసం ముందుకు వచ్చిన వారందరికీ ఉద్యోగాలు లభిస్తే దానిని సంపూర్ణోద్యోగిత అంటారు.

2. J.B. సే మార్కెట్ సూత్రం : ఉత్పత్తి తన డిమాండ్‌ని తానే సృష్టించుకొంటుంది.
3. వేతన తగ్గింపు (Wage Cut) : నిరుద్యోగ పరిస్థితులు నెలకొన్నప్పుడు అమలులో ఉన్న వేతనాన్ని తగ్గిస్తే ఉపాధి సౌకర్యాలు పెంచవచ్చని 'పిగా' అనే సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్త అభిప్రాయం.
4. స్వేచ్ఛా వ్యాపారం : వ్యక్తుల ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో ప్రభుత్వ అదుపు, నియంత్రణలు లేకుండా ఉండే పరిస్థితిని స్వేచ్ఛా వ్యాపారం అంటారు.

22.11 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. సాంప్రదాయక ఉద్యోగితా సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా వ్రాయుము.

సూచన : సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తల ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం - ప్రమేయాలు - J.B. సే మార్కెట్ సూత్రం, వివరించి, విమర్శలను వ్రాయాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. J.B. సే మార్కెట్ సూత్రం

సూచన : J.B. సే మార్కెట్ సూత్రం వివరించి, దానిలోని లోపాలను వ్రాయాలి.

2. వేతనాల తగ్గింపు - నిరుద్యోగ నిర్మూలన

సూచన : వేతన తగ్గింపు నిరుద్యోగాన్ని పరిష్కరిస్తుందని భావించిన పిగా అభిప్రాయాన్ని వివరించాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. సంపూర్ణోద్యోగిత
2. స్వేచ్ఛా వ్యాపారం

22.12 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Meedougall & Dernburg : Macro Economics
2. Jhingan M.L. : Advanced Economic Theory
3. Vaish M.C. : Macro Economics
4. Dewett. K.K. : Modern Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 23

కీన్స్ ఉత్పత్తి ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం

విషయక్రమం

- 23.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 23.1 విషయ పరిచయం
- 23.2 సార్థక డిమాండు
- 23.3 సార్థక డిమాండు నిర్ణయకాలు
- 23.4 సమిష్టి సప్లయి
- 23.4.1 సమిష్టి సప్లయి ధర
- 23.4.2 సమిష్టి సప్లయి పట్టిక మరియు సమిష్టి సప్లయి రేఖ
- 23.5 సమిష్టి డిమాండు
- 23.5.1 సమిష్టి డిమాండు ధర
- 23.5.2 సమిష్టి డిమాండు పట్టిక, సమిష్టి డిమాండు రేఖ
- 23.6 సమతౌల్య ఉద్యోగితా నిర్ణయం
- 23.7 సంక్షిప్తంగా కీన్స్ సిద్ధాంతం
- 23.8 సారాంశం
- 23.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 23.10 పదకోశం
- 23.11 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 23.12 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

23.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

గత భాగంలో సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తల ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం గూర్చి తెలుసుకున్నాం. కాని సాంప్రదాయ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం లోపభూయిష్టమైనదని కీన్స్ విమర్శించాడు. ఈ భాగంలో కీన్స్ రూపొందించిన ఉత్పత్తి, ఆదాయ, ఉద్యోగితా సిద్ధాంతాన్ని తెలుసుకుంటాం. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయి
- * సార్థక డిమాండు
- * ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితల నిర్ణయం

23.1 విషయ పరిచయం

సాంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తల ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో అనేక లోపాలు ఉండటం వల్ల, కీన్స్ వారి సిద్ధాంతాన్ని నిశితంగా విమర్శించి తన “సార్వత్రిక ఉద్యోగిత, వడ్డీ మరియు ద్రవ్యం (General Theory of Employment Interest and Money)” అనే గ్రంథంలో ప్రత్యేకంగా ఉద్యోగితా సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు. స్వల్పకాలంలో ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిలను సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయిలు

నిర్ణయిస్తాయని, అందుకు సహకరించే అనేక స్థూల ఆర్థిక సిద్ధాంతాలను గూర్చి కీన్స్ తన గ్రంథంలో వివరించాడు. 1930 దశాబ్దంలో సంభవించిన ఆర్థిక మాంద్యం వల్ల సాంప్రదాయక సిద్ధాంతం అవాస్తవమైనదని, ఆధునిక కాలానికి అది వర్తించదని కీన్స్ ఋజువు చేశాడు. సాంప్రదాయ ఒరవడికి బదులుగా ఆధునిక ఒరవడిని ప్రారంభించి, అర్థశాస్త్ర అధ్యయనంలోనే అనేక విప్లవాత్మక మార్పులను కీన్స్ తెచ్చాడు. అతడి రచనలను నవీన అర్థశాస్త్రం (New Economics) అని అంటారు. ఇతని సిద్ధాంతాన్ని సార్వత్రిక సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు. కీన్స్ సిద్ధాంతం ఎటువంటి ఆర్థికవ్యవస్థలకైనా వర్తింప చేయవచ్చు. అతడి సార్వత్రిక సిద్ధాంతం ముఖ్యంగా రెండు ప్రతిపాదనల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. కీన్స్ రూపొందించిన సిద్ధాంతం ప్రకారం ఒక ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిలు ఆ దేశంలోని సార్థక డిమాండు పై ఆధారపడి ఉంటాయి.

23.2 సార్థక డిమాండు (Effective Demand)

కీన్స్ విశ్లేషణ స్వల్పకాలానికి చెందిన విశ్లేషణ. స్వల్పకాలంలో జాతీయాదాయం, ఉద్యోగితా స్థాయిలు సార్థక డిమాండు స్థాయి పై ఆధారపడి నిర్ణయమౌతాయని కీన్స్ అంటారు. సార్థక డిమాండు అంటే సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయ సమానమైన బిందువు. అంటే సమిష్టి డిమాండు ఫలం, సమిష్టి సప్లయ ఫలం సమానమైన దగ్గర సార్థక డిమాండు నిర్ణయమౌతుంది.

సార్థక డిమాండు స్థాయి ఎంత ఎక్కువగా ఉంటే జాతీయాదాయం, ఉద్యోగితలు అంత ఎక్కువగా ఉంటాయని కీన్స్ భావిస్తాడు. సార్థక డిమాండు లోపమే నిరుద్యోగం ఏర్పడటానికి కారణం అని కీన్స్ అంటారు.

23.3 సార్థక డిమాండు నిర్ణయకాలు

సార్థక డిమాండును (1) సమిష్టి సప్లయ (2) సమిష్టి డిమాండులు నిర్ణయిస్తాయి. ఇప్పుడు సమిష్టి సప్లయ, సమిష్టి డిమాండులను గురించి తెలుసుకుందాం.

23.4 సమిష్టి సప్లయ (Aggregate Supply)

సమిష్టి సప్లయ అనగా ఒక ఆర్థికవ్యవస్థలో, ఒక నిర్ణీతకాలంలో తయారైన వస్తు సేవల విలువల మొత్తం. ఇది ఏదో ఒక వస్తువు సప్లయ కాదు. ఆర్థికవ్యవస్థ మొత్తం మీద తయారైన వివిధ వస్తువుల సప్లయ పరిమాణము.

23.4.1 సమిష్టి సప్లయ ధర :

ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువుని ఉత్పత్తిదారుడు ఎంత ధరకు అమ్మాలని చూస్తాడో దానిని సప్లయ ధర అంటారు. అదే విధంగా సమిష్టి సప్లయ ధర అంటే వివిధ ఉత్పత్తిదారులందరూ కలిసి తయారు చేసిన వస్తురాశిని ఎంత ధరకు అమ్మచూపుతారో దానిని సమిష్టి సప్లయ ధరగా భావిస్తాం. కీన్స్ సమిష్టి సప్లయ ధరను ఈ విధంగా నిర్వచిస్తాడు. “ఒక నిర్ణీత ఉద్యోగితా స్థాయిని కొనసాగించటానికి (కలుగ చేయడానికి), ఉత్పత్తి పొంది తీరవలసిన కనీస ఆదాయం”. అనగా ఉత్పత్తిదారులు కొంత పరిమాణంలో వస్తురాశిని తయారుచేసి అమ్మినప్పుడు వారికి వచ్చే ఆదాయం కనీసం ఉత్పత్తి వ్యయావైనా రాబట్టే విధంగా ఉండాలి. ఒక వేళ వస్తువులను అమ్మిన తరువాత వారికి లభించే రాబడి ఆ వస్తువులను తయారు చేయటానికి అయిన వ్యయాన్ని రాబట్టే విధంగా లేకపోతే వారు నష్టాలను పొందుతారు. నష్టాల వల్ల ఉత్పత్తిని తగ్గించేందుకు చూస్తారు. కొంతమంది శ్రామికులను పనిలో నుండి తీసివేస్తారు. కాబట్టి ఒక నిర్ణీత ఉద్యోగితా స్థాయిని కొనసాగించటానికి ఉత్పత్తిదారులు పొంది తీరవలసిన కనీస ఆదాయంగా సమిష్టి ధరను భావిస్తాడు. అంటే సమిష్టి సప్లయ ధర ఒక విధంగా మొత్తం ఉత్పత్తి వ్యయం (Total Cost of Production) తో పోల్చవచ్చు.

23.4.2 సమిష్టి సప్లయ పట్టిక - సమిష్టి సప్లయ రేఖ

వివిధ ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిల వద్ద, ఆ స్థాయిలను సాధించి నిలిపేందుకు ఉత్పత్తి సంస్థలు పొంది తీరవలసిన కనీస ఆదాయాల పట్టికను సమిష్టి సప్లయ పట్టిక అంటారు. సమిష్టి సప్లయ పట్టికలో చూపబడేవి ఉత్పత్తి సంస్థలకు రావలసిన కనీస ఆదాయాల మొత్తమే గాని వాస్తవంగా అవి ఆర్జించే ఆదాయాలు కావని గ్రహించాలి.

సమిష్టి సప్లయ రేఖ

ఈ రేఖ మూలబిందువుకు 45° రేఖగా ఉంటుంది. దీనికి కారణం ఉత్పత్తి వ్యయం (ఉత్పత్తి విలువ) ఎంతో ఉత్పత్తిదారులు పొందవలసిన కనీస ఆదాయం కూడా అంతే ఉంటుంది. ఉత్పత్తి విలువను 'X' అక్షం మీద, కనీస ఆదాయాలను 'Y' అక్షం మీద చూపిస్తాం. రేఖా పటం-23.1 సమిష్టి సప్లయ రేఖను తెలుపుతుంది. సమిష్టి సప్లయ పట్టిక ఆధారంగా గీచిన ASC రేఖను సమిష్టి సప్లయ రేఖ.

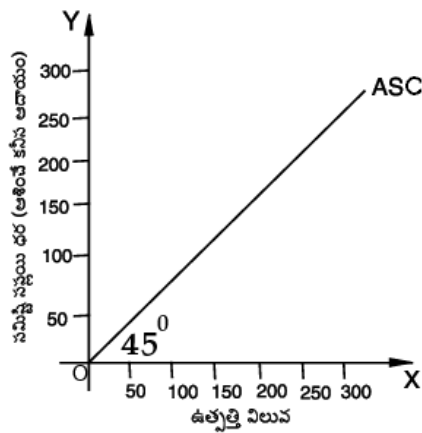
పట్టిక 23.1

సమిష్టి సప్లయ పట్టిక

ఉద్యోగిత	సమిష్టి సప్లయ (కోట్ల రూపాయల్లో)
10	50
20	90
30	150
40	200
50	300

రేఖా పటం-23.1

సమిష్టి సప్లయ రేఖ (ASC)

రేఖా పటం-23.1 లోని సమిష్టి సప్లయ రేఖ (ASC) మూలబిందువు 'O' ను సమద్విఖండన రేఖగా ఉంటుంది. ఉదాహరణకు జాతీయోత్పత్తి విలు రూ॥ 150 కోట్లు అనుకుందాం. ఇది సంస్థల ఉత్పత్తి వ్యయంగా భావిస్తాం. ఉత్పత్తి సంస్థలు పొంది తీరవలసిన కనీస ఆదాయం కూడా రూ॥ 150 కోట్లుగానే భావించాలి.

23.5 సమిష్టి డిమాండు

కీన్స్ ఉద్దేశంలో సమిష్టి డిమాండు ఉద్యోగితా స్థాయిని నిర్ణయించటంలో కీలక పాత్ర వహిస్తుంది. సమిష్టి డిమాండు ఎంత ఎక్కువగా ఉంటే ఉద్యోగితా స్థాయి అంత ఎక్కువగా ఉంటుంది. సమిష్టి డిమాండు అంటే ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉన్న వివిధ వస్తువుల సామూహిక డిమాండు అని అర్థం. అనగా ఒక నిర్దిత కాలంలో తయారైన వస్తురాశిని కొనేందుకు వ్యక్తులు, సంస్థలు, ప్రభుత్వం చేసే వినియోగ వ్యయం మొత్తం 'సమిష్టి డిమాండు' అవుతుంది.

23.5.1 సమిష్టి డిమాండు ధర

సాధారణంగా డిమాండు ధర అంటే ఒక వినియోగదారుడు ఒక వస్తువుని ఎంత ధర ఇచ్చి కొనుగోలు చేస్తాడో దానిని డిమాండు ధర అంటారు. సమిష్టి డిమాండు ధర అంటే కీస్ ఉద్దేశంలో “ఒక నిర్ణీత ఉద్యోగితా స్థాయి వద్ద తయారైన వస్తురాశిని కొనేందుకు వ్యక్తులు సంస్థలు, ప్రభుత్వం ఎంత వ్యయాన్ని చేస్తారో ఆ వ్యయం మొత్తమే సమిష్టి డిమాండు ధర”.

23.5.2 సమిష్టి డిమాండు పట్టిక - సమిష్టి డిమాండు రేఖ (ADC)

వివిధ ఉత్పత్తి - ఉద్యోగితా స్థాయిల వద్ద, ఆ స్థాయిలను సాధించి నిలుపుకునేందుకు వ్యయ సంస్థలు చేసే తీరవలసిన వ్యయాల పట్టికను సమిష్టి డిమాండు పట్టిక అంటారు. వ్యయ సంస్థలను నాలుగు విధాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి: 1) కుటుంబ రంగం 2) ప్రైవేటు రంగం 3) ప్రభుత్వ రంగం 4) విదేశీ రంగం.

పట్టిక 23.2

సమిష్టి డిమాండు పట్టిక

శ్రామికులు (ఉద్యోగిత)	సమిష్టి డిమాండు (కోట్ల రూపాయల్లో)
10	90
20	120
30	150
40	190
50	250

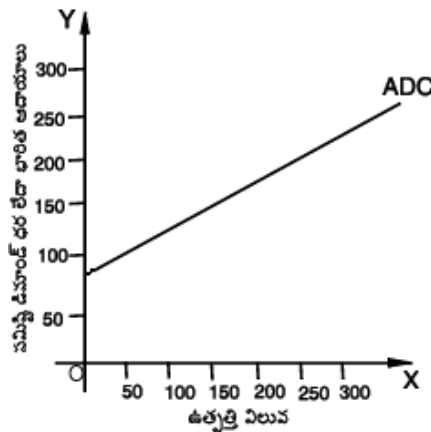
కుటుంబ రంగం (C) లేదా వ్యక్తులు వివిధ వినియోగ వస్తువులను డిమాండు చేస్తారు. వ్యాపార రంగం లేదా సంస్థలు (I) వివిధ ఉత్పాదక వస్తువులకు డిమాండు కలిపిస్తారు. ప్రభుత్వ రంగం (G) వినియోగ, ఉత్పాదక వస్తువులను డిమాండు చేస్తుంది. విదేశీ వ్యాపారం ఉన్న ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎగుమతుల, విలువను కూడా సమిష్టి డిమాండుకి చేర్చుతారు. అప్పుడు సమిష్టి డిమాండులోని అంతర్భాగాలు C, I, G మరియు X లు ఉంటాయి.

$$AD = C + I + G + X$$

రేఖా పటం-23.2లో ADC రేఖ చూపించాము. ఈ రేఖను సమిష్టి డిమాండు పట్టిక-23.2 ఆధారంగా గీయటం జరిగింది.

రేఖా పటం-23.2

సమిష్టి డిమాండు రేఖ

రేఖా పటం-23.2లో X అక్షం మీద ఉత్పాదనా విలువ లేదా ఆదాయాన్ని, Y అక్షం మీద భారిత ఆదాయాలు (ADC) తీసుకొంటాం. పటంలో ADC రేఖ వివిధ ఉత్పత్తి - ఉద్యోగితా స్థాయిల వద్ద వాటికి సరితూగే వ్యయాలను చూపుతుంది.

23.6 సమతౌల్య ఉద్యోగితా నిర్ణయం

సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయలు కలిసి ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిలను నిర్ణయిస్తాయి. సమిష్టి సప్లయ, సమిష్టి డిమాండులు సమానంగా ఉన్నచోట సమతౌల్య ఉద్యోగితా స్థాయి నిర్ణయించబడుతుందని కీన్స్ వివరిస్తాడు. ఈ క్రింది పట్టిక-23.3 సహాయంతో సమతౌల్య ఉద్యోగితా నిర్ణయించవచ్చు.

పట్టిక 23.3

శ్రామికుల సంఖ్య	సమిష్టి సప్లయ (AS) కోట్ల రూ॥	సమిష్టి డిమాండు(AD) కోట్ల రూ॥	ఫలితం
10	50	90	అభివృద్ధి AS < AD
20	90	120	
30	150	150	సమతౌల్యం AS = AD
40	200	190	
50	300	250	క్షీణత AS > AD

ప్రారంభంలో సమిష్టి సప్లయ కన్నా సమిష్టి డిమాండు ఎక్కువగా ఉన్నది. ఇది లాభదాయకమైన పరిస్థితి. అందువల్ల ఉత్పత్తి సంస్థలు ఉత్పత్తి పరిమాణాన్ని మరింతగా పెంచడానికి ప్రయత్నిస్తాయి. ఉత్పత్తి సంస్థలు అత్యధిక లాభాలను ఆర్జించి ఉత్పత్తులను, వాటితో పాటు శ్రామికుల సంఖ్యను పెంచుతాయి. 30 వేల మంది శ్రామికులను నియమించినపుడు సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయలు సమానంగా ఉన్నాయి. ఇది సమతౌల్య ఉద్యోగితాగా నిర్ణయించబడుతుంది. ఈ సమతౌల్యం సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి కన్నా ముందుగానే ఏర్పడవచ్చు. అటువంటప్పుడు దానిని అసంపూర్ణోద్యోగితా సమతౌల్యం అంటారు.

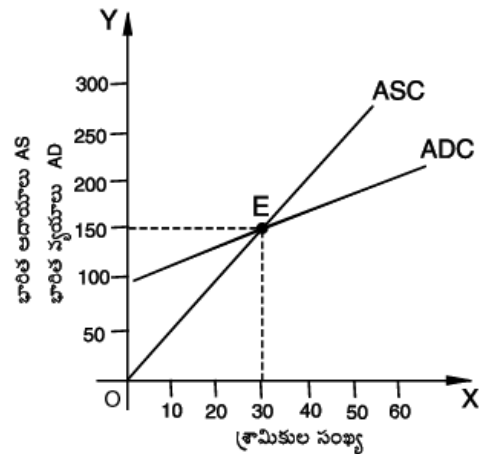
సమతౌల్య స్థాయి దాటాక, సమిష్టి డిమాండు కన్నా సమిష్టి సప్లయే ఎక్కువగా ఉంది. అంటే ఉత్పత్తి సంస్థలకు నష్టాలు వచ్చే పరిస్థితి ఏర్పడినట్లు భావిస్తారు. ఫలితంగా ఉత్పత్తి సంస్థలు ఉత్పత్తిని తగ్గిస్తాయి. కొంత మంది శ్రామికులను ఉద్యోగంలో నుండి తొలగిస్తాయి. అప్పుడు ఆర్థికవ్యవస్థలో క్షీణత (Depression) ఆరంభమవుతుంది. కనుక సమిష్టి డిమాండు లోపం వల్లనే సార్వత్రిక నిరుద్యోగం ఏర్పడుతుందని కీన్స్ తన ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో వివరిస్తాడు.

రేఖా పటం-23.3

సమతౌల్య ఉద్యోగితా నిర్ణయం

రేఖా పటం ద్వారా సమతౌల్య ఉద్యోగితా స్థాయి నిర్ణయించుట

సమతౌల్య ఉద్యోగితా అనేది సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయలు సమానంగా ఉన్నచోట నిర్ణయించబడుతుంది. రేఖా పటం-23.3లో ASC సమిష్టి సప్లయ రేఖ, ADC సమిష్టి డిమాండు రేఖ. X అక్షం పై శ్రామికుల సంఖ్యని, Y అక్షం మీద భారిత ఆదాయాలు (AS) మరియు భారిత వ్యయాలు (AD) లు తీసుకొన్నాం. ASC మరియు ADC రేఖలు పరస్పరం 'E' అనే బిందువు వద్ద ఖండించుకున్నాయి. అనగా ON లేదా 30 మంది శ్రామికులను నియమించుకున్న ఉద్యోగితా వద్ద సమిష్టి సప్లయ, సమిష్టి డిమాండులు సమానంగా ఉన్నాయి. ఆ ఉద్యోగితాకు సమతౌల్య ఉద్యోగితాగా నిర్ణయిస్తారు. సమిష్టి సప్లయ, సమిష్టి డిమాండులు సమానంగా ఉన్నప్పుడు సమిష్టి డిమాండును సార్థక డిమాండు అంటారు. రేఖా పటం-23.3లో సమతౌల్య ఉద్యోగితా నిర్ణయం చూపించబడింది.

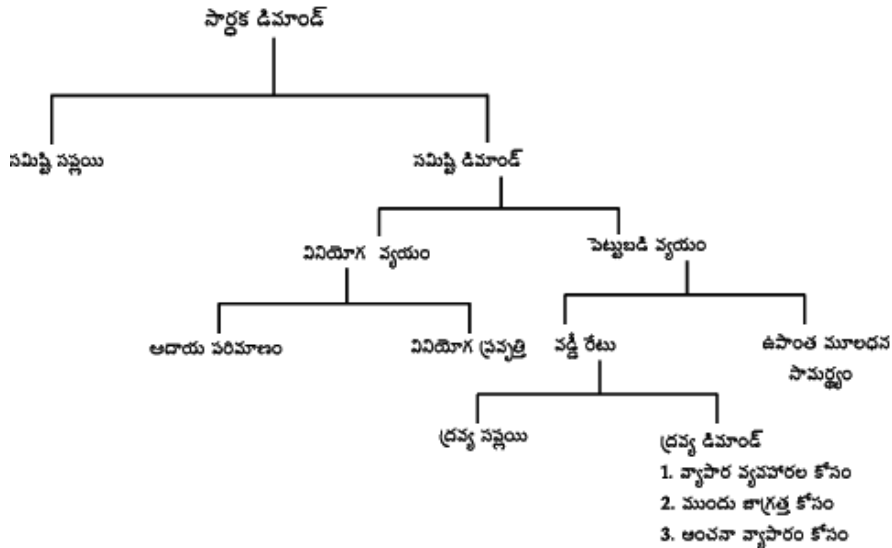

23.7 సంక్షిప్తంగా కీన్స్ సిద్ధాంతం

కీన్స్ ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా సిద్ధాంతాన్ని క్రింది పట్టిక-23.4 రూపంలో సులువుగా అవగాహన చేసుకోవచ్చు. ఆర్థికవ్యవస్థలో వినియోగ రంగం, పెట్టుబడి రంగాలే ఉన్నాయని భావిద్దాం. ఆదాయ, ఉత్పత్తి స్థాయిలు సార్థక డిమాండు పై ఆధారపడి ఉంటాయి.

పట్టిక - 23.4

కీన్స్ ప్రకారం సార్థక డిమాండు ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలను నిర్ణయిస్తుంది. సార్థక డిమాండు సమిష్టి సప్లయ, సమిష్టి డిమాండు పై ఆధారపడి ఉంటుంది. సమిష్టి సప్లయ ఎల్లప్పుడు కేంద్రానికి 45° రేఖగా ఉంటుంది. కాబట్టి సార్థక డిమాండును ప్రభావితం చేసేది సమిష్టి డిమాండు.

సమిష్టి డిమాండు వినియోగ వ్యయం, ప్రైవేటు పెట్టుబడి వ్యయం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వినియోగ వ్యయం ప్రజల ఆదాయ స్థాయి పై, వినియోగ ప్రవృత్తి పై ఆధారపడి ఉంటుంది. స్వల్ప కాలంలో ఆదాయం, వినియోగ ప్రవృత్తుల్లో మార్పుండదు. కాబట్టి వినియోగ వ్యయ ప్రభావం సార్థక డిమాండు పై ఆధారపడి ఉండదు.

ఇక ప్రైవేటు పెట్టుబడి వ్యయం అనేది వడ్డీరేటు మీద, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీరేటు ద్రవ్య సప్లయ, ద్రవ్య డిమాండు మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. కాని స్వల్ప కాలంలో వడ్డీరేటులో మార్పుండదని కీన్స్ భావిస్తాడు.

అందువల్ల పెట్టుబడి వ్యయాన్ని నిర్ణయించు అతి ముఖ్యమైన అంశం ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం స్వల్పకాలంలో పెట్టుబడి వ్యయం ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. కాబట్టి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం పెరిగితే, పెట్టుబడి పెరిగి, సమిష్టి డిమాండు పెరుగుతుంది. అందువల్ల సార్థక డిమాండు పెరిగి ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు పెరుగాయని కీన్స్ వివరిస్తాడు. ఒక వేళ ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం తగ్గితే, పెట్టుబడి తగ్గి, సమిష్టి డిమాండు తగ్గి, సార్థక డిమాండు తగ్గి, ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు తగ్గుతాయని కీన్స్ అంటారు. కాబట్టి కీన్స్ దృష్టిలో ఉద్యోగితా స్థాయిని నిర్ణయించే ముఖ్య అంశం ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం.

23.8 సారాంశం

సంప్రదాయ సిద్ధాంతాన్ని (త్రోసిపుచ్చి), కీన్స్ ఆధునిక ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా సిద్ధాంతాన్ని 1936లో ప్రవేశపెట్టాడు. సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయలు కలిసి సమతౌల్య ఆదాయ, ఉద్యోగితా స్థాయిలను నిర్ణయిస్తాయని కీన్స్ సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది. ఉద్యోగితా స్థాయిల్లో

మార్పులు వస్తే, అందుకు కారణం సమిష్టి సప్లయి, సమిష్టి డిమాండుల మధ్య అంతరమే అని కీన్స్ అంటాడు. సార్థక డిమాండును బట్టి ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు నిర్ణయమౌతాయి.

సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయి కంటే ఎక్కువగా ఉంటే అభివృద్ధి (Growth) సాధ్యపడుతుంది. సమిష్టి సప్లయి కంటే సమిష్టి డిమాండు తక్కువగా ఉంటే ఆర్థికవ్యవస్థలో క్షీణత సంభవించి క్రమంగా నిరుద్యోగం, ఆర్థిక మాంద్యం వంటి పరిస్థితులు ఏర్పడతాయి.

కీన్స్ సిద్ధాంతం ధనిక దేశాలకు వర్తించినంతగా పేద దేశాలకు వర్తించదని విమర్శకుల అభిప్రాయం. ఈ రెండు రకాలైన దేశాల్లోని నిరుద్యోగితల స్వభావాలు వేరుగా ఉంటాయి. కనుక అభివృద్ధి చెందిన దేశాలకు వర్తించే పరిష్కార మార్గాలు, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో చెల్లుబాటు కావనేది విమర్శకుల అభిప్రాయం.

23.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. కీన్స్ ప్రకారం ఒక దేశ ఆదాయ, ఉత్పత్తి ఉద్యోగిత స్థాయి సార్థక డిమాండు పై ఆధారపడి ఉంటుంది.
2. సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయిలు సమానంగా ఉన్న బిందువే సార్థక డిమాండు.
3. ఆర్థికవ్యవస్థలోని వినియోగ వ్యయం, పెట్టుబడి వ్యయం, ప్రభుత్వ వ్యయం, నికర ఎగుమతులను కలిపితే సమిష్టి డిమాండు అవుతుంది.
($AD = C + I + G + (X - M)$)
4. సార్థక డిమాండులో మార్పులకు కారణము సమిష్టి డిమాండు. ఎందుకంటే సమిష్టి సప్లయి రేఖ ఎల్లప్పుడు 45° రేఖగా ఉంటుంది.
5. కీన్స్ సిద్ధాంతం స్వల్పకాలిక సిద్ధాంతం కావున సమిష్టిను ప్రభావితం చేసే ముఖ్యమైన అంశం ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం.

23.10 పదకోశం

1. సమిష్టి సప్లయి (AS) : ఒక ఉత్పత్తి ఉద్యోగితా స్థాయిని సాధించి నిలుపుకునేందుకు ఉత్పత్తి సంస్థలు సాంది తీరవలసిన కనీస ఆదాయాల మొత్తాన్ని కీన్స్ సమిష్టి సప్లయి అంటాడు.
2. సమిష్టి డిమాండు (AD) : ఒక ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిని సాధించి నిలుపుకునేందుకు వ్యయ సంస్థలు చేసి తీరవలసిన వ్యయాల మొత్తాన్ని సమిష్టి డిమాండు అని కీన్స్ అంటాడు.
 $AD = C + I + G + X$ గా భావిస్తాడు.
3. సార్థక డిమాండు (Effective Demand) : సమిష్టి సప్లయి, సమిష్టి డిమాండు సమానంగా ఉన్న స్థాయిని కీన్స్ సార్థక డిమాండు అంటాడు. ($AD = AS$)
4. సమతౌల్య ఉద్యోగిత : సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయిలు సమానంగా ఉన్నప్పుడు ఉండే ఉద్యోగితను సమతౌల్య ఉద్యోగిత అంటారు.
5. సమతౌల్య ఆదాయం : సమిష్టి డిమాండు, సమిష్టి సప్లయిలు సమానంగా ఉన్న జాతీయాదాయం సమతౌల్య జాతీయాదాయం అవుతుంది.

23.11 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. కీన్స్ ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం విశదీకరించుము.

లేదా

'సార్థక డిమాండు' అనగా నేమి? అది ఏ విధంగా సమతౌల్య ఆదాయ, ఉద్యోగితా స్థాయిలను నిర్ణయిస్తుందో వ్రాయుము.

సూచన: సమిష్టి సప్లయి, సమిష్టి డిమాండులను వివరించాలి. సమిష్టి సప్లయి, సమిష్టి డిమాండు పట్టికలను తీసికొని పటం సహాయంతో సమతౌల్య ఆదాయ, ఉద్యోగితలను నిర్ణయించే విధం వ్రాయాలి.

2. ఒక దేశంలో సమతౌల్య ఉద్యోగితా స్థాయిని నిర్ణయించగల అంశాలను గూర్చి వ్రాయండి.

సూచన: సార్థక డిమాండుని నిర్వచించి, సమతౌల్య ఆదాయ, ఉద్యోగితలను పటం సహాయంతో వివరించాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. సమిష్టి సప్లయి గూర్చి వ్రాయుము.

సూచన: సమిష్టి సప్లయికి కీన్స్ నిర్వచనం, సమిష్టి సప్లయి పట్టిక, సమిష్టి సప్లయి రేఖను గీయాలి.

2. సమిష్టి డిమాండుని నిర్వచించి, సమిష్టి డిమాండులోని వివిధ అంతర్భాగాలను క్లుప్తంగా వివరించండి.

సూచన: సమిష్టి డిమాండుని నిర్వచించి, సమిష్టి డిమాండు సమీకరణం, పట్టిక, సమిష్టి డిమాండు రేఖను గీయాలి.

3. సార్థక డిమాండుని నిర్వచించి ఆదాయ, ఉద్యోగితలను పెంపొందించడంలో దాని ప్రాముఖ్యతను వివరించుము.

సూచన: సార్థక డిమాండుని నిర్వచించి కీన్స్ దృష్టిలో దాని ప్రాముఖ్యతను వివరించాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. సమిష్టి డిమాండు

సూచన: సప్లయి డిమాండుని గూర్చి క్లుప్తంగా వ్రాయాలి. కీన్స్ నిర్వచనం అరపధాన అంతర్భాగాలు వ్రాయాలి.

2. సమిష్టి సప్లయి

సూచన: సమిష్టి సప్లయి నిర్వచనం, సమిష్టి సప్లయి రేఖ గీయాలి.

3. సార్థక డిమాండు

సూచన: సార్థక డిమాండు గూర్చి క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.

4. సమతౌల్య ఆదాయ, ఉద్యోగితా నిర్ణయం

5. నవీన అర్థశాస్త్రం (New Economics)

23.12 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Dillard. D : Economics of J.M. Keynes
2. Jhingan. M.L. : Advanced Economic Theory
3. Vaish. M.C. : Macro Economics
4. Dewett. K.K : Modern Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 24 వినియోగ ఫలం - నిర్ణయించే అంశాలు

విషయక్రమం

- 24.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 24.1 విషయ పరిచయం
- 24.2 వినియోగఫలం
  - 24.2.1 కీన్స్ మానసిక వినియోగఫల సూత్రం
  - 24.2.2 సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి
  - 24.2.3 సగటు పాదుపు ప్రవృత్తి
  - 24.2.4 ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి
  - 24.2.5 ఉపాంత పాదుపు ప్రవృత్తి
- 24.3 వినియోగ ప్రవృత్తిని నిర్ణయించే అంశాలు
  - 24.3.1 ఆత్మశ్రయాంశాలు
  - 24.3.2 పరాశ్రయాంశాలు
- 24.4 సాపేక్ష ఆదాయ వినియోగ ఫల సిద్ధాంతం
- 24.5 శాశ్వత ఆదాయ ఉపకల్పన సిద్ధాంతం
- 24.6 దీర్ఘకాల వినియోగ ఫలభావం
- 24.7 వినియోగ ఫల ప్రాముఖ్యత
- 24.8 సారాంశం
- 24.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 24.10 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 24.11 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

24.0 ఉద్దేశాలు - లక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో వినియోగ ఫలం, నిర్వచనం, ఆదాయానికి మరియు వినియోగానికి మధ్య గల సంబంధం పట్ల కీన్స్ వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలు, వినియోగ వ్యయాన్ని నిర్ణయించే అంశాలను మొదలైన వాటిని గూర్చి తెలుసుకుంటాం. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది పాఠ్యాంశాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * వినియోగ ఫలం అంటే ఏమిటి?
- * కీన్స్ మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం
- * సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి, ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి
- * సగటు పాదుపు ప్రవృత్తి, ఉపాంత పాదుపు

- * వినియోగ ప్రవృత్తిని నిర్ణయించు అంశాలు
- * చిరకాల వినియోగ ఫలభావన

24.1 విషయ పరిచయం

ఆర్థిక వ్యవస్థలో, స్వల్పకాల వ్యవధిలో సమిష్టి డిమాండ్ మరియు సమిష్టి సప్లయ్లు కలసి, ఆదాయ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగిత స్థాయిలను నిర్ణయిస్తాయని కీన్స్ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో తెలుసుకున్నాం. సమిష్టి డిమాండ్లోని అంతర్భాగాలు నాలుగు అని తెలుసుకున్నాం. వినియోగ వ్యయం (C), ప్రభుత్వ వ్యయం (G), పెట్టుబడి వ్యయం (I), విదేశీ ఎగుమతులు (X). ఈ అంశాల్లో ఏ అంశం పెరుగుదల వల్లనైనా సమిష్టి డిమాండ్ పెరిగితే, దాని ఫలితంగా ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు పెరుగుతాయి. ఈ పాఠంలో వినియోగ వ్యయం (C) స్వభావం, దానిని నిర్ణయించే అంశాలు విశ్లేషణ చేయటం జరిగింది.

24.2 వినియోగ ఫలం

అర్థశాస్త్రంలో “వినియోగ ఫలం” అనే భావనను కీన్స్ ప్రవేశ పెట్టాడు. ఆదాయానికి, వినియోగానికి మధ్య గల సంబంధాన్ని “వినియోగ ఫలం” అని కీన్స్ అంటారు. వ్యక్తుల ఆదాయాన్ని బట్టి వినియోగ వ్యయం ఉంటుందని వినియోగ ఫలం తెలియచేస్తుంది. ఆదాయానికి, వినియోగ వ్యయానికి గల సంబంధం క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$C = f(Y)$$

$$C = \text{వినియోగ వ్యయం}$$

$$Y = \text{ఆదాయం}$$

ఈ రెంటికి మధ్య సంబంధం అనులోమంగా ఉంటుంది. అంటే ఆదాయం పెరుగుదల వల్ల వినియోగ వ్యయం పెరుగుతుంది. ఈ పెరుగుదల స్వభావం మనస్తత్వ సిద్ధాంతంపై ఆధారపడి ఉంటుందని కీన్స్ అంటారు.

24.2.1 కీన్స్ మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం

వ్యక్తుల వినియోగ వ్యయం ఆదాయం పై ఆధారపడి ఉంటుందని సూత్రప్రాయంగా అంగీకరించవచ్చు అని కీన్స్ అన్నాడు. కీన్స్ వినియోగ ఫల భావనను ప్రవేశ పెట్టారు. ఆదాయానికి, వినియోగానికి మధ్య గల సంబంధాన్ని కీన్స్ వివరిస్తూ “మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం” రూపొందించాడు. కీన్స్ ఉద్దేశంలో వ్యక్తులు చేసే వినియోగ వ్యయం వారి ఆదాయం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. వ్యక్తుల ఆదాయం పెరిగినప్పుడు వినియోగ వ్యయం కూడా పెంచుతారు. కీన్స్ రూపొందించిన మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం కొన్ని ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది.

1. వ్యక్తుల వినియోగ వ్యయం (C) వారి ఆదాయ స్థాయి పై ఆధారపడి ఉంటుంది. $C = f(Y)$
2. ఆదాయం పెరిగితే వినియోగ వ్యయం కూడా పెరుగుతుంది. కాని ఆదాయం పెరిగిన రేటులో వినియోగ వ్యయం పెరగదు. ఎందుకంటే తక్కువ ఆదాయం ఉన్నప్పుడు వ్యక్తులు తమ కోర్కెలన్నింటినీ తీర్చుకోలేరు. ఆదాయం పెరిగితే గతంలో తీర్చుకోలేని కోర్కెలను తీర్చుకుంటారు. కాబట్టి ఆదాయం పెరిగితే వ్యక్తుల వినియోగ వ్యయం పెరుగుతుంది. అయితే ఇంకా ఆదాయం ఒక స్థాయి దాటి పెరుగుతూ ఉంటే, వ్యక్తులు పొదుపు చేయటం ప్రారంభిస్తారు. అందువల్ల ఆదాయం పెరిగినా వినియోగ వ్యయాన్ని కొంతమేరకే పెంచుతారు. పెరిగిన ఆదాయాన్నంతా వినియోగం చేయరు. పెరిగిన ఆదాయంలో కొంత భాగాన్ని వినియోగం పై ఖర్చు చేసి మిగిలినది పొదుపు చేస్తారు. అందువల్ల ఆదాయం పెరిగిన రేటు కన్నా తక్కువగా వినియోగ వ్యయం పెరుగుతుంది. దీనినే కీన్స్ ‘మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం’ అంటారు.
3. స్వల్పకాలంలో ధరల స్థాయి, ఆదాయ సంపిణి, జనాభాలో మార్పు ఉండదు. అసాధారణ పరిస్థితులైన యుద్ధాలు, ప్రకృతి వైపరీత్యాలు ఉండవు.
4. వినియోగ నియంత్రణలో ప్రభుత్వ జోక్యం ఉండదు.

24.2.2 సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి (APC)

ఆదాయానికి, వినియోగానికి మధ్య నిష్పత్తినే సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి అంటారు. లేదా వినియోగ వ్యయాన్ని ఆదాయంతో భాగించినట్లయితే సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి (Average Propensity to Consume) అంటారు. వివిధ ఆదాయాల వద్ద వినియోగ వ్యయాన్ని చూపే పట్టికను వినియోగ ప్రవృత్తి పట్టిక అంటారు. వినియోగ ప్రవృత్తిని ఈ క్రింది విధంగా చూపిస్తాము.

$$\text{సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి (APC)} = \frac{\text{వినియోగ వ్యయం}}{\text{ఆదాయం}}$$

$$APC = \frac{C}{Y}$$

C = వినియోగం

Y = ఆదాయం

ఉదాహరణకు ఒక వ్యక్తి ఆదాయం రూ. 100, వినియోగ వ్యయం రూ. 80 అయితే, వినియోగ వ్యయాన్ని, ఆదాయంతో భాగిస్తే సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి వస్తుంది. అదే విధంగా ఆర్థిక వ్యవస్థ మొత్తానికి కనుగొనటం జరుగుతుంది.

$$APC = \frac{C}{Y} \text{ లేదా } \frac{80}{100} = 0.8$$

24.2.3 సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి (APS)

ఒక నిర్ణీత ఆదాయ స్థాయికి, ఆ ఆదాయం వద్ద వ్యక్తులు చేసే పొదుపుకి మధ్య గల నిష్పత్తియే సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి (Average Propensity to Save). లేదా పొదుపు మొత్తాన్ని, ఆదాయంతో భాగిస్తే సగటు ప్రవృత్తి వస్తుంది. ఉదాహరణకు ఆదాయం రూ.100, వినియోగ వ్యయం రూ.80 ఉన్నచో, పొదుపు రూ. 20 (100-80) అవుతుంది. పొదుపును, ఆదాయంలో భాగిస్తే సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి వస్తుంది.

$$APS = \frac{S}{Y}$$

S = పొదుపు

Y = ఆదాయం

$$\text{పైన చెప్పిన ఉదాహరణలో పొదుపు ప్రవృత్తి} = \frac{20}{100} = 0.2 \text{ అవుతుంది.}$$

సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి (APC) + సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి (APS) = 1. అందువల్ల సగటు వినియోగ ప్రవృత్తిని 1-MPS గాను, సగటు పొదుపు ప్రవృత్తిని 1- MPC గాను చెప్పచ్చు.

24.2.4 ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి (MPC)

ఆదాయంలోని మార్పుకు, తత్ఫలితంగా వినియోగ వ్యయంలోని మార్పుకు మధ్య గల నిష్పత్తియే ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి (Marginal Propensity to Consume). అంటే అదనపు ఆదాయానికి (ΔY), అదనపు వినియోగ వ్యయానికి (ΔC) మధ్య నిష్పత్తి ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి అని కీన్స్ అంటాడు.

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y}$$

ΔC = వినియోగంలో మార్పు, ΔY = ఆదాయంలో మార్పు

ఉదాహరణకు వ్యక్తి ఆదాయం రూ. 100 నుండి రూ. 120కి పెరిగిందని భావిద్దాం. వినియోగ వ్యయం రూ.80 నుండి రూ.90కి పెరిగింది. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి విలువను రాబట్టాలంటే పెరిగిన వినియోగ వ్యయాన్ని పెరిగిన ఆదాయంలో భాగించాలి.

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y} \text{ లేదా } \frac{10}{20} = 0.5$$

24.2.5 ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి (MPS)

అదనపు పొదుపుకి, అదనపు ఆదాయానికి మధ్య గల నిష్పత్తినే ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి అంటారు. ఆదాయం పెరిగినప్పుడు, పొదుపు పరిమాణం కూడా పెరుగుతుంది. పెరిగిన పొదుపు పరిమాణాన్ని, పెరిగిన ఆదాయంతో భాగిస్తే ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి (Marginal Propensity to Save) లభిస్తుంది.

$$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y} \quad \Delta S = \text{పొదుపులో మార్పు} \quad \Delta Y = \text{ఆదాయంలో మార్పు}$$

ఆదాయం రూ. 100 నుండి రూ. 120కి పెరిగితే, వినియోగ వ్యయం రూ. 80 నుండి రూ. 90 కి పెరిగింది. పొదుపు రూ. 20 నుండి రూ. 30 కి పెరిగింది కాబట్టి అదనపు పొదుపు రూ. 10, అదనపు ఆదాయం రూ. 20 అవ్వటం వల్ల ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి

$$\left(\frac{\Delta S}{\Delta Y}\right) = \frac{10}{20} = 0.5. \text{ ఈ ఉదాహరణలో ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి (MPC) + ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి (MPS)=1. కాబట్టి}$$

1-MPC ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి గాను, 1-MPS ను ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి గాను చెప్పవచ్చు.

ఈ క్రింది పట్టికలో ఆదాయానికి, వినియోగానికి, పొదుపుకి గల సంబంధం చూపబడింది.

పట్టిక - 24.1

వివిధ ఆదాయ స్థాయిల్లో ఆదాయం, వినియోగం, పొదుపులు

ఆదాయం (కోట్ల రూ.ల్లో)	వినియోగం (కోట్ల రూ.ల్లో)	పొదుపు (కోట్ల రూ.ల్లో)	సగటు వినియోగం ప్రవృత్తి (APC)	సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి (APS)	ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి (MPC)	ఉపాంత పొదుపు (MPS)
2,000	2,150	- 150	1.08	- 0.8	----	----
3,000	3,100	- 100	1.03	- 0.03	0.95	0.05
4,000	4,000	0	1.00	0	0.90	0.10
5,000	4,850	150	0.97	0.03	0.85	0.15
6,000	5,650	350	0.94	0.05	0.80	0.20
7,000	6,380	620	0.91	0.09	0.73	0.27
8,000	7,050	950	0.88	0.12	0.67	0.33
9,000	7,670	1,330	0.95	0.15	0.62	0.38
10,000	8,180	1,820	0.82	0.18	0.51	0.49

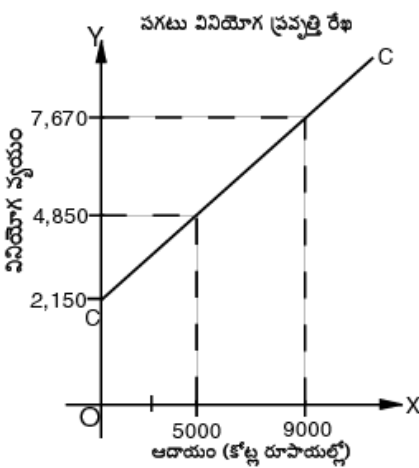
పై పట్టిక-24.1లో మొదటి వరుసలో ఆదాయాన్ని, రెండో వరుసలో వినియోగ వ్యయాన్ని చూపటం జరిగింది. ఆదాయానికి, వినియోగానికి తేడా పొదుపు. ఆదాయం పెరుగుతుంటే వినియోగ వ్యయం కూడా పెరుగుతోంది. ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ పొదుపు కూడా పెరుగుతోంది. ఆదాయం మరీ తక్కువగా ఉన్నప్పుడు వ్యక్తులు చేసే వ్యయం వారి ఆదాయం కన్నా హెచ్చుగా ఉన్నది. పట్టికలో ఆదాయం 4,000 కన్నా తక్కువగా ఉన్నప్పుడు వినియోగ వ్యయం ఆదాయం కంటే ఎక్కువగా ఉంది. అయితే ఆదాయాన్ని మించిన వ్యయం ప్రజలు ఎట్లా చేయగలరు. అనే ప్రశ్న ఎదురవుతుంది. ఇది వరలో ద్రవ్య రూపంలో లేదా బాండ్ల రూపంలో ఉన్న పొదుపును ప్రజలు ఉపయోగించవచ్చు. విదేశాల నుండి దిగుమతి చేసుకున్న వస్తువులు, ఎగుమతుల కంటే హెచ్చుగా ఉంటే వినియోగ వ్యయం ఆదాయాన్ని మించి ఉండవచ్చు. ఈ పట్టికలో చివరి నాలుగు వరుసలలో APC, APS, MPC, MPSలను చూపటం జరిగింది. ఇది వరకే చెప్పినట్లు ఆదాయంలో

వినియోగం పై చేసిన వ్యయ నిష్పత్తిని సగటు వినియోగ ప్రవృత్తిని తెలుపుతుంది. ఆదాయంలో పొదుపు శాతాన్ని సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి తెలుపుతుంది. అదనపు ఆదాయానికి, అదనపు వినియోగ వ్యయానికి మధ్య నిష్పత్తిని ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి తెలుపుతుంది. అదనపు ఆదాయానికి, అదనపు పొదుపుకి మధ్య నిష్పత్తి ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తిని తెలుపుతుంది.

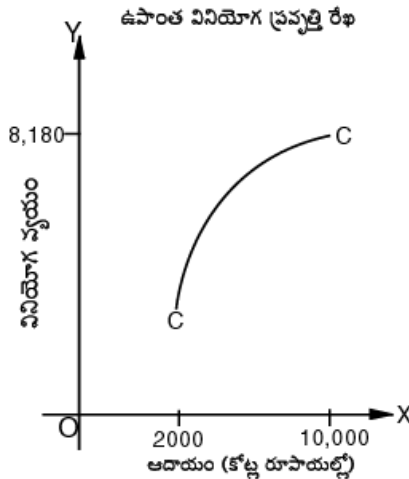
రేఖా చిత్ర వివరణ

పటం 24.1లో సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి రేఖను చూపుతుంది. ఆదాయాన్ని X-అక్షం మీద, వినియోగ వ్యయాన్ని Y- అక్షం మీద తీసుకుంటే, CC రేఖ సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి రేఖ. ఆదాయం Y మూల బిందువు వద్ద సున్నా ఉన్నా కూడా వినియోగ వ్యయం 2,150 కోట్లుగా చూపటం జరిగింది. అంటే పాత పొదుపులను వాడుతూ, స్థిరాస్థులను అమ్ముకొని గాని, ఏదో విధంగా వినియోగ వ్యయం చేయబడుతుంది. ఆదాయం రూ. 5,000 కోట్లకు పెరిగినపుడు వినియోగ వ్యయం రూ. 4,850 కోట్లు మేరకే పెరిగింది. అంటే ఆదాయం రూ. 1,000 కోట్లకు పెరిగినా వినియోగ వ్యయం రూ. 850 కోట్లు మేరకే పెరిగింది. అప్పుడు సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి 0.97 గా ఉన్నది. సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి స్థిరంగా ఉంటుంది. కాబట్టి అందువల్ల CC రేఖ సరళ రేఖగా ఉంటుంది.

రేఖా పటం 24.1

రేఖా పటం 24.2

రేఖా పటం - 24.2లో ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తిని చూపటం జరిగింది. ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి తగ్గుతుంది. ఆదాయం హెచ్చు స్థాయిలో ఉన్నప్పుడు ప్రజల పొదుపు చేసే శక్తి హెచ్చుగా ఉంటుంది. అందువల్ల CC రేఖ 24.2 చిత్రంలో చూపినట్లుగా వంగుతుంది.

స్వల్ప కాల వ్యవధిలో ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి తగ్గటానికి కారణాలు

1. స్వల్ప కాలంలో ప్రజల వినియోగపు అలవాట్లు, అభిరుచులు స్థిరంగా ఉంటాయి. అందువల్ల అదనపు ఆదాయాన్నంతటినీ వినియోగం కోసం వెచ్చించరు.
2. ఆదాయ స్థాయి పెరుగుతూ ఉంటే ప్రజలు ధనవంతులవుతున్నట్లు పరిగణించాలి. ధనవంతులు వినియోగ వస్తువుల పై తక్కువ అనుపాతంలో వెచ్చిస్తుంటారు. MPC తగ్గేటప్పుడు అది సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి కన్నా తక్కువగా ఉంటుంది.

24.3 వినియోగ ప్రవృత్తిని నిర్ణయించే అంశాలు

వ్యక్తుల యొక్క వినియోగ వ్యయాన్ని నిర్ణయించే ముఖ్య అంశం వారి ఆదాయ స్థాయి. ఆదాయంతో పాటు మరికొన్ని అంశాలు కూడా వినియోగ ప్రవృత్తి పై ప్రభావాన్ని చూపుతాయి. వాటిని కీస్ రెండు విధాలుగా పేర్కొన్నాడు.

1. ఆత్మాశ్రయాంశములు (Subjective Factors)

2. పరాశ్రయాంశములు (Objective Factors)

24.3.1 ఆత్మాశ్రయాంశాలు

వ్యక్తుల, వ్యాపార సంస్థల మానసిక ప్రవర్తనకు లేదా స్వభావాలకు చెందిన అంశాలను కీన్స్ ఆత్మాశ్రయాంశాలుగా పేర్కొన్నాడు. ప్రజలు తమ ఆదాయంలో వినియోగానికి పోగా మిగిలిన దానిని పొదుపు చేయాలని ఆశిస్తారు. ఆదాయ స్థాయిని బట్టి పొదుపు ఉంటుంది. చేసే పొదుపుని బట్టి వినియోగ వ్యయం మారుతుంది.

- 1) ప్రస్తుతం కష్టపడి పొదుపు చేస్తే భవష్యత్లో దానిని అనుభవించవచ్చనే విజ్ఞత, అనారోగ్యం, నిరుద్యోగం వంటి అవాంతరాలను ఎదుర్కొనేందుకు పొదుపు చేస్తూ ఉంటారు.
- 2) ముందు జాగ్రత్త కోసం అంటే రిటైర్ అయ్యాక ఉండే అవసరాలకోసం పొదుపు చేస్తారు.
- 3) తమ వారసులకు ఆస్తులను సంపాదించి పెట్టాలనే కోరిక, సంఘంలో గౌరవ ప్రతిష్టలు పొందాలనే అభిలాష వల్ల పొదుపు జరుగుతూ ఉంటుంది.
- 4) స్వయం సిద్ధంగా ఉండే పినినారితనం వల్ల పొదుపు జరుగుతుంది.
- 5) భవిష్యత్తులో జీవన ప్రమాణాన్ని కొనసాగించుకోవటానికి ప్రజలు పొదుపు చేస్తారు.
- 6) వ్యక్తులే కాకుండా వ్యాపార సంస్థలు కూడా భవిష్యత్ అవసరాల కొరకు ప్రస్తుత వినియోగాన్ని తగ్గించుకుంటాయి. తరుగుదల కోసం, నూతన యంత్రాల కొనుగోలు కోసం, సంస్థ అభివృద్ధికోసం పొదుపు చేస్తుంటాయి.

పైన తెల్పిన కారణములను కీన్స్ వినిమిది కారణాలుగా 1) ముందు జాగ్రత్త 2) దూరదృష్టి 3) మదింపు (Calculation) 4) వృద్ధి 5) స్వతంత్రత 6) ఉద్యమిత్వం 7) గర్వం (Pride) 8) అత్యాశ (Greed) అనే ఉద్దేశాలతో ఖర్చు చేయకుండా పొదుపు చేస్తారని పేర్కొనటం జరిగింది.

24.3.2 పరాశ్రయాంశాలు (Objective Factors)

కీన్స్ వినియోగ ఫలాన్ని ప్రభావితం చేసే నిజ లేదా వాస్తవిక అంశాలను పరాశ్రయాంశాలని అవి ఆరు విధాలుగా ఉంటాయని పేర్కొన్నాడు.

1. ఆదాయ పంపిణీ : వినియోగ ప్రవృత్తి అనేది సంఘంలో ఉన్న ఆదాయ పంపిణీ పై ఆధారపడి ఉంటుంది. పేద ప్రజల వినియోగ ప్రవృత్తి ఎక్కువగాను, ధనిక ప్రజల వినియోగ ప్రవృత్తి తక్కువగాను ఉంటుంది. జాతీయాయంలో హెచ్చు భాగం ధనికుల చేతిలోను, తక్కువ భాగం పేదల చేతుల్లోను ఉంటే వినియోగ ప్రవృత్తి తక్కువగా ఉంటుంది. ఆదాయం పునః పంపిణీ జరిగి ధనిక వర్గాల నుండి పేద వర్గాలకు ఆదాయం పంపిణీ జరిగితే పేద ప్రజల వినియోగ ప్రవృత్తి మారేందుకు వీలుంటుంది.
2. ధరల స్థాయి : ధరల స్థాయి మార్పులను బట్టి వినియోగ ప్రవృత్తి మారుతూ ఉంటుంది. ధరలు పెరుగుచున్నాయని ప్రజలు భావిస్తే వస్తువులను ఎక్కువగా కొని దాచుకుంటారు. అలాగే వస్తువుల కొరత భవిష్యత్లో ఏర్పడబోతోందని భావిస్తే ప్రస్తుతం ఎక్కువగా కొంటారు. వినియోగ ప్రవృత్తి పెరుగుతుంది. ధరల తక్కువ స్థాయిలో ఉంటే వినియోగ వ్యయం తక్కువగా ఉండి, వినియోగ ప్రవృత్తి కూడా తక్కువగా ఉంటుంది.
3. పన్నుల విధానం : ప్రభుత్వం అనుసరించే పన్నుల విధానం కూడా వ్యక్తుల, సంస్థల వినియోగ వ్యయం పై ప్రభావాన్ని చూపిస్తుంది. ప్రభుత్వం అనుసరించే పన్నుల విధానం రెండు రకాలుగా ఉంటుంది. 1) ప్రత్యక్ష పన్నుల విధానం 2) పరోక్ష పన్నుల విధానం. ప్రత్యక్ష పన్నుల రేట్లను పెంచితే ధనికుల వినియోగ వ్యయం మారక పోవచ్చు. కాని వారి పొదుపులు తగ్గుతాయి. పరోక్ష పన్నులను పెంచితే ప్రజల వ్యయార్హ ఆదాయాలు తగ్గి వినియోగ ప్రవృత్తి తగ్గుతుంది.
4. తరుగుదల విధులు : వ్యాపార సంస్థలు తమ తరుగుదల నిధులను పెంచినట్లయితే వారి వినియోగ ప్రవృత్తి పెరుగుతుంది.
5. గాలిపాటు ఆదాయాలు : గాలి పాటు ఆదాయాలు (ఆకస్మికంగా వచ్చే ఆదాయాలు) వల్ల వినియోగ ప్రవృత్తి పెరుగుతుంది.

6. వడ్డీరేటు : వడ్డీరేటు పెరిగితే పాదుపులు ప్రాత్యహించబడి, వినియోగ ప్రవృత్తి తగ్గుతుందని, సాంప్రదాయక శాస్త్రవేత్తలు భావించారు. కాని వడ్డీరేటు ప్రభావం వినియోగ వ్యయం పై ప్రత్యక్షంగా ఉండదని కీన్స్ అంటాడు.
7. ద్రవ్యపరమైన ఆదాయం : ఆదాయం పెరగటం వల్ల వినియోగం, పాదుపు పెరుగుతుంది. అయితే వినియోగం కన్నా పాదుపు ఎక్కువగా పెరుగుతుంది. తక్కువ ఆదాయం ఉన్నవారైతే వారి ప్రాథమిక అవసరాలు తీరే వరకు పెరిగిన ఆదాయం ఖర్చు చేస్తారు. అందువల్ల పాదుపు కన్నా వినియోగమే ఎక్కువగా పెరుగుతుంది.
8. విత్త లేదా ద్రవ్య సంపూర్ణ విధానాలు : విత్త లేదా ద్రవ్య సంబంధమైన విధానాల వల్ల, అవి తమ వాటాదార్లకు ఎక్కువ లాభాలను ప్రకటిస్తే, ఎవరైతే ఆ సంస్థల్లో వాటాలు, డిపాజిట్లు కలిగి ఉంటారో వారి వినియోగ ద్రవ్యం అధికం అవుతుంది.
9. బ్యాంకు పరపతి : వినియోగదారులకు సులభ పరతుల మీద పరపతి సౌకర్యాలను బ్యాంకులు అందిస్తే, వినియోగ వ్యయం పెరుగుతుంది.
10. జనాభా పరమైన కారణాలు : కుటుంబాల పరిమాణం, వారి అలవాట్లు, అభిరుచులు, ధృక్పథాలు, జీవన ప్రమాణాలు మీద వినియోగ వ్యయం ఆధారపడి ఉంటుంది. గ్రామాలు, పట్టణాల్లో నివసించే జనాభాను బట్టి కూడా వినియోగ వ్యయం ఉంటుంది. పట్టణాలైతే వినియోగం ఎక్కువగా, పల్లెలైతే తక్కువగా ఉంటుంది.
11. ప్రదర్శనా ప్రభావం : డ్యూసెన్ బరీ చెప్పిన విధంగా ప్రదర్శనా ప్రభావం వల్ల అంటే ఎక్కువ ఆదాయ వర్గం వారి వినియోగపు అలవాట్లను, తక్కువ వినియోగ వర్గాల వారు అనుకరిస్తే వినియోగ వ్యయంలో మార్పు సంభవిస్తుంది.
12. ఇతర అంశాలు : పైన తెల్పిన కారణాలతోపాటు యుద్ధాలు, ప్రభుత్వం కరవుభత్యం ప్రకటించటం, భవిష్యత్తులో ఆదాయాలు పెరుగుతాయని భావించటం మొదలైన అంశాలు వినియోగ వ్యయాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి.

24.4 సాపేక్ష ఆదాయ వినియోగ ఫల సిద్ధాంతం (Relative Income Hypothesis)

ఆదాయానికి, వినియోగానికి మధ్య గల సంబంధం గురించి కీన్స్ కాకుండా మరికొంత మంది కూడా తమ అభిప్రాయాలను వివరించారు. వారిలో డ్యూసెన్ బెర్లి ముఖ్యుడు. డూసెన్ బెర్లి ఉద్దేశంలో, వ్యక్తుల వినియోగ వ్యయం వారితో నివసించే వ్యక్తుల ఆదాయం, అలవాట్ల మీద సాపేక్షంగా ఆధారపడి ఉంటుంది. సంఘంలో నివసిస్తున్నప్పుడు, ప్రతి వ్యక్తి తమ తోటి వ్యక్తుల అలవాట్లను, ఆచారాలను అనుకరించటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. అంటే ఇతరుల ఆదాయాలు, ఇతరుల వినియోగపు తీరులు, ఒక వ్యక్తి వినియోగం పై తగినంత ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి. వినియోగ ధోరణుల్లో అనుకరణ ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుందని డ్యూసెన్ బెర్లి ఉద్దేశం. దీనినే ప్రదర్శనా ప్రభావం అంటారు. వినియోగదారులు ఒక వినియోగ స్థాయికి అలవాటు పడ్డాక, ఆదాయం తగ్గినా దానిని మార్చుకోలేరు. ఆర్థిక మాంద్యంలో ఆదాయాలు తగ్గినా వినియోగాలను తగ్గించుకోరు. పైగా అవసరమైతే పాదుపును తగ్గించుకుంటారు. కనుక స్వల్ప కాలంలో వినియోగ ప్రవృత్తి కూడా అస్థిరంగా ఉండక తప్పదు. వినియోగదార్ల వ్యయ ధోరణులను గురించి వివరించే ముఖ్య సిద్ధాంతాల్లో ఇది ఒకటి. మన దేశం లాంటి అల్పాభివృద్ధి చెందిన దేశాల్లోని మధ్య తరగతి కుటుంబాల్లో ఈ ప్రదర్శనా ప్రభావం ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది.

24.5 శాశ్వత ఆదాయ ఉపకల్పన సిద్ధాంతం (Permanent Income Hypothesis)

చికాగో యూనివర్సిటీకి చెందిన ప్రాఫెసర్ మిల్టన్ ఫ్రీడ్మన్ (Milton Friedman) అనే శాస్త్రవేత్త శాశ్వత ఆదాయ ఉపకల్పన సిద్ధాంతాన్ని ప్రవేశ పెట్టాడు. అతడు ఆదాయాన్ని రెండు భాగాలుగా విభజించాడు. 1) శాశ్వత ఆదాయాలు 2) పరివర్తనాత్మక ఆదాయ భాగం.

వ్యక్తులు దీర్ఘకాలంలో వస్తుందని ఆశించే ఆదయాన్ని శాశ్వత ఆదాయం గాను, ఊహించని లేదా అనుకోకుండా వచ్చే ఆదయాన్ని పరివర్తనాత్మక ఆదాయం అని ఫ్రీడ్మన్ అంటారు. కొన్ని సందర్భాల్లో ఆదాయం పెరగవచ్చు లేదా తగ్గవచ్చు. శాశ్వత ఉద్యోగంలో ఉంటూ ప్రతినెలా ఆర్జించే ఆదయాన్ని శాశ్వత ఆదాయం అనాలి. లాటరీల డబ్బు వస్తే అది పరివర్తనాత్మక ఆదాయం అవుతుంది.

శాశ్వత వినియోగం అనేది శాశ్వతంగా వచ్చే ఆదాయం పై ఆధారపడి ఉంటుందని ఫ్రీడ్మన్ అంటాడు. శాశ్వత ఆదాయంలో అది ఒక నిశ్చయమైన లేదా స్థిరమైన అనుపాతంలో ఉంటుంది. శాశ్వత ఆదాయం మారినా అందులో శాశ్వత వినియోగ భాగం మారదు.

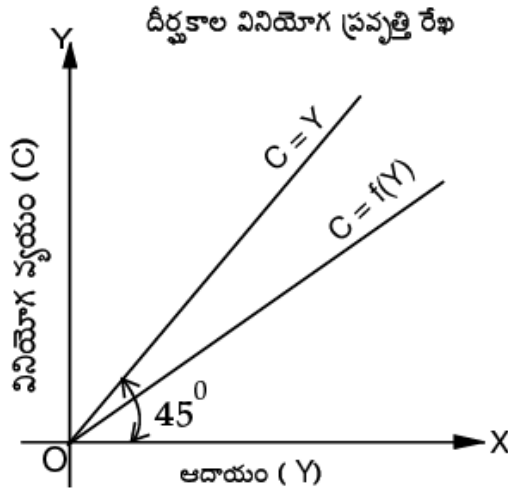
అయితే ఫ్రీడ్మెన్ సిద్ధాంతంలో అనేక లోపాలున్నాయి. వివిధ ఆదాయ వర్గాల వ్యక్తులకు ఒకే విధమైన వినియోగ వ్యయం ఉండదు. పేదలు తమ ఆదాయాల్లో వినియోగం కోసం వెచ్చించేది ఎక్కువ, ధనికుల వెచ్చించేది తక్కువ. ఆకస్మికంగా పెరిగే పరివర్తన ఆదాయం కూడా వినియోగ వ్యయాన్ని పెంచుతుంది. అలాగే ఆదాయం తగ్గితే, వినియోగాన్ని కూడా తగ్గించుకుంటారు. ఇది సర్వసాధారణ విషయం.

24.6 దీర్ఘకాల వినియోగ ఫల భావం (Long Run Consumption Function)

దీర్ఘకాలంలో వినియోగ ఫల భావన ఎట్లా ఉండునో వివరించే ప్రయత్నం అనేక ఆర్థిక వేత్తలు చేశారు. వారిలో సైమన్ కుజ్నెట్స్, ఆర్డర్ స్మిత్తీస్ ముఖ్యులు. సైమన్ కుజ్నెట్స్ అమెరికాలో ప్రజల వినియోగ ప్రవృత్తిని పరిశీలించి, దీర్ఘకాలంలో ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి స్థిరంగా ఉంటుందని, దీని విలువ 0.85 నుంచి 0.95ల మధ్య ఉంటుందని చెప్పారు.

1945లో ఆర్డర్ స్మిత్తీస్ (Arthur Smithies) అనే శాస్త్రవేత్త దీర్ఘకాల వినియోగ ప్రవృత్తి రేఖ మూలబిందువు నుండి ప్రారంభమయ్యే సరళ రేఖగా ఉంటుందని అంటారు. స్వల్పకాల వ్యవధిలో ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ సాదువులో పెరుగుదల ఎక్కువగా ఉంటుంది. దీర్ఘకాలంలో ఆదాయం అంతా వినియోగం అయితే వినియోగ ప్రవృత్తి రేఖ $C=Y$ గా, 45° రేఖగా ఉంటుంది. సాధారణంగా దీర్ఘకాలంలో ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి స్థిరంగా ఉంటుంది. జనాభా నగరాల నుండి గ్రామాలకి మారడం, నవకల్పనల ద్వారా నూతన వస్తువుల తయారీ ముప్పుగు మార్పుల వల్ల ప్రజల వినియోగపు అలవాట్లు, అభిరుచులు మారగలవని ఆర్డర్ స్మిత్తీస్ చెప్పాడు. రేఖా పటం-24.3 లో దీర్ఘకాల వినియోగ ప్రవృత్తి రేఖ చూపబడింది. ఇది మూల బిందువు నుండి సరళ రేఖగా గీయబడింది. అంటే దీర్ఘకాలంలో సగటు, ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తులు స్థిరంగాను సమానం గాను ఉంటాయి.

రేఖా పటం - 24.3

24.7 వినియోగ ఫల ప్రాముఖ్యత (Importance of the Consumption Function)

కీన్స్ ఆదాయం ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో వినియోగ ఫలానికి అత్యంత ప్రాముఖ్యం ఉంది. ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఈ భావన ప్రాముఖ్యతలను కొన్నింటిని తెలుసుకుందాం.

1. పెట్టుబడి ప్రాముఖ్యత : స్వల్ప కాలంలో వినియోగ ప్రవృత్తి స్థిరంగా ఉంటుంది. కాబట్టి ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆదాయ, ఉద్యోగితా స్థాయిలు పెరగాలంటే, కీలకమైన పాత్రను పెట్టుబడి వహించాల్సి ఉంటుందని కీన్స్ వినియోగ ఫల సూత్రం తెలుపుతుంది. స్వల్ప కాలంలో పెట్టుబడి పరిమాణాన్ని పెంచడం ద్వారా సమిష్టి డిమాండ్ స్థాయిని పెంచి ఆదాయ, ఉద్యోగితలను పెంచవచ్చునని ఈ వినియోగ ఫల భావం తెల్పుతుంది.

2. సే (J.B. Say) మార్కెట్ సూత్రాన్ని నిరాకరిస్తుంది : కీన్స్ మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం ప్రకారం ఆదాయంలోని పెరుగుదల కన్నా వినియోగ వ్యయంలోని పెరుగుదల తక్కువగా ఉంటుందని తెలుస్తుంది. అంటే సమిష్టి స్థాయి కంటే సమిష్టి డిమాండ్ తక్కువగా ఉంటుందన్న మాట. అందువల్ల సప్లయికి సమానంగా డిమాండ్ సృష్టించబడదు. ఫలితంగా మార్కెట్లో వస్తువుల నిల్వలు పెరుగుతాయి. ఇది అత్యుత్పత్తికి, క్రమంగా నిరుద్యోగితకు దారితీస్తుంది. దీనిని బట్టి సే సూత్రం సరైనది కాదని తెలుస్తుంది.
3. దీర్ఘకాల స్తబ్ధత (Secular Stagnation) : వినియోగ ఫల భావన వల్ల ధనిక పెట్టుబడిదారి ఆర్థికవ్యవస్థలో దీర్ఘకాల స్తబ్ధత ఎందువల్ల ఏర్పడుతుందో తెలుస్తుంది. ధనిక దేశాల్లో సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి, ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తులు తక్కువగా ఉంటాయి. ఈ దేశాల్లో ఆదాయం పెరిగే కొద్దీ ఆదాయం, వినియోగాల మధ్య అంతరం పెరుగుతుంది. ఈ అంతరం పెట్టుబడి పెరగవలసని అవశ్యకతను సూచిస్తుంది. కాని పెట్టుబడి పెరగటానికి ఆ దేశాల్లో అవకాశం ఉండదు. ఎందుకంటే ఆ దేశాల్లో మూలధనం పరిమాణం అంతకు ముందే ఎక్కువగా ఉండి ఉంటుంది. అంతేగాక వినియోగ వ్యయం తక్కువగా ఉంటుంది. ఫలితంగా ధనిక దేశాల్లో దీర్ఘకాల స్తబ్ధత ఏర్పడే అవకాశం ఉంది.
4. వ్యాపార చక్రాల మలుపు బిందువుల వివరణ : ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి విలువ ఒకటి కంటే తక్కువగా ఉంటుంది. దీన్ని బట్టి వ్యాపార చక్రాల మలుపు బిందువులకు (Turing Prints) సంతృప్తికరమైన వివరణ తెలుస్తుంది. వ్యాపార చక్రాల పై హెచ్చు, తగ్గులు ఎందుకు ఏర్పడతాయో తెలుసుకోవటానికి ఈ భావన తోడ్పడుతుంది.
5. గుణక భావనకు పునాది : ఆదాయ గుణకం (Income Multiplier) అనే ఒక ముఖ్య భావనను కీన్స్ అర్థశాస్త్రానికి అందించాడు. ఈ భావన ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి మీద ఆధారపడి ఉంది. గుణక భావన సహాయంతోనే కీన్స్ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆదాయ ఉత్పత్తి ప్రక్రియలను వివరించటం జరిగింది.
6. ప్రభుత్వ జోక్యం అవశ్యకతను తెలుపుతుంది : వినియోగం, ఆదాయం కన్నా తక్కువగా ఉండటం వల్ల ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆర్థిక మాంద్యం ఏర్పడుతుంది. కాబట్టి వినియోగాన్ని ప్రోత్సహించాలంటే ప్రభుత్వ పెట్టుబడి వ్యయం అవసరమౌతుంది. అంటే ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో ప్రభుత్వ జోక్యం అవశ్యకతను వినియోగ ఫల భావన తెలియచేస్తుంది.

24.8 సారాంశం

కీన్స్ చెప్పిన సమిష్టి డిమాండ్లో వినియోగానికి (C) ప్రథమ స్థానం ఇవ్వబడింది. వినియోగం, పెట్టుబడి, ప్రభుత్వ వ్యయం, నికర ఎగుమతులను కలిపితే సమిష్టి డిమాండ్ వస్తుంది. $(AD = C + I + G + (X - M))$ ఆదాయానికి, వినియోగానికి మధ్య గల సంబంధాన్ని “వినియోగ ఫలం” అంటారు. ఆదాయానికి, వినియోగానికి మధ్య నిష్పత్తియే వినియోగ ప్రవృత్తి.

$$\text{సగటు వినియోగ ప్రవృత్తి (APC)} = \frac{\text{వినియోగం}}{\text{ఆదాయం}} = \frac{C}{Y}$$

అదనపు ఆదాయానికి, అదనపు వినియోగానికి గల నిష్పత్తి ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి.

$$\text{ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి} = \frac{\text{అదనపు వినియోగం}}{\text{అదనపు ఆదాయం}} \text{ లేదా } \text{MPC} = \frac{\Delta C}{\Delta Y}$$

ఆదాయానికి, పొదుపులకు గల నిష్పత్తిని సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి అంటారు.

$$\text{సగటు పొదుపు ప్రవృత్తి (APS)} = \frac{\text{పొదుపు}}{\text{ఆదాయం}} = \frac{S}{Y}$$

అదనపు ఆదాయానికి, అదనపు పొదుపుకు మధ్య నిష్పత్తిని ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి అంటారు.

$$\text{ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి (MPS)} = \frac{\text{అదనపు పొదుపు}}{\text{అదనపు ఆదాయం}} = \frac{\Delta S}{\Delta Y}$$

స్వల్పకాలంలో వ్యక్తుల వినియోగపు అలవాట్లు దాదాపు స్థిరంగా ఉంటాయి. అందువల్ల ఆదాయం పెరిగినా, ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి తగ్గుతూ ఉంటుంది. కనుక, సమిష్టి డిమాండ్ స్థాయిని కాపాడేందుకు పెట్టుబడిని లేదా ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని కీన్స్ పెంచవలసిన అవశ్యకత ఏర్పడుతుంది.

వినియోగ వ్యయాన్ని నిర్ణయించడంలో ఆదాయానికే కాక మరికొన్ని అంశాలకు కూడా ప్రాధాన్యత ఉంటుందని కీన్స్ అంటాడు. వాటిని ఆత్మాశ్రయాంశాలు, పరాశ్రయాంశాలుగా పేర్కొన్నాడు. ముందు జాగ్రత్త, దూరదృష్టి, పిసినారి తనం, తరుగుదల మొదలయినవి ఆత్మాశ్రయాంశాలు, ఆదాయ పంపిణీ, ధరల స్థాయి, పన్నుల విధానం, తరుగుదల నిధులు, గాలివాటు ఆదాయాలు, వడ్డీరేటు మొదలగునవి పరాశ్రయాంశాలు. ఆదాయానికి, వినియోగ వ్యయానికి ఉండే సంబంధం స్థిరంగా ఉంటే దానిని చిరకాల వినియోగ ఫల భావం అంటారు. అప్పుడు APC, MPC విలువలు సమానంగా ఉంటాయి. వ్యక్తి వినియోగంలో అనుకరణ ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుందని డ్యూసెన్ బెర్రె సాపేక్ష ఆదాయ సిద్ధాంతంలో పేర్కొన్నాడు. శాశ్వత ఆదాయ సిద్ధాంతాన్ని మిల్టన్ ఫ్రీడ్మెన్ చెప్పాడు. ఆదాయాన్ని శాశ్వత ఆదాయం, పరివర్తనాత్మక ఆదాయం అని విభజించి శాశ్వత వినియోగం అనేది శాశ్వత ఆదాయంలో ఒక స్థిర అనుపాతంలో ఉంటుందని చెప్పాడు.

24.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. ఆదాయానికి, వినియోగానికి మధ్య గల సంబంధాన్ని వినియోగ ఫలం అంటారు.
2. ఆదాయం పెరుగుచున్న కొద్దీ ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి క్షీణిస్తుంది.
3. ఉపాంత పాదుపు ప్రవృత్తి విలోమమే కీన్స్ పెట్టుబడి లేదా ఆదాయ గుణకం.
4. వినియోగ ప్రవృత్తిని ప్రభావితం చేసే అంశాలు రెండుగా చెప్పవచ్చు. సంస్థల, వ్యక్తుల మానసిక సంబంధమైన అంశాలను ఆత్మాశ్రయాంశాలని, నిజ లేదా వాస్తవిక విషయాలను పరాశ్రయాంశాలని కీన్స్ అంటారు.

24.10 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. వినియోగ ఫలం అనగానేమి? సగటు, ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తులను గూర్చి వ్రాయుము.
- జ. వినియోగ ఫలం నిర్వచించి, మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం, APC, MPC, APS, MPS లను క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.
2. కీన్స్ ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో వినియోగ ఫల భావన సిద్ధాంతాని గల ప్రాముఖ్యతను గూర్చి వ్రాయుము.
- జ. వినియోగ ఫలం గూర్చి వివరించి, దాని ప్రాముఖ్యతను తెలపాలి.
3. వినియోగ ప్రవృత్తిని ప్రభావితం చేసే ఆత్మాశ్రయ, పరాశ్రయాంశాలను గూర్చి వ్రాయుము.
- జ. వినియోగ ఫలం నిర్వచించి, ఆత్మాశ్రయాంశములు, పరాశ్రయాంశములను వివరించాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. కీన్స్ మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం వ్రాయుము.
- జ. వినియోగ ఫలం నిర్వచించి, మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం వ్రాయాలి.
2. వినియోగ ప్రవృత్తిని నిర్ణయించే అంశాలను గూర్చి వ్రాయుము.
- జ. వినియోగ ఫలం నిర్వచించి, వినియోగ ప్రవృత్తిని ప్రభావితం చేసే ఆత్మాశ్రయ, పరాశ్రయాంశములను వ్రాయాలి.
3. వినియోగ ఫల ప్రాముఖ్యతను వివరించుము.
- జ. వినియోగ ఫల ప్రాముఖ్యతను వివరించాలి.

4. చిరకాల వినియోగ ఫల భావం గూర్చి వ్రాయుము.
- జ. చిరకాల వినియోగ ఫలం అంటే నిర్వచించి, రేఖా చిత్రం గీయాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. వినియోగ ఫల భావన
- జ. వినియోగ ఫల నిర్వచనం వ్రాయాలి.
2. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి (MPC)
- జ. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి ఉదాహరణతో వ్రాయాలి.
3. మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం
- జ. కీన్స్ చెప్పిన మానసిక వినియోగ ఫల సూత్రం ప్రమేయాలు
4. ఆత్మశ్రయాంశాలు
- జ. వినియోగ ప్రవృత్తిని ప్రభావితం చేసే ఆత్మశ్రయాంశాలు వ్రాయాలి.
5. పరాశ్రయాంశాలు
- జ. వినియోగ ప్రవృత్తిని ప్రభావితం చేసే పరాశ్రయాంశాలు వ్రాయాలి.
6. ప్రదర్శనా ప్రభావం
- జ. ప్రదర్శనా ప్రభావం అంటే వివరించి, సాపేక్ష ఆదాయ సిద్ధాంతం క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.

24.11 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Dudly Dillard	:	Economics of J.M. Keynes
2. M.L. Jingham	:	Advanced Economic Theory
3. M.C. Vaish	:	Macro Economics
4. K.K. Dewett	:	Modern Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 25

పెట్టుబడి - రకాలు, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం

విషయక్రమం

25.0	ఉద్దేశాలు, అక్ష్యాలు
25.1	విషయ పరిచయం
25.2	పెట్టుబడి అర్థము
25.3	పెట్టుబడి రకాలు
25.3.1	స్థూల పెట్టుబడి
25.3.2	పునః స్థాపిత పెట్టుబడి
25.3.3	నికర పెట్టుబడి
25.3.4	స్వయం ప్రేరిత, ప్రేరిత పెట్టుబడి
25.4	పెట్టుబడి ప్రాముఖ్యత
25.5	పెట్టుబడి నిర్ణయకాలు
25.6	ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం
25.6.1	డిస్కాంట్ సూత్రం
25.6.2	ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
25.6.3	పెట్టుబడి డిమాండ్
25.6.4	పెట్టుబడి సమతౌల్యం
25.6	సారాంశం
25.7	గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు
25.8	పదకోశం
25.9	మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
25.10	సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

25.0 ఉద్దేశాలు, అక్ష్యాలు

గత భాగంలో సమిష్టి డిమాండ్ లో ఒక అంశమైన వినియోగ వ్యయం, వినియోగ ప్రవృత్తికి సంబంధించిన కీన్స్ విశ్లేషణను వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగంలో సమిష్టి డిమాండ్ లో మరొక అంశమైన పెట్టుబడి వ్యయాన్ని వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * పెట్టుబడి అంటే ఏమిటి?
- * స్థూల పెట్టుబడి, పునః స్థాపిత పెట్టుబడి, నికర పెట్టుబడి
- * స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి
- * ప్రేరిత పెట్టుబడి
- * ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం

25.1 విషయ పరిచయం

ఉత్పత్తి ఉద్యోగితా సిద్ధాంతాల్లో పెట్టుబడికి కీలక స్థానం ఉంది. నిజానికి ఉత్పత్తి-ఉద్యోగితా స్థాయిలను నిర్ణయించటంలో వినియోగ వ్యయానికి అంతగా ప్రాముఖ్యాన్ని ఇవ్వనవసరం లేదు. ఎందుకంటే వినియోగ వ్యయం అనేది ఆదాయ స్థాయి $[C = f(y)]$ పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆదాయ స్థాయిలోని మార్పుల వల్ల వినియోగ వ్యయం మారుతుంది. అయితే వినియోగ ప్రవృత్తి (Propensity to Consume) స్వల్పకాలంలో స్థిరంగా ఉంటుందని కూడా కీన్స్ పేర్కొన్నాడు. కాబట్టి సమిష్టి డిమాండ్‌లో మార్పులకు పెట్టుబడి వ్యయంలో మార్పులే కారణం అవుతాయి. పెట్టుబడి మారినందు వల్ల సమిష్టి డిమాండ్ (Aggregate Demand) మారి ఉత్పత్తి-ఉద్యోగితా స్థాయిల్లో మార్పులు సంభవిస్తాయి.

పెట్టుబడి వ్యయంలో ఎందుకు మార్పులు కలుగుతాయి? పెట్టుబడికి మార్పు చెందే చంచల స్వభావం ఎందుకు ఉంది? అనే విషయాలను మనం పరిశీలించవలె. స్వేచ్ఛా వ్యాపార ఆర్థిక వ్యవస్థలో ప్రైవేటు వ్యాపార సంస్థలు దేన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని తమ పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయిస్తాయి? అనేది కూడా మనం తెలుసుకోవలసి ఉంది. పెట్టుబడిని నిర్ణయించే అంశాల్లో ముఖ్యమైనవి వడ్డీరేటు మరియు ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం. అయితే వడ్డీరేటు స్వల్పకాలంలో స్థిరంగా ఉంటుంది. కాబట్టి పెట్టుబడి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం అంటే లాభాల రేటుగా చెప్పవచ్చు. వడ్డీరేటు, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాలను పోల్చి పెట్టుబడి జరుగుతూ ఉంటుంది. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం వడ్డీరేటు కన్నా ఎక్కువగా ఉంటే పెట్టుబడి పెరుగుతుంది. ఈ భాగంలో ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని, అది ఆధారపడి ఉన్న అంశాలను చర్చించటం జరిగింది. ముందుగా పెట్టుబడిని గురించి తెలుసుకుందాం.

25.2 పెట్టుబడి అర్థం

ఆర్థికవ్యవస్థలో క్రొత్త యంత్ర పరికరాలను, ఉత్పాదక వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడానికయ్యే వ్యయాన్ని పెట్టుబడి లేదా పెట్టుబడి వ్యయంగా చెప్పవచ్చు. లేదా భౌతిక ఉత్పాదక వస్తురాశిలో వచ్చిన పెరుగుదల (Addition of the Physical Stock of Capital) ను పెట్టుబడి (Investment)గా నిర్వచించవచ్చు.

ఎడ్వర్డ్ షపిరో (Edward Shapiro) ప్రకారం ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క సాంవత్సరిక ఉత్పత్తి విలువలో ఒక భాగంగా ఉండే కొత్త నిర్మాణాలు, మన్నిక కలిగిన కొత్త ఉత్పాదక వస్తువుల, ఇన్వెంటరీలు మొదలైన వాటి మొత్తమే పెట్టుబడి. వ్యాపార సంస్థలు నూతన యంత్రాలు, యంత్ర పరికరాలను కొన్నప్పుడు ఆ మేరకు పెట్టుబడి జరిగిందని చెప్పవచ్చు. అయితే పాత యంత్రాలు, యంత్ర పరికరాలు, పాత షేర్లు, ఋణ పత్రాలు కొంటే పెట్టుబడి జరిగిందని అనరాదు. ఎందుకంటే ఉన్న వాటిని ఒక సంస్థకొంటే, మరొక సంస్థ అమ్ముతుంది. పాత ఉత్పాదక వస్తువులను కొనడం వల్ల నూతనంగా ఉద్యోగావకాశాలు ఏర్పడవు.

కాబట్టి కొత్త యంత్రాల కొరకు లేదా కొత్తగా ఉద్యోగితను కల్పించడం కోసం జరిగే వ్యయాన్ని మొత్తాన్ని పెట్టుబడిగా చెప్పవచ్చు. కీన్స్ ఉద్దేశంలో పెట్టుబడి అంటే వాస్తవమే (భౌతికమైనది) గాని, విత్తపరమైనది కాదు. కొత్తగా ఉద్యోగితా సౌకర్యాలను, ఉత్పత్తి నిర్మాణాలను, పరికరాలను లేదా యంత్ర సామాగ్రిని ఏర్పాటు చేసుకోవటమే వాస్తవ పెట్టుబడి (Real Investment). (స్థూలంగా పరిశీలిస్తే దీర్ఘకాల ఉపయోగమున్న ఉత్పాదక వస్తువులను, నూతన గృహావసరాలకి అవసరమైన వాటి నిల్వల్లోని పెరుగుదలకు అయిన వ్యయాన్ని పెట్టుబడి వ్యయంగా భావించవలె. అయితే నూతన గృహా వసతి, ఇన్వెంటరీల్లో వృద్ధి ఆర్థికవ్యవస్థలోని ఉత్పాదక పరికరాల రాశిలో పెరుగుదల కలగచేయవు. అందువల్ల ఉత్పత్తి-ఉద్యోగితా సిద్ధాంతం దృష్ట్యా ఆ విధమైన వ్యయాన్ని మనం ప్రస్తుతం విస్మరించాలి.)

25.3 పెట్టుబడి రకాలు

పెట్టుబడి వివిధ రకాలుగా ఉండవచ్చు. అవి: 1. స్థూల పెట్టుబడి 2. పునః స్థాపిత పెట్టుబడి 3. నికర పెట్టుబడి 4. స్వయం ప్రేరి పెట్టుబడి 5. ప్రేరిత పెట్టుబడి. ఇప్పుడు ఒక్కొక్క దాన్ని గురించి పరిశీలిద్దాం.

25.3.1 స్థూల పెట్టుబడి

భౌతిక రూపంలో ఉత్పాదక వస్తురాశి పెరుగుదలను స్థూల పెట్టుబడిగా నిర్వచించవచ్చు. నూతన ఉత్పాదక వస్తువుల నిర్మాణానికి అయ్యే వ్యయాన్ని స్థూల పెట్టుబడిగా చెప్పవచ్చు. పాత ఉత్పాదక వస్తువులను కొన్నప్పుడు యాజమాన్యం మాత్రమే బదిలీ అవటం వల్ల,

నూతనంగా ఉద్యోగవకాశాలు ఉత్పన్నం కావు. నూతన యంత్రాల నిర్మాణానికి, ఫ్యాక్టరీల నిర్మాణానికి అయ్యే వ్యయాన్ని స్థూల పెట్టుబడి అంటారు. ఇట్లాంటి వ్యయం వాటి నిర్మాణం వల్ల నూతన ఉద్యోగవకాశాలను కలగజేస్తుంది. ఉదాహరణకు, ఆర్థికవ్యవస్థలో ఒక సంవత్సరంలో 1000 యంత్రాలు నిర్మితమైనాయని తలుద్దాం. ఈ 1000 యంత్రాల నిర్మాణానికి అయిన వ్యయాన్ని స్థూల పెట్టుబడి అనవలె. అందులో 200 యంత్రాలు ఆ సంవత్సరంలో పనికి రాని యంత్రాల స్థానే ఉపయోగించినారని భావిద్దాం. ఈ 200 యంత్రాలనిర్మాణానికి అయిన వ్యయం (దీనినే పునః స్థాపిత పెట్టుబడి అంటారు) స్థూల పెట్టుబడిలో చేరి ఉంటుంది. అదే విధంగా ఒక యంత్రం తిరుగుతూ పాతదవుతూ ఉంటుంది. భవిష్యత్లో దాని స్థానే కొత్త యంత్రాన్ని ప్రవేశ పెట్టవలె. దీని కోసం ఒక నిధిని స్థాపించవలె. అట్లాంటి తరుగుదల నిధి కూడా స్థూలమైన పెట్టుబడిలో చేరి ఉంటుంది. అంటే స్థూల పెట్టుబడిలో నికర, పునః స్థాపిత పెట్టుబడులు ఉంటాయి.

స్థూల పెట్టుబడి = నికర పెట్టుబడి + పునః స్థాపిత పెట్టుబడి.

25.3.2 పునః స్థాపిత పెట్టుబడి

ఉత్పాదక వస్తువులు అంటే యంత్ర సామాగ్రి లాంటివి ఎల్లకాలం ఉపయోగంలో ఉండవు. వాటికి ప్రతి సంవత్సరం కొంత తరుగుదల ఉంటుంది. మరి కొంత కాలం తరువాత అవి పూర్తిగా పనికి రాకుండా పోతాయి. వాటి స్థానంలో నూతన ఉత్పాదక వస్తువులు (ఉదాహరణకు నూతన యంత్రాలు) ప్రవేశ పెట్టవలసి ఉంటుంది. ఆ విధంగా పాత యంత్రాల స్థానంలో నూతన యంత్రాలను ప్రవేశ పెట్టుటకు అయిన నిర్మాణ వ్యయాన్ని లేదా పెట్టుబడిని పునః స్థాపిత పెట్టుబడి (Replacement Investment) అంటారు. పై ఉదాహరణలో ఆర్థికవ్యవస్థలో పనికిరాని యంత్రాల స్థానే ఉపయోగించిన 200 యంత్రాల నిర్మాణానికైన వ్యయాన్ని పునః స్థాపిత పెట్టుబడి అంటారు. పునః స్థాపిత పెట్టుబడి స్థూల పెట్టుబడిలో భాగంగా ఉంటుంది.

25.3.3 నికర పెట్టుబడి

ఉత్పాదక సామర్థ్యాన్ని పెంచుటకు గాను, నూతనంగా ఉత్పాదక వస్తురాశి కోసం చేసిన వ్యయాన్ని 'నికర పెట్టుబడి' (Net Investment)గా నిర్వచించవచ్చు. లేదా స్థూల పెట్టుబడి నుంచి పునః స్థాపిత పెట్టుబడిని మినహాయిస్తే నికర పెట్టుబడి వస్తుంది. పై ఉదాహరణలో స్థూల పెట్టుబడి అయిన 1000 యంత్రాల నిర్మాణ వ్యయం నుంచి పునః స్థాపిత పెట్టుబడి అయిన 200 యంత్రాలను మినహాయించగా మిగిలిన 800 యంత్రాల నిర్మాణానికి అయిన వ్యయాన్ని నికర పెట్టుబడి అంటాము. ఈ మేరకు మాత్రమే ఆ సంవత్సరానికి యంత్రాల సంఖ్యలో పెరుగుదల వస్తుంది.

25.3.4 స్వయం ప్రేరిత, ప్రేరిత పెట్టుబడులు

ఆచార్య జె. ఆర్. హిక్స్ (Prof. J. R. Hicks) పెట్టుబడులను స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి, ప్రేరిత పెట్టుబడి అని రెండు రకాలుగా వర్గీకరించాడు. అత్యంత ప్రాముఖ్యమైన ఈ పెట్టుబడులను గురించి ఇప్పుడు తెలుసుకుందాం.

1. స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి (Autonomous Investment)

లాభాలతో సంబంధం లేకుండా లేదా ప్రభుత్వం చేసే పెట్టుబడిని స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి అంటారు. ప్రస్తుత ఆదాయం, డిమాండ్ మొదలగు వాటిలో వచ్చే మార్పులతో సంబంధం లేకుండా నిర్ణయమయ్యే పెట్టుబడిని స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి (Autonomous Investment)గా నిర్వచించవచ్చు. నూతన ఉత్పత్తి విధానాలు, నూతన వనరులు అభివృద్ధి మొదలగు వాటితో మాత్రమే స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడికి సంబంధం ఉంది. స్వయం ప్రేరితమైన పెట్టుబడి ప్రస్తుత లాభార్జన పై ఆధారపడకుండా దీర్ఘకాలిక అంశాలైన జనాభా పెరుగుదల, సాంకేతిక ప్రగతి మొదలగు అంశాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి ఎక్కువగా ప్రభుత్వ రంగంలో జరుగుతుంది.

2. ప్రేరిత పెట్టుబడి (Induced Investment)

లాభాలతో ప్రేరించబడి జరిగే పెట్టుబడిని ప్రేరిత పెట్టుబడి అంటారు. ఇది ప్రైవేటు పెట్టుబడి. ప్రస్తుత ఆదాయం, డిమాండ్ మొదలైన వాటిలో వచ్చే మార్పులకు అనుగుణంగా నిర్ణయమయ్యే పెట్టుబడిని 'ప్రేరిత పెట్టుబడి'గా నిర్వచించవచ్చు. ఇది ప్రస్తు

ఉత్పత్తి ఆదాయంతో ముడిపడి ఉన్న పెట్టుబడి. ఉదాహరణకు, వినియోగ వస్తువులకు ఉండే డిమాండ్ 20 శాతం పెరిగినదనుకుందాం. ఈ అదనపు డిమాండ్‌ను తృప్తి పరచడానికి వస్తూత్పత్తిని పెంచవలసి ఉంటుంది. అందుకుగాను నూతనంగా యంత్రాలను, కర్మాగారాలను నిర్మించవలె. అట్టి ఉత్పాదక వస్తురాశి నిర్మాణానికి అయిన వ్యయాన్ని 'ప్రేరిత పెట్టుబడి' (Induced Investment) అంటారు.

స్వయం ప్రేరితమైన పెట్టుబడికి, ప్రేరిత పెట్టుబడికి ఉన్న తేడాను ఇప్పుడు గమనిద్దాం. స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి స్వతంత్ర చలాంకం. ఆదాయం, విత్త విధానాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని ప్రభుత్వం తన వ్యయాన్ని నిర్ణయించుకొంటుంది. నీటి పారుదల సౌకర్యాలు, రోడ్డు నిర్మాణం, విద్యుచ్ఛక్తి మొదలైన వాటిపైన ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి అంటారు. కీన్స్ ఈ స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడిని ఒక తాత్కాలిక చర్యగా తెలిపాడు. ప్రేరిత పెట్టుబడి (Induced Investment) అస్వతంత్ర చలాంకం. ప్రేరిత పెట్టుబడి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం, వడ్డీరేటు, ఆదాయ స్థాయి, సాంకేతిక మార్పు మొదలైన కారకాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఇది ఎక్కువగా ప్రైవేటు రంగంలో జరిగే పెట్టుబడి. ప్రేరిత పెట్టుబడిపైనే ఆదాయం ఆధారపడుతుంది అని కీన్స్ పేర్కొన్నాడు.

25.4 పెట్టుబడి ప్రాముఖ్యత

ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆదాయం, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిలను నిర్ణయించటంలో పెట్టుబడి (Investment) కీలకపాత్రను వహిస్తుంది. ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలను నిర్ణయించటంలో అది క్రియాశీలక చలాంకంగా పని చేస్తుంది. ఉత్పత్తి-ఉద్యోగితను పెంచవలెనంటే సమిష్టి డిమాండ్ (Aggregate Demand)ను పెంచవలె. సమిష్టి డిమాండ్ అంటే స్థూలంగా వినియోగ వ్యయం, పెట్టుబడి వ్యయం. ఆర్థికవ్యవస్థలో సమిష్టి డిమాండ్‌ను అధికం చేయాలంటే వినియోగ వ్యయాన్ని గాని, పెట్టుబడి వ్యయాన్ని గాని పెంచాలి. ఇందులో వినియోగ వ్యయం ఆదాయం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. అంటే ఆదాయ స్థాయిలోని మార్పులకు అనుగుణంగా అయితే వినియోగ వ్యయం మారుతుంది. వినియోగ వ్యయం మారటం వల్ల ఆదాయస్థాయి మారుతుంది. అంటే వినియోగ వ్యయం ఒక స్తబ్దమైన (Passive) చలాంకం. వినియోగ ప్రవృత్తి స్వల్పకాలంలో స్థిరంగా ఉంటుందని మనకు తెలుసు. కాబట్టి పెట్టుబడిని పెంచడం ద్వారా ఆదాయ స్థాయి, సమిష్టి డిమాండ్ అధికం చేయవచ్చు. కీన్స్ అభిప్రాయం ప్రకారం పెట్టుబడి వ్యయంలోని మార్పుల వల్లనే సమిష్టి డిమాండ్, తద్వారా ఉత్పత్తి- ఉద్యోగితా స్థాయిల్లో మార్పులు సంభవిస్తాయి. కాబట్టి జాతీయదాయ సిద్ధాంతంలో పెట్టుబడికి కీలకమైన పాత్ర ఉంది.

పెట్టుబడి వ్యయం రెండు రకాల ఫలితాలను కలుగచేస్తుంది.

1. ప్రత్యక్షంగానూ, గుణక ప్రభావం వల్ల పరోక్షంగాను ఉద్యోగావకాశాలను పెంపొందిస్తుంది.
2. పెట్టుబడి వ్యయంలో వృద్ధి ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క ఉత్పాదక శక్తిని పెంపొందిస్తుంది.

25.5 పెట్టుబడి నిర్ణయకాలు

ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆదాయం ఉద్యోగితా స్థాయిలను నిర్ణయించడంలో పెట్టుబడి కీలక పాత్ర వహిస్తుందని, పెట్టుబడి వ్యయంలోని మార్పుల వల్లనే సమిష్టి డిమాండ్, తద్వారా ఉత్పత్తి-ఉద్యోగితా స్థాయిల్లో మార్పులు సంభవిస్తాయని మనకు తెలుసు. పెట్టుబడి వ్యయంలో పెరుగుదల వల్ల ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క ఉత్పాదక శక్తి పెంపొందుతుంది. కాబట్టి పెట్టుబడిని నిర్ణయించే అంశాల గురించి తెలుసుకుందాం. కీన్స్ అభిప్రాయం ప్రకారం పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయించే అంశాలు రెండు 1. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం 2. వడ్డీరేటు. వడ్డీరేటును నియంత్రించేయవచ్చు. పైగా స్వల్పకాలంలో వడ్డీరేటులో మార్పులు ఉండకపోవచ్చు. అందువల్ల ఇక పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయించే కీలకమైన అంశం ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం.

25.6 ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం

కీన్స్ విశ్లేషణలో పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయించే అంశాల్లో ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం ముఖ్యమైనది. ఉపాంత మూలధనం అనే పదం అదనపు పెట్టుబడిని సూచిస్తుంది. అయితే అది పొందే ప్రతిఫలం (నికర ఆదాయం) దాని సామర్థ్యాన్ని చూపుతుంది. అంటే అదనపు పెట్టుబడి నుంచి లభించగల నికర ఆదాయాన్ని 'ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం' అంటారు. ఒక ఉత్పాదక వస్తువు (ఉదాహరణకు

యంత్రము) దాని ఉపయోగితా కాలంలో ఉత్పత్తి చేసిన వస్తురాశిని అమ్ముగా లభించగల నికరాదాయం, ఉత్పాదక వస్తువు నిర్మాణపు వ్యయం (సప్లయ ధర) కంటే ఎక్కువగా ఉంటే సంస్థకు లాభం వస్తుంది. ఉత్పాదక వస్తువుల నిర్మాణపు వ్యయం కంటే అధికంగా లభించగల ఆదాయాన్ని, ఆ నిర్మాణపు వ్యయంతో పోల్చి దానిని శాతంగా చెప్పవచ్చు. అటువంటి లాభ శాతాన్ని 'ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (Marginal Efficiency of Capital)గా నిర్వచించవచ్చు'.

ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని ఒక ఉదాహరణ ద్వారా తెలుసుకుందాం. ఒక యంత్రాన్ని నిర్మించటానికి అయిన వ్యయం రూ॥ 20,000లు అనుకుందాం. ఆ యంత్రం నుంచి ఒక సంవత్సర కాలంలో రూ॥ 2,000లు నికర ఆదాయము లభించిందని అనుకుందాం. ఆ యంత్రము ఉపయోగితా కాలం గణనలోనికి తీసుకొనకుండా ఉంటే ఆ యంత్రము నుంచి లభించగల ఆదాయాన్ని యంత్రాన్ని నిర్మించటానికయ్యే వ్యయంలో 10 శాతంగా చెప్పవచ్చు. ఈ విధంగా లభించగల ఆదాయ రేటునే ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం అంటారు. ఖర్చుకు మించిన ఆదాయం లభించినందు వల్ల 'సామర్థ్యం' (Efficiency) అనే పదాన్ని, ఉపయోగించటమైనది. నూతన ఉత్పాదక వస్తువుల నుంచి లభించుచున్న ఆదాయపు రేటును సూచించుట వల్ల 'ఉపాంత' (Marginal) అనే పదాన్ని ఉపయోగించటం జరిగింది. కాబట్టి అదనపు మూలధనం పై లేదా పెట్టుబడి పై ఆశించే లాభాల రేటును 'ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం' (Marginal Efficiency of Capital) అని అంటారు.

25.6.1 డిస్కాంట్ సూత్రం

ఉత్పాదక వస్తువులు దీర్ఘకాలం ఉపయోగంలో ఉంటాయి. వాటి ఉపయోగితా కాలం అంతటిలోను ఆదాయం వస్తూనే ఉంటుంది. అటువంటి భవిష్యత్లో లభించగల ఆదాయప్రవాహాన్ని ఏ రేటుతో డిస్కాంట్ చేస్తే, ఆదాయ ప్రవాహం యొక్క ప్రస్తుత విలువ ఉత్పాదక వస్తువు సప్లయ ధర (నిర్మాణపు వ్యయం)కు సమానమవుతుందో ఆ 'డిస్కాంట్ రేటు'ను ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యంగా కీన్స్ నిర్వచించినాడు.

J.M. Keynes defines the Marginal Efficiency of Capital as a reate of discount, specifically as the rate of discount which will make the present value of the income stream derived from capital good just equal to its supply price.

"I define the Marginal Efficiency of Capital as being equal to that rate of discount which would make the present value of the series of annuities given by the returns expected from the capital asset during its life just equal to its supply price"

ఉదాహరణకు మనం అదనంగా రూ॥ 100 పెట్టుబడి పెట్టినట్లు దాని పై 2 సంవత్సరాలకు రూ॥ 121 ల ప్రతిఫలాన్ని ఆశిస్తున్నట్లు భావిద్దాం. మనం ఆశించే ప్రతిఫలం హేతుబద్ధమైనదే, సరియైనదైతే మనం సొందే ప్రతిఫలం రేటు 10 శాతంగా ఉంటుంది.

ఈ 10 శాతాన్ని ఏ విధంగా రాబట్ట గలిగాయో చూద్దాం.

$$A = P \left(\frac{1+r}{100} \right)^2$$

ఇందులో

A = మొత్తం ఆదాయం

P = ఆరంభ పెట్టుబడి

r = ఆశించే లాభం రేటు లేదా డిస్కాంట్ రేటు

$$121 = 100 \left(\frac{1+r}{100} \right)^2$$

$$100 \left(\frac{1+r}{100} \right)^2 = 121$$

ఈ సమీకరణంను సాధిస్తే

r = 10% అవుతుంది.

కాబట్టి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (లేదా ఆశించే లాభం రేటు) 10 శాతం అవుతుంది. ఈ ఉదాహరణను ఇంకో విధంగా కూడా చెప్పవచ్చు. భవిష్యత్లో ఆశించే రూ॥ 121ల ఆదాయాన్ని 10% రేటుతో రెండు సంవత్సరాలకు డిస్కాంట్ చేస్తే ప్రస్తుత విలువ రూ॥ 100 అవుతుంది.

భవిష్యత్లో లభించ గల ఆదాయాలను ఎట్లా డిస్కాంట్ (తగ్గించు) చేయవలెనో తెలుసుకొందాం. ప్రస్తుతం లభించిన 100 రూ॥ల ఆదాయం విలువ ఒక సంవత్సరం తరువాత ఎంత ఉంటుందో తెలుసుకోవాలంటే సంవత్సరానికి వచ్చే వడ్డీని ఆదాయానికి కలుపవలె. అదే విధంగా సంవత్సరం తరువాత లభించే ఆదాయం యొక్క ప్రస్తుత విలువను తెలుసుకోవలెనంటే ఆదాయం నుండి, సంవత్సరమునకు వచ్చే వడ్డీని తగ్గించవలె. అంటే డిస్కాంట్ చేయవలె. ఈ విధంగానే ఒక ఉత్పాదక వస్తువు విలువ నుండి దాని ఉపయోగితా కాలంలో లభించగల ఆదాయాన్ని డిస్కాంట్ చేస్తే గాని దాని ప్రస్తుత విలువ తెలియదు. ఒక ఉత్పాదక వస్తువు నుంచి లభించగల ఆదాయ విలువలను ప్రస్తుత విలువలోకి మార్చుటకు క్రింది డిస్కాంట్ సూత్రం (Discount Formula)ను ఉపయోగిస్తారు.

ఈ డిస్కాంట్ సూత్రం ప్రకారం ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని లెక్కించవచ్చు. క్రింది సూత్రంలో ఉత్పాదక వస్తువు సప్లయ్ ధర 'K' గాను, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం 'r' గాను, $R_1, R_2, R_3, \dots, R_n$ లు సాంవత్సరిక ప్రతిఫలాలుగా భావిస్తే డిస్కాంట్ సూత్రం ఈ క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$K = \frac{R_1}{(1+r)} + \frac{R_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{R_n}{(1+r)^n}$$

ఉదాహరణకు ఒక ఉత్పాదక వస్తువు (యంత్రము) సప్లయ్ ధర రూ॥ 4,210 లని, దాని ఉపయోగితా కాలం 5 సంవత్సరాలని, ఒక్కొక్క సంవత్సరంలో అది రూ॥ 1,000ల ఆదాయం ఆర్జించి వెడతుందని భావిద్దాం. అంటే 5 సంవత్సరాల్లో మొత్తం రూ॥ 5,000ల ఆదాయాన్ని ఆర్జించగలదు. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (డిస్కాంట్ రేటు) 6 శాతం అయితే, భవిష్యత్లో లభించ గల రూ॥ 5,000ల విలువ ప్రస్తుతం రూ॥ 4,210 అంటే ఉత్పాదక వస్తువు సప్లయ్ ధర (K)కు సమానంగా ఉంటుంది. దీనినే క్రింది విధంగా చూపవచ్చు.

$$\begin{aligned} K &= \frac{1000}{(1+r)} + \frac{1000}{(1+r)^2} + \dots + \frac{1000}{(1+r)^5} \\ &= \frac{1000}{(1+0.06)} + \frac{1000}{(1+0.06)^2} + \dots + \frac{1000}{(1+0.06)^5} \\ &= 943.40 + 890.00 + \dots + 747.24 \\ &= 4,210 \end{aligned}$$

సప్లయ్ ధర (K) = రూ. 4,210 ; MEC = r = 6%

పైన చూపినట్లుగా ఒక ఉత్పాదక వస్తువు యొక్క ప్రస్తుత విలువను దాని సప్లయ్ ధరకు సమానం చేసే డిస్కాంట్ రేటును (6 శాతం)ను ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (M.E.C)గా కీన్స్ నిర్వచించాడు.

పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయించడంలో ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యానికి కీలక పాత్ర ఉందని కీన్స్ గుర్తించటం జరిగింది. పెట్టుబడిని నిర్ణయించేటపుడు ఈ ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని మార్కెట్ వడ్డీరేటుతో పోల్చటం జరుగుతుంది. మార్కెట్ వడ్డీరేటు కన్నా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటే, పెట్టుబడి లాభదాయకంగా ఉంటుంది. అప్పుడు పెట్టుబడి పెరుగుతుంది. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం కన్నా వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉంటే పెట్టుబడి తగ్గుతుంది. అయితే సాధారణంగా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (Marginal Efficiency of Capital) వడ్డీ రేటుతో సమానమయ్యే వరకు పెట్టుబడి పెరుగుతూనే ఉంటుంది.

25.6.2 ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

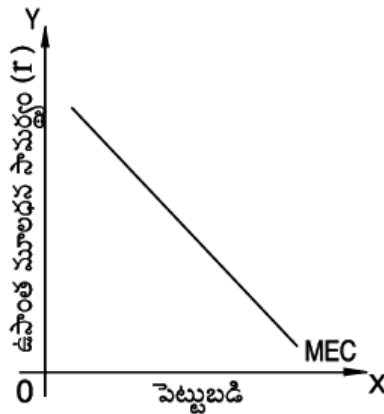
ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (Marginal Efficiency of Capital) అనేది పెట్టుబడి పరిమాణం, మూలధన వ్యయంపై ఆశించే ప్రతిఫలం రేటు పై ఆధారపడి ఉంటుంది. అంతే కాకుండా భవిష్యత్లో వచ్చే రాబడికి సంబంధించిన అంచనాలు, గత అనుభవాలు, ప్రస్తుత పరిస్థితుల పై ఆధారపడి ఉంటుంది.

వీటితో పాటు సాంస్కృతిక, వ్యవస్థాపూర్వక శక్తులు, సాంకేతిక మార్పులు, నవకల్పనలు (Innovations), జనాభా పెరుగుదల, పన్ను విధానాలు, వేతనాలు, వస్తువుల ధరలు, వినియోగ ప్రవృత్తి మొదలైన అనేక అంశాలు ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని నిర్ణయించే ఈ అంశాలు మారితే ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం మారుతుంది. అయితే ఉత్పత్తిదార్లు మాత్రం ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని వడ్డీ రేటుతో పోల్చి పెట్టుబడి పెట్టాలా? లేదా? అని నిర్ణయించుకుంటారు. ఉపాంత మూలధనం (M.E.C) వడ్డీ రేటు కన్నా ఎక్కువగా ఉంటే పెట్టుబడి లాభదాయకంగా ఉంటుంది. కాబట్టి పెట్టుబడి జరుగుతుంది. వడ్డీరేటు MEC కన్నా ఎక్కువైతే పెట్టుబడి జరగదు.

25.6.3 పెట్టుబడి డిమాండ్

అదనపు లేదా నూతనంగా పెట్టిన పెట్టుబడి నుంచి లభించ గల నికర ఆదాయం రేటును ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యంగా పేర్కొన్నాము. ఇట్లా అదనపు పెట్టుబడి వల్ల లభించగల ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని చూపుతూ ఒక పట్టిక తయారు చేయవచ్చు. ఈ పట్టికనే పెట్టుబడి డిమాండ్ పట్టిక లేదా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యపు పట్టిక అంటారు. వస్తువు డిమాండ్ పట్టికను తయారు చేసేటప్పుడు ఇతర పరిస్థితుల్లో మార్పు లేదని భావించినట్లే, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం తప్ప ఇతర ప్రేరణలు అంటే ఇతర ఉత్పాదకాల పరిమాణం, సామర్థ్యం, సాంకేతిక పద్ధతులు మొదలైన వాటిలో మార్పులేదని భావించవలె. అప్పుడు వివిధ పెట్టుబడి స్థాయిల వద్ద ఎంతెంత ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం ఉందో చూపుతూ ఒక పట్టికను తయారు చేసుకోవచ్చు. ఈ పట్టికను 'పెట్టుబడి డిమాండ్ పట్టిక' (Investment Demand Schedule) అంటాము. సాధారణంగా మూలధన సామర్థ్యానికి, పెట్టుబడికి విలోమ సంబంధం ఉంటుంది. ఈ సంబంధం పై ఆధారపడి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యపు రేఖను ఒక దానిని గీయవచ్చు. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం రేఖా పటం-25.1లో చూపినట్లుగా ఎడమ నుంచి కుడి వైపుకు క్రిందికి వాలుతుంది.

రేఖా పటం - 25.1

రేఖా పటం-25.1లో పెట్టుబడిని OX అక్షం పైన, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని OY అక్షం మీద చూపటం జరిగింది. MEC రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలుతుంది. పెట్టుబడి పెరిగిన కొద్దీ ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం క్షీణిస్తుందని MEC రేఖ తెలియచేస్తుంది. ఈ MEC రేఖయే పెట్టుబడి డిమాండ్ రేఖ.

పెట్టుబడి వ్యయం పెరిగిన కొద్దీ ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం క్షీణించడానికి మూడు కారణాలున్నాయి. అవి :

1. పెట్టుబడి వృద్ధి చెందిన కొద్దీ వస్తురాశి పెరుగుతుంది. వస్తురాశి పెరిగిన కొద్దీ క్షీణ ప్రతిఫల సూత్రం అమలులోకి వస్తుంది. అందువల్ల అదనపు పెట్టుబడి నుంచి లభించే భౌతిక ఉత్పాదన క్షీణించి, ధర స్థిరంగా ఉన్నప్పటికీ పెట్టుబడి నుంచి లభించ గల ఆదాయం (MEC) తగ్గుతుంది.

2. పెట్టుబడి పెంచిన కొద్దీ వస్తూత్పత్తి కూడా పెరుగుతుంది. అదనంగా ఉత్పత్తి అయిన వస్తురాశిని అమ్మవలెనన్న సంస్థలు వస్తువుల ధరలను తగ్గించాలి. అప్పుడు ఉత్పాదక సంస్థలకు లభించ గల ఆదాయం అంటే ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం తగ్గుతుంది.
3. ఉత్పాదక వస్తువులకు డిమాండ్ పెరిగిన కొద్దీ వాటి సప్లయ్ ధర పెరుగుతుంది. అంటే స్వల్పకాలంలో ఉపాంత ఉత్పత్తి వ్యయం పెరుగుతుంది. ఫలితంగా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (MEC) క్షీణిస్తుంది.

మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనపుడు పెట్టుబడి పెరిగిన కొద్దీ ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం క్షీణిస్తుందని సూత్రప్రాయంగా చెప్పవచ్చు.

25.6.4 పెట్టుబడి సమతౌల్యం

ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (MEC), వడ్డీ రేటు సమానమైనపుడు పెట్టుబడి సమతౌల్య స్థితికి చేరుకొంటుంది. ఉదాహరణకు, ఒక యంత్రాన్ని ఖరీదు చేసే ముందు అంటే పెట్టుబడి పెట్టే ముందు, ఆ యంత్రం పై అయ్యే వ్యయం పై మార్కెట్ వడ్డీని ఉత్పాదక సంస్థలు లెక్కలోకి తీసుకుంటాయి. యంత్ర నిర్మాణానికి కావలసిన నిధులను ఋణాల ద్వారా సేకరించినట్లయితే వడ్డీని చెల్లించవలె. ఒక వేళ స్వంత నిధులనే ఉపయోగించినప్పటికీ వాటిపై వచ్చే వడ్డీని లెక్కలోకి తీసుకోవలె. కాబట్టి వడ్డీ రేటును, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యంతో పోల్చి చూసుకొని, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం వడ్డీరేటు కన్నా హెచ్చుగా ఉన్నంత కాలం సంస్థలు పెట్టుబడి వ్యయాన్ని పెంచుతాయి. పెట్టుబడి పెరిగిన కొద్దీ, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం క్షీణిస్తుంది. వడ్డీ రేటు కన్నా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం తక్కువగా ఉంటే పెట్టుబడి తగ్గుతుంది. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం, వడ్డీరేటు సమానమైనపుడు పెట్టుబడి సమతౌల్య స్థితికి వస్తుంది. ఈ విషయాన్ని క్రింద పట్టిక ద్వారా చూద్దాం.

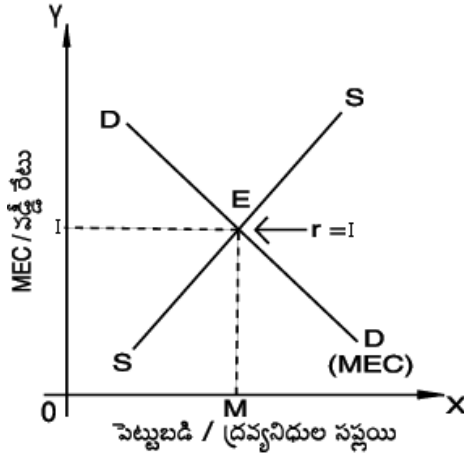
పట్టిక (Table) - 25.1

పెట్టుబడి	ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (MEC)	వడ్డీరేటు
రూ॥ 10,000	12%	10%
రూ॥ 12,000	10%	8%
రూ॥ 14,000	8%	7%
రూ॥ 16,000	6%	6%
రూ॥ 18,000	4%	5%
రూ॥ 20,000	2%	4%

పట్టిక - 25.1లో పెట్టుబడి రూ॥ 10,000 నుండి రూ॥ 14,000 వరకు ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం వడ్డీ రేటు కన్నా ఎక్కువగా ఉన్నది. అందుచే పెట్టుబడి పెరిగింది. పెట్టుబడి రూ॥ 16,000 అయినపుడు ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (MEC) వడ్డీ రేటుకు సమానమయింది. అప్పుడు పెట్టుబడి సమతౌల్య స్థాయిని చేరుకొంటుంది. ఆ తరువాత ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం వడ్డీ రేటు కన్నా తక్కువ కాబట్టి పెట్టుబడి తగ్గుతుంది.

పెట్టుబడి సమతౌల్యాన్ని రేఖా పటం-25.2 ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. వడ్డీ రేటును ద్రవ్య సప్లయి, ద్రవ్య డిమాండ్లు నిర్ణయిస్తాయి. పటం - 25.2లో OX అక్షం పైన పెట్టుబడి డిమాండును, అందుకు కావలసిన ద్రవ్య నిధుల సప్లయిని చూపటం జరిగింది. OY అక్షం పైన ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని, వడ్డీ రేటును చూపటం జరిగింది.

రేఖా పటం - 25.2

వడ్డీ రేటు పెరిగితే ద్రవ్య నిధుల సప్లయ పెరుగుతుంది. కాబట్టి ద్రవ్య నిధుల సప్లయ రేఖ ఎడమ నుండి కుడికి పైకి పోతుంది. పెట్టుబడి పెరిగే కొద్దీ MEC క్షీణిస్తుంది. అందువల్ల పెట్టుబడి డిమాండ్ రేఖ DD ఎడమ నుండి కుడి వైపుకు క్రిందికి వాలి వుంది. ఈ రెండు రేఖలు ఒక దానినొకటి ఖండించుకొనే స్థాయి (అంటే E బిందువు) వరకు పెట్టుబడి ప్రోత్సహించబడుతుంది. E బిందువు వద్ద పెట్టుబడి సమతౌల్య స్థాయిని చేరుతుంది. E బిందువు వద్ద వడ్డీ రేటు మరియు ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం సమానంగా అంటే MEగా ఉంది. కాబట్టి OM సమతౌల్య పెట్టుబడి. ఈ పెట్టుబడి స్థాయి కంటే తక్కువ పెట్టుబడి ఉంటే ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం వడ్డీరేటు కన్నా హెచ్చుగా ఉంటుంది. అందువల్ల పెట్టుబడి ప్రోత్సహించబడుతుంది. ఈ పెట్టుబడి స్థాయి కంటే ఎక్కువ పెట్టుబడి ఉంటే MEC కన్నా వడ్డీరేటు ఎక్కువగా ఉండంటే సంస్థలు నిరుత్సాహం చెంది పెట్టుబడిని తగ్గిస్తాయి. కాబట్టి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం, వడ్డీరేటు సమానమైనప్పుడు పెట్టుబడి సమతౌల్య స్థాయిని చేరుకొంటుంది.

25.7 సారాంశం

నూతన యంత్ర పరికరాలను, ఉత్పాదక వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడానికయ్యే వ్యయాన్ని 'పెట్టుబడి' అంటారు. లేదా భౌతిక రూపంలోని ఉత్పాదక వస్తురాశిలో పెరుగుదలను పెట్టుబడి లేదా పెట్టుబడి వ్యయంగా నిర్వచింపవచ్చు.

పెట్టుబడి వివిధ రకాలుగా ఉండవచ్చు. ఒక సంవత్సర కాలంలో నూతన ఉత్పాదక వస్తువుల నిర్మాణపు వ్యయాన్ని స్థూల పెట్టుబడి అంటారు. స్థూల పెట్టుబడిలో పునః స్థాపిత పెట్టుబడి భాగంగా ఉంటుంది. ఈ పునః స్థాపిత పెట్టుబడిని స్థూల పెట్టుబడి నుంచి మినహాయిస్తే నికర పెట్టుబడి (Net Investment) వస్తుంది.

కీన్స్ విశ్లేషణలో పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయించే అంశాల్లో 'ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం' ముఖ్యమైనది. దీనినే లాభాల రేటు అని కూడా అంటారు. అదనపు పెట్టుబడి నుంచి లభించగల నికర ఆదాయాన్ని ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం అంటారు. ఉత్పాదక వస్తువులు దీర్ఘకాల ఉపయోగం కలిగి ఉంటాయి. వాటి ఉపయోగితా కాలమంతటిలోను ఆదాయం వస్తూనే ఉంటుంది. అటువంటి భవిష్యత్లో లభించ గల ఆదాయ ప్రవాహాన్ని, ఏ రేటుతో డిస్కాంట్ చేస్తే, ఆదాయ ప్రవాహం యొక్క ప్రస్తుత విలువ ఉత్పాదక వస్తువు సప్లయ ధరకు సమానమవుతుందో ఆ డిస్కాంట్ రేటును ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం (Marginal Efficiency of Capital)గా కీన్స్ నిర్వచించాడు.

పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయించేటప్పుడు ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని, మార్కెట్ వడ్డీ రేటుతో పోల్చటం జరుగుతుంది. వడ్డీరేటు కన్నా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం ఎక్కువగా ఉంటే పెట్టుబడి పెరుగుతుంది. వడ్డీరేటు కన్నా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం తక్కువగా ఉంటే పెట్టుబడి తగ్గుతుంది. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం వడ్డీ రేటుకు సమానమైనప్పుడు పెట్టుబడి సమతౌల్య స్థాయిని చేరుకొంటుంది.

ప్రస్తుత ఆదాయ, డిమాండ్ మొదలగు అంశాల్లో వచ్చే మార్పులతో సంబంధం లేకుండా జరిగే పెట్టుబడిని 'స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి' అంటారు. ఆదాయ స్థాయిలో పెరుగుదల వల్ల, వినియోగ వస్తువులకు ఉండే డిమాండ్ పెరిగిన కారణంగా, నూతన ఉత్పాదకాల పై జరిగే పెట్టుబడి వ్యయాన్ని ప్రేరిత పెట్టుబడి (Induced Investment) అంటారు.

ఏ వ్యాపార సంస్థ అయినా లాభం వస్తుందనే ఊహతోనే పెట్టుబడి వ్యయం చేస్తుంది. నూతన ఉత్పాదక వస్తురాశి నుంచి సంక్రమించే ఆదాయ అంచనాల పై పెట్టుబడి వ్యయం ఆధారపడి ఉంటుంది. దీనితో పాటు వడ్డీ రేటు పై కూడా పెట్టుబడి వ్యయం ఆధారపడి ఉంటుంది. పెట్టుబడి వ్యయంలోని మార్పుల వల్లే సమిష్టి డిమాండ్ మారి ఉత్పత్తి-ఉద్యోగితా స్థాయిల్లో మార్పులు సంభవిస్తాయి. పెట్టుబడి వ్యయం పెరుగుదల ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ఉత్పాదక శక్తిని పెంపొందిస్తుంది.

25.8 గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

1. ఒక సంవత్సర కాలంలో, ఉత్పాదక వస్తురాశిలో వచ్చిన పెరుగుదలను స్థూల పెట్టుబడి అంటాము. స్థూల పెట్టుబడిలో నికర పెట్టుబడి, పునః స్థాపిత పెట్టుబడులు భాగాలుగా ఉంటాయి.
2. ఒక సంవత్సరంలో యంత్ర సామాగ్రి అరుగుదల, తరుగుదల లేదా పనికి రాకుండా పోయిన వాటి స్థానంలో జరిగిన పెట్టుబడిని పునః స్థాపిత పెట్టుబడి అంటారు.
3. ఒక సంవత్సరంలో ఉన్న యంత్ర సామాగ్రికి అదనంగా చేరిన పెట్టుబడిని నికర పెట్టుబడి అంటాము.
4. లాభాలతో ప్రేరేపించబడి జరిగే పెట్టుబడి ప్రేరిత పెట్టుబడి లేదా ప్రైవేటు పెట్టుబడిగాను, లాభాలతో ప్రమేయం లేకుండా జరిగే పెట్టుబడిని స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి లేదా ప్రభుత్వ పెట్టుబడిగా చెప్పవచ్చు.
5. పెట్టుబడిని నిర్ణయించే అంశాల్లో ముఖ్యమైనవి వడ్డీరేటు, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం.
6. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని లాభాల రేటుగా చెప్పవచ్చు.
7. పెట్టుబడి పెరుగుతూ ఉంటే ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం తక్కువగాను, పెట్టుబడి తగ్గితే ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం ఎక్కువగాను ఉంటుంది.

25.9 పదకోశం

1. ప్రేరిత పెట్టుబడి : లాభాలచే ప్రేరేపించబడి జరిగే పెట్టుబడి.
2. డిస్కాంట్ రేటు : మూలధన ఆస్తి నుంచి దాని జీవిత కాలంలో ప్రతి సంవత్సరం ప్రవహించే ఆదాయాన్ని, ఏ రేటుతో డిస్కాంట్ చేస్తే ఆ ఆదాయం ప్రస్తుత విలువకు సమానం అవుతుందో ఆ రేటునే డిస్కాంట్ రేటు అంటారు.

25.10 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

1. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. పెట్టుబడిని నిర్వచించి వివిధ రకాల పెట్టుబడి వ్యయాలను వివరించండి.
సూచన: పెట్టుబడి అర్థము - పెట్టుబడి రకాలు అన్నింటి గురించి వ్రాయాలి.
2. 'ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం' అనే భావనను వివరించండి. దీనిని ప్రభావితం చేసే అంశాలు ఏవి?
సూచన: ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం అర్థము - డిస్కాంట్ సూత్రం ద్వారా ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం క్లుప్తంగా వ్రాసి, ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు గూర్చి వ్రాయవలెను.
3. పెట్టుబడి అనగా నేమి? పెట్టుబడిని ప్రభావితం చేసే అంశాలు ఏవి?

సూచన: పెట్టుబడి అర్థం వ్రాయాలి. పెట్టుబడి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం, వడ్డీ రేటుల పై ప్రధానంగా ఆధారపడి ఉంది. వీటిని గూర్చి క్లుప్తంగా వ్రాయాలి. పెట్టుబడి నిర్ణయాలను, ప్రభావితం చేసే అంశాలు కూడా వ్రాయాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. పెట్టుబడి ప్రాముఖ్యతను వివరించండి.

సూచన: పెట్టుబడి అర్థం - ఉత్పత్తి ఉద్యోగితా సిద్ధాంతంలో ఆర్థికవ్యవస్థలో దాని ప్రాముఖ్యతను వివరించాలి.

2. డిస్కాంట్ సూత్రాన్ని విపులీకరింపుము.

సూచన: డిస్కాంట్ సూత్రం - ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యంలను వ్రాయవలెను.

3. పెట్టుబడి సమతౌల్యం గూర్చి వ్రాయుము.

సూచన: పెట్టుబడి సమతౌల్యం అంశం వ్రాసిన చాలు.

4. పెట్టుబడికి సంబంధించిన నిర్ణయాల్లో వ్యాపారస్తుల ఊహలకుండే ప్రాముఖ్యత ఏమిటి?

సూచన: పెట్టుబడి స్థాయిని నిర్ణయించేవి ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం, వడ్డీరేటు. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు క్లుప్తంగా వ్రాసి, పెట్టుబడి నిర్ణయాలను ప్రభావితం చేసే ఇతర అంశాల్లో వ్యాపారస్తుల ఊహలు అనే అంశం వ్రాయవలెను.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. స్థూల పెట్టుబడి

సూచన: పెట్టుబడి అర్థాన్ని తెలిపి స్థూల పెట్టుబడి గూర్చి దానిలో చేరి ఉండే అంశములను గూర్చి క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.

2. స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి

సూచన: స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి అన్న అంశం మరియు ప్రేరిత పెట్టుబడి అంశంలో మొదటి రెండు వాక్యాలు వ్రాసినా చాలును.

3. ప్రేరిత పెట్టుబడి

సూచన: స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి అర్థమును తెలిపి, ప్రేరిత పెట్టుబడి అన్న అంశం వ్రాయవలెను.

4. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం

సూచన: ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యం. అర్థం మరియు డిస్కాంట్ రేటును సూచించాలి.

5. పెట్టుబడి డిమాండ్ రేఖ

సూచన: క్లుప్తంగా పెట్టుబడి డిమాండ్ రేఖను వివరించాలి.

6. ఉపాంత మూలధన సామర్థ్యపు రేఖ

సూచన: ఎడమ నుంచి కుడికి క్రిందికి వాలే రేఖ - కారణములు క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.

25.11 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Ackley. G	:	Macro Economic Theory
2. Stonier and Hague	:	A Text Book of Economic Theory
3. Edmand. M.	:	Macro Economics
4. K.K. Dewett	:	Modern Economic Theory
5. తెలుగు అకాడమి	:	ఆర్థికశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 26

గుణకం, వేగత్వరణం

కీన్స్ సిద్ధాంతం - అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలు

విషయక్రమం

- 26.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 26.1 విషయ పరిచయం
- 26.2 గుణకం
  - 26.2.1 గుణక ప్రభావం
  - 26.2.2 గుణకం విలువ - ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి
  - 26.2.3 గుణకం విలువ - ఉపాంత పాదుపు ప్రవృత్తి
  - 26.2.4 గుణకం - అంచనా
  - 26.2.5 గుణకం పనిచేసే విధానం
  - 26.2.6 గుణకం - లక్షణాలు
  - 26.2.7 గుణకం - పరిమితులు
  - 26.2.8 గుణకం - ప్రాముఖ్యత
  - 26.2.9 గుణకం పై విమర్శ
- 26.3 ఉద్యోగితా గుణకం
  - 26.4 ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకం
  - 26.5 బదిలీ చెల్లింపుల గుణకం
  - 26.6 పన్ను గుణకం
  - 26.7 హావెల్నో ప్రభావం
  - 26.8 విదేశ వ్యాపార గుణకం
  - 26.9 వేగత్వరణం
    - 26.9.1 వేగత్వరణం - మూలధన ఉత్పత్తి నిష్పత్తి
    - 26.9.2 వేగత్వరణం పనిచేసే తీరు
    - 26.9.3 వేగత్వరణ ఫలితాలు
    - 26.9.4 వేగత్వరణ పరిమితులు
- 26.10 గుణకం, వేగత్వరణాలకు తేడా
- 26.11 గుణకం వేగత్వరణ సమ్మిళిత ప్రభావం
- 26.12 గుణక వేగత్వరణాల ప్రాధాన్యత
- 26.13 కీన్స్ సిద్ధాంతం - అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు

- 26.14 సారాంశం
- 26.15 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 26.16 పదకోశం
- 26.17 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 26.18 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

26.0 ఉద్దేశాలు - అక్ష్యాలు

ఈ పాఠ్యభాగంలో పెట్టుబడి గుణకం, వేగత్వరణాలను గురించి వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * గుణకం అంటే ఏమిటి ?
- * గుణకం పనిచేసే తీరు
- * ఉద్యోగితా గుణకం, ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకం, పన్ను గుణకం, బదిలీ చెల్లింపుల గుణకం
- * హావెలో ప్రభావం
- * వేగత్వరణం
- * వేగత్వరణం పనిచేసే తీరు
- * గుణక, వేగత్వరణ ప్రభావం
- * కీన్స్ సిద్ధాంతాన్ని, అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలకు వర్తించవచ్చా?

26.1 విషయ పరిచయం

పాదుపు, పెట్టుబడులు సమానంగా ఉన్నప్పుడు జాతీయ ఆదాయం సమతౌల్య స్థితిలో ఉంటుందని క్రిందటి భాగంలో తెలుసుకున్నాము. పాదుపు, పెట్టుబడి కన్నా హెచ్చుగా ఉన్నా లేదా పెట్టుబడి, పాదుపు కన్నా ఎక్కువగా ఉన్నా ఆదాయ స్థాయిల్లో మార్పులు వచ్చి, ఫలితంగా పాదుపు, పెట్టుబడులు సమానమౌతాయని కూడా తెలుసుకున్నాము. తత్ఫలితంగా జాతీయాదాయం ఒక నిర్దిష్టమైన సమతౌల్యానికి చేరుకుంటుంది. మిగిలిన పరిస్థితులలో మార్పులేనంత కాలం జాతీయాదాయంలో మార్పు ఉండదు. సమిష్టి సప్లయిలో మార్పు ఉండదు కాబట్టి సమిష్టి డిమాండులో మార్పు వస్తే సమతౌల్యం మారుతుంది. దాని ఫలితంగా జాతీయాదాయం మరొక స్థాయి వద్ద సమతౌల్య స్థితిలో ఉంటుంది. వినియోగ ప్రవృత్తిలోని మార్పుల వల్ల గాని, లేదా పెట్టుబడిలోని మార్పుల వల్ల కాని సమిష్టి డిమాండులో మార్పు సంభవించవచ్చు.

పెట్టుబడిలో వచ్చిన మార్పు వల్ల, ఆదాయంలో కొన్ని రెట్లు ఉంటుందని, ఆ మార్పు గుణకం కొన్ని రెట్లు ఉంటుందని కీన్స్ తెలియజేశాడు. గుణకం అంటే గుణించేది అని అర్థం. కీన్స్ తెలిపిన గుణకాన్ని పెట్టుబడి గుణకం లేదా ఆదాయ గుణకం అంటారు. అయితే ఆదాయం పెరిగినందువల్ల వినియోగ వ్యయం పెరిగి, తద్వారా పెట్టుబడి ఏ విధంగా ప్రభావితం అయ్యేది వేగత్వరణం తెలుపుతుంది. ఈ భావనను క్లార్క్ రూపొందించారు. ఈ భాగంలో గుణక, వేగత్వరణాలను గురించి వివరించటం జరిగింది. దీనితో పాటు కీన్స్ సిద్ధాంతం భారత దేశం లాంటి వెనుకబడ్డ దేశాలకు వర్తించటానికి అవకాశం ఉందా? అనే విషయాన్ని కూడా చర్చించటం జరిగింది.

26.2 గుణకం

పెట్టుబడి వ్యయంలో వచ్చే మార్పు వల్ల, ఆదాయ స్థాయిలో ఎంత మార్పు వస్తుంది అనే విషయాన్ని పెట్టుబడి లేదా ఆదాయ గుణకం వివరిస్తుంది. పెట్టుబడి వ్యయంలో పెరుగుదల వల్ల, ఆదాయంలో వచ్చే పెరుగుదల పెట్టుబడికి కొన్ని రెట్లుగా ఉంటుందని

గుణకం సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది. ఉదాహరణకు పెట్టుబడి వ్యయంలో ఒక రూపాయి పెరిగితే అందువల్ల ఆదాయం పెరుగుదల మూడు రూపాయలు అయితే గుణకం విలువ మూడుగా చెప్పవచ్చును. కీన్స్ తన సిద్ధాంతంలో గుణకానికి K అనే సంకేతాన్ని ఉపయోగించినాడు. పెట్టుబడి వ్యయంలోని మార్పును ΔI అని, ఆదాయంలోని మార్పును ΔY అని అన్నట్లయితే

$$\text{గుణకం (K)} = \frac{\Delta Y}{\Delta I} = \frac{\text{ఆదాయంలో వచ్చిన మార్పు}}{\text{పెట్టుబడిలో వచ్చిన మార్పు}}$$

26.2.1 గుణక ప్రభావం

పెట్టుబడి పెరిగినప్పుడు ఆ మేరకు ఉత్పత్తి కారకాల ఆదాయం కూడా పెరుగుతుంది. ఎందుకంటే పెట్టుబడి వ్యయం ఉత్పత్తి సాధనాలకు భాటకం, వేతనాలు, వడ్డీ, లాభాలు రూపంలో ఆదాయం లభిస్తుంది. దీనిని పెట్టుబడి వ్యయం పెరుగుదల ప్రథమ ఫలితం (Primary Effect) అంటారు. ఉత్పత్తి కారకాల యజమానులు వారికి పెరిగిన ఆదాయంలో కొంత భాగాన్ని వినియోగ వస్తువులపై ఖర్చు చేస్తారు. దాని ఫలితంగా వినియోగ వ్యయం పెరుగుతుంది. ఈ విధంగా వినియోగ వ్యయంలో వచ్చిన పెరుగుదలను ఆదాయ ప్రేరిత వినియోగ వ్యయం అంటారు. దీనినే పెట్టుబడి వ్యయంలో పెరుగుదల వల్ల ఏర్పడే గౌణ ప్రభావం (Secondary Effect) అంటారు. ఈ వినియోగ వ్యయం మరొకరి ఆదాయం అవుతుంది. ఈ విధంగా వినియోగ వ్యయంలోని పెరుగుదల వల్ల ఆదాయం పెరుగుదల ఒక ప్రవాహం సృష్టించబడి, ఆదాయం కొన్ని రెట్లు వృద్ధి చెందుతుంది.

26.2.2 గుణకం విలువ - ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి

పెట్టుబడిలో వచ్చిన మార్పు వల్ల పెరిగే ఆదాయం వినియోగ ప్రవృత్తి మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆదాయం పెరుగడం వల్ల వినియోగ వ్యయం ఎంత పెరిగిందనేది ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి పై ఆధారపడి ఉంటుంది. కాబట్టి ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి గుణకం విలువను నిర్ణయిస్తుంది. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి ఎక్కువగా ఉంటే గుణకం విలువ కూడా హెచ్చుగా ఉంటుంది. 1 - ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తికి విలోమమే గుణకం అవుతుంది.

$$\text{గుణకం (K)} = \frac{1}{1 - \text{ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి}} = \frac{1}{1 - \text{MPC}}$$

ఉదాహరణకు ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి $\frac{1}{2}$ అయితే

$$\text{గుణకం} = \frac{1}{1 - \frac{1}{2}} = \frac{1}{\frac{1}{2}} = 2$$

26.2.3 గుణకం విలువ - ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి

గుణకం విలువ ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి నుండి కూడా కనుగొనవచ్చు. ఒకటి నుండి ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తిని తీసివేస్తే వచ్చేది ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి అవుతుంది. కనుక ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి విలోమమే గుణకం అవుతుంది. ఎందుకంటే $\text{MPC} + \text{MPS} = 1$ కి సమానం.

$$\text{ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి (MPS)} = 1 - \text{MPC}$$

$$\text{గుణకం} = \frac{1}{1 - \text{MPC}} = \frac{1}{\text{MPS}}$$

ఉదాహరణకు పొదుపు $\frac{1}{3}$ అయితే

$$\text{గుణకం} = \frac{1}{\frac{1}{3}} = 3$$

26.2.4 గుణకం - అంచనా

గుణకం విలువ ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి విలువను బట్టి మారుతూ ఉంటుంది. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి ఎక్కువగా ఉంటే గుణకం విలువ ఎక్కువగా ఉంటుంది. వివిధ ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి స్థాయిల వద్ద గుణకం విలువ ఏ విధంగా ఉండేది క్రింది పట్టిక-26.1 తెలియచేస్తుంది.

పట్టిక - 26.1

గుణకం విలువ

ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి (MPC)	ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తి MPS = (1 - MPC)	గుణకం విలువ (1 / MPS)
0	1	1
1 / 3	2 / 3	1.33
1 / 2	1 / 2	2
3 / 4	1 / 4	4
4 / 5	1 / 5	5
9 / 10	1 / 10	10
99 / 100	1 / 100	100
1	0	అనంతం (Infinity)

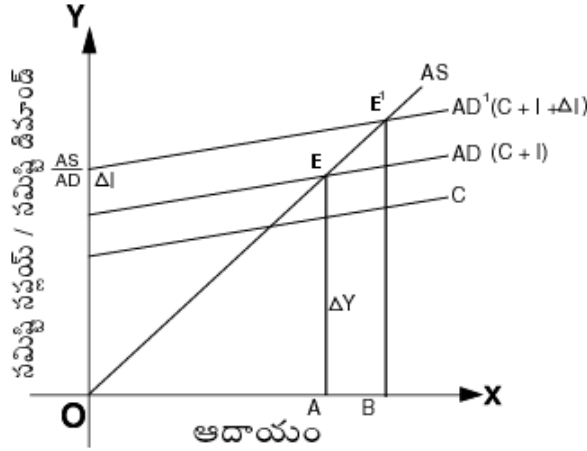
పై పట్టిక-26.1ని గమనిస్తే గుణకం విలువ 1 నుంచి అనంతం వరకు ఉండవచ్చని తెలుస్తుంది. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి శూన్యమైతే గుణకం విలువ ఒకటి అవుతుంది. ఆ విధంగా కాక పెరిగిన ఆదాయం అంతా ఖర్చు చేస్తే (ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి = 1) కాబట్టి గుణకం అనంతంగా ఉంటుంది. సామాన్యంగా ఈ రెండు పరిస్థితులు సాధారణంగా ఉండవు.

26.2.5 గుణకం పనిచేసే విధానం

గుణకం పనిచేసే విధానం తెలిసికోబోయే ముందు ముఖ్యంగా మనం గమనించవలసిన విషయం ఏమంటే, గుణకానికి రెండు రకాలైన ప్రభావాలు ఉంటాయి. పెట్టుబడి వ్యయం పెరిగితే దానికి కొన్ని రెట్లుగా ఆదాయం వృద్ధి చెందుతుంది. అదే విధంగా పెట్టుబడి వ్యయం తగ్గితే ఆదాయం కొన్ని రెట్లు పడి పోతుంది.

గుణకం విశ్లేషణ వల్ల కలిగిన ప్రయోజనం ఏమంటే, ఆదాయం నుండి వచ్చే పొదుపు పెట్టుబడితో సమానమైనప్పుడే ఆదాయం సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. ఉదాహరణకు ఒక ఆర్థికవ్యవస్థ సమతౌల్య స్థాయి నుండి ప్రారంభించినప్పుడు ఉద్దిష్టమైన పెట్టుబడి ఒక రూపాయి పెరిగితే, పొదుపు కూడా ఒక రూపాయి పెరిగితే తప్ప సమతౌల్యం ఏర్పడదు. పొదుపు ఒక రూపాయి వంతున పెరగటానికి ఆదాయం ఎంత మేరకు పెరగవలె అనేది ప్రశ్న. దీనికి జవాబు గుణకం ఇస్తుంది. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి 0.75 అయినప్పుడు ఉపాంత పొదుపు 0.25 పైసలు ఉంటుంది. గుణకం విలువ ఉపాంత పొదుపు ప్రవృత్తికి విలోమంగా (Inverse) ఉంటుంది. కాబట్టి పెట్టుబడి వృద్ధి పొదుపుతో సమానమైనప్పుడు, ఉద్దిష్టమైన పెట్టుబడి ఒక రూపాయి పెరిగితే, ఆదాయం 4 రూపాలకు పెరుగుతుంది.

రేఖా పటం - 26.1

రేఖా పటం 26.1లో OX అక్షం మీద ఆదాయాన్ని, OY అక్షం మీద సమిష్టి సప్లయ్ / సమిష్టి డిమాండును సూచించటం జరిగింది. సమిష్టి సప్లయ్ రేఖ (AS), సమిష్టి డిమాండు రేఖ (AD) ఖండించుకున్న భింధువు వద్ద సమతౌల్య ఆదాయస్థాయి OA. పెట్టుబడిలో మార్పు (ΔI) వల్ల ఆదాయంలో వచ్చిన మార్పు ΔY . కావున గుణకం $\frac{\Delta Y}{\Delta I}$ అవుతుంది.

26.2.6 గుణకం - అక్షణాలు

1. సమిష్టి డిమాండులో ఏ భాగంలో మార్పులు వచ్చినను ఆదాయం పైన గుణకం ప్రభావం ఉంటుంది.
2. గుణకం విలువ వినియోగ ప్రవృత్తి పై ఆధారపడి ఉండటం వల్ల, దానిని వినియోగ సిద్ధాంతంలో ఒక భాగంగా పరిగణించవలెను.
3. పొదుపు చేసిన ఆదాయం ఆదాయ ప్రవాహానికి ఛిద్రం. ఆర్జించిన ఆదాయాన్నంతా ప్రజలు వినియోగ వస్తువులపై ఖర్చు చేస్తే ఆదాయ ప్రవాహం నిరంతరం సాగుతూనే ఉంటుంది.

26.2.7 గుణకం - పరిమితులు

1. ఆదాయ, ఉత్పాదన ప్రక్రియ వినియోగ వస్తువుల లభ్యతపై ఆధారపడుతుంది. వినియోగ వస్తువులు పుష్కలంగా లభిస్తుంటే గుణకం ప్రభావం కొనసాగుతుంది. ఇందుకు గాను వినియోగ వస్తువుల పరిశ్రమలలో మిగులు ఉత్పాదక శక్తి ఉండాలి. అప్పుడు మాత్రమే పెరిగిన పెట్టుబడి వల్ల ఉత్పన్నమయ్యే వినియోగ వస్తువుల డిమాండుకు అనుగుణంగా వస్తువులు అందించబడతాయి.
2. గుణకం యొక్క సంపూర్ణ ప్రభావం చేకూరాలంటే పెట్టుబడిలో పెరుగుదల క్రమబద్ధంగా జరుగుతూ ఉండవలెను. లేనిపక్షంలో ఆదాయం గుణకం స్థాయికి పెరగదు.
3. గుణకం పూర్తి ప్రభావం పొందడానికి పెట్టుబడిలో నికరమైన పెరుగుదల ఉండాలి. అంటే ఒక రంగంలో పెట్టుబడి పెరిగితే, మరొక రంగంలో పెట్టుబడి తగ్గకూడదు. మొత్తం మీద ఆర్థిక వ్యవస్థలో పెట్టుబడి పెరుగుదల ఉండాలి.
4. ఆదాయ, ఉత్పాదన ప్రక్రియ కాలంలో ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి మారకూడదు. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి మారితే గుణకం కూడా మారుతుంది.
5. గుణకం యొక్క సంపూర్ణ ప్రభావం చేకూరాలంటే ఇతర దేశాలతో వ్యాపారం సంబంధాలు లేని ఆర్థిక వ్యవస్థ ఉండవలెను.
6. గుణకం యొక్క పూర్తి ప్రభావం చేకూరడానికి ఆదాయానికి, వ్యయానికి మధ్య కాలవలంభన ఉండకూడదు. అంటే వినియోగదారులు వారికి వచ్చిన ఆదాయాన్ని వచ్చింది వచ్చినట్లుగా ఖర్చు పెట్టవలెను.

7. ఆర్థిక వ్యవస్థ సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి కంటే తక్కువగా ఉంటేనే, అదనపు పెట్టుబడి వల్ల ఉద్యోగిత పెరిగి, ఉత్పత్తి కారకాలకు ఆదాయం లభిస్తుంది. ఆ స్థితిలోనే గుణకం ప్రభావం ఉంటుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థలో సంపూర్ణోద్యోగిత దాటితే ఆదాయాలు పెరగక గుణకం పనిచేయదు.
8. వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థలోకంటే పారిశ్రామికంగా అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థలో గుణక ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఎందుకంటే పెట్టుబడి జరిగితే అది పారిశ్రామిక వస్తువులకే ఎక్కువ డిమాండును కల్పిస్తుంది.
9. ఆదాయం నుంచి జరిగే వ్యయం, పునర్వ్యయం చిద్రంలు లేకుండా కొనసాగాలి. అంటే వ్యయప్రవాహాన్ని తగ్గించే శక్తిలు పనిచేయకూడదు. అప్పుడే గుణక ప్రభావం పూర్తిగా ఉంటుంది. ఉదా || పొదుపు, ఋణాలు చెల్లింపులు, ధరలు పెరగటం, పాత షేర్లు, సెక్యూరిటీలు కొనటం, పన్నులు, దిగుమతులు, నిరుపయోగ డిపాజిట్లు, వ్యాపార సంస్థలు పంచిపెట్టని లాభాలు మొదలగున్నవి గుణక ప్రభావాన్ని నిరుపయోగం చేస్తాయి.

26.2.8 గుణకం - ప్రాముఖ్యత

కీన్స్ గుణకం ఆర్థిక విశ్లేషణకు ఒక ముఖ్య సాధనాన్ని సమకూర్చింది. ఈ భావన అర్థశాస్త్రంలో ఎంతో ప్రాముఖ్యం కలిగిన భావన.

1. పెట్టుబడి వల్ల ఆదాయం ఎన్నో రెట్లు పెరుగుతుందని, అందువల్ల ఆదాయం, ఉద్యోగితా స్థాయిలను పెంచే అంశాలలో పెట్టుబడి ప్రధానాంశమని గుణకం తెలియచేస్తుంది.
2. ప్రభుత్వ పెట్టుబడి యొక్క అవశ్యకతను గుణకం తెలియచేస్తుంది. ముఖ్యంగా ఆర్థిక మాంద్యంలో, ప్రభుత్వ పెట్టుబడిలో వచ్చే స్వల్ప పెరుగుదల వల్ల ఆదాయం, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు ఎక్కువగా పెరగటానికి దారి తీస్తుంది.
3. ఆర్థిక మాంద్యంలో పెట్టుబడి పెంచటం వల్ల ఉద్యోగితకు పెంచవచ్చని సూచించటమే కాక ఆర్థిక వ్యవస్థ అంతటా ఆదాయం ఉత్పన్నమౌతుందని కూడా గుణకం తెలియచేసింది.
4. గుణకం భావన వ్యాపార చక్రాల విశ్లేషణకే కాక వాటి నివారణ చర్యలు రూపొందించుకోవటానికి కూడా తోడ్పడుతుంది. గుణక ప్రాముఖ్యతను గమనిస్తే గుణకం ఆర్థిక సిద్ధాంతంలోనూ, ప్రభుత్వ విధానాలను రూపొందించటంలోనూ విప్లవాత్మకమైన మార్పును తీసుకువచ్చింది.

26.2.9 గుణకం పై విమర్శ

1. $\frac{1}{1 - \frac{1}{\mu}}$ (Prof. Hazlitt) విమర్శించాడు.
2. కీన్స్ ప్రవేశ పెట్టిన గుణకం అనేక ప్రమేయాలపై ఆధారపడి ఉంది. ఈ ప్రమేయాలు వాస్తవానికి దూరంగా ఉన్నాయి. కనుక గుణక ప్రభావాన్ని ఖచ్చితంగా అంచనా వేయ సాధ్యం కాదని కొందరు విమర్శించారు.
3. ప్రేరిత పెట్టుబడి ప్రభావాన్ని కీన్స్ గుణకం పరిగణించలేదని ప్రొఫెసర్ D.H. రాబర్ట్సన్, బెర్నార్డ్ మొదలైన వారు విమర్శించారు.

26.3 ఉద్యోగితా గుణకం

R.F. ఖాన్ అనే శాస్త్రవేత్త మొట్టమొదట ఉద్యోగితా గుణకాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు. ఇతని ప్రకారం పెట్టుబడి వ్యయంలోని పెరుగుదల వల్ల ఉద్యోగ అవకాశాలు ఎట్లా వృద్ధి చెందుతాయి అనే విషయాన్ని ఆదాయ గుణకం తెలియచేస్తుంది. పెట్టుబడి వ్యయంలోని వృద్ధి వల్ల ప్రాథమికంగా పెరిగిన ఉద్యోగాల సంఖ్యకు, తత్ఫలితంగా ఉద్యోగాల సంఖ్యలో మొత్తం పెరుగుదలకు ఉన్న నిష్పత్తిని “ఉద్యోగితా గుణకం” అని అంటారు. ఉద్యోగితా గుణకాన్ని ఈ క్రింది ఉదాహరణ ద్వారా వివరించినాము.

ఇనుము ఉక్కు కర్మాగారమును నిర్మించటం కోసం ప్రభుత్వం కొంత పెట్టుబడి వ్యయం చేసిందనుకొందాం. ఈ కర్మాగార నిర్మాణం వల్ల 5 లక్షల మంది పారిశ్రామికులకు ఉపాధి అవకాశాలు లభించాయని భావిద్దాం. దీనిని ప్రాథమిక ఉద్యోగిత అంటారు. ఇంతవరకు నిరుద్యోగులుగా ఉన్న వారికి పని దొరకటం వల్ల వారి ఆదాయం వృద్ధి చెందుతుంది. కాబట్టి వినియోగ వస్తువులకు ఉన్న

డిమాండు పెరుగుతుంది. అందుకనుగుణంగా వినియోగ వస్తువుల ఉత్పత్తిని పెంచవలసి వస్తుంది. వినియోగ వస్తువుల ఉత్పత్తి పెంచటానికి అదనంగా 15 లక్షల మంది శ్రామికులను వ్యాపార సంస్థలు పనిలోకి తీసుకున్నారు. ఇప్పుడు మొత్తం ఉద్యోగాల పెరుగుదల 20 లక్షలు (5 + 15) అవుతుంది. అంటే పెట్టుబడి వల్ల లభ్యమైన ప్రాథమిక ఉద్యోగావకాశాలు 5 లక్షలు, వినియోగ వస్తువుల ఉత్పత్తి పెంచటం కోసం ఏర్పడ్డ ఉద్యోగాలు 15 లక్షలు. మొత్తం ఉద్యోగాల సంఖ్యను, ప్రాథమికంగా ఏర్పడ్డ ఉద్యోగాల సంఖ్యతో భాగిస్తే ఉద్యోగితా గుణకం తెలుస్తుంది. ఈ ఉదాహరణలో ఉద్యోగితా గుణకం విలువ $20 / 5 = 4$. ఉద్యోగితా గుణకం విలువ 4 అయినట్లయితే, ఉత్పాదక వస్తు రంగంలో ఒక శ్రామికునికి పని కల్పించినట్లయితే, వినియోగ వస్తు రంగంలో ముగ్గురు శ్రామికులకు పని ఏర్పడి మొత్తం నలుగురికి ఉద్యోగావకాశాలు ఏర్పడతాయి.

26.4 ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకం

దేశంలో జరిగిన ఉత్పత్తిలో కొంత భాగాన్ని ప్రభుత్వం కొంటుంది. ఈ విధంగా ప్రభుత్వం చేసే వ్యయం వల్ల కలిగే ఫలితాలు, పెట్టుబడి వల్ల కలిగే ఫలితాలను పోలి ఉంటాయి. ప్రభుత్వ వ్యయంలోని మార్పుల వల్ల గుణకం పనిచేయటం ప్రారంభించి, ఆదాయం కొన్ని రెట్లుగా పెరుగుతుంది. ప్రభుత్వ వ్యయం రూ॥ 15 కోట్ల నుంచి రూ॥ 25 కోట్లకు పెరిగిందని భావిస్తే రూ॥ 10 కోట్లు కొత్తగా ఆర్థిక వ్యవస్థలోకి ప్రవేశ పెట్టినట్లు. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి 2/3 అనుకుందాం. అప్పుడు ప్రభుత్వ వ్యయం రూ॥ 10 కోట్లు పెరిగినప్పుడు జాతీయాదాయం 30 కోట్లకు పెరుగుతుంది. అందువల్ల గుణకం 3. వస్తు సేవల పై ప్రభుత్వ వ్యయం (రూ॥ 10 కోట్లు) ప్రథమంగా ఆదాయం వృద్ధి చెందుతుంది. ఆదాయ వృద్ధి ఫలితంగా వినియోగ వ్యయంలో పెరుగుదల తద్వారా ఆదాయం గుణకం రెట్లు వృద్ధి

చెందుతుంది. ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకాన్ని Kg అని అన్నట్లయితే, గుణకాన్ని $\frac{\Delta Y}{\Delta G}$ గా చెప్పవచ్చు.

$$Kg = \frac{\Delta Y}{\Delta G}$$

ΔY = ఆదాయంలో మార్పు, ΔG = ప్రభుత్వ వ్యయంలో మార్పు.

26.5 బదిలీ చెల్లింపుల గుణకం

ప్రభుత్వ వ్యయం 2 రకాలుగా ఉంటుంది. అవి 1) వస్తు సేవల పై చేసే వ్యయం 2) బదిలీ చెల్లింపులకు చేసే వ్యయం. ప్రభుత్వం వస్తు సేవల పై ఖర్చు చేస్తే ఆ వ్యయంలో పెరుగుదలకు సమానంగా సమిష్టి డిమాండు స్థాయి వృద్ధి చెందుతుంది. ఆ విధంగా కాక ప్రభుత్వ వ్యయం బదిలీ చెల్లింపులకి సంబంధించి చేస్తే సమిష్టి డిమాండు తక్కువగా పెరుగుతుంది.

బదిలీ చెల్లింపుల్లో పెరుగుదల వల్ల, ఆ చెల్లింపులు పొందిన వారి ఆదాయం వృద్ధి చెందుతుంది. ఆ విధంగా వృద్ధి చెందిన ఆదాయం అంతా వారు ఖర్చు పెట్టరు. కాబట్టి సమిష్టి డిమాండులోని పెరుగుదల, ప్రభుత్వ వ్యయంలోని పెరుగుదలకు సమానంగా ఉండదు. కాని ప్రజల ఆదాయం వృద్ధి చెందినప్పుడల్లా వారి వినియోగ వ్యయం పెరుగుతుంది. బదిలీ చెల్లింపుల పై ప్రభుత్వ వ్యయం పెరిగితే వినియోగ వ్యయం పెరుగుదల ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి 2/3 అయినట్లయితే బదిలీ చెల్లింపులు పొందినవారు, పెరిగిన తమ ఆదాయంలో 2/3 మాత్రమే వినియోగ వస్తువులపై వ్యయం చేస్తారు. కాబట్టి బదిలీ చెల్లింపులు పెరుగుదల రూ॥ 10 కోట్లు అయితే, సమిష్టి డిమాండులో పెరుగుదల 6.67 కోట్లు మాత్రమే అవుతుంది. అదే మొత్తాన్ని ప్రభుత్వం వస్తు సేవల కొనుగోలుకు వినియోగించినట్లయితే సమిష్టి డిమాండులోని పెరుగుదల రూ॥ 10 కోట్లకు సమానంగా ఉంటుంది. ఈ కారణంగా బదిలీ చెల్లింపుల పెరుగుదల వల్ల కలిగే గుణక ఫలితం, వస్తు సేవల పై చేసే వ్యయం పెరుగుదల వల్ల కలిగే గుణక ఫలితానికన్నా తక్కువగా ఉంటుంది.

26.6 పన్ను గుణకం (Tax Multiplier)

ప్రభుత్వ వ్యయం పెరిగినట్లయితే సమిష్టి డిమాండు స్థాయి పెరుగుతుంది. అందువల్ల జాతీయాదాయ స్థాయి కూడా పెరుగుతుంది. జాతీయాదాయ స్థాయి పెరిగితే ప్రభుత్వానికి పన్నుల వల్ల లభ్యమయ్యే ఆదాయం పెరుగుతుంది. జాతీయాదాయ స్థాయి స్థిరంగా

ఉన్నప్పుడు, ప్రభుత్వం పన్నులను పెంచినట్లయితే వ్యక్తులు, సంస్థల కొనుగోలు శక్తి క్షీణించి ఆ మేరకు సమిష్టి డిమాండు స్థాయి క్షీణిస్తుంది. వ్యక్తి ఆదాయం మీద విధించిన పన్నులను మాత్రమే లెక్కలోనికి తీసుకుంటే, పన్నుల వల్ల వ్యక్తుల ఆదాయం ప్రభుత్వానికి బదిలీ అవుతుంది. వినియోగదారుల ఆదాయం క్షీణించటం వల్ల మొత్తం వినియోగ స్థాయి పడిపోతుంది. దాని ఫలితంగా సమిష్టి డిమాండు రేఖ క్రిందకు జరుగుతుంది. పన్నుల రేట్లను ప్రభుత్వం తగ్గించినట్లయితే వినియోగ వ్యయస్థాయి పెరిగి ఫలితంగా సమిష్టి డిమాండు వృద్ధి చెందుతుంది.

కార్యోరేట్ పన్నుల్లో మార్పులు వినియోగ వ్యయాన్నే కాక ప్రైవేట్ పెట్టుబడి స్థాయిని కూడా మార్చగలదు. కార్యోరేట్ పన్నుల రేట్లు తగ్గితే పెట్టుబడి వృద్ధి చెందటానికి అవకాశమేర్పడుతుంది. ఆదాయపు పన్నులో మార్పు వస్తే వినియోగ వ్యయం మారి సమిష్టి డిమాండు రేఖ పైకి కాని, క్రిందకు కాని జరుగుతుంది. సమిష్టి డిమాండు స్థాయి మారితే ఆదాయ స్థాయి మార్పు చెందుతుంది. పన్నుల స్థాయిలో మార్పుకు, ఫలితంగా జాతీయాదాయ స్థాయిలోని మార్పుకు ఉన్న నిష్పత్తిని పన్ను గుణకం (Tax Multiplier) అని నిర్వచించవచ్చు. ΔT_x పన్నుల స్థాయిలో మార్పును, Δy ఆదాయ స్థాయిలోని మార్పును సూచించినట్లయితే పన్ను గుణకాన్ని (KT_x) ఈ క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$KT_x = \frac{\Delta y}{\Delta T_x}$$

ఇది బదిలీ చెల్లింపుల గుణకం విలువకు సమానంగా ఉంటుంది. బదిలీ చెల్లింపుల గుణకం వలె పన్ను గుణకం విలువ ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకం విలువకన్నా తక్కువగా ఉంటుంది. మిగిలిన గుణకాల వలె కాక పన్నుల గుణకం విలువ ఋణరాశి (Negative)గా ఉంటుంది. దీనికి కారణం ఈ విధంగా చెప్పవచ్చును. ఆదాయంలో పెరుగుదల పన్నుల స్థాయి తగ్గినప్పుడు మాత్రమే సంభవిస్తుంది. కాబట్టి Δy ధన రాశి ఉన్నప్పుడు ΔT_x ఋణరాశిగా ఉండవలసి వస్తుంది. ఈ విధంగా Δy ఋణరాశిగా ఉన్నప్పుడు T_x ధనరాశిగా ఉండవలెను. ఈ విధంగా Δy లేదా T_x లేదా ఒకటి ఋణరాశిగా ఉండటం వల్ల పన్ను గుణకం విలువ ఋణరాశిగానే ఉండి తీరవలెను.

26.7 హావెల్మో ప్రభావం

ప్రభుత్వం తన వ్యయాన్ని పెంచినప్పుడు, ఆ వ్యయాన్ని భరించడానికి కావలసిన అదనపు ద్రవ్య వనరులను పన్నుల ద్వారా అది సమకూర్చుకుంటుంది. పన్నుల స్థాయి పెంచినప్పటికీ జాతీయాదాయ స్థాయి పెరుగుతుందని మొట్టమొదటిసారిగా చెప్పినవాడు టి. హావెల్మో (T. Havelmo) అనే ఆర్థిక వేత్త. ఈయన తన అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేయడానికి గల కారణాన్ని ఈ క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చును. ప్రభుత్వ వ్యయంతో పాటు పన్నులను కూడా పెంచడం వల్ల బడ్జెట్ సంతులిత స్థితిలోనే ఉంటుంది.

26.8 విదేశ వ్యాపార గుణకం

విదేశ వ్యాపారంలో ఎగుమతులు పెట్టుబడి వంటివి. ఎగుమతి వస్తువులను తయారు చేయటంలో పాల్గొన్నందువల్ల ఉత్పత్తి కారకాలు ఆదాయాన్ని సొందుతాయి. ఎగుమతుల తయారీలో ఉత్పన్నమైన ఆదాయానికి సమానంగా పన్ను సేవలు దిగుమతి అయినట్లయితే సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. అప్పుడు ఎగుమతులు (X) = దిగుమతులు (M) లేదా సాదుపు = పెట్టుబడికి సమానం.

పై పరిస్థితుల్లో, విదేశ మార్కెట్లో ఒక నూతన వస్తువు ఉత్పత్తి అయ్యిందని భావిద్దాం. తద్వారా ఎగుమతులు పెరిగి జాతీయాదాయం పెరుగుతుంది. ఎగుమతుల్లో మార్పు (ΔX) వల్ల ఆదాయంలో వచ్చిన మార్పు (Δy) నిష్పత్తినే విదేశవ్యాపార గుణకం అంటారు.

విదేశ వ్యాపార గుణకం విలువ క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$\text{విదేశ వ్యాపార గుణకం (Kf)} = \frac{\Delta y}{\Delta X} \text{ అవుతుంది.}$$

26.9 వేగత్వరణం

వేగత్వరణాన్ని క్లార్క్ అనే శాస్త్రవేత్త ప్రతిపాదించారు. పెట్టుబడిలో మార్పు వల్ల ఆదాయం ఎన్ని రెట్లు పెరుగుతుంది అనేది గుణకం తెలుపుతుంది. అయితే వేగత్వరణం అనే భావన వినియోగ వ్యయం వల్ల పెట్టుబడి ఎలా ప్రభావితం అవుతుంది అనే విషయం

తెలియజేస్తుంది. వినియోగ వస్తువులకు డిమాండు ఉంటే, వాటిని ఉత్పత్తి చేసే యంత్రాలు మొదలైన ఉత్పాదక వస్తువులకు డిమాండు ఉంటుంది. ఉత్పాదక వస్తువుల డిమాండును “ ఉత్పన్న డిమాండు ” అంటారు. ఉత్పన్న డిమాండు వేగంగా పెరగటాన్ని గురించి వేగత్వరణ సూత్రం చెబుతుంది. అందుకే దీనిని ‘ఉత్పన్న డిమాండు వేగత్వరణ సూత్రం’ అని కూడా పిలుస్తారు. వేగత్వరణాన్ని క్రింద సమీకరణం ద్వారా చెప్పవచ్చు.

$$A = \frac{\Delta I}{\Delta Y}$$

A = వేగత్వరణం, ΔI = పెట్టుబడిలో పెరుగుదల, ΔY = ఆదాయంలో పెరుగుదల.

26.9.1 వేగత్వరణం - మూలధన ఉత్పత్తి నిష్పత్తి

వినియోగ వస్తువులకు డిమాండు పెరిగితే, ఉత్పాదక వస్తువులకు డిమాండు అంతకంటే ఎక్కువగా పెరుగుతుంది. రూ॥ 100 విలువ కలిగిన వినియోగ వస్తువులు తయారు చేయటానికి రూ॥ 500 విలువ కలిగిన యంత్రం అవసరం అనుకుందాం. అప్పుడు వినియోగ వస్తువుల డిమాండు రూ॥ 100కు సమానంగా పెరిగితే యంత్రాల డిమాండు రూ॥ 500కు పెరుగుతుంది. కాబట్టి మూలధన నిష్పత్తి 500 : 100 లేక 5 : 1 అవుతుంది. అంటే ఒక రూపాయి విలువ కలిగిన ఉత్పత్తిని చేయడానికి రూ. 5 లు విలువ కలిగిన మూలధనం కావలసి ఉంటుంది. దీనినే వేగత్వరణం అంటారు. ఈ ఉదాహరణలో వేగత్వరణం $\frac{5}{1} = 5$ అవుతుంది.

$$A = \frac{\Delta I}{\Delta Y}$$

A అంటే వేగత్వరణ విలువ, ΔI = అంటే పెట్టుబడిలో పెరుగుదల, ΔY = అంటే ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల
పై ఉదాహరణను సమీకరిస్తే $\Delta I = 500, \Delta Y = 100, A = 5$

26.9.2 వేగత్వరణం పనిచేసే తీరు

ఈ క్రింది ఉదాహరణ ద్వారా వేగత్వరణ ప్రక్రియ ఎలా పనిచేస్తుందో తెలుసుకుందాం. గతంలో వినియోగ వస్తువుల డిమాండు 1 కోటి రూపాయలు. వినియోగ వస్తువుల ప్రస్తుత ఉత్పత్తి రూ॥ 1 కోటి 10 లక్షలు అవసరం. అంటే అదనపు రూ॥ 10 లక్షల వస్తువుల తయారీకి రూ॥ 50 లక్షల యంత్రాలు కావాలి అనుకుందాం. అంటే ఇది నికర పెట్టుబడి. ఇంతకు ముందే పునఃస్థాపన డిమాండు రూ॥ 50 లక్షలు యంత్రాలకున్నది అని భావిద్దాం. అంటే మొత్తం యంత్రాల డిమాండు రూ॥ 100 లక్షలు లేక ఒక కోటికి పెరుగుతుంది. అది స్థూల పెట్టుబడి అంటే మొత్తం యంత్రాల డిమాండు లేక సంస్థల పెట్టుబడి రెండు రెట్లు అయ్యింది లేక 100 శాతం పెరిగితే, యంత్రాల డిమాండు 100 శాతం పెరుగుతుంది. ఇదే వేగత్వరణ ప్రభావం.

26.9.3 వేగత్వరణ ఫలితాలు

అయితే సైన పేర్కొన్నట్లుగా విస్తరణ ఎల్లవేళలా ఉండదు. వినియోగ వస్తువుల డిమాండు రేటు తగ్గిపోతే యంత్ర పరిశ్రమ విస్తరణ కూడా క్షీణిస్తుంది. వినియోగ వస్తువుల డిమాండు ఆగిపోయినప్పుడు, యంత్రాలకు డిమాండు ఇంకా క్షీణించి మొదట ఉన్న స్థితికి చేరుతుంది. యంత్ర పరిశ్రమలో ఉపయోగించనటువంటి స్థాపిత శక్తి పెరిగిపోతుంది. నిరుద్యోగిత ఏర్పడుతుంది. వినియోగ వస్తువుల డిమాండు తగ్గటం జరిగితే యంత్రాల డిమాండు అంతకన్నా ఎక్కువగా పడిపోతుంది. ఒక్కోసారి యంత్రాల డిమాండు శూన్యం కూడా కావచ్చు.

ఈ విషయాలన్ని పరిశీలిస్తే ఇక్కడ మనకొక విషయం స్పష్టమవుతుంది. అదేమిటంటే పెట్టుబడి స్థాయి వినియోగ స్థాయి మీద కాదు, వినియోగంలో మార్పు రేటు మీద ఆధారపడుతుందనేది స్పష్టమయ్యింది. మూలధన పరిశ్రమలో లేక ఉత్పాదక వస్తు పరిశ్రమల్లో విస్తరణ, సంకుంచనాలు ఎందుకు వస్తాయో వేగత్వరణ ప్రక్రియ వల్ల తెలుసుకోవచ్చు. వ్యాపార చక్రాల గమనరీతిని తెలుసుకోవటానికి వేగత్వరణ సూత్రం బాగా ఉపయోగపడుతుంది.

26.9.4 వేగత్వరణ పరిమితులు

ఈ సూత్రం క్రింది పరిమితులకు లోబడి పనిచేస్తుంది.

1. వినియోగ వస్తు పరిశ్రమల్లో అనుపయోగిత ఉత్పాదక శక్తి లేకుండా ఉండాలి : వినియోగ వస్తువులను తయారు చేసే పరిశ్రమల్లో ఇంతకుముందే యంత్రాల సంఖ్య ఎక్కువగా ఉన్న లేక కొన్ని యంత్రాలను పూర్తిగా ఉపయోగించకుండా ఉంటే వినియోగ వస్తువుల డిమాండు పెరుగుదల వల్ల ఉత్పాదక వస్తువుల పరిశ్రమల పెరుగుదల ఉండదు. కాబట్టి వేగత్వరణం పని చేయదు.
2. వినియోగ వస్తువుల డిమాండ్ పెరుగుదల శాశ్వతంగా ఉండాలి : ఉత్పాదవస్తువులు తయారు చేసే వ్యాపారుస్తులు వినియోగ వస్తువుల డిమాండ్ తాత్కాలికమని భావించేటట్లయితే పెట్టుబడిని పెంచరు. ఇటువంటి సందర్భాలలో వేగత్వరణం పనిచేయదు.
3. మూలధన - ఉత్పత్తి నిష్పత్తి నిలకడగా ఉండాలి : వేగత్వరణ విలువ మూలధన - ఉత్పత్తి నిష్పత్తి మీద ఆధారపడుతుంది. ఈ నిష్పత్తి నిలకడగా ఉంటే వేగత్వరణం పని చేస్తుంది. ఒకవేళ కొత్త పద్ధతులు ప్రవేశపెట్టి, అదే పెట్టుబడితో ఎక్కువ ఉత్పత్తి చేయటం సాధ్యమైతే, వినియోగ వ్యయం పెరిగినందువల్ల ఉత్పాదక వస్తు పరిశ్రమలో పెట్టుబడి పెరగకపోవచ్చు.
4. వనరుల లభ్యత : ఉత్పాదక వస్తువులను పెంచాలంటే తగినంత ద్రవ్య వనరులు కాని, కొన్ని ఉత్పత్తి కారకాలు లభ్యం కాకపోతే వినియోగం వ్యయం పెరిగినా, ఉత్పాదక వస్తువుల పరిశ్రమలలో పెరుగుదల ఉండదు కాబట్టి వేగత్వరణం పనిచేయదు. యంత్రాల పరిశ్రమలో నిరుద్యోగిత, అనుపయోగిత, స్థాపిత శక్తి ఉంటేనే యంత్రాల ఉత్పత్తి త్వరగా పెంచటానికి వీలవుతుంది.
5. పెట్టుబడి పెరుగుదల వినియోగ వ్యయం పెరుగుదలకన్నా ముందుగానే జరుగవచ్చు : కొన్ని కొన్ని సందర్భాలలో కొన్ని ప్రభుత్వ పరిశ్రమలలో వినియోగంలో రాగల పెరుగుదల ముందుగానే ఊహించి పెట్టుబడి నిర్ణయించవచ్చు. అటువంటి సందర్భాలలో పెట్టుబడి వినియోగ వ్యయాన్ని అనుసరించదు. కాబట్టి వేగత్వరణ ప్రభావం ఉండదు.

26.10 గుణకం, వేగత్వరణాలకు తేడా

1. గుణకం అనే భావన పెట్టుబడి పెరుగుదల వల్ల ఆదాయ, ఉత్పత్తి ఉద్యోగితా స్థాయిలో మార్పును సూచిస్తుంది. అయితే వినియోగ వ్యయంలో పెరుగుదల వల్ల పెట్టుబడిలో పెరుగుదలను వేగత్వరణం తెలియజేస్తుంది. అంటే గుణకంలో పెట్టుబడి మీది వినియోగం ఆధారపడి ఉంటుంది. కాగా వేగత్వరణంలో వినియోగం మీద పెట్టుబడి ఆధారపడి ఉంటుంది.
2. వేగత్వరణం సాంకేతిక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. కాని గుణకం మానసిక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఎందుకంటే, గుణకం వినియోగప్రవృత్తి మీద ఆధారపడితే, వినియోగ ప్రవృత్తి, వినియోగదార్లు అభిరుచులు, అలవాట్లు మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.
3. గుణకం విలువ ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. వేగత్వరణ విలువ యంత్రాల జీవిత కాలం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

26.11 గుణకం, వేగత్వరణ సమ్మిళిత ప్రభావం

పెట్టుబడిలో పెరుగుదల వల్ల, ఆదాయ స్థాయిలో రాగల మొత్తం మార్పును తెలుసుకోవాలంటే వేగత్వరణ ఫలితాన్ని, గుణక ఫలితంతో సమన్వయం చేయాలి. గుణకం, వేగత్వరణం ఒకేసారి పనిచేయడం వల్ల జాతీయాదాయం పెరుగుదలను తెలుసుకోవటానికి ఈ రెండింటిని సమన్వయం చేసి చూద్దాం. ఉదాహరణకు ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి 1/2, వేగత్వరణం 2 అనుకొందాం. రూ. 10 కోట్లు ప్రథమ పెట్టుబడిపై వీటి ప్రభావం ఎలా ఉంటుందో ఈ క్రింది పట్టికలో చూపించటం జరిగింది.

	ప్రథమ పెట్టుబడి	వినియోగ వ్యయం పెరుగుదల	ప్రేరిత పెట్టుబడి
ప్రథమ ఆదాయ కాలం	రూ॥ 10 కోట్లు	రూ॥ 5 కోట్లు. వినియోగ ప్రవృత్తి 1/2 కాబట్టి $10 \times 1/2 = 5$	రూ॥ 10 కోట్లు వేగత్వరణం 2 కాబట్టి $5 \times 2 = 10$ కోట్లు.

పై ఉదాహరణలో మొదటి రౌండ్లో ప్రథమ పెట్టుబడి ఎంత మొత్తం ఆదాయ పెరుగుదలకు దారితీసిందంటే $10 + 5 + 10 = 25$ కోట్లు. ఇదే విధంగా రెండవ, మూడవ రౌండ్లలో వివిధ ఆదాయ కాలాలలో పెరుగుదలను లెక్కిస్తే చివరకు జాతీయాదాయం

ఎన్నిరెట్లు పెరుగుతుందో తెలుస్తుంది. అయితే ఆదాయం పెరగటమనేది ఒకస్థాయికి చేరుకున్నాక పడిపోతుంది.

ఉపాంత వినియోగ ప్రవృత్తి విలువ, వేగత్వరణం విలువ, హెచ్చుగా ఉన్నట్లయితే ఆదాయ స్థాయిలోని పెరుగుదల నిరాటంకంగా సాగిపోతూ ఆర్థిక వ్యవస్థను సంపూర్ణోద్యోగిత స్థితికి చేరుతుంది. గుణక, వేగత్వరణాలు ఆదాయాన్ని పెంచటంలో ఎలా పనిచేస్తాయో, ఆదాయాన్ని తగ్గించటంలో కూడా అలాగే పనిచేస్తాయి. పెట్టుబడి తగ్గినపుడు ఆదాయాన్ని కొన్ని రెట్లు తగ్గిస్తాయి. దీనిని బట్టి తగ్గినపుడు ఆదాయాన్ని కొన్ని రెట్లు తగ్గిస్తాయి. దీనిని బట్టి గుణకం, వేగత్వరణం కలసి పనిచేయటం వల్ల వ్యాపార చక్రాలు ఏర్పడతాయేది స్పష్టమైనది. జె.ఆర్. హిక్స్ ఈ రెంటిని సమన్వయ పరచి వ్యాపార చక్ర సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు.

26.12 గుణక వేగత్వరణాల ప్రాధాన్యత

1. ప్రథమ పెట్టుబడి ఫలితంగా ఆదాయ స్థాయిలో వచ్చే మొత్తం పెరుగుదలను తెలియజేస్తాయి.
2. ద్రవ్యోల్బణం, ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం, వ్యాపార చక్రాలు మొదలైనవి అర్థం చేసుకోవటానికి ఉపయోగపడతాయి.
3. దేశ ఆదాయ, ఉద్యోగితా స్థాయిలను తన వ్యయ విధానం ద్వారా ప్రభుత్వం ఏ విధంగా ప్రభావితం చేయవచ్చో తెలుపుతాయి.
4. వేగత్వరణ సూత్రం ప్రాతిపదికగా జి.ఆర్. హిక్స్ తన వ్యాపార చక్రాల సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు.

26.13 కీన్స్ సిద్ధాంతం - అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు

అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో కాలనుగుణంగా ఏర్పడే ఒడుదుడుకులను సవరించడానికి ఉద్దేశించి, రూపొందించిన కీన్స్ సిద్ధాంతం అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలకు వర్తిస్తుందో? లేదా? అనే సందేహం తరచు కలుగుతూ ఉంటుంది. అందుకు ప్రధానమైన కారణం, కీన్స్ తన సిద్ధాంతాలను రూపొందించిన నాటి చారిత్రక, ఆర్థిక స్థితిగతులు భిన్నమైనవి. ప్రపంచ చరిత్రలో 1930ల నాటి ఆర్థిక మహామాంద్యం ప్రపంచ దేశాలను ఎంతగానో కలవరపరచింది. దీని నుంచి బయట పడటానికి సాంప్రదాయ సిద్ధాంతాలు తరుణోపాయం సూచించలేక పోయాయి. అయితే దీని నుంచి బయటపడే తరుణోపాయం కీన్స్ ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతాలలో కనిపించింది. స్వేచ్ఛా వాణిజ్య విధానం అనుసరిస్తున్న ఒక సాంకేతిక దేశంలో నిరుద్యోగిత, తక్కువ స్థాయి ఆదాయం ఉండటానికి కారణం సార్థకమైన డిమాండ్లోని లోపమేనని కీన్స్ సిద్ధాంతం పేర్కొంది. ఆర్థిక మాంద్యానికి గురి అయిన ఆర్థిక వ్యవస్థలో కొట్ట వచ్చినట్లు కనిపించే లోపం సార్థకమైన డిమాండ్ తక్కువగా ఉండటం. సార్థక డిమాండు స్థాయిని పెంచడానికి కీన్స్ సులభ ద్రవ్య విధానం, ప్రభుత్వ వ్యయం, లోటు ద్రవ్య విధానం వంటి కోశపద్ధతులను అనుసరించాలని ప్రతిపాదించాడు. కాబట్టి కీన్స్ అర్థశాస్త్రాన్ని ఆర్థిక మాంద్యకాలంలో అభివృద్ధి చెందిన దేశాలకు అనువైనదేనని పలువురు ఆర్థిక వేత్తలు భావించారు. అభివృద్ధి చెందిన, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు వర్తించే సిద్ధాంతాలను, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు ఎందుకు అన్వయించలేమో అర్థం చేసుకొనవచ్చు. ఈ రెండు రకాల ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ఎదురయ్యే పరిస్థితుల వ్యత్యాసాలను క్రింద పేర్కొనడమైంది.

- (1) అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో చక్రియ నిరుద్యోగిత (Cyclical unemployment) ఒక సమస్య. అయితే అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాల్లో నిరుద్యోగిత స్వభావం వేరుగా ఉంటుంది. ఈ దేశాలలో దీర్ఘకాలిక నిరుద్యోగిత ఒక ప్రధాన సమస్యగా ఉంటుంది. ఈ దేశాలలో సార్థకమైన డిమాండ్లోని లోపాల వల్ల కాక మూలధన వనరుల కొరత కారణంగా నిరుద్యోగిత ఏర్పడుతుంది.
- (2) అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు పరిష్కరించాల్సిన ప్రధాన సమస్య ఆర్థిక అస్థిరత కాని అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో ఇది పెద్ద సమస్య కాదు. ఈ దేశాల్లో దీర్ఘకాల పేదరికం, నిరుద్యోగితలు, దీర్ఘకాల నిరుద్యోగితను పరిష్కరించుకుంటూ ఆర్థికాభివృద్ధి సాధించడమనేది ప్రధాన సమస్య. కాని ఈ సమస్యను రూపుమాపడానికి కీన్స్ సిద్ధాంతాన్ని ఉన్నది ఉన్నట్లుగా ఉపయోగించలేము.
- (3) అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాల్లో దీర్ఘకాలిక నిరుద్యోగితే కాకుండా ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగిత (disguised unemployment) ఒక సమస్యగా ఎదురవుతూ ఉంటుంది. కాని కీన్స్ సిద్ధాంతంలో ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగిత గురించి చర్చించనే లేదు.
- (4) ఎక్కువ వినియోగ వ్యయం ద్వారా సార్థకమైన డిమాండ్ను పెంచి, నిరుద్యోగులకు ఉపాధి అవకాశాలను పెంచవచ్చునని కీన్స్ అభివృద్ధి చెందిన దేశాలకు పరిష్కార మార్గాన్ని సూచించాడు. కాని ఇది అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు అనువేది కాదు. అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలలో మూలధన కల్పనకు పొదుపు అవసరం ఎంతైనా ఉంది. కాబట్టి ఈ దేశాలలో వినియోగాన్ని కనిష్ట స్థాయికి

తగ్గించి, పెట్టుబడి పెంచటం ద్వారా మూలధన కల్పనను పెంచాల్సి ఉంటుంది. కాబట్టి ప్రభుత్వం తగిన కోశ, ద్రవ్య విధానాలను అవలంబించి మూలధన కల్పనను ప్రోత్సహించాల్సి ఉంటుంది. కీన్స్ సూచించిన ఎక్కువ వ్యయం, తక్కువ పొదుపు అనే అంశాన్ని అవలంబిస్తే ఈ దేశాలు నష్టపోతాయి.

- (5) కీన్స్ చెప్పిన గుణకం పనిచేయటానికి అవసరమైన పరిస్థితులైన అనైశ్చిక నిరుద్యోగిత, పరిశ్రమలలో ఉత్పాదకతా శక్తి, చర మూలధనం పుష్కలంగా ఉండటం అనేవి అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలలో ఉండవు కాబట్టి ఈ దేశాల్లో గుణకం పనిచేయదు.
- (6) అభివృద్ధి చెందిన దేశాల్లో సమిష్టి డిమాండ్ పెరిగితే దానికనుగుణంగా సమిష్టి సప్లయ్ పెంచగలిగే పరిస్థితులు ఉండవు.

పై అంశాలను బట్టి కీన్స్ సిద్ధాంతాన్ని అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలకు ఉన్నది ఉన్నట్లుగా వర్తించటం సాధ్యం కాదని తెలుస్తుంది. అందువల్లనే కీన్స్ సిద్ధాంతం అనే బీజాలను విదేశాల్లో వేస్తే చనిపోకముందే విషంలా మారి ఆర్థిక వ్యవస్థను దెబ్బతీస్తుందని జె.ఎ. మంపిటర్ అనే ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త అభిప్రాయ పడ్డారు.

26.14 సారాంశం

పెట్టుబడి వ్యయంలో కొద్ది మార్పుల వల్ల ఆదాయ స్థాయిలో అధిక మార్పు కలుగుతుంది అనే విషయాన్ని, ఆ మార్పు పరిమాణాన్ని గుణకం తెలియజేస్తుంది. పెట్టుబడి వ్యయంలోని పెరుగుదల ఫలితంగా ఆదాయంలోని పెరుగుదల కొన్ని రెట్లుగా వుంటుందని గుణక సిద్ధాంతం తెలుపుతుంది. కీన్స్ రూపొందించిన ఈ గుణకాన్నే పెట్టుబడి గుణకం లేదా ఆదాయ గుణకం అంటారు. ఆదాయ గుణకంతో పాటు ఉద్యోగ గుణకాన్ని, పన్ను గుణకాన్ని, ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకాన్ని వాటి ప్రభావాలను కూడా తెలుసుకున్నాం. వినియోగ వ్యయంలో వచ్చిన మార్పు వల్ల పెట్టుబడిలో వచ్చిన మార్పు నిష్పత్తిని వేగత్వరణం అంటారు. దీన్ని మొదట అస్టాలియన్ వివరస్తే, సిద్ధాంతంగా J.B. క్లార్క్ తో ముడిపడి ఉంది. ఆర్థిక వ్యవస్థలో గుణక, వేగత్వరణాలు కలిసి పనిచేసి జాతీయాదాయం కొన్ని రెట్లు పెంచుతాయి అని ఈ రెంటి ప్రభావాలే వ్యాపారచక్రాలకు కారణాలని జె.ఆర్. హిక్స్ అంటారు.

26.15 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. కీన్స్ పెట్టుబడి గుణకం రూపొందించక పూర్వం R.F. ఖాన్ ఉద్యోగిత గుణకం ప్రవేశపెట్టారు.
2. ప్రేరిత పెట్టుబడిలో మార్పు వల్ల ఆదాయంలో వచ్చిన మార్పు నిష్పత్తిని గుణకం అంటారు.
3. గుణకం రెండు వైపులా పని చేస్తుంది.
4. వేగత్వరణాన్ని అస్టాలియన్ కనుగొన్నప్పటికీ, దీనిని జె.యం. క్లార్క్ బహుళ ప్రచారంలోకి తెచ్చారు. వినియోగ వ్యయం, పెట్టుబడిని ఎలా ప్రభావితం చేస్తుందో వేగత్వరణం తెలియ చేస్తుంది.
5. పెట్టుబడి స్థాయి వినియోగపు స్థాయి మీద కాకుండా, వినియోగంలో మార్పు రేటు మీద ఆధారపడుతుందనే విషయం వేగత్వరణం ద్వారా వెల్లడయ్యింది.
6. కొన్ని పరిస్థితులకు లోబడే వేగత్వరణ ప్రక్రియ పనిచేస్తుంది. గుణకం మానసిక అంశమైన వినియోగ ప్రవృత్తి మీద ఆధారపడి ఉంటే, వేగత్వరణం సాంకేతిక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. పెట్టుబడిలో పెరుగుదల వల్ల ఆదాయస్థాయిలో సంభవించగల మొత్తం మార్పులు తెలుసుకోవాలంటే వేగత్వరణ ఫలితాన్ని, గుణక ఫలితంతో సమన్వయం చేయాలి.

20.16 పదకోశం

1. గుణకం : పెట్టుబడిలో మార్పుల వల్ల ఆదాయంలో వచ్చిన మార్పు నిష్పత్తి.
2. వేగత్వరణం : వినియోగ వ్యయంలోని మార్పుకు, పెట్టుబడిలోని నికర మార్పునకు గల నిష్పత్తిని వేగత్వరణం అంటారు.
3. ద్రవ్యోల్బణం : నిరంతరం ధరలు పెరిగే స్థితిని ద్రవ్యోల్బణం అంటారు.
4. ప్రతిద్రవ్యోల్బణం : ధరల తగ్గుతూ ఉండే పరిస్థితి లేదా ద్రవ్యం విలువ పెరుగుతూ ఉండే స్థితి.
5. వ్యాపార చక్రాలు : ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఒకప్పుడు ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు హెచ్చు స్థాయిలో ఉండి వృద్ధి చెందుతూ, మరొకప్పుడు

తక్కువ స్థాయిలో ఉండి క్షీణిస్తూ ఉంటాయి. ఈ దశలు ఒకదాని వెనుక ఒకటి ఏర్పడుతుండటం వలన వీటిని వ్యాపార చక్రాలంటారు.

26.17 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. గుణకం అనగా నేమి ? కీన్స్ పెట్టుబడి గుణకాన్ని వివరించుము.
- జ. గుణకం, నుంచి గుణకం పై విమర్శ వరకు క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.
2. వేగత్వరణం అంటే ఏమిటి వివరించి దాని పరిమితులను తెలపండి.
- జ. వేగత్వరణము అర్థ వివరణ - వేగత్వరణ ప్రక్రియ ఎలా పనిచేస్తుందో వివరించటం - వేగత్వరణానికి గల వివిధ పరిమితులను వివరించటం.
3. వేగత్వరణ సిద్ధాంతానికి ఆధారాలను ప్రమేయాన్ని వివరించుము.
- జ. వేగత్వరణ సూత్రాన్ని వివరించి వ్యాపార చక్రాల సిద్ధాంతంలో దాని ప్రాముఖ్యమేమి ?
4. కీన్స్ సిద్ధాంతం వెనుకబడ్డ దేశాలకు వర్తించవచ్చా ? చర్చించుము.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. పెట్టుబడి గుణకం లేదా ఆదాయ గుణకం అంటే ఏమిటి ? దాని విలువ ఏ అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.
- జ. గుణకాన్ని వివరించి, అది ఆధారపడి ఉన్న అంశాలను వివరించాలి.
2. వేగత్వరణ సూత్రాన్ని వివరించి వ్యాపార చక్రాల సిద్ధాంతంలో దాని ప్రాముఖ్యమేమి ?
- జ. వేగత్వరణ, అర్థ వివరణ - వేగత్వరణ ప్రాముఖ్యతలను వివరించండి.
3. వేగత్వరణ - గుణకం యొక్క సమ్మిళిత ప్రభావం అంటే ఏమిటో వివరించండి ?
- జ. గుణకం, వేగత్వరణం అంటే వివరించటం - సమ్మిళిత ప్రభావాన్ని ఉదాహరణ ద్వారా పేర్కొనాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకం
2. పన్ను గుణకం
3. ఉద్యోగితా గుణకం
4. వేగత్వరణ సూత్రం
- జ. వేగత్వరణం అర్థ వివరణ, పనిచేసే తీరు వివరిస్తే సరిపోతుంది.
5. గుణకానికి వేగత్వరణానికి ఉన్న తేడా
- జ. గుణకం, వేగత్వరణం అంటే ఏమిటో తెలిపి రెండింటికి గల తేడాను వివరించాలి.
6. గుణక వేగత్వరణాల ప్రాధాన్యత
- జ. గుణకం వేగత్వరణాల సమ్మేళనం వలన ఉండే ప్రయోజనాలను వివరించాలి.

26.18 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1.	J.R. Hicks	:	A Contribution to Keynesian Dynamics
2.	Edward Shapiro	:	Macro Economic Analysis
3.	D. Dillard	:	Economics of J.M. Keynes
4.	Kenneth K. Kurihava	:	Introduction to Keynesian Dynamics
5.	M.L. Jhingam	:	Macro Economics
6.	M.L. Seth	:	Macro Economics
7.	తెలుగు అకాడమీ	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

యూనిట్ - 7

ద్రవ్యం మరియు బ్యాంకింగ్

పాఠం - 27

ద్రవ్యం - విధులు

విషయక్రమం

27.0	ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
27.1	విషయ పరిచయం
27.2	వస్తు మార్పిడి పద్ధతి - అందులో లోపాలు
27.3	ద్రవ్యం - నిర్వచనం
27.4	ద్రవ్యం - విధులు
27.4.1	వినిమయ మాధ్యం
27.4.2	విలువల కొలమానం
27.4.3	విలువల నిధి
27.4.4	వాయిదా చెల్లింపుల ప్రమాణం
27.4.5	ఉప విధులు
27.5	మంచి ద్రవ్యానికి ఉండవలసిన లక్షణాలు
27.6	ద్రవ్యంలోని రకాలు
27.7	భారతదేశంలో RBI ద్రవ్య వర్గీకరణ
27.8	ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలు
27.9	ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం
27.9.1	ఫిషర్ సమీకరణ
27.9.2	ఫిషర్ సమీకరణ ప్రమేయాలు
27.9.3	ఫిషర్ సిద్ధాంతంలోని లోపాలు
27.10	కేంబ్రిడ్జ్ సమీకరణ
27.10.1	ద్రవ్యం సప్లయ్
27.10.2	ద్రవ్యం డిమాండ్
27.10.3	కేంబ్రిడ్జ్ సమీకరణ - వివరణ
27.10.4	ఫిషర్, కేంబ్రిడ్జ్ సమీకరణలకు గల పోలికలు, తేడాలు
27.11	సూచీ సంఖ్యలు
27.11.1	సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణంలో తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు
27.11.2	సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణం
27.11.3	సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణంలో ఇబ్బందులు
27.11.4	సూచీ సంఖ్యల ఉపయోగం
27.12	సారాంశం
27.13	గుర్తించుకోవలసిన విషయాలు

- 27.14 పదకోశం
- 27.15 మాదికి పరీక్ష ప్రశ్నలు
- 27.16 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

27.0 ఉద్దేశాలు, అక్ష్యాలు

ఈ భాగంలో ద్రవ్యం, దాని ఆవశ్యకత, ద్రవ్యం విధులు వివిధ రూపాల్లో ద్రవ్యం మొదలైన అంశాలను గురించి తెలుసుకుంటారు. వీటితో పాటు ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలను గూర్చి కూడా తెలుసుకుంటారు. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * ద్రవ్యం అంటే ఏమిటి ?
- * ద్రవ్యంలో రకాలు
- * RBI ద్రవ్య వర్గీకరణ
- * ద్రవ్యం విధులు
- * మంచి ద్రవ్య లక్షణాలు
- * ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలు
- * సూచీ సంఖ్యలు
- * సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణంలో ఇబ్బందులు

27.1 విషయ పరిచయం

పూర్వకాలంలో మానవుని కోర్కెలు అతి తక్కువగా ఉండేవి. స్వయం కృషితో చేసుకున్న ఉత్పత్తి వారికి సరిపోయేది. కాని శతాబ్దాలు గడిచే కొద్దీ మానవుని కోర్కెలు పెరుగసాగాయి. ఏ వ్యక్తి కూడా తనకు కావలసిన వన్నీ తనే స్వయంగా చేసుకోలేని పరిస్థితి ఏర్పడింది. ఇతరులపై ఆధారపడవలసి వచ్చింది. ఒకరి మిగులు వస్తువులను ఇతరుల మిగులు వస్తువులతో మారకం చేసుకోవటం జరిగింది. ఆ తరువాత “ద్రవ్యం” సృష్టించబడింది. ద్రవ్య సహాయంతో వినిమయాలు సులభతరమైనాయి. “మానవుడు సృష్టించిన అన్నింటిలోకి ద్రవ్యం అతి ప్రతిష్టాకరమైన సృష్టి” అంటారు.

ద్రవ్య విలువల్లో వచ్చే మార్పులను కనుగొనుటకు రూపొందించిన సిద్ధాంతాలను ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలు అంటారు. ఫిషర్, కేంబ్రిడ్జి ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలను ఈ భాగంలో వివరించాము. ధర్మలో వచ్చే సాపేక్ష మార్పులను కనుగొనే సాధనాలను సూచీ సంఖ్యలు అంటారు. సూచీసంఖ్యలను ఆర్థిక భారమితులు అని కూడా అంటారు. ఈ భాగంలో సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణం, వీటి వల్ల లాభాలు, ఇబ్బందులు కూడా వివరించటం జరిగింది.

27.2 వస్తుమార్పిడి పద్ధతి - అందులో లోపాలు

ద్రవ్యం ఉద్భవించడానికి పూర్వం వస్తు మార్పిడి లేదా వస్తు వినిమయ పద్ధతి అమలులో ఉండేది. ఈ పద్ధతిలో ప్రతి వ్యక్తి తాను ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను, ఇతరులు ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులతో మార్పిడి చేసుకొంటుం జరిగేది. దీనినే బార్టర్ పద్ధతి లేదా వస్తు మార్పిడి పద్ధతి అంటారు. ఉదాహరణకు ధాన్యం పండించే రైతు, ధాన్యాన్ని ఇచ్చి తనకు కావలసిన వస్తువులను వాటి ఉత్పత్తిదారుల నుండి తీసుకుంటాడు. అయితే వస్తూత్పత్తి భారీ ఎత్తున సాగుతున్న ఈ రోజుల్లో ఈ పద్ధతి సరిగా పనిచేయదు. ఎందుకంటే దీనిలో అనేక లోపాలున్నాయి. ప్రస్తుతం వస్తు మార్పిడి పద్ధతిలోని లోపాలు పరిశీలిద్దాం.

1. కోర్కెల సమన్వయం లోపించుట : వస్తువు ఇచ్చేవాడు ఒకడున్నా ఆ వస్తువును తీసుకొనేవాడు లేకపోవచ్చు.
2. వినిమయ కాలంలో సమన్వయం లోపించుట : వస్తువు ఇచ్చేవానికి, దానిని తీసుకొనే వానికి, ఒకే సమయంలో వస్తు వినిమయ కోర్కెలు ఉండకపోవటం.

3. స్థిరమైన విలువ కొలమానం లోపించుట : వస్తుమార్పిడి జరగాలంటే ఉభయులకు అంగీకార యోగ్యమైన మార్పిడి రేటు ఉండాలి. బార్టర్ పద్ధతిలో విలువ కొలమానం స్థిరంగా ఉండదు. ఉదాహరణకు ఒక బండి చక్రం కోసం ఎంత ధాన్యం ఇవ్వాలి అనేది నిర్ణయించడం కష్టం.
4. విభజన సౌకర్యం లోపించడం : కొన్ని వస్తువులు విభజనకు వీలు పడవు ధాన్యం, గోధుమలు వంటివి విభజింపబడతాయి. కాని గుర్రం, ఇళ్ళు విభజింపబడవు వాటిని విభజిస్తే ప్రయోజనం నశిస్తుంది.
5. విలువ నిల్వ నిధి లోపించుట : వస్తు రూపంలో విలువను నిల్వ చేయడం కష్టం. చేపలు, పాలు, కూరగాయలు నిల్వ చేస్తే అవి పాడైపోతాయి.
6. భవిష్యత్ చెల్లింపుల ప్రమాణం లోపించుట : బార్టర్ పద్ధతిలో ఋణాలను ఇచ్చేందుకుగాని, భవిష్యత్తులో వాటిని తీర్చేందుకు గాని వీలుండదు. అప్పు ఇచ్చే రోజు, అప్పులు తీర్చే రోజుల మధ్య కాలంలో వస్తు విలువ మారవచ్చు.
ఈ విధమైన లోపాల కారణంగా ద్రవ్యం ఉద్భవించింది.

27.3 ద్రవ్యం - నిర్వచనం

ద్రవ్యం అనే పదాన్ని పలువురు పలు విధాలుగా నిర్వచించారు. ఎవరు ఎన్ని విధాలుగా ద్రవ్యాన్ని నిర్వచించినా, అందరు దాని విధులను దృష్టిలో ఉంచుకొని చెప్పిన వారే.

- సెలిగ్మన్ (Seligman) : సర్వాంగీకారం కలిగినదే ద్రవ్యం (ద్రవ్యం అంటే అందరు ఒక వస్తువును ద్రవ్యం అంగీకరిస్తే చాలు. అది ద్రవ్యమవుతుంది.)
- వాకర్ (Walker) : “ వినిమయ మాధ్యం గాను, విలువల కొలమానం గాను ఉపయోగించబడుతూ, సర్వాంగీకారం పొందినటు వంటిదేదైనా ద్రవ్యమే ”. ఈ నిర్వచనంలో ద్రవ్యం నిర్వహించ వలసిన విధులను ప్రస్తావించడం జరిగింది.
- క్రాథర్ (Crowther) : “ వినిమయమాధ్యంగా సర్వాంగీకారం పొంది, విలువల కొలమానంగా వర్తిస్తూ, విలువ నిధిగా పనిచేసే ఏ వస్తువైనా ద్రవ్యంగా నిర్వచించవచ్చు ”. ఈ నిర్వచనంలో విలువల నిధి అనే ద్రవ్యపు నిధిని కూడా చేర్చడం జరిగింది.
- రాబర్ట్సన్ (Robertson) : “వస్తువులకు చెల్లింపుల కోసం, ఇతర రకాలైన బాకీలను తీర్చుట కోసం, విస్తృతంగా అంగీకరింపబడే ఏ వస్తువైనా ద్రవ్యం కావచ్చు”. ఈ నిర్వచనంలో భవిష్యత్ చెల్లింపుల గురించి ప్రస్తావన ఉంది.
- కీన్స్ (Keynes) : “ ఋణ ఒప్పందాలు, ధర ఒప్పందాలు దేన్ని ఇవ్వడం వల్ల తీర్చడం జరుగుతుందో, సాధారణ కొనుగోలు శక్తి ఏ రూపంలో నిల్వగా ఉండగలదో దానిని ద్రవ్యం అనాలి. చట్టం దేనిని ద్రవ్యం అంటుందో అదే ద్రవ్యం” అని మరికొందరు ద్రవ్యాన్ని నిర్వచించారు.

ఈ నిర్వచనాలన్నింటినీ సమీక్షిస్తే ఈ క్రింది అంశాలు స్ఫురిస్తాయి.

1. ద్రవ్యం అనేది ఏ వస్తువైనా కావచ్చు. అయితే సర్వాంగీకార యోగ్యత కలిగి ఉండాలి.
2. దానికి సార్వత్రికమైన కొనుగోలు శక్తి ఉండాలి.
3. అది వినిమయాలను సులభతరం చేయాలి.
4. అది విలువ నిధిగా వ్యవహరించాలి.
5. అది విలువ కొలమానంగా ఉండాలి.
6. భవిష్యత్ చెల్లింపుల ప్రమాణంగా ఉపయోగపడాలి.
7. చట్టం దానిని అంగీకరించాలి.

ఈ అంశాల ఆధారంగా చేసుకొని ద్రవ్యం నిర్వహించాల్సిన విధులను చెప్పవచ్చు. ద్రవ్య విధులను రెండు విధాలుగా విభజించవచ్చు. అవి:

1. ప్రధాన విధులు (Primary Functions)
2. ఉత్పన్న విధులు (Derived Functions)

27.4 ద్రవ్యం - విధులు

ద్రవ్య విధులను ప్రధాన, ఉత్పన్న విధులుగా విభజించారు. అందులో ద్రవ్యం నిర్వహించవలసిన ప్రధాన విధులు.

- 1) విలువల కొలమానం 2) వినిమయ మాధ్యం వీటి వల్ల ఉత్పన్నమైన వాటిని ద్విత్వీయ శ్రేణి విధులు అంటారు. అవి : 1) విలువల నిధి 2) వాయిదా చెల్లింపుల ప్రమాణం. వీటితో పాటు కొన్ని ఉపవిధులను కూడా ద్రవ్యం నిర్వర్తిస్తుంది. వీటిని గురించి వివరంగా తెలుసుకుందాం.

27.4.1 వినిమయ మాధ్యం (Medium of Exchange)

వస్తు సేవల మారకాలను (వినిమయము) సులభతరం చేసే సాధనం లేదా వినిమయ మాధ్యంగా ద్రవ్యం పని చేస్తుంది. వస్తు సేవలను ద్రవ్యంలోకి మార్చిడి చేసి, ఆ ద్రవ్యంతో ఇతర వస్తు సేవలను పొందడం సుఖకరంగా ఉంటుంది. బార్టర్ లో అవసరమయ్యే కోర్కెల సమన్వయం అనేది ఉండనక్కరలేదు. వస్తు విభజనావశ్యకత లేదు. వినిమయాల సమన్వయం అక్కరలేదు. వస్తువులే కాకుండా, సేవల విలువలను కూడా ద్రవ్య రూపంలో లెక్కించి, కావలసిన వస్తు సేవలను కొనుగోలు చేయగలుగుతాము.

27.4.2 విలువల కొలమానం

దూరం కొలవటానికి మీటర్లు, బరువు చెప్పేందుకు కిలోగ్రాములు ఉపయోగించినట్లే వస్తు, సేవల విలువలు కొలిచేందుకు ద్రవ్యం ఉపకరిస్తుంది. వస్తుసేవల విలువలను ద్రవ్యంలో చెప్పడం చెప్పినట్లయితే ధరలు అంటాము.

పై రెండు విధులు ద్రవ్యం చేసే ప్రధానమైన విధులు. వీటిని ద్రవ్యం ఒకే కాలంలో నిర్వర్తిస్తుంది. ఈ రెండు విధులు ఒకదానిపై మరొకటి ఆధారపడి ఉంటాయి.

27.4.3 విలువల నిధి (Store of Value)

ద్రవ్యం విలువల నిధిగా పని చేస్తుంది. భవిష్యత్ లో చెల్లింపుల కోసం ద్రవ్యాన్ని ఒక నిధిగా నిల్వ చేసుకోవచ్చు. బార్టర్ పద్ధతిలో విలువను నిల్వ చేసుకోవాలంటే వస్తువులను నిల్వ చేయాలి. కాని నిల్వ చేయటం అనేది అన్ని వస్తువులకు వీలుకాదు. కొన్ని వస్తువులు నిల్వ చేయడం వల్ల వాటి ప్రయోజనాన్ని కోల్పోవచ్చు లేదా తగ్గవచ్చు. బార్టర్ లోని ఈ లోపాన్ని ద్రవ్యం సరిదిద్దింది. కాబట్టి ద్రవ్యాన్ని దాచుకుంటే భవిష్యత్తులో ప్రయోజనకారిగా ఉంటుంది. కాబట్టి విలువ నిధిగా ద్రవ్యం ఉపకరిస్తుంది.

27.4.4 వాయిదాల చెల్లింపుల ప్రమాణం (Standard of Deferred Payments)

ద్రవ్యం వాయిదా చెల్లింపు ప్రమాణంగా పని చేస్తుంది. ధరలను నిర్ణయించే కొలమానంగానే కాకుండా అప్పులకు కొలమానంగా కూడా ద్రవ్యం పని చేస్తుంది. బార్టర్ లో అప్పులు అనే అంశానికి అవకాశం శూన్యం కాని అప్పు చేసినప్పుడు అసలుకూ, వడ్డీని నిర్ణయించి చెల్లించాల్సిన వాయిదా మొత్తాలను లెక్కవేసుకునేందుకు ద్రవ్యం తోడ్పడుతుంది. ఈనాడు చాలా వ్యాపార వ్యవహారాలు ద్రవ్యం చేసే ఈ విధి పైనే ఆధారపడుతున్నాయి.

ద్రవ్యం ఈ నాలుగు విధులనే కాకుండా మరికొన్ని విధులను కూడా నిర్వహిస్తోంది. వాటిని ఉపవిధులు (Contingent) మరియు సాధారణ విధులు అంటారు.

27.4.5 ఉపవిధులు (Contingent Functions)

ప్రాసెసర్ కినెలే ఈ ఉపవిధులను చెప్పాడు.

1. జాతీయదాయ పంపిణీని ద్రవ్యం సుఖకరం చేస్తుంది. ఉత్పత్తి కారకాల ప్రతిఫలాలను ద్రవ్యరూపంలో నిర్ణయించవచ్చు.

2. వినియోగదారుల సమోపాంత ప్రయోజనాన్ని, ఉత్పత్తిదారుల సమోపాంత ఉత్పాదకతను సాధించేందుకు ద్రవ్యం సహకరిస్తుంది. వివిధ వస్తు సేవల ఉపాంత ప్రయోజనాలను ద్రవ్యంతో పోల్చి గరిష్ట ప్రయోజనాన్ని సాందేటట్లు తమ ఆదాయాలను వెచ్చిస్తారు. ఉత్పత్తిదారులు వివిధ ఉత్పత్తి సాధనాల ఉత్పాదకతలను ద్రవ్యంలో పోల్చి గరిష్ట ఉత్పత్తిని, “ అభిలషణీయ పరిమాణం ” నిర్ణయిస్తారు.
3. పరపతి సృష్టికి ద్రవ్యం సహకరిస్తుంది.
4. సంపదకు ఏకరూపత, ద్రవ్యత్వాన్ని (Liquidity) ద్రవ్యం కలుగ చేస్తుంది.

పాల్ ఇండింగ్ (Paul Einding) అనే శాస్త్రవేత్త ద్రవ్యం విధులను నిశ్చల విధులు (Static Function) మరియు చలన విధులు (Dynamic Functions) అని వర్గీకరించాడు. వినిమయ మాధ్యం, విలువ కొలమానం, విలువ నిధి, వాయిదాల చెల్లింపు ప్రమాణం అనే విధులు నిశ్చల విధులని, కాని ఈ ఆధునిక చలన ప్రపంచంలో ఈ విధులతో పాటు మూడు రకాల చలన విధులను ద్రవ్యం చేస్తుందని అతడు అంటాడు. అవి :

1. ధరల యంత్రాంగాన్ని ప్రభావితం చేస్తుంది.
2. జాతీయదాయ పెంపుదలకు ప్రభావితం చేస్తుంది.
3. ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలను విస్తృతం చేస్తుంది.

ఈ విధంగా ద్రవ్యం బహుముఖ విధులను నిర్వర్తిస్తుంది.

27.5 మంచి ద్రవ్యానికి ఉండవలసిన లక్షణాలు

ఉత్తమమైన ద్రవ్యానికి క్రింది లక్షణాలు ఉండాలి.

1. సర్వాంగీకారం కలిగి ఉండాలి.
2. ద్రవ్యం విలువ స్థిరంగా ఉండాలి. విలువలలో ఒడిదుడుకులు ఉండరాదు.
3. మన్నిక కలిగి ఉండాలి, నశించి పోరాదు.
4. ఒక చోట నుంచి మరొక చోటకు తీసుకుపోటానికి అనుగుణంగా ఉండాలి.
5. విభజించుకోవటానికి అనుగుణంగా ఉండాలి.
6. ద్రవ్యం విలువ సమానంగా ఉండాలి. ద్రవ్యం అన్ని విధాలుగా ఒకే విధంగా ఉండాలి.
7. అవసరాలకు డిమాండు అనుగుణంగా ద్రవ్యం పెంచుటకు తగ్గించుటకు అనుగుణంగా ఉండాలి.

ఈ విధమైన లక్షణాలను కలిగి ఉన్న ద్రవ్యాన్ని మంచి ద్రవ్యంగా చెప్పటం జరుగుతుంది.

27.6 ద్రవ్యం లోని రకాలు (Kinds of Money)

ద్రవ్యం యొక్క పూర్తి స్వభావాన్ని అర్థం చేసుకోవాలంటే దాని వివిధ రూపాలను అవగాహన చేసుకోవాల్సి ఉంటుంది. దాని వివిధ రూపాలను ఈ క్రింది విధంగా వర్గీకరించవచ్చును.

1. ఖాతా ద్రవ్యం, పేపరు ద్రవ్యం (Money of Account, Paper Money)

కీన్స్ ద్రవ్యాన్ని ఖాతా ద్రవ్యం, పేపరు ద్రవ్యం అనే రెండు రకాలుగా వర్గీకరించాడు. విలువల కొలమానంగా పనిచేస్తే ఖాతా ద్రవ్యం అని, వ్యాపార వ్యవహారాలను మాధ్యంగా, విలువల నిధిగా పనిచేస్తే పేపరు ద్రవ్యం అని కీన్స్ అంటాడు.

2. ప్రభుత్వ ద్రవ్యం, బాంకు ద్రవ్యం (State Money, Bank Money)

ప్రభుత్వం ద్వారా చలామణిలో ఉంచే ద్రవ్యాన్ని ప్రభుత్వ ద్రవ్యం అంటారు. దీనిని సాధారణ ద్రవ్యం అని కూడా అంటారు. ఋణ పరిహారానికి దీనిని చెల్లిస్తే, చట్టరీత్యా దేన్ని అంగీకరించి తీరాలో దానినే లీగల్ టెండర్ ద్రవ్యం అంటారు. ఈ ప్రభుత్వ ద్రవ్యం కరెన్సీ నోట్లు, నాణాల రూపంలో జారీ చేయబడుతుంది. మన దేశంలో ద్రవ్యం పేరు రూపాయి.

బ్యాంకు ద్రవ్యాన్నే క్రెడిట్ ద్రవ్యం (Credit Money) అని కూడా అంటారు. ఇది అనేక రూపాల్లో ఉంటుంది. డిపాజిట్లు, చెక్కులు, హుండీలు, ప్రభుత్వ ప్రామిసరీ నోట్లు, మొదలగున్నవి బాంకు ద్రవ్యంలోని విభాగాలు. బ్యాంకు ద్రవ్యం లీగల్ టెండర్ ద్రవ్యం కాదు. దానిని ఆప్షనల్ టెండర్ ద్రవ్యం అనాలి. అంటే దానిని అంగీకరించి తీరాలనే నిబంధన ఉండదు. ప్రభుత్వ ద్రవ్యం లీగల్ టెండర్ కనుక అందరు అంగీకరించి తీరాలి. బ్యాంకు ద్రవ్యాన్ని అంగీకరిస్తేనే ద్రవ్యంగా చెలామణి అవుతుంది. అంగీకరించకపోతే ద్రవ్యం కాలేదు.

27.7 భారతదేశంలో రిజర్వ్ బ్యాంకు చెప్పిన ద్రవ్య వర్గీకరణ

ద్రవ్యం అంటే దేశంలో ముద్రించిన నాణాలు, కరెన్సీ నోట్లు అనుకుంటాము. దీనిని చట్టబద్ధ ద్రవ్యం (Legal Tender Money) అంటారు. ఈ మధ్యకాలంలో బ్యాంకింగ్లో వచ్చిన గుణాత్మకమైన మార్పుల వల్ల నాణాలు, నోట్లతో పాటు మరికొన్ని ప్రత్యామ్నాయ ద్రవ్యాలు కూడా ఉన్నాయి. ద్రవ్యత్వ స్థాయిని బట్టి, విలువల నిధిని బట్టి ఈ రోజు చాలా ద్రవ్య కొలమానాలు ఉన్నాయి. భారతదేశంలో క్రింద పేర్కొన్న 5 వ్యవహారిక కొలమానాల వివరాలను అధికారికంగా ప్రకటించడం జరుగుతోంది. 1987-88 సంవత్సర గణాంకాలను ఆధారంగా చేసుకొని రిజర్వుబ్యాంక్ వర్గీకరణను చెప్పటం జరుగుతుంది.

- (1) $M =$ ప్రజల దగ్గరున్న కరెన్సీ = జారీ చేసిన నోట్లు + నాణాలు - బ్యాంకుల దగ్గరున్న నగదు = రూ. 33812 + 1319 - 1538 = రూ. 33593 కోట్లు.
- (2) $M_1 =$ ప్రజల దగ్గరున్న కరెన్సీ(M) + రిజర్వు బ్యాంకు దగ్గరున్న ఇతర డిపాజిట్లు + బ్యాంకు దగ్గరున్న డిమాండ్ డిపాజిట్లు = రూ. 33593 + 390 + 23287 = రూ. 57269 కోట్లు. M_1 ను సంకుచిత (narrow) ద్రవ్య కొలమానం అంటారు. సాధారణంగా భారతదేశంలో ద్రవ్యమంటే M_1 .
- (3) $M_3 = M_1 +$ బ్యాంకు దగ్గరున్న కాలపరిమితి డిపాజిట్లు = 57269 + 104425 = రూ. 161694 కోట్లు. M_3 ని విశాల ద్రవ్య కొలమానం అంటారు. తపాలా కార్యాలయాలు కూడా వివిధ రకాల డిపాజిట్లు స్వీకరిస్తాయి. వాటికి కూడా బ్యాంకు డిపాజిట్లు మాదిరిగానే (ఉదా. ఇందిరా వికాస్ పత్ర, కృషి వికాస్ పత్ర మొ॥) భద్రత, ద్రవ్యత్వం ఉంటుంది. వీటిని కూడా గణించటానికి M_2 , M_4 అనే మరో రెండు కొలమానాలు వ్యవహారంలో ఉన్నాయి.
- (4) $M_2 = M_1 +$ తపాలా కార్యాలయాల పొదుపు డిపాజిట్లు = రూ. 57269 + 3243 = రూ. 60512 కోట్లు.
- (5) $M_4 = M_3 +$ మొత్తం తపాలా కార్యాలయాల డిపాజిట్లు = 161694 + 11193 = రూ. 172887 కోట్లు.

పైన తెల్పిన 5 కొలమానాలను వాటి ద్రవ్యత్వాన్ని బట్టి అవరోహణ శ్రేణిలో తెల్పటం జరిగింది. కరెన్సీ, M_1 కు ద్రవ్యత్వం చాలా అధికంగా ఉంటుంది. M_4 కు ద్రవ్యత్వం చాలా తక్కువగా ఉంటుంది.

27.8 ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలు

సాధారణంగా ధరల స్థాయి నిలకడగా ఉండదు. తరచు మారుతూ ఉంటుంది. ధరల స్థాయి పెరిగినపుడు ద్రవ్యం విలువ తగ్గుతుంది. ధరల స్థాయి తగ్గినపుడు ద్రవ్యం విలువ పెరుగుతుంది. ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలు ఈ విషయాన్ని తెలియజేస్తాయి. ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలకు సంబంధించిన భావన మొదట వ్యక్త పరిచింది ఇటలీకి చెందిన డావకే జెట్టి. అయితే 20వ శతాబ్దంలో ఈ సిద్ధాంతానికి సంపూర్ణ స్వరూపం ఇవ్వబడింది. అమెరికాకు చెందిన ఆర్థికవేత్త (Irving Fisher) ఫిషర్ మరియు కేంబ్రిడ్జ్ ఆర్థికవేత్తలు మిల్టన్ ఫ్రీడ్మన్ (Milton Friedman) కూడా ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని మెరుగుపరచి చెప్పాడు.

27.9 ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం

ద్రవ్యం విలువను వివరించే సిద్ధాంతాల్లో ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం (Quantity Theory of Money) మొట్ట మొదటిది. దీనిని ఇర్వింగ్ ఫిషర్ (Irving Fisher) రూపొందించాడు. దీనినే సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం అని కూడా అంటారు.

ద్రవ్యం విలువను, ద్రవ్య డిమాండు మరియు సప్లయ నిర్ణయిస్తాయి. ఫిషర్ ప్రకారం ద్రవ్యరాశి (Quantity of Money) లేదా ద్రవ్య పరిమాణం ధరల స్థాయిని ప్రత్యక్షంగాను, ద్రవ్యం విలువను పరోక్షంగాను నిర్ణయిస్తుంది. ద్రవ్యం సప్లయ్, దాని డిమాండ్ కన్నా

ఎక్కువగా ఉంటే ద్రవ్యం విలువ పెరుగుతుంది. ఫిషర్ ప్రకారం “ మిగతావన్నీ మారకుండా ఉంటే, ద్రవ్యరాశిని రెట్టింపు చేస్తే ధరల స్థాయి రెట్టింపు ద్రవ్యం విలువ సగానికి తగ్గుతుంది. ద్రవ్యరాశిని సగానికి తగ్గిస్తే ద్రవ్యం విలువ రెట్టింపువుతుంది”. ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఫిషర్ ఒక సమీకరణ రూపంలో వివరించాడు.

27.9.1 ఫిషర్ సమీకరణం

ఫిషర్ సమీకరణం ఈ క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$MV = PT \quad \therefore P = \frac{MV}{T}$$

M = చలామణిలో ద్రవ్య పరిమాణం అంటే కేంద్ర బ్యాంకు జారీ చేసిన ద్రవ్యం.

V = ద్రవ్య ప్రసార వేగం (Velocity of Money)

ద్రవ్య ప్రసార వేగం అంటే ఒక నిర్ణీత కాల వ్యవధిలో ద్రవ్యం యూనిట్ సగటున ఎన్ని సార్లు చేతులు మారుతుందో దానిని ద్రవ్య ప్రసార వేగం అంటారు. ఉదాహరణకు చలామణిలో ఉన్న రూ. 10 నోటు వ్యాపార రీత్యా 10 సార్లు వ్యక్తుల చేతులు మారితే ఆ పది రూపాయిల విలువ మొత్తం 100 (10 × 10 = 100) రూపాయల వ్యాపారం చేసినట్లు అగుతుంది. అంటే దాని ప్రసార వేగం 10 అన్నమాట.

$$M \times V = MV = \text{ద్రవ్యరాశి సప్లయ (సమీకరణంలో ద్రవ్య సంబంధమైన విభాగం)}$$

P = వస్తు సేవల సగటు ధర.

T = వ్యాపార వ్యవహారాల సంఖ్య (Volume of Trade)

$$P \times T = PT = \text{ద్రవ్య డిమాండ్ను (సమీకరణంలో వస్తు సంబంధమైన విభాగం)}$$

27.9.2 ఫిషర్ సిద్ధాంతానికి ప్రమేయాలు

ఫిషర్ సిద్ధాంతం ఈ క్రింది ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంటుంది.

1. వస్తు మార్పిడి పద్ధతి ఉండదు. అన్ని వ్యాపార వ్యవహారాలు ద్రవ్యం ద్వారానే జరుగుతాయి. అంటే ద్రవ్యం వినిమయ మాధ్యంగా (Medium of Exchange) గా విధిని నిర్వహిస్తుంది.
2. ప్రజల అలవాట్లు, అభిరుచులు మారవు. స్వల్పకాలంలో అవి స్థిరంగా ఉంటాయి.
3. జారీ చేయబడిన ద్రవ్యమంతా చెలామణి లోనే ఉంటుంది. ద్రవ్యాన్ని దాచిపెట్టుకోవడం (Hoarding) గాని, పూర్వంలో దాచిపెట్టినది చలామణిలోకి రావడం గాని ఉండదు.
4. ద్రవ్య ప్రసార వేగంలో మార్పు ఉండదు. ద్రవ్యం సప్లయ మారినా ద్రవ్య ప్రసార వేగం (V) మారదు.
5. ద్రవ్యం డిమాండ్ స్థిరంగా ఉంటుంది.

సిద్ధాంత వివరణ

ఫిషర్ అభిప్రాయంలో ద్రవ్యం యొక్క ప్రధానమైన విధి వినిమయమాధ్యం అంటే వ్యాపార వ్యవహారాలను నిర్వహించేందుకు పని చెయ్యటం. దేశంలో ఉత్పత్తి స్థాయి, ఆ దేశంలో ఉత్పత్తి సాధనాల లభ్యత మీద, సాంకేతిక పద్ధతుల మీద, ప్రజల అభిరుచులు, అలవాట్ల మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. అయితే ఈ అంశాలన్నీ స్వల్ప కాలంలో స్థిరంగా ఉంటాయి. అందువల్ల ఉత్పత్తి అయిన వస్తురాశి (T) స్థిరంగా ఉండి, దానికి కావలసిన ద్రవ్య డిమాండ్ కూడా స్థిరంగానే ఉంటుంది. అందువల్ల ద్రవ్య పరిమాణం పెరిగిన రేటులోనే ధరల స్థాయి పెరుగుతుందని ఫిషర్ భావిస్తాడు. బ్యాంకులు సృష్టించే ద్రవ్యాన్ని కూడా పరిగణించి ఫిషర్ తన సమీకరణాన్ని విస్తృతం చేశాడు. బ్యాంకు ద్రవ్యాన్ని కూడా జత చేస్తే పైన చెప్పిన సమీకరణం క్రింది విధంగా మారుతుంది.

$$MV + M_1V_1 = PT$$

ఇందులో "M" ప్రభుత్వం చేత జారీ చేయబడిన ద్రవ్యం

$V =$ ప్రభుత్వం చేత జారీ చేయబడిన ద్రవ్యం యొక్క ప్రసార వేగం

$M_1 =$ బ్యాంకులు సృష్టించే పరపతి(Bank Credit) ; $V_1 =$ బ్యాంకు ద్రవ్యానికి ఉండే ప్రసార వేగం

$M_1 \times V_1 = M_1 V_1 =$ బ్యాంకు ద్రవ్య పరిమాణాన్ని సూచిస్తూ సమీకరణంలో ద్రవ్య విభాగంలో చేరుతుంది.

$$P = \frac{MV + M_1 V_1}{T}$$

పై సమీకరణం సహాయంతో ధరల స్థాయిని కనుగొనవచ్చు.

మొత్తం ద్రవ్యరాశిని వ్యాపారం వ్యవహారాల సంఖ్యలో (T) భాగిస్తే ధరల స్థాయి తెలుస్తుంది. స్వల్ప కాలంలో T, V లు స్థిరంగా ఉంటాయి. కనుక ధరల స్థాయి ప్రత్యక్షంగా ద్రవ్యం సప్లయ మీద (M) ఆధారపడి ఉంటుందని ఫిషర్ భావిస్తాడు. ద్రవ్య సప్లయ పెరిగితే ధరలు పెరుగుతాయి, ద్రవ్య సప్లయ తగ్గితే ధరలు తగ్గుతాయి.

27.9.3 ఫిషర్ సిద్ధాంతం లోని లోపాలు

1. ఫిషర్ సిద్ధాంతం కేవలం ఉపయోగంలేని ఒక దృగ్విషయం (Truism) మాత్రమే. మిగతావన్నీ మారకుండా ఉండవు. స్వల్పకాలంలో కూడా వాటిల్లో అనేక మార్పులు వస్తుంటాయి. నిశ్చల ఆర్థిక వ్యవస్థలో మాత్రమే ఫిషర్ సిద్ధాంతం పని చేస్తుంది. కాని ఆర్థికవ్యవస్థలో నిరంతరం మార్పులు సహజంగానే వస్తుంటాయి.
2. ఫిషర్ తన సిద్ధాంతం రూపొందించుటకు ఆధారంగా తీసుకొన్న చలాంకాలు స్వతంత్రమైనవి కావు. అవి పరస్పరం ఆధారపడేవి. ఒక దానిలో మరొకటి ప్రభావితమయ్యేవి. "M" లో మార్పు "V" లో మార్పుకు దారితీస్తుంది. అప్పుడు "P" లో సాపేక్షంగా "M" లో మార్పు కంటే ఎక్కువ మార్పు రావచ్చు.
3. హెచ్చు ధరల స్థాయికి కారణం హెచ్చు ద్రవ్యం (M) అంటాడు ఫిషర్. అయితే హెచ్చు ధరల స్థాయి (P) హెచ్చుద్రవ్యం(M)కి కారణం కావచ్చు కదా. ఎందుకంటే ధరల స్థాయి పెరిగేటప్పుడు ఎక్కువ ద్రవ్యం అవసరమౌతుంది.
4. ధరల స్థాయి (P) పెరుగుతూ ఉంటే ద్రవ్యం విలువ తగ్గుతుంది. అందువల్ల ప్రజలు ద్రవ్యాన్ని నిల్వ చేయకుండా ఖర్చుపెట్టేస్తారు. అందువల్ల ద్రవ్య ప్రసారవేగం (V) పెరుగుతుంది. కనుక ధరల స్థాయి (P), ద్రవ్య ప్రసార వేగం (V) పరస్పరం ప్రభావితాలే.
5. ద్రవ్యం సప్లయ పెరిగినప్పుడు అది ఏ మార్గాలకుండా ప్రవహిస్తుందో, అది ఏ విధంగా ధరల స్థాయిని పెంచగలదో ఫిషర్ వివరించలేదు.
6. ఫిషర్ సిద్ధాంతం సంపూర్ణద్యోగిత ప్రమేయం పై ఆధారపడింది. వాస్తవిక ప్రపంచంలో సంపూర్ణద్యోగిత ఉండకపోవచ్చు.
7. వస్తు విలువను డిమాండ్, సప్లయలు నిర్ణయించినట్లే, ద్రవ్యం విలువను కూడా ద్రవ్యం సప్లయ, ద్రవ్యం డిమాండ్లు నిర్ణయిస్తాయి. అయితే ఫిషర్ సిద్ధాంతంలో ద్రవ్యం డిమాండ్ స్థిరంగా ఉన్నట్లు భావించబడి, కేవలం ద్రవ్యం సప్లయ మాత్రమే ద్రవ్యం విలువను నిర్ణయిస్తుందని చెప్పటం సమంజసంగా లేదు.
8. వ్యాపార వ్యవహారాల కొరకే ద్రవ్యం డిమాండ్ చేస్తారని భావించటం, ద్రవ్య ఇతర విధులను విస్మరించినట్లే అవుతుంది.
9. ఫిషర్ సిద్ధాంతం వ్యాపార చక్రాలను గురించి వివరింపలేదు. ఇది స్వల్పకాలిక విశ్లేషణకు ఉపయోగపడదు. ఆర్థిక మాంద్యం సమయంలో ధరలు క్షీణించడానికి కారణం ద్రవ్యం సప్లయ కొరత కాదు. అదే కారణం అయితే ద్రవ్యం సప్లయ పెంచి ధరల స్థాయిని పెంచవచ్చు. కీన్స్ ఉద్దేశంలో ఆర్థిక మాంద్యానికి కారణం సమిష్టి డిమాండు ఆశించిన స్థాయిలో లేకపోవడం (Deficiency of Effective Demand)
10. M మరియు M_1 వ్యాపార వ్యవహారాల సంఖ్య పైన (T) ఆధారపడతాయి. వస్తు సేవల సప్లయ పెరిగితే బ్యాంకు పరపతి కూడా పెరుగుతుంది.

సిద్ధాంతరీత్యా ఫిషర్ సమీకరణంలో ఎన్నో లోపాలు ఉన్నప్పటికీ ద్రవ్యం విలువను ప్రభావితం చేసే శక్తులను అర్థం చేసుకోవడానికి ఇది ఎంతగానో తోడ్పడుతుంది. ఆర్థిక చరిత్రను పరిశీలించి చూస్తే ద్రవ్యం సప్లయ ఎక్కువగా ఉన్న కాలంలోనే ధరల స్థాయి పెరగటం మనం గమనించగలం.

27.10 కేంబ్రిడ్జి సమీకరణం (Cambridge Equation) లేదా కేంబ్రిడ్జి ఆర్థికవేత్తల సిద్ధాంతం

ఫిషర్ సిద్ధాంతం ద్రవ్యాన్ని కేవలం వినిమయమాధ్యంగా భావించటం జరిగింది. దీనితో పాటు అనేక అవాస్తవమైన ప్రమేయాలను ఆధారంగా తీసుకొని రూపొందించబడటం వల్ల అనేక విమర్శలకు గురి అయ్యింది. అందువల్ల కేంబ్రిడ్జి యూనివర్సిటీకి చెందిన A.C. పిగు, రాబర్ట్ సన్, మార్షల్ మొదలైన శాస్త్రవేత్తలు మరో దృక్పథంలో ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని చెప్పారు. వీరు ద్రవ్యాన్ని క్యాష్ బాలెన్స్ (Cash Balances) కోసం అంటే ద్రవ్యాన్ని దాచుకోవటం లేదా నిలువ చేసుకోవడం కోసం డిమాండ్ చేస్తారని వీరి అభిప్రాయం. ద్రవ్యం యొక్క విధులలో ఒకటైన “విలువల నిధి” పై ఆధారపడి వీరు సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు. వీరి ప్రకారం ద్రవ్యం విలువ దాని డిమాండ్, సప్లయల మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

27.10.1 ద్రవ్యం సప్లయి (Supply of Money)

కేంబ్రిడ్జి ఆర్థికవేత్తల ప్రకారం ద్రవ్య సప్లయి అంటే కేంద్ర బ్యాంకు జారీచేసే ద్రవ్యం (M). దీనిలో బ్యాంకుల పరపతి ద్రవ్యం కూడా కలిసే ఉంటుంది. అంటే ప్రజల దగ్గరున్న మొత్తం ద్రవ్యరాశి.

27.10.2 ద్రవ్యం డిమాండ్

విలువల నిధి (Store of Value)గా పని చేస్తుంది కాబట్టి ప్రజలు ద్రవ్యాన్ని డిమాండ్ చేస్తారు. ద్రవ్యాన్ని నగదు (Cash)గా ఉంచుకోవాలనే కోర్కెను ద్రవ్యత్వాభిరుచి అంటారు. దీనినే కీన్స్ తన సిద్ధాంతంలో ఉపయోగించారు. ద్రవ్యానికి డిమాండ్ చేయటానికి కారణాలు మూడు విధాలు.

1. దైనందిన వ్యాపార వ్యవహారాల కోసం
2. ముందు జాగ్రత్త కోసం
3. స్పెక్యులేషన్ కోసం (అంచనా వ్యాపారం)

1. వ్యాపార వ్యవహారాల విమిత్తం (Transaction Demand): ప్రతి వ్యక్తి తన దైనందిన ఖర్చులకోసం కొంత ద్రవ్యం నిల్వచేసుకుంటాడు. ఆదాయాన్ని పొందే రెండు కాలాల మధ్య ఈ నిల్వ ఉంచుకునే పరిమాణం (Cash Balance) అతని అవసరాలను తీరుస్తుంది. తన ఆదాయంలో ఎంత తన దైనందిన ఖర్చుల కోసం నిల్వచేస్తాడు అనేది అతని ఆదాయస్థాయి పైన ఆధారపడి ఉంటుంది. ఇదే విధంగా వ్యాపార సంస్థలు కూడా కొంత ద్రవ్యాన్ని నిల్వ చేసుకుంటాయి.
2. ముందు జాగ్రత్త కోసం (Pre-cautionary Demand) : ముందుగా ఊహించలేని ఖర్చులకోసం, ముందు జాగ్రత్త కోసం వ్యక్తులు మరియు సంస్థలు కొంత ద్రవ్యాన్ని భద్రపరచుకొంటాయి.
3. స్పెక్యులేషన్ కోసం (Speculation Demand) : వ్యక్తులు గాని, సంస్థలు గాని ధరల్లో ఏర్పడే మార్పుల వల్ల లాభాన్ని పొందటం కోసం కొంత ద్రవ్యాన్ని నిల్వ ఉంచుకుంటారు. దీనినే స్పెక్యులేషన్ లేదా చట్ట వ్యాపారం కోసం ద్రవ్యం డిమాండ్ అంటారు.

ఈ మూడు ఉద్దేశాల కోసం ద్రవ్యం నిల్వ చేయబడుతుంది. కొంత కాల వ్యవధిలో వస్తు సేవలను కొంటానికి, ముందు జాగ్రత్త కోసం, స్పెక్యులేషన్ వ్యాపారం చేయుటకు ఎంత కొనుగోలు శక్తి అవసరమౌతుందో అంత ద్రవ్యాన్ని నిల్వ చేయటం జరుగుతుంది. కాబట్టి ఆ కాలానికి, ద్రవ్యానికి అంత మేరకు మాత్రమే డిమాండ్ ఉంటుంది. అంటే ఆ కాల వ్యవధి సంతోషాన్ని భాగమో అంతవరకే వస్తు సేవలకు డిమాండ్ చేస్తారు. ఉదా: సంవత్సరం మొత్తం మీద వాస్తవిక ఆదాయం 2,400 కిలోలు బియ్యం అనుకుంటే ఆదాయం మొత్తం అంతా ఒక నెలలో ఖర్చు కాదు. కాలం ఒక నెలా అనుకుంటే అది సంవత్సరంలో $\frac{1}{12}$ భాగంగా ఉండి నెలకు $2,400 \times \frac{1}{12} = 200$ కిలోలు మాత్రమే అమ్మకమవుతాయి. ద్రవ్యం సప్లయి రూ. 1,000 చలామణిలో ఉందనుకుంటే రూ. 1,000 విలువ 200 కిలోల బియ్యం విలువకు సమానంగా ఉంటుంది. అప్పుడు ఒక కిలో బియ్యం విలువ = $\frac{1000}{200}$ రూ. 5 అవుతుంది. కేంబ్రిడ్జి ఆర్థికవేత్తలు ఈ విధంగా ప్రమేయాలంటూ లేని విశ్లేషణ చేశారు. పై వివరణకు సరిపోయేటట్లుగా ఒక సమీకరణం నిర్మించారు.

27.10.3 కేంబ్రిడ్జి సమీకరణం - వివరణ

కేంబ్రిడ్జి ఆర్థికవేత్తలు రూపొందించిన సమీకరణం క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$M = KPR$$

M = ద్రవ్యపు సప్లయ, ప్రభుత్వం జారీ చేసే ద్రవ్యం (లీగల్ టెండర్ మరియు బ్యాంకు ద్రవ్యం)

P = ధరల స్థాయి

R = వాస్తవిక ఆదాయం, అంటే సంవత్సరం మొత్తం మీద జరిగే వస్తు సేవల ఉత్పత్తి పరిమాణం.

K = సంవత్సరములోని భాగం (నెల అనుకొంటే $\frac{1}{12}$ అవుతుంది.)

K అనేది ద్రవ్య ప్రసార వేగాన్ని నిర్ణయిస్తుంది. K అన్నా $\frac{1}{V}$ అన్నా ఒకటే. ఫిషర్ "V" ని ముందుగానే ఊహించి సమీకరణంలో ప్రవేశపెట్టాడు. కాని "V" ముందుగా తెలియదు. కొంత కాలం గడిచాకే తెలుస్తుంది. K అప్పటానికి V కు విలోమమే అయినా అది ఎక్కువ వాస్తవికతను కల్గి ఉన్నది. కేంబ్రిడ్జి సమీకరణంలో ధరల స్థాయిని ఈ క్రింది విధంగా కనుగొనవచ్చు.

$$P = \frac{M}{KR}$$

KR స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు, ద్రవ్య సప్లయ పెరిగితే ధరల స్థాయి పెరుగుతుంది. తగ్గితే తగ్గుతుంది. కనుక ధరల స్థాయి ద్రవ్య సప్లయ మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

27.10.4 ఫిషర్, కేంబ్రిడ్జి సమీకరణాలకు గల పోలికలు, తేడాలు

1. ఫిషర్, కేంబ్రిడ్జి సమీకరణాల్లోని "M" ఒక్కటే, ద్రవ్యం సప్లయని సూచిస్తుంది.
2. ఫిషర్ అనే శాస్త్రవేత్త ద్రవ్యం విధుల్లో వినిమయ మాధ్యం (Medium of Exchange) అనే విధికి ప్రాధాన్యతనిస్తే, కేంబ్రిడ్జి ఆర్థికవేత్తలు విలువల నిధికి (Store of Value) ప్రాధాన్యత ఇచ్చారు.
3. ఫిషర్ సమీకరణాన్ని నగదు మారకం (Cash Transactions) పద్ధతి అని, కేంబ్రిడ్జి సమీకరణాన్ని నగదు నిల్వలు (Cash Balances) పద్ధతి అని అంటారు.
4. ఫిషర్ యొక్క "V" వ్యాపార వ్యవహారాలకు సంబంధించిన ద్రవ్య ప్రసార వేగం, కేంబ్రిడ్జి వారి "K" ఆదాయానికి సంబంధించినది.
5. ఫిషర్ యొక్క "T" లో అన్ని రకాల వ్యాపార వ్యవహారాలు ఉంటే, కేంబ్రిడ్జి వారి "R" జాతీయాదాయాన్ని తెలియజేస్తుంది.
6. ఫిషర్ యొక్క "P" వ్యాపార వ్యవహారాల ధరకు తెలియజేస్తే, కేంబ్రిడ్జి వారి "P" వినియోగ వస్తువుల సగటు ధరను తెలియజేస్తుంది.
7. కేంబ్రిడ్జి వారి సమీకరణం ప్రకారం K, ఫిషర్ "V" యొక్క విలోమం (inverse) అనగా $V = \frac{1}{K}$
8. ద్రవ్య ప్రసార వేగాన్ని నిర్ణయించే కారకాలను ఫిషర్ వివరించలేదు. కేంబ్రిడ్జి సమీకరణంలో ఆ వివరణ ఉంది.
9. ఫిషర్ తన సిద్ధాంతానికి ఎన్నో లోపభూయిష్టమైన ప్రమేయాలు చేశాడు. కేంబ్రిడ్జి సమీకరణం ఈ అవాస్తవమైన ప్రమేయాలు లేకుండా చెప్పబడింది.
10. ఫిషర్ సమీకరణం ద్రవ్యం విలువ ప్రత్యక్షంగా చెప్పలేదని విమర్శ ఉంది. ఈ విమర్శే కేంబ్రిడ్జి సిద్ధాంతానికి కూడా వర్తిస్తుంది.
11. ఫిషర్ యొక్క "V" ముందుగా నిర్ణయించ లేనిదైతే, కేంబ్రిడ్జి సమీకరణంలోని "K" కూడా ఒక విధంగా నిర్ణయించలేనిదే (సంవత్సరంలో ఒక భాగం అనేది ఒక ప్రమేయం) అవుతుంది.
12. ద్రవ్యం యొక్క ఇతర విధులు గుర్తించలేదనే విమర్శ రెండు సిద్ధాంతాలకు ఉంది.
స్థూలంగా చూస్తే కేంబ్రిడ్జి సమీకరణం ఫిషర్ సమీకరణం కంటే మెరుగైనదిగా చెప్పవచ్చు. అవాస్తవికమైన ప్రమేయాల పై ఆధారపడకుండా తక్కువ లోప భూయిష్టంగా ఉన్నందున కేంబ్రిడ్జి సిద్ధాంతం ఎక్కువ ఆమోద యోగ్యంగా ఉందని చెప్పాలి.

27.11 సూచీ సంఖ్యలు (Index Numbers)

సూచీ సంఖ్యలను గణాంక సాధనాలు (Statistical Device) గా పేర్కొనవచ్చు. వీటిని ప్రత్యేక సగటులు అని కూడా అంటారు. వీటి ద్వారా రెండు కాలాలలో వచ్చిన సంఖ్యాత్మకమైన (Quantitative) మార్పులను పోల్చవచ్చు. ద్రవ్యం విలువను లెక్కించడానికి ధర సూచీసంఖ్యల నిర్మాణాన్ని తెలుసుకోవడం చాలా అవసరం. రెండు కాలాల్లో ధరల్లో వచ్చిన సాపేక్షమైన మార్పులను కొలిచే సాధనాలే ధర సూచీసంఖ్యలు.

ద్రవ్యం విలువలలో అతి ముఖ్యమైనవి విలువల కొలమానం. ద్రవ్య విలువంటే ఒక యూనిట్ ద్రవ్యానికి మార్కెట్లో లభ్యమయ్యే వస్తు సేవల పరిమాణం. దీనినే ద్రవ్య కొనుగోలు శక్తి (Purchasing Power) అని కూడా అంటారు. ఉదాహరణకు వినియోగదారుడు ఉపయోగించే బియ్యాన్ని ఉదాహరణగా తీసుకుందాం. ఒక కిలో బియ్యం ధర రూ. 4/- అయినప్పుడు రూ. 20లకు 5 కేజీల బియ్యం కొనగలడు. అదే కిలో బియ్యం ధర రూ. 8/- అయినప్పుడు మన దగ్గరున్న రూ. 20/- లతో 2.5 కేజీల బియ్యాన్నే కొనగలడు. అంటే ధర పెరగటంతో ద్రవ్య కొనుగోలు శక్తి తగ్గిపోయిందన్నమాట. అంటే ధరల స్థాయికి, ద్రవ్య విలువకు విలోమ సంబంధం ఉంటుందని తెలుస్తుంది. ఒక ఆర్థికవ్యవస్థలో అనేక రకాల వస్తువులు ఉత్పత్తి అవుతూ ఉంటాయి. ఆ వివిధ వస్తువులను పరిశీలించి వాటి ధరలను సరి పోల్చి ద్రవ్యం విలువను నిర్ధారించటం - విలువ పెరిగిందా, తరిగిందా అని తెలుసుకోవటం కష్ట సాధ్యమైన పని. ఈ ఇబ్బందిని అధిగమించటానికే, వివిధ కాలాల్లోని ధరలను పరిశీలించి విలువ ప్రమాణాలను కనిపెట్టటం జరిగింది. ఉదాహరణకు టోకు ధరల ప్రమాణం (Wholesale Standard) శ్రమ మూల్య ప్రమాణం (Labour Value Standard), జీవన వ్యయ సూచీ సంఖ్యలు (Cost of Living Index Numbers), వినియోగ ధరల సూచీ సంఖ్యలు (Consumer Price Index Numbers) మొదలైనవి.

ఆర్థికవ్యవస్థలో తయారయ్యే వివిధ వస్తువుల ధరల్లో మార్పులు తద్వారా ద్రవ్యం విలువలో మార్పులకు మధ్య ఉన్న విలోమ సంబంధాన్ని తెలుసుకోవటానికి ధర సూచీసంఖ్యలు రూపొందించటం జరిగింది. ఈ ధర సూచీలను బట్టి రెండు భిన్న కాలాలలోని ద్రవ్య సాపేక్ష విలువలో వచ్చే హెచ్చు తగ్గులను తెలుసుకొనటం సాధ్యం అయ్యింది. అంటే ద్రవ్యం యొక్క సాపేక్ష విలువను గణించటానికి రెండు కాలాల మధ్యలో ఏర్పడిన ధరల మార్పులను పోల్చి చూడవలసి ఉంటుంది. అందువల్ల ఇప్పుడు సూచీ సంఖ్యలు అంటే ఏమిటి? వాటి విలువను ఏ విధంగా కనుగొనవచ్చునో చూద్దాం.

27.11.1 సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణంలో తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు

సూచీ సంఖ్యల ద్వారా రెండు కాలాలలో వచ్చిన సంఖ్యాత్మకమైన (quantitative) మార్పులను పోల్చవచ్చు. ద్రవ్యం విలువను లెక్కించడానికి ధర సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణాన్ని తెలుసుకోవడం చాలా అవసరం. రెండు కాలాల్లో ధరలో వచ్చిన సాపేక్షమైన మార్పులను కొలిచే సాధనాలే ధర సూచీ సంఖ్యలు.

సూచీ సంఖ్యలను రూపొందించటానికి అనేక పద్ధతులున్నాయి. ఇప్పుడు సాధారణ పద్ధతిలో రూపొందించే సూచీ సంఖ్యలను ఎట్లా నిర్మిస్తారో తెలుసుకుందాం. సూచీసంఖ్యలను నిర్మించేటప్పుడు కొన్ని విషయాలను గుర్తుంచుకోవలసి ఉంటుంది.

1. సూచీసంఖ్య లక్ష్యాన్ని స్పష్టంగా పేర్కొనడం.
2. ఆధార సంవత్సరాన్ని (Base Year) ఎన్నుకోవడం.
3. సూచీసంఖ్య నిర్మించటానికి కావలసిన వస్తు సేవల జాబితాను తయారు చేసుకోవడం.
4. వస్తు సేవల ధరలను ఆధార సంవత్సరంలో లెక్కించి వాటిని తయారుగా ఉంచుకోవాలి.
5. అదే వస్తు సేవల ధరలను మనకు కావలసిన అంటే వర్తమాన సంవత్సరంలో లెక్కించడం.
6. ఈ వస్తు సేవలకు గల ప్రాముఖ్యాన్ని అంటే భారితాన్ని గుర్తించాలి.

ఇప్పుడు పేర్కొన్నవాటిని కొంత వివరంగా తెలుసుకుందాం.

1. సూచీ సంఖ్యల లక్ష్యం : ఏ లక్ష్యం కోసం మనం సూచీ సంఖ్యలను తయారు చేయాలనుకున్నామో దాన్ని స్పష్టంగా పేర్కొనాలి. అంటే మన ఉద్దేశం సాధారణ ప్రయోజనాల కోసమా (General Purpose), టోకు ధరల స్వభావం తెలుసుకోవటం కోసమా (Wholesale Prices), వినియోగ వస్తువుల ధరల్లోని సాపేక్ష మార్పులను తెలుసుకోవడమా (Prices of Consumer - Goods) లేదా

కార్మిక వేతనాల తీరు తెన్నులను తెలుసుకోవడమా అనే అంశాన్ని స్పష్టంగా నిర్దేశించుకోవాలి.

2. **మూల సంవత్సరం ఎంపిక (Selection of base year):** సూచీసంఖ్యల నిర్మాణంలో మొట్టమొదటి మెట్టు ఆధార సంవత్సరాన్ని ఎంపిక చేసుకోవడం. ధరల స్థాయిలోని మార్పులను మూల లేదా ఆధార సంవత్సరంతో సోల్చి అధ్యయనం చేయడం జరుగుతుంది. అందువల్ల మూల సంవత్సరం అనేది ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో ఒడుదుడుకులు లేని సంవత్సరంగా ఉండటం అవసరం. ధరలకు సంబంధించి అయితే ఈ సంవత్సరం తులనాత్మకంగా స్థిరత్వమున్న సంవత్సరం అయి ఉండాలి. ఉదాహరణకు యుద్ధానికి పూర్వ సంవత్సరాన్ని (Pre-War Year) లేదా మాంద్యానికి పూర్వ సంవత్సరాన్ని (Pre-Depression Year) భవిష్యత్ ధరలోని మార్పుల తీరుతెన్నులను అధ్యయనం చేయడానికి మూల సంవత్సరంగా తీసుకోవటం మంచిది. అంటే సాధారణ ఆర్థిక కార్యకలాపాలున్న, తులనాత్మకంగా ఒడుదుడుకులు లేని సంవత్సరాన్ని మూల లేదా ఆధార సంవత్సరంగా పరిగణించాలి.
3. **వస్తు సేవల జాబితాను తయారు చేయడం :** మన లక్ష్యాన్ని బట్టి అవసరమైన వస్తువులను ఎన్నుకోవాలి. సాధారణ ధరల మార్పులను అధ్యయనం చేయదలచుకున్నప్పుడు వీలైనన్ని ప్రధాన వస్తువుల ధరలను సేకరించాలి. అదే ఒక కార్మికునికి సంబంధించి ద్రవ్యం విలువను, కొనుగోలు శక్తిని అంచనా వేయదలచుకుంటే వినియోగ వస్తువుల, చిల్లర ధరలను సేకరించాల్సి ఉంటుంది.
4. **వస్తువుల భారాలను(Weightage), ప్రాముఖ్యాన్ని నిర్ణయించుకోవాలి :** సూచీసంఖ్యల నిర్మాణంలో తీసుకొనే వస్తువులను ఎంపిక చేసుకునేటప్పుడు వివిధ వస్తువులనకు తగిన ప్రాముఖ్యం లేదా భారాన్ని (Weightage) ఇవ్వాలి. ఉదాహరణకు సామాన్య ప్రజలు అధిక సంఖ్యాకులు ఎక్కువగా ఉపయోగించే బియ్యానికి పళ్ళు, సానీయాలకంటే అధిక ప్రాముఖ్యముంటుంది కదా. అందువల్ల ఈ రెండు రకాల వస్తువులకు సంబంధించిన తగిన ప్రాముఖ్యాన్నిస్తూ సూచీ సంఖ్యలను తయారు చేయాల్సి ఉంటుంది. ఉదాహరణకు ఉత్పత్తి అయిన అన్ని వస్తువుల విలువ రూ. 100 కోట్లు అనుకొంటే, వాటిలో బియ్యం విలువ రూ. 15 కోట్లు, గోధుమల విలువ రూ. 5 కోట్లు అనుకుంటే అప్పుడు బియ్యానికి ఇచ్చే భారితం 15 గాను, గోధుమకు 5గా భారితాన్ని ఇవ్వాలి ఉంటుందన్నమాట.

27.11.2 సూచీ సంఖ్యల నిర్మాణం

మనకు కావలసినది జీవన వ్యయాల సూచీసంఖ్య (Cost of living Index Number) అయితే, సామాన్య కుటుంబీకులు వినియోగించే వస్తుసేవల జాబితాను తయారు చేసుకుని, వాటిపై చేసే ఖర్చును కూడా లెక్కించి సిద్ధంగా ఉంచుకోవాలి. ఆధార సంవత్సరం 1981 అని ఊహిస్తే, అప్పటి ధరల స్థాయిని బట్టి మనం పట్టికను తయారు చేసుకోవాలి. 1991 సంవత్సరంలో ఎంతమేరకు మార్పు వచ్చిందో తెలుసుకోవాలంటే 1981లో అదే వస్తువుల ధరలలోని మార్పులు, వాటిపై చేసిన ఖర్చులను లెక్కించాలి. ఈ ఖర్చులు ఎక్కువయినవా, లేదా, తక్కువయినా ఉండవచ్చు. ఈ విషయాలను మరింత సులభంగా అర్థం చేసుకోవటానికి క్రింది ఉదాహరణ ఉపయోగపడుతుంది. పట్టికలోని అంకెలు ఊహించి రూపొందించినవి.

జీవన వ్యయ సూచీ సంఖ్య (సామాన్యమైనది)

అంశాలు	ఆధార సం॥ ధర 1981	1981 సం॥ సూచీసంఖ్యలు (ఆధార)	వర్తమాన సంవత్సర ధర 1991 నాటి ధర	వర్తమాన సూచీసంఖ్య $\frac{1991 \text{ ధర}}{1981 \text{ ధర}} \times 100$
ఆహారం	రూ॥ 50	100	రూ॥ 100	200
బట్టలు	రూ॥ 20	100	రూ॥ 10	50
అద్దె	రూ॥ 25	100	రూ॥ 75	300
రవాణా	రూ॥ 10	100	రూ॥ 20	200
మొత్తం	రూ॥ 105	400	రూ॥ 205	750

1981 వ సంవత్సరంలో సగటు ధరసూచీ = $400 / 4 = 100$

1991 వ సంవత్సరంలో సగటు ధరసూచీ = $750 / 4 = 187.50$

పై పట్టికను సరించి ఆహార వస్తువులపై ఖర్చు 1981లో రూ. 50/- అయితే అవే వస్తువులు 1991లో కొనబోతే రూ. 100/- కావాలి. అంటే ఖర్చు రెండింతలు అయ్యిందన్నమాట. అన్ని వస్తువులను తీసుకుంటే 1981 నాటి కంటే 1991 నాటికి సగటున రూ. 750 / 4 = 187.5 గా ఏర్పడింది. అంటే ధరల స్థాయి 87.5 శాతం వరకు పెరిగిందన్నమాట. దీనిని బట్టి ద్రవ్యం విలువ బాగా తగ్గిందని స్పష్టమౌతుంది.

వస్తువుల ఉపయోగ ప్రాధాన్యాన్ని బట్టి ప్రాముఖ్యతలు ఉంటాయి. సామాన్య సూచీ సంఖ్యలు వస్తువుల ప్రాముఖ్యతను తెలపవు. కొన్ని ధరలు పెరిగినా, తగ్గినా, సాధారణ ప్రజల వినియోగస్థాయిపై వాటి ప్రభావం ఉండదు. ఉదాహరణకు మోటారుకార్ల ధరలు 4 లేదా 5 రెట్లు పెరిగినా సామాన్యని పై వాటి ప్రభావం ఏ మాత్రం పడదు. అదే సాధారణ వినియోగ వస్తువులైన బియ్యం, గోధుమల ధరలు కొంచెం పెరిగినా, అందరికీ కష్టం కలిగిస్తుంది. అంటే వివిధ వస్తువుల ప్రాముఖ్యం భిన్నంగా ఉంటాయి, కావున సూచీ సంఖ్యలను తయారుచేసేటప్పుడు వాటి ప్రాముఖ్యాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకొని, వివిధ వస్తువులకు సంబంధించి భారితాలను నిర్ణయించాలని అర్థం చేసుకోవలసి ఉంటుంది. అంటే సాధారణ సూచీ సంఖ్యలకంటే భారిత సూచీ సంఖ్యలు (Weighted Index Numbers) వాస్తవ పరిస్థితులను ప్రతిబింబిస్తాయి. ఇదివరకటి పట్టికను భారిత సూచీ పట్టికగా తయారు చేయవచ్చు. ఆహార వస్తువులకు భారితం 7 గాను, వస్త్రాలకు 0.5 గాను, ఇంటి అద్దెకు 3 గాను, రవాణా ఖర్చులకు 0.5 అయినట్లయితే సూచీ పట్టిక క్రింది విధంగా రూపొందుతుంది.

జీవన వ్యయ సూచీసంఖ్య

అంశాలు	భారితం	ధర 1981	సూచీసంఖ్య 1981	ధర 1991	సూచీసంఖ్య 1981	భారిత సూచీసంఖ్య 1991
ఆహారం	5	50	100	100	200	$200 \times 5 = 1000$
బట్టలు	2	20	100	10	50	$50 \times 2 = 100$
అద్దె	3	25	100	75	300	$300 \times 3 = 900$
రవాణా	1	10	100	20	200	$200 \times 1 = 200$
మొత్తం	11	105	400	205	750	2200

1981 వ సంవత్సరంలో సగటు ధర = $400 / 4 = 100$

1991 వ సంవత్సరంలో సగటు ధర = $2200 / 11 = 200$

సూచీసంఖ్య 1991లో 200 గా మారింది. అంటే 1981 ధరల స్థాయి 100 అనుకుంటే భారిత సూచీ సంఖ్య ప్రకారం 1991లో 200 గా ఏర్పడింది. ధరల స్థాయి పెరిగిందని దీనిని బట్టి తెలుస్తుంది. సాధారణ సూచీసంఖ్య ఇంత పెరుగుదలను సూచించలేదు. ఆహారం పై చేసే ఖర్చు మిగతావాటికన్నా పదింతలు ఎక్కువ కాబట్టి ఆహార వస్తువుల ధరలు పెరిగినప్పుడు, ద్రవ్యం కొనుగోలు శక్తి బాగా తగ్గిందని దీనిని బట్టి తెలుసుకోవచ్చు. ఇతర వస్తువుల ధరలు పెరిగినప్పటికీ వాటి ఉపయోగం తక్కువగా ఉన్నందువల్ల భారితం కూడా తక్కువగా ఉంటుంది.

సూచీసంఖ్యల నిర్మాణంలో ఇబ్బందులు

ద్రవ్య విలువల్లో మార్పులను కొలవటానికి ఉపయోగకరమైన సూచీసంఖ్యలను నిర్మించుటలో కొన్ని ఇబ్బందులు ఉన్నాయి.

1. మూల సంవత్సరం సామాన్యమైన సంవత్సరం అయిఉంటే మంచిది. విపరీత పరిస్థితులు అంటే యుద్ధమేర్పడినప్పుడు, కరువు కాటకాలన్నప్పుడు, ధరలను పోల్చితే అవి వాస్తవాన్ని ప్రతిబింబించవు.
2. సూచీ పట్టికలో ఎన్నుకునే వస్తు సముదాయాన్ని జాగ్రత్తగా నిర్ణయించుకోవాలి. ఉదాహరణకు ధనికులు ఉపయోగించే వస్తువులు, పేదలు ఉపయోగించే వస్తువులు భిన్నంగా ఉంటాయి. కాబట్టి సామాన్య మానవుని జీవన వ్యయ సూచీ సంఖ్య (Cost of Living Index Numbers) లెక్కించేటప్పుడు పట్టికలో పరిగణించే వస్తువులు జన సామాన్యం ఉపయోగించేవే ఉండాలి.

3. అదీకాక ఒకే రకం ఆదాయం గల వాళ్ళ వినియోగం తీరు కాలానుగుణంగా మారుతూ ఉండవచ్చు. ఈ కారణంగా ఇప్పటి ఖర్చును, మునుపటి ఖర్చుతో పోల్చలేము. మార్కెట్లోకి కొత్త వస్తువులు రావచ్చు. ఇంతవరకు వాడుతున్న వస్తువుల ప్రాముఖ్యం తగ్గవచ్చు. ఉదాహరణకు తక్కువ ఆదాయం గల కుటుంబాలు కూడా రేడియోలు, టీవీలు, చేతిగడియారాలు, ప్లాస్టిక్, ప్లైవుడ్ లాంటి వస్తువులు వినియోగించడం అధికమై ఇత్తడి, కంచు వస్తువుల వినియోగం తగ్గిపోయిన విషయం మన అందరి అనుభవం లోనిదే. అంతేకాక వినియోగవస్తువులు ఒకే విధంగా ఉన్నప్పటికీ వాటి నమూనా పూర్తిగా మారిపోవచ్చు. ఈ మార్పులు కూడా సూచీ సంఖ్యల ఖచ్చితత్వాన్ని (Accuracy) తగ్గిస్తాయి.
4. సరైన భారితాన్ని నిర్ణయించడం మరో సమస్యగా పరిణమిస్తుంది. భారితాన్ని బట్టి లెక్కలలో వ్యత్యాసాలు ఏర్పడతాయి. కొన్ని వస్తువుల ధరలు తగ్గుతూ, కొన్నింటి ధర పెరుగుతూ ఉన్నప్పుడు భారితం ద్వారా సగటు ధర ఎక్కువయిందా లేదా తక్కువయిందా చెప్పడం కష్టమవుతుంది.
5. భారితాన్ని కాలానుగుణంగా మార్చాల్సి ఉంటుంది. ఒక వస్తువు విలాస వస్తువుగా గతంలో ఉండి, ప్రస్తుతం నిత్యావసర వస్తువుగా మారి ఉండవచ్చు. ఉదాహరణకు 50 సంవత్సారాల క్రితం మోటారు కార్లు అమెరికాలో విలాసవస్తువయితే ఈనాడు అవి నిత్యావసర వస్తువులుగా మారాయి. కాబట్టి భారితాన్ని కూడా వస్తువు డిమాండు, ఉపయోగాన్ని బట్టి మార్చాల్సి ఉంటుంది.
6. ఇంతే కాక సూచీ సంఖ్య నిర్మాణంలో సంఖ్యాపరమైన ఇబ్బందులు కూడా ఉన్నాయి. సగటు విలువను లెక్కించడంలో వివిధ పద్ధతులు అనుసరించవచ్చు. ఏది సరి అయినదని నిర్ణయించడం తేలికయిన విషయం కాదు.

27.11.4 సూచీసంఖ్యల ఉపయోగం

1. సూచీ సంఖ్యల ద్వారా ద్రవ్యం విలువ ఏ విధంగా, ఏ పరిమాణంలో మారిందో తెలుసుకోవచ్చు.
2. జాతీయాదాయంలోని పెరుగుదలను, తరుగుదలను, ధరల స్థాయిలోని మార్పులను సూచీసంఖ్యల ద్వారానే తెలుసుకోవాలి ఉంటుంది. కాబట్టి వాస్తవ జాతీయాదాయంలో మార్పులను తెలుసుకోవడానికి సూచీసంఖ్యలు బాగా ఉపకరిస్తాయి.
3. ఒక దేశంలోని వివిధ తరగతుల ప్రజల జీవన వ్యయం ఏ విధంగా మారిందో సులభంగా తెలుసుకోవచ్చు.
4. జీవన ప్రమాణంలోని తేడాలను ప్రాంతీయంగా కూడా పోల్చవచ్చు. ఉదాహరణకు ఆంధ్రప్రదేశ్లోని సామాన్య మానవుని జీవన ప్రమాణాన్ని ఇతర ప్రాంతాల వారి జీవన ప్రమాణంతో సరిపోల్చి చూడవచ్చు. కానీ అంతర్జాతీయంగా ఇటువంటి విలువలను లెక్కించేటప్పుడు వస్తువులకు సరియైన భారితాన్ని ఇవ్వాలి ఉంటుంది. అందుకే ఆచార్య కుజ్నెట్స్ (Kuznets) భారితాన్ని లెక్కించేటప్పుడు ఎదురయ్యే సమస్యలను గురించి విపులీకరించాడు.
5. సూచీ సంఖ్యలను ఆర్థిక చలాంకాల మార్పులను తెలుసుకోవటానికి ఉపయోగించవచ్చు. ఉదాహరణకు జనాభా పెరుగుదల లేదా వ్యవసాయ, పారిశ్రామికీకృత్యాలలోని మార్పులు, ఎగుమతి, దిగుమతుల్లోని మార్పులు మొదలైనవి. ఈ మార్పుల ఆధారంగా ప్రభుత్వం ప్రణాళికలు తయారు చేయగలుగుతుంది.
6. ఒక దేశం ప్రగతి జాతీయాదాయం పెరుగుదలని బట్టి, ఉద్యోగితా స్థాయిని బట్టి ఉంటుంది. దీనిని సూచీ సంఖ్యల ద్వారా లెక్కించవచ్చు.
7. ధరల స్థాయి ఎక్కువయినప్పుడు స్థిర ఆదాయ వర్గాలు, ముఖ్యంగా కార్మికులు ఎన్నో ఇబ్బందులకు గురి అవుతారు. శ్రామికులలో అశాంతి ఏర్పడవచ్చు. కరువు భత్యం స్థాయిని భారిత సూచీ సంఖ్య ప్రకారం స్వయం చాలకంగా సర్దుబాట్లు జరగడానికి అనేక పాశ్యత్య దేశాల్లో ఏర్పాట్లు ఉన్నాయి. వీటినే ఎస్కలేటర్ క్లాజస్ (Escalator Clauses) అంటారు.

27.12 సారాంశం

ద్రవ్యం కనిపెట్టక పూర్వం వస్తు మార్పిడి విధానం అమల్లో ఉండేది. వస్తు మార్పిడి పద్ధతిలో ఉన్న లోపాల వల్ల ద్రవ్యం కనిపెట్టబడింది. ద్రవ్యం చేసే విధుల్లో వినిమయ మాధ్యం, విలువల కొలమానం, విలువల నిధి, వాయిదా చెల్లింపుల ప్రమాణం ముఖ్యమైనవి.

తరచూ ద్రవ్య విలువలో వచ్చే మార్పులను తెలుసుకోవటానికి రూపొందించిన సిద్ధాంతాలు ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాలు. ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాల్లో, ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం వినిమయ మాధ్యంగా ద్రవ్యానికి ప్రాధాన్యత ఇస్తే, కేంబ్రిడ్జ్ శాస్త్రవేత్తలు నగదు నిల్వలుగా ప్రాధాన్యత ఇవ్వటం జరిగింది. రెండు సిద్ధాంతాలు కూడా ప్రాముఖ్యమైనవే అయినా ఫిషర్ సమీకరణం కన్నా కేంబ్రిడ్జ్ సమీకరణం మెరుగైనది. ద్రవ్య విలువలలో మార్పులు లేదా ధరల్లో సాపేక్ష మార్పులను తెలుసుకుంటానికి సూచీ సంఖ్యలను ఉపయోగిస్తాం. సూచీ సంఖ్యలు భారాలు లేకుండా రూపొందించే సూచీ సంఖ్యలని, భారాలు ఉన్న సూచీ సంఖ్యలని రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. సూచీ సంఖ్యల వల్ల అనేక ఉపయోగాలున్నాయి. కానీ సూచీ సంఖ్యల గణనలో కొన్ని ఇబ్బందులు ఉన్నాయి.

27.13 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రారంభంలో వస్తు మార్పిడి విధానం ఉండేది. వస్తువుకు బదులు వస్తువు మారకం వేయటం వస్తు మార్పిడి విధానం. దీనిలో ఉన్న ఇబ్బందుల వల్ల ద్రవ్యం ఉద్భవించింది.
2. ద్రవ్యం ముఖ్య విధులు వినిమయ మాధ్యం, విలువల కొలమానం, విలువల నిధి, వాయిదా చెల్లింపుల ప్రమాణంగా పనిచేయటం.
3. వస్తు ధరకు, వస్తువుల విలువకు ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం.
4. ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం ద్రవ్యానికి వినిమయ మాధ్యంగా ప్రాధాన్యతనిచ్చింది.

$$\text{ఫిషర్ సమీకరణం } MV = PT$$

5. కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాంతం ద్రవ్యానికి నగదు నిల్వల నిష్పత్తిగా ప్రాధాన్యత ఇచ్చింది.

$$\text{కేంబ్రిడ్జ్ సమీకరణం } M = KPR$$

6. ధరలో సాపేక్ష మార్పులు కనుగొనే సాధనాలు సూచీ సంఖ్యలు. సూచీ సంఖ్యలు ద్రవ్య విలువలు కనుక్కోవడానికి ఉపకరిస్తాయి. వీటి వల్ల అనేక ప్రయోజనాలున్నాయి. సూచీసంఖ్యల వల్ల అనేక ప్రయోజనాలున్నా, వాటిని గణించుటలో ఇబ్బందులు కూడా ఉన్నాయి.

27.14 పదకోశం

1. వినిమయ మాధ్యం : వస్తు సేవల వినిమయానికి మధ్యమంగా పనిచేయటం.
2. విలువల నిధి : విలువలను నిల్వ చేసుకోవటానికి తోడ్పడటం.
3. విలువల కొలమానం : అన్ని వస్తువుల విలువలను ముందు ద్రవ్యంలోకి మార్చటం చేస్తాము. కనుక ద్రవ్యం వస్తు, సేవల విలువల కొలమానంగా ద్రవ్యాన్ని భావిస్తాం.
4. వాయిదా చెల్లింపుల ప్రమాణం : ఈనాడు వ్యాపార, వ్యవహారాలు ద్రవ్యం యొక్క ఈ విధిపైనే ఆధారపడి ఉన్నాయి. అప్పు ఇచ్చేటప్పుడు, అప్పు తీసుకునేటప్పుడు వాయిదా మొత్తాలను లెక్క వేసుకునేందుకు ద్రవ్యం తోడ్పడుతుంది.
5. బ్యాంకు ద్రవ్యం : దీనిని క్రెడిట్ ద్రవ్యం అంటారు. డిపాజిట్లు, చెక్కులు, హుండ్లీలు, ప్రభుత్వ ప్రామీసరి నోట్లు మున్నగున్నవి బ్యాంకు ద్రవ్యంలోని విభాగాలు.
6. ప్రసార వేగం : నిర్ణీత కాలంలో సగటున రూపాయి (ద్రవ్యం) చేతులు మారే సంఖ్య.

27.15 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

1. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ద్రవ్యాన్ని నిర్వచించి, దాని విధులను వ్రాయుము.
2. ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా వ్రాయుము.

3. కేంబ్రిడ్జి సమీకరణం తెలిపి, ఫిషర్ సిద్ధాంతం కన్నా ఎంత వరకు మెరుగైనదో తెలపండి.
4. ద్రవ్య మార్పిడి విధానం, వస్తు మార్పిడి విధానం కన్నా ఎట్లు మెరుగైనదో వివరించండి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ద్రవ్య మార్పిడి విధానం ఏ విధంగా వస్తు మార్పిడి విధానం కన్నా మెరుగైనది.
2. ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం తెలుపుము.
3. కేంబ్రిడ్జి సమీకరణం వివరించండి.
4. ఫిషర్ సమీకరణానికి, కేంబ్రిడ్జి సమీకరణానికి మధ్య సోలికలు తేడాలు వివరించుము.
5. సూచీ సంఖ్యలు అంటే ఏమిటి? వాటి వల్ల ప్రయోజనాలు, గనణలో ఇబ్బందులు వ్రాయుము.
6. ద్రవ్యం యొక్క నిశ్చల, చలన విధులను విశ్లేషణ చేయండి.
7. ద్రవ్యం యొక్క వివిధ రూపాలను పేర్కొనుము.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. వస్తు మార్పిడిలో ఇబ్బందులు.
2. ఫిషర్ సమీకరణం $MV = PT$
3. కాష్ బాలెన్స్ సమీకరణం (Cash Balance Equation)
4. ద్రవ్య ప్రసార వేగం (Velocity of Money)
5. ద్రవ్యం డిమాండ్ (Demand for Money)
6. RBI ద్రవ్య వర్గీకరణ
7. ద్రవ్యం - విధులు
8. ప్రభుత్వ ద్రవ్యం - బ్యాంకు ద్రవ్యం
9. వాయిదా చెల్లింపుల కొలమానం

27.16 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. R.S. Sayers : Modern Banking
2. Dewettk. K : Modern Economic Theory
3. K.P.M. Sundaram : A Text Book of Economic Theory
4. తెలుగు అకాడమి : అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం
5. తెలుగు అకాడమి : స్థూల ఆర్థిక విశ్లేషణ

పాఠం - 28

వాణిజ్య బ్యాంకులు

విషయక్రమం

- 28.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 28.1 విషయ పరిచయం
- 28.2 బ్యాంకింగ్ క్రమ పరిణామం
- 28.3 భారతదేశంలో బ్యాంకుల పుట్టుక
- 28.4 బ్యాంకు నిర్వచనం
- 28.5 వాణిజ్య బ్యాంకుల విధులు
- 28.5.1 ప్రాథమిక విధులు
- 28.5.2 అనుషంగిక సేవలు
- 28.6 వాణిజ్య బ్యాంకులు - ఆస్తి, అప్పుల పట్టీ
- 28.6.1 అప్పులు
- 28.6.2 ఆస్తులు
- 28.7 బ్యాంకుల పరపతి సృష్టి
- 28.7.1 పరపతి సృష్టి విధానం
- 28.7.2 ఉత్పన్న డిపాజిట్ల సృష్టి
- 28.7.3 బ్యాంకులు డిపాజిట్ల సృష్టించే విధానం
- 28.7.4 పరపతి సృష్టి - పరిమితులు
- 28.7.5 బ్యాంకు పరపతి - ప్రాముఖ్యం
- 28.8 సారాంశం
- 28.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 28.10 పదకోశం
- 28.11 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 28.11 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

28.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

వాణిజ్య బ్యాంకుల పుట్టుక, విధులు ప్రాముఖ్యతను ఈ భాగంలో వివరించాము. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * వాణిజ్య బ్యాంకుల పుట్టుక
- * బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ క్రమ పరిమాణం
- * భారతదేశంలో వాణిజ్య బ్యాంకుల పుట్టుక
- * బ్యాంకుల నిర్వచనం
- * వాణిజ్య బ్యాంకుల విధులు

- * బ్యాంకుల ఆస్తి, అప్పుల పట్టిని పరిశీలించుట
- * వాణిజ్య బ్యాంకులు పరపతి ఏ విధంగా సృష్టిస్తాయి

28.1 విషయ పరిచయం

బ్యాంకు అనే పదం బాంక్ (Bank) అనే జర్మన్ భాష నుండి ఉద్భవించింది. జర్మన్ భాషలో బాంకు అంటే జాయింట్ స్టాక్ సంస్థ అని అర్థం. అయితే ఈ పదం బెంచ్ అనే అర్థము కలిగిన (Banco) లేదా 'Banque' అనే పదం నుండి వచ్చిందని కొందరి నమ్మకం. గ్రీసు, రోమన్ దేశాల్లో వడ్డీ వ్యాపారులను బెంచర్స్ (Benchers) అని పిలిచేవారు. ఒక రకమైన ద్రవ్యాన్ని మరొక ద్రవ్యంలోకి మార్చుకునే ఉద్దేశంతో తమ వాణిజ్య బెంచీ మీద పెట్టుకునే వారు. కనుక వారికి ఆ పదం సార్థకమైంది. మధ్య యుగంలో బాంకింగ్ ఎక్కువ భాగం ద్రవ్యాన్ని మార్చుకోవడంతో అనుబంధమై ఉండేది. అందుకే వ్యాపారులు, బంగారం పనివారు, వడ్డీ వ్యాపారస్తులు ఈ నాటి బ్యాంకరుకు పూర్వీకులని క్రొధర్ అంటారు. బంగారం పనివారు లెక్కించదగిన విలువైన లోహాలను తమ వద్ద నిలువ ఉంచుకునేవారు. 17వ శతాబ్దంలో వీరు ఇంగ్లండ్‌లో ప్రముఖులుగా చలామణి అయ్యారు. ఈ విధముగా బంగారం పనివారు ప్రజల అమూల్యమైన లోహాల రక్షణ కోసం వారి డిపాజిట్లను ఆకర్షించటానికి, డిపాజిట్ల మీద కొంత వడ్డీ ఇవ్వసాగారు. లాభాలు సంపాదించటానికి ఈ డిపాజిట్లను అప్పులుగా ఇచ్చి వీటి మీద ఎక్కువ వడ్డీని సంపాదించేవారు. ఈ విధంగా బ్యాంకింగ్ అనేది ప్రాచీన కాలం నుండి వ్యక్తుల నిర్వహణలో కొనసాగుతూ వచ్చింది.

28.2 బ్యాంకింగ్ క్రమ పరిణామం

ఆధునిక పద్ధతుల ద్వారా బ్యాంకింగ్ వ్యాపారాన్ని నిర్వహించటం 12వ శతాబ్దం నుండి ఆరంభమైంది. అన్ని బ్యాంకుల్లోకి ప్రాచీనమైనది బ్యాంక్ ఆఫ్ వెనిస్. 1157 సం॥లో తొలిసారిగా ఇటలీలో బ్యాంక్ ఆఫ్ వెనిస్ ప్రారంభించటం జరిగింది. 1401 సం॥లో బ్యాంకు ఆఫ్ బార్జిలోనా, 1407 సం॥లో బ్యాంక్ ఆఫ్ జెనీవా, 1609 సం॥లో బ్యాంక్ ఆఫ్ ఆమ్స్టర్ డామ్ మరియు బ్యాంక్ ఆఫ్ హాంబర్గ్ స్థాపితమయ్యాయి. ఇంగ్లాండులోని బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ నిర్మాణం లండన్ స్వర్ణకారుల ద్వారా జరిగినదని చెప్పవచ్చు. మొదటి ఎలిజబెత్ పాలనాకాలంలో స్వర్ణకారులు, వ్యాపారస్తులు, వడ్డీ వ్యాపారస్తులు ద్రవ్య వినియోగదారులు బాగా రాణించారు.

అయితే 1640 సం॥లో మొదటి ఛార్లెస్ రాజు లండన్ వ్యాపారస్తులు దాచిన బంగారాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడంతో వారు తమ వద్ద మిగులు నిధులు ఉంచుకోవటానికి భయపడ్డారు. ఆధునిక వాణిజ్య వ్యవహారాలు చూస్తున్న బంగారం పని వారి దగ్గర ఆయా మిగులు నిధులను డిపాజిట్ చేయవారంభించారు. ఛార్లెస్-II బంగారం పనివాళ్ళ వ్యాపారం మీద అనేక ఆంక్షలు విధించాడు. వారి నీధులన్నింటిని ప్రభుత్వ ఖజానాలో డిపాజిట్ చేయమని శాసించాడు. ఆ తర్వాత వారికి చెల్లింపులు నిలిపి వేసి ఖజానాను మూసివేసినప్పుడు స్వర్ణకారుల వ్యాపారం పూర్తిగా దెబ్బతిన్నది. దానితో అసంఖ్యాకమైన ప్రైవేటు బ్యాంకర్లు బ్యాంకింగ్ వ్యాపారాన్ని చేపట్టారు. ఫలితంగా 1694 సం॥లో "బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇంగ్లండ్" ను స్థాపించటం జరిగింది. అయితే పాస్తావానికి 1833 సం॥లో బ్యాంకింగ్ చట్టం ఆమోదంతో వాణిజ్య బ్యాంకుల పెరుగుదల ఆరంభమైనది. ఈ విధంగా 19వ శతాబ్దంలో ఆధునిక జాయింట్ స్టాక్ వాణిజ్య బ్యాంకింగ్ అభివృద్ధికి వివిధ దేశాల్లో అంకురార్పణ జరిగింది.

28.3 భారతదేశంలో బ్యాంకుల పుట్టుక

అతి ప్రాచీన కాలం నుండి భారతదేశములో బ్యాంకింగ్ వ్యాపారం అమల్లో ఉన్నట్లు వేద, పురాణాలు, రామాయణాలు, మహాభారతము ద్వారా తెలుస్తుంది. హిందూ సమాజం లోని వైశ్యులు ప్రధానంగా ఈ కార్యకలాపములను నిర్వహించే వారని చరిత్ర మనకు చెపుతున్నది. బుద్ధుని కాలంలో బ్యాంకింగ్ ఉచ్చస్థితిలో ఉన్నప్పటికీ, మధ్య యుగంలో మొగలుల కాలంలో కుంటుపడినది. ముస్లిం సాంప్రదాయం ప్రకారం వడ్డీ తీసుకోవడం పాపమని భావించటంతో బ్యాంకింగ్ వ్యాపారం కూడా బాగా దెబ్బతిన్నది.

భారతదేశంలో ఆధునిక పద్ధతిలో మొట్ట మొదటి బ్యాంకును 1688 సం॥లో మద్రాస్ రాష్ట్రంలో స్థాపించటం జరిగింది. తర్వాత 1724 సం॥లో బొంబాయిలో మరో బ్యాంకు, 18వ శతాబ్ద ప్రారంభములో "ఏజన్సీ హౌస్" పేరుతో ఈస్టిండియా కంపెనీ ఉద్యోగులు వాణిజ్య బ్యాంకులు ప్రారంభించటంతో ఆధునిక బ్యాంకింగ్ బాగా అభివృద్ధి చెందింది. ఈ కాలంలో కలకత్తా, బొంబాయిల్లో "బ్రిటీష్

ఏజన్సీ హౌసెస్” అధిక సంఖ్యలో నెలకొల్పబడ్డాయి. భారతదేశంలో 1770 సం॥లో “బ్యాంక్ ఆఫ్ హిందూస్థాన్” పేరుతో మొదటి బ్యాంకు స్థాపించబడినది. కాని ఇది 1791 సం॥లో మూతపడింది. 1786 సం॥లో ప్రారంభమైన బెంగాల్ బ్యాంకు కూడా 1791లో మూతపడింది. అయిదు లేని ఏజన్సీ హౌసెస్ పెరుగుదల వల్ల ఏర్పడిన బ్యాంకులు కూడా క్రమేపి విఫలమవుతూ వచ్చాయి. ఫలితంగా 1833 సం॥లో కంపెనీల చట్టాన్ని అమలులోకి తీసుకొనిరావటం జరిగింది. తర్వాత ఏజన్సీ హౌసెస్ పద్ధతి క్రమంగా అదృశ్యమై బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాల్లో శూన్యత ఏర్పడింది.

అటు తర్వాత ప్రభుత్వ ఆర్థిక సహకారముతో మూడు ప్రైవేట్ బ్యాంకులు ప్రారంభమయ్యాయి. 1806 సం॥లో బ్యాంక్ ఆఫ్ బెంగాల్, 1840 సం॥లో బాంక్ ఆఫ్ బొంబాయి, 1843 సం॥లో బ్యాంక్ ఆఫ్ మద్రాసు స్థాపించబడ్డాయి. పై మూడు బ్యాంకులు 1921లో విలీనమై “ఇంపీరియల్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా”గా అమలులోకి వచ్చింది. ఈ ఇంపీరియల్ బ్యాంకునే 1955లో జాతీయం చేసిన తర్వాత “స్టేట్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా” అని వ్యవహరిస్తున్నారు.

1881 లో ఆచరణలోకి వచ్చిన జౌద్ కమర్షియల్ బ్యాంకు మొట్ట మొదటి భారతీయ బ్యాంకు. 1894 సం॥లో “పంజాబ్ నేషనల్ బ్యాంకు”, 1901లో “పీపుల్స్ బ్యాంక్” స్థాపించబడ్డాయి. 1905 నాటి స్వదేశీ ఉద్యమం వివిధ బ్యాంకుల స్థాపనకు మంచి ప్రోత్సాహాన్ని ఇచ్చింది. దీనితో 1906లో “బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా”, 1907లో “ఇండియన్ బ్యాంకు”, 1909లో “బ్యాంక్ ఆఫ్ బరోడా”, 1911లో “సెంట్రల్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా” మొదలైనవి స్థాపించబడ్డాయి. మొదటి ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత అనేక బ్యాంకులను ప్రారంభించినప్పటికీ అవి ఎక్కువ భాగం విఫలమయ్యాయి. 1945 కల్లా మన దేశంలో బ్యాంకుల సంఖ్య 144కి పెరిగింది. 1947లో మనకు స్వాతంత్ర్యం వచ్చే నాటికి 4,819 బ్రాంచీలతో, 648 వాణిజ్య బ్యాంకులు పని చేస్తున్నాయి. బ్యాంకింగ్ను పట్టుత్వంతో, క్రమబద్ధంగా శాస్త్రీయ మార్గంలో నడిపించటానికి 1949లో “బ్యాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ ఆక్ట్” అనే పేరుతో ఒక సమగ్రమైన చట్టాన్ని ప్రవేశ పెట్టటం జరిగింది.

28.4 బ్యాంకు నిర్వచనం

బ్యాంకు అనే పదాన్ని గాని, బ్యాంకింగ్ వ్యాపారాన్ని కాని నిర్వచించటం చాలా కష్టం. డాక్టర్ హెర్బర్ట్ . ఎల్ . హార్టు ప్రకారం “సాధారణ వ్యాపార సరఫలో వ్యక్తులు జమ కట్టే ద్రవ్యాన్ని, వారి పేర కరెంటు ఖాతాలో జమకడుటూ, ఆయా వ్యక్తులు తన మీద జారీ చేసే చెక్కులను ఆదరిస్తూ, సొమ్ము చెల్లించే వానిని బ్యాంకర్ అనవచ్చు.” అని నిర్వచించారు. బాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ చట్టం, 1949 సెక్షన్ 5(2) ప్రకారం “ఋణం లేక పెట్టుబడిగా ఇచ్చే ఉద్దేశ్యంతో ప్రజల నుండి డిపాజిట్లను స్వీకరించి, చెక్కు, డ్రాఫ్టు, ఆర్డర్ మరో విధంగా గాని డిమాండ్ చేసినప్పుడు ఆ సొమ్మును తిరిగి చెల్లించడాన్ని”, బ్యాంకింగ్గా నిర్వచించినది.

28.5 వాణిజ్య బ్యాంకుల విధులు

వాణిజ్య బ్యాంకులు నిర్వహించే విధులను ప్రధానంగా రెండు రకాలుగా విభజించటం జరిగింది.

1. ప్రాథమిక విధులు
2. అనుషంగిక సేవలు

28.5.1 ప్రాథమిక విధులు

అన్ని వాణిజ్య బ్యాంకులు సాధారణంగా నిర్వహించే ప్రాథమిక విధులు రెండు రకాలుగా ఉన్నాయి.

1. డిపాజిట్లను స్వీకరించుట
2. అప్పులివ్వటం

1. డిపాజిట్ల స్వీకరణ : వాణిజ్య బ్యాంకుల విధుల్లో అత్యంత ప్రధానమైనది డిపాజిట్లను స్వీకరించటం. బ్యాంకులు సాధారణంగా మూడు రకాల ఖాతాల ద్వారా డిపాజిట్లను స్వీకరిస్తాయి.

- (ఎ) ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్లు : ఇవి నిర్ణీత కాల వ్యవధి డిపాజిట్లు. కాల వ్యవధి 1, 2, 3, 5 సం॥లుగా ఉంటుంది. నిర్ణీత గడువు అయిన తర్వాత వీటిని చెల్లించాల్సి ఉంటుంది. కాలాన్ని బట్టి వడ్డీరేటు ఉంటుంది. ఈ డిపాజిట్ మీద వచ్చే కరెంట్, సాధు డిపాజిట్ల మీద వచ్చే వడ్డీ కంటే ఎక్కువగా ఉంటుంది. నిర్ణీత సమయం ముగిసే వరకు తన సొమ్ము తీసుకునే అవకాశం ఉండదు. అయితే సొమ్ము అవసరమైనప్పుడు ఈ డిపాజిట్ మీద అప్పు తీసుకుని అవసరాన్ని గడుపుకోవచ్చు.

- (బి) సేవింగ్స్ డిపాజిట్లు : ఈ ఖాతాల్లో వారంలో ఎంత మొత్తం ఎన్నిసార్లు తీసుకోవాలనే విషయం పై ఆంక్షలు ఉంటాయి. దీనిలో చెక్కు సౌకర్యం ఉండే సేవింగ్స్ ఖాతాలు, లేని ఖాతాలు ఉంటాయి. చెక్కు సౌకర్యం ఉన్న వారికి వడ్డీరేటు స్వల్పముగా తక్కువగా ఉంటుంది. ప్రజల్లో పొదుపు చేసే అభిలాషను, అలవాటును పెంపొందించేందుకు ఇవి బాగా ఉపయోగపడతాయి.
- (సి) కరెంటు డిపాజిట్లు : వీటిని డిమాండ్ డిపాజిట్లని కూడ అంటారు. ఈ ఖాతాలోని సొమ్మును ఎన్నిసార్లునా, ఎంత మొత్తమైన బ్యాంకు పనివేళల్లో తీసుకొనవచ్చు. ఈ డిపాజిట్ మీద సాధారణంగా బ్యాంకర్ వడ్డీ చెల్లించడు. వ్యాపారస్తులు తమ వెంట ఎక్కువగా నగదు తీసుకొని పోయి ఉంచుకొంటే ఏర్పడే నష్టభయాన్ని తొలగించుకోవటానికి ఈ సౌకర్యాన్ని వినియోగించుకొంటారు. కనుక ఇది వ్యాపారులకు చాలా సౌలభ్యంగా ఉంటుంది. సాధారణంగా బ్యాంకులు ఈ ఖాతాల నిర్వహణ ఖర్చుల కోసం కొంత మొత్తాన్ని అనుషంగిక ఛార్జీల కింద వసూలు చేస్తాయి.

ఈ విధమైన డిపాజిట్లతో పాటు బ్యాంకులు రికరింగ్ డిపాజిట్లు, కిడ్డీ బ్యాంకు డిపాజిట్లు, దినసరి డిపాజిట్లు, గృహలక్ష్మీ, భాగ్యలక్ష్మీ, ఆకర్షణీయమైన పేర్లతో వివిధ రకాలైన స్కీముల ద్వారా డిపాజిట్లను స్వీకరిస్తాయి.

2. అప్పులు, అడ్వాన్సులు మంజూరు చేయటం : ప్రజల నుంచి డిపాజిట్ల రూపంలో సేకరించిన సొమ్మును అవసరమైన వారికి ఋణాలుగా ఇవ్వటం బ్యాంకుల ప్రాథమిక విధుల్లో రెండవది. బ్యాంకులు మంజూరు చేసే ఋణాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉంటాయి.

(ఎ) ప్రత్యక్ష ఋణాలు (బి) ఓవర్ డ్రాఫ్టు (సి) క్యాష్ క్రెడిట్ (డి) హుండీల డిస్కాంటు.

(ఎ) ప్రత్యక్ష ఋణాలు : ఈ రకమైన అప్పులు అప్పు తీసుకునే వ్యక్తి యొక్క వ్యక్తిగత హామీ మీద ఇస్తాయి. అవసరమనుకున్నప్పుడు బ్యాంకులు బంగారం, సరుకు నిల్వలు, ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలు, కంపెనీ వాటాలు, స్టాక్ మరియు ఇతర స్థిర, చర ఆస్తులను హామీగా ఉంచుకొని అప్పులిస్తాయి.

(బి) ఓవర్ డ్రాఫ్టు : బ్యాంకులు సాధారణంగా ఖాతాలో ఉన్న మొత్తం కన్నా ఎక్కువగా ఇచ్చే ఋణ సౌకర్యం ఇది. ఖాతాదారునికి, బ్యాంకరుకు మధ్య ఉండే పరస్పర అవగాహనను బట్టి ఇది ఉంటుంది. ఓవర్ డ్రాఫ్టు అంటే ఖాతాదారుడు తన ఖాతాలో ఉన్న నిల్వ కంటే ఎక్కువ మొత్తాన్ని బ్యాంకు నుంచి తీసుకునే సౌకర్యం.

(సి) క్యాష్ క్రెడిట్ : వ్యాపారస్తుని పేర ఒక కరెంటు ఖాతాని తెరిచి అందులో అంగీకరించిన ఋణ మొత్తాన్ని క్రెడిట్ చేస్తారు. ఈ మొత్తాన్ని ఖాతాదారుడు తన ఇష్టానుసారము తీసుకొనవచ్చు. దీనిలో ఖాతాదారునికి మంజూరు చేసిన మొత్తం ఋణం పై కాకుండా అతను వాడుకున్న సొమ్ము పై మాత్రమే వడ్డీ వసూలు చేస్తారు. మిగిలిన మొత్తం మీద నామ మాత్రపు వడ్డీని వసూలు చేస్తారు. అందువల్లనే వ్యాపారస్తులు ఎక్కువగా క్యాష్ క్రెడిట్ పట్ల ఆసక్తి చూపుతారు. పైగా మన దేశంలో ఈ పద్ధతి బాగా ప్రాచుర్యం పొందింది.

(డి) హుండీల డిస్కాంటింగ్ : బ్యాంకులు ఎక్కువగా హుండీలను లేక వ్యాపార బిల్లలను డిస్కాంట్ చేయటం ద్వారా వ్యాపారస్తులకు ఋణాలిస్తాయి. వ్యాపారస్తులు తమకు రావలసిన సొమ్ము తాలూకూ బిల్లలను బ్యాంకులకు అప్పగించి, సొమ్మును ముందుగా తీసుకుంటారు. ఇటు వంటి బిల్లల మీద బ్యాంకులు వడ్డీ క్రింద కొంత మొత్తాన్ని మినహాయించుకుని, మిగిలిన సొమ్మును వ్యాపారస్తులకు వెంటనే చెల్లిస్తాయి. దీనినే డిస్కాంట్ అంటారు.

ఈ విధంగా బ్యాంకులు మిగులు నిధులు ఉన్న వారి వద్ద నుంచి డిపాజిట్లను స్వీకరించి, అవసరమైన వారికి ఋణాలుగా యిస్తాయి. ఈ విధంగా డిపాజిట్ల మీద ఇచ్చే వడ్డీ కంటే, ఋణాల మీద ఎక్కువ వడ్డీని వసూలు చేస్తాయి. ఈ రెండు వడ్డీ రేట్ల మధ్య ఉండే తేడా బ్యాంకులకు లాభంగా ఉంటుంది.

28.5.2 అనుషంగిక సేవలు

వాణిజ్య బ్యాంకులు పైన పేర్కొన్న ప్రాథమిక విధులతో పాటు, ప్రజలకు ఉపయోగపడే అనేక విధులను నిర్వహిస్తాయి. ఈ సేవలను రెండు విధాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. 1. ఏజన్సీ సేవలు 2. ప్రజోపయోగ సేవలు.

1. ఏజన్సీ సేవలు : బ్యాంకుల ప్రాథమిక విధుల నిర్వహణ ఫలితముగా ఈ విధులు ఏర్పడ్డాయి. బ్యాంకులు ఖాతాదార్లకు ఏజెంట్లుగా చేసే విధులు కాబట్టి వీటిని ఏజన్సీ సేవలని అంటారు.

- (ఎ) ఖాతాదారుల తరుపున వసూళ్ళు : ఖాతాదారుల చెక్కులు, బిల్లులు, చెల్లింపు ఆర్డర్లు మొదలైన వాటిని బ్యాంకులే వసూలు చేస్తాయి. అదే విధంగా పెట్టుబడి పై వడ్డీ, వాటాల పై డివిడెండ్, అద్దెలు, పెన్షన్లు చూస్తాయి.
- (బి) ఖాతాదారుల తరుపున చెల్లింపులు : ఖాతాదారులు చెల్లించవలసిన చందాలు, ఇన్సూరెన్స్ ప్రీమియం, అద్దె మొదలైన చెల్లింపులను ఖాతాదారుల ఉత్తర్వుల మేరకు చెల్లిస్తాయి.
- (సి) సెక్యూరిటీలు కొనటం, అమ్మటం : ఖాతాదారుల తరుపున వాటాలు, డిబెంచర్లు, ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలను బ్యాంకులు కొనుగోలు చేస్తాయి. లాభసాటి అనుకున్నప్పుడు ఖాతాదారుని సూచనల మేరకు అమ్ముతాయి.
- (డి) ట్రస్టీ, అటార్నీగా, ఎగ్జిక్యూటివ్గా వ్యవహరించటం : ట్రస్టీగా ఖాతాదారుల నిధులను భద్రపరచటం, ఎగ్జిక్యూటివ్గా చనిపోయిన బ్యాంకు ఖాతాదారుని వీలునామాను తు.చ తప్పకుండా అమలు పరచటం, అటార్నీగా ఖాతాదారుని తరుపున బదిలీ పత్రాల పైన, ఇతర ముఖ్య పత్రాల పైన సంతకాలు చేయటం మొదలైనవి బ్యాంకులు ఖాతాదారుని తరుపున చేసే మరికొన్ని ముఖ్యమైన సేవలు.
- (ఇ) కరస్పాండెంట్గా వ్యవహరించటం : బ్యాంకులు తన ఖాతాదారులకు లేదా ఇతర బ్యాంకులకు కరస్పాండెంట్గా వ్యవహరిస్తాయి. తమ ఖాతాదారులకు వ్యాపార పరంగా అవసరమైన సమాచారాన్ని సేకరిస్తాయి.

3. సాధారణోపయోగ సేవలు

- (ఎ) ద్రవ్యం ఒక ప్రదేశం నుంచి మరొక ప్రదేశానికి బదిలీ చేయటం, అత్యవసర సందర్భాలలో టెలిగ్రాఫిక్గా బదిలీ చేస్తాయి.
- (బి) లాకర్ సౌకర్యాలు ఏర్పాటు చేసి ఖాతాదారుల విలువైన నగలు, పత్రాలు మొదలైన వాటిని బ్యాంకులో భద్రపరచుకునే సౌకర్యం ఏర్పాటు చేస్తాయి.
- (సి) ఖాతాదార్లకు పరపతి లేఖలను, పరిచయ పత్రాలను ఇవ్వటం ద్వారా వారి వ్యాపారం అభివృద్ధికి తోడ్పడతాయి.
- (డి) ద్రవ్యాన్ని వెంట తీసుకొని వెళ్ళే ఇబ్బంది లేకుండా ట్రావెలర్స్ చెక్కులను, క్రెడిట్ కార్డులను మొదలైన సౌకర్యాలు కల్పిస్తాయి.
- (ఇ) వర్తక, వాణిజ్యానికి సంబంధించిన సమాచారాన్ని సేకరించి అందచేస్తాయి.
- (ఎఫ్) ఖాతాదారుల తరుపున హుండీలను అంగీకరించి ఎగుమతి, దిగుమతి వ్యాపారాన్ని ప్రోత్సహిస్తాయి. ఖాతాదారులను ఆకర్షించేందుకు, వారి మన్ననలను పొందటానికి బ్యాంకులు వీటితో పాటు మరికొన్ని అదనపు సేవలు కూడా అందిస్తున్నాయి. తద్వారా వాటి డిమాండ్లు, లాభాలను పెంచుకుంటాయి. అయితే ఈ రకమైన సేవలందించినందుకు ఖాతాదారుల నుండి నామమాత్రమైన రుసుము వసూలు చేస్తాయి. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో వాణిజ్య బ్యాంకులు రకరకములైన సేవలందించి ఖాతాదారుల దృష్టిని ఆకర్షించటానికి ఎప్పటికప్పుడు పోటీ పడుతూనే ఉన్నాయి. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఇవి నిర్వహించే పాత్ర అద్వితీయం.

28.6 వాణిజ్య బ్యాంకులు - ఆస్తి, అప్పుల పట్టీ

బ్యాంకులు చేసే కార్యకలాపములను, వాటి స్వభావాన్ని అర్థం చేసుకోవటానికి ఆస్తి, అప్పుల పట్టీ ఉపయోగపడుతుంది. ఒక ప్రత్యేక తేదీన వాణిజ్య బ్యాంకు ఆర్థికస్థితిని తెలిపే నివేదిక వాణిజ్య బ్యాంకు ఆస్తి, అప్పుల పట్టీ అంటారు. ఈ పట్టీలో సాధారణముగా ఆస్తి వివరాలను కుడి వైపు, అప్పులను ఎడమ వైపు చూపుతారు. సాధారణముగా ప్రతి ఆర్థిక సంవత్సరం చివర ఈ నివేదికను తయారు చేస్తారు.

వాణిజ్య బ్యాంకుల ఆస్తి, అప్పుల పట్టీ

అప్పులు	ఆస్తులు
(1) మూలధనం	(1) చేతిలోని నగదు,
(ఎ). అధిక్యత మూలధనం	కేంద్ర బ్యాంకు, ఇతర బ్యాంకులలో నగదు
(బి). జారీ చేసిన మూలధనం	
(సి). చందా మూలధనం	

<p>(డి). చెల్లించమని కోరిన మూలధనం</p> <p>(2) నిల్వ నిధి, ఇతర నిల్వలు</p> <p>(3) డిపాజిట్లు</p> <p>(ఎ). ఫిక్సిడ్ డిపాజిట్లు</p> <p>(బి). కరెంటు డిపాజిట్లు</p> <p>(సి). సేవింగ్స్ డిపాజిట్లు</p> <p>(4) ఖాతాదారుల తరుపున అంగీకరించిన ఎండార్స్ చేసిన హుండీలు</p>	<p>(2) కోరిన వెంటనే వసూలు చేయగలిగిన సొమ్ము</p> <p>(3) డిస్కాంట్ చేసిన హుండీలు, ట్రెజరీ బిల్లులు</p> <p>(4) పెట్టుబడులు</p> <p>(5) ఋణాలు, అడ్వాన్సులు</p> <p>(6) ఖాతాదారుల తరుపున అంగీకరించిన ఎండార్స్ చేసిన హుండీలు</p>
--	---

28.6.1 అప్పులు (Liabilities)

ఇవి బ్యాంక్ మీది ఇతర క్రెడిటర్లను సూచిస్తున్నాయి. ఇప్పుడు వీటిని వివరముగా ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం.

1. మూలధనం : మూలధనం అంటే వాటాదారుని నుండి సేకరించిన మొత్తం సొమ్ము. బ్యాంకింగ్ కంపెనీని నమోదు చేసేటప్పుడు సంస్థాపన పత్రంలో ఉదహరించిన మూలధనాన్ని అధికృత మూలధనం అంటారు. ప్రజలకు జారీ చేసే మూలధనం మొత్తాన్ని జారీ చేసిన మూలధనం అంటారు. చందా చెల్లించమని కోరిన మూలధనమును పిలిచిన మూలధనం అంటారు. ప్రజలు వాస్తవముగా చెల్లించిన మూలధనాన్ని చెల్లించిన మూలధనం అంటారు. చెల్లించమని పిలవని మూలధనాన్ని రిజర్వు మూలధనం అంటారు. బ్యాంకు దివాళా తీసిన సంధర్భములో ఈ మూలధనాన్ని చెల్లించమని పిలువవచ్చు.
2. రిజర్వు ఫండ్ (నిల్వ నిధి) : బ్యాంకు ఆర్జించిన లాభాల మొత్తంలో కొంత భాగాన్ని రిజర్వు నిధిగా ఉంచుతారు. ఈ నిధి బ్యాంకుకు ఆర్థిక స్థితిని, బలాన్ని చేకూరుస్తుంది. ఆకస్మికంగా ఇబ్బందులెదురైనప్పుడు బ్యాంకు ఈ నిధుల నుంచి ద్రవ్యాన్ని తీసుకోవచ్చు. బ్యాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ చట్టం ప్రకారం కంపెనీ సంపాదించిన లాభంలో కనీసం 20 శాతం రిజర్వుఫండుకు జమ కట్టాలి.
3. డిపాజిట్లు : బ్యాంకుల ఆధీనంలో ఉండే ద్రవ్య వనరుల్లో హెచ్చు భాగం ఉండేవి డిపాజిట్లు. బ్యాంకులు రకరకాల డిపాజిట్లను స్వీకరిస్తాయి. వీటిలో ఫిక్సిడ్ డిపాజిట్లు, కరెంటు డిపాజిట్లు, సేవింగ్ డిపాజిట్లు అనేవి ఉంటాయి. వీటిని కొన్ని నిబంధనలకు లోబడి డిపాజిటర్లు అడిగిన వెంటనే తిరిగి ఇవ్వాలైన బాధ్యత బ్యాంకరుకు ఉంది.
4. ఖాతాదారుల తరుపున అంగీకరించిన హుండీలు : బ్యాంకు ఖాతాదారుల ఇతర ప్రాంతాల్లో ఉండే వర్తకుల వద్ద సరుకు కొన్నప్పుడు బ్యాంకులు పరపతి లేఖలను జారీ చేస్తాయి. కొన్న సరుకు విలువ మేర అమ్మకందారు కొనుగోలుదారుని పైన గాక అతని బ్యాంకు పైన హుండీ వ్రాస్తాడు. ఈ విధంగా వ్రాసిన హుండీల చెల్లింపుకు బ్యాంకు బాధ్యత వహిస్తుంది. అదే విధంగా విదేశాల నుంచి దిగుమతి చేసే కొన్ని సందర్భాల్లో ఎగుమతిదారు, దిగుమతిదారుల పైన గాక వారి బ్యాంకుల పై హుండీలు వ్రాస్తాడు. అంటే ఫలప్రదమైన తర్వాత బిల్లుల చెల్లింపులకు బ్యాంకులు హామీ ఇస్తాయన్న మాట. బిల్లుల ఫలప్రదమైన వెంటనే బ్యాంకులు వాటిని చెల్లించాల్సి ఉంటుంది. కాబట్టి ఈ వ్యవహారాలను అప్పుల వైపు చూపుతారు.

28.6.2 బ్యాంకు ఆస్తులు

ఆస్తి అప్పుల పట్టిలో, బ్యాంకుల ద్రవ్యత్వం ఆధారంగా వాటి ఆస్తులను చూపుతారు. బ్యాంకు తన వనరులను ఏ విధంగా ఉపయోగించేదీ ఆస్తుల వైపు పరిశీలించటం ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. సాధారణముగా బ్యాంకుల పెట్టుబడి పెట్టేటప్పుడు ద్రవ్యత్వం, లాభదాయకత, భద్రత అనే మూడు విషయాలను దృష్టిలో పెట్టుకుంటుంది.

ఆస్తుల వైపు కనిపించే వివిధ అంశాల గురించి క్రింద వివరించటం జరిగింది.

1. చేతిలో నగదు : ద్రవ్య రూపంలో ఉన్న ఆస్తి నగదు కాబట్టి అది ఆస్తుల పట్టిలో మొదట్లోనే కనిపిస్తుంది. ఇందులో బ్యాంకు చేతిలో నగదు, కేంద్ర బ్యాంకులో ఉన్న నగదు, ఇతర బ్యాంకుల్లో ఉన్న నగదు ఉంటాయి. ఖాతాదారుల అవసరాలను తీర్చటానికి బ్యాంకు తగినంత ద్రవ్యాన్ని తమ వద్ద నిల్వ ఉంచుకుంటుంది.
2. కోరిన వెంటనే వసూలు చేయదగిన సాము : ద్రవ్య మార్కెట్లో ఇతర సభ్యులకు మంజూరు చేసిన మొత్తాలు ఈ క్రిందకు వస్తాయి. స్వల్ప కాలానికి బ్యాంకులు బిల్లు బ్రోకర్లకూ, స్టాకు బ్రోకర్లకూ ఋణాలు మంజూరు చేస్తాయి. స్వల్ప కాలంలోనే ఈ ఋణాలను నగదు లోనికి మార్చుకోవచ్చును. కాబట్టి ఇవి అత్యధిక ద్రవ రూపంలో ఉన్న ఋణాలని చెప్పవచ్చు.
3. హుండీలు : బ్యాంకులు హుండీలో ఎక్కువ సామును పెట్టుబడి పెడతాయి. అత్యవసర పరిస్థితులలో హుండీలను కేంద్ర బ్యాంకు వద్ద రీడిస్కాంట్ చేసుకునే సౌకర్యాలు ఉన్నాయి. హుండీల డిస్కాంట్ ద్వారా, పెట్టుబడి పెట్టటం వల్ల బ్యాంకులకు కొన్ని లాభాలు ఉన్నాయి. గడువు పూర్తి కాగానే హుండీ తప్పకుండా వసూలు అవుతుంది.
4. పెట్టుబడులు : లాభాలను పెంచుకొనే ఉద్దేశ్యంతో బ్యాంకులు తమ విధులను పెట్టుబడి పెడతాయి. ఆస్తి, అప్పుల పట్టిలో ఆస్తి వైపు విభిన్న రకాల పెట్టుబడులను చూపుతారు. బ్యాంకులు ఎక్కువగా ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలలోనే పెట్టుబడి పెడతాయి. బ్యాంకులు తమ తమ డిపాజిట్లలో 10 శాతం మేరకు వీటిక్రింద పెట్టుబడులు పెట్టవచ్చు. అవసరమైనప్పుడు ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలను, ట్రెజరీ బిల్లులను నగదుగా మార్చుకోవచ్చు.
5. ఋణాలు - అడ్వాన్సులు : బ్యాంకులకు వచ్చే లాభాలు ఎక్కువగా ఈ అంశాల మీదే ఆధారపడి ఉంటాయి. వ్యాపారస్తులకు, ఉత్పాదక సంస్థలకు స్వల్ప కాలిక ఋణాలను బ్యాంకులు ఇస్తాయి. ఈ ఋణాలపై వడ్డీ రూపంలో వచ్చే ఆదాయం మిగిలిన ఆస్తుల నుంచి లభించే ఆదాయం హెచ్చుగా ఉంటుంది. ముందుగా ఈ ఋణాలను వసూలు చేయటం కుదరదు కనుక వీటికి లిక్విడిటీ తక్కువ. బ్యాంకు డిపాజిట్లలో అప్పులు దాదాపు 50 శాతం మేరకు ఉంటాయి. ఈ అప్పులకు తనకాలుంటాయి. ఖాతాదారులకు ఓవర్ డ్రాస్ట్ ద్వారా, క్యాష్ క్రెడిట్ల ద్వారా, ప్రత్యక్ష ఋణాల ద్వారా బ్యాంకులు అప్పులు ఇస్తూ ఉంటాయి.
6. ఖాతాదారుల తరపున అంగీకరించిన ఎండార్స్ చేసిన హుండీలు : ఖాతాదారుల తరపున బ్యాంకరు అంగీకరించిన వ్యవహారములను ఈ అంశం సూచిస్తుంది. బ్యాంకు అంగీకరించిన ఖాతాదారుల మొత్తం బాకీలను తెలుపుతుంది. ఆస్తి అప్పుల పట్టిలో ఇవి రెండు వైపుల కనిపిస్తాయి. ఇవే కాకుండా ఫర్నిచరు, ఆభరణాలు, భవనాలు మొదలైన ఆస్తులు కూడా బ్యాంకులకు ఉంటాయి.

28.7 బ్యాంకుల పరపతి సృష్టి

ఆర్థికాభివృద్ధిలో పరపతి విధానానికి ప్రముఖ పాత్ర ఉన్నది. పరపతి సృష్టి వాణిజ్య బ్యాంకుల విధులలో ముఖ్యమైన విధి. వాణిజ్య బ్యాంకులు డిపాజిట్లు, ఋణాలు ఆధారంగా పరపతిని సృష్టిస్తాయి. బ్యాంకులు ప్రజల వద్ద నుంచి అనేక రకముల డిపాజిట్లను వసూలు చేసి వాటిని వ్యాపారస్తులకు ఋణాలు ఇవ్వటం ద్వారా లాభాన్ని సమకూర్చుకుంటాయి. ఈ ప్రక్రియలో తాము ప్రజల వద్ద నుంచి డిపాజిట్ల రూపంలో సేకరించిన మొత్తాల కంటే అధిక పరిమాణంలో ఋణాలు ఇవ్వగలుగుతాయి.

బ్యాంకులు సృష్టించే పరపతి ద్రవ్యం నేటి ఆర్థిక వ్యవహారాల్లో ప్రముఖ పాత్ర నిర్వహిస్తుంది. ఈ పరపతి ద్రవ్యం, ద్రవ్యంతో సమానం కాబట్టి బ్యాంకులు పరపతిని సృష్టించి, ద్రవ్యం యొక్క సప్లయని పెంచుతాయి. అందువల్లే బ్యాంకులు కేవలం ఋణదాతలే కాదు, వారు ద్రవ్యాన్ని తయారు చేసే సృష్టికర్తలని క్రొధర్ అభిప్రాయం.

28.7.1 పరపతి సృష్టి విధానం

బ్యాంకులు పరపతిని సృష్టించే ప్రక్రియ, అందుకోసం అనుసరించే వివిధ పద్ధతులు మొదలైన విషయాలను విపులంగా పరిశీలిద్దాం.

28.7.2 ఉత్పన్న డిపాజిట్ల సృష్టి

బ్యాంకులు ఆమోదించే డిపాజిట్లలో రెండు రకాలు ఉంటాయి. వాటిని ప్రధాన డిపాజిట్లు, ఉత్పన్న డిపాజిట్లు అంటారు. మొదటిగా నగదు కాని, చెక్కులు గాని ఏ ఖాతాదారుడైనా తన అకౌంట్లో జమ చేస్తే దానిని ప్రాథమిక డిపాజిట్లు అంటారు. ఈ డిపాజిట్లు

ప్రాతిపదికగా బ్యాంకులు, ఋణాలు సృష్టిస్తాయి. బ్యాంకుల్లో ప్రతిరోజు చాలా నగదుగా తమ వద్ద ఉంచుకోవసరం ఉండదని, డిపాజిట్ దారులు కోరిన ద్రవ్యాన్ని చెల్లించటానికి కొంత శాతం నగదు ఉంచుకుంటే చాలునని అనుభవం వల్ల తెలుస్తుంది. అనుభవాన్ని బట్టి 10 శాతం నగదుగా ఉంచుకుంటే సరిపోతుందనుకుంటే మిగిలిన 90 శాతం ఋణాలు మంజూరు చేస్తుంది. అందువల్ల “ఋణాలు డిపాజిట్లను సృష్టిస్తాయి”.

సాధారణంగా బ్యాంకులు ఋణాన్ని మంజూరు చేసినప్పుడు నగదు రూపంలో చెల్లించదు. అతని పేర ఒక ఖాతాను తెరుస్తారు. ఆ ఖాతాలో అతనికి మంజూరు చేసిన ఋణ పరిమాణాన్ని డిపాజిట్ చేసినట్లు చూపి, అతని అవసరాన్ని బట్టి చెక్కులు డ్రా చేసుకోమని చెప్పటం జరుగుతుంది. ఈ విధంగా ఋణాలను మంజూరు చేయటం ద్వారా బ్యాంకులు డిపాజిట్లను సృష్టిస్తాయి. ఈ విధమైన డిపాజిట్లనే “ఉత్పన్న డిపాజిట్లు” అంటారు. వీటి వల్లనే “డిపాజిట్లు ఋణాల పిల్లలని” పేర్కొనటం జరిగింది. ఈ డిపాజిట్లు వినిమయ బిల్లులను డిస్కాంట్ ద్వారా మరియు ఖాతాదారులనుంచి ప్రభుత్వ బాండ్లు, సెక్యూరిటీల వంటివి కొనుగోలు చేసి ఆ విలువ మొత్తాన్ని ఖాతాదారు ఖాతాకు జమ చేయటం ద్వారా కూడా ఏర్పడతాయి. ఈ వివరణను బట్టి మొత్తం ద్రవ్య సప్లయిని పెంచే అదనపు లేదా ఉత్పన్న డిపాజిట్లను వాణిజ్య బ్యాంకులు సృష్టిస్తున్నాయనేది స్పష్టమయ్యింది.

28.7.3 బ్యాంకులు డిపాజిట్లు సృష్టించే విధానం

బ్యాంకుల ఋణాలను ఎక్కువ చేసి డిపాజిట్లను పెంచుతాయి. అదే విధంగా ఋణాలను తగ్గించి డిపాజిట్లను తగ్గించవచ్చు. వాణిజ్య బ్యాంకులకు గల ఈ శక్తినే “పరపతి సృష్టి” అంటారు. బ్యాంకులు ఇచ్చే ఋణం డిపాజిట్లను సృష్టిస్తుంది. పరపతి సృష్టి అంటే బ్యాంకు డిపాజిట్లను ఎన్నో రెట్లకు పెంచటం. కొద్ది ద్రవ్యంతో బ్యాంకులు తమ ఆస్తులను పెంచగలుగుతాయి. వాణిజ్య బ్యాంకులు ఏ మేరకు పరపతి సృష్టి చేయవచ్చు అనే దాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి ఉదాహరణ ద్వారా పరిశీలించవచ్చు. ఉదాహరణకు A, B, C, D అనే బ్యాంకులు ఉన్నాయనుకుందాం. వీటి విధులన్ని ఏక రూపంలో ఉంటాయి. పరపతి సృష్టి ప్రక్రియలో ఒకదానికొకటి సహాయ పడతాయి. ఒక్కొక్క బ్యాంకుకు కొంతమంది డిపాజిటర్లు ఉంటారు. సంప్రదాయం ప్రకారం కానివ్వండి, చట్టం ప్రకారం కానివ్వండి, ప్రతి బ్యాంకు డిపాజిట్లలో 20% నగదు రిజర్వులను ఉంచాలనుకొన్నాయి. కొత్తగా A బ్యాంకులో రూ॥ 1,000 డిపాజిట్ చేశారనుకొందాం. ఈ కొత్త డిపాజిట్ చేసిన పిమ్మట బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టి ఈ క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

‘A’ బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టి

అప్పులు		ఆస్తులు	
కొత్త డిపాజిట్	రూ. 1000	కొత్త నగదు	రూ. 1000
-----	-----	-----	-----
	రూ. 1000		రూ. 1000
-----	-----	-----	-----

ఈ 1000 రూపాయల్లో బ్యాంకు 20 శాతాన్ని ద్రవ్యత్వపు నిష్పత్తి క్రింద ఉంచుతుంది. మిగిలిన మొత్తాన్ని ఋణాలు మంజూరు చేయటానికి వినియోగించవచ్చు. అంటే రూ. 200 నగదుగా బ్యాంకు తన దగ్గర ఉంచుకుని మిగిలిన రూ. 800లు X అనే వ్యక్తికి ఋణంగా ఇవ్వవచ్చు. అప్పుడు A బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టి ఇట్లా ఉంటుంది.

‘A’ బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టి

అప్పులు		ఆస్తులు	
డిపాజిట్	రూ. 1000	నగదు	రూ. 200
		ఋణాలు	రూ. 800
-----	-----	-----	-----
	రూ. 1000		రూ. 1000

X యొక్క ఋణదాత ఆ రూ. 800 లను తమ బ్యాంకులో అంటే 'B' బ్యాంకులో డిపాజిట్ చేశాడు అనుకోండి. అప్పుడు B బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ ఇలా ఉంటుంది.

'B' బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ

అప్పులు		ఆస్తులు	
కొత్త డిపాజిట్	రూ. 800	కొత్త నగదు	రూ. 800
	రూ. 800		రూ. 800

ఈ 800 రూపాయల డిపాజిట్లో 20% అంటే 160 రూపాయలు నగదు రిజర్వుగా ఉంచుకొని మిగిలిన 640 రూపాయలను బ్యాంకు ఎవరికైనా ఋణంగా ఇవ్వవచ్చు. ఒక వేళ ఆ బ్యాంకు 640 'B' రూపాయల విలువ గల హుండీలు కొన్నదనుకోండి. అప్పుడు 'B' బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ ఇలా ఉంటుంది.

'B' బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ

అప్పులు		ఆస్తులు	
డిపాజిట్	రూ. 800	నగదు	రూ. 160
		హుండీలు	రూ. 640
-----		-----	
	రూ. 800		రూ. 800

హుండీలు అమ్మి, 640 రూపాయలను పుచ్చుకున్నవారు. ఆ మొత్తాన్ని 'C' అనే బ్యాంకులో జమ కట్టారనుకోండి అప్పుడు 'C' బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ ఇలా ఉంటుంది.

'C' బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ

అప్పులు		ఆస్తులు	
కొత్త డిపాజిట్	రూ. 640	కొత్త నగదు	రూ. 640
	-----		-----
	రూ. 640		రూ. 640

బ్యాంకు 'C' తన డిపాజిట్లో 20 శాతం అంటే 128 రూపాయలు నగదు రిజర్వుగా ఉంచుకొని, 512 రూపాయలను Y నుండి సెక్యూరిటీలను కొన్నాడనుకోండి. అప్పుడు బ్యాంకు 'C' ఆస్తి అప్పుల పట్టీ ఇలా ఉంటుంది.

'C' బ్యాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ

అప్పులు		ఆస్తులు	
డిపాజిట్	రూ. 640	నగదు	రూ. 128
		హుండీలు	రూ. 512
-----		-----	
	రూ. 640		రూ. 640

'Y' ఆ సొమ్మును బ్యాంకు 'D' డిపాజిట్ చేయవచ్చు. ఆ బ్యాంకు 20% మేర నగదు రిజర్వులో ఉంచి మిగతా సొమ్మును ఋణంగా ఇవ్వవచ్చు. ఈ విధంగా కొత్త ఋణాలను డిపాజిట్ల ద్వారా సృష్టించటం ద్వారా అసలు డిపాజిట్ 1000 రూపాయలు పూర్తిగా వాడుకునే వరకు బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలో ఈ ప్రక్రియ మళ్ళీ మళ్ళీ జరుగుతూనే ఉంటుంది. మొదటి డిపాజిట్ 1000 రూపాయలతో అన్ని బ్యాంకులు సృష్టించిన అదనపు డిపాజిట్లు అంటే రూ. 800, 640, 512, 410, 328 మొదలుగా లెక్కిస్తే 4,999-90 లేదా 5,000 రూపాయలవుతుంది.

28.7.4 పరపతి సృష్టి - పరిమితులు

సిద్ధాంత పరంగా చూస్తే బ్యాంకింగ్ లెక్కలేనంత డబ్బును సృష్టించవచ్చు. కాని వాస్తవ ప్రపంచంలో పరపతిని సృష్టించటంలో అనేక పరిమితులున్నాయి. బ్యాంకులు ఈ క్రింది పరిమితులకు లోనై పరపతిని సృష్టిస్తాయి.

1. నగదు రిజర్వులు : బ్యాంకులు ద్రవ్య సృష్టికి గల శక్తి దాని నగదు రిజర్వులకు లోబడి ఉంటుంది. బ్యాంకు సృష్టించిన డిపాజిట్లన్ని ఆ బ్యాంకు తీర్చవలసిన అప్పులే, కాబట్టి ఈ అప్పులను తీర్చటానికి బ్యాంకులు ఎల్లప్పుడూ కావలసినంత నగదును కలిగి ఉండాలి. లేదంటే బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ పైనే ప్రజలకు విశ్వాసం పోతుంది. పరపతిని పెంచినప్పుడు నగదు నిల్వల అవసరం కూడా పెరుగుతుంది.
2. మొత్తం ద్రవ్య సప్లయ : దేశంలో ద్రవ్య సప్లయని కేంద్ర బ్యాంకు నియంత్రిస్తుంది. బ్యాంకు రేటు, ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారములు, నగదు ద్వారా ద్రవ్య సప్లయని కేంద్ర బ్యాంకు క్రమబద్ధం చేస్తుంది. కేంద్ర బ్యాంకు దేశంలో కరెన్సీ సప్లయ తగ్గిస్తే బ్యాంకుల నగదు నిల్వలు తగ్గి పరపతి కూడా తగ్గుతుంది.
3. ప్రజల ద్రవ్యాత్సాభిరుచి : ప్రజలు ద్రవ్యాన్ని నగదుగా తమ వద్ద ఉంచుకోవాలని భావిస్తే, వారు బ్యాంకుల్లో తక్కువగా డబ్బును డిపాజిట్ చేస్తారు. దీనితో డబ్బు స్వల్పంగా ఉంటుంది. అందువల్ల బ్యాంకులు ద్రవ్య సృష్టి శక్తిని తగ్గించవలసి వస్తుంది.
4. వ్యాపార పరిస్థితులు : ద్రవ్యోల్బణం కాలంలో పరపతి సృష్టి ఎక్కువగాను, మాంద్య పరిస్థితులలో పరపతి సృష్టి తక్కువగాను ఉంటుంది.
5. సెక్యూరిటీల లభ్యత : బ్యాంకులు శూన్యంలోంచి పరపతిని సృష్టించలేవు. “గాలిని పోగు చేసి బ్యాంకులు ద్రవ్యాన్ని సృష్టించలేవు”. ఇతరత్రా ఆస్తుల రూపాన్ని, బ్యాంకులు ద్రవ్య రూపంలోనికి మారుస్తాయి. బ్యాంకులు ఆమోదయోగ్యమైన పూచీలను మాత్రమే తాకట్టుగా తీసుకుంటాయి. ఆమోదకరం కాని ఆస్తులు ప్రజల వద్ద లేకుంటే బ్యాంకుల పరపతిని సృష్టించే శక్తి తగ్గుతుంది.
6. కేంద్ర బ్యాంకు ద్రవ్య విధానం : పరపతి సృష్టించే కేంద్ర బ్యాంకు ద్రవ్య విధానం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యం సప్లయ ఎక్కువగా ఉందా ? తక్కువగా ఉందా ? అనే విషయాన్ని బట్టి కేంద్ర బ్యాంకు నగదు నిష్పత్తిల శాతాన్ని పెంచినప్పుడు పరపతి బాగా తగ్గుతుంది.

28.7.5 బ్యాంకు పరపతి - ప్రాముఖ్యం

బ్యాంకు పరపతి అంటే ఏ మిబ్ ఇంతకు ముందే తెలుసుకున్నాం. దేశంలో లభ్యమౌతున్న వనరులను పూర్తిగా ఉపయోగించుకోవటానికి బ్యాంకు పరపతి ఒక ముఖ్యమైన పెట్టుబడి సాధనం. పరపతిని ఉత్పాదకంగా ఉపయోగించినట్లయితే దేశంలో ఉద్యోగిత, ప్రజల ఆదాయాలు కూడా బాగా పెరుగుతాయి. ఆర్థిక మాంద్య కాలంలో ఆర్థిక కార్యకలాపాలన్ని ఉత్తేజ పరచటానికి తద్వారా ఏ ఆర్థిక వ్యవస్థ కోలుకునే దశ చేరుకున్నట్లుగా అధిక పరపతి సృష్టి జరుగుతోంది. ఈ విధంగా బ్యాంకు పరపతి ద్వారా లభించిన అదనపు పెట్టుబడితో దేశంలోని మొత్తం ఉత్పత్తి, వస్తు సేవల వినియోగం పెరుగుతాయి. ఏ దేశంలోనైనా పారిశ్రామిక వేత్తలు, వర్తకులు, వ్యాపారులు తమ సంస్థ అభివృద్ధికి, విస్తరణకు సాధారణంగా బ్యాంకు పరపతి మీదనే ఆధార పడతారు. వాటాలు, బాండ్లు, సెక్యూరిటీలు మొదలైన వాటిని జారీ చేసే వ్యాపార వ్యవస్థలకు పరపతి కేవలమైన పాత్రను నిర్వహిస్తుంది. రాష్ట్ర ఆదాయం తక్కువైనా, ఎక్కువైనా ఖర్చును భరించటానికి పరపతి సహాయ పడుతుంది. కాబట్టి ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో పరపతి చాలా కీలకమైన భాగం. పరపతి రాశిలో మార్పు మొత్తం ద్రవ్య సప్లయలో మార్పుకు దారి తీస్తుంది. ఇది దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థకు వ్యాకోచత్య గుణాన్ని కలిగిస్తుంది. మూలధన ప్రాముఖ్యాన్ని వివరిస్తూ జె. యస్. మిల్ ఇలా అన్నారు. “ పరపతి అనేది మూలధనం ఒకరి నుంచి మరొకరికి బదిలీ చేయుటకు అయినా ఇది మాములుగా, సహజంగా ఈ మూలధనాన్ని సార్థకమైన విధంగా సమర్థతో ఉత్పత్తి కోసం ఉపయోగించే వారి చేతికే చేరుతుంది”.

పరపతి లేకుండా ఉన్న ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్వహణలు మనం ఊహించలేం. కాబట్టి ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో పరపతి అత్యంత ప్రాముఖ్యతను కలిగి ఉన్నది.

28.8 సారాంశం

ఆధునిక పద్ధతులలో బ్యాంకింగు వ్యాపారం నిర్వహించటం 12వ శతాబ్దం లోనే ఆరంభమైనప్పటికీ, జాయింట్ స్టాక్ వాణిజ్య బ్యాంకింగు అభివృద్ధి ప్రపంచ దేశాలలో 19వ శతాబ్దంలో మొదలైనది. 20వ శతాబ్దపు ఆరంభంలో భారతదేశంలో వాణిజ్య బ్యాంకులు విరివిగా నెలకొల్పబడ్డాయి. వీటి ఏర్పాటుకు స్వదేశీ ఉద్యమం మంచి ప్రోత్సాహాన్ని ఇచ్చింది.

బ్యాంకులు నిర్వహించే విధులు రెండు రకములుగా ఉంటాయి. 1. ప్రాథమిక విధులు 2. అనుషంగిక విధులు. డిపాజిట్లను స్వీకరించటం, అప్పలివ్వటం ప్రాథమిక విధులు, అనుషంగిక విధులు ప్రజోపయోగ సంబంధమైనవి.

బ్యాంకులు కార్యకలాపాలను, స్వభావాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి, ఆస్తి అప్పుల పట్టి ఉపయోగపడుతుంది. వాణిజ్య బ్యాంకుల విధుల్లో పరపతి సృష్టి చాలా ముఖ్యమైనది. అయితే బ్యాంకు పరపతి సృష్టికి కొన్ని పరిమితులు లేకపోలేదు. ఏమైనప్పటికీ పరపతి లేకుండా ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థను మనం ఊహించలేం.

28.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. వాణిజ్య బ్యాంకు ప్రజల వద్ద నుండి డిపాజిట్లను స్వీకరించి ప్రజలకు తగిన హామీల మీద ఋణాలిస్తుంది. ఈ పని చేయటంలో పాదుపుల సమీకరణానికి, ద్రవ్య సృష్టికి కూడా కారణమౌతున్నది.
2. బ్యాంకులు ప్రజలనుండి నగదు రూపంలో తీసుకునే డిపాజిట్లను ప్రాథమిక డిపాజిట్లు అంటారు. వీతినాధరం చేసుకుని వాణిజ్య బ్యాంకులు పరపతిని సృష్టిస్తాయి.
3. బ్యాంకు ఋణాన్ని ఇచ్చి, ఆ సొమ్మును ఖాతాదారు పేరిట జమ చేసినప్పుడు ఏర్పడేవి ఉత్పన్న డిపాజిట్లు.
4. బ్యాంకులు ప్రాథమిక డిపాజిట్లు ఆధారంగా వాటికి కొన్ని రెట్లు ఎక్కువగా ఋణాలు, డిపాజిట్లు సృష్టించే ప్రక్రియను పరపతి సృష్టి అంటారు.
5. ద్రవ్యత్వం సష్టం లేకుండా త్వరితగతిన నగదుగా మార్చుకోవటానికి ఎంతమేర ఆస్తులు కలిగిఉన్నాయనేది ద్రవ్యత్వమనిపించుకుంటుంది.
6. ఆస్తి, అప్పుల పట్టిక బ్యాంకు కార్యకలాపాలకు లేదా వ్యాపార వాణిజ్య సంస్థల కార్యకలాపాలకు దర్పణంలా ఉంటుంది. ఇది నియమిత కాలానికి సంబంధించి ఉంటుంది.
7. ప్రాథమిక డిపాజిట్లు ఆధారంగా సృష్టించే పరపతి బహుముఖంగా ఉంటుంది. వారి నగదు నిష్పత్తి శాతానికి కొన్ని రెట్లుగా బ్యాంకులు పరపతిని సృష్టించగలవు.

$$\text{మొత్తం సృష్టించబడే పరపతి} = \frac{\text{ప్రాథమిక డిపాజిట్లు}}{\text{నగదు నిష్పత్తి}} \times 100$$

8. బ్యాంకులో ఉన్న డిమాండు డిపాజిట్లను నగదు లాగే చెల్లింపులు చేయడానికి సాధారణముగా ఉపయోగిస్తారు. వీటికి వినిమయ సాధనముగా సర్వజనాంగీకారం ఉంది. కాబట్టి దీనిని ద్రవ్యంగా పరిగణిస్తారు.

28.10 పదకోశం

1. వాణిజ్య బ్యాంకు : సాధరణ వ్యాపార సరళిలో డిపాజిట్లు సేకరించి, ఋణాలు ఇచ్చే బ్యాంకు.
2. ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ : బ్యాంకు ఖాతాలో ఉన్న మొత్తం కన్నా ఎక్కువ మొత్తాన్ని ఖాతాదారుడు తీసుకునే సౌకర్యం.
3. హుండీలు : ఋణ పత్రాలు
4. రిజర్వు నిధి : బ్యాంకు ఆర్జించిన లాభాలలో నిల్వగా ఉంచే కొంత మొత్తం.
5. ద్రవ్యత్వాభిరుచి : ద్రవ్యాన్ని నగదుగా ఉంచుకోవాలనే అభిలాష.
6. ద్రవ్య విధానం : కేంద్ర బ్యాంకు తన బ్యాంకు రేటు, ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు, నగదు నిల్వల నిష్పత్తులు మొదలైన వాటి ద్వారా దేశంలో ద్రవ్యాన్ని నియంత్రించేయటం.

28.11 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. వాణిజ్య బ్యాంకుల విధులను వివరించండి ?
- జ. వాణిజ్య బ్యాంకు అంటే ఏమిటో వివరిస్తూ, వాటి విధులను అంటే ప్రాథమిక విధులు, అనుషంగిక విధులను విపులంగా వ్రాయాలి.
2. వాణిజ్య బ్యాంకులు పరపతిని సృష్టించు విధమును తెల్పుము ? వాటి పరిమితులేవి.
- జ. బ్యాంకులు పరపతి అంటే వివరిస్తూ, ప్రాథమిక డిపాజిట్లు, ఉత్పన్న డిపాజిట్లు ఏర్పడే విధానం, పరపతి మరియు పరపతి సృష్టికి గల పరిమితులను వ్రాయాలి. సృష్టి విధానం,
3. బ్యాంకు యొక్క ఆస్తి, అప్పుల పట్టికను పరిశీలించుము. దాని ప్రాధన్యత ఎట్టిది ?
- జ. ఆస్తి, అప్పుల పట్టి అంటే వివరిస్తూ పట్టికను వేసి ఆస్తుల వైపు, అప్పుల వైపు గల అంశాలను విపులంగా వివరించాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. “ఋణాలు డిపాజిట్లను సృష్టిస్తాయి ” చర్చించండి.
- జ. వాణిజ్య బ్యాంకులు పరపతిని సృష్టించే ప్రక్రియను వివరించుము.
2. వాణిజ్య బ్యాంకుల పుట్టుక, అభివృద్ధిని వివరించండి.
- జ. వాణిజ్య బ్యాంకులు ఏ విధంగా ఆవిర్భవించి, అభివృద్ధి చెందింది వ్రాయాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. అనుబంధ లేక అనుషంగిక విధులు
- జ. వాణిజ్య బ్యాంకు విధులలో అనుషంగిక విధులను మాత్రమే వ్రాయాలి.
2. పరపతి సృష్టికి పరిమితులు
- జ. వాణిజ్య బ్యాంకు పరపతి సృష్టికి పరిమితులు వ్రాయాలి.
3. బ్యాంకు పరపతి ప్రాముఖ్యత
- జ. బ్యాంకు పరపతి యొక్క ప్రాముఖ్యతను వివరించాలి.
4. భారతదేశంలో బ్యాంకుల పుట్టుక.
- జ. భారతదేశంలో బ్యాంకుల ఆవిర్భావం, పెరుగుదల గురించి వివరించాలి.

28.12 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. R.S. Sayers	:	Modern Banking
2. G. Crowther	:	An Outline of Money
3. L.V. Chandler	:	The Economics of Money and Banking
4. A.K. Basu	:	Fundamentals of Banking Theory and Practice
5. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 29

భారతీయ రిజర్వు బ్యాంకు

(కేంద్రబ్యాంకు)

విషయక్రమం

- 29.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 29.1 రిజర్వుబ్యాంకు చరిత్ర
- 29.2 రిజర్వుబ్యాంకు స్థాపన
- 29.3 రిజర్వుబ్యాంకు నిర్వహణ - వ్యవస్థ
- 29.4 రిజర్వుబ్యాంకు విధులు
- 29.4.1 కరెన్సినోట్లను జారీ చేయటం
- 29.4.2 ప్రభుత్వానికి బ్యాంకర్
- 29.4.3 బ్యాంకులకు బ్యాంకు
- 29.4.4 విదేశీమారకపు నిల్వల సంరక్షణ
- 29.4.5 అంతిమ ఋణదాత
- 29.4.6 పరపతిని నియంత్రించటం
- 29.4.6 (ఎ) పరిమాణాత్మక సాధనాలు
- 1) బ్యాంకురేటు
  - 2) ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు
  - 3) రిజర్వు నిష్పత్తుల్లో మార్పులు
- 29.4.6 (బి) గుణాత్మక సాధనాలు
- 1) మార్జిన్లను నిర్ణయించటం
  - 2) పరపతి స్థాయిల పై పరిమితుల్ని విధించటం
  - 3) కనీస వడ్డీరేట్లను విధించటం
  - 4) వైతికోద్భోధ
- 29.5 అభివృద్ధి విధులు
- 29.5.1 వ్యవసాయాభివృద్ధికి సహాయం
- 29.5.2 పారిశ్రామికాభివృద్ధికి సహాయం
- 29.5.3 సమాచారం సేకరించి ప్రచురించటం
- 29.6 ద్రవ్య విధానం - లక్ష్యాలు
- 29.7 అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాల ద్రవ్య విధానం - లక్ష్యాలు
- 29.8 రిజర్వుబ్యాంకు ద్రవ్యవిధానం
- 29.8.1 పరిమాణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు
- 29.8.2 గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు
- 29.9 సారాంశం

- 29.10 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 29.11 పదకోశం
- 29.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 29.13 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

29.0 ఉద్దేశాలు, అక్ష్యాలు

ఆధునిక ప్రపంచంలో ప్రతి దేశానికి ఒక కేంద్రబ్యాంకు ఉంది. దేశ ద్రవ్య, ఆర్థిక సంబంధమైన కార్యకలాపాల్లో కీలకమైన పాత్రను కేంద్రబ్యాంకు వహిస్తుంది. ఈ భాగంలో మన దేశ కేంద్రబ్యాంకు స్థాపన, పనితీరు వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * రిజర్వుబ్యాంకు స్థాపన
- * రిజర్వుబ్యాంకు నిర్వహణ
- * రిజర్వుబ్యాంకు విధులు
- * రిజర్వుబ్యాంకు పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు
- * రిజర్వుబ్యాంకు ద్రవ్య విధానం

29.1 రిజర్వుబ్యాంకు చరిత్ర

మన దేశంలో కేంద్రబ్యాంకును స్థాపించాలనే ఆలోచన 1773లో వచ్చినప్పటికీ, అది కార్యరూపం దాల్చలేదు. కాని బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం 1806లో బ్యాంక్ ఆఫ్ బెంగాల్‌ను స్థాపించటం జరిగింది. భారతదేశంలో తొలి ప్రైవేట్ బ్యాంకు తర్వాత 1840లో బొంబాయిలోను, 1843లో మద్రాసులో మరో రెండు ప్రైవేట్ బ్యాంకులను స్థాపించటం జరిగింది. ఇవి మూడు కలిసి బ్యాంకింగ్ రంగంలో ప్రముఖ పాత్రను నిర్వహిస్తూ ప్రభుత్వ బ్యాంకులుగా పని చేశాయి. 1921లో ఈ మూడు బ్యాంకులను విలీనం చేసి “ఇంపీరియల్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా”ను స్థాపించారు. ఇది భారతదేశంలో కేంద్రబ్యాంకింగ్ పరిమాణంలో ఒక ప్రధానమైన ఘట్టంగా పేర్కొనవచ్చు. అయితే ఈ బ్యాంకు నుండి వాణిజ్య బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాలను వేరు చేయటంలో ఉన్న ఇబ్బంది దృష్ట్యా, ఇది దేశానికి కేంద్రబ్యాంకు కాలేకపోయింది.

29.2 రిజర్వుబ్యాంకు స్థాపన

భారతీయ కరెన్సీ, ఫైనాన్స్ విషయాల పై 1926లో ఏర్పాటు చేసిన హిల్టన్ - యంగ్ (Hilton - Young) కమిషన్, భారతదేశంలో చట్టపరంగా ఒక కేంద్రబ్యాంకును ఏర్పాటు చేయాలని సూచించింది. తర్వాత కాలంలో మార్చి 6, 1934న కేంద్రబ్యాంకు ఏర్పాటుకు సంబంధించిన బిల్లును గవర్నర్ జనరల్ ఆమోదించటం జరిగింది. దీనితో భారతదేశంలో ఒక కేంద్రబ్యాంకు స్థాపించినట్లయింది. రిజర్వుబ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా, ఏప్రిల్ 1, 1935 నుండి ప్రైవేట్ వాటాదారుల బ్యాంకుగా తన కార్యకలాపాలను ఆరంభించింది. తర్వాత కాలంలో కేంద్రబ్యాంకు ప్రభుత్వం చేతుల్లో ఉంచటం మంచిదని భావించి పార్లమెంటులో బిల్లుని ప్రవేశపెట్టారు. ఆ బిల్లు పార్లమెంట్ ఆమోదం పొంది రిజర్వుబ్యాంకు (ప్రభుత్వ యాజమాన్యానికి బదిలీ) 1948 చట్టంగా రూపొందించబడింది. దీనితో కేంద్రప్రభుత్వ యాజమాన్య సంస్థగా రిజర్వుబ్యాంకు జనవరి 1, 1949 నుండి పనిచేయటం ప్రారంభించింది.

29.3 రిజర్వుబ్యాంకు నిర్వహణ - వ్యవస్థ

రిజర్వుబ్యాంకు నిర్వహణ వ్యవస్థ ఎలా ఉండాలి అనే విషయానికి సంబంధించి రిజర్వుబ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా చట్టం, 1948లో కొన్ని నిబంధనలను పొందుపరచారు. ఈ చట్టం ప్రకారం బ్యాంకు యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారాలు “కేంద్ర ఛైర్మన్ బోర్డు” ఆధీనంలో ఉంటాయి. ఒక గవర్నర్, నలుగురు మించకుండా డిప్యూటీ గవర్నర్లతో పాటు, ఛైర్మన్ బోర్డులో మొత్తం 20 మంది ఉంటారు. వీరిని కేంద్రప్రభుత్వం నియమిస్తుంది. రిజర్వుబ్యాంకు ప్రధాన కార్యాలయం బొంబాయిలో ఉంది.

29.4 రిజర్వుబ్యాంకు విధులు

అన్ని కేంద్రబ్యాంకుల వలెనే రిజర్వుబ్యాంకు కూడా అనేక విధులను నిర్వహిస్తుంది. దేశానికి సంబంధించిన కరెన్సీ, బ్యాంకింగ్, పరపతి వ్యవస్థలతో కూడిన ద్రవ్య యంత్రాంగాన్ని క్రమబద్ధం చేయటం రిజర్వుబ్యాంకు ప్రధానమైన విధి. సాంప్రదాయక కేంద్రబ్యాంకింగ్ విధులతో పాటు దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిలో చురుగ్గా రిజర్వుబ్యాంకు పాల్గొనవలసి ఉంటుందని భావించటం జరిగింది. వ్యవసాయ, పారిశ్రామిక రంగాలకు సంస్థాగతమైన ఆర్థిక సహాయం, అభివృద్ధి విషయాల్లో బ్యాంకు ప్రముఖ పాత్రను నిర్వహిస్తుంది. రిజర్వుబ్యాంకు నిర్వహిస్తున్న వివిధ విధులను వివరణాత్మకంగా పరిశీలిద్దాం.

29.4.1 కరెన్సీ నోట్లను జారీ చేయటం

మన దేశంలో నోట్ల జారీ విషయంలో గుత్తాధిత్వపు హక్కు రిజర్వుబ్యాంకుకు ఉంది. కరెన్సీనోట్ల జారీలో ఏకరూపత, ప్రజల విశ్వాసం, వ్యాకోచత, భద్రత, ద్రవ్యం విలువలో స్థిరత్వం మొదలైన అంశాలను కేంద్రబ్యాంకు దృష్టిలో ఉంచుకొని కరెన్సీని జారీ చేస్తుంది.

రిజర్వుబ్యాంకు తొలి దినాల్లో అనుపాత నిల్వల పద్ధతి ఆధారంగా కరెన్సీనోట్ల జారీ చేయటం జరిగేది. ఈ పద్ధతి ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధి సాధించటానికి తోడ్పడదు. సైగా కేంద్రబ్యాంకు స్వేచ్ఛను తగ్గిస్తుంది. అందువల్ల అనుపాత నిల్వల పద్ధతిని మార్చి, 1956 నుంచి కనిష్ట నిల్వల పద్ధతిని అమలు చేస్తున్నారు. ఈ కనిష్టనిల్వల పద్ధతిలో రూ॥ 200 కోట్లు కనీస నిల్వలుండాలని నిర్దేశించారు. దీనిలో బంగారం నిల్వలు కనీసం రూ॥ 115 కోట్లు, విదేశీ మారక సెక్యూరిటీలు రూ॥ 85కోట్లు ఉండాలి. ఇతర కేంద్రబ్యాంకులు పాటించినట్లే, మన దేశంలో కూడా అనుకోని క్లిష్ట పరిస్థితులు ఎదురైనప్పుడు విదేశీమారక నిల్వల విషయంలో కనీస నిల్వలు ఉండాలనే నిబంధనను సడలించడానికి వీలు కల్పించారు. కేంద్రప్రభుత్వ పూర్వనుమతితో విదేశీ మారక నిల్వల నిబంధనను రిజర్వుబ్యాంకు పూర్తిగా సడలించవచ్చు.

29.4.2 ప్రభుత్వానికి బ్యాంకర్

1935 నుండి ప్రభుత్వ విత్త సంబంధమైన లావాదేవీలు, ప్రభుత్వ ఋణాల అజమాయిషీ భారత రిజర్వుబ్యాంకుకి అప్పగించారు. ఈ బ్యాంకు కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు బ్యాంకర్ గా వ్యవహరిస్తుంది. ఆర్థిక, ద్రవ్య విధానాల విషయాల్లో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు సలహాదారుగా ఉంటుంది. ఏ సమయంలో ఋణాలు స్వీకరించాలో, ఎంత మొత్తంలో సేకరించాలో రిజర్వుబ్యాంకు కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు సలహానిస్తుంది. విత్త విధానాలు, ప్రణాళిక మరియు అభివృద్ధి, పారిశ్రామిక పరపతి, వ్యవసాయక పరపతి, సహకార రంగ పరపతి, కొత్త రకమైన అప్పులను జారీచేయటం, వనరుల పెట్టుబడి మొదలైన విషయాల్లో కేంద్ర ప్రభుత్వం సాధారణంగా సలహాలను ఈ బ్యాంకు నుండి స్వీకరిస్తుంది.

29.4.3 బ్యాంకులకు బ్యాంకు

దేశంలోని వాణిజ్య బ్యాంకులకు బ్యాంకర్ గా రిజర్వుబ్యాంకు అనేక సేవలు అందిస్తుంది. వాటి వద్ద నుండి డిపాజిట్లను సేకరిస్తుంది. రిజర్వుబ్యాంకు చట్టం ప్రకారం ప్రతి షెడ్యూలు బ్యాంక్ రిజర్వుబ్యాంకు వద్ద కొంత నగదు రిజర్వును నిర్వహించాలి. దీనిని నగదు రిజర్వు నిష్పత్తి అంటారు. ఈ నిష్పత్తిని 3 నుండి 15 శాతం వరకు మార్పు చేసే అధికారం రిజర్వుబ్యాంకుకు ఉంది. హుండీలను డిస్కాంట్ చేయటం, వాణిజ్య బ్యాంకులు మంజూరు చేసిన కొన్ని ఋణాల పై రీ ఫైనాన్స్ సదుపాయం కల్పించటం ద్వారా వాణిజ్య బ్యాంకులకు ఋణసౌకర్యం కల్పిస్తుంది. వాణిజ్య బ్యాంకులకు కేంద్రబ్యాంకు క్లియరింగ్ హౌస్ సౌకర్యాన్ని కలగజేస్తుంది. వాణిజ్య బ్యాంకుల శాఖల ఏర్పాటు, ఋణాల మంజూరీ, సంలీనాలు, సంయోగాలు వంటి విషయాల పై వాణిజ్య బ్యాంకులకు సహాయపడుతుంది.

29.4.4 విదేశీ మారకపు నిల్వల సంరక్షణ

రిజర్వుబ్యాంకు విదేశీ మారకపు నిల్వలకు కస్టోడియన్ గా వ్యవహరిస్తూ వాటిని పరిరక్షిస్తుంది. రూపాయి యొక్క బహిర్గత విలువను స్థిరంగా ఉండేలా చూస్తుంది. ప్రభుత్వం నిర్ణయించిన మారకపు రేట్లలో అధికారిక వ్యక్తుల నుంచి రిజర్వుబ్యాంకు విదేశీ మారకాన్ని కొంటుంది, అమ్ముతుంది. రూపాయి మారకపు రేటును నిర్వహించడంతో పాటు, అంతర్జాతీయ కరెన్సీల భారతదేశపు రిజర్వులను రిజర్వుబ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా ఉంచుకుంటుంది. దీనితో పాటు దేశంలోని మారకపు నియంత్రణను నిర్వహిస్తుంది.

29.4.5 అంతిమ ఋణదాత

రిజర్వుబ్యాంకు చట్టం సెక్షన్ 17 ప్రకారం, ప్రతి షెడ్యూల్డు బ్యాంకు అర్హత కలిగిన హుండీల రీడిస్కాంట్ ద్వారా, సెక్యూరిటీల మీద ఋణాల ద్వారా రిజర్వుబ్యాంకు ఎన్నో విధాలుగా వాణిజ్యబ్యాంకులకు సహాయం చేస్తుంది. వాణిజ్య బ్యాంకులకు సహాయాన్ని అందించే ముందు రిజర్వుబ్యాంకు వాటి కార్యకలాపాలను క్షుణ్ణంగా పరిశీలించవచ్చు. అన్ని విధాలా సంతృప్తి కలిగితేనే ఋణ సౌకర్యం కల్పిస్తుంది. అత్యవసర పరిస్థితుల్లో సెక్యూరిటీలు గాని, హుండీలు గాని, డిస్కాంట్ సౌకర్యం సొందటానికి అర్హత కాకపోయినప్పటికీ వాటి పై ఋణ సౌకర్యం కల్పించే హక్కు రిజర్వుబ్యాంకుకు ఉంది. ఈ ఋణ సౌకర్యాలను రిజర్వుబ్యాంకు ఒక్క వాణిజ్య బ్యాంకులకే కాక, రాష్ట్ర సహకార బ్యాంకులకు, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులకు కూడా కల్పిస్తుంది. సాధారణంగా రిజర్వుబ్యాంకు యిచ్చే ఋణాల కాల పరిమితి 90 రోజుల నుండి 15 నెలలు వరకు ఉంటుంది.

29.4.6 పరపతిని నియంత్రించటం

రిజర్వుబ్యాంకు చట్టం ప్రకారం పరపతిని నియంత్రించటం అనేది రిజర్వుబ్యాంకు యొక్క ప్రధాన విధిగా పేర్కొంది. అవసరాన్ని బట్టి పరపతిని విస్తరింప చేయటానికి, పరపతిని నియంత్రించడానికి కేంద్రబ్యాంకు తగిన చర్యలు తీసుకుంటుంది. ధరల స్థిరత్వం, మారకపు సమతౌల్యం దెబ్బతినకుండా ఆర్థికాభివృద్ధి కోసం పరపతి నియంత్రణ చేస్తుంది.

రిజర్వుబ్యాంకు పరపతి నియంత్రణ కోసం పరిమాణాత్మక, గుణాత్మక సాధనాలను ఉపయోగిస్తుంది. అయితే ప్రస్తుతం బ్యాంకు గుణాత్మక సాధనాల పై ఎక్కువగా ఆధారపడుతున్నది. భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు, పరపతి నియంత్రణకు ఉపయోగిస్తున్న వివిధ సాధనాలను ఇక్కడ క్లుప్తంగా పరిశీలిద్దాం.

29.4.6 (ఎ) పరిమాణాత్మక సాధనాలు

భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు ఉపయోగించే పరిమాణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు మూడు. అవి: 1) బ్యాంకురేటు 2) ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు 3) రిజర్వు నిష్పత్తుల్లో మార్పులు. వీటిని గురించి ఇప్పుడు తెలుసుకుందాం.

(1) బ్యాంకు రేటు

రిజర్వుబ్యాంకు చట్టం సెక్షన్ 49 ప్రకారం, బ్యాంకు రేటు అంటే రిజర్వుబ్యాంకు హుండీలను మరియు ఇతర వ్యాపార పత్రాలను తిరిగి డిస్కాంట్ చేసుకునే లేదా కొనుగోలు చేసే ప్రామాణిక రేటు. బ్యాంకురేటును మార్పు చేయటం ద్వారా రిజర్వుబ్యాంకు, బ్యాంకు పరపతిని క్రమబద్ధం చేస్తుంది. ద్రవ్యోల్బణాన్ని నియంత్రించే ప్రయత్నం చేస్తుంది. 1935లో 3 శాతం ఉన్న బ్యాంకురేటు 1981 జూలైలో 10 శాతానికి, 1991 జూలైలో 11 శాతానికి రిజర్వుబ్యాంకు పెంచింది. అయితే భారతదేశంలో బ్యాంకురేటుశక్తివంతమైన సాధనం కాదు. ఎందుకంటే మన దేశంలో బ్యాంకు రేటు శక్తివంతమైన సాధనంగా పని చేయకపోవటానికి గల ముఖ్య కారణం గ్రామాల్లో 50% పైగా పరపతి సౌకర్యాలు దేశీయ బ్యాంకర్లు, వడ్డీ వ్యాపారస్తుల ద్వారా లభించటమే. వీటి పై రిజర్వుబ్యాంకుకి తగినన్ని నియంత్రణాధికారాలు లేవు. ముఖ్యంగా బ్యాంకు రేటులో మార్పులు చేసిన ప్రతిసారి ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాన్ని కొనసాగించటం వల్ల బ్యాంకు రేటు ప్రభావం ఖచ్చితంగా నిర్ధారించలేకపోతున్నాము.

అయితే ఇటీవల కాలంలో బ్యాంకురేటును, ఇతర వడ్డీరేట్లను చాలా మేరకు అనుసంధానం చేయటం వల్ల, బ్యాంకులు వివిధ పార్టీలకు ఇవ్వగలిగిన ఋణం మొత్తం పెరగటం, దేశం మొత్తం మీద పరపతికి ఎక్కువ గిరాకీ ఉండటం జరిగింది. వీటన్నింటి వల్ల బ్యాంకురేటు ప్రభావం ఇంతకు ముందుకంటే ప్రస్తుతం మెరుగయిందని చెప్పవచ్చు.

(2) ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు

చలామణి ఉన్న ద్రవ్య పరిమాణంలో మార్పు తీసుకొని రావటానికి రిజర్వుబ్యాంకు ఓపెన్ మార్కెట్లో అర్హమైన సెక్యూరిటీలను అమ్మటం, కొనటం చేస్తుంది. రెండో ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు బ్యాంకుల ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాల పరిమాణం ఉపేక్షించదగినదిగా ఉండేది. యుద్ధానంతర కాలంలో పరపతి వేగాన్ని పెంచడానికి బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థను, నిధులను సమకూర్చే దృష్టితో బ్యాంకు సెక్యూరిటీలను కొనుగోలు చేసింది. 1948 - 1951 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో ఎక్కువ అమ్మకాలను నిర్వహించింది. తర్వాత కాలంలో రిజర్వుబ్యాంకుకు

కొనుగోళ్ళు కంటే అమ్మకాల్ని ఎక్కువ చేయక తప్పలేదు. అయితే పరపతి నియంత్రణ సాధనంగా ఇది అభివృద్ధి చెందిన ద్రవ్య మార్కెట్లలో అంటే ఇంగ్లాండ్, అమెరికాల్లో దీని ప్రభావం అంతగా కనిపించటం లేదు. మన దేశంలో చాలా సందర్భాల్లో ఈ సాధనాన్ని మిగిలిన సాధనాలకు అనుబంధంగా ఉపయోగించటం జరిగింది. దాదాపు అన్ని ప్రభుత్వాలు కేవలం పరపతి నియంత్రణకే కాకుండా ప్రభుత్వాలకు ఋణం సమకూర్చే పద్ధతిగా ఎక్కువగా ఉపయోగిస్తున్నారు.

(3) రిజర్వు నిష్పత్తుల్లో మార్పులు

రిజర్వుబ్యాంకు చట్టం ప్రకారం ప్రతి షెడ్యూల్డు బ్యాంకు తన వ్యాపార ముగింపు రోజునైన డిమాండ్ డిపాజిట్లపై 5 శాతం, కాలపరిమితి అప్పులపై 2 శాతం కనీస నగదు రిజర్వును రిజర్వుబ్యాంకు వద్ద ఉంచాలి. రెండో ప్రణాళికా కాలంలో బ్యాంకుల పరపతి స్పష్టి అమితంగా పెరగటం వల్ల, రిజర్వు నిష్పత్తులను మార్పు చేసే అధికారాన్ని రిజర్వుబ్యాంకుకు ఇవ్వటం అవసరమైంది. 1962 నుండి డిపాజిట్లలో తేడాలను రద్దు చేసి ఒకే కనీస రిజర్వును అన్ని రకాల డిపాజిట్లకు కలిపి నిర్ణయించటం జరిగింది. దాని ప్రకారం రిజర్వుబ్యాంకు ఈ నగదు రిజర్వు నిష్పత్తిని అన్ని డిపాజిట్లపై 3 నుండి 15 శాతం మధ్య మార్పు చేయవచ్చు.

29.4.6 (బి) గుణాత్మక సాధనాలు

బ్యాంకులు పరపతిని ఎక్కువగా విస్తరించడం వల్ల ఏర్పడే ద్రవ్యోల్బణ ధోరణులను నియంత్రించే ఉద్దేశంతో గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణలను ఉపయోగించటం జరుగుతుంది. భారతదేశంలో ఆహారధాన్యాలు మొదలైనవి కీలకమైన వస్తువుల స్టాకులు స్పెక్యులేషన్, దాచివేతతో కూడుకున్న సమాజ వ్యతిరేక కార్యకలాపాలు అరికట్టుడానికి ఈ చర్యలు ఉద్దేశించబడ్డాయి. వాణిజ్య బ్యాంకుల పరపతి నియంత్రణకు, రిజర్వుబ్యాంకు ఉపయోగించే ఎంపిక చేసిన పరపతి నియంత్రణలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

- (1) మార్జిన్లను నిర్ణయించడం
- (2) పరపతి స్థాయిలపై పరిమితుల్ని విధించడం
- (3) కనీస వడ్డీ రేట్లను విధించటం
- (4) నైతికోద్యోధ.

(1) మార్జిన్లను నిర్ణయించడం : రిజర్వుబ్యాంకు ఉపయోగించే గుణాత్మక పరపతి సాధనాల్లో ఇది అతి ముఖ్యమైనది. వాణిజ్యబ్యాంకులు అంగీకరించే హామీల విలువపై ఋణాన్ని ఇచ్చేటప్పుడు కొంత శాతం మార్జిన్గా అట్టి పెట్టుకోమని రిజర్వుబ్యాంకు సూచిస్తుంది. బ్యాంకులు ఏ వస్తువులకైనా పరపతిని తగ్గించాలని భావిస్తే, రిజర్వుబ్యాంకు ఆ వస్తువులపై మార్జిన్లు పెంచటం చేస్తుంది. 1956లో మొదటిసారిగా ధాన్యం విషయంలో ఈ నిబంధనలను వర్తింపచేశారు. తర్వాత ఆహారధాన్యాలు, నూనె గింజలు, వంట నూనెలు, ప్రత్తి, పంచదార, బెల్లం, నూలు వస్త్రాలు మొదలైన వాటికి వర్తింప చేశారు. అవసరాలను బట్టి ఎప్పటికప్పుడు ఈ మార్జిన్లను రిజర్వుబ్యాంకు పెంచుతూ వస్తున్నది. ప్రతి సంవత్సరం అవసరాన్ని బట్టి రిజర్వుబ్యాంకు మార్గదర్శక సూత్రాలను అందచేస్తుంది.

(2) పరపతి స్థాయిలపై పరిమితుల్ని విధించటం: వస్తువులపై ఇచ్చే ఋణానికి గరిష్ట పరిమితుల్ని ఈ పద్ధతిలో నిర్ణయిస్తారు. ముందు పేర్కొన్న అన్ని వస్తువులకు ఈ సాధనం వర్తిస్తుంది. 1956లో తొలిసారిగా ఆహారధాన్యాలపై పరిమితుల్ని విధించటం జరిగింది. 1977లో రిజర్వుబ్యాంకు తన పరిమితుల విధానాన్ని మార్చింది. పరిమితులను బ్యాంకువారీగా కాక ఖాతాదారు ఆధారంగా నిర్ణయించింది. ఈ విధానం ప్రకారం వాణిజ్యబ్యాంకులు ఏ ఖాతాదారుకు ఎంత ఇవ్వాలనేది ముందుగానే నిర్ణయించటం జరుగుతుంది. కాబట్టి వాణిజ్యబ్యాంకులు ఎవరికైనా కొత్త ఖాతాదారును సైన్ చేసిన వస్తువులపై ఋణం మంజూరు చేయాలంటే రిజర్వుబ్యాంకు అనుమతి తీసుకోవాలి. అయితే గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో బ్రాంచీలకు ఈ విషయంలో కొంత రాయితీ ఇచ్చింది. ఋణాల పరపతిని రిజర్వుబ్యాంకు చాలా వస్తువుల విషయంలో ఉపయోగించింది. దేశంలో ఏర్పడిన ద్రవ్యోల్బణ పరిస్థితుల్ని తట్టుకోవడం కోసం రిజర్వుబ్యాంకు ఈ సాధనాల్ని ప్రస్తుతం తరచుగా ఉపయోగిస్తుంది.

(3) కనీస వడ్డీరేట్లను విధించటం: ఈ పద్ధతిలో రిజర్వుబ్యాంకు వస్తువుల ఋణాలపై విధించదగిన వడ్డీరేట్లను సూచిస్తుంది. 1970 జనవరిలో మొదటిసారిగా కొన్ని వస్తువుల ఋణాలపై విధించాల్సిన కనీస వడ్డీని నిర్ధారించింది. దేశంలోని ఆర్థిక, సామాజిక పరిస్థితుల్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని రిజర్వుబ్యాంకు గుణాత్మక సాధనాల అమలులో కొన్ని మినహాయింపులను ప్రకటించింది. ఆర్థికంగా వెనుకబడిన వర్గాలకు చెందిన వారికి కొన్ని రాయితీలు కల్పించారు. ఈ రాయితీలను ఉత్పత్తి సంస్థలకు కూడా వర్తింపచేశారు. ఖాయిలా పడిన పరిశ్రమల విషయంలో కూడా కొంత మినహాయింపు ఇచ్చారు.

(4) నైతికోద్బోధ : ఈ సాధనాన్ని ఉపయోగించటంలో రిజర్వుబ్యాంకు గణనీయమైన విజయాన్ని సాధించిందని చెప్పవచ్చు. బ్యాంకులు జాతీయకరణకు పూర్వం ఇది సమర్థవంతంగా ప్రయోగింపబడింది. 1966లో రూపాయి విలువలను తగ్గించినప్పుడు, 1969లో ఆర్థిక కార్యకలాపాలు మందగించినపుడు ఈ సాధనం ద్వారా రిజర్వుబ్యాంకు వాణిజ్యబ్యాంకులు పరపతిని నియంత్రించ గలిగింది. ధరల పెరుగుదలను అరికట్టటం కోసం, చెల్లింపు శేషంలో ఏర్పడిన లోటును భర్తీ చేయటం కోసం, వాణిజ్యబ్యాంకులను తమ సొంత నిధులతో సరి పెట్టుకోమని, తన వద్దకు అప్పు కోసం రావద్దని రిజర్వుబ్యాంకు కోరింది.

29.5 అభివృద్ధి విధులు

రిజర్వుబ్యాంకు విధుల్లో సంప్రదాయ విధుల కంటే ఆర్థికాభివృద్ధికి సంబంధించిన కార్యకలాపాలే ప్రముఖపాత్రను నిర్వహిస్తున్నాయి. ప్రణాళికా లక్ష్యాలను సాధించటానికి రిజర్వుబ్యాంకు ఎన్నో ఉపయుక్తమైన విధులను నిర్వహిస్తున్నది. వాటిలో ముఖ్యమైనవి.

1. వ్యవసాయ పరపతి
2. పారిశ్రామిక పరపతి
3. సమాచారం సేకరించడం, ప్రచురించడం
4. అభివృద్ధి ప్రోత్సాహపరమైన విధులు

29.5.1 వ్యవసాయాభివృద్ధికి సహాయం

మన దేశంలో వాణిజ్యబ్యాంకులు మొదటి నుండి వ్యవసాయ పరపతి పట్ల చిన్నచూపునే ప్రదర్శించాయి. అందువల్ల వ్యవసాయాభివృద్ధి కోసం పరపతి సౌకర్యాల విస్తరణ, సమన్వయాల అవసరాన్ని రిజర్వుబ్యాంకు గుర్తించింది. ఈ విధిని వ్యవసాయ రంగాన్ని సర్వవేక్షించటానికి రిజర్వుబ్యాంకు వ్యవసాయక పరపతి విభాగాన్ని నిర్వహిస్తుంది. 1982 జూలై 12న “ జాతీయ వ్యవసాయ గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకు”ను స్థాపించింది. దీనితో రిజర్వుబ్యాంకు వ్యవసాయక పరపతి విభాగం నిర్వహించు ప్రధాన విధులను పై బ్యాంక్కు బదలాయించారు. వ్యవసాయాభివృద్ధికి రిజర్వుబ్యాంకు యొక్క ఆర్థిక సహాయం పరోక్షంగా ఉంటుంది. ప్రాథమిక రంగాల పేర వాణిజ్యబ్యాంకులు తమ ఋణాల్లో అధిక శాతాన్ని వ్యవసాయం, ఇతర ప్రాధాన్యత రంగాలకు ఇచ్చేలా చేయగలిగింది. ఈ విధంగా రిజర్వుబ్యాంకు వ్యవసాయాభివృద్ధికి ఆర్థిక సహాయంతో పాటు అనేక విధాలుగా కృషి చేస్తుంది.

29.5.2 పారిశ్రామికాభివృద్ధికి సహాయం

దేశంలో ప్రణాళికాబద్ధమైన కృషిలో పారిశ్రామికీకరణ గల ప్రాధాన్యాన్ని రిజర్వుబ్యాంకు మొదట్లోనే గుర్తించింది. భారత పారిశ్రామిక ద్రవ్య సహాయక సంస్థ స్థాపనలోను, రాష్ట్రాల ఆర్థిక సంస్థల స్థాపనలోను అవసరమైన మూలధనాన్ని సమకూర్చింది. 1957లో సత్వర పారిశ్రామికాభివృద్ధికి గాను ప్రత్యేకంగా “పారిశ్రామిక విత్త విభాగాన్ని” తెరచింది. ఈ విభాగం ముఖ్యంగా పరిశ్రమలకు ఆర్థిక సహాయాన్ని అందించటంలోను, వాటికి ఉన్న సమస్యలను విశ్లేషించి పరిష్కరించటంలోను, కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు సహాయపడుతుంది. 1964లో భారత పారిశ్రామికాభివృద్ధి బ్యాంకును ఏర్పాటు చేసినపుడు, దానికి కావలసిన మొత్తం మూలధనాన్ని రిజర్వుబ్యాంకు సమకూర్చింది. 1964లో “యూనిట్ ట్రస్ట్ ఆఫ్ ఇండియా” స్థాపనలోను ప్రముఖమైన పాత్రను నిర్వహించింది. పారిశ్రామిక సంస్థల పని తీరు పై రిజర్వుబ్యాంకు అతి విలువైన సమాచారాన్ని అందిస్తుంది.

29.5.3 సమాచారం సేకరించి ప్రచురించటం

బ్యాంకులు, ఇతర ఆర్థిక సంస్థలకు సంబంధించిన సమాచారాన్ని భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు ప్రచురిస్తుంది. భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు బులిటిన్‌ను ప్రతి నెల ప్రచురిస్తుంది. సంవత్సరానికి ఒకసారి ద్రవ్యకోశ విధానాలను ప్రచురిస్తుంది. ఈ ప్రచురణలు దేశంలో అభివృద్ధి ఏ విధంగా ఉన్నది తెలుసుకోవటానికి ఉపయోగపడతాయి. వార్షికంగా బ్యాంకులు, సహకార సంఘాలు వృద్ధి పోకడ వివరాలను ప్రచురిస్తుంది.

29.6 ద్రవ్య విధానం - లక్ష్యాలు

దేశంలో ఉన్న పరపతిని క్రమబద్ధం చేయటానికి కేంద్రబ్యాంకు అనుసరించే విధానాన్ని ద్రవ్యవిధానం అంటారు. దేశంలో ఉన్న వర్తమాన కాల పరిస్థితులకనుగుణంగా ద్రవ్య విధానం మారుతూ ఉంటుంది. సాధారణంగా కేంద్రబ్యాంకు క్రింది లక్ష్యాలను సాధించటం కోసం ద్రవ్య విధానం అవలంబిస్తుంది.

1. విదేశీ మారకపు రేట్లలో స్థిరత్వం సాధించటం కోసం
2. ధరలను స్థిరీకరించి, వ్యాపార చక్రాలను అదుపులో ఉంచటం కోసం
3. సంపూర్ణోద్యోగిత సాధించటం కోసం
4. విదేశ వ్యాపార చెల్లింపుల్లో ఏర్పడే అసమతౌల్యం తొలగించటం కోసం
5. ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించటం కోసం

పై లక్ష్యల్లో ఏ ఒక లక్ష్యం కోసం గాని, కొన్ని లక్ష్యాలను సాధించటం కోసం కేంద్రబ్యాంకు ద్రవ్య విధానం అవలంబిస్తుంది.

29.7 అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాల ద్రవ్య విధానం - లక్ష్యాలు

సాధారణంగా అన్ని అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాల ముఖ్య లక్ష్యం ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించటం. ఆర్థికాభివృద్ధి సాధించాలంటే ధరల స్థిరత్వం, విదేశీ మారకపు రేట్ల స్థిరత్వం అవసరమౌతుంది. ఆర్థికాభివృద్ధి సాధించటానికి అవసరమైన సాధువు పెట్టుబడుల సమన్వయం చూడవలసిన బాధ్యత అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాల్లోని కేంద్రబ్యాంకు మీద ఉంటుంది.

29.8 రిజర్వుబ్యాంకు ద్రవ్య విధానం

భారతదేశ కేంద్రబ్యాంకు అయిన రిజర్వుబ్యాంకు అనుసరించే ద్రవ్య విధానం ఏమిటంటే, ఒక వైపు ఆర్థికాభివృద్ధికి అవసరమైన ద్రవ్య వనరులను పెంపొందిస్తూ, మరొక వైపు ఈ చర్య వల్ల వచ్చే ద్రవ్యోల్బణ ఒత్తిళ్లను నివారించడం. అంటే ద్రవ్యోల్బణ రహిత ఆర్థికాభివృద్ధి సాధించటం లేదా 'నియంత్రణ విస్తరణ' అనేది మన భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు ద్రవ్య విధాన ముఖ్య లక్ష్యం. ఈ లక్ష్యాన్ని సాధించటానికి రిజర్వుబ్యాంకు అవలంబించే ద్రవ్య విధానాన్ని ఇప్పుడు తెలుసుకుందాం.

రిజర్వుబ్యాంకు వినియోగించే పరపతి నియంత్రణ పద్ధతులు రెండు రకాలు.

1. పరిమాణాత్మక నియంత్రణ సాధనాలు
2. గుణాత్మక నియంత్రణ సాధనాలు

ఈ రెండు సాధనాలను ఏ విధంగా రిజర్వుబ్యాంకు ఉపయోగించింది వివరంగా తెలుసుకుందాం.

29.8.1 పరిమాణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు

పరిమాణాత్మక నియంత్రణ సాధనాలైన బ్యాంకురేటు, ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు, కనిష్ట నిల్వల నిష్పత్తిని రిజర్వుబ్యాంకు ఏ విధంగా ఉపయోగించినది క్రింద వివరించటం జరిగింది.

బ్యాంకు రేటు

భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు మొట్ట మొదటిగా సులభ ద్రవ్య విధానం అంటే 3 శాతం బ్యాంకు రేటును ప్రవేశ పెట్టింది. మొదట వాణిజ్య బ్యాంకులు కూడా తమ పరపతి అవసరం కోసం రిజర్వుబ్యాంకును తక్కువగా కోరేవి. అయితే ఆ తరువాత త్వరిత ఆర్థికాభివృద్ధి కారణంగా, పెరుగుచున్న బ్యాంకు పరపతి కారణంగా రిజర్వుబ్యాంకును అదనపు నిధుల కోసం అర్థించటం ప్రారంభించాయి. దీనితోపాటు కొరియన్ యుద్ధ కారణంగా ఏర్పడే ద్రవ్యోల్బణం అరికట్టటం కోసం మొదటిసారిగా బ్యాంకు రేటును 3 నుంచి 3.5 శాతంకు పెంచింది. ఆ తరువాత రెండో పంచవర్ష ప్రణాళిక ప్రారంభం నుంచి అనేక మార్లు బ్యాంకురేటును పెంచింది. 1957లో 4 శాతానికి, 1963లో 4.5 శాతానికి, 1964లో 5 శాతానికి, 1965లో 6 శాతానికి పెంచింది. అయితే 1968 మార్చిలో ఆర్థిక మాంద్యం ధోరణులను తగ్గించటం కోసం తొలిసారిగా 6 శాతం నుంచి 5 శాతానికి తగ్గించింది. మరల 1971లో 6 శాతానికి పెంచింది.

భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం అరికట్టడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం అనేక చర్యలు చేపట్టింది. వీటి దృష్ట్యా 1974 నుంచి 7 శాతం నుంచి 9 శాతం, 1980 నుంచి 10 శాతంకు బ్యాంకు రేటును పెంచటం జరిగింది. ఆ తరువాత జూలై 1991 నుంచి 11 శాతానికి, అక్టోబర్ 1991 నుంచి 12 శాతానికి పెంచటం జరిగింది. దీన్ని బట్టి చూస్తే రిజర్వుబ్యాంకు ప్రణాళికా కాలంలో 'కఠిన ద్రవ్య విధానం (Tight Money Policy)' అనుసరిస్తున్నట్లు చెప్పవచ్చు.

ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు : భారతదేశంలో పరపతి విధానానికి అనుగుణమైన సాధనాలుగా ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారులు రూపొందించారు. భారతదేశంలో ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారులు అప్పు తీసుకోవటంలో ప్రభుత్వానికి సహాయపడటం, సెక్యూరిటీ మార్కెట్లో క్రమబద్ధమైన నియమాల కోసం, కాలానుగుణంగా ఏర్పడే వాణిజ్య బ్యాంకుల పరపతి ఒత్తిళ్లను అధిగమించటం కేసం మాత్రమే పరిమితం అయ్యాయి.

మొదట్లో ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారులు కేవలం ఒత్తిడి కాలంలో వాణిజ్య బ్యాంకులకు పరపతినందించటం కోసం ఉపయోగపడేవి. కొరియన్ యుద్ధం తరువాత ఏర్పడ్డ ద్రవ్యోల్బణం వల్ల 1950 - 51 లో పని ఒత్తిడి కాలంలో అనుచిత రీతిని పెద్ద తరహా పరపతి విస్తరణను గమనించటం వల్ల, 1951 నవంబర్లో బ్యాంకు రేటు పెంచటంతో పాటు ఓపెన్ మార్కెట్ విధానాన్ని ప్రకటించింది. ఈ మార్పు దృష్ట్యా పెడ్యూల్లు బ్యాంకులు ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలను కొనుగోని, బ్యాంకు రేటు ప్రకారం ఋణాలు, అడ్వాన్సులు ఇస్తాయి. అయితే 1951 నుంచి 1956 వరకు ఈ మార్కెట్ విధానాలు ఏ మాత్రం ప్రభావితం చెయ్యలేదు.

1957 నుంచి వీటి ప్రభావం పెరిగింది. 1964 - 65 నుంచి 1968 - 69 వరకు 325 కోట్ల ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలు అమ్మింది. 1970, జూలై నుంచి 1983, జూన్ వరకు 4,546 కోట్ల సెక్యూరిటీలు నికరంగా అమ్మింది. 1983, ఏప్రిల్ నుంచి 1990 మార్చి వరకు 8,313 కోట్ల ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలు నికరంగా అమ్మింది. దీన్ని బట్టి చూస్తే రిజర్వుబ్యాంకు ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారులు రాసురాసు ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకుంటున్నట్లు చెప్పవచ్చు.

1957 సంవత్సరం మధ్యకాలం నుంచి సెక్యూరిటీల అమ్మకాలకు ప్రాముఖ్యత ఇవ్వటం జరిగింది. 1964 - 65 నుంచి 1968 - 69 వరకు ఈ విధానం ఎక్కువగా ప్రకటితమైంది. రూ॥ 320 కోట్ల వరకు నికర అమ్మకాలు ఈ కాలంలో జరిగాయి. సెక్యూరిటీల కొనుగోలు, అమ్మకాలను మించి పోవడానికి దారి నేర్పబడింది. క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే సాధారణ ద్రవ్య విధానానికి సహాయకరంగా రిజర్వుబ్యాంకు ఓపెన్ మార్కెట్ విధానం 1951 నుంచి బాగా విజయవంతమైంది.

భారతదేశంలో నగదు నిల్వల నిష్పత్తి : ఈ పరపతి సాధనాన్ని రిజర్వుబ్యాంకు 1973కు పూర్వం ఉపయోగించలేదు. రిజర్వుబ్యాంకు, శాసనాత్మక నగదు నిల్వలను పెంచే అధికారాన్ని 1973 వసంవత్సరంలో రెండు దశల్లో వినియోగించింది. 1973 జూన్లో ఈ నిష్పత్తిని 3 నుంచి 5 శాతానికి, 1973 సెప్టెంబర్లో 5 నుంచి 7 శాతానికి ఈ రిజర్వును పెంచింది. సమిష్టి సప్లయి, డిమాండ్ల మధ్య ఆర్థికవ్యవస్థలో కొనసాగుతున్న అసమతౌల్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని పరపతి అదుపు సాధనంగా ఈ చర్యలను ప్రవేశపెట్టటం జరిగింది.

తరువాత 1974లో రిజర్వుబ్యాంకు శాసనాత్మక నగదు రిజర్వు నిష్పత్తిని 3 సార్లు తగ్గించింది. జూన్ 28న 7 నుంచి 5 శాతానికి, డిసెంబర్ 14న 4.5 శాతానికి, డిసెంబర్ 28న 4 శాతానికి తగ్గించింది. పని ఒత్తిడి కాలంలో తప్పనిసరి అవసరాలను తీర్చటంలో బ్యాంకులకు సామర్థ్యాన్ని కల్పించటానికి, డిపాజిట్ల పెరుగుదల ధోరణులను, అంచనా వేసిన మొత్తం పరపతి అవసరాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని రిజర్వు నిష్పత్తిని తగ్గించవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. తిరిగి 1976లో పెరుగుతున్న ధరలను అదుపులో పెట్టడానికి, వాణిజ్యబ్యాంకుల పరపతి విస్తరణను క్రమబద్ధం చేయటానికి సెప్టెంబర్ 4 నుండి 5 శాతానికి, నవంబర్ 5 నుండి 6 శాతానికి శాసనాత్మక రిజర్వును పెంచటం జరిగింది. దీనిని దశల వారీగా 1981లో 7.75 శాతానికి పెంచటం జరిగింది. తిరిగి 1982, జూన్ 7.75 నుంచి 7 శాతానికి తగ్గించటం జరిగింది. ఆ తరువాత వివిధ దశల్లో పెంచుతూ 1989 జూలై నాటికి 15 శాతంగా ఉంది. దీన్ని బట్టి చూస్తే రిజర్వుబ్యాంకు నగదు నిల్వల నిష్పత్తిని సమర్థవంతంగా వాడుతూ వచ్చిందని చెప్పవచ్చు.

29.8.2 గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు

వాణిజ్యబ్యాంకులు వ్యాపార కార్యకలాపాలకు ఎక్కువ పరపతి ఇవ్వటం వల్ల దేశంలోని ద్రవ్యం సప్లయిలో ఏర్పడే పెరుగుదల కారణంగా అన్ని రకాలైన వస్తువుల ధరలు పెరిగి ద్రవ్యోల్బణం పరిస్థితులు ఏర్పడతాయి. అంతేకాక భారతదేశంలో ఆహారధాన్యాల మొదలైన కీలకమైన వస్తువుల ధరలను పెంచే ఉద్దేశ్యంతో వస్తువుల స్టాకులను దాచివేయడానికి మరియు చట్టా వ్యాపారం (Speculation

Trade) చేయడానికి వీలుగా బ్యాంకు పరపతిని ఉపయోగిస్తున్నారు. ఇటువంటి సమాజ వ్యతిరేక చర్యలు కూడా ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడటానికి దోహదం చేస్తాయి. ఈ చర్యలను నియంత్రణ చెయ్యటానికి పరిమాణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు ఉపయోగపడవు. అందువల్ల గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలను ఉపయోగించి, చట్ట వ్యాపారం, స్టాకులను దాచి వేయటం వంటి చర్యలను నియంత్రణ చేయవచ్చు.

భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు ఉపయోగించే ఎంపిక చేసిన (గుణాత్మక) పరపతి నియంత్రణ చర్యలు సాధారణంగా మూడు రకాలుగా ఉంటాయి. అవి (1) నిర్దిష్టమైన సెక్యూరిటీల మీద తీసుకునే ఋణాలకు కనిష్ట మార్జిన్లను నిర్ణయించటం (2) కొన్ని రకాల అడ్వాన్సుల మీద విచక్షణాత్మక వడ్డీ రేట్లను నిర్ణయించటం (3) కొన్ని ప్రయోజనాలను ఉద్దేశించిన పరపతి మొత్తం మీద గరిష్ట పరిమితులను నిర్ణయించటం.

1) కనిష్ట మార్జిన్లు

ఆహారధాన్యాలు, వనస్పతి, నూలు, పంచదార, నూనె గింజలు వంటి అత్యవసర వస్తువుల విషయంలో ఎంపిక చేసిన పరపతి నియంత్రణ చర్యలు అమలులో ఉన్నాయి. ఈ నియంత్రణ చర్యలను 1956, నవంబరు 17వ తేదీన మొదటిసారిగా ప్రవేశపెట్టటం జరిగింది. మొదటిసారిగా బియ్యం, వడ్లు వంటి వస్తువుల మీద ఋణాలను ఇచ్చే సందర్భంలో ఆ వస్తువుల సెక్యూరిటీ విలువలో 10 శాతాన్ని కనిష్ట మార్జిన్ గా నిర్ణయించాలని ఆ వాణిజ్య బ్యాంకులను రిజర్వుబ్యాంకు ఆదేశించింది. తర్వాత అన్ని రకాల ఆహారధాన్యాలు, పప్పులు, పంచదార, పత్తి ఈ చర్యల పరిధిలోనికి వచ్చాయి. భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు ఈ కనిష్ట మార్జిన్లను పలుమార్లు పెంచుతూ వచ్చింది. ప్రస్తుతం అమలులో ఉన్న కనిష్ట మార్జిన్లను పట్టిక 29.1లో చూడవచ్చు.

పట్టిక - 29.1

వివిధ వస్తువుల పై బ్యాంకులు ఇచ్చే ఋణాల స్థాయి - ఫిబ్రవరి 11, 1992 నుండి అమలులో ఉన్న కనిష్ట మార్జిన్లు (శాతంలో)

వస్తువులు	మిల్లు/శుద్ధి చేయు కర్మాగారం	గిడ్డంగులు	ఇతరములు
1. బియ్యం లేక వడ్లు	60	60	75
2. గోధుమలు	45	45	60
3. పప్పుధాన్యాలు	60	60	75
4. ఇతర ఆహారధాన్యాలు	60	60	75
5. నూనె గింజలు/వంటనూనెలు	60	60	75
6. పంచదార	75	60	75
7. ప్రత్తి, నూలు	మినహాయించబడినవి	45	60
8. వనస్పతి	45	60	75

పట్టిక - 29.1లో చూపిన విధంగా వివిధ వస్తువుల మీద పలురకాలైన ఉపయోగాల కోసం వాణిజ్య బ్యాంకులు ఋణాలను ఇచ్చే సమయంలో పాటించవలసిన కనిష్ట మార్జిన్లను ఆ వస్తువుల సెక్యూరిటీ విలువలో 45 శాతం నుండి 75 శాతం వరకు వుండాలని రిజర్వుబ్యాంకు నిర్ణయించింది. అంతేగాక ఈ కనిష్టమార్జిన్ల శాతం గిడ్డంగుల (Warehouses) విషయంలో అయితే 45 నుండి 60 వరకు మాత్రమే ఉండగా, మిల్లులు, శుద్ధిచేయు పరిశ్రమల విషయంలో 45 నుండి 75 వరకూ ఉంది. దీనిని బట్టి నిత్యావసర వస్తువులను తయారుచేయడానికి, శుద్ధి చేయడానికి, గిడ్డంగుల్లోస్థాకులు నిల్వ ఉంచి అవసరమైన సమయంలో ప్రజలకు పంపిణీ చేయడానికి ఉపయోగపడే ఋణాల విషయంలో తక్కువ శాతం కనిష్టమార్జిన్లను నిర్ణయించి, అదే వస్తువులను అక్రమంగా నిల్వ ఉంచడం లేదా అంచనా వ్యాపారం కోసం వాడటం వంటి సందర్భాల్లో ఋణాలను ఇచ్చే సమయంలో ఎక్కువ శాతం కనిష్ట మార్జిన్ గా నిర్ణయించినందు వల్ల ఆర్థికవ్యవస్థలో లభ్యమయ్యే పరపతిని సాంఘిక సంక్షేమం కోసం ఎక్కువగానూ, అస్థిరత్వానికి, ద్రవ్యోల్బణానికి గురిచేసే విభాగాలకు తక్కువగానూ లభ్యమయ్యేట్లు చేయవచ్చని తెలుస్తుంది.

2) విచక్షణాత్మక వడ్డీరేట్లు

ఆర్థికవ్యవస్థలోని పేద వర్గాలకు అంటే షెడ్యూల్డ్ తెగలు, దారిద్ర్యరేఖ (Poverty Line)కు దిగువన ఉన్నవారు, స్త్రీల విషయంలో వారి ఉత్పాదక శక్తిని పెంచడానికి వీలుగా, తక్కువ వడ్డీరేటుతో బ్యాంకు పరపతిని ఇవ్వాలని రిజర్వుబ్యాంకు నిర్ణయించి, విచక్షణాత్మక వడ్డీరేట్ల విధానాన్ని (Differential Rates of Interest Scheme) 1972వ సంవత్సరంలో ప్రవేశ పెట్టటం జరిగింది. ఈ విధానం ప్రకారం వాణిజ్య బ్యాంకులు సృష్టించే మొత్తం పరపతిలో కనీసం ఒక శాతం పరపతినైనా 4 శాతం వడ్డీ రేటుతో పేదవారి ఉత్పాదక శక్తిని పెంచడానికి ఉపయోగించాలి. ఈ విధానం ప్రకారం వ్యవసాయం, వ్యవసాయాధార రంగాలు, కుటీర, గ్రామీణ పరిశ్రమలు, చేతివృత్తుల పనివారు మొదలైన రంగాలకు వాటి ఉత్పాదక సామర్థ్యాన్ని పెంచడానికి వాణిజ్య బ్యాంకుల నుండి ఋణ సహాయం అభిస్తుంది. 1980వ దశాబ్దంలో ఈ విధానాన్ని పట్టణ ప్రాంతాల్లో పేదవారికి రిక్షాలను, తోపుడు బండలను కొనడానికి, ఆహార వస్తువుల ప్రాసెసింగ్ యూనిట్లను నెలకొల్పడానికి, చేతివృత్తుల వారు తమకు కావలసిన పనిముట్లు ముడి పదార్థాలను సమకూర్చుకోవడానికి వీలుగా విస్తరించడం జరిగింది. అయితే వడ్డీ రేటులో ఏ మాత్రం మార్పు లేకుండా 4 శాతం వడ్డీనే స్థిరంగా ఉంచడం జరిగింది. అంతేగాక వాణిజ్యబ్యాంకులు కల్పించే మిగతా అన్ని రకాల పరపతి పైన విధించే వడ్డీరేట్లలో మాత్రం అనేక మార్పులు వచ్చాయి. దీనిని బట్టి ఆర్థికవ్యవస్థలో ఏర్పడే ద్రవ్యోల్బణం పరిస్థితుల నుండి పేద వర్గం ప్రజలకు కలిగే నష్టాలను కొంతవరకు తగ్గించి, వారి అభివృద్ధికి పాటుపడటమే ద్రవ్య విధాన లక్ష్యమని చెప్పవచ్చు.

3) పరపతి మీద గరిష్ట పరపతి

కొన్ని నిర్దిష్ట ప్రయోజనాలకై వాణిజ్య బ్యాంకులు కల్పించే పరపతి మొత్తాల మీద గరిష్ట పరిమితులను (Maximum Limits of Ceilings of Credit) నిర్ణయించటం ఎంపిక చేసిన పరపతి నియంత్రణ పద్ధతుల్లో ఒకటి. ఆర్థికవ్యవస్థలో ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడటానికి వస్తు సేవల సప్లయ కొరత ఉండటం ఒక ప్రధానమైన కారణం. అంతేగాక దేశానికి సంబంధించిన ఎగుమతులు, దిగుమతుల కంటే చాలా తక్కువ స్థాయిలో వుండటం మరొక కారణం. అందువల్ల దేశంలో వస్తు సేవలను ఉత్పత్తి చేసే రంగాలకూ, వస్తువులను ఎగుమతి చేసే రంగాలకు ఇచ్చే పరపతి మొత్తాల మీద ఎక్కువ స్థాయిలో గరిష్ట పరిమితులను నిర్ణయించటం, మిగిలిన వ్యాపార సంబంధమైన వినియోగ సంబంధమైన పరపతి మొత్తాల మీద తక్కువ స్థాయిలో గరిష్ట పరిమితులను నిర్ణయించటంలాంటి చర్యలు రిజర్వుబ్యాంకు చేపడుతుంది. దీని వల్ల ఆర్థిక స్థిరీకరణకూ అవసరమైన వస్తు సేవల ఉత్పత్తికి బ్యాంకు పరపతిని ఎక్కువగా చేసి ఆర్థిక అస్థిరతకూ దారితీసే రంగాలకు బ్యాంకు పరపతిని నియంత్రణ చేయవచ్చును. సట్టిక - 29.1లో చూపిన అన్ని వస్తువుల మీద ఇచ్చే బ్యాంకు పరపతిలో గరిష్ట పరపతిని 85 శాతంగా నిర్ణయించటం జరిగింది.

అంతేగాక, 1965 నవంబర్లో రిజర్వుబ్యాంకు పరపతి ఆథరైజేషన్ పథకాన్ని (Credit Authorisation Scheme) ప్రవేశ పెట్టింది. ఈ పథకం ప్రకారం వాణిజ్య బ్యాంకులు ఏదైనా ఒకే పార్టీకి అధిక మొత్తాన్ని ఋణంగా ఇచ్చే ముందు రిజర్వుబ్యాంకు నుండి ఆమోదం పొందవలె. ఇట్లా పూర్వ ఆమోదాన్ని పొందవలసిన కొన్ని అంశాలను క్రింద ఇవ్వటం జరిగింది.

1. జాయింట్ స్టాక్ కంపెనీల వాటాలను, డిబెంచర్లను కొనటానికి అవసరమైన పెట్టుబడి రూ॥ 1 లక్షకి మించినప్పుడు రిజర్వుబ్యాంకు నుంచి ముందుగా ఆమోదాన్ని పొందాలి.
2. విలంబిత చెల్లింపులకు గ్యారంటీలను (Guarentees for Deffered Payments) మంజూరు చేయునపుడు రిజర్వుబ్యాంకు నుండి ముందుగా ఆమోదం పొందాలి.
3. ఏదైనా ఒకే ఒక పార్టీకి రూ॥ 25 లక్షల కంటే ఎక్కువగా ఋణాలను ఇవ్వవలసిన సమయంలో రిజర్వుబ్యాంకు నుండి ముందుగా ఆమోదం పొందాలి.

పైన తెలిపిన గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ పద్ధతులతో పాటు, వాణిజ్యబ్యాంకుల పరపతి నియంత్రణ కోసం నైతికోద్బోధాన్ని (Moral Persuasion) కూడా రిజర్వుబ్యాంకు అమలు చేస్తుంది. వాణిజ్య బ్యాంకులు కొన్ని విధాన పద్ధతులను అనుసరించే విధంగా ప్రోద్బల్యాన్ని ఇవ్వటం, వాటిని ప్రభావితం చేయటం నైతికోద్బోధన లోని ముఖ్యాంశాలు. సమావేశాలు నిర్వహించుట ద్వారా, సర్కులర్ పంపటం ద్వారాను ఒక నిర్దిష్టమైన ప్రత్యేక చర్యను వాణిజ్య బ్యాంకులు అనుసరించే విధంగా రిజర్వుబ్యాంకు ప్రోద్బల్యాన్ని ఇస్తుంది.

అయితే గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు లేదా చర్యలు అన్ని వేళలా ధరల మీద అనుకూలమైన ప్రభావాన్ని కలిగించవు. వస్తువుల వర్తకానికి అవసరమైన మొత్తం ద్రవ్యంలో, బ్యాంకుల నుండి లభ్యమయ్యే పరపతి చాలా తక్కువగా ఉండటమే అందులకు ముఖ్యకారణం. అంతేకాక వస్తువుల ధరలు, ఆ వస్తువుల సప్లయ, డిమాండ్ల మీద ప్రధానంగా ఆధారపడి ఉంటాయి కాని బ్యాంకుల నుండి వచ్చే పరపతి పరిమాణం మీద కాదు. అందువల్ల గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణలు దేశ ప్రగతికి, ఆర్థికాభివృద్ధికి ఉపయోగపడే రంగాలకు ఎక్కువగా పరపతి లభ్యమయ్యేటట్లు చేసి, ద్రవ్యోల్బణం లేదా ఆర్థికమాంద్యం వంటి పరిస్థితులకు దారితీసే రంగాలకు తక్కువగా లభ్యమయ్యేటట్లుగా నియంత్రణ చేస్తాయి.

పైన తెల్సిన అన్ని పరపతి నియంత్రణ సాధనాలు (పరిమాణాత్మక మరియు గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణలు) దేశంలోని వాణిజ్య బ్యాంకులు సృష్టించే పరపతిని క్రమబద్ధం చేయటం ద్వారా ద్రవ్యోల్బణాన్ని తగ్గించి ఆర్థిక స్థిరత్వాన్ని చేకూర్చటానికి ప్రయత్నిస్తాయి. కాని విదేశీ వ్యాపార చెల్లింపుల శేషంలోని అసమతౌల్యాన్ని తగ్గించటానికి, విదేశీ కరెన్సీ నిల్వలను పెంచటానికి ఏ మాత్రం ఉపయోగపడవు. అందువల్ల విదేశీ మారకపు రేట్లను మార్చవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. అంటే రూపాయి మారకపు విలువను విదేశీ కరెన్సీల్లో తగ్గించుట, పాక్షిక రూపాయి మార్పిడి పద్ధతిని ప్రవేశ పెట్టుట ద్వారా విదేశీ ద్వారా వ్యాపార చెల్లింపుల శేషంలోని అసమతౌల్యాన్ని తొలగించి, విదేశీ కరెన్సీ నిల్వలను పెంచటానికి వీలు అవుతుంది.

29.9 సారాంశం

భారతదేశంలో రిజర్వుబ్యాంకు ఫ్రైవేటు వాటాదారులు బ్యాంకుగా మొదలైనప్పటికీ తరువాత కాలంలో జాతీయం చేయబడింది. వాణిజ్య బ్యాంకుల కార్యకలాపాల మీద నియంత్రణ విషయంలో కేంద్రబ్యాంకుకు విస్తృత అధికారాలు ఇస్తూ “బ్యాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ చట్టాన్ని” ఆమోదించటం జరిగింది. రిజర్వుబ్యాంకు కేంద్ర కార్యాలయం బొంబాయిలో ఉంది పరిపాలనా యంత్రాంగం గవర్నర్ ఆధ్వర్యంలో ఛైరెక్టర్ల బోర్డు నిర్వహణలో ఉంటుంది. కేంద్రబ్యాంకుకు సంబంధించిన అన్ని విధులను రిజర్వుబ్యాంకు నిర్వహిస్తుంది. రిజర్వుబ్యాంకు సాంప్రదాయక కేంద్రబ్యాంకింగ్ విధులతో పాటు, భారతదేశంలో స్పష్టమైన బ్యాంకింగ్ వంటి కొన్ని ద్రవ్యేతర విధులను కూడా నిర్వహిస్తుంది. పరపతి నియంత్రణ, నోట్ల జారీ మొదలైనటు వంటివి ద్రవ్య పరమైన ముఖ్య విధులు. అయితే భారతదేశపు ఆర్థికంగా వెనుకబడిన తనం కారణంగా ద్రవ్యేతర విధులు కూడా అంతే ప్రాముఖ్యం కలవిగా చెప్పవచ్చు. భారతదేశం 1951 పూర్వం సులభ ద్రవ్య విధానం అవలంబించేది. ప్రణాళికా బద్ధమైన అభివృద్ధి సాధనలో కఠిన ద్రవ్య విధానం అవలంబిస్తుంది. రిజర్వుబ్యాంకు దేశ ఆర్థిక పరిస్థితులకు అనుగుణంగా పరపతి నియంత్రణ సాధనాలను ఉపయోగిస్తున్నట్లు భారతదేశ ద్రవ్య విధానం తెలియచేస్తుంది.

29.10 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. బ్యాంక్ ఆఫ్ బెంగాల్, బ్యాంక్ ఆఫ్ బొంబాయి, బ్యాంక్ ఆఫ్ మద్రాసును విలీనం చేసి ఇంపీరియల్ బ్యాంకును 1921లో స్థాపించటం జరిగింది.
2. ఇంపీరియల్ బ్యాంకు జాతీయం చేయబడి, 1948 నుంచి రిజర్వుబ్యాంకుగా విధులను నిర్వర్తించటం జరుగుతూ ఉంది.
3. భారతదేశ కేంద్రబ్యాంక్ రిజర్వుబ్యాంకు.
4. రిజర్వుబ్యాంకు చేసే విధులు.
  - a. కరెన్సీ నోట్ల జారీ
  - b. ప్రభుత్వానికి బ్యాంకర్
  - c. బ్యాంకులకు బ్యాంకు
  - d. విదేశీ నిల్వల పరిరక్షణ
  - e. అంతిమ ఋణదాత
  - f. దేశంలో పరపతిని నియంత్రించటం

5. రిజర్వుబ్యాంకు పరపతిని నియంత్రించే సాధనాలు రెండు రకాలు.
  - a. పరిమాణాత్మక నియంత్రణ సాధనాలు
  - b. గుణాత్మక నియంత్రణ సాధనాలు
6. కొన్ని లక్ష్యాలను సాధించటం కోసం కేంద్రబ్యాంకు అవలంబించే పరపతి విధానాన్ని ద్రవ్య విధానం అంటారు.
7. అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాలు అవలంబించే ద్రవ్య విధాన ముఖ్య లక్ష్యం ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించటం.
8. భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు అవలంబిస్తున్న ద్రవ్య విధాన ముఖ్య లక్ష్యం ద్రవ్యోల్బణ రహిత ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించటం.

29.11 పదకోశం

1. ఇంపీరియల్ బ్యాంక్ : బొంబాయి, బెంగాల్, మద్రాసులోని మూడు ప్రెసిడెన్సీ బ్యాంకులను విలీనం చేసి 1921లో ఇంపీరియల్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాను ఏర్పాటు చేసినారు. రిజర్వుబ్యాంకు స్థాపనకు పూర్వం ఇది కేంద్రబ్యాంక్ విధులను నిర్వర్తించేది. 1955లో దీనిని జాతీయం చేసి స్టేట్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా అని పిలుస్తున్నారు.
2. రిజర్వుబ్యాంకు : భారతదేశపు కేంద్రబ్యాంక్ 1935లో ప్రైవేటు వాటాదారుల బ్యాంకుగా ప్రారంభించబడింది. 1949వ సంవత్సరంలో ఇది జాతీయం చేయబడింది. కేంద్రబ్యాంకు విధులతో పాటు అభివృద్ధికరమైన విధులను కూడా నిర్వర్తిస్తుంది.
3. నగదు రిజర్వు నిష్పత్తి : కేంద్రబ్యాంకులో రిజర్వుగా వాణిజ్య బ్యాంకులు ఉంచే డిపాజిట్లు.
4. సులభ ద్రవ్యం : తక్కువ వడ్డీ రేటుకు అందించే పరపతి ద్రవ్యం.
5. కఠిన ద్రవ్యం : బ్యాంకు రేటును, ఇతర వడ్డీరేట్లను అత్యున్నత స్థాయిలో ఉంచటానికి కేంద్రబ్యాంకు అనుసరించే విధానం.
6. సెక్యూరిటీలు : అప్పు తీర్చటానికి మరియు ఇతర లావాదేవీల హామీలకు గాను తాకట్టు పెట్టే విలువైన వస్తువులు.
7. బిల్ మార్కెట్ : హుండీలను క్రయ, విక్రయాలు చేసే మార్కెట్ను బిల్ మార్కెట్ అంటారు.
8. స్టాక్ మార్కెట్ : స్టాక్ ఎక్స్చేంజ్ అనగా షేర్లు, సెక్యూరిటీలు, బాండ్లను క్రయ విక్రయాలు చేసే మార్కెట్.
9. విచక్షణాత్మక వడ్డీరేటు : షెడ్యూలు కులాల వారికి, ఇతర బలహీన వర్గాల వారికి కొన్ని నిర్ణీత కార్యక్రమాలకు తక్కువ వడ్డీ రేటుతో బ్యాంకులు అప్పులు ఇచ్చే స్కీమ్ను రిజర్వుబ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా అమలు జరుపుచున్నది. దీనిని విచక్షణాత్మక వడ్డీరేటు స్కీమ్ అంటారు.

29.12 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు నిర్వహిస్తున్న వివిధ విధులు ఏమిటి?
  - జ. రిజర్వుబ్యాంకు యొక్క ముఖ్యమైన విధులను స్థూలంగా వ్రాయండి.
2. బ్యాంకులకు బ్యాంకుగా, ప్రభుత్వానికి బ్యాంకర్గా రిజర్వుబ్యాంకు పాత్రను వివరించండి.
  - జ. రిజర్వుబ్యాంకు, వాణిజ్య బ్యాంకులకు బ్యాంకరుగా, ప్రభుత్వానికి బ్యాంకరుగా వ్యవహరించే విధులను మాత్రమే వ్రాయాలి.
3. భారతీయ రిజర్వుబ్యాంకు అవలంబించే వివిధ పరపతి నియంత్రణ పద్ధతులు ఏమిటి?
  - జ. రిజర్వుబ్యాంకు అవలంబించే పరిమాణాత్మక, గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాల గురించి వ్రాయాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. భారతదేశంలో రిజర్వుబ్యాంకు స్థాపనకు దారితీసిన పరిస్థితులను సంక్షిప్తంగా వివరించండి.

- జ. మన దేశంలో రిజర్వుబ్యాంకు పుట్టుక, దాని స్థాపనకు దారితీసిన పరిస్థితులను వివరించాలి.
2. భారతదేశాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ద్రవ్య విధాన సాధనాల్లో బ్యాంకు రేటు పాత్రను విశ్లేషించండి.
- జ. మన దేశంలో బ్యాంకు రేటుని రిజర్వుబ్యాంకు ఏ విధంగా పరపతి నియంత్రణ సాధనంగా ఉపయోగిస్తున్నదో వ్రాయాలి.
3. భారతదేశంలో ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు ఎంత వరకు విజయవంతమయ్యాయి?
- జ. రిజర్వుబ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలను నిర్వహించే తీరును విశ్లేషించాలి.
4. రిజర్వుబ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలను ఏ విధంగా ఉపయోగిస్తున్నదో వివరించండి.
- జ. గుణాత్మక పరపతి సాధనాలంటే ఏమిటో తెలుపుతూ రిజర్వుబ్యాంకు ఉపయోగిస్తున్న గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాల గురించి వివరంగా వ్రాయాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. కనిష్ట మార్జిన్లు
2. ప్రభుత్వానికి బ్యాంకరు
3. అంతిమ ఋణదాత
4. ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు

29.13 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. G. Ackley	:	Macro Economic Theory
2. Reserve Bank of India	:	Functions and Working
3. Suraj B. Guptha	:	Monetary Economics : Institutions, Theory and Practice
4. B.R. Ambedkar Open University	:	అర్థశాస్త్రం, ద్రవ్యం, బ్యాంకింగ్, అంతర్జాతీయ వర్తకం
5. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం

పాఠం - 30

ద్రవ్యోల్బణం

విషయక్రమం

- 30.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
- 30.1 విషయ పరిచయం
- 30.2 ద్రవ్యోల్బణం - నిర్వచనాలు
- 30.3 ద్రవ్యోల్బణం - రకాలు
- 30.3.1 పాక్షిక ద్రవ్యోల్బణం
- 30.3.2 వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం
- 30.3.3 మరుగుపడిన ద్రవ్యోల్బణం
- 30.3.4 ప్రాకుచున్న ద్రవ్యోల్బణం
- 30.3.5 అతి ద్రవ్యోల్బణం
- 30.3.6 ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం
- 30.3.7 స్టాగ్ ఫ్లేషన్
- 30.3.8 డిస్ ఇన్ ఫ్లేషన్
- 30.3.9 రిఫ్లేషన్
- 30.4 ద్రవ్యోల్బణం - అక్షణాలు
- 30.5 ద్రవ్యోల్బణం - ఫలితాలు
- 30.5.1 ఆదాయం సంపిణీ పై ప్రభావం
- 30.5.2 ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితల పై ప్రభావం
- 30.5.3 అంతర్జాతీయ వ్యాపారం పై ప్రభావం
- 30.5.4 ప్రభుత్వ బడ్జెట్ పై ప్రభావం
- 30.5.5 రాజకీయ ప్రభావం
- 30.5.6 సాంఘిక ప్రభావాలు
- 30.6 ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలు
- 30.6.1 డిమాండు ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం
- 30.6.1.1 ద్రవ్యోల్బణ విరామం
- 30.6.2 వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం
- 30.6.3 మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం
- 30.7 ఫిలిప్స్ రేఖ
- 30.8 ద్రవ్యోల్బణం - నివారణ చర్యలు
- 30.8.1 ద్రవ్యపరమైన చర్యలు

- 30.8.2 కోశపరమైన చర్యలు
- 30.8.3 ఇతర చర్యలు
- 30.9 భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం
- 30.9.1 భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి కారణాలు
- 30.9.1.1 ఆదాయ ప్రవాహాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
- 30.9.1.2 వస్తు సేవల ప్రవాహాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
- 30.9.1.3 ఇతర అంశాలు
- 30.9.2 భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి తీసుకుంటున్న చర్యలు
- 30.9.2.1 ద్రవ్యపరమైన చర్యలు
- 30.9.2.2 కోశపరమైన చర్యలు
- 30.9.2.3 ఇతర చర్యలు
- 30.10 సారాంశం
- 30.11 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
- 30.12 పదకోశం
- 30.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
- 30.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

30.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ద్రవ్యోల్బణం, ద్రవ్యోల్బణం లోని రకాలు ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలను వివరించటంతో పాటు భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం గురించి వివరించటం ఈ భాగం ఉద్దేశం. ఈ భాగం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

- * ద్రవ్యోల్బణం, వివిధ అర్థశాస్త్రవేత్తల నిర్వచనాలు
- * ద్రవ్యోల్బణం - లక్షణాలు
- * ద్రవ్యోల్బణంలోని రకాలు
- * ద్రవ్యోల్బణం - వివిధ భావనలు
- * ద్రవ్యోల్బణం యొక్క ఫలితాలు
- * ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలు
- * భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం

30.1 విషయ పరిచయం

మానవజాతికి విపత్కరమైన పరిస్థితిని సృష్టించే సంఘటనలో యుద్ధం, జూదాలు తరువాత ద్రవ్యోల్బణం (Inflation) అనే చెప్పాలి. ద్రవ్యోల్బణం వల్ల దేశంలోని ప్రజలు అనేక కష్టనష్టాలకు గురి అవుతారు. ఇది ప్రతిదేశం ప్రతి వ్యక్తి తమ అనుభవంలో తెలుసుకొన్న సత్యమే. కాబట్టి ముందుగా ద్రవ్యోల్బణం, దాని లక్షణాలు, కారణాలను గురించి వివరంగా తెలుసుకుందాం. తరువాత ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలను, ఆ తరువాత భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణాన్ని తెలుసుకుందాం. ముందుగా ద్రవ్యోల్బణం అంటే ఏమిటో తెలుసుకుందాం.

30.2 ద్రవ్యోల్బణం - నిర్వచనాలు

ధరల స్థాయి నిరంతరము, నిర్విరామంగా పెరగడాన్నే ద్రవ్యోల్బణం (Inflation) అంటారు. అయితే భిన్న అర్థాలతో అనేక మార్లు ఉపయోగించబడే పదాల్లో ద్రవ్యోల్బణం కూడ ఒకటి (Inflation is a much used and abused term). కాబట్టి ద్రవ్యోల్బణానికి వివిధ ఆర్థికవేత్తలు వివిధ రకాల నిర్వచనాలను తెలుసుకోవాలి. ద్రవ్యోల్బణం అంటే అధికంగా కరెన్సీనోట్లు జారీ చేయటమే (Issue of too much currency) అని హాట్లే (Hawtrey) పేర్కొన్నాడు. హెచ్చు ద్రవ్యరాశి తక్కువ వస్తురాశిని తయారుచేయుటయే ద్రవ్యోల్బణం (Too much currency chasing too few goods) అని డాల్టన్ (Prof. Dalton) నిర్వచించాడు. వస్తు సేవలను కొనడానికి ఉపయోగించే ద్రవ్య సప్లయి, అందుబాటులో ఉన్న వస్తురాశి కంటే త్వరితగతిన పెరగడం ఏర్పడుతుందని ఫిషర్ (Prof. Irving Fisher) పేర్కొన్నాడు. వాస్తవానికి ఈ నిర్వచనాలన్ని ద్రవ్యోల్బణానికి కారణాలను తెలియచేస్తాయి. అనేక కారణాల వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడవచ్చు. అందువల్ల కారణాన్ని పొందుపరచకుండా నిర్వచనాన్ని ఇవ్వాలంటే “నిర్విరామం గాను, స్థిరం గాను ధరల స్థాయి పెరుగుతూ ఉన్న స్థితిని ద్రవ్యోల్బణం” అని చెప్పవచ్చు. తాత్కాలికంగా ఏర్పడిన ధరల పెరుగుదలను ద్రవ్యోల్బణం అనకూడదు. ధరలు నిర్విరామంగా పెరుగుచున్నప్పుడే ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడిందని చెప్పవలె. సాధారణంగా జీవన వ్యయ సూచిక లేదా టోకు ధరల సూచికలోని పెరుగుదల ద్రవ్యోల్బణాన్ని తెలుసుకోవటం కోసం ఉపయోగిస్తూ ఉంటారు.

30.3 ద్రవ్యోల్బణం - రకాలు (Types of Inflation)

వివిధ ద్రవ్యోల్బణ నిర్వచనాలను మనం తెలుసుకున్నాం. ప్రస్తుతం ద్రవ్యోల్బణంలోని కొన్ని రకాలను పరిశీలిద్దాం. అవి:

1. పాక్షిక ద్రవ్యోల్బణం
2. వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం
3. మరుగుపడిన ద్రవ్యోల్బణం
4. ప్రాకుతున్న ద్రవ్యోల్బణం
5. అతి ద్రవ్యోల్బణం

30.3.1 పాక్షిక ద్రవ్యోల్బణం (Semi Inflation)

ఆర్థికవ్యవస్థ సంపూర్ణ ఉద్యోగితా స్థాయిని చేరకముందుగానే ఉత్పత్తి, వ్యయ ప్రభావం వల్ల ఏర్పడే ధరల పెరుగుదలను పాక్షిక ద్రవ్యోల్బణం అంటారు. స్వల్ప కాలంలో ఉత్పత్తిని పెంచుట కోసం ప్రయత్నిస్తే, క్షీణ ప్రతిఫల సూత్రం అమలులోనికి వచ్చి ఉపాంత ఉత్పత్తి వ్యయం పెరిగి ధరల స్థాయి పెరుగుతుంది. ఇట్లాంటి ధరల పెరుగుదలను సెమి ఇన్ఫ్లేషన్ (Semi Inflation) గా కీన్స్ వర్ణించినారు.

30.3.2 వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం (True Inflation)

ఆర్థికవ్యవస్థ సంపూర్ణ ఉద్యోగితా స్థాయికి చేరుకున్న తర్వాత, సమిష్టి డిమాండ్ పెరిగినందు వల్ల ఏర్పడే ద్రవ్యోల్బణాన్ని వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం (True Inflation) అంటారు. ఏ స్థితిలో అయితే సమిష్టి డిమాండ్ లో వచ్చిన పెరుగుదల ఇక ఉత్పత్తిని పెంచే స్థితిని కోల్పోతుందో ఆ పరిస్థితి (సంపూర్ణ ఉద్యోగితా స్థాయి)లో ఉండే ధరలు పెరుగుదలను ‘వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం’ గా కీన్స్ వర్ణించాడు.

30.3.3 మరుగుపడిన ద్రవ్యోల్బణం (Suppressed Inflation)

ధరలు పెరుగుతుంటే కాలంలో ప్రభుత్వం రేషనింగ్ ద్వారా ద్రవ్యోల్బణాన్ని అణిచివేయటం జరుగుతుంది. అందువల్ల నిజంగా ధర పెరుగుచూ ఉన్నను ఆ విషయం కన్పించదు. విధించిన నియంత్రణలను ప్రభుత్వం ధరల స్థాయి ఒక్కసారిగా పైకి పోతుంది. దీనినే మరుగుపడిన ద్రవ్యోల్బణం (Suppressed Inflation) లేదా అణచపెట్టబడిన ద్రవ్యోల్బణం అంటారు.

30.3.4 ప్రాకుతున్న ద్రవ్యోల్బణం (Creeping Inflation)

సమిష్టి డిమాండ్ స్వల్పంగా పెరుగుతున్నప్పుడు లేదా స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు కూడా ధరల స్థాయి క్రమంగా పైకి పోతూ ఉండవచ్చు. దీనినే ప్రాకుతున్న ద్రవ్యోల్బణం లేదా నిదానంగా సాగు ద్రవ్యోల్బణం (Creeping Inflation) అంటారు. అంటే గ్రహించలేని విధంగా ధరలు పెరుగుతుంటే దానిని క్రీపింగ్ ద్రవ్యోల్బణం అనవచ్చు. ఇటు వంటి ద్రవ్యోల్బణం హానికరం కాదని కొందరి అర్థశాస్త్రవేత్తల అభిప్రాయం.

30.3.5 అతి ద్రవ్యోల్బణం (Hyper Inflation)

ధరలు పెరుగుదల నిరాటంకంగా సాగిపోతుంటే అతి ద్రవ్యోల్బణం పరిస్థితులు ఏర్పడతాయి. తన అవసరాలను తీర్చుకొనే నిమిత్తం ప్రభుత్వం ఎడతెరుపు లేకుండా కరెన్సీ నోట్లు విడుదల చేస్తూ ఉంటే ద్రవ్య యూనిట్ విలువ తగ్గి ధరలు ఆకాశానకి అంటుతాయి. ద్రవ్య విలువ క్షీణిస్తున్న కారణంగా ప్రజలు ద్రవ్యాన్ని నిల్వ చేయరు. ద్రవ్యాన్ని విలువ నిధిగా ఉపయోగించని కారణంగా ద్రవ్య ప్రసార వేగం చెప్పలేనంతగా ఉంటుంది.

30.3.6 ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం (Deflation)

ద్రవ్యోల్బణానికి వ్యతిరేకమైన పరిస్థితి ప్రతిద్రవ్యోల్బణం (Deflation). నిరవధికంగా ధరల స్థాయి పడిపోతూ ఉండటాన్ని 'ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం' అంటారు. ఆర్థికవ్యవస్థలో ధరల స్థాయి నిర్విరామంగా పడిపోవడమే కాక ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా కూడా తగ్గిపోతూ ఉంటే ఆ పరిస్థితిని ప్రతిద్రవ్యోల్బణంగా (Deflation) పేర్కొంటారు. ఈ ప్రతి ద్రవ్యోల్బణానికి, ద్రవ్యోల్బణానికి రెండింటికి సంబంధించిన కొన్ని భావనలు (Concepts) ఇప్పుడు చూద్దాం.

30.3.7 స్టాగ్ ఫ్లేషన్ (Stagflation)

ఇటీవల కేవలం ధరల స్థాయిలో మార్పులే కాని, జాతీయ ఉత్పత్తి స్థాయిలోను, ఉద్యోగిత, పెట్టుబడులలోను మార్పులు లేకుండా ఉండే పరిస్థితిని "స్టాగ్ ఫ్లేషన్" పేరుతో వ్యవహరించడం జరుగుచున్నది. పేరులో ఉన్నట్లుగానే, ఆర్థికవ్యవస్థలో ఒకానొక ఉద్యోగిత, ఉత్పత్తి స్థాయిలు ఎదుగు బొదుగు లేకుండా నిలచిపోగా (Stagnation), ధరలు మాత్రం నిర్విరామంగా పెరుగుతూ ఉంటాయి. ఈ పరిస్థితి మన దేశంలో 1974 - 1975 సం॥లో ఏర్పడింది.

30.3.8 డిస్ ఇన్ ఫ్లేషన్ (Dis Inflation)

ప్రభుత్వ విధానాల వల్ల ద్రవ్యోల్బణాన్ని అదుపు చేస్తే వచ్చిన ధరల స్థాయి (ఉత్పత్తి, ఉద్యోగిత తగ్గకుండా) తగ్గుదలను డిస్ ఇన్ ఫ్లేషన్ (Dis Inflation) అంటారు. ఇందులో ధరల స్థాయి తగ్గుదల ప్రభుత్వ విధానాల యొక్క పరిణామమే. ఇంకో విధంగా చెప్పాలంటే నిరుద్యోగిత ఏర్పడకుండా ద్రవ్యోల్బణం పరిస్థితి అదుపుచేసి ధరలను తగ్గించటాన్ని 'డిస్ ఇన్ ఫ్లేషన్' అంటారు.

30.3.9 రిఫ్లేషన్ (Reflation)

ధరల స్థాయి తగ్గుతూ ఉన్నందువల్ల ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలు తగ్గిపోతూ ఉంటే ఆ పరిస్థితిని ప్రతిద్రవ్యోల్బణం (Deflation) అంటారు. ఈ స్థితి వాంఛనీయం కాదు. కాబట్టి ప్రతి ద్రవ్యోల్బణాన్ని అదుపుచేయడం కోసం ప్రభుత్వం ధరల స్థాయి పెంచడాన్నే 'రిఫ్లేషన్' అంటారు. అంటే ఉద్దేశపూర్వకంగా ప్రభుత్వం ధరలను పెంచటం.

అయితే ఇన్ ఫ్లేషన్ లో పెరుగుదల మార్కెట్ శక్తుల ప్రభావం, రిఫ్లేషన్ లో పెరుగుదల ప్రభుత్వ విధానాల ప్రభావం. అలాగే డిఫ్లేషన్ (ప్రతిద్రవ్యోల్బణం), డిస్ ఇన్ ఫ్లేషన్ రెండింటిలోనూ ధరలు తగ్గుతాయి. మొదటి దానిలో మార్కెట్ శక్తుల వల్ల, రెండో దానిలో ప్రభుత్వ విధానాల వల్ల ధరలు తగ్గుతాయి.

30.4 ద్రవ్యోల్బణం - లక్షణాలు

ఆర్థికవ్యవస్థలో ద్రవ్యోల్బణం ఏ కారణం వల్ల ఏర్పడినప్పటికీ, ద్రవ్యోల్బణం ఈ క్రింది ప్రధాన లక్షణాలు కలిగి ఉంటుంది.

1. మొదటి లక్షణం నిరవధికంగా ధరలు పెరగటం.
2. ఒకవేళ ద్రవ్యోల్బణం కారణాల వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడినప్పటికీ ద్రవ్య సప్లయ పెరిగి తీరవలసిందే. ఎందుకంటే ద్రవ్య సప్లయ పెరగనిదే పైకి పోయిన ధరల స్థాయి నిలబడదు.
3. ధరల పెరుగుదల కారణంగా ద్రవ్యానికి డిమాండ్ పెరుగుతుంది. ధరల పెరుగుదల నిర్విరామంగా సాగుతూ ఉంటే ద్రవ్యం సప్లయ కొరతగా ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది.
4. వేతన ధరల వర్తం (Wage Price Spiral) ఏర్పడుతుంది. ధరలు పెరుగుతున్న కారణంగా శ్రామికులు హెచ్చు వేతనాలను కోరతారు. అందువల్ల వేతనాలు స్థాయి అధికంగా ఉంటుంది. వేతనాలు అధికమయినప్పుడు ఉత్పత్తి వ్యయం పెరిగి మళ్ళీ ధరల స్థాయి పైకి పోతుంది. ఈ విధంగా జరుగుతూ పోతూ ఉంటే ఒక విష వలయం (Vicious Circle) ఏర్పడుతుంది. దీనినే 'వేతన - ధరల వర్తము అంటారు'.

30.5 ద్రవ్యోల్బణం ఫలితాలు (Effects of Inflation)

ద్రవ్యోల్బణం ఫలితాలు సమాజంలో అనేక విధాలుగా ఉంటాయి. ధరల స్థాయిలో మార్పులు ఆర్థిక కార్యకలాపాలను ప్రభావితం చేస్తాయి. అందువల్ల ఆదాయం పంపిణీ, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితా స్థాయిలో అనేక మార్పులు వస్తాయి.

30.5.1 ఆదాయం పంపిణీ పై ప్రభావం

ఆదాయ పంపిణీ పై ద్రవ్యోల్బణం ప్రభావాన్ని తెలుసుకోవటం కోసం సమాజాన్ని మూడు వర్గాలుగా కీన్స్ వర్గీకరించాడు. వారి పై ద్రవ్యోల్బణం ప్రభావం తెలుసుకుందాం.

1. నిశ్చితమైన ఆదాయం వచ్చే వారు (Fixed Income Group)
2. వ్యాపారస్తులు (Business Class)
3. ఋణాలిచ్చువారు, ఋణాలు పుచ్చుకొనే వారు (Creditors and Debtors)

ద్రవ్యోల్బణం అంటే నిర్విరామంగా ధరలు పెరగటం అని అంటారు. అయితే నిశ్చిత ఆదాయ వర్గం వారి ఆదాయం పెరగదు. ఒక వేళ వారి ఆదాయం పెరిగినా ధరల పెరుగుదలతో పోలిస్తే, ఆదాయంలో పెరుగుదల అతి స్వల్పంగా ఉంటుంది. అందుచేత నిశ్చిత ఆదాయం వచ్చేవారు ద్రవ్యోల్బణం ఉన్నప్పుడు నష్టపోతారు. ప్రతి ద్రవ్యోల్బణమప్పుడు ధరలు తగ్గుతాయి. కాబట్టి వీరు లాభ పడతారు.

ద్రవ్యోల్బణం ఉన్నప్పుడు వ్యాపారస్తులకు లాభాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. వీరు చేసే వ్యయాలు, చెల్లించే వేతనాలు మొదలగున్నవి గత ఒప్పందం ప్రకారం ఉంటాయి. కాబట్టి వ్యయాలు పెరగవు కాని ధరలు పెరుగుతాయి. కాబట్టి అధిక లాభాలు వస్తాయి. ధరలు ఎంత త్వరగా పెరిగితే అంత అధికంగా వీరు లాభిస్తారు. అయితే ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం సమయంలో ధరలు తగ్గటం వల్ల వ్యాపారస్తులు నష్టపోతారు.

ద్రవ్యోల్బణం ఉన్నప్పుడు ఋణం ఇచ్చిన వారు నష్టపోతారు. ఎందుకంటే వారికి తిరిగి చెల్లించబడే ద్రవ్యం విలువ వారిచ్చిన దానికన్నా తక్కువగా ఉంటుంది. ఋణం తీసుకున్నవారు లాభపడతారు. ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం సమయంలో ఋణదాతలు లాభిస్తారు, ఋణగ్రహీతలు నష్టపోతారు.

కాబట్టి ద్రవ్యోల్బణం సమయంలో నిశ్చిత ఆదాయ వర్గం వారి నుండి వ్యాపారస్తులకు, దగ్గరకు ఆదాయం పునః పంపిణీ జరిగితే ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం సమయంలో వ్యాపారస్తుల నుండి నిశ్చిత ఆదాయ వర్గానికి ఆదాయం పునః పంపిణీ జరుగుతుంది.

30.5.2 ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితల పై ప్రభావం

ద్రవ్యోల్బణం ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితల పై ప్రోత్సాహకరమైన ప్రభావం చూపుతుంది. ధరలు పెరగడంతో లాభాలు పెరుగుతాయి. కాబట్టి ఉత్పత్తిదారులు ఉత్పత్తిని పెంచుతారు. అందువల్ల ఉద్యోగితా స్థాయి కూడా పెరుగుతుంది. అయితే నిరవధికంగా ధరలు పెరుగుతుంటే లేదా అతి ద్రవ్యోల్బణం ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితల పై హానికరమైన ప్రభావం ఉంటుంది. ఒక స్థితి దాటిన తరువాత ఉత్పత్తి పరిమాణం డిమాండ్ కన్నా ఎక్కువ అవుతుంది. ఫలితంగా ధరలు తగ్గి నష్టాలు వస్తాయి. పరిశ్రమలు మూసివేయబడటం, నిరుద్యోగం ఏర్పడి ఆర్థిక సంక్షోభం ప్రారంభం అవుతుంది. ద్రవ్యోల్బణ కాలంలో అక్రమ మార్గంలో లాభాలు సంపాదించే వర్గం బలపడుతుంది. నల్ల బజార్లు ఏర్పడి, నల్ల ధనం పేరుకు పోతుంది. ఈ విధంగా ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆర్థిక, సాంఘిక సంక్షోభం ఏర్పడుతుంది. కాబట్టి ధరలు పెరుగుదల అనేది కొంత స్థాయి వరకే లాభదాయకం.

ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం అనగా ధరలు తగ్గటం. ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం దేశ ఉత్పత్తి, ఉద్యోగితలను నిరుత్సాహపరుస్తుంది. లాభాలు తగ్గటం వల్ల నష్టాలు వస్తాయి. అందువల్ల ఉత్పత్తి తగ్గి నిరుద్యోగితకు దారి తీస్తుంది. ఫలితంగా ఆర్థికవ్యవస్థలో ఆర్థిక మాంద్యం ఏర్పడుతుంది.

30.5.3 అంతర్జాతీయ వ్యాపారం పై ప్రభావం

ద్రవ్యోల్బణం అంతర్జాతీయ వ్యాపారం పై కూడా ప్రభావాన్ని చూపుతుంది. ద్రవ్యోల్బణం స్థాయి హెచ్చుగా ఉన్నప్పుడు ధరలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. కాబట్టి ఎగుమతులు తగ్గుతాయి. దిగుమతులు పెరుగుతాయి. తద్వారా విదేశ వ్యాపారంలో లోటు ఏర్పడవచ్చు.

30.5.4 ప్రభుత్వ బడ్జెట్ పై ప్రభావం

ద్రవ్యోల్బణ సమయంలో ప్రభుత్వ ఆదాయం పెరుగుతుంది. ఆదాయాలు పెరగటం వల్ల పన్నుల ద్వారా వచ్చే రాబడి పెరుగుతుంది. బడ్జెట్లో మిగులు ఏర్పడుతుంది. ప్రతిద్రవ్యోల్బణ సమయంలో ప్రభుత్వ ఆదాయం తగ్గుతుంది. అయితే నిరుద్యోగం నివారించుట కోసం ప్రభుత్వ వ్యయం పెంచవలసి వస్తుంది. కాబట్టి బడ్జెట్లో లోటు ఏర్పడుతుంది.

30.5.6 సాంఘిక ప్రభావాలు

ద్రవ్యోల్బణం వల్ల సమాజం పై హానికరమైన ప్రభావాలు ఏర్పడతాయి. ధనిక, పేదల మధ్య వ్యత్యాసం పెరుగుతుంది. దీనికి నిరుద్యోగిత తోడు కావటంతో, యువ తరంలో అశాంతి ప్రబలి, యువకులు విద్యా విషయ వ్యాసంగాలనే కాక, రాజకీయ వ్యవహారాల్లో మితి మీరిన శ్రద్ధ చూపటం తట్టస్థిస్తుంది. దొంగతనం, దోపిడి, వ్యభిచారం లాంటి దుష్ప్రభావాలు కూడా ఏర్పడతాయి.

ద్రవ్యోల్బణం వల్ల భాగ్యవంతులకు అనుకూలంగా సంపద పునర్విభజన జరుగుతుంది. ఆదాయం, సంపదల్లో అసమానత పెరుగుతుంది. పేద వర్గాలు మరింత ఇబ్బంది పడతారు. వేతనం ఆర్జించే వారు సమ్మేల ద్వారా వారి ఆదాయాలను పెంచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తారు. కరెన్సీ విలువ తగ్గుతుంది. వ్యక్తులు వారి జీవితంలో చేసిన మొత్తం సొదుపు ద్రవ్యోల్బణం ద్వారా హరించుకు పోతుంది. ఈ విధంగా సంఘంలో అనేకమైన సాంఘిక పరిణామాలు ఏర్పడతాయి.

ద్రవ్యోల్బణం, ప్రతిద్రవ్యోల్బణం రెండూ హానికరమైనవే. అందుకే ద్రవ్యోల్బణం అన్యాయమని, ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం ఆచరణ యోగ్యం కాదని పేర్కొంటారు.

30.6 ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలు (Theories of Inflation)

వివిధ ఆర్థికవేత్తల పరిశోధనల ఫలితంగా, ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడటానికి కారణాలను తెలిపే మూడు ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలు రూపొందించబడ్డాయి. (1) సమిష్టి డిమాండ్, సమిష్టి సప్లయ్ మించి ఉన్నప్పుడు ధరల స్థాయి పెరుగుతుందని తెలిపే సిద్ధాంతం మొదటిది. దీనినే 'డిమాండ్ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం' అంటారు. (2) వేతనాలు పెరగటం వల్ల లేదా ఉత్పత్తి వ్యయంలో చేరే మరే అంశమైనా పెరగడం వల్ల ధరల స్థాయి పెరుగుతుందనే సిద్ధాంతం రెండవది. దీనినే 'వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం' అంటారు. (3) పై రెండు కారణాల సమ్మేళనం వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడుతుందని తెలిపేది మూడో సిద్ధాంతం. దీనిని 'మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం' అంటారు.

30.6.1 డిమాండ్ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం (Demand pull Inflation)

ఇది సాంప్రదాయంగా వస్తున్న ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతం. సమిష్టి సప్లయి కన్నా, సమిష్టి డిమాండ్ త్వరితగతిన పెరగడం వల్ల ధరలు, వేతనాలు పెరుగుతాయి. ఇట్లాంటి ధరల పెరుగుదలనే “డిమాండ్ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం” (Demand Generated Inflation) అంటారు. ద్రవ్య సప్లయి పెరిగిన పరిమాణంలో సమిష్టి డిమాండ్ పెరగటం, సమిష్టి డిమాండ్ పెరిగిన మేరకు ధరలు పెరగటం జరుగుతుంది. ప్రభుత్వం లోటు బడ్జెట్ను అవలంబించినప్పుడు, దీర్ఘకాల కాలమున్న ప్రాజెక్టులను చేపట్టినప్పుడు, వస్తువుల ఉత్పత్తి వెంటనే జరగదు. కాని ఈ లోపుగానే ప్రజలకు ఆదాయాలు పెరుగుతాయి. ప్రజలకు లభించిన ఆదాయంలో ఎక్కువ భాగం వస్తు సేవలను కొనడానికి ఉపయోగిస్తారు. అంటే సమిష్టి డిమాండ్ పెరుగుతుంది. సమిష్టి డిమాండ్ పెరిగినందున ధరలు పెరుగుతాయి. కాబట్టి దీనిని ‘డిమాండ్ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం’ అంటారు.

డిమాండ్ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలు రెండు రకాలు.

1. ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతంలో నమ్మకం ఉన్న ఆర్థికవేత్తలు (ఫిషర్, హాట్రే, పిగూ, రాబర్ట్ సన్ మొదలైనవారు) ద్రవ్యరాశి పెరగటం వల్ల ఆర్థికవ్యవస్థలో కొనుగోలు శక్తి పెరిగి ధరల స్థాయి పైకి పోతుందనే అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారు. ద్రవ్యరాశి రెట్టింపయితే ధరల స్థాయి రెట్టింపు అవుతుందనేది వీరి సిద్ధాంతం. అయితే ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం ధరలు పెరిగే ప్రక్రియను విశ్లేషణ చేయలేక పోయింది. ద్రవ్యం పెరిగినప్పుడు అది ఏ ఏ మార్గాల గుండా ప్రవహించి సమిష్టి డిమాండ్ స్థాయిని పెంచుతుంది అనేది ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.
2. కీన్స్ ఆదాయ, వ్యయ ధరల సిద్ధాంతం డిమాండ్ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణాన్ని విశ్లేషణ చేసి వివరిస్తుంది. పెట్టుబడి వ్యయం, పాదుపును మించి ఉంటే సమిష్టి డిమాండ్ పెరుగుతుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థలో వరులు నిరుద్యోగ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు, సమిష్టి డిమాండ్ పెరిగితే ఉత్పత్తి, ఉద్యోగిత పెరుగుతాయి. సమిష్టి సప్లయ్ పెరుగుతుంది. అటువంటి సమయంలో ధరల స్థాయి పెరగవలసిన పని లేదు. అయితే క్షీణ ప్రతిఫలాలూ ఏర్పడటం వల్ల గాని, ఉత్పత్తిని పెంచడంలో ప్రతి బంధకాలు ఏర్పడటం వల్ల గాని, ఉపాంత ఉత్పత్తి వ్యయంపెరిగి ధరలు పెరగవచ్చు. ఇట్లాంటి ధరల పెరుగుదలను ‘పాక్షిక ద్రవ్యోల్బణం’ (Semi Inflation)గా కీన్స్ పేర్కొన్నాడు. ఆర్థికవ్యవస్థ సంపూర్ణోద్యోగిత స్థాయికి చేరుకొన్న తర్వాత సమిష్టి డిమాండ్ పెరిగితే ఉత్పత్తి పెరిగే అవకాశం లేదు. కాబట్టి ధరల స్థాయి పెరుగుతుంది. ఆర్థికవ్యవస్థ సంపూర్ణోద్యోగిత స్థితికి చేరుకోగానే సమిష్టి డిమాండ్ ఏ శాతంలో పెరిగితే ధరలు ఆ శాతంలో పెరుగుతాయి. దీనినే కీన్స్ ‘వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం’గా పేర్కొన్నాడు. వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం (True Inflation) సంపూర్ణోద్యోగిత చేరుకున్న తర్వాత మాత్రమే ఏర్పడుతుంది.

30.6.1 ద్రవ్యోల్బణం విరామం

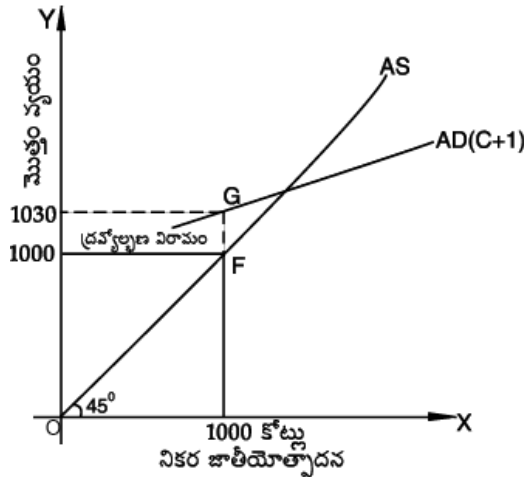
ఆర్థికవ్యవస్థలో మొత్తం వ్యయ ప్రవాహం (Total Spending Flow) ప్రాముఖ్యాన్ని కీన్స్ నొక్కి చెప్పుతూ, ఆ సందర్భంలో ‘ద్రవ్యోల్బణ విరామం’ అనే భావన కీన్స్ ప్రవేశ పెట్టాడు. ఆధార సంవత్సర (Base Year) ధరల ప్రకారం ఉత్పత్తి విలువ కంటే హెచ్చుగా ఉన్న వ్యయాన్ని ద్రవ్యోల్బణ విరామం (Inflationary Gap)గా నిర్వచించటం జరిగింది. ప్రభుత్వం, ఉత్పాదక సంస్థలు, వినియోగదారులు - వీరందరూ సంపూర్ణోద్యోగిత స్థితి వద్ద ఉత్పత్తి చేయగల వస్తురాశి కంటే హెచ్చు వస్తురాశిని కొనే ప్రయత్నం చేసినట్లయితే ధరల స్థాయి పెరుగుతుంది. అంటే సంపూర్ణోద్యోగిత ఉన్నప్పుడు ఉండవలసిన వ్యయం కన్నా హెచ్చుగా వ్యయం (సమిష్టి డిమాండ్) ఉన్నట్లయితే ఆ తేడా ‘ద్రవ్యోల్బణ విరామం’ అవుతుంది. ద్రవ్యోల్బణ పరిమాణాన్ని సూచించడం కోసం కీన్స్ ఈ ద్రవ్యోల్బణ విరామ భావనను రూపొందించాడు.

సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి వద్ద ఉండే పాదుపు కన్నా, పెట్టుబడి వ్యయం హెచ్చుగా ఉంటే, ఆర్థికవ్యవస్థలో ఉత్పత్తి చేయగల వస్తురాశిని మించి సమిష్టి డిమాండు ఉంటుంది. వినియోగ, ఉత్పాదక వస్తువుల మొత్తం సప్లయి కన్నా, సమిష్టి డిమాండ్ ఎక్కువగా ఉండటం వల్ల ధరలు పెరుగుతాయి. ఎందుకంటే సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయికి ఆర్థికవ్యవస్థ చేరుకున్న తరువాత జాతీయోత్పాదన పెరిగే అవకాశం ఉండదు. దీనిని ఒక రేఖా చిత్రం ద్వారా కూడా వివరించవచ్చు.

సంపూర్ణోద్యోగితను తెచ్చిపెట్టే ఆదాయ స్థాయి రూ. 1000 కోట్లుగా పటం 30.1లో చూపటం జరిగింది. కాని సంఘంలో వినియోగ వ్యయం, పెట్టుబడి వ్యయం కలిపి (C + I) రూ. 1030 కోట్లు ఖర్చు జరుగుతుంది. పటంలో G కి F కి ఉన్న తేడా రూ. 30 కోట్లు. ఈ

తేడానే 'ద్రవ్యోల్బణ విరామం' అంటారు. సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయిని తెచ్చిపెట్టే ఆదాయ స్థాయిని మించి మొత్తం వ్యయం ఎంత ఉంటుందో దానిని 'ద్రవ్యోల్బణ విరామం'గా చెప్పటం జరుగుతుంది.

రేఖా పటం - 30.1

ద్రవ్యోల్బణానికి వ్యతిరేకమైన పరిస్థితి ప్రతిద్రవ్యోల్బణం. సంపూర్ణోద్యోగితలో ఉండవలసిన వ్యయం కన్నా తక్కువగా సమిష్టి డిమాండ్ ఉన్నట్లయితే దానిని ప్రతిద్రవ్యోల్బణ విరామం (Deflationary Gap) అంటారు. సంపూర్ణోద్యోగితలో ఉండే ఆదాయ స్థాయి వద్ద, ఉండవలసిన పాదువుకు సమానంగా పెట్టుబడి వ్యయం ఉండవలె. అట్లా పెట్టుబడి వ్యయం లేకపోయినట్లయితే సంపూర్ణోద్యోగిత స్థితికి ఆర్థికవ్యవస్థ చేరలేదు. అట్లాంటి స్థితిలో పాదువుతో పోల్చి చూసినపుడు పెట్టుబడి వ్యయంలోని లోటును ప్రతిద్రవ్యోల్బణ విరామం అంటారు. దీని వల్ల ధరల స్థాయి పడిపోతుంది.

30.6.2 వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం (Cost - Push Inflation)

ఉత్పత్తి వ్యయంలో పెరుగుదల వల్ల సాధారణ ధరల స్థాయి పెరిగి ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడగలదని చెప్పే సిద్ధాంతాన్ని రెండో ప్రపంచ యుద్ధం తరువాత కాలంలో ప్రతిపాదించారు. దీనినే ఆధునిక ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతం అని అంటారు. సమిష్టి డిమాండ్ స్థిరంగా ఉన్నా, ఉత్పత్తి వ్యయం పెరిగినందు వల్ల ధరల స్థాయి పెరుగుతుందని వీరి అభిప్రాయం. ఆర్థికవ్యవస్థలో ఏకస్వామ్యం, పరిమిత స్వామ్యాలు ఉన్నందు వల్ల ఉత్పత్తి వ్యయాలు పెరుగుతాయి. వస్తువుల మార్కెట్లోని, శ్రామికుల మార్కెట్లోని అసంపూర్ణ పోటీ పరిస్థితులు ఏర్పడటం వల్ల 'వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం' (Cost - Push Inflation) ఏర్పడుటకు అవకాశం కలుగుతుందని హార్వర్డ్ G. మోల్టన్, సిడ్నివైన్ ట్రాబ్ మొదలైన ఆర్థికవేత్త అభిప్రాయం. ఉత్పత్తి వ్యయాన్ని బట్టి ధరలు నిర్ణయమవుతాయని, ఉత్పత్తి వ్యయం పెరిగినపుడు ధరల స్థాయి పెరుగుతుందని వీరి అభిప్రాయం. అనేక దేశాల్లో బలవత్తరమైన కార్మిక సంఘాలు (Trade Unions) ఉండటం వల్ల శ్రామికుల ఉత్పాదకత పెరుగుదల కన్నా వేతనాల రేటును పెంచుకోగల్గుతున్నారు. దీని ఫలితంగా ఉత్పత్తి వ్యయాలు పెరిగి ధరలు పెరుగుతున్నాయి. దీనినే వేతన ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం (Wage - Push Inflation) అని కూడా అనవచ్చు.

శ్రామికుల ఉత్పాదన పెరిగిన రేటులోనే వేతనాలలో పెరుగుదల రేటు కూడా ఉంటే ఉత్పత్తి వ్యయం పెరగదు. ఉదాహరణకు వేతనాల పెరుగుదల సంవత్సరానికి 6 శాతంగా ఉండి, శ్రామికుల ఉత్పాదనలో పెరుగుదల 3 శాతంగా మాత్రమే ఉంటే ఉత్పత్తి వ్యయం పెరుగుతుంది. ఫలితంగా ధరల స్థాయి పెరిగి ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడుతుంది. వేతనాల రేటును మార్కెట్లో డిమాండ్, సప్లయ శక్తులు నిర్ణయించలేవని, కార్మిక సంఘాల శక్తి ఆధారపడి ఉంటుందనే ప్రమేయం పై ఈ సిద్ధాంతం ఆధారపడి ఉంది. శ్రామికులకు గల డిమాండ్, సప్లయని మించి లేకపోయినప్పటికీ కార్మిక సంఘాలు వేతన స్థాయిని పెంచుకోగలిగిన స్థితిలో ఉన్నాయి. కార్మికులు సమ్మె

చేస్తారనే భయంతో యజమానులు వారి కోరికలను మన్నించి వేతనాల రేటును పెంచుతున్నారు. ఈ విధంగా ఉత్పత్తి వ్యయం పెరగటం వల్ల ఉత్పాదక సంస్థలు తాము ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుల ధరలను పెంచుతున్నారు. అయితే వేతనాలు, ధరలు పెరిగిన మేరకు అధికంగా ద్రవ్యం కావలసి వస్తుంది. ద్రవ్యాధికారులు ద్రవ్య సప్లయ్ ని పెంచకపోయినట్లయితే పైకిపోయిన ధరల స్థాయి స్థిరంగా ఉండలేదు. ఫలితంగా నిరుద్యోగిత ఏర్పడుతుంది. వేతనాలు పెరగటం వల్ల ధరలు పెరిగినప్పుడు ద్రవ్య సప్లయ్ ని పెంచకపోయినట్లయితే నిరుద్యోగిత ఏర్పడి తీరుతుంది. అట్లాంటి నిరుద్యోగిత నివారించటానికి ప్రయత్నించి ద్రవ్య సప్లయ్ ని పెంచటం వల్లనే అనేక దేశాల్లో ద్రవ్యోల్బణం నిరాటంకంగా కొనసాగుతున్నది.

వేతనాల పెరుగుదల వల్లనే గాక ఉత్పత్తి వ్యయంలో చేరే మరే అంశం (ఉదాహరణకు ముడి పదార్థాల ధరలు) పెరిగినా వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడుతుంది. అదేగాక ఆధునిక ఆర్థికవ్యవస్థల్లో ఆర్థిక శక్తి కేంద్రీకరణ హెచ్చుగా ఉంటున్నది. ఏకస్వామ్యాలు, పరిమితిస్వామ్యాలు ఉన్న పరిస్థితుల్లో వ్యయస్థాపకులు ధరలను పెంచి వారి లాభాలను పెంచే శక్తి కలిగి ఉన్నారు. దీని వల్ల ధరలు పెరుగుతాయి. దీనిని లాభ ప్రేరిత (Profit Push) వ్యయ ద్రవ్యోల్బణమని చెప్పవచ్చు. ఏ పరిశ్రమలో ఆర్థిక శక్తి కేంద్రీకరణ హెచ్చుగా ఉంటుందో, ఏ పరిశ్రమల్లో ఉత్పాదక సంస్థలు ధరను నిర్ణయించటంలో ఆర్థిక శక్తి కేంద్రీకరణ హెచ్చుగా ఉంటుందో, ఏ పరిశ్రమల్లో ఉత్పాదక సంస్థలు ధరను నిర్ణయించటంలో ఆర్థిక శక్తి కేంద్రీకరణ హెచ్చుగా ఉంటుందో, ఏ పరిశ్రమల్లో ఉత్పాదక సంస్థలు ధరను నిర్ణయించటంలో స్వేచ్ఛ ఉంటుందో ఆ పరిశ్రమల్లో వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం ఉద్భవిస్తుంది. సమిష్టి డిమాండ్ ను తగ్గించగలిగిన ద్రవ్య, కోశ విధానాలవారూ ఇట్లాంటి ద్రవ్యోల్బణాన్ని నివారించలేము. సమిష్టి డిమాండ్ ను బట్టి ధరలు, వేతనాలు మారవు కాబట్టి ఈ విధానాలు జయప్రదం కావు. ఆ విధానాలను అమలు జరిపినట్లయితే నిరుద్యోగిత ఏర్పడటం తప్పనిసరి అవుతుంది. కాబట్టి ప్రత్యేక చర్యలు అవసరమౌతాయి.

30.6.3 మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం (Mixed Inflation)

కొందరి ఆర్థికవేత్తల అభిప్రాయంలో ద్రవ్యోల్బణం పూర్తిగా డిమాండ్ ప్రేరితమైనదిగా కాని లేదా వ్యయ ప్రేరితమైనదిగా కాని ఉండక, రెండూ కలిసి ఉంటాయి. దీనినే మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం అంటారు. అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాల అనుభవాన్ని బట్టి మల్ట్ (Charles L. Schultze) అనే ఆర్థికవేత్త ఈ మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు. ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక శక్తుల కేంద్రీకరణ లేకపోయినప్పటికీ, సమిష్టి డిమాండ్ మొత్తం మీద అధికంగా లేకపోయినప్పటికీ, సమిష్టి డిమాండ్ నిర్మాణం (Structure of Composition of Demand) లోని మార్పుల వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఉత్పన్నం కాగలదని మల్ట్ వాదన. ఈ సిద్ధాంతాన్ని “నిర్మాణగతమైన ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతం” అని కూడ అంటారు. ఈ సిద్ధాంతం కొన్ని ప్రమేయాల పై ఆధారపడి ఉంది.

1. డిమాండ్ పెరిగినప్పుడు ధరలు, వేతనాలు పెరిగే లక్షణాన్ని కలిగి ఉంటాయి. అయితే డిమాండ్ తగ్గినప్పుడు తగ్గే లక్షణం ఉండదు.
2. ఆర్థిక వనరులు (ఉత్పాదకాలు) క్షీణిస్తున్న పరిశ్రమల నుంచి అభివృద్ధి చెందుతున్న పరిశ్రమలకు త్వరితగతినీ మారవు. నిర్మాణగతమైన అడ్డంకుల వల్ల ఇది సాధ్యం కాదు.

అభివృద్ధి చెందుచున్న ఆర్థికవ్యవస్థల్లో వినియోగదారుల అభిరుచులు, కోరికలు తరచుగా మార్పు చెందుతూ ఉంటాయి. ఫలితంగా కొన్ని వస్తువులకు డిమాండ్ పెరగటం, మరికొన్ని వస్తువులకు డిమాండ్ తగ్గటం జరుగుతుంది. ఏ వస్తువులకు డిమాండ్ పెరుగుతుందో ఆ వస్తువులను తయారుచేసే పరిశ్రమలు అభివృద్ధి చెందటం, ఏ వస్తువులకు డిమాండ్ తగ్గుతుందో ఆ వస్తువులను తయారుచేసే పరిశ్రమలు క్షీణించాలి. కాని పై ప్రమేయాల వల్ల డిమాండ్ తగ్గిన వస్తువులను తయారుచేసే పరిశ్రమలు క్షీణించవు. సమిష్టి డిమాండ్ స్థిరంగా ఉన్నప్పటికీ దాని నిర్మాణంలో కలిగే పై మార్పుల వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఎట్లా ఏర్పడుతుందో ఇప్పుడు చూద్దాం.

ఏ వస్తువులకయితే డిమాండ్ పెరుగుతుందో ఆ వస్తువుల ధరలు పెరుగుతాయి. ఆ వస్తువులను తయారుచేసే పరిశ్రమలు శ్రామికులను, ఇతర ఉత్పాదకాలను ఇదివరికంటే హెచ్చుగా డిమాండ్ చేస్తాయి. ఫలితంగా వేతనాలు కూడా పెరుగుతాయి. ఇట్లా అభివృద్ధి చెందుతున్న పరిశ్రమల్లోనూ, రంగాల్లోనూ ధరలు, వేతనాలు పెరుగుతాయి. ఏ వస్తువులకయితే డిమాండ్ తగ్గుతుందో ఆ వస్తువుల ధరలు తగ్గుతాయా అనే ప్రశ్న కలుగుతుంది. డిమాండ్ తగ్గినప్పటికీ ధరలు, వేతనాలు కిందికిపోయే స్వభావం లేకపోవటం వల్ల అవి తగ్గవు. ఎందుకనగా అభివృద్ధి చెందుతున్న పరిశ్రమల్లో వేతనాల స్థాయి పెరగటం వల్ల క్షీణిస్తున్న (డిమాండ్ తగ్గుచున్న) పరిశ్రమల్లో కూడా అదే వేతనాలు చెల్లించవలసి ఉంటుంది. సంస్థలు ఉత్పత్తి వ్యయాన్ని బట్టి తమ వస్తువుల ధరలను నిర్ణయిస్తాయి. కాబట్టి వేతనాలు పెరగటం

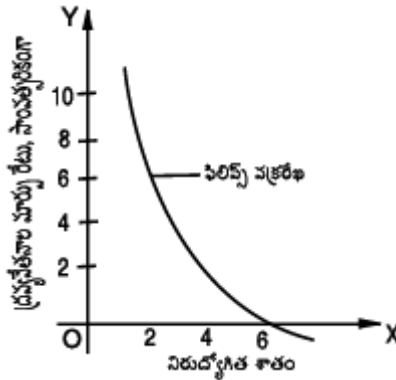

వల్ల ధరలను కూడా పెంచవలసి వస్తుంది. ఇట్లా డిమాండ్ తగ్గుతున్నప్పటికీ ఆ పరిశ్రమలు ధరలను పెంచవలసిన స్థితి ఏర్పడుతుంది. ఈ కారణాల వల్ల అభివృద్ధి చెందుతున్న పరిశ్రమల్లో డిమాండ్ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం (Excess Demand Inflation), క్షీణిస్తున్న పరిశ్రమల్లో వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణాలు కలసి ఉండటం వల్ల దీనిని మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం (Mixed Inflation) గా గుర్తిస్తారు. దీనినే నిర్మాణగతమైన ద్రవ్యోల్బణం అని కూడా అంటారు. వెనుకబడిన లేదా అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థికవ్యవస్థల్లో ఉత్పత్తుల్లో ఏర్పడే ఒడుదుడుకుల వల్ల కూడా ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడుతుంది.

30.7 ఫిలిప్స్ రేఖ (Philips Curve)

(ప్రొ. A.W. ఫిలిప్స్ (Prof. A. W. Philips) అనే శాస్త్రవేత్త బ్రిటన్ లో 1861 - 1913 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో లభించిన సమాచారాన్ని ఆధారంగా తీసుకొని నిరుద్యోగితకు, ద్రవ్యవేతనాల్లోని మార్పు రేటుకు గల సంబంధాన్ని పరిశోధించాడు. అతని పరిశోధనలో, నిరుద్యోగితా స్థాయికి, ద్రవ్య వేతనాల్లోని మార్పు రేటుకూ ఉన్న సంబంధం వక్రరేఖాత్మకమైనదని ఋజువుచేసింది.

రేఖా పటం - 30.2

రేఖా పటం - 30.2లో OX అక్షం మీద నిరుద్యోగిత శాతం చూపబడింది. నిరుద్యోగిత పరిమాణం ఉన్న ఉద్యోగిత పరిమాణంలోని శాతంగా తీసుకోవటం జరిగింది. అతని పరిశోధన సమాచారాన్ని బట్టి నిరుద్యోగిత సుమారు 6 శాతం ఉన్నప్పుడు వేతనాల మార్పు రేటు సున్నా అయింది. నిరుద్యోగిత 6 శాతం కంటే ఎక్కువగా ఉంటే వేతనాల మార్పు రేటు ఋణాత్మకం అవుతుంది. నిరుద్యోగిత 2 శాతం కంటే తక్కువగా ఉంటే వేతనాల మార్పు రేటు సుమారు 10 శాతం వరకూ ఉంటుంది. ఈ వక్రరేఖ ఆధారంగా ఫిలిప్స్ కొన్ని సూచనలు చేశాడు.

1. నిరుద్యోగితా స్థాయికి - వేతనాల మార్పు రేటుకూ ఉన్న సంబంధం విలోమ సంబంధం.
2. నిరుద్యోగితా స్థాయి ఎక్కువగా ఉంటే, వేతనాల మార్పు రేటు తక్కువగా ఉంటుంది. (ఎందుకంటే శ్రామికుల సప్లయ్ అధికంగా ఉంటే వేతన రేట్లు పడిపోతాయి. కాబట్టి వేతనాల రేటులో మార్పు ఉండదు). నిరుద్యోగిత స్థాయి తక్కువగా ఉంటే, వేతనాల మార్పు రేటు స్థాయి ఎక్కువగా ఉంటుంది.
3. అంటే నిరుద్యోగిత తక్కువగా ఉన్నప్పుడు కార్మిక సంఘాల ప్రాబల్యం వల్ల వేతనాల రేట్లు త్వరితగతిన పెరుగుతాయి. నిరుద్యోగిత హెచ్చుగా ఉన్నప్పుడు వేతనం రేట్లు పడిపోతాయి.

ఈ వివరణ ప్రధానంగా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలకు వర్తిస్తుంది. కార్మిక సంఘాల ప్రభావాన్ని విశ్లేషించడంలో ఇది ఉపయోగపడుతుంది. నిరుద్యోగిత తక్కువగా ఉన్నప్పుడు, వేతనాల మార్పు రేటు ఎక్కువగా ఉండి, దాని ప్రభావంగా ధరలు పెరుగుతాయని గ్రహించి, వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం సిద్ధాంత విశ్లేషణలో ఈ రేఖను అనుభవకమైన ఆధారం (Empirical Basis) గా చూపవచ్చు.

30.8 ద్రవ్యోల్బణం - నివారణ చర్యలు

ద్రవ్యోల్బణాన్ని పూర్తిగా నివారించడం సాధ్యం కాదు. దానిని సమర్థవంతంగా అరికట్టి దాని వల్ల ఏర్పడే చెడ్డ పరిణామాలు లేకుండా చూడటమే ముఖ్యమైన ధ్యేయం. కాబట్టి ధరలు నిరవధికంగా పెరిగిపోకుండా నిరోధించేందుకు తగుచర్యలు తీసుకోవలసి ఉంటుంది. ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి తీసుకొనే చర్యలు మూడు రకాలు. అవి: 1) ద్రవ్యపరమైన చర్యలు 2) కోశపరమైన చర్యలు, 3) ఇతర చర్యలు.

30.8.1 ద్రవ్యపరమైన చర్యలు (Monetary Measures)

ఆధునిక ఆర్థికవ్యవస్థలో ద్రవ్య సప్లయి పెరగటానికి వాణిజ్యబ్యాంకులు సృష్టించే పరపతి ఒక ముఖ్య కారణం. వాణిజ్య బ్యాంకులు చేసే పరపతి సృష్టించి, ద్రవ్య సప్లయిని అదుపు చేసి, ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడం కోసం కేంద్ర బ్యాంకు బ్యాంకురేటు, ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు, నగదు నిప్పుత్తులు మార్చడం వంటి పరిమాణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలను, గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలను ఉపయోగించవచ్చు.

1. వ్యక్తిగత ఖర్చును, ప్రైవేటు పెట్టుబడిని తగ్గించాలంటే కేంద్రబ్యాంకు బ్యాంకురేటును పెంచవలె. అందువల్ల వడ్డీరేటు పెరిగి పెట్టుబడులు తగ్గుతాయి. ద్రవ్యోల్బణం ప్రారంభ దశలో ఉంటే బ్యాంకురేటు విధానం ద్వారా నియంత్రణ చేయవచ్చు.
2. కేంద్రబ్యాంకు, ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాల (Open Market Operations) ద్వారా వాణిజ్య బ్యాంకులకు మొదటి తరగతి బిల్లులు, హుండీలను అమ్ముతుంది. అందువల్ల చలామణిలోని ద్రవ్య పరిమాణం, వాణిజ్య బ్యాంకుల వద్ద ఉన్న నగదు రిజర్వులు తగ్గుతాయి. అందువల్ల అవి ఇచ్చే పరపతి తగ్గటానికి దారి తీస్తుంది. తద్వారా ద్రవ్య సప్లయి తగ్గి ద్రవ్యోల్బణం అదుపులోకి వస్తుంది.
3. ప్రతి దేశంలోను వాణిజ్య బ్యాంకులు చట్టరీత్యా గాని, ఐచ్ఛికంగా కాని, అలవాటుగా కాని తమ డిపాజిట్లలో కొంత శాతాన్ని కేంద్ర బ్యాంకులో నగదు నిల్వగా ఉంచుతాయి. ద్రవ్యోల్బణ సమయంలో కేంద్ర బ్యాంకు ఈ నగదు నిప్పుత్తి శాతాన్ని పెంచుతుంది. వాణిజ్య బ్యాంకుల డిపాజిట్లు ఆ మేరకు తగ్గటం వల్ల ఋణాలు తగ్గిపోతాయి. కాబట్టి ద్రవ్య సప్లయి తగ్గి ద్రవ్యోల్బణం అదుపు చేయబడవచ్చు.
4. కేంద్ర బ్యాంకు గుణాత్మక పరపతి నియంత్రణ సాధనాలైన బ్యాంకు ఋణాల నియంత్రణ, మార్జిన్లను నిర్ణయించడం, వినియోగదార్ల పరపతి నియంత్రణ, పరపతి రేషనింగ్, ప్రత్యక్ష చర్యలు మొదలైన వాటి సహాయంతో, దేశంలో ఉత్పత్తి దెబ్బతినకుండా ఋణ సదుపాయాలు తగ్గించి, అధికంగా ఉన్న ద్రవ్య సప్లయిని తగ్గించవచ్చు. తద్వారా ద్రవ్యోల్బణాన్ని అదుపు చేయవచ్చు.
5. కొన్ని రకాల ఆస్తులను ఘనీభవించడం లేదా నిరోధన కూడా చేయవచ్చు. కొన్ని నిర్బంధాల వల్ల యజమానులు వస్తువులు, సేవలు కొనుగోలు కోసం ద్రవ్యాన్ని ఉపయోగించకుండా ఆదేశించవచ్చు.

30.8.2 కోశపరమైన చర్యలు (Fiscal Measures)

ప్రభుత్వం అవలంబించే పన్నులు, వ్యయం, ఋణ విధానాన్ని కోశ విధానం (Fiscal Policy) అంటారు. స్థూలంగా పన్నులకి సంబంధించి తీసుకొనే చర్యలను కోశచర్యలు (Fiscal Measures) అంటారు. ద్రవ్యోల్బణ సమయంలో ఈ చర్యలు పొదుపును పెంచి వినియోగ వ్యయాన్ని తగ్గించడానికి తోడ్పడతాయి. సాధారణంగా ద్రవ్యోల్బణ సమయంలో ఈ చర్యలను క్రింది విధంగా అవలంబించుకోవాలి.

1. ద్రవ్యోల్బణ కాలంలో ప్రభుత్వం మిగులు బడ్జెట్లు రూపొందించుకోవాలి.
2. ప్రభుత్వం ఆదాయాన్ని పన్నుల రేట్లు పెంచటం ద్వారా, ఋణాలను సేకరించటం ద్వారా సమకూర్చుకొంటే, కొంత ద్రవ్య ప్రవాహం ప్రజల నుంచి ప్రభుత్వానికి చేరడం వల్ల సమిష్టి డిమాండ్ తగ్గి ద్రవ్యోల్బణం తగ్గుతుంది.
3. లాభాలను తిరిగి పెట్టుబడి పెట్టేటప్పుడు కలుగచేసే మినహాయింపులు, డిపాజిట్ పథకాలు, బాండ్లు విడుదల, లోటు బడ్జెట్ తగ్గించటం ఇవన్నీ ప్రయోజనకరంగా ఉంటాయి. మిగులు లాభాలను ప్రభుత్వం వద్ద తప్పనిసరిగా డిపాజిట్ చేయడానికి ఏర్పాటు చేస్తే ద్రవ్యోల్బణ ప్రభావం తగ్గుతుంది.

4. ప్రభుత్వ ఖర్చును కూడా తగ్గించుకోవాలి. ఈ కోశ సంబంధమైన చర్యలు ద్రవ్యపరమైన చర్యలకు అనుబంధంగా ఉండేటట్లు తగు జాగ్రత్తలు తీసుకొంటే ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడంలో మంచి ఫలితాలు వస్తాయి.

30.8.3 ఇతర చర్యలు

ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి కేవలం పై ద్రవ్యకోశ చర్యలే కాక అనేక ఇతర చర్యలు కూడ అవసరమవుతాయి. వాటిలో ముఖ్యమైనవి క్రింద చూపటం జరిగింది.

1. ముఖ్యంగా జనాభా పెరుగుదలను అరికట్టడం, వస్తూత్పత్తి అధికం చేయడం వల్ల ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టవచ్చు. యుద్ధ కాలంలో దేశపు వనరుల్లో ఎక్కువ భాగం రక్షణ పనుల కోసం వినియోగిస్తారు. కాబట్టి శాంతి సమయాల్లో ఆ వనరులను వస్తువుల ఉత్పత్తిని పెంచటం కోసం ఉపయోగించవచ్చు.
2. ఆహార ఉత్పత్తులు, నిత్యావసర వస్తువులు సక్రమంగా పంపిణీ చేయటం, సీలింగు ధరలు నిర్ణయించటం వల్ల, వస్తువుల కంట్రోల్, రేషనింగ్ చర్యల వల్ల ధరలు తగ్గుతాయి. అయితే కంట్రోళ్లు అవినీతికి, బ్లాక్ మార్కెటింగ్ కి దారి తీయకుండా జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలి.
3. అక్కరలేని పెట్టుబడిని తగ్గించటం కోసం, పెట్టుబడి జారీ పై నియంత్రణలు పెట్టవచ్చు. అంటే ఒక కంపెనీ వాటాలను జారీ చేయాలంటే, ప్రభుత్వ అనుమతి తీసుకోవాలి. అప్పుడు ప్రభుత్వం ఆ పెట్టుబడి శ్రేయస్కరమైనది అయితేనే మంజూరు చేయాలి.
4. స్పెక్యులేటివ్ వ్యవహారాలు పూర్తిగా నిషేధించటం వల్ల కూడా ద్రవ్యోల్బణాన్ని అదుపు చేయవచ్చు.
5. ప్రభుత్వం కొన్ని ఆర్డినెన్సులు జారీ చేయటం వల్ల ప్రజల వద్దనున్న ద్రవ్యాన్ని తగ్గించి ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టవచ్చు. ఉదాహరణకు నిర్బంధ డిపాజిట్, ఆదాయం పన్ను చెల్లించే వారు కొంత శాతం నిర్బంధ డిపాజిట్లుగా ప్రభుత్వానికి జమ చేయటం, ఉద్యోగులు అదనపు వేతనాలను లేదా పెరిగిన కరువుభత్యాన్ని (D.A) నిర్బంధంగా ప్రభుత్వానికి డిపాజిట్ చేయటం.
6. లాభాపేక్షతో విదేశాలకు ఎగుమతి చేయబడే వస్తువుపై అధిక ఎగుమతి సుంకాలను విధించి, తద్వారా వాటి ఎగుమతులు ద్వారా అరికట్టి దేశ ప్రజలకు లభించే విధంగా చూడటం. 1977 సంవత్సరంలో మన వ్యాపారులు అధిక లాభాలనాశించి తేయాకు విదేశాలకు ఎగుమతి చేయ ప్రయత్నించినప్పుడు (జనతా) ప్రభుత్వం దానిపై ఎగుమతి సుంకం విధించి ఎగుమతులను నిరోధించింది. అదే విధంగా పండ్లు, కూరగాయలు ఎగుమతుల పై కూడా ఆంక్షలు విధించి ఆపు చేసింది.
7. అత్యవసర సందర్భాల్లో ఆహారపదార్థాలు, నిత్యావసర వస్తువులు దిగుమతి చేసుకొనడం కూడా ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికడతాయి.
8. కృత్రిమ కొరతలను సృష్టించి అధిక లాభాలార్జించే మోసకారి వ్యాపారులను కనిపెట్టి దండించడం కూడా ముఖ్యమే.

ద్రవ్యోల్బణం అనేది పెక్కు తలకాయలు కల రాక్షసి (Hydraheaded Monster). అందువల్ల దాన్ని అనేక ఆయుధములతో ఎదుర్కొనవలె. ఒకే పద్ధతి పై ఆధారపడరాదు. ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి పైన వివరించిన చర్యలన్నింటినీ తీసుకోవలసి ఉంటుంది. ముఖ్యంగా అధికోత్పత్తి - సక్రమ పంపిణీల వల్ల ద్రవ్యోల్బణ నియంత్రణ సాధ్యం అవుతుంది.

30.9 భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం

భారతదేశంలో రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం (1939-45) నుంచి ద్రవ్యోల్బణం ప్రారంభమయిందని చెప్పవచ్చు. యుద్ధ కాలంలో వినియోగ వస్తువుల కొరత వల్ల, యుద్ధ వ్యయాన్ని భరించుట కోసం ఎక్కువ కరెన్సీని జారీ చేయటం వల్ల ధరలు పెరగటం ప్రారంభమయ్యాయి. అయితే యుద్ధానంతరం కూడా ధరలు తగ్గలేదు. భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి అనేక కారణాలు ఉన్నాయి. అవి: (1) యుద్ధ కాలంలో అణచి పెట్టబడిన డిమాండ్ ఒక్కసారిగా పెరిగిపోయింది. ఒక్కసారిగా వస్తువులను కొనుటకు ప్రజలు ఎగబడటం ప్రారంభించటం జరిగింది. (2) ఉత్పత్తి పెంచుటకు అవసరమైన పరిమాణంలో యంత్రాలు లేవు. (3) ప్రభుత్వం లోటు బడ్జెట్ విధానాన్ని అవలంబించి వ్యయాన్ని పెంచిన కారణంగా ద్రవ్య సప్లయి పెరిగింది. (4) వేతనాలు, కరువు భత్యాలు పెరిగాయి. (5) 1947 సం॥లో ప్రభుత్వం ధరల పై కంట్రోళ్లు తీసివేసింది. ఫలితంగా అంతవరకు అణచిపెట్టబడి ఉన్న ద్రవ్యోల్బణం ప్రత్యక్ష ద్రవ్యోల్బణం (Open Inflation) గా మారింది. 1949 సం॥లో రూపాయి మారకపు విలువ తగ్గించుట (Devaluation) వల్ల, 1950 సం॥లో కొరియా యుద్ధం వల్ల ధరలు

పెరగటం జరిగింది. అందువల్ల ఆ నాటి నుంచి ద్రవ్యోల్బణాన్ని నివారించటం మన పంచవర్ష ప్రణాళికలో భాగం అయ్యింది. ఇప్పుడు ద్రవ్యోల్బణానికి కారణాలను వివరంగా పరిశీలిద్దాం.

30.9.1 భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి కారణాలు

ఏ కాలంలో అయినా ప్రజల ఆదాయాలు పెరిగి, వస్తు సేవల సప్లయ స్థిరంగా ఉన్నప్పుడు, ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడటానికి గల కారణాలను స్థూలంగా రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. అవి: (1) ఆదాయ ప్రవాహాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు (2) వస్తు సేవల ప్రవాహాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

30.9.1.1 ఆదాయ ప్రవాహాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

మన దేశంలో ద్రవ్య ఆదాయాలు పెరుగుతున్నంత వేగంగా వస్తు సేవల ఉత్పత్తి పెరగటం లేదు. ఆదాయ ప్రవాహం పెరగటానికి అంటే సమిష్టి డిమాండ్ పెరగటమే ఆదాయ పెరుగుదలకు ఈ క్రింది అంశాలు ప్రభావితం చేస్తున్నాయి.

1. లోటు బడ్జెట్: అనేక ఆర్థికాభివృద్ధి కార్యక్రమాలను మన ప్రభుత్వం చేపట్టి, అందుకు కావలసిన ద్రవ్య వనరులను పూర్తిగా పన్నులు, ఫీజుల ద్వారా సమకూర్చుకోలేక, లోటు బడ్జెట్ విధానానికి పూనుకొంది. అంటే ద్రవ్యాన్ని ముద్రించడం ద్వారా ద్రవ్య సప్లయాన్ని కొత్తగా సమకూర్చుకొంటుంది. ఈ విధంగా లోటును పూరించుకొనే విధానాన్ని లోటు బడ్జెట్ అంటారు. ఈ లోటు ద్రవ్య విధానం మొదటి ప్రణాళికలో రూ. 323 కోట్లన్న లోటు వల్ల నాలుగో ప్రణాళికలో రూ. 2,060 కోట్లకు, 7వ ప్రణాళికలో రూ. 14,000 కోట్లకు పెరిగింది. దీని వల్ల ద్రవ్య ప్రవాహం పెరిగి డిమాండ్ అధికమై ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడింది.
2. పెట్టుబడుల పెరుగుదల : పెట్టుబడి స్థాయి కూడా ప్రణాళికకు, ప్రణాళికకు పెరుగుతూ వచ్చింది. అతి పెద్ద పరిమాణంలో ప్రణాళికలను రూపొందించడం వల్ల ధరలు పెరగటం వల్ల, వ్యయాలు పెరగటం వల్ల పెట్టుబడి కార్యకలాపాలు బృహత్తరమవుతున్నాయి. మొదటి ప్రణాళికలో ప్రభుత్వ రంగాల్లో పెట్టుబడి రూ. 1,960 కోట్లుండగా, ఐదవ ప్రణాళికలో రూ. 39,303 కోట్లకు పెరిగింది. ఆరవ ప్రణాళికలో రూ. 71,000 కోట్లు కాగా, ఏడవ ప్రణాళిక (1985-90) లో రూ. 1,80,000 కోట్లకు ప్రభుత్వరంగం పెట్టుబడి పెరిగింది. ఈ పెట్టుబడి వ్యయం ఆదాయ ప్రవాహాన్ని సృష్టించి డిమాండ్ ను విపరీతంగా పెంచి ద్రవ్యోల్బణానికి కారణమయ్యింది.
3. ప్రభుత్వ వ్యయం : ఏటేటా భారత ప్రభుత్వ వ్యయం అనేక రంగాల్లో పెరుగుతూ వచ్చింది. ప్రణాళికల అమలుకు కావలసిన వ్యవస్థాపనా సౌకర్యాలు కల్పించడానికి, ప్రణాళికా వ్యయం పెరగడం, దేశ రక్షణ కార్యకలాపాల నిమిత్తం ప్రజా సంక్షేమ పథకాల అమలుకీ ప్రభుత్వం ఎన్నో వేల లక్షల కోట్ల రూపాయలను ఖర్చు చేయటం వల్ల ప్రభుత్వ రంగంలో వ్యయం పెరిగిపోతూ వచ్చింది. కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల వ్యయం తీసుకొంటే, 1950-51 లో కేవలం రూ. 744 కోట్లుండగా, 1995-96 సం॥ నాటికి రూ. 3,39,485 కోట్లకు పెరిగింది. ఈ విధంగా ప్రభుత్వ వ్యయం పెరగడం వల్ల ప్రజల ఆదాయాలు పెరిగి ధరలు పెరుగుచున్నాయి.
4. ద్రవ్య సప్లయ పెరుగుదల : పెరుగుతున్న ప్రభుత్వ వ్యయం, లోటు బడ్జెట్ విధానం, నానాటికి పెరుగుతున్న ప్రభుత్వ ప్రైవేటు పెట్టుబడులు, ఆర్థిక కార్యకలాపాల విస్తరణ - ఇవన్నీ మన దేశంలో ద్రవ్య సప్లయాన్ని విపరీతంగా పెంచాయి. దాని పరిమాణానికి తగినంతగా వస్తు సేవల ఉత్పత్తి పెరగక పోవటం వల్ల ద్రవ్యోల్బణం పెరుగుతున్నది. 1950-51 నుంచి ద్రవ్య సప్లయ సగటున 15 శాతం పెరుగుతూ వస్తుంది. అయితే ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధి రేటు మాత్రం 1950-51 నుంచి 1989-90 వరకు 3.7 ఉంటే, 1990-91 నుంచి 1995-96కు 5.3 మాత్రమే ఉంది. అందువల్ల ద్రవ్య పెరుగుదల కొనసాగుతూనే ఉంది.
5. నల్ల ధనం (Black Money) : లెక్కల్లో చూపించకుండా వివిధ మార్గాల ద్వారా కూడబెట్టి, ఖర్చు చేయడానికి వ్యాపారస్తులు, ప్రజలు ప్రయత్నిస్తుంటారు. అతివంటి ద్రవ్యాన్ని 'నల్ల ధనం' (Black Money) అంటారు. దొంగ వ్యాపారం, అక్రమ రవాణా, విదేశీ వస్తువుల సరఫరా వంటి చట్ట విరుద్ధ కార్యకలాపాల ద్వారా ఆర్జించిన సొమ్ము 'నల్ల ధనం'గా పేర్కొనటం జరుగుతుంది. నల్ల ధనం నానాటికి పెరగడం వల్ల డిమాండ్ పెరిగి ధరలు పెరుగుచున్నాయి. భారతదేశంలో ప్రతి సంవత్సరం 40,000 కోట్ల నల్ల ధనంగా ఏర్పడుతుందని నేషనల్ ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ మరియు పాలసీ వారు అంచనా వేశారు. వీరి అంచనా ప్రకారం 1990వ సంవత్సరంలో ఏర్పడే నల్ల ధనం 80,000 కోట్ల రూపాయలు.

30.9.1.2 వస్తు సేవల ప్రవాహాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

ఆదాయ ప్రవాహాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాల కారణంగా, వస్తు సేవల డిమాండ్ వేగంగా పెరుగుతుంది. అయితే భారతదేశంలో వస్తు సేవల డిమాండ్ పెరుగుతున్నంత వేగంగా సప్లయ పెరగటం లేదు. వస్తు సేవల ప్రవాహాన్ని ఈ క్రింది అంశాలు ప్రభావితం చేస్తాయి.

1. వస్తూత్పత్తి లేదా సమిష్టి సప్లయ : మన దేశంలో డిమాండ్ పెరిగినంతగా వస్తు సేవల ఉత్పత్తిని అంటే వ్యవసాయ రంగంలోను, పారిశ్రామిక రంగంలోను ఉత్పత్తిని పెంచడం సాధ్యం కావడం లేదు. మొదటి ప్రణాళికలో వ్యవసాయోత్పత్తి ఊహించినంతగా పెరిగినందు వల్ల ధరలు స్థిరంగా ఉండగలిగాయి. రెండో ప్రణాళిక కాలంలో వ్యవసాయోత్పత్తి తగ్గడం వల్ల, ధరల్లో పెరుగుదల వచ్చింది. మూడు, నాలుగు ప్రణాళిక కాలంలో వ్యవసాయ రంగంలోనే కాక, పారిశ్రామిక రంగంలో కూడ ఉత్పత్తి తగ్గి సోపానంతో ధరల పెరుగుదల తారాస్థాయిని అందుకుంది. స్వాతంత్ర్యానంతరం మన వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల ధోరణి సంతృప్తికరంగా లేదు. వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల పెరుగుదల రేటు 1950-51 నుంచి 1989-90 వరకు 2.38 శాతం ఉంటే, 1990-91 నుంచి 1995-96 వరకు 3.4 శాతం మాత్రమే ఉంది.

ఇక పారిశ్రామిక ఉత్పత్తులు పెరుగుదల శాతం గమనిస్తే, 1951-65 వరకు 8% , 1965-70 వరకు 3.4%, 1970-75 వరకు 3.7%, 1975-80 వరకు 4.8%, 1981-89 వరకు 7.7% ఉండగా 1990-96 కాలంలో 6.4%గా ఉంది.

వ్యవసాయ, పారిశ్రామిక ఉత్పత్తులు ఆశించినంత మేరకు లేనందు వల్ల, భారతదేశంలో ధరల పెరుగుదల నిర్విరామంగా కొనసాగుతూనే ఉంది.

2. దిగుమతులు : ఇటీవల దిగుమతులు పెరగటం వల్ల ప్రతికూల వ్యాపార శేషాన్ని ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. దిగుమతుల్లో ఉత్పాదక వస్తువుల ప్రాధాన్యత వల్ల వినియోగ వస్తువుల దిగుమతులను తగ్గించటం జరిగింది. అందువల్ల వినియోగ వస్తువులకు కొరత ఏర్పడి వాటి ధరలు పెరిగాయి.
3. బ్లాక్ మార్కెటింగ్, అక్రమ నిల్వలు : నల్ల ధనం బ్లాక్ మార్కెటింగ్ కు అక్రమ నిల్వలు ఏర్పాటు చేయటానికి దారి తీసింది. అక్రమ నిల్వల వల్ల కృత్రిమ కొరతలు ఏర్పడి ద్రవ్యోల్బణం మరింత తీవ్రతరం అయ్యింది.
4. సక్రమ పంపిణీ వ్యవస్థ లేకపోవటం : సమిష్టి డిమాండ్, సమిష్టి సప్లయల మధ్య సమతౌల్యాన్ని తీసుకొచ్చే సక్రమ పంపిణీ వ్యవస్థ లేకపోవటం వల్ల కూడా వస్తు సేవల సప్లయలో ఒడిదుడుకులు ఏర్పడుతున్నాయి. ప్రభుత్వ పంపిణీ వ్యవస్థ అంతంత మాత్రంగా ఉండటం, కొన్ని వస్తువులకే పరిమితమై లోపభూయిష్టంగా ఉండటం వల్ల ద్రవ్యోల్బణం మన దేశంలో తీవ్రతరం అవుతుంది.

30.9.1.3 ఇతర అంశాలు

జనాభా పెరుగుదల, పరోక్ష పన్నుల పెరుగుదల, మూల్యహీనీకరణ (Devaluation) మొదలైన అంశాల వల్ల కూడా మన దేశంలో ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడుతున్నది. జీవన వ్యయంలో పెరుగుదల సూచికగా ప్రభుత్వోద్యోగులకు, ఇతరులకు (ధరలు పెరినప్పుడల్లా) కరువు భత్యాలు చెల్లించటం, ధరలు పెరగడంతో పెట్టుబడి వ్యయ పెరగడం, ప్రభుత్వం చేసిన ఋణాల మీద వడ్డీ చెల్లింపులు - అన్నీ కలిసి ద్రవ్యోల్బణాన్ని పెంచేస్తున్నాయి.

మొత్తం మీద పైన చెప్పిన కారణాలన్ని భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం ఉద్భవించటానికి, తీవ్రతరం కావడానికి దోహదం చేస్తున్నాయి.

30.9.2 భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి తీసుకుంటున్న చర్యలు

అభివృద్ధి చెందుతున్న భారతదేశం లాంటి దేశంలో ద్రవ్యోల్బణాన్ని పూర్తిగా నిర్మూలించటం సాధ్యం అయ్యే పనికాదు. దానిని సమర్థవంతంగా అరికట్టి, వాటి వల్ల ఏర్పడే చెడ్డ పరిణామాలు లేకుండా చూడటమే ముఖ్యం. అందుకోసం ధరలు నిరవధికంగా పెరిగిపోకుండా నిరోధించేందుకు మన ప్రభుత్వం అనేక చర్యలు తీసుకొంటున్నది. భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి తీసుకొంటున్న చర్యలను ద్రవ్య పరమైన చర్యలని, కోశపరమైన చర్యలని, ఇతర చర్యలని మూడు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

30.9.2.1 ద్రవ్యపరమైన చర్యలు

వాణిజ్య బ్యాంకులు చేసే పరపతి సృష్టిని తగ్గించడానికి, భారతీయ రిజర్వ్ బ్యాంకు పరిమాణాత్మక పరపతిని నియంత్రిత సాధనాల ద్వారా చలామణిలో ఉన్న ద్రవ్య సప్లయని తగ్గించటానికి ప్రయత్నించుచున్నది. అందుకోసం బ్యాంకు రేటును పెంచడం, నగదు నిష్పత్తిని

పెంచడం, ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు సాగించటం చేస్తూ ద్రవ్యోల్బణాన్ని అదుపు చేయటానికి కృషి చేస్తున్నది. ద్రవ్య విధానంలో భాగం రిజర్వుబ్యాంకు 1951లో 3 నుంచి 3.5 శాతానికి పెంచింది. ఆ తరువాత క్రమక్రమంగా పెంచుతూ అక్టోబర్ 1991వ సం॥లో 12 శాతానికి పెంచింది. ఆ తరువాత 1997వ సంవత్సరంలో ఆర్థికవ్యవస్థ మొత్తం వడ్డీరేట్లను దృష్టిలో ఉంచుకొని 11 శాతానికి తగ్గించింది.

ద్రవ్యోల్బణం నివారణ కోసం చట్టబద్ధమైన నిల్వల నిష్పత్తి (Statutory Reserve Ratio), నగదు నిల్వల నిష్పత్తు (Cash Reserve Ratio) లను క్రమక్రమంగా పెంచుతూ వచ్చింది. మొత్తం మీద చట్టబద్ధమైన నిల్వల నిష్పత్తులను 38.5% పెంచగా, నగదు నిల్వల నిష్పత్తి 15 శాతంకు చేరింది. ఆ తరువాత 1997లో నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు మేరకు వర్తకం, పారిశ్రామికాభివృద్ధి కోసం చట్టబద్ధమైన నిల్వల నిష్పత్తిని 25%కు, నగదు నిల్వల నిష్పత్తిని 10%కు తగ్గించింది.

30.9.2.2 కోశపరమైన చర్యలు

ప్రభుత్వం అవలంబించే పన్నులు, వ్యయం, ఋణ విధానాన్ని కోశ విధానం (Fiscal Policy) అంటారు. ఆర్థికవ్యవస్థలో ద్రవ్యోల్బణ పరిస్థితులు ఏర్పడినపుడు పన్నుల రేట్లు పెంచడం ద్వారాను, ఋణాలను సేకరించడం ద్వారాను, ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని తగ్గించడం ద్వారాను ధరలను అదుపులోనికి తీసుకొని రావచ్చు. మన దేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి లోటు బడ్జెట్ ఒక ముఖ్య కారణం. కాబట్టి ఈ మధ్య కాలంలో భారత ప్రభుత్వం లోటును తగ్గించుచున్నది. ప్రజల చేతుల్లో అదనంగా ఉంటున్న కొనుగోలు శక్తిని అదనపు పన్ను విధింపుల (ఉదాహరణకు ఆదాయపు పన్ను, సంపద పన్ను, బహుమతి పన్ను మొ॥) ద్వారా ప్రభుత్వం రాబట్టు కొంటున్నది. అంతేగాక ఈ కోశ చర్యల వల్ల సాధువు పెరిగి, వినియోగ వ్యయం తగ్గించడానికి ప్రభుత్వం కృషి చేస్తుంది. లాభాలను తిరిగి వెట్టేటప్పుడు మినహాయింపులు, డిసాజిట్ పథకాలు, బాండ్లు విడుదల మొదలైన వాటిని ప్రభుత్వం ప్రవేశ పెట్టినది. ప్రణాళికేతర వ్యయాన్ని కూడ ప్రభుత్వం తగ్గిస్తుంది. ద్రవ్యోల్బణం కేవలం కోశ, ద్రవ్యపరమైన చర్యల వల్లనే నిర్మూలన కాదు. అనేకమయిన బహుముఖ చర్యలు అవసరమౌతాయి. కాబట్టి ప్రభుత్వం అనేక ఇతర చర్యలను తీసుకొంటున్నది.

ఈ చర్యల్లో భాగంగా కేంద్ర మంత్రుల, ఇతర సంస్థల్లో ప్రణాళికేతర వ్యయాన్ని 3%కు తగ్గించమని, ప్రణాళికా వ్యయంలో 5% ఖర్చును తగ్గించమని కోరటం జరిగింది. కేంద్ర బడ్జెట్ లో విత్త లోటు (Fiscal Deficit) ను తగ్గించే విధంగా 1991-92 నుంచి చర్యలను చేపట్టింది. ఈ లోటును 1991-92లో 8.2%గా ఉన్న లోటును, 1992-93 సం॥లో 5.7%, 1995-96లో 5.8% ఉండే విధంగా చర్యలను చేపట్టినందు వల్ల ద్రవ్యోల్బణం 7.6%కు తగ్గింది.

30.9.2.3 ఇతర చర్యలు

వ్యవసాయ రంగంలోని, పారిశ్రామిక రంగంలోని ఉత్పత్తిని అధికం చేయటానికి ప్రభుత్వం నిరంతరం కృషి చేస్తున్నది. వస్తు సేవల కొరత తగ్గించే ప్రయత్నాలు చేస్తున్నది. ఈ కింద ఉదహరించిన ప్రభుత్వ చర్యలు ద్రవ్యోల్బణాన్ని అదుపు చేయటానికి దోహదం చేశాయి.

1. **చౌక దుకాణాలు - రాష్ట్రీయ వ్యాపార సంస్థ :** చౌక దుకాణాల ద్వారా ఆహార పదార్థాలు ఇతర ముఖ్య వస్తువులను క్రమబద్ధంగా విడుదల చేసి, ఏడాది పొడుగునా సప్లయ సరి సమానంగా ఉండే విధంగాను, బ్లాక్ మార్కెటింగ్ ను అరికట్టి, న్యాయమైన ధరలకు నిత్యావసర వస్తువులు ప్రజలకు అందే విధంగాను ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేసింది.

1996, మార్చి 31 నాటికి 4 లక్షల షాపులు ప్రారంభించారు. ఇందులో National Agricultural Co-Operative Consumer Federation (NAFED), National Co-Operative Consumer Federation (NCCF). మొదలైనవి ఉన్నాయి.
2. **ఆర్డినెన్సులు :** ద్రవ్య సప్లయని అరికట్టి, చలామణిలో ఉన్న ద్రవ్యాన్ని తగ్గించడం కోసం మన ప్రభుత్వం క్రింది చట్టాలను చేసింది.
  - a. ఆదాయపు పన్ను చెల్లించవలసిన వారు కొంత శాతంగా నిర్బంధ డిసాజిట్లు (C.D) ప్రభుత్వానికి జమ చేయాలని నిర్దేశించే ఆర్డినెన్స్.
  - b. కంపెనీల లాభాల పంపకం మీద ఆంక్ష. కంపెనీలు సంపాదించిన లాభాలను (Companies Ordinance Temporary Restrictions on Dividends) చట్ట ప్రకారం రెండు సంవత్సరాల దాకా పంపిణీ చేయడానికి వీలు లేదు.
  - c. 1974 సం॥లో ఆర్డినెన్స్ (Additional Emoluments Compulsory Deposit) వల్ల, అదనపు వేతనాల నిర్బంధ డిసాజిట్లు, కరువు భత్యాన్ని సగం మేరకు నిర్బంధంగా డిసాజిట్ చేయటం జరిగింది.

3. ప్రభుత్వ పంపిణీ : ప్రజలకు అవసరమైన నూనెలు, పంచదార, చంటి పిల్లల ఆహారం, పాల పాడి, కిరోసిన్, గోధుమలు చౌక ధరలకు ప్రజలకందించటానికి అనేక దుకాణాలను తెరచింది.
4. ఎగుమతి, దిగుమతి విధానం : లాభాపేక్షతో విదేశాలకు ఎగుమతి చేయబడే వస్తువులను ఎగుమతి సుంకాల ద్వారా అరికట్టి, దేశ ప్రజలకు లభించే విధంగా చూడటం, అత్యవసర సందర్భాల్లో ఆహార పదార్థాలు, నిత్య వాడకం వస్తువులు దిగుమతి చేసి కొనడం అనేవి ద్రవ్యోల్బణ పరిస్థితులను అరికడతాయి. కృత్రిమ కొరతలను సృష్టించి అధిక లాభాలార్జించే మోసకారి వ్యాపారులను కనిపెట్టి దండించడం కూడా ముఖ్యమే.

1977 సం||లో మన వ్యాపారులు అధిక లాభాల నాశించి తేయాకును విదేశాలకు ఎగుమతి చేయ ప్రయత్నించినపుడు ప్రభుత్వం దాని పై ఎగుమతి సుంకం విధించి నిరోధించింది. అయితే ప్రభుత్వం తీసుకున్న పై చర్యలన్నీ ప్రభుత్వ కృషిని సూచిస్తాయే గాని గణనీయమైన ఫలితాలను సాధించలేకపోయాయి. నేటికీనీ భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం విలయ తాండవం చేస్తూనే ఉంది. దీనికి పరిష్కారం శాశ్వత ప్రాతిపదిక పై దీర్ఘకాలిక కృషి వల్లనే వీలవుతుంది. అది అధికోత్పత్తి - సక్రమ పంపిణీల వల్లనే సాధ్యం.

30.10 సారాంశం

నిరంతరం, నిర్విరామంగా ధరలు పెరగటాన్నే ద్రవ్యోల్బణం అంటారు. నిర్విరామంగా ధరలు తగ్గితే దానిని ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం అంటారు. ద్రవ్యోల్బణాన్ని వివిధ రకాలుగా చెప్పవచ్చు. అవి: పాక్షిక ద్రవ్యోల్బణం, వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం, మరుగుపడిన ద్రవ్యోల్బణం, ప్రాకుడు ద్రవ్యోల్బణం, అతిద్రవ్యోల్బణం మొదలైనవి.

ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడే కారణాల పై ఆధారపడి మూడు సిద్ధాంతాలు రూపొందించారు. 1. డిమాండు ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం 2. వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం 3. మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం. ఫిలిప్స్ అనే శాస్త్రవేత్త నిరుద్యోగితకి ద్రవ్య వేతనాలకు సంబంధమును రేఖా పటం ద్వారా చూపించటం జరిగింది. ఇతడు రూపొందించిన రేఖను ఫిలిప్స్ రేఖ అంటారు.

ద్రవ్యోల్బణ నివారణ కోసం ప్రతి దేశం ద్రవ్య సంబంధమైన, కోశ సంబంధమైన మరియు ఇతర చర్యలను ఉపయోగిస్తూ ఉంటారు. భారతదేశం కూడా ఈ మూడు రకాలైన చర్యలను చేపట్టి ద్రవ్యోల్బణాన్ని నియంత్రించే ప్రయత్నిస్తూ ఉంది.

30.11 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. నిరంతరం, నిర్విరామంగా ధరలు పెరగటాన్ని ద్రవ్యోల్బణం అంటారు.
2. ద్రవ్యోల్బణం లక్షణాలు ఏవంటే ధరలు పెరగటం, ద్రవ్య సప్లయి పెరగటం, వేతన ధరల వర్తం ఏర్పడటం.
3. ద్రవ్యోల్బణ ప్రభావం ఆదాయం, ఉత్పత్తి, ఉద్యోగిత, అంతర్జాతీయ వ్యాపారం, రాజకీయ, సాంఘిక అంశాల పై ఉంటుంది.
4. డిమాండుకు సంబంధమైన కారణాల వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడితే డిమాండు ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం అని, వ్యయాలు పెరగడం వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడితే వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం అని, డిమాండు మరియు వ్యయాల ఉమ్మడి చర్యల వల్ల ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడితే మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం అని మూడు ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలు రూపొందించబడ్డాయి.
5. నిరుద్యోగిత ఎక్కువగా ఉంటే వేతనాలు తక్కువగా ఉంటాయని, నిరుద్యోగిత తక్కువగా ఉంటే వేతనాలు ఎక్కువగా ఉంటాయని ఫిలిప్స్ అనే శాస్త్రవేత్త రేఖా పటం ద్వారా వివరించాడు. దీనినే ఫిలిప్స్ రేఖ అంటారు.
6. ద్రవ్యోల్బణ నివారణ కోసం ద్రవ్య పరమైన, కోశ పరమైన, ఇతర చర్యలను చేపట్టటం జరుగుతుంది. భారతదేశం ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టటం కోసం ఈ మూడు చర్యలను అవలంబిస్తూ ఉంది.

30.12 పదకోశం

1. ద్రవ్యోల్బణం : నిర్విరామంగా ధరల పెరుగుదల

2. ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం : నిర్విరామంగా ధరల తగ్గుదల
3. వేతన - ధరల వర్తము : ద్రవ్యోల్బణంలో వేతనాలు పెరిగి తద్వారా వ్యయాలు పెరిగి మరలా వేతనాలు తద్వారా ధరలు పెరుగుదలను వేతన - ధరల వర్తము అంటారు
4. వల్ల ద్రవ్యం : ప్రభుత్వ లెక్కలలోకి రాని ఆదాయం
5. లోటు బడ్జెట్ విధానం : బడ్జెట్లో వచ్చే లోటును సర్దుబాటు కోసం అవలంబించే విధానాన్ని లోటు బడ్జెట్ విధానం అంటారు

30.13 మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ద్రవ్యోల్బణం లోని రకములను వివరించండి.
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం - నిర్వచనం వ్రాసి, ద్రవ్యోల్బణం రకాలను గురించి వివరించాలి.
2. ద్రవ్యోల్బణం వల్ల కలుగు ఫలితములను తెల్పుము.
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం అంటే ఏమిటో తెలిసి, ద్రవ్యోల్బణ ఫలితములు గూర్చి పూర్తిగా వ్రాయాలి.
3. ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలను వివరించండి. (లేదా)
ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడటానికి గల కారణాలను వివరించండి.
సూచన: మూడు ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలను క్లుప్తంగా వ్రాయవలెను.
4. ద్రవ్యోల్బణం అంటే ఏమిటి? ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి తీసుకోవలసిన చర్యలు ఏమిటి?
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం నిర్వచనం వ్రాసి, ద్రవ్యోల్బణం - నివారణ చర్యలు అంశం పూర్తిగా వ్రాయవలెను.
5. భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి కారణాలను తెల్పి, దాన్ని అరికట్టడానికి ప్రభుత్వం తీసుకుంటున్న చర్యలను పేర్కొనండి.
సూచన: భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి గల కారణాలు వ్రాసి, ద్రవ్యోల్బణాన్ని అరికట్టడానికి చర్యలు అంశమును క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు

1. ద్రవ్యోల్బణమనగా నేమి? డిమాండు ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణం, ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణాలను గురించి వ్రాయుము.
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం అర్థం వ్రాసి, డిమాండు ప్రేరిత, వ్యయ ప్రేరిత ద్రవ్యోల్బణములను క్లుప్తంగా వివరించాలి.
2. మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం గూర్చి వ్రాయుము.
సూచన: ద్రవ్యోల్బణ సిద్ధాంతాలను అతి క్లుప్తంగా పేర్కొని, మిశ్రమ ద్రవ్యోల్బణం అంశంను పూర్తిగా వ్రాయాలి.
3. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో ద్రవ్యోల్బణానికి గల కారణాలను తెల్పండి.
సూచన: అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు - ద్రవ్యోల్బణం అంశం వ్రాయాలి.

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు

1. వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం అంటే ఏమిటో వ్రాసి, వాస్తవిక ద్రవ్యోల్బణం అంశము వ్రాయాలి.
2. అతి ద్రవ్యోల్బణం
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం అంటే వ్రాసి, అతి ద్రవ్యోల్బణం అంశం వ్రాయాలి.

3. ద్రవ్యోల్బణం లక్షణాలు
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం నిర్వచనం వ్రాశాక, ద్రవ్యోల్బణం లక్షణాలు వ్రాయాలి.
4. ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం
సూచన: ద్రవ్యోల్బణం అంటే వ్రాసి, ప్రతిద్రవ్యోల్బణం అంశం అరవాయవలెను. ద్రవ్యోల్బణం ఫలితాలు అంశంలో ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం ఫలితాలను కూడా పేర్కొనాలి.
5. ద్రవ్యోల్బణ విరామం
సూచన: ద్రవ్యోల్బణ విరామం పటం సహాయంతో క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.
6. ఫిలిప్స్ రేఖ
సూచన: ఫిలిప్స్ రేఖ అంశం వ్రాయాలి.
7. ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం
సూచన: ప్రతి ద్రవ్యోల్బణ విరామంను వివరించాలి.
8. భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం తీరు తెన్నులు
సూచన: భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం అంశం క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.
9. భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి కారణాలు
సూచన: భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణానికి కారణాలు గురించి క్లుప్తంగా వ్రాయాలి.
10. లోటు బడ్జెట్
సూచన: ఆదాయ, వ్యయాల పట్టికను బడ్జెట్ అంటారు. బడ్జెట్ అంశాన్ని వ్రాసి అది ఏ విధంగా ద్రవ్యోల్బణానికి కారణం అవుతుందో వ్రాయాలి.

30.14 సిఫార్సు చేసిన పుస్తకాలు

1. Samuelson P.A.	:	Economics
2. Crowther G.	:	An Out Line of Money
3. D. Dillard	:	Economics of J.M. Keynes
4. Stonier and Hague	:	A Text Book of Economic Theory
5. Day, A.C.L.	:	Out Line of Money Economics
6. K.K. Dewett	:	Modern Economic Theory
6. తెలుగు అకాడమి	:	అర్థశాస్త్ర సిద్ధాంతం